

“Xalqımıza qarşı törədilmiş soyqırımı haqqında həqiqətləri real faktlar, dəlillər əsasında dünya dövlətlərinə, nüfuzlu beynəlxalq təşkilatlara çatdırmaq, saxta erməni təbliğatı nəticəsində formalaşmış yalan təsəvvürləri dəyişdirmək, ona hüquqi-siyasi qiymət verdirmək nə qədər çətin olsa da, şəərəfli və müqəddəs bir iş kimi bu gün də, gələcəkdə də davam etdirilməlidir. Bu, soyqırımı qurbanlarının xatirəsi qarşısında indiki nəslin müqəddəs borcudur. Eyni zamanda, bütün dünya əsl soyqırımı haqqında həqiqətləri bilməli, bu gün baş verən hadisələrin kökləri və mahiyyəti açılmalı, yanlış stereotiplər dağıdılmalıdır”.

Heydər ƏLİYEV
Ümummilli lider

“Azərbaycanın ərazi bütövlüyü danışıqlar mövzusu olmayıb və olmayacaqdır. Azərbaycan ərazi bütövlüyünü bərpa edəcəkdir, Dağlıq Qarabağ bizim doğma, əzəli torpağımızdır. Əsrlər boyu Azərbaycan xalqı Dağlıq Qarabağda və ətraf bölgələrdə yaşamışdır, yaratmışdır. Bugünkü Ermənistan dövləti tarixi Azərbaycan torpaqları üzərində qurulmuşdur. İrəvan xanlığı, Zəngəzur mahalı bizim tarixi torpaqlarımızdır. Biz o torpaqlara da qayıtmalıyıq və qayıdacağıq. Biz heç vaxt imkan verə bilmərik ki, doğma torpağımız olan Dağlıq Qarabağda ikinci erməni dövləti yaradılsın”.

İlham ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Elmin İnkişafı Fondunun qrant layihəsi çərçivəsində
nəşr olunmuşdur

Elçin Əhmədov

ERMƏNİSTANIN AZƏRBAYCANA TƏCAVÜZÜ:

**Beynəlxalq təşkilatların
və böyük dövlətlərin siyasəti**

III kitab

Bakı - Elmin İnkişafı Fondu - 2015

Elmi redaktor: tarix elmləri doktoru, professor **Həsənov Əli**

Rəyçilər: tarix elmləri doktoru, professor **Qasımlı Musa**
siyasi elmlər doktoru, professor **Nəsirov Elman**

Əhmədov E.İ. Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü: Beynəlxalq təşkilatların və böyük dövlətlərin siyasəti. III kitab. Bakı: Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Elmin İnkişafı Fondu, 2015. – 368 s.

Kitabda Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizama salınmasına dair dünya birliyi, o cümlədən beynəlxalq təşkilatlar (BMT, ATƏT, Avropa Şurası, Avropa İttifaqı, NATO, İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı və s.) tərəfindən qəbul edilmiş sənədlərin xronoloji ardıcılıqla və sistemli şəkildə təhlili xronikası verilmişdir. Bundan əlavə, baş verən hadisələrin xronoloji ardıcılıqla təhlil edildiyi kitabda münaqişənin nizama salınması istiqamətində beynəlxalq təşkilatların fəaliyyətindəki ziddiyyətli cəhətlərə, buraxılan nöqsanlara, eləcə də perspektivdə həlli mümkün və zəruri olan məsələlərə də diqqət yetirilmişdir.

Kitab xarici siyasət məsələləri ilə məşğul olan mütəxəssislər, həmçinin ali məktəblərin beynəlxalq münasibətlər, beynəlxalq hüquq, hüquqşünaslıq, politologiya, regionşünaslıq, tarix ixtisası üzrə təhsil alan tələbələr və müəllimlər, eləcə də geniş oxucu auditoriyası üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Bu kitab Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Elmin İnkişafı Fondunun maliyyə yardımı ilə çap edilmişdir – Qrant № EIF/MQM-2-Şuşa-2013-3(9)-10/09/5

ISBN: 978-9952-8185-8-1

© Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Elmin İnkişafı Fondu, 2015
© Elçin İ. Əhmədov, 2015

Bu əsər 13 mart 2014-cü il tarixində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Elmin İnkişafı Fondu tərəfindən Azərbaycan Respublikası Müəllif Hüquqları Agentliyində qeydiyyatdan keçirilmiş və əsərin qeydiyyatı haqqında 8010 nömrəli Şəhadətnamə (qeydiyyat nömrəsi №04/C-7496-14) verilmişdir.

M Ü N D Ə R İ C A T

Beynəlxalq təşkilatların münaqişəyə dair qəbul etdiyi sənədlərin mahyyəti və böyük dövlətlərin siyasəti	7
Nəticə	232
İstifadə edilmiş və tövsiyə olunan ədəbiyyat siyahısı	251
Summary	325
Резюме	342

**BEYNƏLXALQ TƏŞKİLATLARIN
MÜNAQİŞƏYƏ DAİR QƏBUL ETDİYİ
SƏNƏDLƏRİN TƏHLİLİ VƏ
BÖYÜK DÖVLƏTLƏRİN SİYASƏTİ**

1985

20 iyun – SSRİ Nazirlər Soveti “1985-1986-cı illərdə xarici ölkələrdən ermənilərin SSRİ-yə repatriasiyasının davam etdirilməsi haqqında” qərar qəbul etdi. Həmin qərarın yerinə yetirilməsi nəticəsində Ermənistana xarici ölkələrdən çoxlu sayda erməni köçürüldü. Onlar özləri ilə qatı erməni millətçiliyi gətirərək azərbaycanlılara qarşı düşmənçiliyi qızıqdırır və bu istiqamətdə təbliğat aparırdılar.

1986

Noyabr – Ermənistan KP MK-nın I katibi K.Dəmirçiyanın Sov. İKP MK-ya yazdığı məxfi məktubda göstərilirdi ki, Ermənistanda sovet hakimiyyəti qurulduğu ilk illərdən Sov.İKP MK-nın qərarları ilə müxtəlif xarici ölkələrdən ermənilərin repatriasiyası həyata keçirilmiş və sovet dövründə Ermənistan SSR-ə xaricdən 230 min nəfərdən çox erməni gətirilmişdir.

Eyni zamanda məktubda göstərilirdi ki, Yaxın və Orta Şərq ölkələrində (Suriya, Livan, İran, İraq, İordaniya) yaşayan ermənilər içərisində Ermənistan SSR-də daimi yaşamaq üçün gəlmək istəyənlər də vardır. Məktubun sonunda repatriasiyanın mühüm siyasi əhəmiyyətini nəzərə alaraq Ermənistan KP MK və SSRİ Nazirlər Sovetinin “1985-1986-cı illərdə xarici ölkələrdən ermənilərin SSRİ-yə repatriasiyasının davam etdirilməsi haqqında” 1985-ci ildə qəbul edilmiş müvafiq qərarın fəaliyyət müddətinin 1990-cı ilin sonunadək uzadılması xahiş edilirdi.

1987

17 iyul – Avropa Parlamenti saxta “erməni soyqırımı” iddialarını tanıdı və “soyqırımı qurbanlarına” xatirə günü təsis etdi.

1988

21 fevral – Sov. İKP MK-nın Siyasi Bürosu Dağlıq Qarabağda vəziyyətlə bağlı məsələni müzakirə etmiş, Azərbaycan və Ermənistan kommunist partiyaları mərkəzi komitələrinə vəziyyəti normallaşdırmaq tapşırılmışdır.

22 fevral – DQMV partiya fəallarının yığıncağında Sov. İKP MK Siyasi Bürosu üzvlüyünə namizəd, Sov. İKP MK katibi G.P.Razumovski öz çıxışında hadisələri qiymətləndirərək bildirmişdi: "...Son vaxtlar Sov. İKP MK-nın, SSRİ Ali Soveti Rəyasət Heyətinin və digər mərkəzi orqanların ünvanına DQMV-nin erməni əhalisinin göndərdiyi məktublarda, ərizələrdə vilayəti Ermənistan SSR-lə birləşdirmək xahiş olunur. Dağlıq Qarabağda olan çıxışlarda da bu tələblər irəli sürülür. Sov. İKP MK mövcud milli-ərazi quruluşunu dəyişdirmək məqsədi güdən hərəkətləri və tələbləri Azərbaycan SSR və Ermənistan SSR zəhmətkeşlərinin mənafeələrinə zidd hərəkətlər və tələblər kimi qiymətləndirir. Belə hərəkətlər və tələblər onların millətlərarası münasibətlərinə ziyan vurur, əgər indi məsul tədbirlər görülməsə, ciddi nəticələrə gətirib çıxara bilər". Yığıncaq elə bu məzmununda qərar qəbul etsə də, təəssüf ki, bütün bu deyilənlər yalnız kağız üzərində qaldı.

26 fevral – Sov. İKP MK Baş Katibi M.S.Qorbaçovun Azərbaycan və Ermənistan zəhmətkeşlərinə (ifadə olduğu kimi verilmişdir – E.Ə.) müraciəti münaqişənin tezliklə həll olunacağına olan ümidləri bir qədər də azaltdı. Müraciətdə deyilirdi: "Bu Muxtar Vilayətin Azərbaycan SSR-in tərkibindən Ermənistan SSR-in tərkibinə keçməsi məsələsi qaldırılmışdır... Biz müxtəlif ideyaların və təkliflərin açıq müzakirəsindən boyun qaçıрмаğın tərəfdarı deyilik". Müraciətdə ermənilərlə yanaşı azərbaycanlılar da şüurlu və məsuliyyətli olmağa çağırılırdı.

Belə ki, hadisələrin başlanğıcında Mərkəzi hakimiyyətin hadisələrə prinsipial qiymət verməməsi, ermənilərin ərazi iddialarının əsassız olmasının göstərilməməsi ermənilər tərəfindən Əsgəran və xüsusi plan əsasında hazırlanmış Sumqayıtda faciəli hadisələrin baş verməsinə gətirib çıxartdı. SSRİ rəhbərinin ədalətsiz və ermənipərəst mövqeyi sonralar münaqişənin müxtəlif mərhələlərində də özünü göstərdi.

Nəticədə, təcavüzkarlarla təcavüzə məruz qalanların eyni tutulması ilə əslində bu günədək davam edən münaqişənin əsası qoyuldu və həmin dövrdə SSRİ məkanında millətlərarası münasibətləri daim gərginləşdirən tarixi bir səhvə yol verildi.

26 fevral – Sov.İKP MK-nın baş katibi M.S.Qorbaçov Azərbaycan və Ermənistan xalqlarına və zəhmətkeşlərinə televiziya ilə müraciət etdiyi bir vaxtda Sov. İKP MK-nın beynəlxalq əlaqələr şöbəsi müdirinin birinci müavini Karen Brutens Bakıda olarkən İttifaq respublikaları arasında sərhədlərin dəyişdirilməsinin yolverilməzliyini bildirdi.

9 mart – Sov. İKP MK-da bu məsələ ilə əlaqədar keçirilmiş müşavirədəki çıxışında da Sov.İKP MK-nın baş katibi M.S.Qorbaçov ermənilərin ərazi iddialarının əsassız və sərhədlərin dəyişdirilməsinin SSRİ Konstitusiyasına zidd olması barədə heç nə demədi. Halbuki, SSRİ Konstitusiyasından əlavə, respublikaların sərhədlərinin dəyişdirilməsi məsələsinin qoyuluşunun özü tamamilə qanuna zidd idi, çünki Azərbaycan 1922-ci ildə bağlanmış İttifaq müqaviləsinə görə də, SSRİ-nin tərkibinə mövcud ərazisi və sərhədləri ilə daxil olmuşdu.

DQMV-nin Azərbaycan SSR daxilində hüquqi statusu SSRİ Konstitusiyasının 86-cı maddəsinin, Azərbaycan SSR Konstitusiyasının 83-84-cü maddələrinin və DQMV haqqında 1981-ci il iyulun 16-da Azərbaycan SSR Ali Soveti tərəfindən qəbul edilmiş Qanunun əsasında müəyyən edilmişdi. Bu qanun DQMV orqanlarının təşkilini və fəaliyyətini, onların səlahiyyətlərini, respublika və ittifaq orqanları ilə qarşılıqlı münasibətlərini müəyyən edirdi.

Azərbaycan SSR Konstitusiyasının 138-ci maddəsinə və DQMV haqqında Qanunun 41-ci maddəsinə görə, DQMV-nin Xalq Deputatları Soveti yerli hakimiyyət orqanı hesab olunur və öz ərazisində sosial-iqtisadi və təsərrüfat quruculuğuna rəhbərlik edə bilər, büdcəni və vilayətin xalq təsərrüfat planını təsdiq edə, dövlət qayda-qanununu və vətəndaşların hüquqlarının qorunmasını, qanunlara əməl edilməsini təmin edə bilərdi. Bundan başqa, SSRİ Konstitusiyasına və Azərbaycan SSR Konstitusiyasına uyğun olaraq, Xalq Deputatları Soveti öz sessiyalarında respublikada ərazi dəyişiklikləri məsələsinə baxmaq hüququna malik deyildi. Həmçinin, milli-ərazi dəyişikliyi məsələsi müttəfiq respublikanın suveren hüququ sayılırdı.

SSRİ Konstitusiyasının 78-ci maddəsində isə deyilirdi ki, müttəfiq respublikanın ərazisi onun razılığı olmadan dəyişdirilə bilməz və müttəfiq respublikalar arasında sərhədlər müvafiq respublikaların qarşılıqlı razılığı əsasında dəyişdirilə bilər ki, bu da SSRİ tərəfindən təsdiq olunmalıdır.

Ümumiyyətlə, SSRİ Konstitusiyasının 81-ci maddəsinə görə, SSRİ yaradılarkən dövlətin tərkibinə daxil olan müttəfiq respublikaların suveren

hüquqlarını müdafiə etmək təhəddüdünü SSRİ öz üzərinə götürmüşdü.

Beləliklə, yuxarıda deyilənlərə əsasən, belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, DQMV Xalq Deputatları Sovetinin vilayətin Azərbaycan SSR tərkibindən çıxması və Ermənistan SSR tərkibinə daxil edilməsi haqqındakı qərarı hüquqa zidd və Konstitusiya əleyhinə bir qərar idi. Respublikaların sərhədlərinin dəyişdirilməsi cəhdləri Konstitusiyaya zidd olduğundan, buna heç cür haqq qazandırıla bilməzdi və bu Azərbaycan SSR-in dövlət suverenliyinin pozulması demək idi.

22 mart – RSFSR, Ukrayna, Gürcüstan, Belarusiya, Özbəkistan, Qazaxıstan, Litva, Moldaviya, Latviya, Qırğızıstan, Tacikistan, Türkmənistan və Estoniya müttəfiq respublikaların Ali Sovetləri rəyasət heyətlərinin iclasları keçirilərək burada Dağlıq Qarabağla bağlı qətiyyətli tədbirlər görmək haqqında qərar qəbul etdilər.

23 mart – SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət Heyətinin iclasında Dağlıq Qarabağda, Azərbaycan SSR-də və Ermənistan SSR-də hadisələr barədə müttəfiq respublikaların müraciətləri ilə əlaqədar tədbirlər haqqında məsələ müzakirə olundu və müvafiq qərar qəbul edildi. Qərarla deyilirdi: “Mürəkkəb milli-ərazi məsələlərini dövlət hakimiyyət orqanlarına təzyiq yolu ilə, emosiyaların və ehtirasların qızıqdırılması, SSRİ Konstitusiyasında təsbit olunmuş milli dövlət sərhədlərini və milli inzibati sərhədləri dəyişdirmək uğrunda çıxış edən cürbəcür özbaşına qurumlar yaradılması şəraitində həll etməyə cəhd göstərmək yolverilməz sayılsın, çünki belə cəhdlər gözlənilməz nəticələr verə bilər...”.

Qəbul edilən qərar tam ədalətli olmasa da, güman etmək olardı ki, İttifaq orqanları münafişəni nizama salmaq üçün bütün qüvvələri qərarın yerinə yetirilməsinə yönəldəcəklər. Lakin təəssüf ki, belə olmadı, ermənilər bu qərarın əleyhinə gedərək onu yerinə yetirməkdən boyun qaçırdılar və bildirdilər ki, vəziyyəti nizama salmağın yeganə yolu Dağlıq Qarabağın Ermənistana birləşdirilməsidir.

24 mart – Sov. İKP MK və SSRİ Nazirlər Soveti „1988-1995-ci illərdə Azərbaycan SSR Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin sosial-iqtisadi inkişafının sürətləndirilməsi tədbirləri haqqında” qərar qəbul etdi. Qərarla göstərilirdi ki, vilayətdə sosial-iqtisadi vəziyyətin daha da yaxşılaşdırılması məqsədi ilə 500 milyon manat vəsait ayrılmışdır.

Lakin qərar regionda sosial-iqtisadi inkişafın respublika vəziyyətindən doğmur, onun qəbul edilməsinə xüsusi ehtiyac duyulmurdu. Bu addım

ermənilərin iqtisadi vəziyyətinin ön plana çəkilməsi haqqında ittifaq məkanında belə bir rəy yaradırdı ki, bundan da istifadə edən erməni siyasətçiləri bu qərarın qəbul edilməsi ilə bütün dünyaya sübut etmək istəyirdilər ki, Dağlıq Qarabağ ermənilərinin vəziyyəti o qədər ağırdır ki, SSRİ hökuməti belə bir xüsusi qərar qəbul etmişdir. Lakin baş verən sonrakı hadisələr DQMV-nin sosial-iqtisadi geriliyi barədə erməni siyasətçiləri və onların mərkəzdəki himayədarlarının irəli sürdükləri bu saxta tezisə yalnız bəhanə, əsas məqsədin isə Ermənistanın Azərbaycana qarşı ərazi iddiasında olduğunu göstərdi.

18 iyul – SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət Heyəti respublikaların hər ikisində yaranmış vəziyyəti və Ermənistan SSR və Azərbaycan SSR Ali Sovetlərinin Dağlıq Qarabağ haqqında qərarları barəsində məsələni müzakirə edərək qəbul etdiyi qərarla göstərilirdi: “DQMV Xalq Deputatları Sovetinin xahişi ilə əlaqədar DQMV-nin Ermənistan SSR-in tərkibinə keçməsi haqqında Ermənistan SSR Ali Sovetinin 15 iyul tarixli xahişini və DQMV-nin Ermənistan SSR-ə verilməsinin qəbul edilməzliyi haqqında Azərbaycan SSR Ali Sovetinin 1988-ci il 17 iyul tarixli qərarını müzakirə edərək, Azərbaycan SSR və Ermənistan SSR-in sərhədlərinin və Konstitusiya əsasında müəyyənləşdirilmiş milli-ərazi bölgüsünün dəyişdirilməsini qeyri-mümkün hesab edir. SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət Heyəti belə bir qərar qəbul edərkən SSRİ Konstitusiyasının 78-ci maddəsini əsas tutur ki, müttəfiq respublikanın ərazisi onun razılığı olmadan dəyişdirilə bilməz”.

1989

12 yanvar – SSRİ Ali Soveti Rəyasət Heyəti DQMV-də və onun ətrafında millətlərarası münasibətlərin gərginliyinin davam etməsi ilə əlaqədar olaraq Dağlıq Qarabağın Azərbaycan SSR tərkibində Muxtar Vilayət statusunu saxlamaqla DQMV-də xüsusi idarə formasının tətbiq edilməsi haqqında fərman qəbul etdi. Həmin fərmanla DQMV-də bilavasitə SSRİ-nin ali dövlət hakimiyyəti və idarə orqanlarına tabe olan Xüsusi İdarə Komitəsi yaradıldı. Komitənin tərkibi 5 nəfər rus, 2 nəfər erməni, 1 nəfər azərbaycanlıdan ibarət olmuşdur.

SSRİ rəhbərliyi tərəfindən guya vəziyyəti sabitləşdirmək üçün A.Volski başda olmaqla DQMV-də yaradılan bu komitə millətlərarası

münasibətlərin kəskinləşməsinin qarşısını almaq və regionda vəziyyəti sabitləşdirmək adı altında yaradılsa da, fərmanda göstərilənlərin əksinə olaraq Xüsusi İdarə Komitəsinin fəaliyyət göstərdiyi müddətdə DQMV-də vəziyyət daha da kəskinləşdi. Komitənin sədri A.Volski vəziyyəti sabitləşdirmək deyil, əksinə gərginləşdirmək siyasəti yürütdü. Onun fəal “səyləri” nəticəsində az müddət ərzində vilayətin idarə və müəssisələrinin demək olar ki, hamısı Azərbaycan tabeliyindən İttifaqın tabeliyinə keçirildi. Bütün sənədlərdə DQMV Azərbaycanın tərkibindən çıxarılmışdı.

Belə ki, o dövrdə SSRİ Plan Komitəsinin Hesabat sənədlərində Dağlıq Qarabağ əslində on altıncı müttəfiq respublika kimi əlahiddə göstərilirdi. Vilayət İcraiyyə Komitəsinin binasının üzərində dalğalanan Azərbaycan bayrağı çıxarılıb, Ermənistanın bayrağı sancılmışdı. Hər gün Xankəndi-Yerevan marşrutu üzrə təyyarələr 22 dəfə reysə çıxırdı.

Nəticədə, Xüsusi İdarə Komitəsinin fəaliyyət göstərdiyi dövrdə Xankəndindən qovulmuş azərbaycanlıların öz doğma ev-eşiklərinə qayıtmasına nəinki təminat yaradılmadı, əksinə vilayətin azərbaycanlılar yaşayan bir sıra kəndləri də komitənin “köməkliyi” ilə məqsədəuyğun şəkildə boşaldıldı. Vilayətin yaşayış məntəqələrindən qovulmuş azərbaycanlıların bir qismi Şuşaya pənah gətirirdilər. Ümumiyyətlə, A.İ.Volskinin “ciddi qayğısı” sayəsində vilayət demək olar ki, Azərbaycan hökumətinin nəzarətindən çıxmışdı.

6 may – SSRİ Nazirlər Sovetinin qərarı ilə DQMV-dəki idarə və müəssisələr Azərbaycan SSR-in tabeliyindən çıxarıldı.

19 iyul – ABŞ Senatı erməni lobbisinin təsiri və təzyiqi ilə Azərbaycan SSR-in Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində vəziyyət barəsində qətnamə qəbul etdi. Erməniləri müdafiə məqsədilə ABŞ Senatının Azərbaycan əleyhinə kobud böhtanlarla dolu bu qətnaməsi Azərbaycanda çox narazılıqla qarşılandı.

22 iyul – Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Rəyasət Heyəti ABŞ Senatının erməniləri müdafiə məqsədi ilə qəbul edilmiş 19 iyul tarixli qətnaməsinə qarşı etiraz bəyanatı qəbul edərək Birləşmiş Ştatların rəsmi dövlət hakimiyyət orqanları tərəfindən belə hərəkətlərə son qoyulmasını tələb etmişdir.

17 noyabr – ABŞ Senatının Xarici İşlər üzrə Komitəsi yenidən Azərbaycanın daxili işlərinə kobud müdaxilə edərək Dağlıq Qarabağ barədə qətnamə qəbul etdi. Bu qətnamə “Dağlıq Qarabağ xalqının mübarizəsinin

ABŞ tərəfindən müdafiə olunmasının ifadəsi” kimi qələmə verilsə də, qətnamənin mətnindən aydın olurdu ki, “Dağlıq Qarabağ xalqı” ifadəsi altında yalnız ermənilər nəzərdə tutulurdu.

28 noyabr – SSRİ Ali Soveti “Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində vəziyyəti normal hala salmaq tədbirləri haqqında” qərar qəbul etdi. Qərarda göstərilirdi ki, SSRİ Ali Soveti Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət Heyətinin xahişini nəzərə alaraq DQMV üzrə respublika təşkilat komitəsi yaradılsın və 20-ci çağırış DQMV Xalq Deputatları Sovetinin və onun icraiyyə komitəsinin 12 yanvar 1989-cu ildə dayandırılmış səlahiyyətləri bərpa edilsin.

1990

10 yanvar – SSRİ Ali Soveti Rəyasət Heyəti Ermənistan SSR Ali Soveti tərəfindən “Dağlıq Qarabağa dair SSRİ Konstitusiyasına uyğun olmayan 1989-cu il 1 dekabr və 1990-cı il 9 yanvar tarixli aktları” barədə qərar qəbul etdi.

Qərarda göstərilirdi: “Ermənistan SSR-in qəbul etdiyi bu qərarlar Azərbaycan SSR-in suveren hüquqlarının pozulması ilə bərabər, SSRİ Konstitusiyasının 74-cü maddəsinə əsasən heç bir hüquqi qüvvəyə malik deyil”. Lakin Ermənistan Moskva tərəfindən qəbul edilən bütün bu qərarların heç birinə əhəmiyyət vermədi və bunlar hamısı kağız üzərində qaldı. Eyni zamanda, Ermənistandan daim hərbi yardım alan ermənilər Azərbaycan ərazisinə hücumlarını davam etdirərək bir sıra qanlı hadisələr törətdilər.

15 yanvar – SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət Heyətinin sədri M.Qorbaçov “DQMV və bəzi başqa rayonlarda fəvqəladə vəziyyət elan edilməsi haqqında” fərman imzaladı. Azərbaycan SSR Ali Sovetinə təklif edildi ki, Bakı və Gəncə şəhərlərində və başqa yaşayış məntəqələrində qadağan saatlarının tətbiq edilməsi də daxil olmaqla, lazımi tədbirlər görülsün.

19 yanvar – SSRİ DTK-nın “Alfa” qrupu tərəfindən yanvarın 19-da saat 19:27-də Azərbaycan televiziyasının enerji bloku partladıldı, respublikada televiziya verilişləri dayandırıldı. Məqsəd fəvqəladə vəziyyət rejiminin tətbiq edilməsi haqqında fərmanın əhaliyə çatdırılmasının qarşısını almaq və baş verəcək qırğınların miqyasının daha böyük olmasına rəvac verməkdən ibarət idi. Saat 21:00-dan etibarən SSRİ müdafiə naziri

Dmitri Yazovun rəhbərliyi altında qoşun hissələri müxtəlif istiqamətlərdən barrikadaları dağıdaraq, əliyalın əhaliyə ağır texnikadan və müxtəlif tipli silahlardan atəş açaraq, şəhərə daxil oldular.

20 yanvar – SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət Heyəti Azərbaycan SSR Ali Sovetinin razılığı olmadan gecə saat 00:00-dan “Bakı şəhərində fəvqəladə vəziyyət tətbiq edilməsi haqqında” fərman verdi. Bu fərman səhər saat 7-də radio ilə elan olundu. Həmin vaxtadək 100-dən artıq dinc sakin qətlə yetirilmiş, yüzlərlə dinc sakin yaralanmışdı. Fəvqəladə vəziyyət elan edildəndən sonra isə 21 nəfər qətlə yetirilmişdi.

Həmin dövrdə Sov. İKP MK-nın Baş Katibi, SSRİ Ali Sovetinin sədri M.S.Qorbaçovun imzaladığı fərmanla SSRİ Müdafiə Nazirliyinin, SSRİ Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsinin və SSRİ Daxili İşlər Nazirliyinin qoşun hissələri Bakıya yeridilmiş, dinc əhaliyə amansız divan tutulmuş, günahsız insanlar qətlə yetirilmişdir. Bu qanlı hadisə nəticəsində 131 nəfər öldürülmüşdür ki, onlardan 117-si azərbaycanlı, 6-sı rus, 3-ü yəhudi, 3-ü tatar; 744 nəfər ağır xəsarət almış; 4 nəfər itkin düşmüş; 400 nəfər isə həbs edilmişdir.

25-26 yanvar – Sovet qoşunları fəvqəladə vəziyyət elan olunmayan rayonlara – yanvarın 25-də Neftçalaya, bir gün sonra isə Lənkərana yeridilmiş, nəticədə hər iki rayonda ümumilikdə 26 nəfər öldürülmüşdür. Beləliklə, sovet qoşunlarının Bakıya və Azərbaycanın digər rayonlarına hərbi müdaxiləsi nəticəsində öldürülən insanların sayı rəsmi olaraq 147-ə çatmışdı.

5 mart – Qanlı yanvar hadisəsindən sonra iki respublika arasında olan münaqişəni nizama salmaq məqsədilə SSRİ Ali Sovetinin qərarı qəbul edildi. Qərarla əllərdə toplanmış guya qanunsuz silahların yığılması məsələsi ön plana çəkildi. Bu məqsədlə SSRİ baş prokuroru və SSRİ Dövlət Təhlükəsizliyi Komitəsinə tapşırıldı ki, iki ay müddətində SSRİ Ali Sovetinə müvafiq məlumatlar təqdim etsinlər.

25 iyul – Qanunsuz yaradılmış silahlı dəstələrin tərksilah edilməsi haqqında SSRİ prezidentinin “SSRİ qanunvericiliyi ilə nəzərdə tutulmamış silahlı dəstələr yaradılmasını qadağan etmək və silah qanunsuz saxlandığı hallarda onu geri almaq haqqında” fərmanı qəbul edildi.

SSRİ prezidentinin bu fərmanı da Ermənistan rəhbərliyi tərəfindən qəbul edilmədi və yeni seçilmiş parlament elan etdi ki, fərman Ermənistan, həmçinin Dağlıq Qarabağ ərazisində hüquqi qüvvəyə malik deyil. Ermənistan rəhbərliyi SSRİ prezidentinin fərmanına cavab olaraq

bildirdi ki, erməni silahlı qüvvələri silahları təhvil verməyəcəklər. Artıq Ermənistan təkcə Azərbaycana deyil, eyni zamanda SSRİ-yə qarşı müharibə vəziyyətində idi. Lakin mərkəzin laqeydliyi və bir çox hallarda bilərəkdən hadisələrə prinsipial yanaşmaması erməniləri bir qədər də ruhlandırırdı və daha böyük cinayətlərə sövq etdi.

Bununla yanaşı, ermənilərin sovet ordusunun hərbi hissələrinə hücumu zamanı çox asanlıqla və maneəsiz olaraq silahları ələ keçirmələri onu göstərirdi ki, həmin silahlar onlara satılmışdı. Artıq mütəmadi hal alan hücum və basqınlarla silahların ələ keçirilməsinə mərkəzi hakimiyyət tərəfindən etinasızlıq göstərilir və bilərəkdən göz yumulurdu. Azərbaycanda isə əksinə, yanvar ayından fəvqəladə vəziyyət tətbiq olunmuş və əhalidə olan quş tüfəngləri belə yığılmışdı.

1991

Fevral – Moskvada yaradılmış yazıçıların “Aprel” təşkilatı (assosiasiyası) Yerevan və Xankəndində səfərdə olduqdan sonra “Aprel”in üzvlərindən T.Qaydar, A.Nuykin, V.Oskotski, Y.Çerniçenko ermənilərin mövqeyini müdafiə edən çıxışlarla onların təəssübkeşlərinə çevrildilər. “Aprel” təşkilatı yarandığı vaxtdan onun üzvləri öz işində humanizmi əsas tutaraq SSRİ məkanında baş verən hadisələrə münasibətlərini bildirirdilər. Bu dövrdə Moskvadakı erməni dairələri “Aprel”ə ciddi maraq göstərir və bu məşhur təşkilatdan öz təbliğat işlərində geniş istifadə edirdilər.

20 mart – Moskvada yazıçıların “Aprel” təşkilatının iclasında “Rusiya ziyalılarının Qarabağ Komitəsi” adlanan qondarma qurum yaradan „Aprel”çilər Dağlıq Qarabağ məsələsinə münasibətdə qeyri-prinsipial mövqe tutaraq hadisələrə birtərəfli mövqedən çıxış edirdilər.

Aprelin əvvəlləri – Türkiyə Respublikasının SSRİ-dəki səfiri Volkan Vural Yerevana səfəri zamanı çıxışlarında qeyd etmişdi ki, nə vaxta qədər Azərbaycanın ərazi bütövlüyü və təhlükəsizliyinin təminatı gözlənilmir, Dağlıq Qarabağ məsələsi əsas problem kimi qalır, Türkiyə ilə Ermənistan arasında münasibətlər yaxşılığa doğru irəliləyə bilməz.

20 aprel – SSRİ Daxili İşlər Nazirliyi daxili qoşunlar komandanı, general-polkovnik Y.Şatalinin Ermənistan Ali Sovetinin sədri L.Ter-Petrosyana göndərdiyi məktubda göstərilirdi ki, Dağlıq Qarabağ və ona bitişik rayonlarda münasibətlərin gedişində ermənilər tərəfindən daxili

qoşunların 19 hərbi qulluqçusu öldürülmüş (onlardan 6 nəfəri – 1991-ci ilin yanvar-mart aylarında), yüzlərlə hərbi qulluqçusu isə yaralanmışdır.

20 iyul – Erməni lobbisinin təsiri və köməyi sayəsində ABŞ Senatı tərəfindən Ermənistanı iqtisadi yardım göstərmək barədə qərar qəbul olundu.

26 iyul – ABŞ Senatı əksər səsle Azərbaycan ərazisindən ermənilərin guya zorla köçürülməsini pisləyən qətnamə qəbul etdi. Qətnamədə heç bir əsaslı fakt olmadan Azərbaycanın DQMV bölgəsində və digər yerlərində yaşayan ermənilərə qarşı sovet ordusunun və Azərbaycanın hərəkətləri pislənilirdi.

20-23 sentyabr – Azərbaycan və Ermənistan tərəfinin razılığı ilə Rusiya Federasiyasının Prezidenti B.Yeltsinin və Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti N.Nazarbayevin başçılıq etdikləri vasitəçilik missiyası münəqişə regionuna səfər etdi.

24 sentyabr – Vasitəçilik səylərinin gedişində münəqişənin mərhələlərlə aradan qaldırılmasının bəzi məsələləri müzakirə olunaraq Mineralniye Vodi yaxınlığındakı Jeleznovodsk şəhərində Rusiya, Qazaxıstan, Azərbaycan və Ermənistan rəhbərləri tərəfindən birgə kommunike imzalandı.

İmzalanan sənəddə atəşin dayandırılması, 1992-ci il yanvarın 1-dək DQMV barəsində Azərbaycan və Ermənistanın Konstitusiyaya uyğun gəlməyən bütün aktlarının ləğv edilməsi, qanuni hakimiyyət orqanlarının səlahiyyətlərinin təsdiq edilməsi, ittifaq qoşunlarından başqa bütün silahlı birləşmələrin münəqişə bölgəsindən çıxarılması nəzərdə tutulurdu. Sənədin bir sıra nöqsanlarına, qeyri-müəyyən müddəələrinin olmasına baxmayaraq, kommunike qan tökülməsinin qarşısının alınması istiqamətində atılan bir addım idi. Lakin Ermənistan tərəfi götürdüyü öhdəliyə əməl etməyərək Azərbaycana qarşı silahlı təcavüzünü daha da genişləndirdi. Belə ki, Jeleznovodskda sənəd imzalanan zaman DQMV və ona bitişik bölgələrdə erməni silahlı birləşmələrinin hücumunun güclənməsi və genişmiqyaslı döyüşlərin getməsi onu göstərirdi ki, Ermənistan Dağlıq Qarabağdakı silahlı qüvvələrə nəinki nəzarət edə bilmir, əksinə buna rəvac verirdi. Nəticədə, sənəd imzalandığı andan kobud surətdə pozularaq, Ermənistanın təcavüzkarlıq siyasəti ucbatından yerinə yetirilmədi.

27 noyabr – SSRİ Dövlət Şurası “DQMV-də, Azərbaycan və Ermənistan respublikalarının sərhədyanı rayonlarında vəziyyəti sabitləşdirmək tədbirləri haqqında” qərar qəbul etdi. Qərarla Azərbaycan və

Ermənistan Ali Sovetlərinə təklif olunurdu ki, DQMV-nin hüquqi statusunun dəyişdirilməsinə yönələn bütün qərarları ləğv etsin, münafişənin siyasi yolla nizama salınmasına şərait yaratmaq üçün dövlət başçıları səviyyəsində birbaşa danışıqları davam etdirdinsinlər.

Eyni zamanda, sənəddə hər iki respublika prezidentinə tövsiyə edilirdi ki, atəşin dayandırılmasını, münafişə bölgəsindən bütün qanunsuz silahlı birləşmələrin çıxarılmasını təmin etsinlər. Qərarın sonunda SSRİ Dövlət Şurası Azərbaycanın Ali Sovetinə müraciət edərək vəziyyətin bütün kəskinliyinə baxmayaraq, Ermənistanın dəmir yolu və qaz blokadasını dərhal aradan qaldırmağa çağırırdı.

Sənəddə Azərbaycanla Ermənistanın eyniləşdirilməsi xətti özünü onda göstərirdi ki, 1988-ci ildən keçən 4 il müddətində Ermənistanın ərazi iddiaları və 1989-cu il 1 dekabr tarixli DQMV-nin Ermənistana birləşdirilməsi haqqında Konstitusiyaya zidd qərarı ilə Dövlət Şurasının qərarından bir neçə gün əvvəl, Azərbaycan parlamentinin DQMV-nin hüquqi statusunu ləğv etməsi haqqındakı qərarı bərabər tutulurdu. Lakin dağılmaqda olan İttifaqın qəbul etdiyi bu sənədi hazırlayanlar yeni yaradılması nəzərdə tutulan Müstəqil Dövlətlər Birliyi haqqında müqavilə layihəsində suveren respublikalara özlərinin milli-dövlət və inzibati-ərazi quruluşunu müstəqil surətdə müəyyənləşdirmək hüququnun üzərindən tamamilə yan keçirdilər. Qərarla münafişənin SSRİ Konstitusiyasına uyğun surətdə siyasi yolla həll edilməsi ön plana çəkilirdi. Lakin məhz bu Konstitusiya, süqutuna yaxınlaşan bir dövlətin Əsas Qanunu keçən 4 il ərzində mərkəz və Ermənistan tərəfindən dəfələrlə pozulmuşdu.

Sənəddə münafişənin genişlənməsinin qarşısını almağa çağırış səslənsə də, Ermənistan tərəfindən hiddətlə qarşılanan və rədd edilən SSRİ prezidentinin tərksilah haqqında fərmanı heç yada belə düşmədi. Qərarla münafişə başlayandan Ermənistan tərəfindən Azərbaycan xalqına qarşı törədilən qanlı hadisələr, terror aktları barədə bir söz deyilmir, ancaq Ermənistanın nəqliyyat və qaz blokadasının götürülməsi bildirilirdi.

1988-1991-ci illərdə – Hadisələrin başlanğıcından SSRİ-nin süqutuna qədər keçən dövr ərzində get-gedə kəskinləşən münafişəni nizama salmaq mümkün olmadı. Əksinə, İttifaqın müəyyən dairələri tərəfindən himayə edilən ermənilər Azərbaycana qarşı ərazi iddialarını irəli sürərək açıq-aşkar işğalçılıq siyasəti yeritmiş, nəticədə dinc sakinlər həlak olmuş, yaşayış məntəqələri dağıdılmış, talan edilmiş və yandırılmışdır.

Bu dövrdə SSRİ-nin mərkəzi hakimiyyət orqanları regionda vəziyyəti sabitləşdirmək üçün səmərəli tədbirlər hazırlamaq və onları həyata keçirmək iqtidarında olmadılar. SSRİ rəhbərliyi tərəfindən çox kobud və bağışlanılmaz səhvlərə yol verilmiş, tərəflərin qarşিদurması kəskinləşmiş, nəticədə münaqişəyə zorla cəlb olunan Azərbaycan Ermənistan tərəfindən təcavüzə məruz qalmış və bu da İttifaq orqanlarına etimadsızlığı daha da gücləndirmişdi.

1988-ci il hadisələri başlayan gündən Dağlıq Qarabağ məsələsi mərkəzi mətbuatının səhifələrində geniş şərh olunur, informasiya blokadası Azərbaycanın mövqeyini görünməyə qoymur, mərkəzin təbliğat maşını hadisələri birtərəfli işıqlandırmaqda davam edirdi. Münaqişə başlayandan İttifaq orqanlarının birtərəfli mövqeyi (kütləvi informasiya vasitələri və mərkəzi mətbuatın ermənipərəst çıxışları) özünü açıq-aşkar göstərirdi. Ermənilərin mərkəzi mətbuat vasitəsilə Azərbaycana qarşı apardıqları yalan və böhtan kampaniyası münaqişənin gedişində də öz təsirini göstərirdi. Erməni lobbisinin təsiri altında olan mərkəzi mətbuatdakı yazıların bir çoxunda belə bir fikir vardı ki, Dağlıq Qarabağ barədə ərazi iddialarının həllində ermənilərin marağı nəzərə alınmalıdır. Bu işdə ermənilərin siyasi mənafeələrini təmsil edən bir sıra rəsmi və qeyri-rəsmi şəxslər xüsusilə canfəşanlıq göstərirdilər.

Mərkəzin himayədarlığı ilə Azərbaycana qarşı ərazi iddialarını və təcavüzünü davam etdirən ermənilər SSRİ-nin süqutu ərəfəsində məsələni beynəlxalq səviyyəyə çıxarmağa səy göstərirdilər. Erməni siyasətçiləri və kilə xadimləri dünyanın müxtəlif ölkələrinə səfərlər edərək öz iddialarını həyata keçirmək üçün problemi Avropa Şurası və Avropa Parlamenti səviyyəsinə qaldırmağa çalışır, bu işdə müxtəlif bəhanələr altında geniş kampaniya aparırdılar. SSRİ-nin mövcud olduğu dövrdə öz məqsədlərinə müəyyən qədər nail olan ermənilər insan hüquqlarının müdafiəsi pərdəsi altında Dağlıq Qarabağa BMT qoşunları yeritmək və bütün bunlara beynəlxalq xarakter verməyə cəhd göstərirdilər.

Beləliklə, SSRİ süqut etdikdən sonra ermənilər tərəfindən Qarabağ münaqişəsinin beynəlxalq əhəmiyyətli problemə çevirməsi üçün geniş miqyaslı kampaniyanın yeni mərhələsi başlandı.

1992

1 yanvar – Çexoslovakiya (Xarici işlər naziri İrji Dinstbir, daha sonra isə Y.Moravçik) Almaniyanı ATƏM-in fəaliyyətdə olan sədri qismində əvəz etmişdir.

30-31 yanvar – Praqada Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq üzrə Müşavirənin (ATƏM) Nazirlər Şurasının ikinci görüşündə Azərbaycan Respublikası ATƏM-ə üzv qəbul edildi, o cümlədən Dağlıq Qarabağ bölgəsinə ATƏM-in məruzəçi missiyasının göndərilməsi haqqında qərar qəbul olundu.

5 fevral – Avropa Şurası Parlament Assambleyasının (AŞPA) üzvü olmayan Avropa ölkələri ilə əlaqələr Komitəsi Dağlıq Qarabağa dair ilk bəyanat qəbul etdi. Bəyanatda deyilirdi ki, Komitə Dağlıq Qarabağda vəziyyətin pisləşməsi ilə əlaqədar atəşin dayandırılması məqsədilə Ermənistan və Azərbaycan tərəfinə müraciət edərək hər iki maraqlı tərəfi münəqişənin sülh yolu ilə həll edilməsinə çağırır. Sənəddə Azərbaycanın mənafeyinə zidd olaraq BMT Təhlükəsizlik Şurasından Ermənistanın tələbi ilə Dağlıq Qarabağa BMT qüvvələrinin gətirilməsi xahiş olunurdu.

12-18 fevral – ATƏM-in xüsusi missiyası ilk dəfə Azərbaycanda oldu.

14 fevral – Azərbaycanın müraciətini müzakirə edən BMT Təhlükəsizlik Şurası ölkəmizin bu təşkilata üzv qəbul olunmasını tövsiyə etdi.

24 fevral – İran İslam Respublikasının Xarici işlər naziri Əli Əkbər Vilayətinin münəqişə regionuna səfəri olmuşdur.

27-28 fevral – ATƏM-in Yüksək Vəzifəli Şəxslər Komitəsinin (YVŞK) Praqada keçirilən 7-ci iclasında münəqişə bölgəsində olan missiyanın məruzəsi dinlənildi. Dağlıq Qarabağın Azərbaycan Respublikasına mənsub olmasını təsdiq edən sənəddə sərhədlərin dəyişdirilməməsi şərti ilə, münəqişənin sülh yolu ilə həllinə çağırış öz əksini tapdı.

2 mart – BMT Baş Məclisinin 46-cı sessiyasında Azərbaycan Respublikasının BMT üzvlüyünə qəbul olması barədə qətnamə qəbul edildi.

5 mart – Dağlıq Qarabağdakı vəziyyətlə bağlı Rusiya Prezidenti bəyanat vermişdir.

6 mart – Nyu-Yorkda Azərbaycanın BMT yanında daimi nümayəndəliyi fəaliyyətə başladı. Bu dövrdə Azərbaycanın BMT ilə siyasi sahədə əməkdaşlığının əsas məqsədi Ermənistanın ölkəmizə qarşı

təcavüzünün genişləndiyi bir vaxtda beynəlxalq birliyin diqqətini münafiqə bölgəsində baş verən hadisələrə cəlb etmək və dünya ictimaiyyətində obyektiv rəy formalaşdırmaq idi.

12 mart – Avropa Şurası Nazirlər Komitəsi Dağlıq Qarabağa dair bəyanat qəbul etmişdir. Bəyanatda deyilirdi ki, Komitə Dağlıq Qarabağ hadisələri ilə əlaqədar dərin təşviş hissi keçirdiyini bildirir və Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ vilayətinin dinc əhalisi barədə zorakılığı pisləyir. Sənəddə göstərilirdi ki, Beynəlxalq birlik Dağlıq Qarabağda münafiqşənin zor gücünə aradan qaldırılmasına razı ola bilməz və bütün sərhədlərin toxunulmazlığı prinsipləri gözlənilməlidir. Bununla yanaşı, qeyd olunurdu ki, sərhədlər yalnız dinc yolla və qarşılıqlı razılıq əsasında dəyişdirilə bilər.

13-14 mart – ATƏM-in YVŞK-nin Helsinkidə keçirilən 8-ci iclasında Dağlıq Qarabağ münafiqşəsinin davam etməsi və onun dinc siyasi vasitələrlə aradan qaldırılması yolları müzakirə olunmuş və Dağlıq Qarabağla bağlı ATƏM-in Nazirlər Şurasının fəvqəladə sessiyasının çağırılması haqqında qərar qəbul edilmişdir.

Martin ortaları – BMT Baş Katibinin xüsusi nümayəndəsi, ABŞ-ın keçmiş dövlət katibi Sayrus Vensin başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti Bakıda, Dağlıq Qarabağda və Yerevanda səfərdə olduğdan sonra bu səfərin yekunları barədə BMT Təhlükəsizlik Şurasına məlumat verdi. BMT Baş Katibi Dağlıq Qarabağ probleminin həlli sahəsində ATƏM-in səylərini müdafiə etdiyini bildirdi. Onun vəziyyətə verdiyi qiymətdən aydın oldu ki, münafiqşənin həlli yolunda regional təşkilatlar, xüsusən ATƏM əsas rol oynayır. BMT yalnız ekspertlər göndərməklə onlara kömək, habelə humanitar sahədə yardım göstərə bilər. BMT Təhlükəsizlik Şurasının sədri də S.Vensin səfərinin yekunlarını müsbət qiymətləndirərək, münafiqşənin aradan qaldırılmasında Təhlükəsizlik Şurasının ATƏM-ə məsləhətlər verəcəyini bildirməklə kifayətləndi.

16 mart – Tehranda bir həftə ərzində atəşkəsin əldə olunması haqqında üçtərəfli (İran, Ermənistan, Azərbaycan) kommünike imzalanmış, lakin həyata keçirilməmişdir.

19 mart – ABŞ Dövlət Departamentinin rəsmi nümayəndəsi Marqaret Tatuayler bildirmişdir ki, Amerika hökuməti Dağlıq Qarabağ və Naxçıvanda döyüş əməliyyatlarının güclənməsini qətiyyətlə pisləyərək bu və ya hər hansı bir digər ərazinin statusunun hərbi və zorakılıq yolu ilə birtərəfli şəkildə hər hansı formada dəyişdirilməsi ilə razılaşmayacaqdır.

Bu mövqe Birləşmiş Ştatların regionda baş verən hadisələrə qeyri-obyektiv, daha doğrusu ermənipərəst siyasətinin təzahürü kimi qiymətləndirildi.

19-23 mart – ATƏM-in YVŞK-nın fəaliyyətdə olan sədri Yan Kubişin başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti ikinci dəfə münaqişə bölgəsinə səfər etmişdir.

23-24 mart – Helsinkidə ATƏM-in YVŞK-nın 9-cu iclasında münaqişə bölgəsində atəşi dərhal dayandırmaq və münaqişə edən bütün tərəfləri ATƏM çərçivəsində Dağlıq Qarabağa dair sülh konfransının tezliklə keçirilməsi üçün hər cür şərait yaratmağa çağırıdılar.

24 mart – ATƏM-in Xarici İşlər Nazirləri Şurasının Helsinkidə keçirilən birinci əlavə görüşündə Dağlıq Qarabağda vəziyyət müzakirə olundu. Nazirlər Şurası YVŞK-nın zamanəti əsasında münaqişənin sülh yolu ilə nizamlanması istiqamətində aparılan danışıqların səmərəliliyini təmin etmək üçün ATƏM-in Dağlıq Qarabağa dair sülh konfransının çağırılması haqqında qərar qəbul etdi. Nazirlər razılaşıdılar ki, Minskə çağırılacaq konfrans 11 ölkənin – ABŞ, Rusiya, Türkiyə, Fransa, İtaliya, Almaniya, Çex və Slovak Federativ Respublikası, Belarus, İsveç, Azərbaycan və Ermənistan nümayəndələrinin iştirakı ilə keçirilsin. Qərara alındı ki, konfransın sədri iştirakçı dövlətlərlə məsləhətləşdikdən sonra Dağlıq Qarabağın seçilən və digər nümayəndələrini maraqlı tərəflər kimi konfransa dəvət etsin. ATƏM-in fəaliyyətdə olan sədri İrji Dinstbirə tapşırıldı ki, atəşin səmərəli şəkildə dayandırılmasına və yenidən başlanılmamasına, habelə vəziyyətin dinc yolla hərtərəfli nizama salınmasına şərait yaradılması məqsədilə yaxın vaxtlarda münaqişə bölgəsinə getsin.

30 mart – 3 aprel – ATƏM-in fəaliyyətdə olan sədri İrji Dinstbirin münaqişə regionuna səfəri olmuşdur.

31 mart – İslam Konfransı Təşkilatının Baş katibi Dağlıq Qarabağda vəziyyətlə əlaqədar bəyanatla çıxış etmiş və Azərbaycanın bu bölgəsində münaqişə ilə əlaqədar dərin narahatlıq keçirdiyini ifadə etmiş, üzv dövlətlərə, humanitar təşkilatlara Dağlıq Qarabağa yardım göstərilməsi ilə bağlı müraciət etmişdir.

Aprelin əvvəli – İranın Xarici işlər nazirinin müavini M.Vayazinin münaqişə regionuna səfəri olmuşdur.

7 aprel – ATƏM-in fəaliyyətdə olan sədri İrji Dinstbir, Mario Raffaellini (İtaliya) Minsk Konfransının sədri təyin etmişdir.

13 aprel – Rusiya Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə dair nizamlanmanın ikimərhələli sxemini təklif etmişdir.

13 aprel – ATƏM-in fəaliyyətdə olan sədrinin şəxsi nümayəndəsinin rəhbərliyi altında xüsusi missiyanın münaqişə regionuna səfəri olmuşdur.

1 may – ATƏM-in YVŞK-nin Helsinkidə keçirilən 10-cu iclasında Dağlıq Qarabağa dair konfransın təşkili, iclasların keçirilməsi şərtləri, sədrin səlahiyyətləri və s. haqqında YVŞK-nin qərarı qəbul edildi. Minsk Konfransının reallaşması üçün yaradılan eyni adlı qrup (ATƏM-in Minsk qrupu nəzərdə tutulur – müəllif) münaqişənin nizamlanması istiqamətində fəaliyyət göstərməli, münaqişə həll ediləndən sonra isə məsələnin həllində neytral, regionda maraqlı dövlət olmadığını nəzərə alaraq Belarusun paytaxtı Minsk şəhərində konfransa üzv olan dövlətlər toplanmalı və Yekun sənədi qəbul etməli idilər. ATƏM-in Xarici İşlər Nazirləri Şurası Minskə keçiriləcək konfransa hazırlıq məqsədilə Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə əlaqədar görüş keçirmək və məsələni həll etmək barədə M.Rafaelliyə mandat verdi.

7 may – ATƏM-in Dağlıq Qarabağa dair Minsk Konfransının sədri M.Rafaelli başda olmaqla ATƏM-in nümayəndə heyəti Azərbaycanda səfərdə oldu. Səfər zamanı o bildirdi ki, regionda sülhün tezliklə bərqərar olması üçün atəş uzun müddətə kəsilməli, iyunun ortalarında keçiriləcək konfransın çağırılması şərtləri və subyektləri müəyyənləşdirilməlidir.

7-8 may – İranın təşəbbüsü ilə Tehranda Azərbaycan və Ermənistan rəhbərləri arasında üçtərəfli görüş keçirildi. Münaqişənin nizama salınmasına dair üçtərəfli danışıqların yekunlarına əsasən, tərəflər Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin aradan qaldırılmasına dair birgə sənəd imzalamışlar. Sənəddə problemin mərhələ-mərhələ həll edilməsi, o cümlədən atəşin dayandırılması, münaqişə zonasında xarici müşahidəçilərin yerləşdirilməsi, nəqliyyat yollarının açılması, əsirlərin dəyişdirilməsi, habelə Ermənistan ilə Azərbaycan arasında ikitərəfli münasibətlərin yaxşılaşdırılması nəzərdə tutulmuşdur. Sonralar aydın oldu ki, görüş zamanı Azərbaycan-Ermənistan sərhədi boyu və Qarabağın dağlıq hissəsində atəşin dayandırılmasından erməni tərəfi əslində başqa məqsəd güdürmüş. Məhz bu görüş Ermənistana beynəlxalq ictimaiyyətdən öz niyyətlərini gizlətmək üçün lazım imiş. Heç şübhəsiz ki, Ermənistan rəhbərliyi elə həmin gün Şuşaya ediləcək hücum əməliyyatından və hazırlanmış plandan əvvəlcədən xəbərdar olmuşdur. Çünki Şuşanın işğalı Ermənistan rəhbərliyinin Tehranda danışıqlar apardığı,

atəşi dayandırmağın tələb edildiyi vaxtla üst-üstə düşür və bağlanan sülh müqaviləsi mürəkkəbin qurduğu ana qədər qüvvədə qalmışdır. Bununla yanaşı, ermənilər həmişə olduğu kimi, hücum ərafəsində bütün dünyaya Şuşadan Xankəndinə güclü hücumlar edilməsi barədə dezinformasiya yaymışdılar.

9 may – Azərbaycanın BMT yanında daimi nümayəndəliyinin təklifi ilə BMT Təhlükəsizlik Şurası Dağlıq Qarabağdakı vəziyyətlə əlaqədar məsləhətləşmələr keçirdi. Azərbaycanın BMT yanında daimi nümayəndəsinin Təhlükəsizlik Şurasının sədrinə məktubu BMT-nin qərargah-mənzilində Təhlükəsizlik Şurasının rəsmi sənədi kimi yayıldı. Sənəddə Ermənistanın hərəkətləri suveren dövlətin ərazi bütövlüyünü pozmaq kimi qiymətləndirilir, dünya birliyindən Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzü faktının etiraf edilməsi tələb olunurdu. Türkiyə dövləti də Dağlıq Qarabağda vəziyyətin kəskinləşməsi ilə əlaqədar təcili olaraq BMT Təhlükəsizlik Şurasının çağırılmasını xahiş etdi.

12 may – Azərbaycanın BMT yanında daimi nümayəndəliyinin təklifi ilə BMT Təhlükəsizlik Şurası Dağlıq Qarabağdakı vəziyyətlə əlaqədar məsləhətləşmələr keçirdi. BMT Təhlükəsizlik Şurasının 3072-ci iclasında Dağlıq Qarabağda vəziyyət müzakirə edildi və Şuranın sədri Peter Xoenfellner (Avstriya) bəyanat verdi. BMT Təhlükəsizlik Şurası sədrinin bəyanatında iki məsələ öz əksini tapdı: son hadisələrin baş verdiyi münaqişə bölgəsində vəziyyəti yerində öyrənmək üçün BMT-nin xüsusi missiyasının dərhal göndərilməsi və beynəlxalq birliyin qaçqınlara humanitar yardım göstərməsi haqqında.

Təhlükəsizlik Şurasının üzvləri bütün əlaqədar tərəfləri zorakılığa son qoymaq, Baş Katibin missiyasının işini asanlaşdırmaq və onun üzvlərinin təhlükəsizliyini təmin etmək üçün hər cür lazımi tədbirlər görməyə çağırdılar. Həmin gün Azərbaycan Respublikası BMT Təhlükəsizlik Şurasının sədrindən xahiş etdi ki, Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzü ilə əlaqədar olaraq Təhlükəsizlik Şurasının xüsusi iclası çağırılsın.

18-21 may – Helsinkidə ATƏM-in Yüksək Vəzifəli Şəxslər Komitəsinin 11-ci görüşü keçirildi. Görüşdə Türkiyə, Azərbaycan, Ermənistan nümayəndə heyətləri bəyanatla çıxış etdilər. Azərbaycan təcavüzkarın pislənməsini və Ermənistana qarşı ciddi sanksiyaların tətbiq olunmasını tələb etdi. Ermənistanın mövqeyindən məlum oldu ki, o, öz təcavüzkar hərəkətlərindən əl çəkmək niyyətində deyildir. Belə ki, Ermənistan

ATƏM çərçivəsində aparılan danışıqların pozulmasında bütün məsuliyyəti Azərbaycanın üzərinə atdı.

22 may – Avropa Birliyi Dağlıq Qarabağa dair bəyanat vermişdir. Bəyanatda deyilirdi ki, Birlik və ona üzv olan dövlətlər Dağlıq Qarabağ regionunda döyüşlərin son vaxtlar intensivləşməsi ilə bağlı dərin narahatlığını bildirir və hər hansı bir tərəfdən güc tətbiq edilməsini qəti şəkildə pisləyir. Sənəddə göstərilirdi ki, Birlik və ona üzv olan dövlətlər davamlı döyüşlər nəticəsində əhəlinin yenidən üzləşdiyi əzab-əziyyətdən və insan tələfatından təəssüflənirlər.

27 may – Şimali Atlantika Müqaviləsi Təşkilatının (NATO) Müdafiə Planlaşdırması Komitəsi və Nüvə Planlaşdırması Qrupunun Yekun kommünikəsi qəbul edilmişdir. Kommünikedə qeyd edilirdi: “Müzakirələrimiz zamanı biz keçmiş Yuqoslaviyada, Naxçıvan da daxil olmaqla Dağlıq Qarabağ və onun ətrafında mövcud olan münaqişələrlə bağlı dərin narahatlığımızı bildirmişik. Biz hərbi əməliyyatların dayandırılması və məsələlərin sülh yolu ilə nizamlanması istiqamətində BMT, ATƏM və Avropa İttifaqı tərəfindən edilən müxtəlif söyləri tamamilə dəstəkləyirik. Biz aidiyyəti olan tərəfləri münaqişələrə son qoymağa çağırırıq”.

1-5 iyun – Romada Minsk qrupunun danışıqları seriyasından ilk mərhələ başlandı. Romada 11 ölkənin – ABŞ, Türkiyə, Rusiya, İtaliya, Fransa, Almaniya, İsveç, Çex və Slovak Federativ Respublikası, Belarus, Azərbaycan və Ermənistan nümayəndələrinin iştirakı ilə keçirilən görüş iyunun 23-də Minskə açılması nəzərdə tutulan beynəlxalq konfransa hazırlıq məqsədi daşıyırdı. Azərbaycan tərəfi həmin görüşdə iştirak etməklə yanaşı Dağlıq Qarabağın azərbaycan və erməni icmasının iştirakına da razılıq verdi. Lakin Dağlıq Qarabağın erməni nümayəndələri görüşə gəlməmişdilər. Onlar müşahidəçi statusu ilə razılaşmayıb müşavirədə “muxtar respublika”nı təmsil edən tam hüquqlu iştirakçı kimi qəbul olunmalarını tələb edirdilər. Azərbaycan tərəfi Laçın və Şuşanın geri qaytarılması, onun dövlət sərhədlərinə Ermənistanın hörmətlə yanaşması tələblərinə əməl olunduqdan sonra Dağlıq Qarabağla hər hansı danışıqlara qoşula biləcəyini bildirmişdi.

Roma görüşündə Minsk Konfransının keçirilməsinə əngəl törədən erməni təcavüzü barədə məsələ müzakirə olundu. Konfransın qəbul edilməmiş sənədlərində “Laçından hərbi hissələrin çıxarılması”, “Qaçqınların Laçına qaytarılması”, “Şuşadan qoşunların çıxarılması”, “Bu məsələlərin icrasına

nəzarət etmək üçün beynəlxalq müşahidəçilərin yerləşdirilməsi” və s. kimi bəndlər var idi. Təklif edilmişdi ki, ATƏM-in Minsk Konfransı ərəfəsində, bu konfransın çağırılması haqqında qərar qəbul edilərkən mövcud olan, yəni Laçının tutulmasından əvvəlki vəziyyətə qayıtmaq lazımdır. Ancaq Ermənistan nümayəndələrinin buna razılıq verməməsi nəticəsində həmin sənəd qəbul edilmədi.

4 iyun – Şimali Atlantika Şurası Nazirlərinin Osloda keçirilən görüşündə yekun kommünike qəbul edilmişdir. Kommünikedə bildirilirdi: “Biz Avro-Atlantika regionunun müxtəlif yerlərində davam edən zorakılıq və dağıntılarla bağlı dərin narahatlığımızı bildiririk. Bu, bizim bütün Avro-Atlantika regionunda sadıq olduğumuz sülh və sabitliyə tamamilə ziddir. Biz Avropada sülh və əməkdaşlığa əsaslanan qaydanın bərqərar edilməsi istiqamətində söylərimizə maneələrin olmaması üçün azğın milliyyətçilik və mübahisələrin zor yolu ilə həll edilməsi cəhdlərinin qarşısının alınması məqsədilə əlimizdən gələni edəcəyik. Biz keçmiş Yuqoslaviya ərazisində mövcud olan və Dağlıq Qarabağda mərkəzləşən münafişlərlə bağlı narahatlığımızı ifadə edən ayrıca bəyanatlar vermişik”.

5 iyun – Şimali Atlantika Əməkdaşlıq Şurası adından bəyanat verilmişdir. Bəyanatda bildirilirdi: “Biz, həmçinin, Dağlıq Qarabağ və onun kənarlarında olan böhranın gedişində döyüşlərin intensivləşməsi, insan tələfatının, iztirabların və dağıntıların artması ilə bağlı dərin narahatlıq hissi keçiririk. Biz Minskdə ATƏM-in Konfransının çağırılması qərarını, bu konfransın uğurla nəticələnməsi üçün Romada ilkin toplantının keçirilməsi kimi addımları və bu münafişlərin sülh yolu ilə nizamlanması ilə bağlı ATƏM çərçivəsində görülən bütün tədbirləri alqışlayırıq. Bu məqsədə nail olmaq üçün öz töhfəmizi verəcəyik və aidiyyəti olan tərəfləri də eyni tədbiri görməyə çağırırıq. Biz sülh prosesinə töhfə vermək məqsədilə ATƏM çərçivəsində regiona vaxtlı-vaxtında müşahidəçilərin yerləşdirilməsinə dair razılıq əldə edilməsi istiqamətindəki söyləri dəstəkləyir və Şuramızın üzvlərinin həmin missiyanın işində iştirak etməyə hazır olduğunu bildiririk.

Bununla yanaşı, sənəddə göstərilirdi: “Biz aidiyyəti olan bütün tərəfləri sülh yolu ilə nizamlanma danışıqlarına mühüm töhfə verən səmərəli atəşkəs əldə etməyə çağırırıq. Biz eyni zamanda, tərəfləri hər iki münafişlərin qurbanları üçün təcili tələb olunan humanitar yardımın çatdırılması üçün müvafiq şəraiti təmin etməyə çağırırıq. Biz güc işlədilməsi vasitəsilə ərazilərin əldə edilməsi, sərhədlərin dəyişdirilməsi

və ya siyasi məqsədlərə nail olunması üçün hər hansı cəhdin qəbul edilməz olduğunu və bu cəhdin əhəmiyyətli olan uzunmüddətli, danışıqlara və dinc nizamlanmaya əsaslanan səylərə yalnız xələl gətirdiyini xüsusilə vurğulayıraq”.

15-20 iyun – Romada keçirilən Minsk qrupunun danışıqlarının ikinci mərhələsində erməni tərəfi konfransın Laçın və Şuşanın işğalı ilə bağlı əvvəlki dörd bəndlik sənədinə Goranboy və Ağdərənin adlarını əlavə etməyi tələb etdilər. Ancaq Azərbaycan nümayəndə heyəti buna razılıq vermədi. Ermənistan ATƏM-in Dağlıq Qarabağ münacişəsi ilə bağlı keçirilən görüşlərində Türkiyənin ümumiyyətlə iştirak etməməsini tələb etdi. Nəticədə danışıqlar uğursuzluqla qurtardı.

18 iyun – Avropa Birliyi Dağlıq Qarabağa dair bəyanat vermişdir. Bəyanatda deyilirdi ki, Birlik və ona üzv olan dövlətlər Dağlıq Qarabağda davam edən döyüşlər ilə bağlı dərin narahatlığını bildirir. Sənəddə qeyd edilirdi ki, Birlik və ona üzv olan dövlətlər böhranın həllinə qətiyyənlə kömək etməyən hər hansı gücün tətbiq edilməsini ciddi şəkildə pisləyirlər.

29 iyun – 7 iyul – Romada ATƏM-in Minsk qrupu çərçivəsində görüşlərin üçüncü mərhələsində Rusiyanın təşəbbüsü ilə 1992-ci il iyulun 8-dən, yəni ATƏM-in sammitinin açılış günündən etibarən tərəflərə 30 günlük hərbi əməliyyatların dayandırılması haqqında çağırış edilmişdir. Bu təklifə yalnız Azərbaycan tərəfi razılıq vermiş, Ermənistan və Dağlıq Qarabağ isə cavab verməmişlər.

8-10 iyul – ATƏM-in Helsinkidə keçirilən Zirvə toplantısında Azərbaycan Respublikası təşkilatın Yekun Aktını imzalamışdır.

17-21 iyul – Romada ATƏT-in Minsk qrupunun 8 “neytral” dövlətinin məsləhətləşmələri keçirilmişdir.

31 iyul – 5 avqust – Romada Minsk qrupu çərçivəsində görüşlərin dördüncü mərhələsində Rusiyanın təşəbbüsü ilə avqustun 5-dən etibarən 60 günlük hərbi əməliyyatların dayandırılması haqqında münacişə tərəflərinə çağırış edilmişdir.

24-26 avqust – ATƏM-in Minsk Konfransının sədri M.Raffaellinin “Hərbi əməliyyatların 60 günlük dayandırılması haqqında çağırış”ın tərəflərə şəxsən təqdim olunması üçün Bakı, Yerevan və Xankəndinə səfəri oldu. Səfər zamanı münacişədə iştirak edən tərəflərə hərbi əməliyyatları 60 gün müddətinə dayandırmaq haqqında təklif rəsmən təqdim olundu. M.Rafaelli Azərbaycanda olarkən bildirdi ki, Minsk Konfransının

çağırılmasına nail olmaq üçün atəşin dayandırılması haqda Minsk qrupunun müraciətinə tərəflər müsbət cavab verməli, atəş dayandırılmalı və müşahidəçilərin ilk dəstəsi yerləşdirilməlidir.

26 avqust – BMT Təhlükəsizlik Şurasında keçirilən müzakirələrdən sonra Şuranın sədri Li Daoyuy “Dağlıq Qarabağda vəziyyətə dair” adlı bəyanat vermişdir. Bəyanatda bildirilirdi ki, Dağlıq Qarabağda vəziyyətin pisləşməsi, çoxlu insan tələfatına və geniş miqyasda maddi zərərə səbəb olması haqqında məlumatlar Təhlükəsizlik Şurasının üzvlərini dərindən narahat etmişdir.

Bununla yanaşı, sənəddə qeyd edilirdi ki, Təhlükəsizlik Şurasının üzvləri bütün tərəfləri atəşi dərhal dayandıрмаğa və ATƏM çərçivəsində Dağlıq Qarabağ məsələsinə dair Minsk Konfransının söylərinə, habelə Romada keçirilən hazırlıq danışıqlarına yardım göstərməyə çağırırlar.

27 avqust – Alma-Atada Qazaxıstan Prezidentinin təşəbbüsü ilə Azərbaycan və Ermənistan Xarici işlər nazirlərinin görüşü keçirilmişdir. Qazaxıstan Respublikasının təşəbbüsü ilə ATƏM-in Minsk qrupunun müraciətinə cavab olaraq Azərbaycan, Ermənistan və Qazaxıstan nümayəndələri birgə memorandum imzaladılar. İmzalanan Alma-Ata birgə memorandumuna görə, münaqişə edən tərəflər sentyabrın 1-dən hərbi əməliyyatları dayandıрмаğa hazır olduqlarını bildirdilər. Bu sənədin yerinə yetirilməsinə dair sentyabrın 3-də İcəvan protokolu imzalandı. Ancaq Ermənistan silahlı qüvvələrinin genişmiqyaslı hücumu nəticəsində bütün bunlar kağız üzgrində qaldı. Ermənistan tərəfi beynəlxalq vasitəçilərin söylərinə heç bir əhəmiyyət verməyərək Azərbaycana qarşı təcavüzünü davam etdirdi.

7-10 sentyabr – ATƏM-in Minsk qrupu çərçivəsində görüşlərin beşinci mərhələsi keçirilmişdir.

14-16 sentyabr – Alma-Atada Azərbaycan və Ermənistan işçi qrupları arasında keçirilən ikitərəfli danışıqlar nəticəsiz başa çatdı. Ermənistan nümayəndələri Azərbaycan və Qazaxıstan nümayəndə heyətlərinin qəbul etdikləri bəyannamə layihəsini rədd etdilər.

ATƏM-in Minsk qrupunun sentyabrda Romada keçirilən görüşü erməni tərəfinin kompromisə gəlməyə heç bir imkan verməyən tələbləri ucbatından müvəffəqiyyətsizliyə uğradı. M.Rafaellinin sentyabrda hərbi əməliyyatları dayandırmaq üçün konkret müddətin müəyyənləşdirilməsi sahəsində göstərdiyi cəhdlər də nəticəsiz qaldı.

19 sentyabr – Soçidə Rusiya, Gürcüstan tərəflərinin iştirakı ilə Azərbaycan və Ermənistan müdafiə nazirləri səviyyəsində 8 maddədən ibarət saziş imzalandı. Sənəddə Azərbaycanla Ermənistan arasında dövlət sərhədində, eləcə də Dağlıq Qarabağ bölgəsində sülhü bərqərar etmək üçün silahlı əməliyyatların iki ay ərzində (müddətin daha sonra uzadılması şərtlə) dayandırılması, silahlı qüvvələrin regiondan çıxarılması, MDB ölkələrindən müşahidəçilərin və sülhməramlı qüvvələrin yerləşdirilməsi nəzərdə tutulurdu. Sazişdən sonra Moskvada “Silahlı qüvvələri geri çəkmək haqqında” protokol imzalandı. Lakin bunların heç biri Ermənistanın qeyri-konstruktiv mövqe tutması və Azərbaycana təcavüzünün genişlənməsi ucbatından yerinə yetirilmədi.

23 sentyabr – ATƏM-in Minsk Konfransının sədri M.Raffaelli ATƏM-in fəaliyyətdə olan sədrindən Minsk Konfransının mandatının dəqiqləşdirilməsini istəmişdir.

Sentyabr – Nyu-Yorkda BMT Baş Məclisinin sessiyası zamanı İKT üzvü olan dövlətlərin Xarici işlər nazirlərinin əlaqələndirmə toplantısında qəbul edilmiş yekun sənədə Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi ilə əlaqədar bir maddə salınmışdır.

Oktyabrın ortaları – Dağlıq Qarabağa dair danışıqlarda Minsk qrupunda ABŞ-ın nümayəndə heyətini təmsil edən Con Mareska yeni təşəbbüslə çıxış edərək bildirdi ki, beş dövlət – ABŞ, Türkiyə, Rusiya, Azərbaycan və Ermənistan nümayəndələri noyabrın 12-13-də Cenevrədə toplanmalı və Minsk Konfransının başlanması üçün danışıqlar bərpa olunmalı idi. Lakin Dağlıq Qarabağın erməni icmasının danışıqlarda xüsusi status istəməsindən sonra bu danışıqlar dayandırılmışdır.

24 oktyabr – ABŞ Konqresinin 102-ci çağırışının 2-ci sessiyasında keçmiş SSRİ-nin Azərbaycandan başqa digər 11 respublikasına (Ermənistan, Belarus, Gürcüstan, Qazaxıstan, Qırğızıstan, Moldova, Rusiya, Tacikistan, Türkmənistan, Ukrayna və Özbəkistan) demokratiyanın inkişafı və bazar iqtisadiyyatına keçid məqsədilə 460 milyon dollar həcmində yardımı nəzərdə tutan “Azadlığı Müdafiə Aktı” və ona 907-ci düzəliş qəbul edildi. Bu sənədin qəbul edilməsi yeni qurulmuş Azərbaycan-ABŞ münasibətlərini bir qədər də soyudaraq ikitərəfli münasibətlərdə daim müzakirə obyektinə çevrilən problem yaratdı.

Azərbaycana qarşı iqtisadi yardıma qadağa qoyan bu qərarda göstərilirdi: “Birləşmiş Ştatların Azərbaycana yardımı o vaxta qədər

mümkün olmayacaq ki, ABŞ prezidenti müəyyənləşdirib konqresə məlumat versin ki, Azərbaycan hökuməti bütün blokadaları, həmçinin Ermənistan və Dağlıq Qarabağa qarşı zor gücündən istifadəsini dayandırmaq üçün əməli iş görür”. Qəbul edilən bu 907-ci düzəlişin mətnində açıq-aşkar görünürdü ki, bu qərar regiondakı real vəziyyətin təhlilindən deyil, yalnız münaqişə tərəflərindən biri olan Ermənistanın mənafeyi və nöqteyi-nəzərindən qəbul edilmişdi.

Sənədin qəbul edilməsində, heç şübhəsiz, konqresə böyük təsir gücünə malik erməni lobbisinin əsas rolu olmuşdur. Eyni zamanda, ABŞ-da Azərbaycan haqqında məlumatların azlığı respublikamız barəsində əsil həqiqətin üzə çıxmasına imkan vermirdi. Çünki 1988-1991-ci illərdə Azərbaycan daim informasiya blokadasında olduğundan regionda, xüsusilə münaqişə bölgəsində baş verən hadisələr dünyaya birtərəfli, bilərəkdən təhrif olunmuş məlumatlar şəklində yayılırdı.

27 oktyabr – BMT Təhlükəsizlik Şurasının sədri Şuranın 3127-ci iclasında “Dağlıq Qarabağda vəziyyətə dair” bəyanat vermişdir. Bəyanatda deyilirdi ki, Təhlükəsizlik Şurası 1992-ci il sentyabrın 21-də Soçidə atəşkəs barədə sazişin bağlanılmasına baxmayaraq, Dağlıq Qarabağda və onun ətrafında ciddi vəziyyətin qalmasından, eləcə də bununla əlaqədar insan tələfatı və maddi itkilər olmasından dərin narahatdır. Bu bəyanatda Təhlükəsizlik Şurası əvvəlki bəyanatların məzmununu bir daha təsdiq edərək, münaqişənin ATƏM-in Minsk prosesi çərçivəsində həllinə tərəfdar olduğunu bildirdi.

5-7 noyabr – YVŞK-nin 17-ci iclasında ATƏM-in fəaliyyətdə olan sədrinə münaqişə bölgəsinə beynəlxalq müşahidəçilərin göndərilməsi səlahiyyəti verilmiş, eyni zamanda Rusiya tərəfi MDB müşahidəçilərinin ATƏM-in müşahidəçi qrupunun tərkibində olmasını müdafiə etmişdir.

26 noyabr – 1 dekabr – Vyanada Müşahidəçi Qrup mandatı ilə ATƏM-in xüsusi qrupunun görüşü olmuşdur.

7-9 dekabr – Cenevrədə Azərbaycan, Ermənistan, Rusiya, ABŞ və Türkiyə prezidentlərinin nümayəndələrinin (beşlik formatda) qeyri-formal görüşü olmuşdur.

11-13 dekabr – ATƏM-in Nazirlər Şurasının görüşünə hazırlıq məqsədilə Stokholmda YVŞK-nin 18-ci iclası keçirildi.

17 dekabr – Şimali Atlantika Şurası Nazirlərinin görüşündə Yekun Kommünike qəbul edilmişdir. Sənəddə deyilirdi: “Biz Dağlıq Qarabağ

və onun ətrafında cərəyan edən döyüş əməliyyatları ilə əlaqədar dərindən təəssüflənirik. Biz aidiyyəti olan tərəfləri səmərəli atəşkəsə nail olmağa çağırırıq. Biz BMT və ATƏM-in prinsiplərini, habelə hazırki münaqişə ilə əlaqədar ATƏM-in addım və qərarlarını tam şəkildə dəstəkləyirik. Biz hesab edirik ki, Minskdə keçirilməsi təklif edilən ATƏM-in Konfransı bu münaqişənin sülh yolu ilə nizamlanması üçün bilavasitə imkan yaradır və biz Roma görüşü çərçivəsində başlanmış işin davam etdirilməsi əsasında konfransın çağırılması ilə bağlı söyləri dəstəkləyirik”.

1993

1 yanvar – İsveçrə (Xarici işlər naziri Marqaretta af Uqlas) Çexoslovakiyanı ATƏM-in fəaliyyətdə olan sədri qismində əvəz etmişdir.

5-8 yanvar – Moskvada Azərbaycan, Ermənistan, Rusiya, Türkiyə və ABŞ prezidentləri şəxsi nümayəndələrinin və ATƏT-in Minsk qrupu sədrinin (5+1 formatlı) görüşü keçirilmişdir. Rusiyanın “nizamlanma təqvimini” ideyası təklifi qəbul olunmuş və hərbi əməliyyatların dayandırılması məzmunlu sənədlər hazırlanmışdır.

Yanvarın əvvəlləri – Dövlət başçıları səviyyəsində keçirilən Rusiya-Amerika görüşündə prezidentlər B.Yeltsin və C.Buş Dağlıq Qarabağa dair birgə bəyanatla çıxış etdilər. Bəyanatda hər iki dövlətin başçısı Dağlıq Qarabağ bölgəsində və Ermənistan ilə Azərbaycan arasındakı sərhəddə yaranmış vəziyyətdən narahat olduqlarını bildirdilər. Bəyanatda Dağlıq Qarabağ Azərbaycandan ayrı bir bölgə kimi göstərilirdi.

18-24 yanvar – ATƏM-in Minsk Konfransının sədri M.Raffaellinin Bakı, Yerevan və Xankəndinə səfəri olmuşdur.

29 yanvar – BMT Təhlükəsizlik Şurasının sədri Dağlıq Qarabağla əlaqədar bəyanat vermişdir. Bəyanatda deyilirdi ki, Ermənistana və Azərbaycanın Naxçıvan Muxtar Respublikasına malların və materialların göndərilməsi, xüsusilə elektrik enerjisi verilməsindəki fasilələrin dağıdıcı nəticələri ilə əlaqədar Təhlükəsizlik Şurasının üzvləri dərin narahatlıq keçirirlər. Eyni zamanda sənəddə qeyd edilirdi ki, qeyri-adi dərəcədə sərt qışın genişləndirdiyi bu fasilələr həmin bölgələrin iqtisadiyyatını və infrastrukturunu iflas həddinə gətirib çıxarmış və real aclıq təhlükəsi yaratmışdır.

17 fevral – ABŞ Konqresinin Nümayəndələr palatası konqresmen D.Boniyenin təklifi ilə “Dağlıq Qarabağ ətrafında mübahisələrə dair” adlı 86

saylı qətnamə qəbul etdi. Qətnamədə “Ermənistana yanacaq və humanitar yardımın davam etdirilməsi” göstərilirdi.

Eyni zamanda münaqişə ilə əlaqədar bütün danışıqlarda Dağlıq Qarabağ nümayəndələrinin tam iştirakının təmin edilməsinə kömək göstərilməsi, Ermənistan və Dağlıq Qarabağın blokadasının davam etdirilməsinin beynəlxalq hüququn pozulması kimi pislənməsi, tezliklə blokadanın götürülməsi və Ermənistana yardımın çatdırılması üçün humanitar dəhlizin açılması, “Azadlığı Müdafiə Aktı”na uyğun olaraq Birləşmiş Ştatların Azərbaycana qarşı məhdudiyyətlərinin davam etdirilməsi ABŞ hökumətindən tələb olunurdu.

26 fevral – 1 mart – ATƏM çərçivəsində M.Rafaellinin başçılığı altında 11 dövlətin iştirakı ilə Romada Minsk qrupu çərçivəsində Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həllinə dair danışıqların növbəti mərhələsində tərəflər münaqişə bölgəsinə müşahidəçilər qrupunun göndərilməsi haqqında razılığa gəldilər. Rusiya tərəfi “Qarabağ nizamlanmasının operativ qaydaları” layihəsini və “Birgə Koordinasiya Komissiyası” (BKK) yaradılması təklifini irəli sürmüşdür. ATƏM-in müşahidəçi missiyasının mandatının layihəsi bəyənilmişdir.

Çox gərgin keçən danışıqlardan sonra tərəflər arasında saziş imzalandı. Qərara alındı ki, atəşin dayandırılması müddətləri, ATƏM-in atəşin dayandırılması üzrə müşahidəçilər missiyasının işə başlaması və Minsk Konfransının rəsmən açılması ilə bağlı maddələr də daxil olmaqla sülh danışıqları prosesinin konkret sənədləri barədə saziş imzalamaq üçün 1993-cü ilin aprel ayında Minsk qrupunun daha bir görüşü keçirilsin. İmzalanan saziş aprelin 26-da keçiriləcək ATƏM-in YVŞK-nin iclasında bəyənilməli idi.

8 mart – Dağlıq Qarabağ üzrə danışıqların növbəti mərhələsi başa çatdıqdan sonra ABŞ-ın Roma görüşlərində səlahiyyətli nümayəndəsi Con Mareska ABŞ konqresinin ATƏM üzrə komissiyasının iclasında bildirdi ki, Minsk qrupuna cəlb olunan tərəflər ortaq bir rəyə yaxınlaşsalar da, beynəlxalq müşahidəçilərin nəzarəti altında atəşin tam dayandırılması və Minsk Konfransının rəsmən açılması barədə hələlik razılığa gələ bilməmişlər.

17-21 mart – Cenevrədə 5+1 formatında keçirilən yeni görüşdə Rusiyanın “nizamlama təqvimini”nin müzakirəsi olmuşdur.

31 mart – 6 aprel – Cenevrədə 5+1 formatlı görüş davam etdirilmişdir.

Aprelin əvvəlləri – Ermənistanın hərbi təcavüzünün daha da genişlənməsi və Kəlbəcər rayonunun işğalı ilə əlaqədar Türkiyə Xarici İşlər Nazirliyi bəyanatla çıxış etməklə yanaşı, Türkiyə hökuməti BMT Təhlükəsizlik Şurasından təcili iclasının çağırılmasını da xahiş etmişdir. O zaman Türkiyə Respublikasının Prezidenti Turqut Özal Azərbaycanı dəstəkləyərək Ermənistanın işğalçılıq siyasətinə son qoymasını tələb etmiş və Türkiyə dövləti məhz bu işğalın davam etməsi səbəbindən Ermənistanla sərhədini bağlamışdır.

6 aprel – ABŞ Dövlət Departamenti bəyanatla çıxış etdi. Bəyanatda “etnik erməni qüvvələrinin Kəlbəcər rayonuna hücumu” pislənilməklə yanaşı, deyilirdi: “ABŞ hökuməti bu hücumla əlaqədar dərin narahatlığını Ermənistanın yüksək səviyyəli hökumət rəhbərlərinə və Dağlıq Qarabağ ermənilərinin nümayəndələrinə bildirmişdir”.

6 aprel – BMT Təhlükəsizlik Şurasının 3194-cü iclasında Təhlükəsizlik Şurası sədrinin bəyanatı qəbul olundu. Bəyanatda Kəlbəcəərə hücum faktı təsdiq olunmaqla yanaşı, qoşunların dərhal çıxarılması tələbi də öz əksini tapdı. Bəyanatda göstərilirdi ki, Təhlükəsizlik Şurası bölgənin bütün dövlətlərinin suverenliyini, ərazi bütövlüyünü və sərhədlərinin toxunulmazlığını təsdiq edir.

Təhlükəsizlik Şurası sədrinin bəyanatında bir sıra qüsurlar da var idi. Qəbul edilmiş sənəddə Ermənistan Respublikası ilə Azərbaycan Respublikası arasındakı münasibətlərin pisləşməsi və Dağlıq Qarabağ münaqişəsində düşmənçilik hərəkətlərinin artması, xüsusən yerli erməni qüvvələrinin Azərbaycan Respublikasının Kəlbəcər rayonuna müdaxiləsi kimi göstərilirdi ki, bu da Ermənistanın Azərbaycan ərazilərinin işğalında iştirakını heçə endirirdi.

6 aprel – BMT Təhlükəsizlik Şurasında aparılan müzakirələr zamanı Türkiyənin BMT-dəki daimi nümayəndəsi Mustafa Akşin bildirmişdi ki, Türkiyə Azərbaycanın hər hansı bir güc tərəfindən işğalına heç vaxt biganə qalmayacaqdır.

7 aprel – Avropa Birliyi Dağlıq Qarabağa dair bəyanat vermişdir. Bəyanatda deyilirdi ki, Birlik və ona üzv olan dövlətlər Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə əlaqədar Ermənistan Respublikası və Azərbaycan Respublikası arasında münasibətlərin son zamanlarda kəskin şəkildə pisləşməsindən dərin narahatlıq keçirir. Birlik və ona üzv olan dövlətlər hərbi əməliyyatların Kəlbəcər və Füzuli rayonları ərazisinə yayılmasından

təəssüfləndiyini bildirir. Azərbaycan ərazilərinin dərhal azad edilməsi və bu ərazilərdə döyüşlərin dayandırılması məqsədilə Ermənistan hökuməti Dağlıq Qarabağın hərbi birləşmələri üzərində olan təsirindən istifadə etməyə qətiyyətlə çağırılır. Cərəyan edən son hadisələrə baxmayaraq, bütün tərəflərdən ATƏM-in Minsk qrupunda aparılan danışıqları tərk etməmək xahiş edilir.

15 aprel – Avropa Şurası Nazirlər Komitəsi Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin dərinləşməsi barədə bəyanat verdi. Sənəddə Nazirlər Komitəsi münaqişənin dərinləşməsi, xüsusilə, döyüş zonasının Azərbaycanın Kəlbəcər rayonuna kimi genişlənməsi ilə bağlı ciddi narahatlığını bildirdi. Bununla yanaşı, Nazirlər Komitəsi BMT Təhlükəsizlik Şurası sədrinin dərhal bütün hərbi əməliyyatları dayandırmaq tələbini, regionda sülhə və sabitliyə təhlükə törədən bütün qüvvələrin çıxarılmasına dair çağırışlarını dəstəkləyirdi.

25-29 aprel – Pakistan İslam Respublikasının Kəraçi şəhərində keçirilmiş İKT Xarici işlər nazirlərinin XXI konfransında Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinə dair qətnamə qəbul edildi. Qətnamədə Ermənistanın ölkəmizə qarşı təcavüzü pislənmiş, erməni silahlı qüvvələrinin işğal olunmuş Azərbaycan torpaqlarından təcili çıxarılması tələb olunmaqla münaqişənin sülh yolu ilə aradan qaldırılmasının vacibliyi bildirilmişdir.

26-29 aprel – Azərbaycanın xahişi ilə Praqada Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin davam etməsi, o cümlədən Kəlbəcər rayonunun işğalı ilə əlaqədar ATƏM-in YVŞK-nin fəvqəladə iclası keçirildi. İclasda Heyki Happonenin başçılığı ilə ATƏM-in hazırlıq missiyasının münaqişə bölgəsinə aprel ayının ortalarında etdiyi səfəri barədə hesabatı dinlənildi.

29-30 aprel – Moskvada ABŞ, Rusiya və Türkiyə birgə təşəbbüslə çıxış etdilər. Münaqişəni dinc vasitələrlə nizama salmaq üçün təklif olunan layihəyə görə, erməni tərəfi mayın 9-dan başlayaraq öz ordu hissələrini Azərbaycanın Kəlbəcər ərazisindən çıxarmalı, münaqişə tərəfləri mayın 12-dən başlayaraq 60 gün müddətinə bütün hərbi əməliyyatları dayandırmalı və mayın 14-nə kimi Ermənistan ordusunun Kəlbəcərin ərazisindən çıxarılması ilə bağlı razılıq əldə edilməli idi. Lakin planı Azərbaycan tərəfi qəbul etsə də, Ermənistan tərəfi plandan imtina etdi və təcavüzkar siyasətini davam etdirdi.

30 aprel – BMT TŞ-nin 3205-ci iclasında Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinə dair 822 sayılı qətnamə qəbul edildi. Sənəddə Təhlükəsizlik Şurası tərəfindən işğalçı qoşunların Kəlbəcər rayonundan və Azərbaycanın

son zamanlar işğal olunmuş digər ərazilərindən dərhal çıxarılması tələb olunurdu. Bu qətnamə Təhlükəsizlik Şurası sədrinin 1993-cü il 29 yanvar və 6 aprel tarixli bəyanatlarına və Baş Katibin 14 aprel tarixli məruzəsindəki faktlara əsaslanırdı.

Sənəddə Təhlükəsizlik Şurası sədrinin 6 aprel tarixli bəyanatında olduğu kimi Ermənistan ilə Azərbaycan arasında münasibətlərin pisləşməsi ilə əlaqədar Təhlükəsizlik Şurasının ciddi narahatlıq keçirdiyi bildirilir, bununla da Ermənistan Respublikasının münafişədə bu və ya başqa formada iştirakı etiraf olunurdu. Bundan əlavə, qətnamədə bölgədəki bütün dövlətlərin suverenliyinə və ərazi bütövlüyünə hörmət, eləcə də sərhədlərin toxunulmazlığı və ərazi əldə etmək üçün qüvvə tətbiq etməyin yolverilməzliyi bir daha təsdiq olundu.

3 may – Rusiya prezidentinin təşəbbüsü əsasında hərbi əməliyyatların 60 günlük dayandırılması haqqında “Təxirəsalınmaz tədbirlər cədvəli” adlı plan Moskvada Azərbaycan və Ermənistan nümayəndələrinə təqdim olundu.

3 may – ABŞ Dövlət Departamentinin nümayəndəsi C.Snayder rəsmi bəyanatla çıxış etdi. Bəyanatda deyilirdi: “Birləşmiş Ştatlar sülh danışıqlarının yenidən başlanmasına nail olmaq üçün Rusiya və Türkiyə ilə birlikdə yeni təkliflər planı hazırlamış və tərəflərə təqdim etmişdir. Eyni zamanda o, bildirmişdir ki, münafişənin nizama salınması üçün Birləşmiş Ştatlar aparıcı rolunu öz üzərinə götürmüşdür”.

25 may – Moskvada Rusiya və Ermənistan prezidentləri səviyyəsində keçirilən görüşdən sonra Ermənistan üçtərəfli Rusiya-ABŞ-Türkiyə sülh planından, demək olar ki, imtina etdi. Sonradan Ermənistan tərəfi bu planı qəbul etsə də, erməni silahlı qüvvələrinin hücumunun genişlənməsi onu göstərdi ki, Ermənistan münafişənin dinc vasitələrlə həllinin tərəfdarı deyil.

3-4 iyun – ATƏM-in Minsk qrupunun üzvü olan 9 ölkənin – ABŞ, Rusiya, Fransa, Türkiyə, İtaliya, Almaniya, Çexiya, İsveç və Belarus nümayəndələrinin Romada keçirilən görüşündə Ermənistan-Azərbaycan münafişəsinin nizamlanmasına dair növbəti sənəd işlənib hazırlandı. BMT TŞ-nın 822 sayılı qətnaməsinin yerinə yetirilməsi və ATƏM çərçivəsində danışıqlar prosesinin davam etdirilməsinə yönəldilən “Təxirəsalınmaz tədbirlər cədvəli” qəbul edilərək tərəflərə təqdim olundu. Minsk qrupunun üzvü olan ölkələr və onun sədri münafişənin bütün tərəflərini həmin sənədi ləngimədən və qeyd-şərtsiz qəbul etməyə çağırıdılar. “Təxirəsalınmaz tədbirlər cədvəli”nə görə, münafişə edən tərəflər təqdim olunan

sənədi iyunun 11-dək imzalamalı və Minsk Konfransının fəaliyyətdə olan sədrinə göndərməli idilər. İyunun 13-də erməni tərəfi bildirməli idi ki, iyunun 15-dən etibarən öz silahlı qüvvələrini Kəlbəcər rayonundan tamamilə çıxarmağa başlayır. İyunun 18-də bütün münəqişə zonasında atəşin 60 günlüyə dayandırıldığı elan edilməli, ATƏM missiyası regiona gəlməli idi. İyunun 20-də erməni qoşunlarının Kəlbəcərdən çıxarılması başa çatdırılmalı və ATƏM missiyası iyunun 21-23-də qoşunların tamamilə çıxarıldığını yoxladıqdan sonra, iyunun 26-30-da Minsk qrupunun iştirakçısı olan dövlətlərin nümayəndələri Cenevrədə qeyri-formal məsləhətləşmələrə başlamalı idilər.

10 iyun – Şimali Atlantika Şurası Nazirlərinin görüşündə Yekun Kommünike qəbul edilmişdir. Sənəddə deyilirdi: “Biz bir sıra regional məsələlər, xüsusilə də ATƏM-in Dağlıq Qarabağ üzrə Konfransının məşğul olduğu münəqişəni və keçmiş Sovet İttifaqı ərazisində digər gərginlik mənbələrini, habelə Baltik dövlətləri ərazisindən xarici dövlətlərə məxsus qüvvələrin çıxarılmasının tezliklə başa çatdırılmasının zəruriliyini müzakirə etmişik. Biz sabah Şimali Atlantika Əməkdaşlıq Şurasının Əməkdaşlıq Tərəfdaşları ilə də bütün qeyd edilən məsələlərə dair məsləhətləşmələr aparacağıq”.

11 iyun – Afınada Şimali Atlantika Əməkdaşlıq Şurasının qəbul etdiyi bəyanatda deyilirdi: “Biz BMT Təhlükəsizlik Şurasının münəqişə tərəfləri və bütün ölkələr tərəfindən yubadılmadan, bütünlüklə icra edilməsi zəruri olan 822 sayılı qətnaməsini qətiyyətlə dəstəkləyirik. Biz döyüş əməliyyatlarını dərhal dayandırmağa, işğalçı qoşunları Kəlbəcər rayonundan və Azərbaycanın işğal olunmuş digər rayonlarından çıxarmağa çağırırıq”.

16 iyun – Rusiya “Birgə Koordinasiya Komissiyası”nın yaradılması haqqında ATƏM-in Minsk qrupunun “doqquzluğu”na təkrar təklif etdi.

24 iyun – Avropa İttifaqı Dağlıq Qarabağa dair bəyanat vermişdir. Bəyanatda deyilirdi ki, Birlik və ona üzv olan dövlətlər M. Rafaellinin təqdim etdiyi ATƏM planının Dağlıq Qarabağ mübahisəsinin bütün iştirakçıları tərəfindən qəbul edilməsini alqışlayır və inanırlar ki, sözügedən plan regionda hərtərəfli atəşkəs, BMT TŞ-nın 30 aprel 1993-cü il tarixli 822 sayılı qətnaməsinin həyata keçirilməsi və Dağlıq Qarabağ münəqişəsinin danışıqlar vasitəsilə həlli istiqamətində əsil irəliləyiş üçün ən yaxşı ümididir.

28 iyun – 4 iyul – Rusiyanın vasitəçilik missiyasının Bakı, Yerevan və Xankəndinə səfəri olmuşdur.

İyulun ortaları – Münaqişə tərəflərinin BMT TŞ-nin 822 sayılı qətnaməsinin yerinə yetirilməsi və ATƏM çərçivəsində danışıqlar prosesinin bərpa olunması barədə Minsk qrupuna daxil olan 9 ölkənin nümayəndələrinin Romada işləyib hazırladığı təklifləri qəbul etdiyi bir vaxtda Ermənistan silahlı qüvvələri Azərbaycanın Ağdam və Ağdərə bölgələrində döyüş əməliyyatlarını gücləndirdilər.

12 iyul – ATƏM-in Minsk Konfransının sədri M.Raffaelli “doqquzlar”ın hazırladığı “cədvəl”in qəbul olunmasını tərəflərə çatdırmaq üçün Bakı, Yerevan və Xankəndinə səfər etmişdir.

16 iyul – Vyanada Minsk qrupunun növbəti iclasında M.Raffaellinin regiona səfərinin yekunları haqqında məruzəsi dinlənildi. Səfər nəticəsində məlum oldu ki, Ermənistan BMT TŞ-nin 822 sayılı qətnaməsini və ATƏM-in Minsk qrupunun üzvü olan 9 ölkənin Romada işləyib hazırladığı “Təxirəsalınmaz tədbirlər cədvəli”ni yerinə yetirmək niyyətində deyil.

21 iyul – 12 avqust – Romada ATƏM-in Minsk qrupunun tərəflərin iştirakı olmadan tam tərkibdə iclası keçirilmiş və BMT TŞ-nin qətnaməsinin icrası ilə bağlı yeni “Təxirəsalınmaz tədbirlər cədvəli” qəbul olunmuşdur.

23 iyul – Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən Ağdam şəhərinin işğal olunmasından sonra ABŞ Dövlət Departamenti növbəti bəyanat verdi. Bəyanatda Ağdama edilən hücumun yenə də Dağlıq Qarabağ erməni qüvvələri tərəfindən həyata keçirildiyi vurğulanır, həmin qüvvələrin işğal olunmuş ərazilərdən dərhal və qeyd-şərtsiz çıxarılması təkid edilirdi.

24 iyul – ATƏM-in Minsk Konfransının sədri M.Rafaelli Ağdam şəhərinin işğalı barədə bəyanat vermişdir.

29 iyul – Ağdamın işğalından sonra BMT Təhlükəsizlik Şurasının 3259-cu rəsmi iclasının gündəliyində bir məsələ dururdu: “Dağlıq Qarabağda vəziyyət”. İclasın başlanğıcında Təhlükəsizlik Şurasının sədri Devid Henney (Böyük Britaniya) Şura üzvlərinə məlumat verərək bu iclasın Azərbaycan dövləti adından Təhlükəsizlik Şurasına göndərilən və BMT-dəki daimi nümayəndəlik tərəfindən yayılmış məktubdakı təkidli xahişə müvafiq surətdə keçirildiyini bildirdi.

Müzakirələrdən sonra BMT Təhlükəsizlik Şurası Azərbaycanın Ağdam rayonunun işğal edilməsi ilə bağlı 853 sayılı qətnamə qəbul etdi. Bu qətnamədə də Ermənistan Respublikası ilə Azərbaycan Respublikası arasında gərginliyin olduğu göstərilir, beynəlxalq sərhədlərin pozulmazlığı və ərazilərin zor gücünə ələ keçirilməsinin yolverilməzliyi bir daha təs-

diq olunur, hərbi əməliyyatların təxirə salınmadan dayandırılması və münaqişədə iştirak edən işğalçı qüvvələrin Azərbaycan Respublikasının Ağdam rayonundan və bu yaxınlarda işğal olunmuş bütün digər rayonlarından dərhal, tamamilə və qeyd-şərtsiz çıxarılması tələb olunurdu.

Lakin Ermənistanın Azərbaycana qarşı açıq-aşkar təcavüzünün artdığı bir vaxtda beynəlxalq təşkilatlar və böyük dövlətlər hadisələrə çox ehtiyatla yanaşdılar. Hələ 853 sayılı qətnamə qəbul edilməzdən əvvəl Ağdamın işğalı ilə bağlı Təhlükəsizlik Şurasında keçirilən məsləhətləşmələrdə Şuranın daimi üzvləri ABŞ, Fransa və Rusiya Ermənistanın bu açıq-aşkar təcavüzünə Azərbaycanla Dağlıq Qarabağ arasındakı münaqişə kimi baxırdılar. Həmin ölkələrin nümayəndələri, xüsusilə Fransa nümayəndəsi qətnamə qəbul edilərkən Ağdam və digər işğal olunmuş ərazilərə hücumu “Dağlıq Qarabağ ermənilərinin” hərəkəti kimi qiymətləndirdi. Sənəddə Ermənistan təcavüzkar dövlət kimi tanınmadı.

Təəssüf ki, Baş Katibin, eləcə də Təhlükəsizlik Şurasının bölgədə yaranmış vəziyyətə vaxtında obyektiv qiymət verməməsi və təcavüzkarın cəzasız qalması Ermənistanı daha da ruhlandırırdı. Bu da Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən Azərbaycanın digər ərazilərinin işğal olunmasına gətirib çıxardı.

İyul – İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının (İƏT) İstanbulda keçirilmiş ikinci görüşündə iştirak edən dövlət başçılarından bəyanatında deyilirdi ki, Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzü BMT Nizamnaməsinin, beynəlxalq hüququn, insan haqları barədə ATƏM sənədlərinin prinsip və məqsədlərini pozur. Görüş iştirakçıları Ermənistanı müraciət edərək onu təcavüzkar mövqeyini dəyişməyə və bölgədə sabitliyin, əmin-amanlığın bərqərar olmasını təmin edən sülh siyasəti aparmağa çağırırdılar.

4-5 avqust – Romada ATƏM-in Minsk “doqquzluğu”nun görüşü keçirilmiş və Dağlıq Qarabağda vəziyyət müzakirə edilmişdir.

9 avqust – Romada ATƏM-in Minsk qrupunun, Azərbaycan və Ermənistan nümayəndələrinin məsləhətləşmələri zamanı erməni silahlı qüvvələrinin işğal olunmuş Azərbaycan ərazilərindən çıxarılmasını nəzərdə tutan yeni “Təxirəsalınmaz tədbirlər cədvəli” müzakirə olundu.

13 avqust – Minsk qrupunun üzvü olan “doqquzlar” BMT Təhlükəsizlik Şurasının 822 və 853 sayılı qətnamələrinin yerinə yetirilməsinə dair “Təxirəsalınmaz tədbirlər cədvəli”nin yenidən baxılmış variantını hazırlayaraq onu münaqişə edən tərəflərin müzakirəsinə göndərdi.

Tərəflərin mövqeyi aydınlaşdıqdan sonra konkret qərar çıxarılması üçün “doqquzlar”ın yeni görüşünün keçirilməsi planlaşdırıldı.

Təqdim olunan bu “cədvəl” Azərbaycanın mənafeyinə zidd olduğundan, bu plana öz kəskin etirazını bildirdi. Yenidən işlənmiş bu sənədə görə, ATƏM müşahidəçilərinin münaqişə bölgəsində, yəni Azərbaycan ərazisində yerləşdirilməsi nəzərdə tutulurdu. Ermənistanla həmsərhəd olan rayonlarda isə yalnız 10 kilometrlik xətti nəzarət altına götürmək planlaşdırılırdı. Bu cür vəziyyət ermənilərə Azərbaycan sərhədlərinin yaxınlığında güclü hərbi müdafiə və hücum kompleksi yaratmaq üçün imkan verərdi. Bütün bu müddəalar Azərbaycan üçün qəbul edilməz idi.

17 avqust – Rusiyanın vasitəçiliyi ilə avqustun 18-dən 5 gün müddətinə atəşin dayandırılması haqqında razılıq əldə olundu.

18 avqust – BMT Təhlükəsizlik Şurası adından ABŞ-ın BMT-dəki daimi nümayəndəsi xanım Madelin Olbrayt bəyanat verdi. Bəyanatda deyilirdi ki, Təhlükəsizlik Şurası Ermənistan Respublikası ilə Azərbaycan Respublikası arasında münasibətlərin pisləşməsi və onların arasındakı gərginliklə əlaqədar ciddi narahatlıq keçirir. Şura habelə, Füzuli rayonunda döyüş əməliyyatlarının güclənməsindən dərin narahatlığını bildirirdi. Kəlbəcər, Ağdam rayonlarına edilən müdaxilə və işğal kimi, Füzuli rayonuna da hücum pislənilirdi.

Bununla yanaşı, bəyanatda Azərbaycan Respublikasının suverenliyi, ərazi bütövlüyü və sərhədlərinin toxunulmazlığı, Dağlıq Qarabağın Azərbaycan ərazisi olması təsdiq olunur, məsələlərin ATƏM-in Minsk qrupu çərçivəsində həllinə üstünlük verilir.

Eyni zamanda sənəddə Şura, bütün tərəfləri avqustun 13-də Minsk qrupunun təqdim etdiyi “BMT Təhlükəsizlik Şurasının 822 və 853 sayılı qətnamələrinin yerinə yetirilməsinə dair “Təxirəsalınmaz tədbirlər cədvəli”nin dəqiqləşdirilmiş variantına razılaşdırılmış müsbət cavab verməyə və məsələnin sülh yolu ilə həllini poza biləcək hər hansı hərəkətdən çəkinməyə çağırırdı. Dövlətlərə müraciət edilirdi ki, Azərbaycan Respublikasının ərazilərinin işğalının davam etdirilməsinə və münaqişənin güclənməsinə səbəb olan regiona silah göndərməkdən imtina etsinlər.

3 sentyabr – Avropa İttifaqı Dağlıq Qarabağa dair bəyanat vermişdir. Bəyanatda deyilirdi ki, Birlik və ona üzv olan dövlətlər Dağlıq Qarabağda getdikcə genişlənməkdə olan və Azərbaycan ərazisini işğal edən yerli erməni qoşunlarının hücumlarını pisləyərək təəssüf hissi ilə qeyd edirlər

ki, bu hərəkətlər döyüş bölgəsini genişləndirməklə daha böyük Azərbaycan ərazisini əhatə edir, Azərbaycanda çox ciddi qaçqın problemi meydana gətirir və qonşu ölkələri qatmaqla regional təhlükəsizliyi təhdid altına alır.

9-11 sentyabr – Moskvada "Təxirəsalınmaz tədbirlər cədvəli"nin tamamlanması və onun fəaliyyətinin aktivləşdirilməsi məqsədilə ATƏM-in Minsk qrupunun görüşü keçirilmişdir (Bu Minsk qrupunun Romadan kənarda ilk görüşü idi).

21-28 sentyabr – Parisdə ATƏM-in Minsk qrupunun görüşü keçirilmiş və "Təxirəsalınmaz tədbirlər cədvəli" yenilənmişdir.

23-25 sentyabr – Moskvada ATƏM-in fəaliyyətdə olan sədri və Minsk Konfransı sədrinin nümayəndələri M.Mossberg və L.Fonarinin məsləhətləşmələri keçirilmişdir.

24 sentyabr – Rusiyanın vasitəçiliyi ilə atəşkəsin noyabrın 5-inə qədər uzadılması haqqında şifahi razılıq əldə edilərək "Yol xəritəsi-2" adlanan təklif razılaşdırıldı, lakin həyata keçirilmədi.

28 sentyabr – Parisdə keçirilən görüşdə ATƏM-in Minsk qrupu tərəfindən hazırlanmış yeni "Təxirəsalınmaz tədbirlər cədvəli" tərəflərin müzakirəsinə verildi. "Cədvəl"in yeni layihəsində Azərbaycan tərəfinin heç bir təklifi nəzərə alınmamışdı. Ona görə də Azərbaycan BMT TŞ-ə müraciət edərək cədvəldə Təhlükəsizlik Şurasının 822 və 853 sayılı qətnamələrinə və Təhlükəsizlik Şurasının 18 avqust tarixli bəyanatına zidd olan bir sıra müddəalar olduğunu bildirdi. Yeni hazırlanmış "cədvəl" Azərbaycanın zəbt olunmuş rayonlarından işğalçı qüvvələrin qeyd-şərtsiz çıxarılması haqqında 853 sayılı qətnamənin üçüncü bəndini pozaraq həmin qüvvələrin çıxarılması üçün ilkin şərtlər irəli sürürdü. "Cədvəl"in bu variantında erməni qüvvələri tərəfindən işğal olunmuş Azərbaycan ərazilərinin adı və bu ərazilərin həmin qüvvələrdən təmizlənməsi üçün tədbirlər göstərilmirdi.

6-14 oktyabr – Fəaliyyətdə olan sədrin şəxsi nümayəndəsinin rəhbərliyi altında ATƏM missiyasının münafişə regionuna səfəri olmuşdur.

14 oktyabr – BMT Təhlükəsizlik Şurası özünün 3292-ci iclasında R.Sardenberqin (Braziliya) sədrliyi ilə Ermənistan-Azərbaycan münafişəsinə dair 874 sayılı qətnamə qəbul etdi. Sənəddə BMT Təhlükəsizlik Şurası Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü bir daha təsdiq edərək işğal olunan torpaqların azad olunmasını tələb etmişdir. Bu qətnamədə sentyabrın 28-də ATƏM-in Parisdə keçirilən görüşündə hazırlanan və Azərbaycan tərəfindən qəbul edilməyən "Təxirəsalınmaz tədbirlərin yeniləşdirilmiş cədvəli" bəyənilir, ona üstünlük verilirdi.

Əvvəlki sənədlərdə olduğu kimi, bu qətnamədə də Ermənistan Respublikası ilə Azərbaycan Respublikası arasındakı münasibətlərdə olan gərginliklə əlaqədar ciddi narahatlıq ifadə edilir, dövlətlərin suverenliyi, ərazi bütövlüyü, beynəlxalq sərhədlərin toxunulmazlığı və ərazi əldə etmək üçün qüvvə tətbiq olunmasının yolverilməzliyi bir daha təsdiq olunurdu.

Lakin cəzasız qaldığından istifadə edən Ermənistan Respublikası təcavüzkarlığını daha da genişləndirərək BMT Təhlükəsizlik Şurasının 822, 853, 874 sayılı qətnamələrinə məhəl qoymayaraq Azərbaycanın digər yeni ərazilərini işğal etdi.

25 oktyabr – ATƏM-in fəaliyyətdə olan sədri xanım Marqareta af Uqlasın münəqişə bölgəsinə səfəri zamanı Ermənistan silahlı qüvvələri hərbi əməliyyatları genişləndirərək Azərbaycanın Zəngilan rayonunu işğal etdi. ATƏM-in fəaliyyətdə olan sədri bununla əlaqədar bəyanat verərək bildirdi ki, zor gücünə ərazilərin qəsb olunması heç vaxt ərazi iddialarının əsası kimi qəbul edilə bilməz.

Oktyabr – BMT Təhlükəsizlik Şurasının 5 daimi üzvünün xarici işlər nazirləri BMT-nin Baş Katibi B. Butros Qali ilə keçirilmiş görüşün yekunlarına dair bəyanatda Azərbaycan Respublikasının Dağlıq Qarabağ bölgəsində ATƏM-in səylərini müdafiə etdiklərini bildirmişlər. “Beşlər”in bəyanatının Azərbaycana aid olan hissəsi BMT Təhlükəsizlik Şurasının 822 və 853 sayılı qətnamələrinin tələblərinə uyğun idi. Bu, istər BMT və ATƏM-in, istərsə də ayrı-ayrı ölkələrin vasitəçiliyi sayəsində Ermənistan-Azərbaycan münəqişəsinin sülh yolu ilə aradan qaldırılmasına imkan verirdi.

2-8 noyabr – Vyanada keçirilən görüşdə ATƏM-in Minsk qrupunun üzvü olan 9 dövlət Dağlıq Qarabağ münəqişəsi ilə əlaqədar bəyanat verdi. Bəyanatda döyüş əməliyyatlarının başlanması və yeni ərazilərin güc vasitəsilə tutulması ATƏM prinsiplərinin pozulması kimi qiymətləndirildi. Minsk qrupu hüquqi statusu zor gücünə dəyişdirmək cəhdini pisləyir və bundan beynəlxalq aləmdə təsdiq olunmaq üçün istifadə etməyin yolverilməzliyini bildirirdi.

9 noyabr – Avropa İttifaqının Dağlıq Qarabağa dair verdiyi bəyanatda deyilirdi ki, Avropa İttifaqı 1993-cü il oktyabrın 24-də Dağlıq Qarabağ bölgəsində atəşkəs haqqında sazişin pozulmasını pisləyir və bu yaxınlarda işğal olunmuş ərazilərdən bütün qüvvələri çıxarmağa çağırır, eləcə də Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünə və suverenliyinə əhəmiyyət verdiyini təsdiqləyir.

12 noyabr – Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin genişlənməsi və Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən Zəngilan rayonunun işğalı ilə əlaqədar Azərbaycan dövlətinin xahişi ilə BMT Təhlükəsizlik Şurası özünün 3313-cü iclasında J.L.Çesusanın (Kabo Verde) sədrliyi ilə vəziyyəti müzakirə edərək 884 sayılı qətnamə qəbul etdi.

Bu qətnamədə də Təhlükəsizlik Şurasının Azərbaycan Respublikasının Dağlıq Qarabağ regionunda və onun ətrafında münaqişənin davam etməsindən və Ermənistan Respublikası ilə Azərbaycan Respublikası arasında münasibətlərin gərgin olaraq qalmasından ciddi narahat olduğu bildirilir, atəşkəsin pozulması nəticəsində hərbi əməliyyatların genişlənməsi, həddən artıq güc tətbiq edilməsi, o cümlədən Azərbaycan Respublikasının Zəngilan rayonunun və Horadiz şəhərinin işğalı təşvişlə qeyd edilir, Azərbaycanın suverenliyi və ərazi bütövlüyü, həmçinin beynəlxalq sərhədlərin pozulmazlığı və ərazi əldə etmək üçün güc tətbiq edilməsinin yolverilməzliyi bir daha təsdiq olunurdu. Ümumilikdə, 884 sayılı qətnamə əvvəlki, yəni – 822, 853, 874 sayılı qətnamələrin məzmununu bir daha təsdiqləyirdi.

Ümumiyyətlə, 1993-cü il ərzində Ermənistanın təcavüzünün genişlənməsi ilə əlaqədar BMT Təhlükəsizlik Şurasının qəbul etdiyi bütün sənədlərdə Azərbaycanın ərazi bütövlüyü, suverenliyi və sərhədlərinin toxunulmazlığının zəruriliyi bildirilirdi. Lakin Təhlükəsizlik Şurasının daimi üzvləri olan böyük dövlətlər Ermənistanın təcavüzkar dövlət kimi tanınmasına razılıq vermədilər. Böyük dövlətlər Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğal etdikləri Azərbaycan ərazilərindən dərhal çıxmasına deyil, münaqişənin atəşkəs və danışıqlar yolu ilə həll olunmasına üstünlük verdilər.

BMT TŞ-də aparılan müzakirələr zamanı və sənədlər qəbul edilərkən Şuranın daimi üzvləri olan böyük dövlətlər Ermənistan-Azərbaycan münasibətlərinin kəskinləşməsinin səbəblərinin, xarakterinin və məzmununun qiymətləndirilməsinə birmənalı yanaşmadılar. Qəbul edilən bütün sənədlərdə Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzü bu dövlətlərin “səyləri” nəticəsində “Dağlıq Qarabağ regionunda və onun ətrafında münaqişə” kimi qiymətləndirildi.

Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin dinc yolla aradan qaldırılması sahəsində BMT və dünya birliyinin göstərdiyi səylər, təəssüf ki, Ermənistan Respublikasının açıq-aşkar hərbi işğalçılıq mövqeyi tutması ucbatından təsirli nəticələr vermədi. BMT-nin isə regionda sülhpərvərlik fəaliyyətinin

uğursuzluqlarının başlıca səbəbi məhz Azərbaycan Respublikasına qarşı Ermənistan Respublikasının təcavüzü faktının birbaşa etiraf olunmaması ilə bağlıdır.

12-19 noyabr – Rusiyanın vasitəçilik missiyasının Azərbaycana səfəri olmuşdur.

23 noyabr – 1993-cü ildə Ermənistan silahlı qüvvələrinin Azərbaycan ərazilərinə genişmiqyaslı hücumu və torpaqlarımızın işğalı ilə əlaqədar BMT iqamətgahında İKT-nin üzvü olan ölkələrin Xarici işlər nazirlərinin əlaqələndirmə toplantısı keçirilmiş, burada Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin erməni təcavüzü ilə əlaqədar ölkəmizin düşdüyü vəziyyət barədə toplantı iştirakçılarına müraciəti oxunmuş və Ermənistanın son təcavüzü ilə bağlı bəyanat qəbul edilmişdir.

28 noyabr – Romada ATƏM-in Minsk qrupunun qeyri-formal məsləhətləşmələri keçirilmişdir.

30 noyabr – 1 dekabr – ATƏM-in Xarici İşlər Nazirləri Şurasının Romada keçirilən 4-cü görüşündə ATƏM-in fəaliyyətdə olan sədri Beniamino Andreatta bəyanatla çıxış edərək Dağlıq Qarabağa dair Minsk Konfransının yeni sədri Yan Eliassonu təqdim etdi. Daha sonra Azərbaycan, Türkiyə, Ermənistan nümayəndələri də bəyanatla çıxış etdilər.

Azərbaycanın bəyanatında göstərilirdi ki, Ermənistan Respublikasının mövqeyi münaqişənin aradan qaldırılması yolunda maneəyə çevrilmişdir. Ermənistanın məqsədi ərazi ələ keçirməklə başladığı təcavüz üçün məsuliyyətdən qaçmaq, Dağlıq Qarabağ bölgəsinin erməniləri üçün siyasi status almaq və Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərinin ilhaqına nail olmaqdır. Bəyanatda bildirilirdi ki, Ermənistanın açıq-aşkar hərbi işğalçılıq mövqeyi tutması ucbatından ATƏM-in Minsk prosesi çərçivəsində aparılan danışıqların heç bir nəticəsi olmamışdır. Bu uğursuzluğa və tutduğu mövqeyə görə Azərbaycan tərəfi ATƏM-in Minsk qrupunu da günahlandıraraq bildirdi ki, BMT Təhlükəsizlik Şurasının qətnamələrinin tələblərinin qeyd-şərtsizliyinə laqeyd yanaşan Minsk qrupu erməni qüvvələrinin çıxarılması müqabilində Azərbaycan tərəfi qarşısında birmənalı olmayan ilkin şərtlər irəli sürür ki, bu da erməni tərəfinin getdikcə artan işğalçılıq niyyətlərini ödəməyə xidmət edir. Nəticədə, Ermənistanın təcavüzü genişləndikcə Azərbaycan daha çox təzyiqə məruz qalır.

Bununla yanaşı, ATƏM-in Romada keçirilən iclasında gündəliyə “Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzü” adlı bənd salınmışdı. Lakin

Ermənistan Respublikası bu görüşdə də qeyri-konstruktiv mövqe tutaraq, ATƏM çərçivəsində ümumi razılığı pozmuş, Azərbaycan Respublikasının suverenliyini və ərazi bütövlüyünü tanımaqdan boyun qaçırmış, bununla da təşkilata üzv dövlətlərin yekdil qərarının əleyhinə çıxmışdır.

19 dekabr – Fransa Prezidenti F.Mitteranın dəvəti ilə Parisdə rəsmi səfərdə olan Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev ATƏM-in əsas sənədlərindən biri olan Yeni Avropa üçün Paris Xartiyasına Azərbaycan Respublikasının qoşulması barədə sənədi imzaladı. Bununla da, Azərbaycan Respublikası dünyada sülhün və təhlükəsizliyin təmin edilməsinə tərəfdar olduğunu bir daha təsdiq etdi.

23-24 dekabr – Aşqabadda MDB üzvü olan dövlətlərin rəhbərlərinin görüşü zamanı Rusiya tərəfindən Ermənistan və Azərbaycan prezidentlərinə hərbi əməliyyatların dayandırılması haqqında layihə təqdim olundu.

1992-1993-cü illərdə – Hərbi əməliyyatların dayandırılması və münaqişənin sülh yolu ilə həll edilməsi istiqamətində ATƏM-in və onun yaratdığı Minsk qrupunun göstərdiyi səylər heç bir nəticə vermədi.

1994

1 yanvar – İtaliya (Xarici işlər naziri Benyamino Andreatta, daha sonra Antonio Martino) İsveçi ATƏM-in fəaliyyətdə olan sədri qismində əvəz etdi.

6-10 yanvar – Tehranda rusiyalı vasitəçi V.Kazimirovla İranın Xarici İşlər Nazirliyinin baş direktoru M.Bank arasında Dağlıq Qarabağa dair məsləhətləşmələr keçirilmişdir.

11 yanvar – Brüsseldə Şimali Atlantika Şurası Nazirlərinin görüşündə qəbul olunan Bəyannamədə qeyd edilirdi: “Cənubi Qafqaz regionundakı vəziyyət xüsusi narahatlıq doğurmaqda davam edir. Biz ərazilərin əldə edilməsi üçün güc işlədilməsini pisləyirik. Ermənistan, Azərbaycan və Gürcüstanın ərazi bütövlüyü, müstəqilliyi və suverenliyinə hörmət edilməsi regionda sülh, sabitlik və əməkdaşlığın bərqərar olunması üçün əhəmiyyət kəsb edir. Biz bütün dövlətləri mövcud problemlərin həll edilməsi ilə bağlı BMT və ATƏM-in himayəsi altında həyata keçirilən beynəlxalq səylərə qoşulmağa çağırırıq”.

24-28 yanvar – Avropa Şurasına üzv olmayan ölkələr komitəsinin təşəbbüsü ilə Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinə dair görüş keçirildi.

Strasburqda keçirilən bu görüşə Dağlıq Qarabağın erməni icması münafişə iştirakçısı olan tərəf kimi dəvət olunmuşdu. Ona görə də Azərbaycanın və Dağlıq Qarabağın azərbaycanlı əhalisinin nümayəndələri etiraz əlaməti olaraq bu görüşdə iştirak etmədilər.

25-27 yanvar – Stokholmda Rusiya-İsveç-ABŞ formatında məsləhətləşmələr keçirilmişdir (V.Kazimirov-M.Mossberq-K.Dankerli). Rusiya tərəfindən ATƏM-in Minsk qrupu ilə qarşılıqlı fəaliyyətinə dair 3 şərt, o cümlədən tərəflərin qarşısında bir-birinin təklifləri əleyhinə çıxış etməmək şərti irəli sürülmüşdür. Şərtləri bütün tərəflər qəbul etmişlər.

1 fevral – İsveç nümayəndəsi Yan Eliasson İtaliyalı M.Raffaellini ATƏM-in Minsk Konfransının sədri qismində əvəz edərək səlahiyyətlərinin icrasına başladı.

4 fevral – Y. Eliassonun iştirakı ilə ilk dəfə ATƏM-in Minsk “doqquzluğu”nun Vyanada məsləhətləşmələri keçirilmişdir.

18 fevral – Moskvada Rusiya, Ermənistan və Azərbaycan nümayəndələrinin görüşündə Rusiyanın təklif etdiyi “Silahlı münaqişəyə son qoymaq və onun nəticələrini ləğv etmək haqqında” saziş tərəflərin müzakirəsinə verildi. 15 maddə və 5 əlavədən ibarət olan həmin sənəd Azərbaycan, Ermənistan və Dağlıq Qarabağ tərəfindən imzalanmalı idi. Dördüncü tərəf isə layihənin imzalanmasında vasitəçi kimi iştirak edən Rusiya nəzərdə tutulurdu. Dağlıq Qarabağ bu layihədə bərabərhüquqlu tərəf kimi göstərilirdi.

Sənədin əvvəlində “tərəflərin BMT TŞ-nin 822, 853, 874, 884 sayılı qətnamələrinin tamamilə həyata keçirilməsinə kömək göstərməsi” nəzərdə tutulurdu. Sənəddə deyilirdi ki, Dağlıq Qarabağın hüquqi statusu güzəştli əsasda sonralar müəyyən ediləcəkdir.

Sənədin işğal olunmuş ərazilərin boşaldılması ilə bağlı olan hissəsində Şuşa və Laçının adı çəkilmirdi. Sənəddə Laçınla bağlı deyilirdi ki, Laçın rayonundan qüvvələrin çıxarılması müddəti və qaydası bu danışıqlarda Dağlıq Qarabağla Ermənistan arasında olan yolun beynəlxalq nəzarət altında təhlükəsiz işləməsinə təmin edən rejimin yaradılması ilə eyni vaxtda müəyyənləşdiriləcəkdir. Şuşanın taleyi haqqında isə heç bir fikir söylənilmirdi. Azad edilən ərazilərdə hərbi qüvvələrin yerləşdirilməsi məsələsi Birləşmiş Qərargaha həvalə olunurdu. Lokal təhlükəsizlik zonalarında Birləşmiş Qərargahın tərkibindən qruplar yerləşdirilməsi nəzərdə tutulurdu. Həmin qrupların tərkibi haqqında bir söz deyilməsə

də, qruplara Rusiya Müdafiə Nazirliyi nümayəndələrinin başçılıq edəcəyi bildirilirdi. Sənəddə münaqişədə bilavasitə iştirak edən üç tərəf göstərilirdi: Ermənistan, Dağlıq Qarabağ və Azərbaycan.

Rusiya planı ATƏM-in Minsk Konfransının mandatına, xüsusilə də, münaqişədə Dağlıq Qarabağın erməni icmasına münaqişə tərəfi statusu və müzakirə edilən sənədləri imzalamaq hüququ vermək tələbinin olduğu hissəsində ziddiyyət təşkil edirdi. Dağlıq Qarabağın azərbaycanlı əhalisinə isə maraqlı tərəf kimi sənədləri imzalamaq hüququ verilmirdi.

Fevral – MDB-nin İcraedici katibliyi Birlik ölkələrinin rəhbərlərinə rusiyalı vasitəçi tərəfindən tərtib edilmiş “Qarabağ münaqişəsinin tənzimlənməsinə dair razılaşdırılmış yanaşmalar” adlı materialı tanış olmaq və ardınca razılaşmaq üçün göndərmişdir.

3 mart – ATƏM-in Dağlıq Qarabağ üzrə Minsk Konfransının yeni təyin olunmuş sədri Y.Eliasson münaqişə bölgəsinə səfər etdi. Bakıya gəlməzdən əvvəl o, səfərə hazırlıq məqsədilə əvvəlcə Moskvada və Ankarada olmuş, Rusiya və Türkiyənin, eləcə də Minsk konfransına daxil olan bir sıra ölkələrin nümayəndələri ilə məsləhətləşmələr keçirmişdir. Bu məsləhətləşmələrdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin siyasi yolla aradan qaldırılmasının alternativinin olmadığı əsas götürülmüş, sülh prosesində ilkin mərhələdə münaqişə zonasında atəşin dayandırılması ilə bağlı məsələlər müzakirə olunmuşdur.

4 mart – Praqada ATƏM-in YVŞK bəyan etmişdir ki, Minsk Konfransı Qarabağ münaqişəsinin siyasi tənzimlənməsinin axtarışında mərkəzi rol oynayır.

19-24 mart – Moskvada hərbi münaqişənin dayandırılması və onun nəticələrinin aradan qaldırılması üzrə razılaşma layihəsinə dair Rusiyanın vasitəçiliyi ilə hər 3 tərəfin ekspertlər səviyyəsində danışıqları aparılmışdır. Danışıqlarda ATƏM-in Minsk qrupunun İsveç bürosunun nümayəndələri Mossberq, general Berq və general Bekman ilk dəfə müşahidəçi qismində iştirak etmişlər.

11-15 aprel – ATƏM-in Minsk qrupunun Praqada keçirilən görüşündə “Etimadı möhkəmləndirmək tədbirləri” adlı plan işlənib hazırlandı və “doqquzlar”ın bəyanatı qəbul edildi. Bəyanatda bildirilirdi ki, Minsk qrupunun üzvü olan ölkələr Dağlıq Qarabağ ətrafında hərbi əməliyyatların kəskinləşməsi ilə əlaqədar narahatlıqlarını bildirir, lakin tərəflərdən hansının harada, nə vaxt hücumla keçməsi və atəşi dayandırmaqdan ötrü nə

kimi tədbirlərin görülməsi göstərilirdi. Minsk qrupunun təklif etdiyi “Etimadı möhkəmləndirmək tədbirləri”nin bəzi maddələri Rusiyanın təklif etdiyi plana uyğun gəlirdi. Hər iki plana görə Azərbaycan artıq danışıqlar prosesinin gedişində Ermənistan və Dağlıq Qarabağ üçün bütün kommunikasiyaları açmalı idi.

15 aprel – Münaqişə tərəflərinin atəşi dayandırmasını nəzərdə tutan 18 fevral tarixli Moskva protokolunun tələblərini pozaraq, Ermənistan silahlı qüvvələrinin Füzuli rayonuna genişmiqyaslı hücumu keçməsi və Azərbaycanın şimal-qərb sərhəd rayonlarını güclü raket-artilleriya atəsinə tutması ilə əlaqədar Moskvada MDB Dövlət Başçıları Şurasının iclasında dövlət başçısı Heydər Əliyev Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzünə siyasi qiymət verilməsini nəzərdə tutan bəyanatla çıxış etdi.

19-20 aprel – Stokholmda V.Kazimirov ilə Y.Eliasson arasında məsləhətləşmələr keçirilmişdir.

26 aprel – 2 may – M.Mossberqin rəhbərliyi altında ATƏM-in missiyasının münaqişə regionuna səfəri olmuşdur.

4-5 may – MDB Parlamentlərarası Assambleyasının Bişkekdə keçirilən iclası zamanı Rusiyanın təşəbbüsü ilə Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin nizama salınmasına dair növbəti görüş keçirildi. Bu görüşdə Azərbaycan tərəfi Bişkek yekun protokolunu imzalamadı. Çünki imzalamaq üçün təklif olunan yekun sənəddə Azərbaycanın mənafeələrinə zidd bir sıra müddəalar var idi. Sənəddə tutulmuş ərazilərdən qoşunların çıxarılmasının zəruriliyi bildirilir, lakin bu qoşunların kimə mənsub olması göstərilirdi. “Tutulmuş ərazilər” termini münaqişədəki real siyasi şəraitə uyğun gəlmirdi.

5 may – ABŞ senatorları Q.Reyd və P.Saymon konqresə 218 sayılı qətnamə layihəsi təqdim etdilər. Qətnamədə ilk dəfə olaraq Ermənistan münaqişənin iştirakçısı kimi göstərilmiş və ABŞ-ın regiondakı siyasətində dəyişikliklərin zəruriliyi fikri irəli sürülmüşdür. Layihədə keçmiş mövqedən fərqli olaraq senator P.Saymon Konqresdən Azərbaycanın da mövqeyini nəzərə almağı tələb etmişdir.

12-15 may – ATƏM-in Minsk Konfransının sədri və Rusiyanın vasitəçilik missiyasının sədrinin Bakı və Yerevana birgə səfəri olmuşdur.

15 may – ABŞ dövlət katibinin xüsusi müşaviri, ABŞ-ın yeni müstəqil dövlətlər üzrə siyasətinin baş əlaqələndiricisi Ceyms Kollinzin başçılığı ilə Bakıya rəsmi səfər etmiş nümayəndə heyətinin tərkibinə ABŞ

Dövlət Departamentinin regional münafişələr idarəsinin rəisi, ATƏM-in Minsk qrupundakı Birləşmiş Ştatların nümayəndəsi kimi Cozef Pressel də daxil idi. Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev ABŞ nümayəndələrinin qəbulu zamanı Ermənistanla Azərbaycan arasındakı hərbi münafişənin dövlətimizin suverenliyi, müstəqilliyi və ərazi bütövlüyünə çox ciddi problem yaratdığını bildirmişdir. Azərbaycanın dövlət başçısı ATƏM-in Minsk qrupunun üzvü olan ABŞ-ın münafişənin həllinə kömək edəcəyinə inandığını vurğulamışdır.

16 may – Moskvada Rusiya, Ermənistan və Azərbaycan Müdafiə Nazirlərinin görüşündə atəşin tamamilə dayandırılması və Böyük Siyasi Sazişin imzalanmasını nəzərdə tutan Rusiyanın hazırladığı sənəd müzakirə edildi.

18 may – Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev ATƏM-in Minsk Konfransının sədri Jan Eliasson, onun müavini Matias Mossberq və Rusiya prezidentinin səlahiyyətli nümayəndəsi, Rusiya Federasiyası XİN-nin xüsusi tapşırıqlar üzrə səfiri V.Kazimirovu qəbul etmiş və görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münafişəsinin nizama salınması ilə bağlı fikir mübadiləsi aparılmışdır.

9-10 iyun – NATO-nun İstanbulda keçirilən Zirvə görüşündə nazirlər qərara aldılar ki, münafişənin həllinə aparan mərhələli sülh prosesi üçün BMT Təhlükəsizlik Şurasının müvafiq qətnamələrinə əsasən zəruri şəraitin yaradılması, münafişənin yatırılması, zorla işğal olunmuş ərazilərdən qoşunların çıxarılması və məcburi köçkünlərin öz yurdlarına geri qaytarılması üçün səmərəli atəşkəs və güzəştli konstruktiv danışıqlar çox vacibdir.

12 iyun – Səfir Cozef Pressel ATƏM-in Minsk qrupunda ABŞ-ın nümayəndəsi təyin edildi.

14-18 iyun – ATƏM-in Minsk Konfransının fəaliyyətdə olan sədri Y.Eliasson münafişə regionuna səfər etmişdir.

1 iyl – ABŞ-ın Sülh İnstitutunda keçirilən konfransda səfir Con Mareska Ermənistan-Azərbaycan münafişəsinin siyasi yolla nizama salınması barədə təkliflərlə çıxış etdi. Münafişənin həllində bir sıra təkliflər irəli sürən C.Mareska Dağlıq Qarabağa özünüidarətmə hüququ verilməsi barədə kompromis plan irəli sürərək bildirdi ki, yaradılan özünüidarə Azərbaycanın ərazi bütövlüyü və suverenliyi əsasında təşkil olunmalıdır.

4-11 iyl – Avropa Şurası Parlament Assambleyası ilə əməkdaşlıq məqsədilə Strasburqda Dağlıq Qarabağla əlaqədar keçirilən görüşdə iştirak

edən Azərbaycan nümayəndə heyəti Ermənistanın Azərbaycana qarşı əsassız ərazi iddiaları ilə bağlı hərbi təcavüzkarlığını, onun nəticələrini və bu münaqişədə Azərbaycanın mövqeyini açıqladı.

7-8 iyul – Vyanada ATƏM-in Minsk “doqquzluğu”nun qeyri-rəsmi məsləhətləşmələri keçirilmişdir. ATƏM-in Minsk qrupunun iclasında Rusiyanın hazırladığı Böyük Siyasi Saziş müzakirəyə təqdim olunarkən Minsk qrupunun sədri bildirdi ki, Rusiyanın təqdim etdiyi layihə bəzi dəyişiklik və əlavələrdən sonra Rusiya ilə ATƏM arasında kompromisləri özündə əks etdirən ortaq sənəd kimi münaqişə edən tərəflərə paylanacaq. O, münaqişənin aradan qaldırılmasında ATƏM-in və Rusiyanın vasitəçilik söylərinin tamamilə əlaqələndirilməsinə tərəfdar olduğunu bildirdi.

13-14 iyul – Stokholmda V.Kazimirov və Y.Eliasson arasında məsləhətləşmələr keçirilmişdir. Uqlas, Bekman və ATƏM-in hərbi ekspertləri arasında danışıqlar aparılmışdır.

22 iyul – Bakıda Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevlə görüşündə Fransa parlamentinin xarici işlər üzrə komissiyasının üzvü R.Blüm bölgəyə səfərinin məqsədinin Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsini yerində öyrənməkdən ibarət olduğunu bildirərək bu məsələnin həllində ATƏM-in rolunun başlıca olduğunu etiraf etsə də, qeyd etmişdi ki, bu təşkilat lazımi fəaliyyət göstərmir.

22-23 iyul – ATƏM-in Minsk Konfransının sədri Y.Eliasson Moskvada Rusiya Federasiya Şurasının sədri V.Şumeyko, Xarici işlər nazirinin birinci müavini A.Adamişin və Rusiya Federasiyası prezidentinin Dağlıq Qarabağa dair məsələlər üzrə səlahiyyətli nümayəndəsi V.Kazimirovla Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin aradan qaldırılmasına dair məsləhətləşmələr apardı. Bu görüş ATƏM-lə Rusiyanın real əməkdaşlığının ilk səmərəsi kimi qiymətləndirilirdi.

25-26 iyul – Moskvada Rusiyanın Xarici İşlər Nazirliyində Minsk qrupunun İsveç bürosunun nümayəndələri ilə Rusiyanın nizamlamaya dair layihəsi üzrə məsləhətləşmələr keçirilmişdir.

14-18 avqust – Vyanada münaqişə tərəflərinin iştirakı olmadan Minsk “doqquzluğu”nun görüşü keçirilmişdir. ATƏM-in Daimi komitəsinin iclasında Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə dair fikir mübadiləsi aparılmışdır.

28 avqust – ATƏM-in Minsk Konfransının sədri Y.Eliassonun münaqişə regionuna səfəri olmuşdur.

4-9 sentyabr – Minsk qrupuna daxil olan dövlətlərin nümayəndələrinin iştirakı ilə isə sentyabrın 11-12-də Moskvada aparılacaq danışıqlara hazırlıqla əlaqədar ATƏM-in Dağlıq Qarabağ üzrə Minsk qrupunun rusiyalı nümayəndəsi V.Kazimirov bəzi təkliflərlə Azərbaycan rəhbərliyinə müraciət etmişdir.

7-9 sentyabr – Pakistan İslam Respublikasının İslamabad şəhərində İKT-nin fəvqəladə sessiyası keçirildi. Sessiyada Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi ilə əlaqədar qətnamə qəbul edildi. Qətnamədə Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzü, Azərbaycan ərazisinin 20 %-nin işğalı qətiyyətlə pisləndi. Bununla yanaşı, sənəddə Ermənistan Respublikasından BMT Nizamnaməsinin və Təhlükəsizlik Şurasının münaqişəyə dair qəbul edilmiş müvafiq qətnamələrinin dönmədən yerinə yetirilməsi, Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğal edilmiş Azərbaycan ərazilərindən dərhal və qeyd-şərtsiz çıxarılması ciddi surətdə tələb olunurdu. Qətnamədə Azərbaycan Respublikasının ərazisindəki 1 milyon nəfərdən çox qaçqın və məcburi köçkünlərə humanitar yardım göstərilməsinin zəruriliyi qeyd edilmişdir.

12-14 sentyabr – Vyanada ATƏM-in Minsk qrupunun görüşü keçirilmişdir. Lakin Moskvadakı tədbir ilə əlaqədar Rusiya Federasiyasının etirazına baxmayaraq, İsveç tərəfindən görüşün tarixi gözlənilmədən sentyabrın 21-dən 12-nə keçirildiyinə görə görüşdə Rusiya təmsilçisi iştirak etməmişdir.

14-16 sentyabr – Praqada ATƏM-in YVŞK-nin 28-ci iclası Dağlıq Qarabağda sülhün qorunması üçün təşkilatın çoxmillətli qüvvələrinin yaradılmasının mümkünlüyünü müəyyən etməyə qərar verdi.

27-28 sentyabr – Vaşinqtonda Rusiya və ABŞ prezidentləri Dağlıq Qarabağ problemini müzakirə etdilər.

6-17 oktyabr – ATƏM-in missiyası münaqişə regionuna səfər etmişdir. Hərbi əsirlərin iki-ikiyə mübadiləsi həyata keçirilmişdir.

14 oktyabr – “Bu gün” (“Seqodnya”) qəzeti rusiyalı vasitəçi V. Kazimirovun “Rusiya və ATƏM-in Minsk qrupu” adlı tənqidi məqaləsini çap etmiş, sonra isə onun mətni ATƏM-in Vyanadakı mənzil qərargahında yayılmışdır.

17 oktyabr – ATƏM-in Minsk qrupunun Vyanada keçirilən görüşündə İtaliya nümayəndə heyəti beynəlxalq çoxmillətli qüvvələr yaratmağı təklif etdi.

24 oktyabr – Vyanada ATƏM-in Daimi komitəsinin iclasında Rusiya vasitəçilik missiyasının başçısı ATƏM-in Minsk qrupunun mandatını işləyib hazırlamaq və qəbul etmək barədə təklif irəli sürmüşdür.

24 oktyabr – ATƏM-in xüsusi iclasında ATƏM-in fəaliyyətdə olan sədri, İtaliya Xarici işlər nazirinin müavini A.Martininin sülhməramlı qüvvələr yaradılması təklifi qəbul edildi. Qəbul edilmiş bu plana əsasən münaqişə bölgəsinə 3.000 nəfərə qədər hərbi və hərbi texnika göndərilməsi nəzərdə tutulurdu. Sülhməramlı qüvvələrin tərkibində hər bir dövlətin hərbi qüvvələri ümumi sayın 30 %-indən çox ola bilməzdi. Bu plana görə danışıqların aparılması və münaqişə bölgəsinə sülhməramlı qüvvələrin göndərilməsinin bütün məsuliyyətini Minsk qrupu öz üzərinə götürürdü.

28 oktyabr – 1 noyabr – BMT-nin Baş katibi B.Butros Qali Cənubi Qafqaz respublikalarına səfəri çərçivəsində Bakıda Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevlə danışıqlar zamanı Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllinin BMT Təhlükəsizlik Şurasının 4 qətnaməsi və Təhlükəsizlik Şurası sədrinin 6 bəyanatı əsasında müəyyənlanmış prinsiplər vasitəsilə mümkün olduğunu təsdiq etdi. BMT Baş katibi ilə görüşdə bu prinsiplərin təmin olunması üçün ATƏM ilə yanaşı ayrı-ayrı ölkələrin, o cümlədən ABŞ, Türkiyə və Rusiyanın təşəbbüslərindən, vasitəçilik söylərindən səmərəli istifadə olunmasının vacibliyi bildirilmişdir.

Bununla yanaşı, BMT Baş katibi Bakıya səfəri zamanı Azərbaycanın ictimai-siyasi və iqtisadi həyatı, Ermənistanın təcavüzünün ağır nəticələri ilə yaxından tanış olaraq mövcud problemlərin həllində Azərbaycana dəstək vermək üçün BMT-nin müxtəlif təsisatlarının öz söylərini artıracağını bildirmişdir.

10 noyabr – Avropa Şurası Parlament Assambleyasının “Dağlıq Qarabağda münaqişəyə dair” 1047 sayılı qətnaməsi və 1251 sayılı tövsiyəsi qəbul edilmişdir. Qətnamədə Assambleya qeyri-müəyyən şəkildə münaqişədə iştirak edən tərəflərdən qaçqınların öz torpaqlarına qayıtması üçün şərait yaratmağa çağırırdı. Sənəddə Azərbaycan ərazilərinin konkret olaraq kim tərəfindən işğal edilməsi, Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzü birmənalı şəkildə göstərilmirdi.

10-14 noyabr – İslam Konfransı Təşkilatının Baş Katibi Həmid əl-Qabid Azərbaycana səfər etdi. Səfər zamanı o, Azərbaycanın İKT ilə əlaqələri və bu təşkilatda tutduğu yer haqqında Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevlə müzakirələr apardı. Həmid əl-Qabid İKT-nin Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzünü pislədiyini və münaqişənin dinc siyasi vasitələrlə həll olunmasına tərəfdar olduğunu bildirdi.

11-15 noyabr – ATƏM-in Minsk qrupunun sədri münaqişə regionuna səfər etmişdir.

14-17 noyabr – Avropa Şurası Parlament Assambleyası təşkilata üzv olmayan Avropa ölkələri ilə əlaqələr komitəsinin sədri D.Atkinson başda olmaqla nümayəndə heyəti Azərbaycanda səfərdə olmuş və səfər zamanı Respublika rəhbərliyi ilə görüşündə bu təşkilatla Azərbaycanın münasibətləri, o cümlədən ölkəmizin “xüsusi dəvət edilmiş qonaq” statusu almaq üçün müraciəti, Ermənistanın təcavüzünə son qoyulması və münaqişənin dinc vasitələrlə həlli məsələləri müzakirə olunmuşdur.

15-16 noyabr – Moskvada münaqişə tərəflərinin iştirakı olmadan ATƏM-in Minsk qrupunun məsləhətləşmələri keçirilmişdir.

18 noyabr – ATƏM-in YVŞK-nin 29-cu iclası Dağlıq Qarabağa dair hazırlanan sənədin layihəsini müzakirə etsə də, sənəd qəbul olunmadı.

29 noyabr – 2 dekabr – Budapeştdə tərəflərin iştirakı olmadan və tam tərkibdə ATƏM-in Minsk qrupunun görüşləri keçirilmişdir.

1 dekabr – Şimali Atlantika Şurası Nazirlərin görüşündə qəbul edilmiş Yekun Kommünikedə qeyd edilirdi: “Biz ATƏM-in Dağlıq Qarabağ və onun ətrafında mövcud olan münaqişənin sülh yolu ilə nizamlanması sahəsindəki söylərini tamamilə dəstəkləyirik. Bu, ATƏM prinsiplərinin praktiki tətbiqi istiqamətində bütün iştirakçı dövlətlərin siyasi qətiyyətinin nümayiş etdirilməsi üçün yaxşı fürsət olacaqdır”.

Eyni zamanda, sənəddə bildirilirdi: “Cənubi Qafqazda mövcud olan vəziyyət xüsusi narahatlıq doğurmaqda davam edir. Biz əldə edilmiş atəşkəsi alqışlayır, lakin hesab edirik ki, regionda, xüsusilə də Dağlıq Qarabağ və onun ətrafında cərəyan edən münaqişələrin dinc və ədalətli nizamlanması yalnız BMT-nin himayəsi və ATƏM-in mexanizmləri vasitəsilə həyata keçirilə bilər. Ümid edirik ki, ATƏM Dağlıq Qarabağa dair sülh prosesinə səmərəli, o cümlədən 1992-ci il Helsinki Sənədinin 3-cü Fəslinin prinsiplərinə əsasən ATƏM-in beynəlxalq sülhüqoruma əməliyyatının yaradılması vasitəsilə töhfə vermək iqtidarında olacaqdır”.

5-6 dekabr – ATƏM-in üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının Zirvə toplantısı ATƏM tarixində yeni bir mərhələ oldu. Budapeştdə qəbul edilən qərarların birincisi Avropada sülhün və təhlükəsizliyin təmin edilməsində ATƏM-in rolunun daha da gücləndirilməsinə həsr edilmişdi. Zirvə toplantısında “Yeni dövrdə əsl tərəfdaşlığa doğru” adlı bəyannamə qəbul edildi. Qərara alındı ki, Budapeşt görüşünə qədər Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq məsələlərinə dair Müşavirə (ATƏM)

adı ilə fəaliyyət göstərən bu təşkilat 1995-ci il yanvarın 1-dən Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı (ATƏT) adlandırılınsın. Qəbul edilən bu sənəd ATƏM-in təşkilatı cəhətdən yeniləşməsi, onun fəaliyyətinin genişlənməsi prosesinin başlanğıcı demək idi.

ATƏM-in Budapeştdə keçirilən Zirvə toplantısında “Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə əlaqədar ATƏM-in fəaliyyətinin intensivləşdirilməsi” barədə qərar qəbul olundu. Qəbul edilən sənəddə münaqişə bölgəsində sabitliyin təmin edilməsi üçün ATƏM-in çoxmillətli sülhməramlı qüvvələrinin yerləşdirilməsi haqqında maddə öz əksini tapdı. Bundan başqa, Budapeştdə həmsədrlik institutu da təsis edildi. Minsk Konfransına iki həmsədrin təyin edilməsi və Minsk qrupunun iclaslarının onların birgə həmsədrliyi ilə keçiriləcəyi barədə qərar qəbul olundu. ATƏM-in Minsk Konfransında, o cümlədən Minsk qrupunda həmsədrlik Rusiya və İsveçə (sonradan isə Finlandiyaya) tapşırıldı.

ATƏM-in Budapeşt samitində Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev öz çıxışında Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanması üçün nəzərdə tutulmuş beynəlxalq sülhməramlı qüvvələrin təşkili üzrə ATƏM sədrinin səylərini yüksək qiymətləndirərək, münaqişənin nizama salınması prosesində irəliləyiş əldə etmək üçün Budapeşt görüşündə əlverişli imkanın yarandığını vurğuladı və dövlət başçılarına müraciət edərək ATƏM üzvlərini bu işdə fəal iştirak etməyə çağırırdı.

13-14 dekabr – Mərakeş Krallığının Kasablanka şəhərində İKT-yə üzv olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının VII Zirvə toplantısında Azərbaycanla əlaqədar iki qətnamə qəbul edildi. Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinə dair qəbul edilən qətnamədə Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü kəskin şəkildə pislənmiş, bu təcavüzə son qoyulması tələb olunmuş və zor gücünə ərazi ələ keçirilməsinin yolverilməz olduğu bildirilməklə, ilk dəfə olaraq Ermənistan beynəlxalq səviyyədə təcavüzkar kimi qiymətləndirilmişdir.

Konfransda qəbul edilən ikinci qətnamədə Ermənistanın hərbi təcavüzü nəticəsində bir milyondan artıq qaçqın olması ilə əlaqədar Azərbaycana iqtisadi və humanitar yardım göstərilməsi öz əksini tapdı. Konfransın qəbul etdiyi Yekun bəyannaməyə isə Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü haqqında geniş bir bölmə daxil edildi.

20 dekabr – Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi ilə bağlı ATƏM-in üzv ölkələrinin təyin etdiyi hərbi nümayəndələrdən ibarət Yüksək Səviyyəli Planlaşdırma Qrupu (YSPQ) təsis edildi.

1995

1 yanvar – Macarıstan (Xarici işlər naziri L.Kovaç) İtaliyanı ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri qismində əvəz etmişdir.

1 yanvar – Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Müşavirəsi (ATƏM) Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı (ATƏT) kimi adlandırılmağa başladı.

6 yanvar – V.Loziński ATƏT-in Minsk Konfransının həmsədri təyin edildi. ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədri isə Rusiya vasitəçisi V.Kazimirov oldu.

12-13 yanvar – Vyanada ATƏT-in gələcək fəaliyyətdə olan sədri kimi İsveçrənin iştirakı ilə Minsk “doqquzluğu”nun məsləhətləşmələri keçirilmişdir.

18-20 yanvar – Stokholmda ATƏT-in Minsk Konfransının və Minsk qrupunun Rusiya və İsveçdən olan həmsədrlərinin məsləhətləşmələri aparılmış, V.Loziński və V.Kazimirovun Y.Eliassonla görüşü keçirilmişdir.

26 yanvar – 2 fevral – ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrləri V.Kazimirov və A.Bürnerin Bakı, Yerevan və Xankəndinə səfəri olmuşdur.

6-11 fevral – Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin dinc yolla nizama salınmasına dair Moskvada Rusiya və İsveçin həmsədrliyi ilə aparılmış danışıqlar Budapeşt sammitindən sonra keçirilən ilk məsləhətləşmə idi. Bu danışıqlarda Budapeşt sammitində qəbul olunmuş “Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə əlaqədar ATƏM-in fəaliyyətinin intensivləşdirilməsi” haqqında qətnamədə göstərilənlərin həyata keçirilməsi yolları müzakirə mövzusu olmalı idi. Lakin Ermənistanın tutduğu qeyri-konstruktiv mövqe ucbatından bu istiqamətdə irəliləyişlər əldə etmək mümkün olmadı.

Moskvada Azərbaycan, Ermənistan və Dağlıq Qarabağ nümayəndələri arasında danışıqlar başladı. Danışıqlarda Dağlıq Qarabağ ermənilərinin tərəf kimi tanınması üçün Azərbaycana böyük təzyiqlər göstərildi. Ermənistan tərəfi istəyirdi ki, danışıqlarda yalnız Dağlıq Qarabağın erməni icması, Azərbaycan və Ermənistan iştirak etsin. Azərbaycan tərəfi bildirdi ki, qarşı duran tərəflər Ermənistanla Azərbaycandır, Dağlıq Qarabağın erməni və azərbaycan icmaları maraqlı tərəflərdir. Bundan başqa, erməni tərəfi sülh müqaviləsi imzalanmamışdan əvvəl sülhməramlı qüvvələrin bölgəyə göndərilməsini tələb etdi.

Eyni zamanda onlar sülhməramlı qüvvələrin tərkibində Türkiyə nümayəndələrinin olmasını istəmirdilər. Sülh danışıqlarına maneçilik törədən başqa bir məsələ Şuşa və Laçının azad edilməsi və Dağlıq Qarabağın gələcək statusu məsələsi idi. Ermənistan Laçın və Şuşa məsələsini Dağlıq Qarabağa status verildikdən sonra müzakirə etmək arzusunda olduğunu bildirdi. Həmçinin Ermənistan Laçın dəhlizini yalnız öz nəzarəti altında saxlamaq fikrində idi. Azərbaycan tərəfi, heç şübhəsiz, bu şərtlərlə razılaşmayaraq Laçın dəhlizinin sülh prosesinin ilk mərhələsində beynəlxalq qüvvələrin nəzarəti altında olmasına razılıq versə də, Dağlıq Qarabağın statusu məsələsini yalnız Şuşa və Laçından işğalçı qoşunların çıxarılması ilə şərtləndirdi. Beləliklə, erməni tərəfinin güzəştə getmək üçün məqbul sayılmayan bu tələbləri Azərbaycan tərəfindən qəbul edilmədi. Nəticədə, Moskva danışıqları uğursuzluqla başa çatdı.

28 fevral – Bakıya gələn, sonra Yerevana və Xankəndinə səfər edən ABŞ Dövlət Departamentinin keçmiş SSRİ ərazisində regional münafişələr idarəsinin rəisi, ATƏT-in Minsk qrupunda ABŞ-ı təmsil edən Cozef Pres-sel münafişə bölgəsindəki vəziyyəti araşdırdıqdan sonra Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevlə görüşdə belə qənaətə gəldiyini bildirmişdi ki, əgər yaxın iki ay ərzində danışıqlar prosesində irəliləyişlərə nail olunmasa, ATƏT-in indiyə qədər bu istiqamətdə gördüyü işlərin heç bir əhəmiyyəti olmayacaqdır.

13-14 mart – Vyanada ATƏT-in Minsk qrupunun görüşü keçirilmişdir.

15 mart – Avropa Şurası Parlament Assambleyası Ermənistan və Azərbaycanda qaçqın və məcburi köçkünlərin humanitar vəziyyətinə dair 1059 sayılı qətnamə qəbul etmişdir. Qətnamədə Assambleyanın 1988-ci ildən başlayan Dağlıq Qarabağ münafişəsinin Ermənistan və Azərbaycanda ifadə edilə bilməyən insan əzabları, minlərlə həlak olanlar, on minlərlə yaralı və bir milyondan artıq qaçqın və məcburi köçkünlərlə nəticələndiyindən təəssüfləndiyi vurğulanırdı.

16 mart – Moskvada Rusiya və Ermənistan arasında 25 il müddətinə müqavilə imzalandı. Bu müqaviləyə görə Ermənistan Respublikasındakı Rusiya hərbi düşərgələrinə hərbi baza statusu verildi və Rusiya qoşunlarının Ermənistanda fəaliyyəti hüquqlaşdırıldı.

Martın sonları – ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri V.Kazimirov və A.Bürner münafişə bölgələrinə səfər etdilər. Bu dəfə də ermənilərin danışıqlarda tərəflərin statusu məsələsini müzakirə mövzusunə çevirmək

cəhdləri sülh prosesinin pozulmasına gətirib çıxartdı. Dağlıq Qarabağ ermənilərinin ATƏT-in sülh danışıqlarını bərpa etmək çağırışlarına maneçilik törətdiyi digər bir məsələ – Şuşa və Laçının azad edilməsi və Dağlıq Qarabağın statusu məsələsi idi.

6-7 aprel – Stokholmda tərəflərin iştirakı olmadan ATƏT-in Minsk qrupunun görüşü keçirilmişdir. Stokholm bəyanatı qəbul edildi. V.Loziński və Y.Eliasson arasında məsləhətləşmələr aparıldı.

Stokholmda ATƏT-in Minsk qrupunun Dağlıq Qarabağla əlaqədar keçirilən görüşündə münaqişə bölgəsində vəziyyət müzakirə olunaraq bəyanat qəbul edildi. Stokholm bəyanatında deyilirdi ki, iştirakçı dövlətlər atəşkəs rejiminin qorunub saxlanmasını alqışlayır, regiondakı şəraiti və danışıqlar prosesindəki vəziyyəti nəzərə alaraq, münaqişədə iştirak edən tərəfləri hərbi əməliyyatların yenidən baş verməməsinə xüsusi diqqət yetirməyə çağırırlar. Daha sonra münaqişə iştirakçılarından hərbi münaqişəni dayandırmaq haqqında siyasi sazişlə bağlı danışıqları davam etdirmək və münaqişənin nəticələrini heç bir ilkin şərt qoymadan aradan qaldırmaq tələb olunurdu.

13 aprel – ATƏT-in Minsk qrupunda İsveç nümayəndələrinin fəaliyyət müddəti başa çatdığına görə Minsk Konfransının həmsədrlik funksiyası Finlandiyaya tapşırıldı. ATƏT-in Dağlıq Qarabağ üzrə Minsk Konfransı və qrupunun finlandiyalı həmsədrləri vəzifələrinin icrasına başlayan H.Talvitiye və R.Niberq vəziyyətlə tanış olmaq üçün bölgəyə səfər etdilər.

20-21 aprel – Moskvada ATƏT-in Minsk Konfransının yeni finlandiyalı həmsədri H.Talvitiye ilə məsləhətləşmələr aparıldı. Onun A.S.Çernişev, A.İ.Nikolayev, O.İ.Lobov, Y.M.Baturin, V.N.Kazimirovla da görüşləri keçirildi.

21 aprel – Moskvada Rusiya Təhlükəsizlik Şurasının katibi O.Loqovla H.Talvitiyenin görüşündə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanması məsələsi ilə bağlı geniş müzakirələr aparıldı.

26 aprel – BMT Təhlükəsizlik Şurasının sədri Şuranın 3525-ci iclasında “Dağlıq Qarabağda vəziyyətə dair” bəyanat vermişdir. Bəyanatda qeyd edilirdi ki, Təhlükəsizlik Şurası özünün 884 sayılı qətnaməsinin 8-ci bəndinə uyğun olaraq ATƏT-in Dağlıq Qarabağa dair Minsk Konfransının həmsədrlərinin təqdim etdiyi məruzələrə baxmış və 1994-cü il mayın 12-də Rusiya Federasiyasının vasitəçiliyi və ATƏT-in Minsk Qrupu ilə qarşılıqlı fəaliyyət sayəsində razılaşdırılmış atəşkəsin bir ilə yaxın müddətdə saxlanılmasından məmnunluğunu bildirir.

Eyni zamanda, sənəddə qeyd edilirdi ki, Təhlükəsizlik Şurası Azərbaycan Respublikasının Dağlıq Qarabağ regionunda və onun ətrafında münaqişədən və Ermənistan Respublikası ilə Azərbaycan Respublikası arasında gərginlikdən təkrarən narahatlığını bildirir. Təhlükəsizlik Şurası xüsusilə, bu yaxınlarda baş vermiş zorakı hadisələrlə əlaqədar narahat olduğunu bildirir və 1995-ci il fevralın 6-da razılaşdırıldığı kimi hadisələrin nizamlanmasında birbaşa əlaqələr mexanizmindən istifadə edilməsinin vacibliyini vurğulayır.

Bununla yanaşı, bəyanatda göstərilirdi ki, Şura regionun bütün dövlətlərinin suverenliyi və ərazi bütövlüyünə əsaslanan özünün bütün qətnamələrini təsdiq edir, həmçinin beynəlxalq sərhədlərinin toxunulmazlığını və ərazi zəbt edilməsi üçün gücdən istifadənin yolverilməzliyini təsdiqləyir.

Sənəddə qeyd olunurdu ki, Təhlükəsizlik Şurası qoşunların geri çəkilməsini təmin etməklə münaqişənin bütün tərəflər üçün əsas nəticələrini aradan qaldıracaq və Minsk Konfransının çağırılmasına imkan yaradacaq silahlı münaqişənin dayandırılmasına dair siyasi sazişin bağlanması üçün sürətli danışıqların keçirilməsinə yönələn Minsk Konfransının həmsədrlərinin bütün söylərinə özünün tam dəstəyini yenidən başlayır.

Eyni zamanda, bəyanatda Təhlükəsizlik Şurası vurğulayır ki, sülh nizamlanmasını əldə etmək üçün əsas məsuliyyəti münaqişə tərəfləri daşıyırlar. Təhlükəsizlik Şurası silahlı münaqişənin dayandırılmasına dair siyasi sazişin BMT Nizamnaməsi və ATƏT-in müvafiq prinsipləri əsasında bağlanılmasının zəruriliyini bildirərək qətiyyətlə tərəfləri hər hansı bir ilkin şərtlər və prosedur maneəərsiz konstruktiv danışıqlar aparmağa, sülh prosesini sarsıda biləcək istənilən hərəkətlərdən çəkinməyə çağırır və belə sazişin əldə edilməsinin ATƏT-in çoxmillətli sülhməramlı qüvvələrinin yerləşdirilməsi üçün ilkin şərt olduğu bildirilir.

Aprel – ATƏT-in YVŞK-nin sədri İ.Dyarmoti sülh prosesinə təkan vermək üçün konkret danışq qrafikini razılaşdırmağı təklif etdi.

15-18 may – Moskvada Rusiya və Finlandiyanın həmsədrliyi ilə danışıqların birinci mərhələsi baş tutmuşdur.

19 may – Moskvada tərəflərin iştirakı olmadan ATƏT-in Minsk qrupunun məsləhətləşmələri keçirilmiş və ikinci Moskva bəyanatı qəbul edilmişdir.

26 may – Vyanada H.Talvitiye, V.Kazimirov və R.Niberq ATƏT-in Daimi Şurasına məlumat verdilər. Münaqişə regionunda kommunikasiya

xətlərinin partladılması və Ermənistan Respublikası XİN-in bəyanatı ilə bağlı ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri və Minsk Konfransı həmsədrləri bəyanat verdilər.

30 may – Şimali Atlantika Şurası Nazirlərinin görüşünün mətbuat üçün Kommünikesində deyilirdi: “Cənubi Qafqazda mövcud olan vəziyyət xüsusi narahatlıq doğurmaqda davam edir. Biz Dağlıq Qarabağ ərazisində davam edən atəşkəsin ümumilikdə səmərəli olmasını alqışlayırıq. Biz, Dağlıq Qarabağ və onun ətrafında mövcud olan münaqişənin siyasi nizamlanmasına nail olmaq istiqamətində Minsk qrupunun səylərini dəstəkləyirik ki, bu nizamlanma, digər şərtlərlə yanaşı, Budapeşt Sammitində əldə edilmiş razılığa əsasən ATƏT-in beynəlxalq sülhməramlı qüvvələrinin yerləşdirilməsinə imkan verəcəkdir”.

May – Moskvada Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə dair keçiriləcək danışıqlar ərəfəsində Ermənistan ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində danışıqlarda iştirakını dayandırdığını bildirdi. Nəticədə danışıqlar növbəti dəfə iflasa uğradı.

12-14 iyun – Helsinkidə ATƏT-in Minsk qrupunun və Minsk Konfransının həmsədrləri (H.Talvitiye, V.Kazimirov, R.Niberq) çərçivəsində məsləhətləşmələr keçirilmişdir.

15-19 iyun – Helsinkidə Rusiya və Finlandiyanın həmsədrliyi ilə razılaşmaya dair Rusiya layihəsi üzrə danışıqlar aparılmışdır.

20-21 iyun – Helsinkidə tərəflərin iştirakı olmadan ATƏT-in Minsk qrupunun məsləhətləşmələri keçirilmişdir. Helsinki bəyanatı qəbul edilmişdir.

28 iyun – ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri L.Kovaç səfir S.Pşeqodskini münaqişə regionunda öz nümayəndəsi təyin etdi.

5 iyul – Nyu-Yorkda ATƏT-in Minsk Konfransının həmsədrləri V.Loziński və H.Talvitiye BMT Təhlükəsizlik Şurasına məruzə etdilər.

5-8 iyul – Kanadanın paytaxtı Ottava şəhərində keçirilən ATƏT Parlament Assambleyasının illik yekun sessiyasının plenar iclasında Ottava Bəyannaməsi qəbul edildi. Almaniya və Finlandiyanın nümayəndələri tərəfindən göstərilən böyük dəstək nəticəsində qəbul edilmiş bəyannamədə Dağlıq Qarabağ probleminin həlli ilə bağlı Azərbaycan Respublikasının tutduğu konstruktiv mövqe tamamilə bəyənilir.

23 iyul – Budapeştdə Minsk Konfransının həmsədrləri ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri, Macarıstanın Xarici işlər naziri L.Kovaçla görüşdülər.

24-28 iyul – Badendə (Avstriya) tərəflərin iştirakı olmadan ATƏT-in Minsk qrupunun məsləhətləşmələri keçirilmişdir. Baden bəyanatı və humanitar məsələlərə dair bəyanat qəbul edilmişdir.

25-27 iyul – Badendə (Avstriya) tam tərkibdə ATƏT-in Minsk qrupunun məsləhətləşmələri keçirilmişdir.

28 iyul – ATƏT-in Minsk qrupunun üzvü olan ölkələrin iştirakı ilə Avstriyanın Baden şəhərində Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsi müzakirə olundu. Məsləhətləşmələr zamanı münaqişə bölgəsindəki vəziyyətin mürəkkəbliyi nəzərə alınaraq tərəflər arasında qarşılıqlı güzəştlərə nail olunması üçün danışıqların sürətləndirilməsinin vacibliyi vurğulandı. Lakin münaqişənin həllinə dair ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində keçirilən Helsinki (Finlandiya) və Baden (Avstriya) danışıqları da Moskva danışıqları kimi nəticəsiz qurtardı.

İyul – Türkiyə prezidenti münaqişənin sülh yolu ilə həllinə dair aparılan danışıqlarda iştirak etmək üçün özünün ATƏT-in Minsk qrupundakı nümayəndəsinə xüsusi səlahiyyətli səfir statusu vermişdir.

28 avqust – ABŞ-in Dağlıq Qarabağ üzrə danışıqlarda xüsusi nümayəndəsi Cozef Pressel və ATƏT-dəki xüsusi nümayəndəsi Sem Braun Azərbaycan, Ermənistan və Dağlıq Qarabağa səfər etdilər.

28 avqust – ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin Minsk Konfransında müzakirə olunan münaqişə üzrə Şəxsi Nümayəndəsi vəzifəsi təsis olundu.

4-9 sentyabr – Moskva ətrafında “İttifaq” (“Soyuz”) istirahət bazasında Rusiya və Finlandiyanın həmsədrliyi ilə danışıqlar aparılmışdır.

3-9 sentyabr – Moskvada münaqişənin aradan qaldırılmasına dair növbəti danışıqlar keçirildi. Bu danışıqlar ATƏT-in Minsk Konfransının həmsədrləri H.Talvitiyeden və V.Loziñskidən, Minsk qrupunun həmsədrləri R.Nüberqdən və V.Kazimirovdan ibarət tərkibdə Minsk Konfransının sədrliyi altında və ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin nümayəndəsi səfir S.Pşeqodskinin və Yüksək Səviyyədə Planlaşdırma Qrupunun başçısı general X.Vilienin iştirakı ilə aparıldı. Tədbirdə Azərbaycan və Ermənistan nümayəndə heyətləri, habelə Dağlıq Qarabağın azərbaycanlı və erməni icmalarının nümayəndələri də iştirak etdilər.

Danışıqlarda uzun müddət qeyri-konstruktiv mövqedən çıxış edən Ermənistan Şuşa və Laçın məsələsinin əvvəl, Dağlıq Qarabağın statusunun isə sonra müzakirə edilməsinə razılıq verdi. Bu məsələ hələ Moskva, Helsinki, Baden danışıqlarında müzakirə obyektinə çevrilmiş ən kəskin və

mübahisəli məsələlərdən biri idi, hər dəfə də Azərbaycan Şuşa və Laçın azad edildikdən sonra Dağlıq Qarabağın statusu məsələsinə baxılacağını bildirirdi. Ermənistan isə Azərbaycanın bu təkliflərinə məhəl qoymayaraq Şuşa və Laçın məsələsini danışıqların sonrakı mərhələsinə saxlayırdı.

11 sentyabr – Moskvada tam tərkibdə ATƏT-in Minsk qrupunun məsləhətləşmələri keçirilmişdir.

12 sentyabr – Moskvada tərəflərin iştirakı olmadan ATƏT-in Minsk qrupunun məsləhətləşmələri keçirilmişdir.

14 sentyabr – Vyanada V.Loziński və R.Niberq ATƏT-in Daimi Şurasına məlumat vermişlər.

25-29 sentyabr – ATƏT-in Minsk Konfransı həmsədrlərinin Bakı, Yerevan və Xankəndinə səfəri olmuşdur.

8-16 oktyabr – Mariexamnda (Aland adaları) Rusiya və Finlandiyanın həmsədrliyi ilə tərəflər arasında danışıqlar aparılmışdır.

16 oktyabr – Helsinkidə tam tərkibdə ATƏT-in Minsk qrupunun məsləhətləşmələri keçirilmişdir.

17 oktyabr – Helsinkidə tərəflərin iştirakı olmadan ATƏT-in Minsk qrupunun məsləhətləşmələri keçirilmişdir.

20-26 oktyabr – Nyu-Yorkda ATƏT-in Minsk Konfransı və Minsk qrupu həmsədrlərinin BMT-nin Baş Assambleyasının sessiyasında görüşü keçirilmişdir.

Oktyabr – Moskvada keçirilən növbəti danışıqlarda Azərbaycan tərəfinin əsas nailiyyəti ATƏT-in Minsk Konfransının həmsədrləri V.Loziński və H.Talvitienin təklifi ilə işğal olunmuş Azərbaycan ərazilərinin azad olunması üzrə cədvələ Laçının da əlavə edilməsi idi.

6-10 noyabr – Moskvada Rusiya və Finlandiyanın həmsədrliyi ilə danışıqlar aparılmışdır.

10-11 noyabr – Moskvada tam tərkibdə ATƏT-in Minsk qrupunun məsləhətləşmələri keçirilmişdir.

11 noyabr – Moskvada tərəflərin iştirakı olmadan ATƏT-in Minsk qrupunun məsləhətləşmələri keçirilmişdir.

19 noyabr – V.Loziński ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri, Macarıstanın Xarici işlər naziri L.Kovaçla görüşmək məqsədi ilə Budapeştə səfər etmişdir.

20 noyabr – ATƏT-in növbəti fəaliyyətdə olan sədri Flavio Kotti ilə görüşmək məqsədilə V.Loziński Bernə (İsveçrə) səfər etmişdir.

22-30 noyabr – Bonnda Rusiya və Finlandiyanın həmsədrliyi ilə danışıqlar aparılmışdır. ATƏT-in Minsk qrupunun məsləhətləşmələri keçirilmişdir. Minsk Konfransı həmsədrlərinin Dağlıq Qarabağa dair ATƏT-in Nazirlər Şurasına etdiyi məruzə və Nazirlər Şurasının qərar layihəsi müzakirə edilmişdir.

5 dekabr – Şimali Atlantika Şurası Nazirlərinin görüşünün Mətbuat üçün Kommünikesində deyilirdi: “Biz, Dağlıq Qarabağ və onun ətrafında mövcud olan münaqişənin siyasi nizamlanmasına nail olmaq istiqamətində Minsk qrupunun davam edən söylərini dəstəkləyirik ki, bu nizamlanma, digər şərtlərlə yanaşı, Budapeşt Sammitində əldə edilmiş razılığa əsasən ATƏT-in beynəlxalq sülhməramlı qüvvələrinin yerləşdirilməsinə imkan verəcəkdir”.

7-8 dekabr – Budapeştdə ATƏT-in Xarici işlər nazirləri Şurasının görüşü keçirildi. Bu görüşdə regionun hərbsizləşdirilməsi, Dağlıq Qarabağın statusu, Şuşa və Laçın məsələlərində ciddi fikir ayrılıqları olduğu üçün tərəflər arasında heç bir razılıq əldə edilmədi.

Regionun hərbsizləşdirilməsi məsələsində erməni tərəfi Dağlıq Qarabağı işğal edilmiş ərazilərə aid etməyərək orada erməni silahlı qüvvələrinin qalmasını israr edirdi. Azərbaycan tərəfi işğalçı qüvvələrin Şuşa və Laçın da daxil olmaqla bütövlükdə münaqişə bölgəsindən çıxarıldıqdan sonra Dağlıq Qarabağa yüksək status verilməsi mövqeyindən çıxış edirdi. Erməni tərəfi isə bildirdi ki, Dağlıq Qarabağın təhlükəsizliyi və onun statusu məsələsi həll olunmayınca Şuşa və Laçın problemi həll edilməyəcək. ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri L.Kovaç Budapeşt danışıqlarının nəticəsi barədə fikrini bildirərək görüşün gözlənilən irəliləyişə səbəb olmadığını bəyan etdi.

7-9 dekabr – Türkiyə Prezidenti S.Dəmirəlin Azərbaycana rəsmi səfəri zamanı imzalanmış Birgə Bəyanatda beynəlxalq əlaqələrdə BMT-nin rolunun gücləndirilməsinin, regiondakı münaqişənin aradan qaldırılmasının və global problemlərin həlli yollarının araşdırılmasına daha fəal təsir göstərməsinin vacibliyi vurğulanmaqla yanaşı, bir daha Ermənistandan işğal etdiyi Azərbaycan torpaqlarını dərhal və qeyd-şərtsiz azad etməsi tələbi öz əksini tapdı.

8 dekabr – Budapeştdə ATƏT-in Minsk Konfransı həmsədrlərinin məruzəsi dinlənildi. ATƏT-in Nazirlər Şurası tərəfindən Dağlıq Qarabağa dair qərar qəbul edildi.

1995-ci il ərzində – ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində keçirilən danışıqlarda erməni tərəfinin güzəştə getmək üçün məqbul sayılmayan tələbləri ucbatından tərəflər arasında razılıq əldə edilmədi. ATƏT-in Minsk qrupu və onun üzvü olan dövlətlərin tutduqları mövqe münaqişənin həlli istiqamətində heç bir tərəqqi əldə edilməməsi, o cümlədən vəziyyətin dondurulmuş şəkildə qalmasına səbəb oldu.

1996

1 yanvar – İsveçrə (Xarici işlər naziri Flavio Kotti) Macarıstanı ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri qismində əvəz etdi.

9-12 yanvar – Moskvada Rusiya və Finlandiyanın həmsədrliyi ilə danışıqlar aparılmışdır.

9-15 yanvar – Moskvada ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində danışıqların növbəti mərhələsi keçirildi. Danışıqlarda münaqişənin nizama salınmasına dair əsas məsələlərin müzakirəsi davam etdirildi. Həmsədrlərin təklifi ilə görüşdə Laçının koridor kimi qəbul edilməsi məsələsinin müzakirəsi nəzərdə tutulmuşdu. Bundan başqa digər əsas məsələlərin müzakirəsi haqqında da razılıq əldə edilmişdi. Danışıqlarda Dağlıq Qarabağın azərbaycanlı və erməni icmalarının nümayəndə heyətləri də iştirak edirdilər. Erməni tərəfi Dağlıq Qarabağın təhlükəsizliyinə təminat verilməsinin zəruriliyini əsas gətirərək Laçının azad olunması haqqında məsələni müzakirə etməkdən imtina etdi. Moskva görüşündə tərəflər arasında razılaşdırılmış hər hansı qərar qəbul edilmədiyindən danışıqların bu mərhələsi də nəticəsiz qurtardı.

15 yanvar – Moskvada tərəflərin iştirakı olmadan ATƏT-in Minsk qrupunun məsləhətləşmələri keçirilmişdir.

26 yanvar – ABŞ Konqresinin Nümayəndələr Palatası, sonra isə Senatı Azərbaycana birbaşa humanitar yardım göstərilməsini nəzərdə tutan qanun layihəsini təsdiq etdi. Konqresmen C.Vilson tərəfindən 907-ci düzəlişə edilən bu düzəlişdə deyilirdi ki, “Azərbaycan hökumətinə humanitar yardım o halda göstərilə bilər ki, prezident müəyyən etsin ki, qeyri-hökumət təşkilatları tərəfindən Azərbaycana göndərilən yardım qaçqın və köçkünlərin ehtiyaclarını lazımi səviyyədə ödəmir”.

30 yanvar – Helsinkidə tərəflərin iştirakı olmadan ATƏT-in Minsk qrupunun məsləhətləşmələri keçirilmişdir.

Yanvarın sonları – ABŞ-ın Dağlıq Qarabağ üzrə danışıqlarda keçmiş nümayəndəsi Con Mareska Azərbaycana səfər etdi. Səfər zamanı o, münaqişənin həlli yolunun tapılmasına Amerika hökumətinin xüsusi maraq göstərdiyini vurğuladı. ATƏT-in Qafqazdakı rolundan danışan C.Mareska bildirdi ki, bu məsələnin həm müsbət, həm də mənfi tərəfləri var. O, ATƏT-in regionda Rusiyaya bir alternativ axtardığını müsbət hal kimi qiymətləndirsə də, bu təşkilatın münaqişə edən tərəfləri sülh müqaviləsi bağlamağa məcbur edə bilmədiyini də qeyd etdi. Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli barədə Amerika nümayəndəsi bildirdi ki, münaqişədə ən çətin problem muxtariyyət məsələsi deyil, çünki bütün tərəflər muxtariyyətin mövcudluğunu etiraf edirlər. Əsas problem hələlik həll oluna bilməyən Şuşa və Laçının azad edilməsi, eləcə də təhlükəsizliyin təminatı ilə bağlıdır.

21-22 fevral – Helsinkidə Rusiya və Finlandiyanın həmsədrliyi ilə danışıqlar aparılmışdır.

23 fevral – Helsinkidə tam tərkibdə ATƏT-in Minsk qrupunun məsləhətləşmələri keçirilmişdir.

24 fevral – Helsinkidə tərəflərin iştirakı olmadan ATƏT-in Minsk qrupunun məsləhətləşmələri keçirilmişdir. Minsk Konfransı və Minsk qrupunun həmsədrləri ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri F.Kottiyə onun Cənubi Qafqaza səfərinə dair “Paket həllinin çərçivələri” adlı sənəd layihəsini təqdim etdilər.

28 fevral – 2 mart – ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri, İsveçrənin Xarici işlər naziri Flavio Kotti başda olmaqla, ATƏT-in Minsk Konfransının həmsədrləri V.Loziński və H.Talvitiye, Minsk qrupunun həmsədrləri V.Kazimirov və R.Niberq regiona səfər etdilər. Səfər zamanı ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri Azərbaycan sərhədləri daxilində Dağlıq Qarabağa yüksək muxtariyyət statusu verilməsinə dair Azərbaycanın təklifinə tərəfdar olduğunu və münaqişənin nizama salınmasından ötrü hər cür köməklik göstəriləcəyini bildirdi.

Bununla belə, Flavio Kotti qeyd etdi ki, hətta ATƏT kimi beynəlxalq strukturlar belə bu problemi həll etməkdə çətinlik çəkirlər. Buna görə də məhz münaqişə edən tərəflər məsələnin həllinə özləri qoşulmalıdırlar. ATƏT nümayəndələrinin ardınca regiona səfər etmiş ABŞ Dövlət katibinin müavini Stroub Talbott da birbaşa Azərbaycan-Ermənistan danışıqlarının keçirilməsinin vacibliyini ön plana çəkdi. Minsk qrupunun

həmsədri V.Kazimirov Amerika nümayəndəsinin fikirlərini təsdiqləsə də, Azərbaycanla Ermənistan arasında birbaşa danışıqların nəticələrinə ümid etmədiyini bildirdi.

6 mart – Vyanada tərəflərin iştirakı olmadan ATƏT-in Minsk qrupunun məsləhətləşmələri keçirilmişdir.

7 mart – Vyanada ATƏT-in Minsk Konfransı və Minsk qrupunun həmsədrləri (V.Kazimirov, H.Talvitiye) ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinə məruzə etdilər.

25-28 mart – Moskvada Rusiya və Finlandiyanın həmsədrliyi ilə danışıqlar aparılmışdır.

29 mart – Moskvada tərəflərin iştirakı olmadan ATƏT-in Minsk qrupunun məsləhətləşmələri keçirilmişdir.

29-30 mart – Moskvada tam tərkibdə ATƏT-in Minsk qrupunun məsləhətləşmələri keçirilmişdir.

9 aprel – ATƏT-in Minsk Konfransı həmsədrlərinin BMT Təhlükəsizlik Şurasına məktubu göndərildi.

Aprelin ortaları – ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri F.Kotti bildirmişdi ki, münaqişə edən tərəflər danışıqlara konkret nəticələrlə gəlməsələr, ATƏT öz vasitəçiliyini dayandıra bilər. O bəyan etdi ki, Böyük Siyasi Saziş yaxın aylarda imzalanmasa, Qarabağ məsələsinin həlli dondurulmuş şəkildə qalaraq daha 2-3 il uzana bilər.

25-30 aprel – ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin Bakı, Yerevan və Xankəndinə səfəri olmuşdur.

5 may – Helsinkidə tərəflərin iştirakı olmadan ATƏT-in Minsk qrupunun məsləhətləşmələri keçirilmişdir.

22-26 may – ATƏT-in Minsk qrupunda ABŞ təmsilçisi C.Pressel Bakıya və Yerevana səfər edərək Azərbaycan və Ermənistan prezidentləri ilə görüşlər keçirdi.

3 iyun – Şimali Atlantika Şurası Nazirlərinin görüşündə mətbuat üçün Kommunikədə deyilirdi ki, “Biz Dağlıq Qarabağ və onun ətrafında mövcud olan münaqişənin siyasi yolla nizamlanmasına nail olmaq istiqamətində Minsk qrupunun söylərini dəstəkləyirik”.

5-10 iyun – ATƏT-in Minsk qrupu və Minsk Konfransının həmsədrlərinin Bakı, Yerevan və Xankəndinə səfəri olmuşdur.

11 iyun – Erməni lobbisinin güclü təsiri altında olan Konqresin Nümayəndələr Palatası 1997-ci il üçün xarici əməliyyatlar haqqında qanun

layihəsinin Azərbaycana aid olan müddəasını Konqresmen C.Porterin əlavəsi nəzərə alınmaqla qəbul etdi. Bu əlavədə Azərbaycana humanitar yardım edilməsi yenə də müəyyən şərtlər müqabilində nəzərdə tutulurdu, yəni Azərbaycana yardımı əvvəlki kimi ABŞ-ın yalnız qeyri-dövlət təşkilatları edə bilərdilər. Daha sonra humanitar yardımın düzgün olmayan proporsiyası müəyyənləşdirilmişdi. Ayrı-ayrılıqda həm Azərbaycanın və Dağlıq Qarabağın qaçqın və köçkün düşmüş əhalisinə uyğun olaraq 7:1 nisbətində, yəni Azərbaycana çatacaq 7 dollar müqabilində Dağlıq Qarabağa 1 dollar humanitar yardım göstərilməsi nəzərdə tutulmuşdu.

12 iyun – ABŞ Dövlət Departamenti bəyanat verərək “Porter düzəlişi”nin təqdim olunmuş şəkildə qəbul edilməsinin əleyhinə olduğunu bildirdi. Bəyanatda deyilirdi ki, Birləşmiş Ştatlar Azərbaycanın suverenliyinin və ərazi bütövlüyünün qorunub saxlanmasının ardıcıl tərəfdarıdır. ABŞ hökuməti bu düzəlişin layihədəki kimi qəbul olunmasını Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin siyasi danışıqlar yolu ilə həllinə maneələr yaradacağını bildirdi.

13 iyun – ABŞ-ın Nümayəndələr Palatasının xarici siyasət komitəsi qarşısında çıxış edən ABŞ prezidentinin və dövlət katibinin Yeni Müstəqil Dövlətlər üzrə xüsusi müşaviri R.Morningstar Amerika hökumətinin ümumiyyətlə “Azadlığı Müdafiə Aktı”na 907-ci düzəlişin “Porter əlavəsi” də daxil olmaqla ləğvinə tərəfdar olduğunu bəyan etdi.

15-18 iyun – Moskvada ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllinə dair danışıqlar keçirildi. Danışıqlarda Şuşa və Laçının azad olunması, tərəflərin təhlükəsizlik məsələləri diqqət mərkəzində oldu.

Görüş zamanı erməni tərəfi Azərbaycanın hərbi nöqtəyi-nəzərdən möhkəmləndiyini və bunun Ermənistan üçün daim təhlükə törədəcəyindən narahat olduğunu bəhanə gətirdi. Bununla da onlar özlərinin silahlı birləşmələrinin mövcudluğunun vacibliyini sübut etməyə çalışaraq Şuşa və Laçının azad olunmasını qeyri-məqbul hesab etdilər. Laçının azad edilməsi məsələsində erməni tərəfinin etdiyi təklif həmsədrlərin fikirləri ilə demək olar ki, eyni idi. Bu təklifdə Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün pozulması ilə yanaşı silahlı qüvvələrin tranzit bölgədən çıxarılmasının dəqiq müddəti də göstərilmədi. Moskva danışıqlarında müzakirə olunan məsələlərin böyük bir qismində həmsədrlərlə erməni tərəfinin mövqeləri üst-üstə düşürdü. Bu təkliflər Azərbaycan üçün qeyri-məqbul sayıldığından aparılan danışıqların heç bir nəticəsi olmadı.

1-5 iyul – ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində Stokholmda (İsveç) keçirilən görüş Moskva danışıqlarının davamı kimi qiymətləndirilirdi. Lakin danışıqların bu mərhələsində münafişənin həlli ilə bağlı mühüm məsələlərin (Şuşa və Laçın, Dağlıq Qarabağın statusu və s.) ön plana çəkildiyi zaman erməni tərəfi müzakirələrin ardıcılığını pozmaq məqsədilə ilk baxışdan ciddi qəbul edilməyən bir sıra tələblər irəli sürdü (Goranboyun rayonunun bir hissəsinin azad edilməsi və s.).

Nəticədə, Ermənistanın belə manevrlərdən istifadə edərək ortaya atdığı bu tələblər münafişənin həllinin uzadılmasına xidmət etməklə yanaşı, vəziyyətin dondurulmuş şəkildə qalmasına səbəb olurdu. ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri bunun günahını münafişədə iştirak edən tərəflərin mövqelərinin bir-birinə zidd olması ilə izah edirdilər. Lakin danışıqlar prosesində həmsədrlərin mövqeyi erməni tərəfinin mövqeyinə daha yaxın idi. Onlar münafişədə hərbi cəhətdən zəif tərəfə təzyiq göstərməklə irəliləyişə nail olmağa çalışırdılar. Azərbaycan tərəfinin mövqeyi isə onlardan tamamilə fərqlənirdi. Erməni tərəfi Azərbaycanın Şuşa və Laçın da daxil olmaqla bütün işğal olunmuş ərazilərinin azad edilməsinə dair təklifinə qarşı əks mövqedən çıxış edərək Şuşa və Laçının azad edilməsini qeyri-mümkün sayırdı.

4-5 iyul – Stokholmda ATƏT-in Minsk qrupunun məsləhətləşmələri keçirilmişdir.

15 iyul – ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri F.Kotti səfir Anji Kaspşiki 3 ay müddətinə öz şəxsi nümayəndəsi təyin etdi.

30 iyul – ABŞ Konqresinin Nümayəndələr Palatasının xarici siyasət komitəsində Dövlət Departamentinin yeni müstəqil dövlətlər üzrə baş əlaqələndiricisinin müavini Con Herbst “ABŞ-ın Qafqaz siyasəti” mövzusunda çıxış edərkən “Porter əlavə”sinin əleyhinə olaraq bildirdi ki, “Bu qanunvericilik aktı Dağlıq Qarabağa yardım məsələsinə süni münasibət yaratmaqla problemin həllinə köməkdən çox zərər yetirmişdir”.

İyul – Rusiyanın Dağlıq Qarabağ üzrə danışıqlarda xüsusi nümayəndəsi, Minsk qrupunun həmsədrlərindən biri V.Kazimirov özünün 4 illik vasitəçilik fəaliyyətini başa vurdu. Rusiya vasitəçilik missiyasının rəhbəri, ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədri vəzifəsinə V.Kazimirovun əvəzinə Y.Yukalov təyin edildi.

Avqustun əvvəlləri – Yeni təyin olunmuş rusiyalı həmsədr Y.Yukalov və onun ardınca Fransanın Minsk qrupundakı xüsusi nümayəndəsi münafişə bölgələrinə səfər etdilər.

11-13 avqust – Helsinkidə Minsk qrupu və Minsk Konfransının rusiyalı və finlandiyalı həmsədrləri Minsk qrupunda ABŞ, Fransa, Türkiyə və İsveç nümayəndələri ilə görüşdülər.

Avqustun ortaları – Almaniyanın Minsk qrupundakı xüsusi nümayəndəsi Frank Lambax münaqişə bölgələrinə səfəri zamanı Dağlıq Qarabağın statusu məsələsinin həllində beynəlxalq hüquq normaları və sərhədlərin toxunulmazlığı prinsipini əsas götürdüyünü bəyan etdi.

17-22 avqust – ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri münaqişə regionuna səfər etdilər.

27-28 avqust – ATƏT-in Lissabon zirvə toplantısına hazırlıq tədbirləri çərçivəsində Azərbaycan ilə Ermənistan arasında birbaşa danışıqların növbəti mərhələsi Almaniyanın Frankfurt şəhərində keçirildi.

3 sentyabr – Y.Yukalov V.Kazimirovun əvəzinə Rusiyanın Dağlıq Qarabağ üzrə səlahiyyətli nümayəndəsi təyin edildi.

Sentyabrın ortaları – ABŞ-ın Dağlıq Qarabağ üzrə danışıqlarda xüsusi nümayəndəsi C.Presselin regiona növbəti səfəri zamanı da əvvəlki görüşlərdə olduğu kimi konkret heç bir nəticə əldə edilmədi.

26-27 sentyabr – Moskvada tərəflərin iştirakı olmadan ATƏT-in Minsk qrupunun məsləhətləşmələri keçirilmişdir.

2-4 oktyabr – ATƏT-in Yüksək Səviyyəli Planlaşdırma Qrupu münaqişə regionuna səfər etdi.

3-6 oktyabr – ATƏT-in Minsk Konfransının həmsədrləri V.Loziński (Rusiya) və H.Talvitiye (Finlandiya) başda olmaqla nümayəndə heyəti Minsk qrupunun bir neçə üzvü ilə (ABŞ, İsveçrə, Danimarka, Türkiyə) birgə Lissabon sammiti ərəfəsində Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ətrafında yaranmış vəziyyəti araşdırmaq məqsədilə Bakı, Yerevan və Xankəndinə səfər etdilər. Eyni zamanda missiyanın tərkibinə ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri – R.Niberq və Rusiya tərəfindən V.Kazimirovu bu vəzifədə yeni əvəz etmiş Y.Yukalov da daxil idi. Bu səfərin məqsədi münaqişə tərəflərini əvvəlcədən Lissabon zirvə görüşündə müzakirə olunacaq məsələlər və sammitin iş planı ilə tanış etmək, bu nüfuzlu beynəlxalq tədbirə konkret təkliflər hazırlamaqdan ibarət idi.

16-17 oktyabr – Vyanada ATƏT-in Minsk qrupunun tərəflərin iştirakı olmadan məsləhətləşmələri keçirilmişdir. Minsk Konfransı həmsədrlərinin ATƏT-in Daimi Şurasına münaqişənin nizamlanması prosesi haqqında hesabatı dinlənmişdir.

28-30 oktyabr – Moskvada Rusiya və Finlandiyanın həmsədrliyi ilə danışıqlar aparılmışdır.

10-12 noyabr – Helsinkidə ATƏT-in Lissabon sammitinin yekun sənədinin hazırlanması üzrə Minsk Konfransı həmsədrlərinin məsləhətləşmələri keçirilmişdir.

18-22 noyabr – Helsinkidə Rusiya və Finlandiyanın həmsədrliyi ilə danışıqlar aparılmış və ATƏT-in Minsk qrupunun məsləhətləşmələri keçirilmişdir.

Noyabrın sonları – ATƏT-in Parlament Assambleyasının sədri Havyer Rupers, sonra isə onun müavini, Bundeştaqın Almaniya-Qafqaz Qrupunun rəhbəri Villi Vimmerin regiona səfərləri zamanı keçirilən görüşlərdə heç bir tərəqqi əldə edilmədi. Münaqişə tərəfləri arasında heç bir razılığın əldə edilməməsi dekabr ayında Lissabonda keçiriləcək Zirvə toplantısında erməni tərəfinin konstruktiv bir mövqedən çıxış edəcəyini şübhə altında qoyurdu. Razılığın əldə olunmamasını Ermənistan danışıqlarda Azərbaycanın guya sərt mövqe tutması ilə izah edirək Şuşa və Laçın məsələsində güzəştə gedilməməsini, eləcə də Dağlıq Qarabağın müstəqilliyinin tanınmamasını nəzərdə tuturdular. Lakin Azərbaycan ən axırncı güzəştlərini edərək Şuşadan silahlı qüvvələrin çıxarılmasına, Dağlıq Qarabağla Ermənistan arasında yerləşən Laçın dəhlizinin beynəlxalq sülhməramlı qüvvələrin nəzarəti altında olmasına və bundan sonra Dağlıq Qarabağa Azərbaycan tərkibində ən yüksək status verilməsinə razı olduğunu bildirmişdi. Buna baxmayaraq, ermənilərin Şuşa və Laçına olan iddiaları və beynəlxalq hüquq normalarına zidd tələbləri ucbatından tərəflər Lissabon Zirvə toplantısına razılıqsız getdilər.

2-3 dekabr – Lissabonda ATƏT-in dövlət və hökumət başçılarının Zirvə toplantısı Avropanın 52 dövlətinin, ABŞ və Kanadanın, habelə müşahidəçi qismində 10 Asiya və Afrika dövlət başçılarının iştirakı ilə keçirildi. Lissabon Zirvə toplantısında yekun sənəd – 27 maddədən ibarət bəyannamə qəbul edildi. Bəyannamə “Avropada XXI əsrdə ümumi və hərtərəfli (qlobal) təhlükəsizlik modeli” adlandırıldı. Toplantıda Avropada və dünyada baş verən proseslər, o cümlədən, qarşılıqlı təhlükəsizlik və əməkdaşlıq, insan haqlarının qorunması, demokratikləşmə və münaqişələrin həlli ilə bağlı məsələlər müzakirə obyektinə çevrildi. Bəyannamədə Bosniya və Herseqovinada daimi sülhün təmin olunması, Qazaxıstan, Ukrayna və Belarusun öz ərazilərindən nüvə silahlarını çıxarması, Gürcüstan və

Moldova respublikalarının suverenliyinin və ərazi bütövlüyünün təmin olunması, Çeçenistan məsələsi, ATƏT-in Orta Asiya respublikalarında demokratik strukturların inkişaf etdirilməsində rolu, qaçqınlar problemi, mətbuat azadlığı, iqtisadi, sosial və s. problemlər öz əksini tapdı. Qərara alındı ki, 1997-ci ilin dekabrında ATƏT-in Xarici işlər nazirləri Şurasının toplantısı Kopenhagendə (Danimarka), dövlət və hökumət başçılarının Zirvə toplantısı isə 1998-ci ildə İstanbulda keçirilsin. 1998-ci ildən ATƏT-ə sədrlik Polşaya tapşırıldı.

Lissabonda digər məsələlərlə yanaşı, ilk dəfə olaraq, Qafqazda gedən proseslər, o cümlədən Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin həlli yolları dünyanın aparıcı ölkələri tərəfindən geniş müzakirə olundu. Hələ Zirvə toplantısından əvvəl tərəflərin mövqeləri arasında ziddiyyətlərin qalması Lissabonda Azərbaycan və Ermənistanın ikitərəfli danışıqlarının uğursuzluqla qurtarmasına səbəb olmuşdu.

Keçirilən bütün görüşlərdə Azərbaycan ATƏT prinsiplərini əsas götürərək özünün ərazi bütövlüyünü qorumaq şərti ilə Dağlıq Qarabağa öz tərkibində ən yüksək status verilməsi mövqeyindən çıxış edirdi. Azərbaycanın bu təklifi Ermənistandan başqa ATƏT-in Minsk qrupunun bütün üzvləri tərəfindən müdafiə olundu. Hətta Azərbaycan və Ermənistan danışıqlarında iştirak edən xüsusi nümayəndələrin görüşləri zamanı da bu prinsiplər Minsk qrupu tərəfindən müzakirəyə təqdim edilmiş, lakin Ermənistan buna etiraz etdiyindən heç bir nəticə əldə edilməmişdi. Göstərdiyi bütün sözlərə baxmayaraq, Lissabon Zirvə toplantısının yekun bəyannaməsinin layihəsində Azərbaycan təklif etdiyi maddənin yox, başqa bir maddənin salınmasının şahidi oldu. Vyanada, daha sonra Lissabonda işçi qrup tərəfindən hazırlanmış bəyannamə layihəsində əks olunan izahatda göstərilirdi ki, Ermənistan bu maddəyə konsensus vermədiyinə görə, ümumi bəyannamədən çıxarılmışdır.

Buna baxmayaraq, Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi ilə bağlı qətnamə müzakirəyə çıxarılarkən əsas mübarizə sənədin 20-ci maddəsi uğrunda oldu. Azərbaycan nümayəndə heyətinin söyləri və təkidilə Lissabon sənədinə 20-ci maddə adı altında həmin prinsipləri əks etdirən bir maddə daxil edildi. Bu maddəyə əsasən, Azərbaycanın ərazi bütövlüyü tanınırdı. Lakin Ermənistan tərəfi konsensus qaydasından istifadə edərək, yekun qətnamənin 20-ci maddəsinə “veto” qoydu.

Belə vəziyyətdə Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev prinsiplial mövqe tutaraq və buna cavab kimi sammitin Yekun sənədlərinə “veto”

qoymaqla obyektiv qərarın qəbul olunması istiqamətində fəaliyyətini davam etdirdi. Böyük dövlətlərin başçıları və ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri ilə aparılan danışıqlardan sonra Azərbaycan Prezidenti Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin həlli prinsipləri haqqında fəaliyyətdə olan sədrin adından bəyanatın verilməsinə və sammitin Yekun sənədlərinə qoyduğu “veto”nu götürməyə razı oldu.

Nəticədə, Lissabon sammitinin yekun bəyannaməsinin 20-ci maddəsi Azərbaycanın təklif etdiyi prinsiplər olmadan qəbul edildi. Bunun əvəzində ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri Flavio Kotti Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin həllinə dair 3 əsas prinsipi özündə əks etdirən bəyanat verdi. Bəyanatda deyilirdi ki, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həll edilməsində və Azərbaycanın ərazi bütövlüyü məsələsində tərəqqi əldə edilməmiş, məsələnin həlli prinsiplərinə dair tərəflərin fikirlərini bir-birinə yaxınlaşdırmaq üçün Minsk Konfransı həmsədrlərinin söyləri uğursuz olmuşdur. Daha sonra bəyanatda Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin dinc vasitələrlə həllinin bir hissəsini təşkil etməli olan 3 əsas prinsip göstərilirdi:

- Azərbaycan Respublikasının və Ermənistan Respublikasının ərazi bütövlüyü;

- Razılaşmada müəyyən edilmiş öz müqəddəratını təyin etməyə əsaslanan, Dağlıq Qarabağa Azərbaycanın tərkibində ən yüksək özünüidarə dərəcəsi verən hüquqi statusu;

- Qarşılıqlı öhdəliklər də daxil olmaqla nizamasalma müddəalarına bütün tərəflərin riayət etməsi və Dağlıq Qarabağın, eləcə də bütün əhalisinin təminatlı təhlükəsizliyi.

Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllinə dair 3 əsas prinsipi özündə əks etdirən və ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri, İsveçrənin Xarici işlər naziri Flavio Kottinin adından verilən bu bəyanat Ermənistan istisna olmaqla, dünyanın 53 dövləti tərəfindən müdafiə olundu və Lissabon sammitinin Yekun sənədlərinə əlavə edildi.

9-13 dekabr – İKT-yə üzv olan ölkələrin Xarici işlər nazirlərinin İndoneziyanın Cakarta şəhərində keçirilən XXIV konfransında Azərbaycanla bağlı bir neçə sənəd qəbul edilmişdir. Qəbul edilən sənədlərdə İKT konfranslarının Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi ilə əlaqədar 1993-cü ildən qəbul etdiyi qətnamələrin adı dəyişdirilərək, “Ermənistan Respublikası ilə Azərbaycan Respublikası arasında münaqişə haqqında” qətnamə əvəzinə, “Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü haqqında” qətnamə adlandırılmağa başlandı.

Əvvəlki qətnamələrdə olduğu kimi, Ermənistanın təcavüzkarlığını pisləyən bu qətnamədə də BMT Təhlükəsizlik Şurasının qəbul etdiyi məlum qətnamələrin yerinə yetirilməsi, Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərindən o cümlədən Şuşa və Laçından Ermənistan silahlı qüvvələrinin dərhal, qeyd-şərtsiz və tamamilə çıxarılması təkidlə tələb edilirdi.

Cakarta konfransında bu sənəddən başqa Azərbaycan Respublikasına iqtisadi yardım göstərilməsi haqqında başqa bir qətnamə də qəbul edildi. Konfransın Yekun sənədində isə Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin aradan qaldırılması prinsipləri – Azərbaycanın ərazi bütövlüyü, Azərbaycan Respublikası tərkibində Dağlıq Qarabağa muxtariyyət verilməsi və Dağlıq Qarabağın bütün əhalisinin təhlükəsizliyinin təmin olunması prinsipləri barədə Lissabon sammitində qəbul edilmiş ATƏT sədrinin bəyanatının yekdilliklə müdafiə olunması haqqında maddə öz əksini tapdı.

10 dekabr – Şimali Atlantika Şurası Nazirlərin görüşünün mətbuat üçün Kommünikesində deyilirdi: “Bütün dövlətlərin demokratik və iqtisadi inkişafı, müstəqilliyi, suverenliyi və ərazi bütövlüyü Avro-Atlantika məkanında sabitlik və təhlükəsizliyin mühüm amilləridir. Biz özünün müxtəlif missiyaları vasitəsilə bir sıra regional münaqişələrdə vasitəçilik söyləri həyata keçirdiyinə görə ATƏT-i təqdir edir və Milli Azlıqlar üzrə Ali Komissarın dəyərli işini yüksək qiymətləndiririk. Biz Dağlıq Qarabağ və onun ətrafında mövcud olan münaqişənin siyasi nizamlanmasına nail olmaq istiqamətində Minsk qrupunun söylərini dəstəkləyirik”.

17 dekabr – Nyu-Yorkda ATƏT-in Minsk Konfransının həmsədrləri BMT Təhlükəsizlik Şurasına Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin tənzimlənməsinin gedişatına dair məruzə etdilər.

30 dekabr – ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri F.Kotti Finlandiyanın əvəzinə Fransa Xarici İşlər Nazirliyinin baş katibinin müavini Jak Blonu ATƏT-in Minsk Konfransının həmsədri təyin etdi.

31 dekabr – Fransanın ATƏT-in Minsk Konfransının həmsədri təyin edilməsi ilə bağlı Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinə etiraz etdi.

1995-1996-cı illər – Budapeşt sammitindən sonra Lissabon sammitinə qədər münaqişə tərəfləri ilə danışıqların 17 raundu və çoxsaylı məsləhətləşmələr aparıldı. Bu müddət ərzində sazişin mətninin 75%-i hazırlanmışdı. Lakin Şuşa və Laçın rayonları daxil olmaqla bütün ərazilərin boşaldılması, münaqişə iştirakçılarının təhlükəsizliyi və Ermənistan silahlı

qüvvələrinin Azərbaycan ərazilərindən çıxarılması kimi prinsipial məsələləri Ermənistanın qeyri-konstruktiv mövqeyi nəticəsində razılaşdırmaq mümkün olmadı.

1997

1 yanvar – Danimarka (Xarici işlər naziri Nils Peterson) İsveçrəni ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri qismində, Fransa isə Finlandiyanı ATƏT-in Minsk Konfransı və Minsk qrupunun həmsədri qismində əvəz etdi.

1 yanvar – Fransa və Rusiya ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri qismində fəaliyyətə başladılar.

1 yanvar – ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin Minsk Konfransında müzakirə olunan münaqişə üzrə ilk şəxsi nümayəndəsi vəzifəsinə səfir Anji Kaspşik təyin edildi. O dövrdən indiyədək Anji Kaspşik bu vəzifəni icra edir.

8 yanvar – ABŞ-ın Dövlət katibi vəzifəsinə yeni təyin olunmuş Madelin Olbrayt Senatın Beynəlxalq Münasibətlər Komitəsi qarşısında çıxış edərkən Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi haqqında bildirmişdi: “ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində indiyə qədər gedən proses sarsıdıcı dərəcədə ləng olmuşdur. Bizim bu regionda çox əhəmiyyətli iqtisadi, siyasi və humanitar maraqlarımız var və biz münaqişənin həllinə kömək göstərməklə daha nəzərə çarpan rol oynamağa hazırıq”.

30 yanvar – Minsk qrupunun rusiyalı həmsədri ilə ATƏT-in yeni fəaliyyətdə olan sədrinin xüsusi nümayəndəsi S.Kristiansen arasında məsləhətləşmələr aparılmışdır.

14 fevral – ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri Nils Petersen ABŞ Dövlət katibinin müavini Stroub Talbottu ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədri təyin etdi. ABŞ bu dövrdən etibarən Rusiya və Fransa ilə birlikdə ATƏT-in Minsk Konfransı və Minsk qrupunun üçüncü həmsədri oldu.

Bu təyinatla qarşı Rusiya və Ermənistanın etirazına baxmayaraq ABŞ ən yüksək səviyyədə Rusiya-Fransa həmsədrlər sırasına qoşuldu. Beləliklə, istər M.Olbraytın çıxışı, istərsə də S.Talbottun həmsədr təyin olunması Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanması istiqamətində ABŞ-ın fəallığının artdığını göstərirdi.

23 fevral – MDB ölkələri ilə Əməkdaşlıq naziri A.Tuleyevin Rusiyanın Müdafiə naziri İqor Rodionova göndərdiyi məktubda 1994-1996-cı

illər ərzində Ermənistana 271 milyard Rusiya rublu dəyərində müxtəlif növ müasir tipli zirehli texnikanın əvəzsiz olaraq verildiyi barədə faktlar açıqlandı.

24-25 fevral – Kopenhagendə ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin himayəsi altında Minsk qrupunun rusiyalı, fransalı və amerikalı həmsədrlərinin məsləhətləşmələri keçirilmişdir.

6 mart – Moskvada Rusiya Xarici işlər nazirinin birinci müavini V.Pastuxovun S.Talbotla görüşü olmuşdur.

19 mart – Parisdə ATƏT-in Minsk qrupunun tərəflərin iştirakı olmadan məsləhətləşmələri keçirilmişdir.

21 mart – Dövlət Departamentinin rəsmi nümayəndəsi N.Berns bəyanat verərək bildirdi: “Dağlıq Qarabağın tanınması haqqında ABŞ-ın siyasəti dəyişməz qalır, Dağlıq Qarabağ Azərbaycanın bir hissəsidir”. Bəyanatın sonunda deyilirdi: “Dövlət katibinin müavini S.Talbott Rusiya və Fransa nümayəndələri ilə yanaşı, Minsk qrupunun həmsədrlərindən biridir və biz, Rusiya, Fransa və digərləri ilə həmin proses çərçivəsində birgə işləyib Dağlıq Qarabağa sülh gətirməyə ümid edirik”.

23 mart – İKT-yə üzv olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının İslamabadda Pakistanın müstəqilliyinin 50 illiyinə həsr edilmiş növbədənəknar toplantısında qəbul edilmiş bəyannamənin Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü dəstəkləyən 10-cu maddəsində Ermənistan tərəfindən ölkəmizə qarşı edilən təcavüz qətiyyətlə pislənmiş, işğal edilmiş ərazilərin azad olunması tələb olunmuşdur.

1-5 aprel – ATƏT-in Minsk qrupuna yeni həmsədrlər təyin olunduqdan sonra Moskvada Minsk qrupu çərçivəsində danışıqların növbəti mərhələsi keçirilmişdir. Bu, ATƏT-in Lissabon sammitindən sonra bütün tərəflərin iştirakı ilə keçirilən ilk görüş idi. Danışıqların bu mərhələsi iki hissədən ibarət olmuşdur: birinci hissə silahlı münaqişənin dayandırılması haqqında razılaşma layihəsinin işlənilib hazırlanması və müzakirəsinə həsr edildi. İkinci hissədə isə Azərbaycanın, Ermənistanın və maraqlı tərəflərin (Dağlıq Qarabağın erməni icmasının və azərbaycanlı əhalisinin nümayəndələrinin) iştirakı ilə, habelə onların iştirakı olmadan Minsk qrupunun iclasları keçirildi.

Moskva danışıqlarında Azərbaycan tərəfindən tənzimlənmənin başlıca problemi olan və silahlı münaqişənin dayandırılması haqqında razılaşmanın əsas mövzusu kimi qəbul edilən Şuşa və Laçının azad edilməsi məsələsi

əsas diqqət mərkəzində olsa da, ermənilər əvvəlki kimi sərt mövqe tutaraq Dağlıq Qarabağın statusu məsələsini müzakirəyə çıxarmağa çalışdılar. Ermənistan və Dağlıq Qarabağın erməni icmasının nümayəndələri Dağlıq Qarabağın erməni icmasının təhlükəsizliyi məsələsini status haqqında məsələ ilə əlaqələndirirdilər. Lakin Azərbaycan tərəfinin ciddi iradlarından sonra Minsk qrupu həmsədrləri Dağlıq Qarabağın statusu məsələsinin ATƏT-in Minsk Konfransında müzakirə ediləcəyini bildirsələr də, ilkin məsləhətləşmələrin mümkünliyünü də istisna etmədilər.

11 aprel – Rusiya Dövlət Duması müdafiə komitəsinin sədri Lev Roxlinin Ermənistana qanunsuz olaraq silah, hərbi texnika və sursat göndərilməsi barədə məruzəsini dinlədi. Məruzədə deyilirdi ki, 1993-1995-ci illərdə Rusiya Federasiyası Müdafiə Nazirliyinin müəyyən vəzifəli şəxsləri tərəfindən Ermənistana qanunsuz, gizli və əvəzsiz olaraq Rusiya silahı, o cümlədən 84 ədəd T-72 tankı, 50 ədəd PDM, külli miqdarda R-17 raketləri, “Kruq” zenit raket kompleksi, “OSA” zenit raket kompleksi üçün raketlər, “Qrad” yaylım atəşli reaktiv sistemlər, “İQLA” səyyar zenit raket qurğuları və bir çox başqa silahlar göndərilmişdir ki, bunların da məbləği 1 milyard Amerika dollarına bərabərdir. Bundan bir müddət sonra Lev Roxlin naməlum şəraitdə qətlə yetirildi.

22 aprel – Avropa Şurasının Parlament Assambleyası Cənubi Qafqazda münaqişələr barədə qətnamə (1119) qəbul etdi. Qətnamədə qeyd edilirdi ki, regionda mövcud olan münaqişələr 1975-ci il Helsinki Yekun Aktının və 1990-cı il Yeni Avropa üçün Paris Xartiyasının müddəalarına uyğun həll olunmalıdır.

27-30 aprel – Parisdə ATƏT-in Minsk Konfransı həmsədrlərinin məsləhətləşmələri keçirilmişdir.

1 may – Moskvada S.Talbott və J.Blonun iştirakı ilə Y.Primakov və ABŞ dövlət katibi M.Olbrayt arasında məsləhətləşmələr aparılmışdır.

15 may – ATƏT-in Minsk Konfransının həmsədrləri – Fransadan siyasi məsələlər üzrə direktor Jak Blo, Rusiyadan səfir Valentin Lozinski və ABŞ-dan dövlət katibinin müavini Stroub Talbott Vaşinqtonda görüşərək sülh prosesinə dair mövqeləri birgə müzakirə etdilər.

29 may – 1 iyun – ATƏT-in Minsk qrupu və Minsk Konfransının həmsədrlərinin Bakı, Yerevan və Xankəndinə səfəri olmuşdur.

4 iyun – Vyanada tərəflərin iştirakı olmadan ATƏT-in Minsk qrupunun məsləhətləşmələri keçirilmişdir.

5 iyun – Vyanada münaqişənin nizamlanması prosesi barədə Minsk qrupunun ATƏT-in Daimi Şurasında hesabatı dinlənilmişdir.

12-15 iyun – ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin Xankəndi, Yerevan və Bakıya səfəri olmuşdur.

13 iyun – ABŞ Senatının xarici məsələlər üzrə komitəsi 13 səs lehinə, 4 səs əleyhinə olmaqla “1998-1999-cu maliyyə ili üçün xarici səlahiyyətlər haqqında” qanuna iki – konqresmen Pallone və Smit düzəlişlərini qəbul etdi. Birbaşa Azərbaycana və onun maraqlarına zidd olan F.Pallonenin düzəlişi ABŞ-ın Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin nizama salınmasında fəal iştirakını və Dövlət Departamentinin Bakı ilə Xankəndi arasında birbaşa danışıqlar təşkil etməsini nəzərdə tuturdu. Düzəlişdə “ərazi bütövlüyü” və “millətlərin öz müqəddəratını təyinetmə hüququ” haqqında heç nə deyilmirdi.

20 iyun – Denverdə (ABŞ) dünyanın aparıcı ölkələrinin (7+1) dövlət və hökumət başçılarının sammiti birgə kommünikenin qəbul edilməsi ilə başa çatdı. Sammitin yekunlarına görə ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri olan ölkələrin başçıları ABŞ prezidenti B.Klinton, Fransa prezidenti J.Şirak və Rusiya prezidenti B.Yeltsin davam etməkdə olan Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin danışıqlar yolu ilə həll olunmasına kömək etmək üçün sıx işləmək niyyətlərini bildirərək birgə bəyanat imzaladılar.

25-26 iyun – Parisdə ATƏT-in Minsk qrupunun məsləhətləşmələri keçirilmişdir.

İyulun II yarısı – ATƏT-in Minsk Konfransının həmsədrləri V.Loziński (Rusiya), J.Blo (Fransa) və S.Talbott (ABŞ) münaqişənin nizamlanması istiqamətində hazırladıqları yeni təkliflərlə Ermənistan və Azərbaycana səfər etdilər. Minsk Konfransı həmsədrlərinin yeni təklifi Dağlıq Qarabağ əhalisinin təhlükəsizliyinin daha dəqiq təminatı, sülhməramlı qüvvələrin iştirakı, onların münaqişə regionunda qalmasının müddəti və Dağlıq Qarabağın statusu haqqında idi.

Daha sonra Minsk qrupu həmsədrləri Y.Yukalov (Rusiya), J.Vojye (Fransa) və C.Presselin əvəzinə L.Pasko (ABŞ) regiona səfər edərək problemin nizamlanması üzrə məsləhətləşmələri davam etdirdilər. Səfər zamanı məlum oldu ki, Ermənistan və Dağlıq Qarabağ erməniləri Minsk Konfransı həmsədrlərinin Lissabon sənədində əksini tapmış prinsiplər əsasında hazırladıqları “Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin aradan qaldırılmasına

dair hərtərəfli saziş”i (şərti olaraq “paket” variantı adlandırılan təklifi) qəbul etmirlər. Bu variant Dağlıq Qarabağın statusu da daxil olmaqla bütün məsələlərə eyni vaxtda razılıq əldə edilməsini nəzərdə tuturdu.

17-20 iyul – ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin Bakı, Yerevan və Xankəndinə səfəri olmuşdur.

18 iyul – ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri tərəfindən “Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin aradan qaldırılmasına dair hərtərəfli saziş” adlanan birinci sənəd münaqişə tərəflərinə təqdim edildi. Həmin sənəd daha çox “paket həll” kimi tanınır və bir paketdə birləşdirilən iki anlaşmadan ibarət idi. Anlaşmalardan birincisi silahlı münaqişənin dayandırılmasına, ikincisi isə Dağlıq Qarabağın statusunun müəyyənləşdirilməsinə həsr olunmuşdu.

“Paket” həll variantında Azərbaycanı təmin etməyən və ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrlərinin diqqətinə çatdırılan bir sıra ciddi məqamlar var idi. Hər şeydən əvvəl, sənədin BMT-nin məlum qətnamələrinə əsaslanmaması və hüquqi baxımdan icbari xarakter daşımaması narazılıq doğururdu. Digər tərəfdən, işğal olunmuş ərazilərin boşaldılması ilə status məsələsinin qarşılıqlı şəkildə əlaqələndirilməsi əslində münaqişənin həllini uzun bir prosesə çevirirdi. Çünki sənəddə münaqişənin aradan qaldırılmasının dəqiq mexanizmi və konkret zaman çərçivəsi öz əksini tapmamışdı. Bir çox məsələlərin həlli “Daimi qarışıq komissiya”nın öhdəsinə buraxılırdı. Həmin komissiyanın qərarlarının işlənilib hazırlanması isə bu sənədin çərçivəsindən kənarda nəzərdə tutulurdu.

“Paket” təklifindəki Laçın və Şuşa ilə bağlı müddəalar, habelə gələcəkdə ermənilərin Azərbaycanın Goranboy rayonunun bir hissəsinin (keçmiş Şaumyan rayonu) qaytarılmaları ilə bağlı təklif də Azərbaycan tərəfindən birmənalı şəkildə qarşılanmadı. Digər tərəfdən, münaqişə başlayana qədər Dağlıq Qarabağın 56 yaşayış məntəqəsinin əsas yerli əhalisini təşkil etmiş 50 mindən çox azərbaycanlının gələcək taleyi də təbii ki, Azərbaycanın diqqətindən kənarda qalmamış və buna öz narazılığını bildirmişdi.

“Paket” təklifinin Dağlıq Qarabağın statusu ilə bağlı olan hissəsi isə regionun Azərbaycanın tərkibində özünüidarə statusu konsepsiyası ilə bir araya sığışmadığından, Azərbaycan dövləti tərəfindən etirazla qarşılanmış və həmsədrlərdən bu mühüm məqama aydınlıq gətirmək tələb olunmuşdu. Əslində təqdim olunan həll variantı Azərbaycanı da qane etmirdi. Buna baxmayaraq, həmin dövrdə paket təklifi Azərbaycan tərəfdən yalnız taktiki

müləhizələrin danışıqlar prosesinə başlamaq və Ermənistanın mövqelərini ümumi şəkildə də olsa müəyyənləşdirmək məqsədilə əsas olaraq qəbul edilmişdi. Lakin sənəd hətta bu şəkildə də ermənilər tərəfindən qəbul olunmadı və bununla da Ermənistanın sülh istəmədiyini və dialoqa hazır olmadığını bir daha göstərdi.

Belə ki, sənədlər təqdim olunduqdan az sonra həm Ermənistan, həm də Dağlıq Qarabağ erməniləri onu prinsipial şəkildə qəbul etməyəcəklərini bildirdilər. Onlar öz fikirlərini bu sazişin ATƏT-in Lissabon sammitinin prinsipləri əsasında hazırlanması, həmin prinsiplərin isə sammit zamanı Ermənistan tərəfindən qəbul olunmaması ilə izah etdilər. Eyni zamanda, Dağlıq Qarabağın Azərbaycan Respublikasının tərkibində olması da erməni tərəfini qane etmirdi. Status məsələsinin ATƏT-in Minsk Konfransında müzakirə və həll olunacağı barəsində əvvəllər əldə olunmuş razılığa əsaslanaraq, onlar ilkin mərhələdə status məsələsinin gündəliyə gətirilməsini yolverilməz saydılar. Bunun nəticəsində Ermənistan tərəfi Minsk qrupu həmsədrlərindən münaqişənin iki mərhələdə həlli ilə bağlı variant tələb etməyə başladı.

21 iyul – Moskvada tərəflərin iştirakı olmadan ATƏT-in Minsk qrupunun məsləhətləşmələri keçirilmişdir.

1 avqust – İki dövlət başçısı, prezidentlər H.Əliyev və B.Klinton arasında Vaşinqtonda ABŞ-Azərbaycan münasibətləri haqqında birgə bəyanat imzalandı. Bəyanatda hər iki prezident Dağlıq Qarabağ probleminə toxunaraq bildirdilər ki, münaqişənin həll edilməsi ATƏT-in Lissabon sammitinin üç prinsipinə əsaslanmalıdır. Prezident B.Klinton 907-ci düzəlişin ləğv olunmasının Amerika administrasiyası tərəfindən qətiyyətlə müdafiə edildiyini bir daha təsdiq etdi.

Avqustun ortaları – Almanıyanın ATƏT-in Minsk qrupundakı təmsilçisi Frank Lambax münaqişə regionuna səfər etdi.

29 avqust – Moskvada Rusiya və Ermənistan prezidentləri qarşılıqlı yardım, əməkdaşlıq və dostluq haqqında saziş imzaladılar. 23 maddədən ibarət 12 səhifəlik bu sənəddə Rusiya və Ermənistanın öhdəlikləri göstərilirdi. Sənəddə iki dövlət arasında hərbi-strateji, iqtisadi sahələrdə maraqların üst-üstə düşdüyü, qlobal və eləcə də regional problemlərə münasibətdə mövqelərin yaxınlaşdığı qeyd edilirdi. Bu sənəd hər iki dövlətin uzunmüddətli maraqlarına cavab verən və strateji tərəfdaşlıq yolunda ikitərəfli münasibətlərin yeni mərhələsi demək idi. Saziş 25 il

müddətinə imzalanmışdı və bu müddətdən sonra on ildən bir uzadılması qərara alınmışdı.

18-24 sentyabr – ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin Bakı, Yerevan və Xankəndinə səfəri olmuşdur.

19 sentyabr – 23 sentyabr – ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri münaqişə edən tərəflərə Minsk Konfransı həmsədrləri tərəfindən hazırlanmış növbəti – ikinci təkliflər planını təqdim etmək üçün regiona səfər etdilər. “Dağlıq Qarabağ silahlı münaqişəsinin dayandırılması haqqında saziş” adlı layihə kimi münaqişə tərəflərinə təqdim edilən və şərti olaraq “mərhələli həll” adlandırılan plan Azərbaycan Respublikası üçün daha məqbul hesab olundu. Çünki bu plan ardıcıl şəkildə silahlı münaqişənin nəticələrinin aradan qaldırılmasına və sonrakı mərhələdə keçiriləcək ATƏT-in Minsk Konfransında Azərbaycan Respublikasının tərkibində Dağlıq Qarabağın statusunun müəyyənləşdirilməsinə yönəldilmişdi.

“Dağlıq Qarabağ silahlı münaqişəsinin dayandırılması haqqında saziş”in mahiyyəti münaqişənin iki mərhələdə həll edilməsindən ibarət idi. Birinci mərhələdə ATƏT-in sülhməramlı qüvvələrinin regionda yerləşdirilməsi, hərbi-texniki xarakterli tədbirlər sistemi əsasında münaqişə zonasında hərbi gərginliyin aradan qaldırılması, Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ bölgəsinə bitişik ərazilərin – erməni silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunmuş altı rayonun (Kəlbəcər, Ağdam, Füzuli, Cəbrayıl, Qubadlı, Zəngilan) azad edilməsi, bu rayonlardan qaçqın düşmüş əhəlinin öz yerlərinə qaytarılması, münaqişə zonasında bütün əsas kommunikasiyaların fəaliyyətinin normallaşdırılması nəzərdə tutulurdu.

İkinci mərhələdə isə bir tərəfdən Azərbaycan Respublikasının tərkibində Dağlıq Qarabağın statusunun müəyyənləşdirilməsi, o biri tərəfdən isə Laçın, Şuşa və Goranboy rayonunun bir hissəsi (keçmiş Şaumyan rayonu) ətrafında vəziyyətin nizama salınması göstərilirdi. Həm də bu zaman hər bir maddənin həyata keçirilməsinin dəqiq mexanizminin və konkret zaman çərçivəsinin müəyyənləşdirilməsi və bu prinsipləri pozan tərəflərə sanksiyaların tətbiqi nəzərdə tutulurdu.

Təbii ki, digər təkliflər kimi, “mərhələli həll” təklifində də Azərbaycanı qane etməyən bir sıra müddəalar var idi. Bu, ilk növbədə, Dağlıq Qarabağın azərbaycanlı əhəlisinin taleyi, Laçın dəhlizi və s. məsələlər idi. Lakin bu çatışmazlıqlara baxmayaraq, Azərbaycan yenə də “mərhələli həll” təklifinin danışıqlara başlamaq üçün əsas kimi qəbul olunmasına öz razılığını bildirdi.

Ümumilikdə isə, həm “paket”, həm də “mərhələli” həll planlarında Goranboy rayonunun bir hissəsi (keçmiş Şaumyan rayonu) haqqında müddəanın sənədə salınması ermənilərin iddiaları əsasında baş vermişdi. Əslində isə bu, tarixən Ermənistan ərazisində yaşamış, ancaq 1988-1989-cu illərdə amansızlıqla öz doğma yurdlarından qovulmuş azərbaycanlıların taleyinə biganə yanaşılması demək idi. Çünki onlar da beynəlxalq hüquqa görə tarixən yaşadıkları torpaqlara qayıtmaq hüququna malikdirlər və qayıtmalıdırlar. Amma bu sənədlərdə bu barədə heç nə deyilmirdi.

Əgər böyük dövlətlər məsələni ədalətli şəkildə həll etmək istəyirlərsə, uzunmüddətli münaqişəyə səbəb olmuş bu məsələlərə kompleks şəkildə yanaşılmalıdır. Əks halda münaqişənin ədalətli həllinə nail olmaq çətindir.

4 oktyabr – BMT Baş Assambleyasının 52-ci sessiyası çərçivəsində BMT iqamətgahında keçirilmiş İKT Xarici işlər nazirlərinin əlaqələndirmə toplantısının Yekun Bəyanatında İslam dünyasının digər problemləri ilə yanaşı, Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzü məsələsi də öz əksini tapdı.

15-18 oktyabr – Vyanada ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrləri ATƏT-in Daimi Şurasına məruzə etdilər. Həmsədrlərin Yüksək Səviyyəli Planlaşdırma Qrupu ilə məsləhətləşmələri keçirildi.

26 oktyabr – Dağlıq Qarabağ erməniləri “mərhələli həll” təklifinin qəbul edilməz olduğunu bəyan etdilər. Onların fikrincə, belə bir həll zamanı regiondakı hərbi-siyasi balans Azərbaycanın xeyrinə dəyişəcək, öz statusuna beynəlxalq və hüquqi zəmanətlər ala bilməmiş Dağlıq Qarabağın təhlükəsizliyi üçün real qorxu yaranacaq, Azərbaycan bufer zona rolunu oynayan işğal edilmiş ərazilərdə möhkəmlənərək yenidən hərbi əməliyyatlara başlayacaq və Dağlıq Qarabağın müstəqilliyinə son qoyaraq onu bir qurum kimi ləğv edəcək. Əslində bununla da Dağlıq Qarabağ erməniləri ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərini Dağlıq Qarabağı tərəf kimi tanımağa, Azərbaycanla Dağlıq Qarabağ arasında birbaşa danışıqlar təşkil etməyə çağırıdılar.

29 oktyabr – ABŞ Senatı və Nümayəndələr Palatasının birgə yığıncağında 1998-ci maliyyə ilində Azərbaycanla əlaqədar 907-ci düzəlişin qüvvədə qalması ilə yanaşı, Gürcüstana 92,5, Ermənistana 87,5, Dağlıq Qarabağa isə 12,5 milyon dollarlıq birbaşa ABŞ dövlət yardımının göstərilməsi qərara alındı.

Oktyabr – ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin münaqişə bölgəsinə

səfəri zamanı Azərbaycan və Ermənistanın Minsk qrupunun irəli sürdüyü sülh təklifini danışıqlar üçün əsas kimi qəbul etdikləri təsdiqləndi.

5-10 noyabr – ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin Bakı, Yerevan və Xankəndinə səfəri olmuşdur.

ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin regiona səfəri zamanı Azərbaycan tərəfi problemin iki mərhələdə həllinə dair Minsk qrupunun təkliflər planını qəbul etdiyini bir daha bəyan etdi. Ermənistan tərəfi də münaqişənin mərhələlərlə nizama salınması planını qəbul etməyə razı olsa da, Dağlıq Qarabağ erməniləri saziş layihəsini əsas kimi qəbul etməyərək münaqişənin “paket” üsulu ilə nizama salınmasını təkid etdilər. Onlar münaqişənin siyasi vasitələrlə həllinin bütün prosesində Dağlıq Qarabağın statusunun hüquqi cəhətdən rəsmiləşdirilməsinin zəruriliyini tələb edirdilər.

Beləliklə, Dağlıq Qarabağ ermənilərinin sərt mövqeyi nəticəsində ATƏT vasitəçilərinin hazırladığı plana görə münaqişənin nizama salınması haqqında sazişin imzalanması baş tutmadı. Bu da dekabr ayında ATƏT-in Xarici işlər nazirlərinin Kopenhagendə keçiriləcək iclasında əhəmiyyətli irəliləyişin əldə olunacağı ehtimalını heçə endirirdi.

2-6 dekabr – ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin Xankəndi, Yerevan və Bakıya səfəri olmuşdur. ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrləri əlavə və düzəlişlər apardıqdan sonra münaqişənin “mərhələli həll” planını tərəflərə təqdim etdilər.

2 dekabr – ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri münaqişənin “mərhələli həll” planı ilə bağlı təklifin yenidən işlənilmiş variantını Azərbaycana təqdim etdi. Burada artıq Dağlıq Qarabağın da münaqişə tərəfi kimi tanınması barədə təklif irəli sürülürdü. Azərbaycan dövləti həmin versiyanı qəbul etmədiyini, yalnız 19 sentyabr tarixli layihə əsasında danışıqlara başlamağın mümkün olduğunu bildirdi.

8-11 dekabr – İKT ölkələrinin dövlət və hökumət başçılarının İran İslam Respublikasının Tehran şəhərində keçirilən VIII Zirvə konfransı əvvəlki qətnamələrin müddəalarına istinad edərək, Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü haqqında daha bir qətnamə qəbul etdi.

Tehran Zirvə konfransında qəbul edilən bu qətnamə Cakarta konfransında qəbul edilmiş qətnaməni bir daha təsdiq etdi. Bundan başqa, İKT-nin VIII Zirvə toplantısında qəbul edilmiş Tehran bəyannaməsinin 8-ci maddəsi də Azərbaycana aid idi. Burada deyilirdi ki, İKT üzvü olan

dövlətlər Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına təcavüzü faktını bir daha təsdiq edir və Ermənistan qoşunlarının Azərbaycanın işğal edilmiş bütün ərazilərindən çıxarılmasına, münaqişənin tezliklə və sülh yolu ilə həll edilməsinə çağırırlar.

Tehran Zirvə toplantısının Yekun bəyannaməsinin 56-cı maddəsində isə göstərilirdi ki, konfrans Ermənistan və Azərbaycan arasında münaqişənin nizama salınmasına dair ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin 1996-cı il Lissabon sammitində qəbul edilmiş bəyanatında ifadə olunmuş 3 prinsipə tərəfdar olduğunu bir daha təsdiq edir və bu addımı Azərbaycana qarşı təcavüzün ciddi nəticələrinin dərhal aradan qaldırılmasının təminatı kimi qiymətləndirir. Beləliklə, Tehrandə qəbul edilən sənədlərdə Azərbaycanın mənafeyi bütünlüklə müdafiə olundu.

17-18 dekabr – Kopenhagendə ATƏT üzvü olan ölkələrin Xarici işlər nazirlərinin görüşü keçirildi. 54 ölkənin nümayəndələri yekdilliklə Avropanın təhlükəsizlik məsələlərinin həllində ATƏT-in başlıca rolunu əks etdirən sənədə imza atdılar. Azərbaycanın da imzaladığı bu sənədlər Avropa Təhlükəsizlik Xartiyasının hazırlanmasını sürətləndirir və Avropada regional münaqişələrin həllində ATƏT-in başlıca rolunu təsbit edirdi.

Kopenhagen toplantısında Almaniya ATƏT-in qərarlarının qəbulunda “konsensus minus 1” prinsipinin tətbiq edilməsi məsələsini irəli sürdü. Bir dövlətin 53 dövlətin razılaşdığı qərara “veto” qoymaq hüququnu heçə endirən bu prinsip Azərbaycan üçün də böyük əhəmiyyətə malik idi. Çünki 1996-cı ilin dekabrında Lissabonda məhz belə bir prinsipin olmaması nəticəsində Ermənistan “veto” hüququndan istifadə etdi və nəticədə Azərbaycanın ərazi bütövlüyü təsbit olunan maddə yekun qətnamədə öz əksini tapmadı. Ancaq yeni prinsipin qəbul edilməsi üçün də “veto” hüququ mane oldu. Çünki bu prinsip də ATƏT üzvü olan dövlətlərin hamısı tərəfindən qəbul edilməli idi. Bu dəfə isə Kopenhagendə Rusiya “veto” hüququndan istifadə edərək “konsensus minus 1” prinsipinin qəbul edilməsinə mane oldu.

18-19 dekabr – Kopenhagendə ATƏT Nazirlər Şurasında ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrələrinin Nazirlər Şurasına hesabatı dinlənildi. Kopenhagen görüşündə Ermənistanın qeyri-konstruktiv mövqe tutması nəticəsində münaqişənin nizama salınmasına dair hər hansı sənədin, o cümlədən, ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri Nils Piterсенin bəyanatının qəbul edilməsi mümkün olmadı.

1998

1 yanvar – Polşa (Xarici işlər naziri B. Qeremek) Danimarkanı ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri qismində əvəz etdi.

2-4 fevral – Parisdə ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin məsləhətləşmələri keçirilmişdir.

Fevral – Rusiyadan öz hərbi bazalarını genişləndirməsi məqsədilə Ermənistanla S-300 raketləri göndərildi.

3 mart – Varşavada Minsk qrupu həmsədrlərinin ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri Polşa Xarici işlər naziri B.Qeremeklə məsləhətləşmələri keçirilmişdir.

5 mart – Moskvada ATƏT-in Minsk qrupunun tərəflərin iştirakı olmadan məsləhətləşmələri keçirilmişdir.

15-17 mart – İKT-nin Xarici işlər nazirlərinin Qətər dövlətinin paytaxtı Dohada keçirilən XXV konfransında Tehran Zirvə toplantısında qəbul olunmuş qətnaməyə Azərbaycan tərəfinin etdiyi yeni düzəliş və əlavələr qəbul edilmiş qətnamədə tam şəkildə öz əksini tapdı. Konfrans bir daha Ermənistanın təcavüzkar siyasətini pisləməklə, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə və suverenliyinə hörmət etməyə çağırmışdır.

Bundan əlavə, konfransda “Azərbaycan Respublikasına maliyyə və iqtisadi yardım haqqında” qəbul edilmiş qətnamədə bütün üzv dövlətlərə, islam institutlarına və beynəlxalq təşkilatlara Azərbaycana iqtisadi və humanitar yardım göstərilməsi üçün müraciət edilmişdir. Konfransın Yekun Bəyanatında isə, Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzünə dair bənd öz əksini tapdı.

21- 24 aprel – Parisdə ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin məsləhətləşmələri keçirilmişdir.

12-17 may – ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin Xankəndi, Yerevan və Bakıya səfəri olmuşdur.

9 iyun – Qazaxıstan Respublikasının paytaxtı Astana şəhərində Türkdilli ölkələrin dövlət başçılarının V zirvə görüşündə qəbul olunmuş bəyannamədə Ermənistanla Azərbaycan Respublikası arasındakı münaqişənin bu ölkələrin iqtisadi inkişafına və xalqların rifahının yaxşılaşmasına zərər vurduğu qeyd edilmiş və BMT Təhlükəsizlik Şurasının müvafiq qətnamələri, ATƏT-in Lissabon zirvə görüşündə irəli sürülən 3 prinsip əsasında münaqişəni aradan qaldırmağın vacibliyi vurğulanmışdır.

10 iyun – Varşavada Minsk qrupu həmsədrlərinin ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri ilə məsləhətləşmələri keçirilmişdir.

13-18 sentyabr – ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin Bakı, Yerevan və Xankəndinə səfəri olmuşdur.

Sentyabr – İ.Studennikov (Rusiya), J.Vojye (Fransa) və D.Kayzerin (ABŞ) daxil olduğu qismən yenilənmiş tərkibə malik ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin münaqişə bölgəsinə tanışlıq xarakterli səfəri olmuşdur.

8 oktyabr – Varşavada ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri, Polşanın Xarici işlər naziri B.Qeremekin Minsk qrupunun ABŞ, Fransa və Rusiyanı təmsil edən həmsədrləri ilə görüşü oldu. Həmsədrlər ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinə sentyabr ayında münaqişə bölgəsinə etdikləri səfərin yekunları barədə, habelə münaqişəyə cəlb olunmuş tərəflərin rəhbərləri ilə keçirdikləri görüşlərin nəticələri haqqında məlumat verdilər. Bununla yanaşı həmsədrlər Dağlıq Qarabağın statusu probleminin həllinə dair yeni təkliflərin hazırlanacağını ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin nəzərinə çatdırdılar. ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri Ermənistan-Azərbaycan sərhəddində və qoşunların təmas xəttində mövcud atəşkəs rejiminin qorunub saxlanmasının böyük əhəmiyyəti olduğunu bildirməklə yanaşı, Qafqaz regionuna getmək niyyətində olduğunu və bu səfərinin ATƏT-in Minsk prosesinə əlavə təkan verəcəyinə ümid etdiyini bildirdi.

21 oktyabr – Vyanada ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin məsləhətləşmələri keçirilmişdir.

22 oktyabr – Vyanada ATƏT-in Minsk qrupunun tərəflərin iştirakı olmadan məsləhətləşmələri keçirilmişdir.

8-12 noyabr – ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin Bakı, Yerevan və Xankəndinə səfəri olmuşdur.

ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin aradan qaldırılması ilə bağlı özlərinin üçüncü və sonuncu təkliflərini (“Ümumi dövlət”) tərəflərə təqdim etdilər.

“Ümumi dövlət” planı da ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrlərinin ilk təklifi kimi paket xarakteri daşıyırdı. Bu sənəd münaqişənin mərhələlərlə həllini əsas götürən ATƏT-in Budapeşt və Lissabon sammitlərinin qərarlarına zidd idi. Həm də həmsədrlər bu dəfə Dağlıq Qarabağın statusunun qəbul edilməsini silahlı qarşıdurmanın dayandırılmasından daha əvvəl nəzərdə tuturdular. Bununla yanaşı, həmin status münaqişəyə cəlb edilmiş ölkələrin parlamentlərində ratifikasiya olunmalı idi. Bu da

öz növbəsində münaqişənin həllini istənilən qədər uzatmaq və lazımı mərhələdə onu siyasi vasitəyə çevirmək üçün qarşı tərəfin, konkret olaraq, Ermənistan tərəfinin əlində kifayət qədər güclü vasitəyə çevirilmiş olurdu.

Həmsədrlərin irəli sürdükləri bu təklif Dağlıq Qarabağı öz müvafiq atributları olan respublika şəklində dövlət və ərazi qurumuna çevirir və “ümumi dövlət” çərçivəsində ona bərabər subyektilik verirdi. Bu zaman formalaşacaq ümumi dövlətin sərhədləri kimi Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq səviyyədə tanınmış sərhədlərinin göstərilməsi hələ Azərbaycanın öz suveren hüquqlarını bu sərhədlər daxilində gerçəkləşdirməsi demək deyildi. Nəhayət, tərəflər, o cümlədən də Dağlıq Qarabağ istənilən məqamda ümumi dövlətin tərkibindən çıxıb bilər ki, bu da hətta belə bir dövlət yarandıqdan sonra da Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə yönəlmiş təhlükələrin gündəlikdən çıxarılmadığını göstərirdi.

ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin beynəlxalq hüquq normalarına zidd, həmçinin Azərbaycan üçün qətiyyətlə qəbul edilməz olan və danışıqların davam etdirilməsinə imkan yaratmayan üçüncü təklifi dünya praktikasında mövcud olmayan “ümumi dövlət” ideyasına əsaslanırdı. Azərbaycan tərəfindən qətiyyətlə rədd edilən süni “ümumi dövlət” təklifi Azərbaycanın mənafeyinə zidd olmaqla yanaşı, ATƏT-in Budapeşt və Lissabon Zirvə toplantılarında qəbul edilən sənədlərə də etinasız yanaşılması demək idi.

Bu sonuncu “ümumi dövlət” təklifi tərəflərə təqdim edildikdən sonra ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin fəaliyyətində demək olar ki, durğunluq yarandı.

18-20 noyabr – Minsk qrupu həmsədrlərinin ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri Polşa Xarici işlər naziri B.Qeremekə hesabatı olmuşdur.

25 noyabr – ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri B.Qeremek münaqişə bölgələrinə, o cümlədən Azərbaycana səfər etdi. Səfər zamanı o, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevlə görüşündə münaqişənin nizama salınması istiqamətində Minsk qrupu həmsədrləri tərəfindən hazırlanan Dağlıq Qarabağın Azərbaycanla birlikdə “ümumi dövlət” yaratması prinsipini bir daha irəli sürərək, bu təklifin Ermənistan və Dağlıq Qarabağ tərəfindən qəbul edildiyini bildirdi.

30 noyabr – Osloda ATƏT-in Minsk qrupunun tərəflərin iştirakı olmadan məsləhətləşmələri keçirilmişdir.

7 dekabr – BMT Baş Məclisinin ümumi iclasında BMT ilə ATƏT arasında əməkdaşlıq məsələsi müzakirə olunarkən regional münaqişələrin ni-

zama salınması məsələsinə toxunulmuş, eləcə də Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə xüsusi yer verilmişdi. Azərbaycan Respublikasının nümayəndə heyəti tərəfindən Baş Məclisin qətnaməsinə təklif olunan düzəliş, yəni Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünün tanınması və Dağlıq Qarabağın Azərbaycan Respublikasının tərkib hissəsi kimi təsdiq olunması yalnız Ermənistan əleyhinə olmaqla, mütləq səs çoxluğu ilə qəbul edilmişdir.

15 dekabr – BMT Baş Məclisinin 54-cü sessiyasında qəbul olunmuş qətnamədə Azərbaycan və Ermənistan prezidentləri arasındakı dialoq alqışlanmış, münaqişənin sülh yolu ilə aradan qaldırılması üçün ATƏT-in Minsk qrupunun fəaliyyəti dəstəklənmiş, sülhəratma prosesində BMT-nin ATƏT-in Minsk qrupunu hər cür dəstəkləməyə hazır olduğu bəyan edilmişdir

Dekabr – Rusiyadan öz hərbi bazalarını genişləndirməsi məqsədilə Ermənistana MİQ-29 təyyarələri verildi.

1999

1 yanvar – Norveç (Xarici işlər naziri K.Vollebek) Polşanı ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri qismində əvəz etdi.

18-19 yanvar – Vyanada ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin məsləhətləşmələri keçirilmişdir.

16 fevral – Moskvada ATƏT-in Minsk qrupunun tərəflərin iştirakı olmadan görüşü keçirilmişdir. Minsk qrupu çərçivəsində birbaşa danışıqların bərpası üçün Azərbaycan və Ermənistan rəhbərləri, ikitərəfli dialoqu başlanmasına çağırıldılar.

3 mart – Osloda Minsk qrupu həmsədrlərinin ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri Norveç Xarici işlər naziri K.Vollebeklə görüşü keçirilmişdir.

1 aprel – Moskvada MDB Dövlət başçılarının görüşlərinin başlanması ərəfəsində Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin görüşü keçirilmişdir.

25 aprel – NATO-nun 50 illik yubileyi ilə əlaqədar Vaşinqtonda dövlət başçılarının iştirakı ilə keçirilmiş mərasimlər çərçivəsində Prezident Heydər Əliyevlə görüş zamanı ABŞ Prezidenti B.Klinton hakimiyyətdə olduğu dövrdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsini həll edəcəyinə inandığını bildirərək, Cənubi Qafqaz bölgəsini özünün xarici siyasətində prioritet region adlandırmışdır.

26 aprel – Danışqlar prosesinə təkan vermək üçün ABŞ-ın təşəbbüsü ilə NATO-nun 50 illik yubileyindən sonra Vaşinqtonda M.Olbraytın iştirakı ilə Azərbaycan və Ermənistan prezidentləri arasında artıq yeni formatda birbaşa danışqlara başlanıldı və ATƏT-in Minsk qrupu tərəfindən danışqların bu formatı bəyanıldı.

6-7 may – Parisdə ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin məsləhətləşmələri keçirilmişdir. ATƏT-in Daimi Şurasının Dağlıq Qarabağda atəşkəsin 5 illiyi ilə bağlı bəyanatı qəbul edildi.

28 iyun – 1 iyul – Burkino-Faso Respublikasının paytaxtı Uaqaduqu şəhərində keçirilmiş İKT Xarici işlər nazirlərinin XXVI konfransı Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzü ilə bağlı 3 mühüm qətnamə qəbul etdi:

1. “Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü haqqında”;

2. “Azərbaycan Respublikasına iqtisadi yardım göstərilməsi haqqında”;

3. “Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına təcavüzü nəticəsində Azərbaycan Respublikasının işğal olunmuş ərazilərində İslam tarixi və mədəniyyət abidələrinin məhv edilməsi və dağılması haqqında”.

Qəbul edilən sənədlərdə üzv dövlətlər bir daha erməni təcavüzünü qətiyyətlə pisləmiş, Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğal olunmuş Azərbaycan ərazilərindən dərhal və qeyd-şərtsiz çıxarılmasını tələb etmişlər.

16 iyul – Cenevrədə Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin öz təşəbbüsləri ilə görüşü keçirildi.

22 avqust – Cenevrədə Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin öz təşəbbüsləri ilə görüşü keçirildi. Atəşkəs rejiminin möhkəmləndirilməsi üçün tədbirlər görülməsi üçün Azərbaycan və Ermənistan Müdafiə nazirlərinin görüşləri, eləcə də Azərbaycan və Ermənistan respublikalarının Xarici işlər nazirlərinin ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində birbaşa danışqlarının bərpası haqqında razılıq əldə edildi.

10 sentyabr – Yaltada Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin öz təşəbbüsləri ilə Baltik-Qara dəniz forumunda görüşü keçirilmişdir.

7 oktyabr – Osloda Minsk qrupu həmsədrlərinin ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri K.Vollebeklə Cənubi Qafqaza səfərinin nəticələrinin müzakirəsi üçün görüşü keçirilmişdir.

8 oktyabr – Vyanada ATƏT-in Minsk qrupunun tərəflərin iştirakı olmadan görüşü keçirilmişdir.

9 oktyabr – Vyanada Xarici işlər nazirləri səviyyəsində keçirilmiş

görüşdə ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrələri – K.Kavano (ABŞ), J.Vojye (Fransa) və N.Qribkov (Rusiya) Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin aradan qaldırılması ilə bağlı müzakirələr apardılar.

27 oktyabr – Yerevanda Ermənistan Respublikasının parlamentində terror aktı törədildi. Öldürülən 8 nəfər arasında Baş nazir Vazqen Sarkisyan və parlamentin spikeri Karen Dəmirçiyən də olmuşdur.

16 noyabr – ATƏT-in Bakıda Nümayəndəliyinin (Ofisinin) təsis edilməsi haqqında ATƏT-in Daimi Şurasının 318 sayılı qərarı qəbul olundu.

17 noyabr – İstanbulda ATƏT-in sammiti ərəfəsində Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin görüşü keçirildi.

18-19 noyabr – ATƏT üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının İstanbulda keçirilən Zirvə toplantısında qəbul edilən Yekun bəyannamənin 20-ci maddəsində Dağlıq Qarabağ problemi ətrafında yaranmış mövcud vəziyyəti özündə əks etdirən və Minsk qrupu çərçivəsində münaqişə tərəflərinin danışıqları davam etdirməyə çağırış öz əksini tapdı. Sənəddə ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrələrinin cəhdlərinə müsbət qiymət verilməklə yanaşı, Ermənistan və Azərbaycan prezidentləri arasında intensivləşən danışıqlardan razılıq ifadə olunur və nizamlama formatına daha çox uyğun gələn Minsk qrupu çərçivəsində müntəzəm olaraq sülh prosesinin davam etdirilməsi üçün görüşlərin keçirilməsi dəstəklənirdi.

11-15 dekabr – ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrələri – Kerri Kavano, Jan Jak Qayard və Nikolay Qripkov 13 aylıq fasilədən sonra Yerevan, Xankəndi və Bakıya səfər etdilər. Bu səfər həmsədrələr üçün yeni olduğundan sırf tanışlıq xarakteri daşıyırdı.

2000

1 yanvar – Avstriya (XİN V. Şussel, daha sonra B. Ferrero Valdner) Norveçə ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri qismində əvəz etdi.

24 yanvar – Moskvada MDB dövlət başçılarının iclası keçirildi. Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin Rusiyanın təşəbbüsü ilə görüşü olmuşdur. Daha sonra görüşə Rusiyanın Baş naziri V.Putin qoşulmuşdur.

28 yanvar – Davosda Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin öz təşəbbüsləri ilə görüşü keçirilmişdir.

8 aprel – Bakıda Türkdilli ölkələrin dövlət başçılarının növbəti VI zirvə görüşündə qəbul edilmiş Bəyannamədə göstərildi ki, iştirakçılar

BMT Təhlükəsizlik Şurasının Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə dair qəbul etdiyi qətnamələrinə tərəfdar olduqlarını bir daha bəyan edərək, münaqişənin ATƏT-in Lissabon sammitinin məlum 3 prinsipi əsasında sülh yolu ilə həllini dəstəkləyir.

20 iyun – Moskvada MDB Dövlət Başçıları Şurasının iclasında Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin Rusiyanın təşəbbüsü ilə görüşü keçirilmişdir. Daha sonra görüşə Rusiyanın Baş naziri V.Putin də qoşulmuşdur.

27-30 iyun – İslam Konfransı Təşkilatına üzv dövlətlərin Xarici işlər nazirlərinin Malayziyanın paytaxtı Kuala-Lumpurda keçirilmiş XXVII Konfransında “Ermənistan Respublikasının təcavüzü nəticəsində Azərbaycan Respublikasının işğal olunmuş ərazilərində islam tarixi və mədəniyyət abidələrinin məhv edilməsi və dağıdılması haqqında” və “Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü haqqında” adlı iki qətnamə qəbul edilmişdir.

Qəbul edilən sənədlərdə üzv dövlətlər bir daha erməni təcavüzünü qətiyyətlə pisləmiş, Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğal olunmuş Azərbaycan ərazilərindən dərhal və qeyd-şərtsiz çıxarılmasını tələb etmişlər.

17 iyul – ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri, Avstriyanın Xarici işlər naziri xanım Benita Ferrero-Valdnerin Bakıda Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevlə keçirdiyi görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli perspektivləri müzakirə olundu.

18 iyul – ATƏT-in Bakıda Nümayəndəliyi (Ofisi) açılaraq fəaliyyətə başladı.

18 avqust – Yaltada Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin öz təşəbbüsləri ilə görüşü keçirilmişdir.

7 sentyabr – Nyu-Yorkda Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin öz təşəbbüsləri ilə görüşü keçirilmişdir. Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin ikitərəfli danışıqları, habelə ABŞ prezidenti B.Klinton, dövlət katibi M.Olbrayt və ATƏT-in Minsk qrupunun amerikalı həmsədri K.Kavano ilə görüşlər zamanı aydın oldu ki, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli ilə bağlı yeni təklif və irəliləyiş yoxdur.

12-13 noyabr – İKT-nin üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının Qətərin Doha şəhərində keçirilən IX Zirvə toplantısında Azərbaycanın maraqlarına tam şəkildə uyğun olan və ölkəmizin ədalətli mövqeyini beynəlxalq səviyyədə dəstəkləyən İKT Xarici işlər nazirlərinin

XXVI konfransında Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzü ilə bağlı qəbul edilmiş mühüm sənədlər bir daha təsdiq edilərək qəbul olundu. İKT-nin Zirvə toplantısında “Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü haqqında”, eləcə də ilk dəfə olaraq “Ermənistanın təcavüzü nəticəsində Azərbaycanın tarix və mədəniyyət abidələrinin məhv edilməsi və dağıdılması ilə əlaqədar qətnamə”nin qəbul edilməsi də çox mühüm əhəmiyyət kəsb edirdi.

30 noyabr – Belarusun paytaxtı Minskdə MDB üzvü olan dövlət başçılarının zirvə toplantısının gedişində Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin öz təşəbbüsləri ilə görüşü keçirildi. Danışqlar zamanı tərəflər bir daha münaqişənin qarşılıqlı güzəştlər əsasında həllinə tərəfdar olduqlarını bildirdilər. Eyni zamanda, dövlət başçıları ATƏT-in Minsk qrupunun fəaliyyətinin nəticəsiz olduğunu qeyd etsələr də, münaqişənin həllində ATƏT-in vasitəçilik fəaliyyətinin gücləndirilməsinin və bilavasitə iştirakının vacib olduğunu da bildirdilər.

Dekabr – ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrləri K.Kavano (ABŞ), J.Qayyard (Fransa) və N.Qribkov (Rusiya) Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizama salınmasının hansı səviyyədə olduğunu və yeni təkliflərin hazırlanması üçün vacib meyarları müəyyən etmək məqsədilə Türkiyənin Xarici işlər naziri İ.Cəmlə görüşdən sonra Qars vilayətinə, oradan Naxçıvana, sonra isə Yerevan-Xankəndi-Bakı marşrutu ilə regiona səfər etmişlər.

1999-2000-ci illər ərzində – Həmsədrlərin münaqişə tərəfləri ilə demək olar ki, heç bir əlaqələri olmamışdır. Bu illər Minsk qrupunun fəaliyyəti baxımından itirilmiş illər oldu. Bunu etiraf edən həmsədrlər də onların təklif limitlərinin bitdiyini, münaqişənin aradan qaldırılması yolları ilə bağlı hər hansı yeni ideya və plan irəli sürməkdə çətinlik çəkdikləri haqqında dəfələrlə və açıq şəkildə bildirdilər.

1992-2000-ci illər ərzində – Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsini ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində nizama salmaq istiqamətində aparılan danışıqlar bir tərəfdən, Ermənistanın qeyri-konstruktiv mövqeyi, digər tərəfdən isə ATƏT-in və onun Minsk qrupunun kifayət qədər prinsipial mövqe tuta bilməməsi, nəhayət, dünya birliyinin təcavüzkarı tanımaq istəməməsi nəticəsində demək olar ki, uğursuzluqla başa çatmışdır.

2001

1 yanvar – Rumıniya (Xarici işlər naziri M.Coana) Avstriyanı ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri qismində əvəz etdi.

26 yanvar – Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin Fransanın təşəbbüsü ilə Parisdə, Marini sarayında görüşü keçirilmişdir. Danışıklara sonda Fransa Prezidenti Jak Şirak da qoşulmuşdur.

27-28 fevral – ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri Ermənistanla səfər etmişdir.

1-2 mart – ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri Azərbaycana səfər etmişdir.

4-5 mart – Parisdə Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin Fransanın təşəbbüsü ilə Yelisey sarayında görüşü keçirilmişdir. Danışıklara sonda prezident J. Şirak da qoşulmuşdur.

3-6 aprel – Ki-Uestdə (ABŞ, Florida ştatı) ABŞ-ın təşəbbüsü ilə Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin görüşü keçirilmişdir. Danışıklara Birləşmiş Ştatların dövlət katibi K. Pauell də qoşulmuşdur. Ki-Uest görüşlərinin təşkilati cəhətdən fərqləndirən əsas cəhəti ondan ibarət idi ki, burada ilk dəfə olaraq Minsk qrupu həmsədrələrinin hər üçü – ABŞ, Fransa və Rusiya təmsilçiləri əvvəlki görüşlərdən fərqli olaraq, eyni vaxtda münaqişə tərəflərinin hər ikisi ilə əvvəlcə ayrılıqda, sonra isə birlikdə danışılar apardılar.

Bu danışılarda da Ermənistanın qeyri-konstruktiv mövqeyi nəticəsində heç bir gözlənilən irəliləyiş əldə edilmədi. Ki-Uest danışıkları başa çatdıqdan sonra Minsk qrupunun həmsədrələri bəyan etdilər ki, onlar münaqişənin həlli ilə bağlı yeni təkliflər üzərində işləyirlər və onu iyul ayında Cenevrədə keçirilən görüşdə prezidentlərə təqdim edəcəklər. Ümumilikdə isə, bu danışılarda da heç bir razılığa gəlinmədi. Ki-Uestdə Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev ATƏT-in Minsk qrupunun fəaliyyətini kəskin şəkildə tənqid edərək, onun passiv fəaliyyət göstərdiyini bəyan etdi.

9 aprel – Vaşinqtonda ABŞ Prezidenti Azərbaycan və Ermənistan prezidentləri ilə ayrı-ayrılıqda görüş keçirdi.

29 aprel – Terrorçu “Apostol” təşkilatı əsasən Ermənistan, Suriya və Livan vətəndaşlarından ibarət olan Ermənistan Müdafiə Birliyi tərəfindən yaradılmışdır. Təşkilatın məqsədi Türkiyə və Azərbaycan ərazilərində terror aktları həyata keçirmək olmuşdur.

18-21 may – ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin münaqişə regionuna səfəri olmuşdur.

31 may – Minskdə MDB Dövlət Başçıları Şurasının iclasında Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin Rusiyanın təşəbbüsü ilə görüşü keçirilmişdir. Görüşdə Rusiya Federasiyasının Prezidenti V.Putin də iştirak etmişdir.

22-24 iyun – La-Valettada (Malta) ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin ekspertlərin iştirakı ilə məsləhətləşmələri keçirilmişdir.

25-29 iyun – Bamakoda (Mali) şəhərində keçirilmiş İKT üzvü olan ölkələrin Xarici işlər nazirlərinin XXVIII konfransı “Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzü haqqında” qətnamə qəbul etmişdir.

Qəbul edilən sənəddə üzv dövlətlər bir daha erməni təcavüzünü qətiyyətlə pisləmiş, Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğal olunmuş Azərbaycan ərazilərindən dərhal və qeyd-şərtsiz çıxarılmasını tələb etmişlər.

9-13 iyul – ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin münaqişə regionuna səfəri olmuşdur.

1-3 avqust – Soçidə MDB-nin qeyri-rəsmi sammitində Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin Rusiyanın təşəbbüsü ilə görüşü keçirilmişdir. Görüşdə Rusiya Prezidenti V.Putin də iştirak etmişdir.

Sentyabr – Vyanada Minsk qrupu həmsədrlərinin ATƏT-in Daimi Şurasında hesabatı dinlənilmişdir.

24 oktyabr – ABŞ Senatı 907-ci düzəlişin dayandırılması haqqında senator Sem Braunbekin layihəsini təsdiq etdi.

30 noyabr – Moskvada MDB Dövlət Başçıları Şurasının 10-cu Zirvə toplantısında Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin görüşü keçirilmişdir. Görüşdə Rusiya Prezidenti V.Putin də iştirak etmişdir. Danışıqların nəticəsində Ermənistanın qeyri-konstruktiv mövqedən əl çəkmədiyi bir daha aydın oldu.

Noyabr – ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin münaqişə regionuna səfəri olmuşdur.

3-4 dekabr – ATƏT-in Nazirlər Şurasının Buxarestdə keçirilən iclasında qəbul edilmiş bəyanatda sülh danışıqlarının davam etdirilməsinin vacibliyi bildirilmiş və tərəflərə münaqişənin beynəlxalq hüquq normaları və prinsipləri əsasında tez bir zamanda həll edilməsi üçün səyləri artırmaq məsləhət görülmüşdür.

2002

1 yanvar – Portuqaliya (Xarici işlər naziri X.Qama, daha sonra Martineş da Kruş) Rumıniyanı ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri qismində əvəz etdi.

Yanvar – ABŞ Prezidenti C.Buş “Azadlığı Müdafiə Aktı”na 907-ci düzəlişin qüvvəsinin dayandırılması barədə fərman imzaladı. 907-ci düzəlişin aradan qaldırılması Azərbaycan-ABŞ münasibətlərinin inkişafında yeni mərhələnin başlanğıcını qoydu.

29 yanvar – 6 fevral – Nyu-Yorkda ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin məsləhətləşmələri keçirildi.

26-28 fevral – Vyanada ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin Ermənistan prezidenti ilə görüşü keçirilmişdir.

8 mart – Sülh prosesində irəliləyiş əldə etmək məqsədi ilə həmsədrlər münaqişənin həlli barədə aparılan danışıqlarda iştirak etmək üçün Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin xüsusi nümayəndələrinin təyin olunmasını təklif etdilər. Prezidentlər tərəfindən təyin olunmuş xüsusi nümayəndələr il ərzində üç dəfə – may və iyun aylarında iki dəfə Praqada və noyabr ayında isə bir dəfə Vyanada görüşdülər.

15 mart – Vyanada ATƏT-in Minsk qrupunun “Praqa prosesi” haqqında iclası keçirilmişdir.

8-11 aprel – Praqada Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizama salınması istiqamətində “Praqa prosesi”nin başlanması üçün təşkilati məsələlərə dair qərar verilmişdir.

8 may – Parisdə ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin məsləhətləşmələri keçirilmişdir.

12 iyun – Avropa İttifaqı-Azərbaycan Əməkdaşlıq Komitəsinin yekun sənədində Aİ münaqişənin sülh yolu ilə həllinə əsaslanaraq Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü dəstəklədiyini bir daha təsdiqləmişdir.

18-19 iyun – Lissabonda Minsk qrupu həmsədrlərinin ATƏT-in yeni təyin edilmiş fəaliyyətdə olan sədri Portuqaliyanın Xarici işlər naziri M. da Kruşla görüşü olmuşdur. ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin məsləhətləşmələri keçirilmişdir.

23-26 iyun – İstanbulda ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Ermənistan Respublikasının Xarici işlər naziri və Türkiyənin Xarici işlər naziri İ.Cəmlə görüşü keçirilmişdir.

25-27 iyun – Sudanın Xartum şəhərində keçirilmiş İslam Konfransı Təşkilatına üzv olan ölkələrin Xarici işlər nazirlərinin XXIX konfransı Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzü ilə bağlı qətnamə qəbul etmişdir.

Qəbul edilən sənəddə üzv dövlətlər bir daha erməni təcavüzünü qətiyyətlə pisləmiş, Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğal olunmuş Azərbaycan ərazilərindən dərhal və qeyd-şərtsiz çıxarılmasını tələb etmişlər.

26 iyul – Vyanada ATƏT-in Minsk qrupunun tərəflərin iştirakı olmadan məsləhətləşmələri keçirilmişdir.

29-30 iyul – Praqa şəhəri yaxınlığında Ştirin ərazisində Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin şəxsi nümayəndələrinin ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin iştirakı ilə ikinci görüşü keçirilmişdir.

2 avqust – Avropa İttifaqı Azərbaycan Respublikasının Dağlıq Qarabağ bölgəsində qondarma “prezident seçkiləri”nin keçirilməsini pisləyən sənəd qəbul etdi.

6 oktyabr – Kişinyovda MDB Dövlət Başçıları Şurasının iclasında Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin görüşü keçirilmişdir. ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrləri sonradan görüşə qoşulmuşlar.

15 noyabr – Vyanada Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin şəxsi nümayəndələrinin üçüncü görüşü keçirilmişdir.

21-22 noyabr – Praqada NATO-nun sammitində Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin görüşü keçirilmişdir. ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrləri sonradan görüşə qoşulmuşlar.

6-7 dekabr – ATƏT-in Nazirlər Şurasının Portuda keçirilən iclasında qəbul edilmiş bəyanatda tərəflər arasında danışıqların intensivləşməsinə və Minsk qrupu həmsədrlərinin fəal dəstəklənməsinə baxmayaraq, Dağlıq Qarabağ probleminin hələ də nizamlanmamasına görə narahatlıq ifadə olundu.

1999-2002-ci illər – ATƏT-in Minsk qrupunun tam tərkibdə heç bir görüşü keçirilmədi.

2003

1 yanvar – Niderland (Xarici işlər naziri Y.Sxeffer) Portuqaliyanı ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri qismində əvəz etdi.

19-21 yanvar – Praqada ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin Cəxiya Xarici İşlər Nazirliyində “Praqa danışıqlar prosesi” ilə bağlı məsləhətləşmələri keçirilmişdir.

22-25 yanvar – Strasburqda ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin Avropa Şurasının Nazirlər Komitəsinin iclasında Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi müzakirə edilmişdir.

23 yanvar – Avropa Şurası Nazirlər Komitəsinin Strasburqda geniş-tərkipli bürosu münaqişənin sülh yolu ilə həlli məqsədi ilə Azərbaycan və Ermənistan tərəfindən götürülmüş öhdəliklərin icrası ilə bağlı xüsusi iclas keçirdi.

27-29 yanvar – Kiyevdə MDB-nin qeyri-rəsmi sammiti çərçivəsində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrləri ilə görüşü keçirilmişdir.

20-22 fevral – Varşavada ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin şəxsi nümayəndəsi A.Kaspşikin iştirakı ilə münaqişə regionunda vəziyyətin kəskinləşməsi haqqında məsləhətləşmələri keçirilmişdir.

4-6 mart – Vaşinqtonda ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin Cənubi Qafqaza səfəri ərəfəsində məsləhətləşmələri keçirilmişdir.

14-15 aprel – Parisdə ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin məsləhətləşmələri keçirilmişdir.

6-7 may – Parisdə ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin regiona səfəri ərəfəsində məsləhətləşmələri keçirilmişdir.

28-30 may – İslam Konfransı Təşkilatının üzvü olan ölkələrin Xarici işlər nazirlərinin Tehranda (İran) keçirilmiş XXX konfransı Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzü ilə bağlı qətnamə qəbul etmişdir.

2-3 iyun – Madriddə ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin Azərbaycan və Ermənistanın Xarici işlər nazirləri ilə görüşləri keçirilmişdir.

5-6 iyun – Vyanada ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin məsləhətləşmələri və ATƏT-in Daimi Şurasının sədri Y. de Visserlə görüşü keçirilmişdir.

10-12 iyun – Haaqada AŞPA-nın Dağlıq Qarabağ üzrə xüsusi məruzəçisi T.Devislə məsləhətləşmələr keçirilmişdir.

13-15 iyun – Praqada ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin Çexiyanın Xarici işlər naziri ilə “Praqa prosesi” çərçivəsində danışıqların davam etdirilməsi barədə məsləhətləşmələri keçirilmişdir.

7 iyul – Avropa İttifaqı Cənubi Qafqaz üzrə Xüsusi nümayəndəsini təyin etmişdir. Eyni zamanda, Avropa Parlamenti də Cənubi Qafqazda təhlükəsizliyin təmin edilməsinə mane olan Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin nizama salınmasının vacibliyini bildirmişdir.

8 iyul – İki dövlət sərhədində Azərbaycan və Ermənistan Respublikalarının Müdafiə nazirlərinin təmas xəttində insidentlərin qarşısının alınması üçün görüşü keçirilmişdir.

23-24 iyul – Brüsseldə ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrələrinin Avropa İttifaqının Cənubi Qafqaz üzrə təyin edilmiş xüsusi məruzəçisi H.Talvitiye ilə məsləhətləşmələri keçirilmişdir.

Sentyabrın əvvəlləri – ATƏT-in Minsk qrupunun Rusiya tərəfindən həmsədr N.Qribkov Y.Merzlyakovla əvəz edildi.

4 sentyabr – Azərbaycan Respublikasının Baş naziri İlham Əliyev ATƏT-in Minsk qrupunun Rusiyadan olan yeni təyin olunmuş həmsədr Y.Merzlyakovu qəbul etmişdir.

15-16 sentyabr – Vyanada ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrələrinin məsləhətləşmələri keçirilmişdir.

30 sentyabr – 1 oktyabr – Haaqada Minsk qrupu həmsədrələrinin ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri Y.Sxefferlə onun regiona səfəri öncəsi görüşü keçirilmişdir.

2-4 oktyabr – Parisdə ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrələrinin Azərbaycan və Ermənistan Xarici işlər nazirləri ilə görüşü keçirilmişdir.

7-12 oktyabr – ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrələrinin Bakı və Yerevana səfərləri çərçivəsində Azərbaycan və Ermənistan prezidentləri ilə görüşmüşlər.

16-17 oktyabr – İKT Dövlət və Hökumət Başçılarının Malayziyanın Putracaya şəhərində keçirilən X Sammitində “Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü haqqında” adlı qətnamə qəbul edildi.

Qəbul edilən sənəddə üzv dövlətlər bir daha erməni təcavüzünü qətiyyətlə pisləmiş, Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğal olunmuş Azərbaycan ərazilərindən dərhal və qeyd-şərtsiz çıxarılmasını tələb etmişlər.

22 oktyabr – ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri, Niderland Krallığının Xarici işlər naziri Y.Sxefferin Azərbaycana səfəri zamanı Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizama salınması ilə bağlı fikir mübadiləsi aparılmışdır.

11-14 noyabr – Vyanada Minsk qrupu həmsədrələrinin ATƏT-in Daimi Şurasına hesabatı dinlənilmişdir.

1-2 dekabr – ATƏT-in Nazirlər Şurasının Maastrixdə keçirilən növbəti iclasında qəbul edilmiş bəyanatda Ermənistan-Azərbaycan,

Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanması istiqamətində edilən cəhdlərin uğursuzluğundan narahatlıq ifadə olundu. Nazirlər yenidən sülh danışıqlarına təkan verməyin vacibliyini vurğulamaqla tərəfləri münaqişənin beynəlxalq hüquq prinsipləri əsasında həll olunması üçün edilən səyləri ikiqat artırmağa çağırdılar. Azərbaycan nümayəndə heyəti bu çağırışa uyğun bəyanatla çıxış etdi.

4-7 dekabr – ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin Bakı və Yerevana səfərləri çərçivəsində Azərbaycan və Ermənistan prezidentləri ilə görüşləri keçirilmişdir.

5 dekabr – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev ATƏT-in Minsk qrupunun Rusiyadan, ABŞ-dan və Fransadan olan həmsədrləri Y.Merzlyakovu, R. Perinanı, A.Jakoleni və Rusiya Federasiyası Xarici işlər nazirinin birinci müavini V.Trubnikovu qəbul etmişdir.

11 dekabr – Cenevrədə İnformasiya Cəmiyyəti üzrə Dünya Sammiti çərçivəsində “İnterkontinental” mehmanxanasının “Millətlər salonu”nda Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin görüşü keçirilmişdir.

2004

1 yanvar – Bolqarıstan (Xarici işlər naziri S.Passı) Niderlandı ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri qismində əvəz etdi.

15-16 yanvar – Vyanada ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin ATƏT-in yeni fəaliyyətdə olan sədri S.Passı və ATƏT-in baş katibi Y.Kubişlə məsləhətləşmələri keçirilmişdir.

Fevralın ortaları – ATƏT-in Parlament Assambleyasının iclası zamanı Dağlıq Qarabağ üzrə xüsusi nümayəndə Q.Lenmarkerin məruzəsində Azərbaycanın ərazi bütövlüyü dəstəklənmiş və işğal olunmuş ərazilərin qaytarılmasının zəruriliyi ön plana çəkilmişdir.

4-5 mart – Praqada ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin Azərbaycan və Ermənistan Xarici işlər nazirləri ilə görüşü keçirilmişdir.

7-9 mart – Sofiyada Minsk qrupu həmsədrlərinin ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri S.Passı ilə görüşü keçirilmişdir.

14-17 mart – ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri S.Passinin Cənubi Qafqaza səfəri olmuşdur.

16 mart – ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri, Bolqarıstanın xarici işlər naziri S.Passinin Azərbaycana səfəri zamanı dövlət başçısı İlham

Əliyevlə görüşündə Minsk qrupunun konkret təkliflərinin olmadığını və hər iki dövlətin prezidentlərinin dialoqundan çox şey gözlədiyini bəyan etdi. Bu dövrdə Minsk qrupu həmsədrləri də problemin məhz Azərbaycan və Ermənistan rəhbərlərinin qarşılıqlı anlaşması sayəsində həll oluna biləcəyini dəfələrlə vurğulamışlar. Onu da qeyd etmək vacibdir ki, münaqişə başlayandan həqiqətən qarşılıqlı anlaşma mövcud olsaydı, heç Minsk qrupunun fəaliyyətinə də ehtiyac duyulmazdı. Çünki Ermənistanın daim qeyri-konstruktiv mövqedən çıxış etməsi danışıqların nəticəsiz, münaqişənin isə həll olunmamış qalmasına gətirib çıxarmışdır.

17-21 mart – Bratislavada ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrələrinin Azərbaycan və Ermənistan Xarici işlər nazirləri ilə qeyri-rəsmi görüşü zamanı ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri S.Passi də iştirak etmişdir.

Mart – Avropa Parlamentinin sessiyasında “Avropa İttifaqının Cənubi Qafqaz siyasəti” mövzusunda Pyer Qartonun məruzəsi əsasında qəbul edilmiş qətnamədə ermənilərin işğal etdikləri ərazilərdə azərbaycanlılara qarşı etnik təmizləmə apardıqları göstərilmişdir.

8 aprel – Avropa Şurasının Baş katibi Valter Şvimmer Azərbaycana səfəri zamanı Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin nizama salınmasının vacibliyini qeyd edərək, bu problemin Avropada “dondurulmuş münaqişə” adlandırılmasının qəti əleyhinə olduğunu bildirmişdir. Eyni zamanda, Baş katib problemin yalnız Azərbaycan, Ermənistan və Cənubi Qafqaz regionunun deyil, bütün Avropanın problemi olduğunu və bu səbəbdən münaqişənin Avropa səviyyəsində, sülh yolu ilə birdəfəlik həll edilərək regionda daimi sülhün təmin edilməsinin zəruriliyini bəyan etmişdir.

16 aprel – Praqada ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrələrinin iştirakı ilə Azərbaycan və Ermənistan Xarici işlər nazirlərinin görüşü keçirilmişdir.

28 aprel – Varşavada, Dünya iqtisadi forumu çərçivəsində, “Parkova” dövlət iqamətgahında Azərbaycan və Ermənistan prezidentləri arasında təkbətək görüş keçirilmişdir.

12 may – Avropa Parlamentinin Cənubi Qafqaz üzrə məruzəçisi P.Qarton Ermənistanda “Genişlənmiş Avropa – yeni qonşular” proqramı çərçivəsində keçirilən müzakirələrdə “Ermənistan işğal altında saxladığı ərazilərdən öz qoşunlarını tədricən çıxarmalıdır” deməklə Avropa İttifaqının Cənubi Qafqaz regionunda münaqişənin tezliklə aradan qaldırılmasının tərəfdarı olduğunu bildirdi.

12-13 may – Strasburqda ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrələrinin

iştirakı ilə Azərbaycan və Ermənistan Xarici işlər nazirlərinin görüşü keçirilmişdir.

14-15 may – Vyanada Minsk qrupu həmsədrələrinin Minsk qrupunun iştirakçıları və ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri üçün brifinqi keçirilmişdir.

14-16 iyun – Türkiyənin İstanbul şəhərində keçirilmiş İKT üzvü olan ölkələrin Xarici işlər nazirlərinin XXXI konfransı Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzü ilə bağlı qətnamə qəbul etmişdir.

Qəbul edilən sənəddə üzv dövlətlər bir daha erməni təcavüzünü qətiyyətlə pisləmiş, Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğal olunmuş Azərbaycan ərazilərindən dərhal və qeyd-şərtsiz çıxarılmasını tələb etmişlər.

21 iyun – Praqada ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrələrinin iştirakı ilə Azərbaycan və Ermənistan Xarici işlər nazirlərinin görüşü keçirilmişdir.

28-29 iyun – İstanbulda Türkiyənin Xarici işlər naziri Abdullah Gülün iştirakı ilə Azərbaycan və Ermənistan Xarici işlər nazirlərinin görüşü keçirilmişdir.

7-9 iyul – Moskvada ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrələrinin regiona səfəri ərəfəsində məsləhətləşmələri keçirilmişdir.

11-17 iyul – ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrələrinin Bakı, Yerevan və Xankəndinə səfərləri olmuşdur.

16 iyul – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizama salınması üzrə ATƏT-in Minsk qrupunun ABŞ, Rusiya və Fransadan olan həmsədrləri S.Mənni, Y.Merzlyakovu və A.Jakoleni qəbul etmişdir.

30 avqust – Praqada ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrələrinin iştirakı ilə Azərbaycan və Ermənistan Xarici işlər nazirlərinin görüşü keçirilmişdir.

15-17 sentyabr – Astanada MDB-nin sammiti çərçivəsində Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin Rusiya prezidentinin iştirakı ilə görüşü keçirilmişdir. Astanada üçtərəfli görüş başa çatdıqdan sonra Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin yenidən ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrələrinin iştirakı ilə görüşü keçirilmişdir.

19-22 oktyabr – Sofiyada Minsk qrupu həmsədrələrinin ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri S.Passı ilə görüşü keçirilmişdir.

29 oktyabr – BMT-nin Baş Məclisinin sessiyasında Azərbaycan nümayəndə heyətinin təşəbbüsü ilə “Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində vəziyyət” adlı əlavə maddəni iclasın gündəliyinə daxil etməyi qərara alınmışdır. Qərar qəbul edilərkən 43 dövlət lehinə, 1 dövlət (Ermənistan) əleyhinə səs vermiş, 99 dövlət bitərəf qalmışdır.

2-5 noyabr – Vyanada Minsk qrupu həmsədrlərinin ATƏT-in Daimi Şurasına hesabatı dinlənilmişdir.

19 noyabr – Berlində Azərbaycan və Ermənistan Xarici işlər nazirlərinin Minsk qrupu həmsədrlərinin iştirakı ilə görüşü keçirilmişdir.

23-29 noyabr – Nyu-Yorkda ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin Azərbaycan Xarici işlər naziri ilə Azərbaycanın BMT-nin Baş Assambleyasının 59-cu sessiyasının gündəliyinə çıxardığı işğal olunmuş ərazilərin ermənilər tərəfindən məskunlaşdırılması məsələsi ilə bağlı məsləhətləşmələri keçirilmişdir.

6-7 dekabr – ATƏT-in Nazirlər Şurasının Sofiyada keçirilən iclasında Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə dair qəbul edilən bəyanatda Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin Minsk qrupunun həmsədrlərinin himayəsi altında baş tutmuş 3 görüşü dəstəklənirdi. ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin “Praqa prosesi”nin nəticələrinə dair sentyabr ayında Astanada hər iki dövlətin prezidentlərinə təqdim edilmiş çərçivə sənədi münaqişənin nizamlanmasının əsası kimi qeyd olundu.

9 dekabr – Brüsseldə NATO-nun sammiti çərçivəsində Azərbaycan və Ermənistan Xarici işlər nazirlərinin ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin iştirakı ilə görüşü keçirilmişdir.

15-18 dekabr – Vyanada həmsədrlərin ATƏT-in Minsk qrupu üzvləri üçün brifinqi keçirilmişdir.

2005

1 yanvar – Sloveniya (Xarici işlər naziri D.Rupel) Bolqarıstanı ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri qismində əvəz etdi.

12 yanvar – Praqada Azərbaycan və Ermənistan Xarici işlər nazirlərinin Minsk qrupu həmsədrlərinin iştirakı ilə görüşü keçirilmişdir.

25 yanvar – Devid Atkinsonun hazırladığı və Avropa Şurası Parlament Assambleyasında müzakirəyə çıxarılan “ATƏT-in Minsk Konfransının məşğul olduğu Dağlıq Qarabağ bölgəsi üzərində münaqişə” adlı məruzəsi qətnamə və tövsiyə adlanan iki hissədən ibarət idi.

AŞPA-da “ATƏT-in Minsk Konfransının məşğul olduğu Dağlıq Qarabağ bölgəsi üzərində münaqişə” adlı məruzənin 1416 sayılı Qətnamə hissəsində Azərbaycan ərazisinin böyük bir hissəsinin Ermənistan qoşunlarının işğalı altında olduğu, eləcə də Dağlıq Qarabağ regionuna hələ də

separatçı qüvvələrin nəzarət etdiyi göstərilirdi. Bununla yanaşı, sənəddə qeyd edilirdi ki, Avropa Şurasının üzvü olan bir ölkənin başqa ölkənin ərazilərini işğal altında saxlaması həmin ölkənin öz üzərinə gətirdüyü öhdəliklərə açıq-aşkar ziddir və Assambleya öz yerlərindən qaçqın düşmüş insanların geri qaytarılması hüququnu bir daha təsdiqləyirdi. Eyni zamanda, Assambleya BMT Təhlükəsizlik Şurasının məlum qətnamələrinə əməl etməyə, eləcə də erməni silahlı qüvvələrinin bütün işğal olunmuş Azərbaycan ərazilərinə çıxarılmasına çağırırdı. Bu tələblər AŞPA-nın 1690 sayılı tövsiyəsində də öz əksini tapmışdır.

AŞPA-da qəbul olunan bu qətnamənin yerinə yetirilməsinə nəzarət etmək üçün Dağlıq Qarabağ üzrə Alt komitə yaradıldı və Böyük Britaniyadan olan deputat Lord R.Conson bu komitənin ilk rəhbəri seçildi.

31 yanvar – 6 fevral – Minsk qrupunun mandatı ilə ATƏT-in faktaraşdırıcı missiyası ermənilərin məskunlaşmaları ilə bağlı məsələni aydınlaşdırmaq üçün Azərbaycan Respublikasının Dağlıq Qarabağ ətrafı 7 rayonuna səfər etdi. Eyni zamanda, ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri də Dağlıq Qarabağa səfər etdilər.

Fevral – Türkiyə Böyük Millət Məclisinin xüsusi iclaslarında Xocalı soyqırımı ilə bağlı məsələ geniş müzakirə olunmuşdur.

1-2 mart – Praqada ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin Azərbaycan Xarici işlər naziri ilə görüşü keçirilmişdir.

15 aprel – Londonda Azərbaycan və Ermənistan Xarici işlər nazirlərinin Minsk qrupu həmsədrlərinin iştirakı ilə görüşü keçirilmişdir.

28 aprel – Frankfurtda ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin Azərbaycan Xarici işlər naziri ilə görüşü keçirilmişdir.

14 may – Krakovda ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin Ermənistan Xarici işlər naziri ilə görüşü keçirilmişdir.

15 may – Varşavada Avropa Şurasının sammiti çərçivəsində Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin hər iki dövlətin Xarici işlər nazirləri və Minsk qrupu həmsədrlərinin iştirakı ilə görüşü keçirilmişdir. Görüşdə Rusiya, Fransa Xarici işlər nazirləri və ABŞ Dövlət Departamentinin nümayəndələri də iştirak etmişlər.

25-27 may – ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin Bakıya səfəri olmuşdur.

8 iyun – Vyanada ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin Ermənistan Xarici işlər naziri ilə görüşü keçirilmişdir.

17 iyun – Parisdə ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin Azərbaycan və Ermənistan Xarici işlər nazirləri ilə görüşü keçirilmişdir.

28-30 iyun – Yəmənün Səna şəhərində keçirilmiş İslam Konfransı Təşkilatının Xarici işlər nazirlərinin XXXII konfransı Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzü ilə bağlı qətnamə qəbul etmişdir.

Qəbul edilən sənəddə üzv dövlətlər bir daha erməni təcavüzünü qətiyyətlə pisləmiş, Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğal olunmuş Azərbaycan ərazilərindən dərhal və qeyd-şərtsiz çıxarılmasını tələb etmişlər.

12-15 iyul – ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin Bakı və Yerevana səfərləri zamanı Azərbaycan və Ermənistan Respublikalarının prezidentləri və Xarici işlər nazirləri ilə görüşləri keçirilmişdir.

24 avqust – Moskvada ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin Azərbaycan və Ermənistan Xarici işlər nazirləri ilə prezidentlərin Kazan danışıqlarına hazırlıq görüşü keçirilmişdir.

27 avqust – Kazanda Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin MDB sammiti çərçivəsində ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin və hər iki dövlətin Xarici işlər nazirlərinin iştirakı ilə görüşü keçirilmişdir.

5 sentyabr – Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev Bakıda ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri, Sloveniya Xarici işlər naziri D.Rupeli və nümayəndə heyətini qəbul etmiş, görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli ilə bağlı danışıqlar, münaqişənin nizama salınması perspektivləri müzakirə olunmuşdur.

17-18 sentyabr – Nyu-Yorkda ATƏT-in Minsk qrupunun ABŞ-dan olan həmsədri Azərbaycan və Ermənistan Xarici işlər nazirləri ilə görüş keçirmişdir.

5-6 dekabr – ATƏT-in Nazirlər Şurasının Lyublyanada qəbul edilmiş bəyanatında 2005-ci il ərzində “Praqa prosesi” çərçivəsində Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə dair danışıqlarda, xüsusilə ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin himayəsi altında Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin Varşava və Kazan görüşlərində əldə olunmuş tərəqqiyə razılıq ifadə olunur və hər iki ölkənin prezidentinə yaranmış imkanlardan münaqişənin nizama salınması üçün istifadə etmək tövsiyə olunurdu.

16 dekabr – Azərbaycanda səfərdə olan ATƏT-in Minsk qrupunun amerikalı, rusiyalı və fransalı həmsədrləri – səfirlər S.Mənn, Y.Merzlyakov və B.Fasye mətbuat konfransı keçirmişlər.

Səfərin yekununa dair bəyanatla çıxış edən həmsədrlər Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli istiqamətində ətraflı

müzakirələr aparıldığını və “Praqa prosesi” çərçivəsində danışıqların düzgün istiqamətdə davam etdiyini bildirərək bunun onların Lyublyanada ATƏT-in Nazirlər Şurasının iclası zamanı Azərbaycan və Ermənistan Xarici işlər nazirləri ilə keçirdikləri görüşün davamı olduğunu bildirmişlər.

2006

1 yanvar – Belçika (Xarici işlər naziri K.Qüxt) Sloveniyanı ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri qismində əvəz etmişdir.

9 yanvar – Avropa Şurası Parlament Assambleyasının Dağlıq Qarabağ problemi üzrə Alt komitəsinin Strasburqda keçirilən növbəti iclasında Lord Rassel Consonun hazırladığı yeni hesabatda Azərbaycan ərazilərinin işğalı, Dağlıq Qarabağdakı rejimin separatçı olması, bir milyon azərbaycanlının yurdundan didərgin düşməsi və s. faktlar öz əksini tapdı.

Bu komitənin yaradılmasına Ermənistan tərəfi öz etirazını bildirsə də, komitəyə sədrlik edən Lord R.Consonun dövründə Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzü və Dağlıq Qarabağ məsələsi daim diqqətdə saxlanılmış, işğal olunmuş ərazilərdəki real vəziyyətlə bağlı mütəmadi olaraq hesabatlar hazırlanaraq Assambleya üzvlərinin diqqətinə çatdırılmışdır. Lord R.Consonun 2009-cu ilin yayında vəfatından sonra Alt komitə fəaliyyətini faktiki olaraq dayandırmışdır.

17-19 yanvar – Londonda ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin və ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin şəxsi nümayəndəsinin öz aralarında məsləhətləşmələri, eləcə də Azərbaycan və Ermənistan Xarici işlər nazirləri ilə görüşləri keçirilmişdir.

20-23 yanvar – Brüsseldə ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri K.Qüxtlə görüşü keçirilmişdir.

1 fevral – Bakıda Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrlərini qəbul etmişdir. Görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizama salınması ilə bağlı aparılan danışıqlar prosesinin hazırkı vəziyyəti, perspektivləri və qarşılıqlı maraq doğuran bir sıra digər məsələlər ətrafında fikir mübadiləsi aparılmışdır.

31 yanvar – 3 fevral – ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin Bakı və Yerevana səfərləri zamanı Azərbaycan və Ermənistan prezidentləri və Xarici işlər nazirləri ilə görüşləri keçirilmişdir.

10-11 fevral – Paris yaxınlığındakı Rambuye sarayında Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrələrinin iştirakı ilə görüşü olmuşdur. Görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həllinə dair müzakirələr aparılmış, sonra yenidən Azərbaycan və Ermənistan prezidentləri arasında təkbətək görüş keçirilmişdir.

23 fevral – Türkiyə Böyük Millət Məclisinin xüsusi iclaslarında Xocalı soyqırımı ilə bağlı məsələ geniş müzakirə olunmuşdur.

7-8 mart – Vaşinqtonda ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrələrinin məsləhətləşmələri keçirilmişdir.

20 mart – İstanbulda ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrələrinin məsləhətləşmələri keçirilmişdir.

20 mart – Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin tənzimlənməsi üzrə vasitəçilik missiyasını həyata keçirən ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrələri S.Mənn (ABŞ), B.Fasye (Fransa) və Y.Merzlyakov (Rusiya) İstanbulda növbəti məsləhətləşmələr keçirmişlər. Mətbuat üçün qapalı keçən görüşdə ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin şəxsi nümayəndəsi A.Kaspşik də iştirak etmişdir. Həmsədrələrin Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin fevralda Fransada keçirilmiş görüşünün nəticələri və münaqişənin sülh yolu ilə nizama salınması istiqamətində atılacaq növbəti addımlara dair fikir mübadiləsi aparılmışdır.

24-25 mart – Rusiyanın təşəbbüsü ilə ATƏT-in Minsk qrupu həmsədri olan ölkələrin Xarici işlər nazirlərinin müavinləri səviyyəsində xüsusi missiyasının və Minsk qrupu həmsədrələrinin Bakı və Yerevana səfəri olmuşdur.

21 aprel – Bakıda Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev ATƏT-in Minsk qrupunun amerikalı həmsədri, səfir S.Mənni qəbul etmiş və görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həllinə dair aparılan danışıqlar prosesinin hazırkı vəziyyətinə dair fikir mübadiləsi aparılmışdır.

2 may – Rusiya Xarici İşlər Nazirliyində Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli məsələsinə dair məsləhətləşmələr keçirilmişdir. Məsləhətləşmələrdə Rusiya Xarici işlər nazirinin müavini Q.Karasin ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrələri S.Mənn (ABŞ), B.Fasye (Fransa), Y.Merzlyakov (Rusiya), habelə ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin Dağlıq Qarabağ münaqişəsi üzrə şəxsi nümayəndəsi A.Kaspşik (Polşa) ilə

danışıqlar aparmış, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllinə dair gündəlikdə duran məsələlər müzakirə edilmişdir.

24 may – ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri qrupun üzvü olan dövlətlərin nümayəndələri ilə birgə bəyanat vermişlər. Sənəddə deyilirdi: “Biz, Rusiya Federasiyasının, Amerika Birləşmiş Ştatlarının və Fransanın xarici siyasət idarələri başçılarının müavinləri, ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri və ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin şəxsi nümayəndəsi Bakıya birgə diplomatik missiya ilə gəlmişik. Səfərdə məqsəd Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin dincliklə nizama salınmasına kömək etməkdir, çünki hər iki tərəfin nizamasalmanın əsas prinsipləri barədə razılığa gəlməsinin vaxtı çatmışdır”.

5 iyun – Buxarestdə Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin görüşü keçirilmişdir.

14 iyun – Parisdə Azərbaycan və Ermənistan Xarici işlər nazirlərinin Minsk qrupu həmsədrlərinin iştirakı ilə görüşü keçirilmişdir.

19-21 iyun – İslam Konfransı Təşkilatı Xarici işlər nazirlərinin Bakı şəhərində keçirilən XXXIII konfransı Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzü ilə bağlı qətnamə qəbul etmişdir.

Qəbul edilən sənəddə üzv dövlətlər bir daha erməni təcavüzünü qətiyyətlə pisləmiş, Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğal olunmuş Azərbaycan ərazilərindən dərhal və qeyd-şərtsiz çıxarılmasını tələb etmişlər.

22-23 iyun – Vyanada ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin ATƏT-in Daimi Şurasına hesabatı dinlənilmişdir. Eyni zamanda, həmsədrlərin ATƏT-in Minsk qrupunun iştirakçıları üçün brifinqi keçirilmiş, ATƏT-in Daimi Şurasının sədri və ATƏT-in Baş Katibi ilə görüşləri olmuşdur.

30 iyun – Moskvada ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin məsləhətləşmələri olmuşdur.

17 iyul – “Səkkizlər qrupu” sədrinin Dağlıq Qarabağla bağlı bəyanatında deyilirdi: “Görüşdə Dağlıq Qarabağla əlaqədar vəziyyət haqqında məsələ qaldırıldı. Biz təsdiq etdik ki, “Səkkizlər qrupu” ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin vasitəçilik söylərini dəstəkləyir və münaqişəni artıq 2006-cı ildə dincliklə nizama salmağın əsas prinsiplərinin tezliklə razılaşdırılmasının zəruri olduğunu vurğulayır”. Bununla yanaşı, sənəddə bildirilirdi: “Biz Azərbaycanı və Ermənistanı siyasi iradə göstərməyə və razılaşma əldə etməyə, öz xalqlarını müharibəyə deyil, sülhə hazırlamağa çağırırıq”.

4 avqust – Nyu-Yorkda Azərbaycan Respublikası 2004-cü ildən artıq üçüncü dəfə Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində vəziyyətlə bağlı məsələni BMT Baş Assambleyasının gündəliyinə çıxarmışdır.

7 sentyabr – BMT Baş Məclisinin 60-cı sessiyasının 98-ci plenar iclaslarında “Azərbaycanın işğal edilmiş ərazilərində vəziyyət” adlı qətnamə qəbul edilmişdir. Beş maddədən ibarət qətnamədə BMT-nin Baş Məclisi Azərbaycanın işğal edilmiş ərazilərində baş verən yanlışlardan və onun vurduğu böyük ekoloji ziyanı ciddi narahatlığını bildirmişdir.

Sənəddə yanlışların qarşısının alınması və nəticələrinin aradan qaldırılması üçün təcili ekoloji əməliyyatın keçirilməsinin zəruriliyi vurğulanmış, tərəflərin bu məqsədlə əməkdaşlıq etməyə hazır olması bəyənilmiş, bu əməkdaşlıq qarşılıqlı etimad yaradan vacib tədbir kimi qiymətləndirilmiş, ekoloji əməliyyata hazırlıq kimi ətraf mühitə dəyən qısa və uzunmüddətli ziyanın müəyyənləşdirilməsi üçün bölgəyə BMT-nin Ətraf Mühitə Proqramının mütəxəssislərinin iştirakı ilə ATƏT-in missiyasının göndəriləcəyi vurğulanmış, BMT-nin bütün müvafiq təsisatları yanan ərazilərin bərpasına yardım göstərməyə çağırılmış, ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrindən məsələ ilə bağlı Baş Məclisin üzv dövlətlərinə 2007-ci il aprelin 30-dan gec olmayaraq hesabat təqdim etməsi xahiş olunmuşdur.

12 sentyabr – Parisdə ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrələrinin Ermənistan Xarici işlər naziri ilə görüşü keçirilmişdir.

13 sentyabr – Londonda ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrələrinin Azərbaycan Xarici işlər naziri ilə görüşü keçirilmişdir.

24-26 sentyabr – Nyu-Yorkda ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrələrinin Azərbaycan və Ermənistan Xarici işlər nazirləri ilə görüşləri keçirilmişdir.

2 oktyabr – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrələrini qəbul etmişdir. Görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizama salınması ilə bağlı danışıqların hazırkı vəziyyəti və perspektivlərinə dair fikir mübadiləsi aparılmışdır.

6 oktyabr – AŞPA-nın payız sessiyasının gedişində Dağlıq Qarabağ üzrə alt komitənin iclası keçirilmişdir.

6 oktyabr – Moskvada ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrələrinin iştirakı ilə Azərbaycan və Ermənistanın Xarici işlər nazirləri səviyyəsində münaqişənin sülh yolu ilə həlli yollarının axtarışına dair danışıqların növbəti mərhələsi başa çatmışdır.

6 oktyabr – Moskvada Rusiya Xarici işlər nazirinin Azərbaycan və Ermənistan Xarici işlər nazirləri ilə ayrı-ayrılıqda görüşləri keçirilmişdir.

24 oktyabr – Parisdə Azərbaycan və Ermənistan Xarici işlər nazirlərinin Minsk qrupu həmsədrlərinin iştirakı ilə görüşü keçirilmişdir.

25 oktyabr – Brüsseldə Minsk qrupu həmsədrlərinin ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri K.Qüxtla görüşü keçirilmişdir.

16 noyabr – Vyanada ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin ATƏT-in Daimi Şurasına hesabatı dinlənilmişdir.

20-24 noyabr – ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin Bakı və Yerevana səfərləri zamanı Azərbaycan və Ermənistan prezidentləri ilə görüşləri keçirilmişdir.

28 noyabr – Minskdə Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin görüşü keçirilmişdir.

28-29 noyabr – NATO üzvü olan 26 ölkənin dövlət və hökumət başçılarının iştirakı ilə Riqada keçirilən Zirvə toplantısının yekunu olaraq qəbul olunmuş 46 bənddən ibarət kommünikenin 43-cü bəndində alyans üzvü olan ölkələrin Cənubi Qafqazdakı münaqişələrin hələ də həll edilməməsindən narahatlığı əks olunmuşdur. NATO-nun Zirvə toplantısının yekun bəyannaməsində Azərbaycanın ərazi bütövlüyü və suverenliyi dəstəklənmiş və münaqişələrin sülh yolu ilə həll edilməsinə nail olmaq məqsədilə davam edən səylər müsbət qiymətləndirilmişdir.

4-5 dekabr – ATƏT-in Nazirlər Şurasının Brüsseldə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə əlaqədar qəbul etdiyi bəyanatda 2006-cı il ərzində aparılmış danışıqlar nəticəsində tərəflərin əsas prinsiplər üzrə razılığa gəlmələri üçün daha da yaxınlaşması qeyd olundu. Bununla yanaşı, qəbul edilən sənəddə Azərbaycan və Ermənistan prezidentləri 2007-ci ildə baza prinsiplərini razılaşdırmaq üçün səyləri gücləndirməyə çağırıldılar. Bundan əlavə, Brüsseldə ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin Azərbaycan və Ermənistan Xarici işlər nazirləri ilə görüşləri də keçirilmişdir.

11 dekabr – ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri Dağlıq Qarabağda keçirilmiş “referendumla” bağlı bəyanat yaymışlar. Bəyanatda deyilir: “ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri bildirirlər ki, Dağlıq Qarabağ rəhbərliyi beynəlxalq ictimaiyyətin heç bir üzvünün, o cümlədən həmsədr ölkələrin müstəqil dövlət kimi tanımadığı “Dağlıq Qarabağ” adlı bir “respublika”nın dekabrın 10-da “konstitusiya” referendumunu keçirmişdir.

Həmsədrələr inanmırlar ki, belə bir “referendum” Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli istiqamətində aparılan danışıqlar prosesinə xidmət edəcəkdir. Dağlıq Qarabağın hər hansı gələcək hüquqi statusu heç bir hədə olmadan, yaxud zor işlədilmədən, həm də bütün tərəflərin iştirakı ilə yalnız Minsk qrupu çərçivəsində və yalnız siyasi danışıqların nəticəsi kimi müəyyən edilməlidir”.

12-16 dekabr – Madriddə ATƏT-in gələcək fəaliyyətdə olan sədri İspaniya Xarici işlər naziri M.Moratinosla və İspaniya Xarici İşlər Nazirliyi əməkdaşları ilə görüş keçirilmişdir.

2007

1 yanvar – İspaniya (Xarici işlər naziri M.Moratinos) Belçikanı ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri qismində əvəz etdi.

23 yanvar – Moskvada ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrələrinin Azərbaycan və Ermənistan Xarici işlər nazirləri ilə məsləhətləşmələri keçirilmişdir. Rusiya Xarici işlər nazirinin Azərbaycan və Ermənistan Xarici işlər nazirləri ilə, Rusiya Xarici işlər nazirinin stats-katibi Q.Karasinin iştirakı ilə görüşü keçirilmişdir. Rusiya Xarici işlər nazirinin ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrələri ilə görüşü də olmuşdur.

24 yanvar – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrələrini qəbul etmişdir. Görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizama salınması ilə bağlı danışıqların hazırkı vəziyyəti və perspektivlərinə dair fikir mübadiləsi aparılmışdır.

24-26 yanvar – ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrələrinin Bakı, Yerevan və Xankəndinə səfərləri olmuşdur.

29 yanvar – Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli ilə məşğul olan ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrələri Y.Merzlyakov (Rusiya), B.Fasye (Fransa) və M.Brayza (ABŞ) bəyanat vermişlər. Bəyanatda deyilir ki, həmsədrələr münaqişənin həlli istiqamətində aparılan son danışıqlarda Ermənistan və Azərbaycan rəhbərlərinin nümayiş etdirdikləri konstruktiv yanaşmadan razılıqlarını bildirirlər. Həmsədrələr qeyd edirlər ki, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli üçün əsas prinsiplər toplusunun tamamlanmasında Ermənistan və Azərbaycan rəhbərlərinin göstərdikəri konstruktivlik onları ruhlandırır.

14 fevral – Parisdə ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin Ermənistan Xarici işlər naziri ilə məsləhətləşmələri keçirilmişdir.

Fevral – Türkiyə Böyük Millət Məclisinin xüsusi iclasında Xocalı soyqırımını ilə bağlı məsələ geniş müzakirə olunmuşdur.

13-14 mart – Cenevrədə Azərbaycan və Ermənistan Xarici işlər nazirlərinin, ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin Azərbaycan Xarici işlər naziri ilə görüşü keçirilmişdir.

29-30 mart – Vyanada həmsədrlərin ATƏT-in Minsk qrupu iştirakçıları üçün brifinqi keçirilmişdir.

19 aprel – Belqradada Qara dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının Xarici İşlər Nazirləri Şurası çərçivəsində Azərbaycan və Ermənistan Xarici işlər nazirlərinin görüşü keçirilmişdir.

10-11 may – Strasburqda ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin Azərbaycan və Ermənistan Xarici işlər nazirləri ilə ayrı-ayrılıqda görüşləri keçirilmişdir.

15-17 may – Pakistanın İslamabad şəhərində keçirilmiş İslam Konfransı Təşkilatı Xarici işlər nazirlərinin XXXIV konfransı Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzü ilə bağlı qətnamə qəbul etmişdir.

Qəbul edilən sənəddə üzv dövlətlər bir daha erməni təcavüzünü qətiyyətlə pisləmiş, Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğal olunmuş Azərbaycan ərazilərindən dərhal və qeyd-şərtsiz çıxarılmasını tələb etmişlər.

25 may – ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri B.Fasye və Y.Merzlyakov Bakıdakı görüşlərinin yekunlarına dair mətbuat konfransı keçirmişlər. Fransa və Rusiya vasitəçiləri bildirmişlər ki, görüşlərdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həllinin baza prinsipləri müzakirə olunmuşdur. B.Fasye demişdir ki, vasitəçilərin başlıca vəzifəsi sülh yolu ilə nizamasalmanın əsas prinsiplərini hazırlamaqdır. Öldə olunmuş razılaşmaya görə, iki prezidentin növbəti görüşünün iyunun 9-da Sankt-Peterburqda keçiriləcəyi bildirilmişdir.

5-7 iyun – ATƏT-in Minsk qrupunun Rusiyadan olan həmsədrinin regiona səfəri zamanı Azərbaycan və Ermənistan respublikalarının rəhbərləri ilə görüşləri keçirilmişdir.

6 iyun – Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev Prezident sarayında ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrlərini və təşkilatın fəaliyyətdə olan sədrinin xüsusi nümayəndəsini qəbul etmişdir.

7-8 iyun – ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin Yerevana səfəri zamanı Ermənistan rəhbərliyi ilə görüşü keçirilmişdir.

9 iyun – Sankt-Peterburqda Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin görüşü keçirilmişdir.

Sankt-Peterburqun “Konqreslər sarayı” dövlət kompleksinin “Baltik ulduzu” mehmanxanasında Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin görüşü keçirilmişdir. Sonra ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri və Xarici işlər nazirləri danışıqlara qatılmışlar. Görüş zamanı tərəflər mövqelərini bildirmiş, başlıca prinsiplər müzakirə olunmuşdur.

13 iyul – Həmsədrlərin ATƏT-in Minsk qrupunun iştirakçıları üçün brifinqi və Yüksək Planlaşdırma Qrupu və ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri ilə görüşü olmuşdur.

1 avqust – Moskvada ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllinə dair bağlı qapı arxasında məsləhətləşmələri keçirilmişdir. Məsləhətləşmələrdə ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin şəxsi nümayəndəsi də iştirak etmişdir.

Elə həmin gün həmsədrlər və ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin şəxsi nümayəndəsi Rusiya Xarici işlər nazirinin stats-katibi və müavini Q.Karasinlə məsləhətləşmələri davam etdirmişlər. Söhbət zamanı əsas nizamasalma prinsiplərinin razılaşdırılmasına dair danışıqlar prosesinin vəziyyəti və perspektivləri, qarşılıqlı maraq doğuran digər məsələlər müzakirə olunmuşdur.

3 sentyabr – Brüsseldə ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin Azərbaycan və Ermənistan Xarici işlər nazirləri ilə ayrı-ayrılıqda görüşləri keçirilmişdir.

18 sentyabr – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri B.Fasyeni (Fransa), Y.Merzlyakovu (Rusiya), M.Brayzanı (ABŞ) və ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin xüsusi nümayəndəsi A.Kaspşiki qəbul etmişdir. Görüş zamanı Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizama salınması ilə əlaqədar aparılan danışıqlar prosesinin hazırkı vəziyyəti ilə bağlı məsələlər müzakirə edilmişdir.

5 oktyabr – Vaşinqtonda ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin ABŞ Dövlət katibinin müavini D.Fridlə görüşü keçirilmişdir.

17 oktyabr – Parisdə ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin Azərbaycan və Ermənistan Xarici işlər nazirləri ilə görüşləri keçirilmişdir.

22 oktyabr – Parisdə ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin Fransa Xarici işlər nazirinin siyasi direktoru J.Arno ilə görüşü keçirilmişdir.

24-27 oktyabr – ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin Bakı və Yerevana səfərləri zamanı Azərbaycan və Ermənistan respublikalarının rəhbərləri ilə görüşləri keçirilmişdir.

26 oktyabr – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrələrini qəbul etmişdir.

8 noyabr – Vyanada ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrələrinin ATƏT-in Daimi Şurasına hesabatı dinlənilmişdir.

14 noyabr – ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri təşkilatın fəaliyyətdə olan sədri, İspaniyanın Xarici işlər naziri M.Moratinos ilə görüşmüşlər. Görüşdən sonra qəbul edilən bəyanatda bildirilir ki, həmsədrlər ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli istiqamətində aparılan danışıqlar prosesinin cari vəziyyəti barədə məlumat vermişlər. Bu, həmsədrlərin Madriddə ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri ilə üçüncü görüşü olmuşdur. Bəyanatda qeyd olunur ki, M.Moratinos Minsk qrupunun fəaliyyətini dəstəkləyir. O, Azərbaycan və Ermənistan prezidentləri, habelə Xarici işlər nazirləri ilə dəfələrlə görüşmüşdür.

13-16 noyabr – Madriddə ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrələrinin ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri İspaniya Xarici işlər naziri M.Moratinosla görüşü keçirilmişdir. Eyni zamanda, Minsk qrupu həmsədrələrinin məsləhətləşmələri olmuşdur.

29 noyabr – ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri M.Moratinos ATƏT-in üzvü olan ölkələrin Xarici İşlər Nazirləri Şurasının Madriddə keçirilən 15-ci iclasında bəyan edib ki, “dondurulmuş münaqişələr”in həlli üçün siyasi iradə göstərmək lazımdır. Qurumun Parlament Assambleyasının sədri Qoran Lenmarker isə çıxışında Dağlıq Qarabağda, Abxaziyada, Cənubi Osetiyada, Dnestryanıda və Kosovodakı münaqişələrin sülh yolu ilə həllinin vacibliyini vurğulamışdır. O, ATƏT-in Minsk qrupunun bu istiqamətdə çox böyük nailiyyətlər əldə etdiyini diqqətə çatdırmışdır. Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin dinc vasitələrlə nizama salınması üçün “qızıl imkan”ların olduğuna inandığını söyləyən Q.Lenmarker hər iki tərəfin siyasi iradəsi ilə sülh sazişinin imzalana biləcəyini vurğulamışdır.

29 noyabr – ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri Azərbaycan və Ermənistan xarici işlər nazirlərinin Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həllinə dair Madriddə keçirilmiş görüşündən sonra bəyanat vermişlər. Görüş ABŞ Dövlət katibinin müavini

N.Börns, Rusiyanın Xarici işlər naziri S.Lavrov və Fransanın Xarici işlər naziri B.Kuşnerin iştirakı ilə keçirilmişdir. Həmsədr dövlətlərin nümayəndələri Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həllinə dair Əsas Prinsiplər Toplusunu Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinə təqdim olunmaq üçün bu ölkələrin Xarici işlər nazirlərinə vermişlər. Bəyanatda deyilir ki, danışıqların son üç ili ərzində həmsədr dövlətlərin vasitəçiliyi sayəsində iki tərəf arasında olan yanaşma müxtəlifliyi azalmış və tərəflər arasında həll ediləsi cəmi bir neçə fikir ayrılığı qalmışdır. Madriddə təqdim olunan Əsas Prinsiplər Toplusu tərəflərə qalan razılaşdırılmamış məsələlərin ədalətli və konstruktiv həllini təklif edir.

29-30 noyabr – ATƏT-in Nazirlər Şurasının Madriddə keçirilən növbəti iclasında qəbul edilən bəyanatda Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanması istiqamətində cari danışıqların gələcək seçki ilində davam etdirilməsinə dair Azərbaycan və Ermənistan arasında razılığın əldə edilməsindən məmnunluq ifadə olundu. Bununla yanaşı, sənəddə ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrələrinin vasitəçiliyi ilə münaqişənin nizamlanmasının baza prinsiplərinin razılaşdırılması üçün tərəflərə təqdim olunmuş variant dəstəklənirdi.

10-13 dekabr – Helsinkidə ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrələrinin ATƏT-in gələcək fəaliyyətdə olan sədri Finlandiyanın Xarici işlər naziri İ.Kanerva ilə görüşü keçirilmişdir. ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrələrinin məsləhətləşmələri olmuşdur.

2008

1 yanvar – Finlandiya (Xarici işlər naziri İ.Kanerva, daha sonra A.Stubb) İspaniyanı ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri qismində əvəz etdi.

13-19 yanvar – ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrələrinin Bakı, Yerevan və Xankəndinə və daha sonra yenə Bakıya səfəri olmuşdur. Tərəflər nizamlanmanın Madrid Baza prinsiplərinə münasibət bildirmişlər.

14 yanvar – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri B.Fasyeni (Fransa), Y.Merzlyakovu (Rusiya), M.Brayzanı (ABŞ) və ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin xüsusi nümayəndəsi A.Kaspsiki qəbul etmişdir. Görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli ilə bağlı aparılan danışıqların hazırkı vəziyyətinə dair məsələlər müzakirə edilmişdir.

18 yanvar – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri B.Fasyeni (Fransa), Y.Merzlyakovu (Rusiya), M.Brayzanı (ABŞ) və ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin xüsusi nümayəndəsi A.Kaspsiki qəbul etmişdir. Görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllinə dair aparılan danışıqlarla bağlı məsələlər müzakirə edilmişdir.

3-4 mart – Ermənilər tərəfindən atəşkəsin pozulması nəticəsində təmas xəttində bir neçə azərbaycanlı həlak olmuşdur.

7 mart – ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrləri bu hadisə ilə bağlı bəyanat qəbul etmişlər.

13 mart – Vyanada ATƏT-in Hofburq sarayında yerləşən ofisində Minsk qrupunun həmsədrləri qrupun digər üzvləri üçün bağlı brifinq keçirmişlər. Brifinqdə Y.Merzlyakov (Rusiya), B.Fasye (Fransa), amerikalı həmsədr M.Brayzanın köməkçisi M.Karpenter və Minsk qrupunun üzvü olan digər ölkələrin (Almaniya, Türkiyə, İtaliya, Belarus, Finlandiya, İspaniya və Yunanıstan) nümayəndələri iştirak etmişlər. Brifinqdən sonra Minsk qrupunun rusiyalı həmsədri Y.Merzlyakov bildirib ki, bu görüşdə ötən il noyabrın axırında münaqişə tərəfləri olan ölkələrin Xarici işlər nazirlərinin Madrid görüşündən sonra həmsədrlərin danışıqlar prosesində göstərdikləri səy, tərəflərin mövqeyi və əldə olunmuş nəticələr haqda məlumat verilmişdir.

11-14 mart – Vyanada ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin Ermənistan Xarici işlər naziri ilə görüşü keçirilmiş və öz aralarında məsləhətləşmələri olmuşdur.

13-14 mart – İslam Konfransı Təşkilatının Seneqalın Dakar şəhərində keçirilmiş XI Zirvə toplantısı Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü haqqında qətnamələr qəbul etmişdir. Qəbul edilən sənədlərdə üzv dövlətlər bir daha erməni təcavüzünü qətiyyətlə pisləmiş, Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğal olunmuş ərazilərdən dərhal və qeyd-şərtsiz çıxarılmasını tələb etmişlər. Bununla yanaşı, Zirvə konfransında təşkilatın yeni Nizamnaməsi qəbul edilmişdir. İKT-nin bu əsas sənədinin məqsəd və məramları bölməsində Azərbaycan nümayəndə heyətinin fəaliyyəti nəticəsində ərazisi işğal altında olan dövlətlərin öz ərazi bütövlüyünü bərpa etməsi hüququnun üzv dövlətlər tərəfindən birmənalı dəstəklənməsi barədə müddəa təsbit edilmişdir.

14 mart – BMT Baş Məclisinin 62-ci sessiyasının 86-cı plenar iclasında “Azərbaycanın işğal edilmiş ərazilərində vəziyyət” adlı qətnamə

qəbul edilmişdir. Sənəddə Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində ermənilərin məskunlaşdırılması, həmin ərazilərdə yanğınların törədilməsi pislənir, Təhlükəsizlik Şurasının məlum 4 qətnaməsinə istinad edilməklə erməni silahlı qüvvələrinin işğal olunmuş Azərbaycan ərazilərindən dərhal, tamamilə və qeyd-şərtsiz çıxarılması tələb olunurdu. Bununla yanaşı, qətnamədə Azərbaycanın suverenliyi, ərazi bütövlüyünə hörmət ifadə olunur, eləcə də öz torpaqlarından qovulmuş azərbaycanlıların doğma yurdlarına qayıtmaq hüququ bir daha təsdiqlənirdi.

14-16 mart – Parisdə ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin Azərbaycan Xarici işlər naziri ilə görüşü keçirilmiş və öz aralarında məsləhətləşmələri olmuşdur.

1-4 aprel – Buxarestdə ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin Azərbaycan və Ermənistan prezidentləri ilə ayrı-ayrılıqda, eyni zamanda hər iki ölkə Xarici işlər nazirləri ilə görüşləri keçirilmiş və həmsədrlərin məsləhətləşmələri olmuşdur.

2 aprel – NATO-nun sammitində iştirak etmək üçün Buxarestdə səfərdə olan Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev onun üçün ayrılmış iqamətgahda – “Hilton” hotelində ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri M.Brayzanı (ABŞ), B.Fasyeni (Fransa), Y.Merzlyakovu (Rusiya) və ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin xüsusi nümayəndəsi A.Kaspiqi qəbul etmişdir. Görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizama salınması ilə bağlı məsələlər ətrafında fikir mübadiləsi aparılmışdır.

2-4 aprel – NATO-nun Buxarestdə keçirilən Zirvə toplantısında qəbul edilən Yekun Bəyannamənin 43-cü maddəsində ərazisində “dondurulmuş münaqişələr” olan dörd postsovet respublikasının müstəqilliyi, suverenliyi və ərazi bütövlüyünün dəstəklənməsi, eləcə də bu münaqişələrin həmin prinsiplər əsasında həll edilməsinin tövsiyə olunması göstərilirdi.

16 aprel – ATƏT-in Vyanada Hofburq sarayında yerləşən ofisində Minsk qrupunun həmsədrləri qrupa üzv olan digər ölkələrin təmsilçiləri üçün növbəti ənənəvi brifinq keçirmişlər. Brifinqdə Y.Merzlyakov (Rusiya), B.Fasye (Fransa), M.Brayzanın köməkçisi M.Karpenter (ABŞ) və Minsk qrupunun üzvü olan digər ölkələrin (Almaniya, Türkiyə, İtaliya, Belarus, Finlandiya, İspaniya və Yunanıstan) nümayəndələri iştirak etmişdir. Həmsədrlər Minsk qrupuna üzv dövlətlərin nümayəndələrinə NATO-nun Buxarest sammitində Azərbaycan və Ermənistan prezidentləri ilə görüşləri,

danışıqlar prosesinin mövcud durumu və gələcək fəaliyyət istiqamətləri barədə məlumat vermişlər.

14-18 aprel – Vyanada ATƏT-in Minsk qrupunun növbədənəkar iclasında Minsk qrupu həmsədrlərinin ATƏT-in Baş Katibi M. Brişambo ilə məsləhətləşmələri keçirilmişdir.

4-6 may – Paris və Strasburqda ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin Azərbaycan və Ermənistanın Xarici işlər nazirləri ilə görüşləri keçirilmiş və Minsk qrupu həmsədrlərinin məsləhətləşmələri olmuşdur.

5 iyun – Moskvada ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin Sankt-Peterburq görüşü ərəfasində məsləhətləşmələri keçirilmişdir. Minsk qrupu həmsədrlərinin onlara müraciəti hazırlanmışdır.

6-8 iyun – Sankt-Peterburqda MDB-nin qeyri-rəsmi sammiti çərçivəsində Azərbaycan və Ermənistan prezidentləri arasında, sonradan isə ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin iştirakı ilə görüşü keçirilmişdir. Bundan əlavə, ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin Azərbaycan və Ermənistan Xarici işlər nazirləri ilə görüşləri olmuş və həmsədrlərin məsləhətləşmələri keçirilmişdir.

9-10 iyun – Helsinkidə ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri, Finlandiyanın Xarici işlər naziri A.Stubbla eləcə də, ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin Cənubi Qafqaz üzrə xüsusi nümayəndəsi H.Talvitye ilə görüşü keçirilmişdir.

10 iyun – ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri A.Stubb ATƏT-in Minsk qrupunun Rusiya, ABŞ və Fransadan olan həmsədrləri ilə Helsinkidə keçirilən görüşünün yekunlarını şərh edərək bildirmişdir ki, Minsk qrupunun həmsədrləri – Y.Merzlyakov, M.Brayza və B.Fasye ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinə Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin Sankt-Peterburqda keçirilən görüşü, ümumilikdə Dağlıq Qarabağda vəziyyət barədə məlumat vermişlər. A.Stubb bildirmişdir ki, münacişənin ATƏT məkanında həlli Finlandiyanın təşkilatda sədrliyinin prioritetidir. O, Azərbaycanı və Ermənistanı Minsk qrupunun imkanlarından tam istifadə etməyə və münacişənin həllinin əsas prinsipləri barədə təklifləri ciddi müzakirə etməyə çağırmışdır.

18-20 iyun – Uqandanın Kampala şəhərində İKT Xarici işlər nazirlərinin XXXV konfransında Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü haqqında qətnamələr qəbul edilmişdir. Qəbul edilən sənədlərdə üzv dövlətlər bir daha

erməni təcavüzünü qətiyyətlə pisləmiş, Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğal olunmuş ərazilərdən dərhal və qeyd-şərtsiz çıxarılmasını tələb etmişlər.

27-28 iyun – ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin Bakı, Yerevan və Xankəndinə səfəri olmuşdur.

30 iyun – 3 iyul – Vyanada ATƏT-in təhlükəsizlik sahəsində problemlərlə bağlı illik konfransında ATƏT-in Minsk qrupu iştirakçıları üçün brifinqi və Minsk qrupu həmsədrlərinin məsləhətləşmələri keçirilmişdir.

22 iyul – ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri Y.Merzlyakov (Rusiya), B.Fasye (Fransa) və M.Brayza (ABŞ) birgə bəyanat yaymışdır. Həmsədrlər bəyanatda Azərbaycan və Ermənistan dövlət başçılarının iyunun 6-da Sankt-Peterburqda keçirilmiş görüşündə və eləcə də həmsədrlərin iyun ayının 27-28-də regiona səfəri zamanı əldə edilən konstruktiv nailiyyətləri alqışlamışlar. Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin hərb yolu ilə həllinin olmadığını vurğulayan həmsədrlər Sankt-Peterburq görüşü zamanı hər iki ölkənin dövlət başçılarını Minsk qrupu çərçivəsində aparılan danışıqları dəstəkləməyə çağırıqlarını bildirmişlər. Azərbaycan və Ermənistan Xarici işlər nazirlərinin növbəti həftələrdə keçiriləcək görüşünü gözlədiklərini bildirən həmsədrlər münaqişənin həllinin Baza prinsipləri üzərində işləməyi davam etdirəcəklərini vurğulamışlar.

24-27 sentyabr – Nyu-Yorkda Minsk qrupu həmsədr dövlətlərinin nümayəndələrinin məsləhətləşmələri keçirilmiş və həmsədrlərin Ermənistan prezidenti, Azərbaycan və Ermənistan Xarici işlər nazirləri ilə görüşü, eləcə də Minsk qrupu həmsədrlərinin məsləhətləşmələri olmuşdur.

31 oktyabr – 1 noyabr – Moskvada Rusiya, Azərbaycan və Ermənistan Xarici işlər nazirlərinin görüşü və Minsk qrupu həmsədrlərinin Azərbaycan, Ermənistan və Rusiya prezidentlərinin görüşü ərəfəsində məsləhətləşmələri keçirilmişdir.

2 noyabr – Mayendorf qəsridə (Moskva ətrafı) Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin Rusiya Prezidentinin vasitəçiliyi ilə üçtərəfli formatda görüşü keçirilmişdir. Görüş başa çatdıqdan sonra Rusiya, Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin birgə imzaladığı bəyannamədə münaqişənin ərazi bütövlüyü çərçivəsində həlli nəzərdə tutulurdu. Bəyannamənin imzalanmasında ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri də iştirak etmişlər.

Bəyannamədə deyilirdi: "Rusiya Federasiyası Prezidentinin dəvəti ilə Azərbaycan Respublikasının, Ermənistan Respublikasının və Rusiya

Federasiyasının prezidentləri 2008-ci il noyabrın 2-də Moskvada görüşərək, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin vəziyyətini və onun siyasi vasitələrlə, ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri kimi Rusiyanın, ABŞ-ın və Fransanın vasitəçiliyi ilə Azərbaycan və Ermənistan arasında birbaşa dialoqun davam etdirilməsi yolu ilə həlli perspektivlərini konstruktivlik şəraitində konkret şəkildə və dolğun müzakirə edərək bəyan edirlər ki, münaqişənin beynəlxalq hüququn prinsipləri və normaları, bu çərçivələrdə qəbul olunmuş qərarlar və sənədlər əsasında siyasi yolla həlli ilə Cənubi Qafqazda vəziyyətin sağlamlaşmasına və regionda sabitliyin və təhlükəsizliyin bərqərar edilməsinin təmin olunmasına kömək edəcəklər ki, bu da regionda iqtisadi inkişaf və hərtərəfli əməkdaşlıq üçün əlverişli şərait yaradacaq”.

Bununla yanaşı sənəddə göstərilirdi ki, ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin münaqişənin siyasi yolla həllinin əsas prinsiplərinin işlənilib hazırlanması məqsədi ilə 2007-ci ilin noyabrın 29-da Madriddə tərəflərlə keçirilmiş görüşü və sonrakı diskussiyalar nəzərə alınmaqla həmsədrlərin vasitəçilik səylərinin davam etdirilməsinin böyük əhəmiyyətə malik olmasını təsdiq edir və münaqişənin sülh yolu ilə həllinə nail olunmasının bütün aspektləri və mərhələlərinin hüquqi öhdəliklər yaradan beynəlxalq təminatlarla müşayiət edilməli olduğuna razılaşırlar.

Eyni zamanda, bəyannamədə qeyd edilirdi ki, Azərbaycan və Ermənistan prezidentləri Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin siyasi yolla həllinin razılaşdırılması üzərində işi, o cümlədən gələcəkdə yüksək səviyyədə təmasların gedişində davam etdirmək barədə razılığa gəlmişlər və özlərinin Xarici işlər nazirlərinə ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri ilə qarşılıqlı əlaqədə danışıqlar prosesində gələcək addımları fəallaşdırmağı tapşırırlar.

Sənədin sonunda münaqişənin həllinə dair səylər kontekstində etimadın möhkəmləndirilməsi üçün tədbirlərin reallaşdırılmasına şərait yaradılmasının təşviq olunması vacib hesab edilirdi.

4-8 noyabr – Vyanada ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin ATƏT-in Daimi Şurasına illik hesabatı dinlənilmişdir. Həmsədrlərin ATƏT-in Minsk qrupu iştirakçıları üçün brifinqi və ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri ilə məsləhətləşmələri keçirilmişdir.

6 noyabr – Vyanada ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin növbəti görüşü keçirilmişdir. Həmsədrlər – ABŞ dövlət katibinin Avrasiya məsələləri üzrə müşaviri M.Brayza (ABŞ), səfir B.Fasye (Fransa) və səfir Y.Merzlyakov (Rusiya) Minsk qrupunun üzvü olan digər ölkələrin

nümayəndələrinə ötən aylarda Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli ilə bağlı aparılmış danışıqlar barədə məlumat vermiş, məsləhətləşmələr aparmışlar.

Görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı son danışıqların, eləcə də bölgədə baş verən hadisələrin münaqişənin həlli prosesinə göstərə biləcəyi təsiri şərh edən həmsədrlər 2008-ci ilin iyunundan bəri Azərbaycan və Ermənistan prezidentləri arasında keçirilmiş görüşlərlə danışıqların qarşılıqlı konstruktiv mərhələyə qədəm qoyduğunu bildirmişlər.

Moskva Bəyannaməsini müsbət dəyərləndirən həmsədrlər bundan sonra da tərəflər arasında yüksək səviyyədə danışıqların davam etdiriləcəyinə ümid etdiklərini və hər iki ölkənin münaqişənin sülh yolu ilə həllinə tərəfdar olduğunu vurğulamışlar. Həmçinin bildirilmişdir ki, münaqişənin həlli prosesində hər aspektdən beynəlxalq hüququn prinsiplərinin qorunması ən vacib şərtidir. Gürcüstanda baş vermiş hadisələrdən sonra danışıqların bəzi elementlərinin dəyişdiyini bildirən B.Fasye bölgədə yaranmış həssas vəziyyət nəzərə alınaraq, hər iki tərəfin məqbul kompromis həll variantına gedəcəyinə ümidvar olduğunu söyləmişdir.

Bununla yanaşı, görüşdə bildirilmişdir ki, hazırda münaqişənin həlli məsələsində Azərbaycan tərəfi dövlətlərin ərazi bütövlüyü prinsipini, Ermənistan tərəfi isə xalqların öz müqəddəratını referendum yolu ilə təyinetmə hüququnu rəhbər tutur. Madrid təklifində hər iki mövqenin əks olunduğunu deyən həmsədrlər yekun olaraq hansı həll variantına üstünlük veriləcəyinin yalnız münaqişə tərəflərindən asılı olduğunu, Minsk qrupunun isə vasitəçilik funksiyası daşdığını vurğulamışlar.

12-18 noyabr – ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin Bakı, Yerevan və Xankəndinə səfərləri olmuşdur.

13 noyabr – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Minsk qrupunun həmsədrləri B.Fasyeni (Fransa), Y.Merzlyakovu (Rusiya), M.Brayzanı (ABŞ) və ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin xüsusi nümayəndəsi A.Kaspşiki qəbul etmişdir. Görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizama salınması ilə bağlı danışıqların hazırkı vəziyyəti və perspektivləri ilə bağlı məsələlər müzakirə olunmuşdur.

2-5 dekabr – Helsinkidə ATƏT-in Nazirlər Şurasının iclası çərçivəsində ATƏT-in Minsk qrupu həmsədr dövlətlərinin Xarici işlər nazirlərinin (S.Lavrov, B.Kuşner və D.Frid) Azərbaycan və Ermənistan

Xarici işlər nazirləri ilə görüşü keçirilmişdir. Moskva bəyannaməsi əsasında Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi üzrə birgə bəyanat qəbul edilmiş, Minsk qrupu həmsədrlərinin Azərbaycan və Ermənistan Xarici işlər nazirləri ilə görüşləri və iki nazir arasında məsləhətləşmələr aparılmış, həmsədrlərin məsləhətləşmələri və ATƏT-in gələcək sədri və ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin Cənubi Qafqaz üzrə xüsusi nümayəndəsi H.Talvitye ilə görüşləri keçirilmişdir.

4-5 dekabr – ATƏT-in üzvü olan ölkələrin Xarici işlər nazirləri Şurasının Helsinkidə keçirilmiş iclasında Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı birgə bəyanat qəbul edilmişdir.

Bəyanatda deyilirdi: “Biz, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin siyasi yolla həllinə yönəlmiş sülh prosesində Ermənistan və Azərbaycan prezidentlərinin 2008-ci ildə iyunun 6-da Sankt-Peterburqda və xüsusən də noyabrın 2-də Moskvada keçirdikləri iki görüşdən sonra yaranmış konstruktiv və müsbət təkanı alqışlayırıq. Ermənistan, Azərbaycan və Rusiya prezidentlərinin imzaladıqları Moskva Bəyannaməsi münaqişənin nizamlanmasında ümid-verici mərhələ açmışdır. Biz tərəflərin, Moskva Bəyannaməsinin müddəalarına uyğun olaraq və ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrləri ilə əlaqədə danışıqlar prosesindəki söyləri intensivləşdirmək, habelə 2007-ci il noyabrın 29-da Madriddə təklif olunmuş Əsas prinsipləri daha dəqiqliklə işləmək və sonradan ümumi sülh sazişini hazırlamağa başlamaq niyyətlərini təşviq edirik. Biz onların etimadyaratma tədbirlərini genişləndirmək və atəşkəsi möhkəmləndirmək niyyətlərini də yüksək qiymətləndiririk”.

Sənəddə daha sonra qeyd edilirdi: “Moskva Bəyannaməsinin müddəalarına uyğun olaraq, biz həmçinin tərəfləri vasitəçilərimizin bu il noyabrın ortalarında regiona son səfərləri zamanı tərəflərin rəhbərlərinə təklif etdikləri kimi vətəndaşların və hərbcilərin həyatını qorumaq məqsədi ilə ön mövqelərdən snayperləri çıxarmaqdan başlamaqla, həmsədrlərlə birlikdə etimadın möhkəmləndirilməsi tədbirlərini həyata keçirməyə başlamağa çağırırıq. Etimadın möhkəmləndirilməsinə dair bu və digər tədbirlər vasitəsilə atəşkəs rejimini sabitləşdirmək məqsədi ilə tərəflərin bir-biri ilə, həmsədrlərlə və ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin şəxsi nümayəndəsi ilə işləməsi son dərəcə zəruridir. Biz bir daha qəti rəyimizi təsdiq edirik ki, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin hərbi yolla həlli yoxdur və tərəfləri məsələnin dincliklə nizama salınmasına tərəfdar olduqlarını təsdiqləməyə çağırırıq”.

2009

1 yanvar – Yunanıstan (Xarici işlər naziri D.Bakoyannis) Finlandiyanı ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri qismində əvəz etdi.

19 yanvar – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri M.Brayzanı (ABŞ), B.Fasyeni (Fransa), Y.Merzlyakovu (Rusiya) və ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin xüsusi nümayəndəsi A.Kaspşiki qəbul etmişdir. Görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli ilə bağlı aparılan danışıqların hazırkı vəziyyəti və perspektivlərinə dair məsələlər müzakirə olunmuşdur.

19-22 yanvar – ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin Bakı və Yerevana səfəri zamanı Azərbaycan və Ermənistan prezidentləri və Xarici işlər nazirləri ilə görüşləri keçirilmişdir.

28 yanvar – İsveçrənin Sürix şəhərində Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin təkbətək görüşü olmuşdur. Sonra görüş ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin iştirakı ilə davam etdirilmişdir. Görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli ilə bağlı məsələlərin hazırkı vəziyyəti və perspektivləri barədə fikir mübadiləsi aparılmışdır.

29 yanvar – ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin yanvarın 28-də Sürixdə keçirilmiş görüşü barədə birgə bəyanat yaymışlar. Bəyanatda prezidentlər arasında keçirilmiş görüşü şərh edən həmsədrlər, ATƏT-in Madrid sammitində tərəflərə təklif edilmiş Baza prinsipləri əsasında Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həllinə dair fikir mübadiləsi aparıldığını bildirmişlər. Həmsədrlər tərəflər arasındakı əsas fikir ayrılıqlarını aradan qaldırmaq məqsədi ilə Baza prinsipləri ətrafında hər iki ölkənin Xarici İşlər Nazirliklərinin rəhbərləri ilə birlikdə təkliflər üzərində çalışacağına razılıqlarını ifadə etmişlər. Bununla yanaşı, sənəddə göstərilirdi ki, həmsədrlər ümid edirlər ki, tərəflər ən yaxın gələcəkdə münaqişə ilə bağlı sülh sazişinin əldə olunması üçün mövcud olan fikir ayrılığını aradan qaldıra biləcəklər. Bu, bütün tərəflər üçün hazırkı “status-kvo” vəziyyətindən daha münasibdir. Eyni zamanda, bəyanatda vurğulanırdı ki, “Həmsədrlərin qarşıya qoyduğu məqsəd münaqişənin Helsinki Yekun Aktında nəzərdə tutulan ərazi bütövlüyü, öz müqəddəratını təyinetmə və güc tətbiqindən imtina prinsipləri əsasında ədalətli və tarazlaşdırılmış həll yoluna nail olmaqdır”.

26 fevral – 4 mart – ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin Bakı, Yerevan və Xankəndinə və daha sonra yenə Bakıya səfərləri olmuşdur.

27 fevral – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri M.Brayzanı (ABŞ), B.Fasyeni (Fransa), Y.Merzlyakovu (Rusiya) və ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin xüsusi nümayəndəsi A.Kaspşiki qəbul etmişdir. Görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizama salınması ilə bağlı aparılan danışıqların hazırkı vəziyyəti və perspektivlərinə dair fikir mübadiləsi aparılmışdır.

3 mart – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri M.Brayzanı (ABŞ), B.Fasyeni (Fransa), Y.Merzlyakovu (Rusiya) və ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin xüsusi nümayəndəsi A.Kaspşiki qəbul etmişdir. Görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizama salınması ilə bağlı məsələlər müzakirə olunmuşdur.

7 mart – ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri M.Brayza (ABŞ), B.Fasye (Fransa) və Y.Merzlyakov (Rusiya) bölgəyə səfərlərinin yekunlarına dair bəyanat vermişlər. Bəyanatda deyilirdi ki, “Azərbaycan və Ermənistan prezidentləri görüşlərin müntəzəm olaraq davam etdirilməsi istəklərini ifadə etmişlər. Buna görə də həmsədrlər gələcək aylarda Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə nizamlanmasına dair baza prinsipləri çərçivəsində həll edilməmiş əsas məsələləri müzakirə etmək üçün hər iki prezidentin görüşünü təşkil etməyə çalışacaqdır. Həmsədrlər bu məsələlərin hər iki prezidentlə açıq və səmimi müzakirəsindən məmnunluq ifadə etmişlər. Onlar ümidvar olduqlarını bildirmişlər ki, münaqişənin tez bir zamanda sülh yolu ilə həlli üçün tərəflər arasında fikir ayrılıqlarını müəyyənləşdirmək və aradan qaldırmaqla danışıqlarda irəliləyişlərə nail olmağa davam edəcəklər”.

12 mart – Vyanada həmsədrlərin ATƏT-in Minsk qrupunun iştirakçıları üçün brifinqi keçirilmişdir.

3-4 aprel – NATO-nun 60 illiyi ilə əlaqədar Kehl və Strasburqda keçirilmiş Zirvə toplantısında qəbul edilmiş Bəyannamənin münaqişələrlə bağlı 58-ci bəndində təşkilatın Cənubi Qafqaz və Moldova ərazilərindəki münaqişələrin mövcudluğundan ciddi narahatlıq keçirdiyi bildirilməklə yanaşı, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün dəstəkləndiyi də öz əksini tapdı.

24 aprel – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev

ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri M.Brayzanı (ABŞ), B.Fasyeni (Fransa), Y.Merzlyakovu (Rusiya) və ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin xüsusi nümayəndəsi A.Kaspşiki qəbul etmişdir. Görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli ilə bağlı aparılan danışıqların hazırkı vəziyyəti və perspektivlərinə dair məsələlər ətrafında fikir mübadiləsi aparılmışdır.

29 aprel – Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin Brüsselə səfəri zamanı NATO-nun baş katibi Y.Sxefferlə görüşündə Alyansın ali nümayəndəsi, respublikamızın NATO üçün regionda mühüm rol oynayan ölkə olduğunu bildirməklə yanaşı, qeyd etmişdir ki, təmsil etdiyi qurum Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin tənzimlənməsində birbaşa rol oynamasa da, bu münaqişənin həllində ərazi bütövlüyü prinsipi sual altına qoyulmamalıdır.

1 may – BMT-nin Baş qərargahında təşkilatın baş katibi Pan Ki Munun “Azərbaycanın işğal edilmiş ərazilərində vəziyyət” adlı hesabatı yayılmışdır.

7 may – Praqada, ABŞ səfirliyinin iqamətgahında Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin görüşü olmuşdur. Hər iki ölkənin Xarici işlər nazirlərinin və ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrlərinin iştirak etdikləri görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli ilə bağlı danışıqların hazırkı vəziyyəti və perspektivləri barədə fikir mübadiləsi aparılmışdır.

9 may – ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri Azərbaycan ilə Ermənistan arasında atəşkəs elan olunmasının 15 illiyi münasibətilə bəyanatla çıxış etmişdir. D.Bakoyannis tərəfləri atəşkəs rejiminə tam əməl etməyə, həmçinin snayperləri ön xətdən çəkməyə çağırmışdır. ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri keçmiş SSRİ məkanında ən irimiqyaslı hərbi əməliyyatlara 15 il əvvəl son qoyulduğunu vurğulamışdır: “Biz bir məsələni də diqqətdən qaçırmamalıyıq ki, 15 il əvvəl atəşkəs əldə olunmasına baxmayaraq, təmas xəttində vəziyyət qeyri-sabitdir, itkilər davam edir. Qarşılıqlı etimad mühitinin yaranması üçün atəşkəs rejiminin şərtlərinə tam əməl olunmalı, həmsədrlərin snayperləri ön cəbhədən geri çəkmək çağırışına riayət edilməlidir”.

12 may – ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri Azərbaycan ilə Ermənistan arasında atəşkəs elan olunmasının 15 illiyi münasibətilə bəyanatla çıxış etmişlər.

23-25 may – Suriyanın Dəməşq şəhərində keçirilmiş İKT Xarici işlər nazirlərinin XXXVI konfransında Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü haqqında qətnamələr qəbul edilmişdir. Qəbul edilən sənədlərdə üzv dövlətlər bir daha erməni təcavüzünü qətiyyətlə pisləmiş, Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğal olunmuş ərazilərdən dərhal və qeyd-şərtsiz çıxarılmasını tələb etmişlər.

Ümumiyyətlə, İslam Konfransı Təşkilatı çərçivəsində Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü ilə əlaqədar qəbul edilmiş sənədlər bu təşkilatın müntəzəm keçirdiyi toplantılarda hər dəfə Azərbaycan tərəfinin təklifi ilə yeni bəndlər əlavə edilərək xeyli təkmilləşdirilmişdir. Belə ki, İKT Xarici işlər nazirlərinin Kuala-Lumpur (2000), Bamako (2001), Xartum (2002), Tehran (2003), İstanbul (2004), Səna (2005), Bakı (2006), İslamabad (2007), Kampala (2008), Dəməşq (2009), eləcə də İKT-nin üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının Putracaya (2003) və Dakarda (2008) keçirilən zirvə toplantılarında Azərbaycanla əlaqədar çox mühüm əhəmiyyət kəsb edən sənədlər qəbul edilmişdir.

29 may – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri M.Brayzanı (ABŞ), B.Fasyeni (Fransa), Y.Merzlyakovu (Rusiya) və ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin xüsusi nümayəndəsi A.Kaspiqi qəbul etmişdir. Görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli ilə bağlı aparılan danışıqların hazırkı vəziyyəti və perspektivlərinə dair fikir mübadiləsi aparılmışdır.

4 iyun – Sankt-Peterburqda Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin görüşü olmuşdur. Hər iki ölkə Xarici işlər nazirlərinin və ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri M.Brayza (ABŞ), B.Fasye (Fransa) və Y.Merzlyakovun (Rusiya) iştirak etdikləri görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizama salınması ilə bağlı danışıqların hazırkı vəziyyəti və perspektivləri barədə fikir mübadiləsi aparılmışdır.

6 iyun – ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri M.Brayza (ABŞ), B.Fasye (Fransa) və Y.Merzlyakov (Rusiya) Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin iyunun 4-də Sankt-Peterburqda görüşü ilə bağlı bəyanat yaymışlar. Bəyanatda deyilirdi ki, bu görüş 2008-ci ilin iyun ayından bəri prezidentlərin keçirdikləri beşinci görüş olmuşdur. Həmsədrlər bildirmişlər ki, istər təkbətək, istərsə də Minsk qrupunun həmsədrləri və hər iki ölkənin Xarici işlər nazirlərinin iştirakı ilə keçirilmiş görüşlərdə prezidentlər

Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli ilə bağlı vasitəçilər tərəfindən irəli sürülmüş konsepsiyayı və razılaşdırılmamış bəzi elementləri müzakirə etmişlər.

3 iyul – Azərbaycan və Ermənistanın bir qrup ziyalıları hər iki dövlətin Rusiya Federasiyasındakı səfirlərinin təşəbbüsü ilə ATƏT-in xətti ilə Xankəndidə, Şuşada olmuş, oradan Ermənistana gedərək ölkə prezidenti ilə görüşmüşlər. Həmin gün qrupun üzvləri Yerevandan Bakıya gəlmiş və Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin qəbulunda olmuşlar.

10 iyul – “Böyük səkkizlər”in İtaliyanın Akvil şəhərində keçirilən toplantısında ABŞ, Rusiya və Fransa prezidentləri Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsini də müzakirə etdilər. Sonda hər üç prezidentin münaqişə ilə bağlı qəbul etdikləri birgə bəyanatda həmsədrlərə Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərini Baza Prinsiplərinə dair son təkliflərin əks olunduğu, yəni 2007-ci il noyabrın 29-da açıqlanmış Madrid təklifləri üzrə yeni versiyayı təqdim etməyi tapşırıdılar.

Bununla yanaşı, sənəddə ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədri olan dövlətlərin prezidentlərinin Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərini qalan fikir ayrılıqlarını aradan qaldırmağa və hərtərəfli sülh planının əsasını təşkil edəcək Baza Prinsiplərinin razılaşdırılmasını başa çatdırmağa çağırışı öz əksini tapdı.

Bəyanatda qeyd edilirdi ki, ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədr ölkələrinin başçıları əsas prinsiplərin razılaşdırılmasında Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinə dəstək verəcəklərini təsdiqləmişlər. Eyni zamanda, sənəddə bu prinsiplərin Helsinki Yekun Aktına, yəni gücün tətbiq edilməməsi, ərazi bütövlüyü və öz müqəddəratını təyin etmə hüququna əsaslandığı qeyd olundu.

10 iyul – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri M.Brayzanı (ABŞ), B.Fasyeni (Fransa), Y.Merzlyakovu (Rusiya) və ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin xüsusi nümayəndəsi A.Kaspsiki qəbul etmişdir. Görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizama salınması ilə bağlı danışıqların hazırkı vəziyyəti və perspektivlərinə dair fikir mübadiləsi aparılmışdır.

17 iyul – Moskvada, “Prezident-otel”də Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin görüşü olmuşdur. Görüşdə hər iki ölkənin Xarici işlər nazirləri, ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri M.Brayza (ABŞ), B.Fasye (Fransa), Y.Merzlyakov (Rusiya), habelə ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin şəxsi nümayəndəsi A.Kaspsik iştirak etmişlər.

22 iyul – ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin Moskva görüşü ilə əlaqədar bəyanat yaymışlar. Bəyanatda deyilirdi ki, iyulun 17-də keçirilmiş görüşdə prezidentlər təkbətək müzakirələr aparmışlar. Danışqlar ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri Y.Merzlyakov (Rusiya), B.Fasye (Fransa), ABŞ dövlət katibi müavininin köməkçisi M.Brayzanın və ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin xüsusi nümayəndəsi A.Kaspşikin iştirakı ilə aparılmışdır. İyulun 18-də isə danışqlarda Rusiya Prezidenti Dmitri Medvedev də iştirak etmişdir. Görüşdə tərəflərə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli ilə bağlı Baza prinsiplərin hələ də razılaşdırılmamış bəzi elementlərini müzakirə etməyə şərait yaradılmışdır. Həmsədrlər hər iki prezidentə bildirmişlər ki, onlar iyul ayının sonunda Polşanın Krakov şəhərində işçi iclası keçirəcəklər. Bu görüşün məqsədi “Akvil bəyannaməsinə” uyğun olaraq, Madrid sənədinin yenilənmiş versiyasını hazırlamaqdır.

27 iyul – Polşanın Krakov şəhərində ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrlərinin işçi görüşü keçirilmişdir. Görüşdə ABŞ, Rusiya və Fransa prezidentlərinin “Böyük səkkizlik” liderlərinin İtaliyanın Akvil şəhərində keçirilmiş toplantısında Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli ilə bağlı qəbul etdikləri birgə bəyanatına uyğun olaraq, “Madrid prinsipləri”nin yenilənmiş versiyasının hazırlanması məsələləri müzakirə olunmuşdur.

İyul – İslam Konfransı Təşkilatı Gənclər Forumu ilə İSESKO arasında imzalanmış anlaşma nəticəsində Xocalı faciəsi haqqında məlumatların İKT ölkələrinin tarix dərsləklərinə salınması barədə razılıq əldə edilmişdir.

5 oktyabr – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri R.Bradtkeni (ABŞ), B.Fasyeni (Fransa), Y.Merzlyakovu (Rusiya) və ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin xüsusi nümayəndəsi A.Kaspşiki qəbul etmişdir. Görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizama salınması ilə bağlı aparılan danışqların hazırkı vəziyyəti və perspektivlərinə dair fikir mübadiləsi aparılmışdır.

8 oktyabr – Kişinyovda Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin görüşü olmuşdur. Hər iki ölkənin Xarici işlər nazirlərinin, ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri R.Bradtkeni (ABŞ), B.Fasye (Fransa), Y.Merzlyakovun (Rusiya) və ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin şəxsi nümayəndəsi A.Kaspşikin iştirak etdikləri görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq

Qarabağ münaqişəsinin nizama salınması ilə bağlı danışıqların hazırkı vəziyyəti və perspektivləri barədə fikir mübadiləsi aparılmışdır.

10 oktyabr – Sürixdə Türkiyə-Ermənistan münasibətlərinin normallaşdırılmasını özündə əks etdirən protokolların imzalanmasından sonra Baş nazir Rəcəb Tayyib Ərdoğan rəsmən bəyan etdi ki, “Ermənilər işğal altındakı Azərbaycan torpaqlarını azad etməsə, protokolların parlamentdə təsdiqlənməsi mümkün olmayacaq”. Türkiyənin dövlət rəsmiləri də Azərbaycanla münasibətləri yüksək qiymətləndirərək bəyan etmişlər ki, “Azərbaycan strateji ortağımızdır və qardaş ölkənin milli maraqlarına zidd olaraq hər hansı bir addım atmayacağıq”.

23 oktyabr – ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri Y.Merzlyakov (Rusiya), B.Fasye (Fransa) və R.Bradtkke (ABŞ) növbəti bəyanat yaymışlar.

5 noyabr – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri B.Fasyeni (Fransa), Y.Merzlyakovu (Rusiya), R.Bradtkeni (ABŞ) və ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin xüsusi nümayəndəsi A.Kaspsiki qəbul etmişdir. Görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli ilə bağlı danışıqların hazırkı vəziyyəti və perspektivlərinə dair məsələlər müzakirə edilmişdir.

7 noyabr – ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri Y.Merzlyakov (Rusiya), B.Fasye (Fransa) və R.Bradtkke (ABŞ) regiona səfərlərinin yekunu ilə bağlı bəyanat yaymışlar. Bəyanatda deyilirdi ki, prezidentlər Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həlli üçün Baza prinsiplərinin razılaşdırılması istiqamətində müzakirələri davam etdirməyə hazır olduqlarını bir daha bəyan etmişlər. Dövlət başçıları həmsədrlərin növbəti görüşü təşkil etmək təklifini qəbul etmişlər.

22 noyabr – Fransanın Münhendəki baş konsulunun iqamətgahında Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin görüşü olmuşdur. Hər iki ölkənin Xarici işlər nazirlərinin, ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri R.Bradtkenin (ABŞ), B.Fasyenin (Fransa), Y.Merzlyakovun (Rusiya), habelə ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin şəxsi nümayəndəsi A.Kaspsikin iştirak etdikləri görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizama salınması ilə bağlı danışıqların hazırkı vəziyyəti və perspektivləri barədə fikir mübadiləsi aparılmışdır.

Prezidentlərin keçirilən son görüşləri zamanı danışıqların mahiyyəti haqqında verilən məlumatlarda bildirilirdi ki, son beş ildə “Praqa prosesi” çərçivəsində işlənməsi başlanılan və Madrid sənədinə çevrilən Baza

prinsipləri mövcuddur. Bu prinsiplərin bəziləri üzrə müəyyən razılaşma əldə edilmişdir. Lakin hazırda prezidentlər səviyyəsində müzakirə olunan bir neçə prinsip üzrə anlaşmanın müəyyən cizgiləri hiss olunur. Bu kontekstdə bütün məsələlərə dair ümumi razılıq əldə olunduqdan sonra yekun hər hansı bir sənədin qəbul ediləcəyi bildirilirdi.

5 dekabr – ATƏT-in Xarici işlər nazirlərinin Afınada keçirilən görüşündə qəbul edilmiş sənəddə münacişənin ərazi bütövlüyü çərçivəsində həlli göstərilirdi.

11 dekabr – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri R.Bradtkeni (ABŞ), B.Fasyeni (Fransa), Y.Merzlyakovu (Rusiya) və ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin xüsusi nümayəndəsi A.Kaspşiki qəbul etmişdir. Görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münacişəsinin nizama salınması ilə bağlı aparılan danışıqların hazırki vəziyyəti və perspektivlərinə dair fikir mübadiləsi aparılmışdır.

11 dekabr – ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri R.Bradtke (ABŞ), B.Fasye (Fransa) və Y.Merzlyakov (Rusiya) Azərbaycana səfərlərinin yekunlarına dair birgə bəyanatla çıxış etmişlər. Bəyanatda bildirilirdi ki, həmsədrlər və ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin xüsusi nümayəndəsi A.Kaspşik Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevlə görüşmüş və noyabrın 22-də Münhendə keçirilmiş görüşdəki müzakirələri davam etdirmişlər.

2010

1 yanvar – Qazaxıstan (Xarici işlər naziri Kanat Saudabayev) Yunanıstanı ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri qismində əvəz etdi.

21 yanvar – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri R.Bradtkeni (ABŞ), B.Fasyeni (Fransa), Y.Merzlyakovu (Rusiya) və ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin xüsusi nümayəndəsi A.Kaspşiki qəbul etmişdir. Görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münacişəsinin nizama salınması ilə bağlı aparılan danışıqların hazırki vəziyyəti və perspektivləri ətrafında fikir mübadiləsi aparılmışdır.

22 yanvar – ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri R.Bradtke (ABŞ), B.Fasye (Fransa) və Y.Merzlyakov (Rusiya) Azərbaycana və Ermənistana səfərlərinin yekunlarına dair birgə bəyanatla çıxış etmişlər.

22 yanvar – ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri, Qazaxıstanın Xarici işlər naziri K.Saudabayevlə görüşmüşlər. Həmsədrlər Bakıda və Yerevanda keçirilən görüşlər haqqında geniş məlumat vermiş, münaqişənin həlli ilə bağlı fikirlərini bildirmişlər. K.Saudabayev demişdir ki, münaqişə edən tərəflər və problemin tarixi haqqında geniş məlumatımız vardır və bugünkü vəziyyəti də dərinlən anlayırıq.

25 yanvar – Soçinin “Adler” Beynəlxalq hava limanında Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin görüşü olmuşdur. Hər iki ölkənin Xarici işlər nazirlərinin, ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrlərinin, habelə təşkilatın fəaliyyətdə olan sədrinin şəxsi nümayəndəsinin iştirak etdikləri görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizama salınması ilə bağlı danışıqların hazırkı vəziyyəti və perspektivləri barədə fikir mübadiləsi aparılmışdır.

Rusiyanın vasitəçiliyi ilə prezidentlərin bu növbəti görüşündən sonra bildirilirdi ki, münaqişənin nizama salınması istiqamətində danışıqlar ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin 2009-cu ilin dekabr ayında təklif etdiyi yenilənmiş Madrid prinsipləri əsasında aparılmışdır. Bu danışıqlardan sonra Azərbaycan tərəfi Madrid prinsipləri əsasında verilən bu təklifi prinsip etibarını ilə qəbul etmiş, Ermənistan isə verilən təklifə münasibət bildirmək üçün iki həftə vaxt istəmişdi. Ancaq keçən dövr ərzində Ermənistan tərəfdən həmsədrlərin tərəfinə rəsmən heç bir cavab verilməmişdir.

31 yanvar – İslam Konfransı Təşkilatına üzv dövlətlərin Parlament İttifaqının (İKT Pİ) Uqandanın paytaxtı Kampala şəhərində keçirilən və 51 ölkənin parlament heyətləri başçıları arasında iştirak etdiyi VI sessiyasında forumun təşəbbüsü ilə “İslam Konfransı Təşkilatı Gənclər Forumu ilə İslam Konfransı Təşkilatı Parlament İttifaqı arasında əməkdaşlıq haqqında” qətnamə qəbul edilmişdir.

“Xocalıya ədalət” beynəlxalq kompaniyası çərçivəsində qəbul olunmuş sənəddə Xocalı faciəsinə “erməni silahlı qüvvələri tərəfindən dinc əhəlinin kütləvi qətləmi” və “insanlığa qarşı cinayət” kimi qiymət verilmişdir. Qətnamədə “Xocalıya ədalət” beynəlxalq kompaniyasına həm milli, həm də beynəlxalq səviyyədə tam dəstək verməyə çağıran bənd də öz əksini tapmışdır. Bu, beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən Xocalı faciəsini “insanlığa qarşı cinayət” kimi tanıyan ilk sənəddir.

22 aprel – Moskvada ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrlərinin görüşü olmuşdur. Həmsədrlər görüşün yekunları barədə birgə bəyanatla

çıxış etmişlər. ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrlərinin birgə bəyanatında deyilirdi ki, Vaşinqtonda, Bakıda və Moskvada yüksək səviyyədə görüşlər Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin Madrid prinsipləri əsasında dinc yolla tənzimlənməsi məsələsində irəliləyişə yeni təkan verir. Bəyanatda qeyd edilirdi ki, həmsədrlərin görüşü Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizama salınmasının vəziyyətini, o cümlədən Vaşinqtonda, Bakıda və Moskvada yüksək səviyyədə görüşlərin nəticələrini müzakirə etmək üçün təşkil olunmuşdur.

22 aprel – Türkiyəyə təzyiqlərin səmərəsiz qaldığını görən Ermənistan tərəfi Sürixdə imzalanmış protokolların müzakirəsinin dondurulması haqqında qərar qəbul etdi.

6 may – ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri Y.Merzlyakov (Rusiya), B.Fasye (Fransa) və R.Bradtkke (ABŞ) bəyanatla çıxış etmişlər. Bəyanatda bildirilirdi ki, həmsədrlərin mayın 5-də Vyanada Minsk qrupuna üzv olan ölkələrin təmsilçiləri üçün keçirdiyi brifinqdə danışıqların mövcud vəziyyəti barədə məlumat verilmiş, eyni zamanda, münaqişə tərəflərinin Madrid prinsipləri və 2009-cu il iyulun 10-da Akvilldə “Böyük səkkizlər”in sammitində ABŞ, Rusiya və Fransa prezidentlərinin qəbul etdiyi birgə bəyanatda əksini tapmış prinsiplər əsasında irəliləyiş əldə etməyə hazır olduqları həmsədrlər tərəfindən vurğulanmışdır.

16 may – Türkiyənin Baş naziri Rəcəb Tayyip Ərdoğan Azərbaycana səfəri zamanı Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli istiqamətində Türkiyənin qətiyyətli addımlarının davam etdiriləcəyini bildirərək qeyd etmişdir ki, “Azərbaycanın bu probleminə qardaş Türkiyənin əhəmiyyət verməməsi mümkün deyildir”.

20 may – Avropa Parlamenti “Avropa İttifaqının Cənubi Qafqaz strategiyasına dair” 2009/2216 nömrəli qətnamə qəbul etmişdir. Qətnamənin “Dağlıq Qarabağ münaqişəsi” bölməsində qeyd olunmuşdur ki, Avropa Parlamenti Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin münaqişənin nizamlanması istiqamətində Moskva Bəyannaməsinin ruhuna uyğun olaraq 2009-cu ildə keçirdikləri 6 görüşdə apardıkları danışıqları dəstəkləyir və tərəfləri problemin sülh yolu ilə aradan qaldırılması istiqamətində qarşıdakı danışıqlar prosesini daha da intensivləşdirməyə, konstruktiv mövqe nümayiş etdirməyə, mövcud status-kvonu aradan qaldırmağa və atəşkəs rejiminə ciddi əməl etməyə çağırır.

Avropa Parlamentinin bu qətnaməsində ATƏT-in Minsk qrupunun

həmsədrlərinin söylərinin, Madrid sənədinin əsas prinsiplərinin və 2009-cu il iyulun 10-da “Böyük səkkizliyin” İtaliyanın Akvill şəhərində keçirilmiş sammiti çərçivəsində Minsk qrupunun həmsədrləri olan ölkələrin dövlət başçılarının bəyanatının dəstəkləndiyi bildirilmişdir. Avropa Parlamenti beynəlxalq ictimaiyyəti sülh sazişinə mane olan məsələlərin həllinə kömək göstərməyə çağırmışdır.

Sənəddə Dağlıq Qarabağ müharibəsi zamanı doğma yurdlarından didərgin düşmüş yüz minlərlə qaçqın və məcburi köçkünün pozulmuş insan haqlarından ciddi narahat olduğunu bəyan edən Avropa Parlamenti Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğal etdikləri Azərbaycan torpaqlarından dərhal çıxmasını tələb etmiş və məcburi köçkünlərin doğma evlərinə qayıtması prosesi zamanı və keçid mərhələsində əhalinin təhlükəsizliyini BMT Nizamnaməsi əsasında təmin etmək üçün həmin ərazilərdə beynəlxalq qüvvələrin yerləşdirilməsinin vacibliyini vurğulamış, siyasi hakimiyyətləri və icmaların rəhbərlərini məcburi köçkünlərin geri dönməsinə hazırlıq işləri çərçivəsində etnik münasibətlərin normallaşması üçün söyləri artırmağa çağırmışdır.

Qətnamədə münaqişənin beynəlxalq hüquq prinsipləri və dövlətlərin ərazi bütövlüyü çərçivəsində həllinin vacibliyi vurğulanmış və Dağlıq Qarabağın yekun statusu müəyyənləşdirilənədək ona müvəqqəti status verilməsi qeyd olunmuşdur.

26 may – Avropa Şurası Nazirlər Komitəsinin sədri qondarma “Dağlıq Qarabağ Respublikası”nda keçirilmiş qeyri-qanuni “parlament seçkiləri” ilə bağlı Strasburqda verdiyi bəyanatda, Nazirlər Komitəsinin Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə tənzimlənməsi istiqamətində ATƏT-in Minsk qrupunun və onun həmsədrlərinin söylərini tamamilə dəstəklədiyini bildirmiş və “seçkilərin” beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən tanınmadığını bəyan etmişdir. Bununla yanaşı, sənəddə Nazirlər Komitəsi bütün partiyaları, o cümlədən Avropa Şurasına üzvlüyə qəbul edilərkən Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli ilə bağlı qurum qarşısında öhdəlik götürmüş Ermənistan və Azərbaycanı münaqişənin həllini tapmaq yolunda söylərini əsirgəməməyə çağırmışdır.

17 iyun – Sankt-Peterburqda Rusiya Prezidentinin vasitəçiliyi ilə Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin görüşü keçirilmişdir. Bununla yanaşı, Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev Sankt-Peterburqda onun üçün ayrılmış iqamətgahda ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri R.Bradtkeni

(ABŞ), B.Fasyeni (Fransa), İ.Popovu (Rusiya) və ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin xüsusi nümayəndəsi A.Kaspşiki qəbul etmişdir. Görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizama salınması ilə bağlı aparılan danışıqların hazırki vəziyyəti və perspektivləri ətrafında fikir mübadiləsi aparılmışdır.

26 iyun – ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədri olan ölkələrin “Böyük səkkizlər”in Torontoda (Muskokda) keçirilən sammitində qəbul etdikləri birgə bəyanatda münaqişə tərəflərinə təqdim olunmuş yenilənmiş Madrid prinsiplərinə istinad edilir. Bu prinsiplərə görə Ermənistan qoşunları işğal edilmiş rayonlardan çıxmalı, qaçqınlar öz yurdlarına qayıtmalı, münaqişə bölgəsində sülhməramlı qüvvələr yerləşdirilməli, Dağlıq Qarabağa özünüidarəetmə imkanı yaradan aralıq status verilməli, yekun statusun müəyyənləşdirilməsi isə növbəti mərhələdə müzakirə edilib həyata keçirilə bilər.

İyun – Avropa Şurası Parlament Assambleyasının yay sessiya-sında qurumun prezidenti Mövlud Çavuşoğlu Dağlıq Qarabağa dair Alt komitənin fəaliyyətinin yenidən bərpa olunacağını bəyan etmişdir.

5 iyul – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri R.Bradtkeni (ABŞ), B.Fasyeni (Fransa), İ.Popovu (Rusiya) və ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin xüsusi nümayəndəsi A.Kaspşiki qəbul etmişdir. Görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizama salınması ilə bağlı aparılan danışıqların hazırki vəziyyəti və perspektivlərinə dair fikir mübadiləsi aparılmışdır.

6 iyul – ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri R.Bradtkeni (ABŞ), B.Fasyeni (Fransa) və İ.Popov (Rusiya) birgə bəyanatla çıxış etdilər. Bəyanatda həmsədrlər Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli prosesində irəliləyişin olduğu barədə fikirlərini bildirdilər. Sənəddə ABŞ, Rusiya və Fransa prezidentlərinin birgə bəyanatının Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllində əsas olduğu bildirilir. Həmsədrlər sülh razılığı layihəsinin hazırlığına başlanması üçün tərəfləri konstruktiv güzəştlərə, növbəti addım atmağa, irəliyə doğru getməyə, eləcə də 1994-cü ildə imzalanmış atəşkəs rejiminə ciddi şəkildə riayət etməyə çağırmışlar.

6 sentyabr – Azərbaycanda səfərdə olan Avropa İttifaqının Cənubi Qafqaz üzrə xüsusi nümayəndəsi Piter Semnebi Avropa İttifaqının cəbhə xəttində baş verən hadisələrdən narahatlığını ifadə edən bəyanatla çıxış etmişdir. Bəyanatda son vaxtlar cəbhədə atəşkəsin tez-tez pozulması və baş

verən digər insidentlərdən narahatlıq ifadə olunur, sülh danışıqlarına diqqəti cəmləmək üçün bunu yaxşı istiqamətə yönəltməyin lazım olduğu bildirilir.

7 sentyabr – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri İ.Popovu (Rusiya), R.Bradtkeni (ABŞ), B.Fasyeni (Fransa) və ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin xüsusi nümayəndəsi A.Kaspşiki qəbul etmişdir. Görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli ilə bağlı məsələlər ətrafında fikir mübadiləsi aparılmışdır.

7 sentyabr – ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri, Qazaxıstanın Xarici işlər naziri K.Saudabayev bəyanatla çıxış etmişdir. Sənəddə son vaxtlar Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi zonasındakı təmas xətti boyunca atəşkəs rejiminin pozulmasını qətiyyətlə pislənmiş, hər iki tərəfdən insan itkilərinin sayının artmasının ciddi narahatlıq yaratdığı bildirilmişdir. Eyni zamanda, ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri qeyd etmişdir ki, istənilən atəşkəs pozuntusu konstruktiv dialoqun fəallaşdırılması imkanlarını məhdudlaşdırmaqla, Minsk qrupu çərçivəsində aparılan danışıqlar prosesini pozur.

10 sentyabr – ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri R.Bradtkeni (ABŞ), B.Fasye (Fransa) və İ.Popov (Rusiya) regiona son səfərlərinin yekunu ilə bağlı bəyanat yaymışlar. Bəyanatda ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrlərinin sentyabrın 6-dan 9-dək Bakıya, Yerevana və Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ bölgəsinə səfəri zamanı ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin şəxsi nümayəndəsi A.Kaspşik, tərəflərin hərbi nümayəndələri, eləcə də həmsədrlərin qoşunların təmas xəttindən piyada Xankəndinə keçdikləri bildirilir.

Bu, vasitəçilərin 2001-ci ilin noyabrından indiyədək təmas xəttini keçdikləri ikinci hal olmuşdur. Həmsədrlər səfər zamanı qarşıdakı ayların iş planını təqdim etmişlər. Onlar vurğulamışlar ki, planlarını reallaşdırmaq və ATƏT-in dekabrda keçiriləcək sammitinə qədər olan müddətdə irəliləyiş əldə etmək üçün tərəflərin daha konstruktiv yanaşmasına ehtiyac olacağını, bir daha qəti şəkildə tərəflərdən atəşkəsə hörmətlə yanaşmağı və təmas xəttində təmkinli olmağı xahiş etmişlər.

14 oktyabr – ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri İ.Popov (Rusiya), B.Fasye (Fransa) və R.Bradtkeni (ABŞ) Dağlıq Qarabağ ətrafındakı ərazilərə səfər etmiş qiymətləndirici missiya ilə bağlı bəyanat yaymışlar. Birgə bəyanatda bildirilir ki, həmsədrlər Dağlıq Qarabağın ətrafındakı işğal

olunmuş ərazilərə planlaşdırılmış qiymətləndirici missiyanı oktyabrın 7-dən 13-dək olan müddətdə tərəflərlə əvvəlcədən müzakirə edilmiş şərtlər altında həyata keçirmişlər.

27 oktyabr – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Həştərxanda ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri R.Bradtkeni (ABŞ), B.Fasyeni (Fransa), İ.Popovu (Rusiya) və ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin xüsusi nümayəndəsi A.Kaspşiki qəbul etmişdir. Görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizama salınması ilə bağlı aparılan danışıqların hazırkı vəziyyəti və perspektivləri ətrafında fikir mübadiləsi aparılmışdır.

27 oktyabr – Rusiya Federasiyası Prezidentinin dəvəti ilə Azərbaycan, Ermənistan və Rusiya prezidentləri Həştərxanda görüşmüş və Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin tənzimlənməsinin gedişini və perspektivlərini hərtərəfli müzakirə etmişlər. Prezidentlər 2008-ci il noyabrın 2-də Moskvada imzalanmış birgə bəyannamənin müddəalarını təsdiqləyərək vurğulamışlar ki, münaqişənin siyasi-diplomatik vasitələrlə tənzimlənməsi atəşkəs rejiminin və hərbi sahədə etimad tədbirlərinin möhkəmlənməsi üçün səylərin davam etdirilməsini tələb edir.

Bu məqsədlə Azərbaycan Respublikasının və Ermənistan Respublikasının prezidentləri birinci addım kimi ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrlərinin və Beynəlxalq Qızıl Xaç Komitəsinin dəstəyi ilə hərbi əsirlərin dərhal dəyişdirilməsi və həlak olanların cəsədlərinin qaytarılması, eləcə də bu cür məsələlərin müstəsna humanitar xarakterini nəzərə alaraq gələcəkdə bu yanaşmaları rəhbər tutmaq barədə razılığa gəlmişlər.

7 noyabr – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Milli Qəhrəman Mübariz İbrahimov və baş leytenant Fərid Əhmədovun vida mərasimində Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün heç vaxt aparılan danışıqların mövzusu olmadığını və bundan sonra da olmayacağını vurğulayaraq, ölkəmizin ərazi bütövlüyünü bərpa edəcəyini bir daha bəyan etmişdir. Dağlıq Qarabağın bizim doğma, əzəli torpağımız olduğunu, əsrlər boyu Azərbaycan xalqının Dağlıq Qarabağda və ətraf bölgələrdə yaşadığını, eləcə də İrəvan xanlığı, Zəngəzur mahalının bizim tarixi torpaqlarımız olduğunu və bugünkü Ermənistan dövlətinin tarixi Azərbaycan torpaqları üzərində qurulduğunu bildirərək, qeyd etmişdir ki, biz heç vaxt imkan verə bilmərik ki, doğma torpağımız olan Dağlıq Qarabağda ikinci erməni dövləti yaradılsın.

Eyni zamanda, dövlət başçısı İlham Əliyev münafişənin nizama salınması istiqamətində aparılan danışıqlar prosesi haqqında bildirmişdir: “Biz danışıqları sadəcə olaraq danışıqlar naminə aparmayacağıq. Danışıqların imitasiyası ilə məşğul olmaq üçün Ermənistana imkan verməyəcəyik. Biz o vaxta qədər danışıqlar aparacağıq ki, ərazi bütövlüyümüzü bu yolla bərpa edə biləcəyimizə ümidimiz qalacaqdır. Əgər görsək ki, bu mümkün deyil, onda Azərbaycan dövləti hərbi yoldan istifadə edərək, öz ərazi bütövlüyünü bərpa edəcəkdir. Mən şübhə etmirəm ki, bunun üçün bizdə bütün imkanlar – döyüş hazırlığı, maddi-texniki təchizat, kifayət qədər silah-sursat, peşəkar ordu, ruh yüksəkliyi və Azərbaycan xalqının iradəsi vardır. Biz ərazi bütövlüyümüzü istənilən anda hərbi yolla bərpa edə bilərik. Düşmən də bunu bilməlidir və bilir”.

11 noyabr – ATƏT-in Daimi Şurasının Vyanada keçirilmiş iclasında Minsk qrupunun həmsədrləri və ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin xüsusi nümayəndəsi A.Kaspşik illik hesabatla çıxış etmişlər. A.Kaspşik çıxışında bildirmişdir ki, ötən ilin noyabrından indiyədək keçən dövrdə qoşunların təmas xəttində vəziyyət sabit, lakin gərgin olmuşdur. Həmsədrlər R.Bradtko (ABŞ), B.Fasye (Fransa) və İ.Popov (Rusiya) çıxışlarında hesabat dövründə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münafişəsinin nizamlanması ilə bağlı Ermənistan və Azərbaycan arasında keçirilmiş görüşlər, eləcə də aparılan danışıqlar barədə məlumat vermişlər.

19-20 noyabr – NATO-nun Lissabonda keçirilən Zirvə toplantısında qəbul edilən Yekun Bəyannamənin 35-ci maddəsində də Şimali Atlantika Alyansı Azərbaycanın ərazi bütövlüyü, müstəqilliyi və suverenliyini tanıdığını bir daha təsdiq etməklə yanaşı, sənəddə Alyansın Cənubi Qafqaz və Moldovada münafişələrin hələ də davam etməsindən narahat olduğu bildirilir və bütün tərəflər bu məsələlərdə konstruktivlik, eləcə də siyasi iradə nümayiş etdirərək, bu münafişələri sülh yolu ilə həll etməyə, hazırda gedən danışıqlara hörmətlə yanaşmağa, eləcə də regional sabitliyi və təhlükəsizliyi poza biləcək addımlardan çəkinməyə çağırılır.

25 noyabr – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri R.Bradtkeni (ABŞ), B.Fasyeni (Fransa), İ.Popovu (Rusiya) və ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin xüsusi nümayəndəsi A.Kaspşiki qəbul etmişdir. Görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münafişəsinin nizama salınması ilə bağlı aparılan danışıqların hazırkı vəziyyəti və perspektivləri ilə bağlı fikir mübadiləsi aparılmışdır.

29 noyabr – ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri, K.Saudabayev Astanada (Qazaxıstan) ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri R.Bradtkke (ABŞ), İ.Popov (Rusiya) və ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin xüsusi nümayəndəsi A.Kaspşiklə görüşmüşdür. Görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin tənzimlənməsi məsələləri geniş müzakirə edilmişdir.

1-2 dekabr – ATƏT-in Astanada keçirilən sammiti ilə əlaqədar ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri olan ölkələrin nümayəndə heyətlərinin başçıları, Azərbaycan və Ermənistan prezidentləri birgə bəyanat qəbul etmişlər.

Sənəddə Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin tənzimlənməsinə yönəlmiş daha qətiyyətli tədbirlər görmək vaxtının çatdığı, bununla əlaqədar Azərbaycan, Ermənistan və Rusiya Federasiyası prezidentlərinin 2 noyabr 2008-ci il tarixli (Moskva) və 27 oktyabr 2010-cu il tarixli (Həştərxan) bəyanatlarına istinad edildiyi vurğulanaraq, danışıqlar yolu ilə dinc tənzimləmənin regionda sabitliyi və xalqların təhlükəsizliyini təmin edəcəyi və onların arasında barışığa nail olmaq üçün yeganə imkan olacağı bildirilmişdir.

Bununla yanaşı, bəyanatda Ermənistan və Azərbaycan prezidentləri Dağlıq Qarabağ münaqişəsini beynəlxalq hüququn prinsipləri və normaları, BMT Nizamnaməsi, Helsinki Yekun Aktı, eləcə də Rusiya, Fransa, ABŞ prezidentlərinin 2009-cu il iyulun 10-da Akvilldə və 2010-cu il iyunun 26-da Muskokda verdikləri bəyanatlar əsasında qəti tənzimləməyə çalışmaq öhdəliklərini təsdiq edir və üç həmsədr ölkənin dinc tənzimləməyə nail olmaq üçün zəruri qərarlar qəbul edən Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərini dəstəklədiyi qeyd olunmuşdur.

Eyni zamanda, sənəddə Ermənistan və Azərbaycan rəhbərləri söylərini Əsas Baza Prinsiplərində hələ qalan mübahisəli məsələlərin həlli üzərində yeni qüvvə ilə cəmləşdirməyə çağırılır və həmsədrlərə münaqişə tərəflərinin bu söylərini həyata keçirmələrinə kömək etmək üçün onlarla işi davam etdirməyi tapşırıqla yanaşı, danışıqların keçdiyi atmosferi yaxşılaşdırmaq üçün tərəflər atəşkəs rejiminin möhkəmlənməsinə və bütün sahələrdə etimad tədbirlərinin həyata keçirilməsinə yönəlmiş əlavə addımlar atmağa çağırılırdı.

6 dekabr – Litvanın Xarici işlər naziri A.Ajubalis Vilnüsə ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrləri R.Bradtkke (ABŞ), B.Fasye (Fransa) və İ.Popov (Rusiya), eləcə də ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin xüsusi nümayəndəsi A.Kaspşik ilə görüşmüşdür. Görüşdə Cənubi Qafqazda münaqişələr, o cümlədən Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanmasına dair məsələ müzakirə edilmişdir.

2011

1 yanvar – Litva (Xarici işlər naziri A.Ajubalis) Qazaxıstanı ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri qismində əvəz etdi.

6 yanvar – Polşa Xarici İşlər Nazirliyi Azərbaycana səfər etmək istəyən vətəndaşlarına regiondakı vəziyyət barədə məlumat vermişdir. Məlumatda deyilir ki, beynəlxalq hüquqa əsasən, Dağlıq Qarabağ Azərbaycan Respublikasının tərkib hissəsidir. Azərbaycan hökumət orqanlarının razılığı olmadan işğal olunmuş ərazilərə səfər Azərbaycan Respublikasının dövlət sərhədinin qanunsuz keçilməsi kimi qiymətləndiriləcək.

14 yanvar – Avropa Komissiyasının rəhbəri Joze Manuel Barrozu Bakıda verdiyi müsahibəsində Avropa İttifaqının Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanmasının gedişindən narahat olduğunu və Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin Azərbaycanın ərazi bütövlüyü çərçivəsində, dinc yolla həllini dəstəklədiyini bildirmişdir. Joze Manuel Barrozu münaqişənin həllində ATƏT-in Minsk qrupunun söylərini tam dəstəklədiyini və nizamlanmaya dair yekun saziş qəbul edildikdən sonra infrastrukturların bərpasına texniki yardım göstərməyə də hazır olduğunu vurğulamışdır.

19 yanvar – ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin şəxsi nümayəndəsinin mandatına uyğun olaraq, Xocavənd rayonu ilə Füzuli rayonunun sərhədində, Füzulinin işğal altındakı Aşağı Veysəlli kəndi yaxınlığında monitoring keçirilmişdir. Monitoringdə Azərbaycan tərəfdən ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin şəxsi nümayəndəsinin səhra köməkçiləri, qarşı tərəfdə isə səfir A.Kaspşik müşahidə aparmışdır. Missiya üzvləri ilə Beyləqan rayonunda yerləşən Xocavənd İcra Hakimiyyətində hərbiçilərin iştirakı ilə keçirilən görüşdə ATƏT nümayəndələrinə bildirmişdir ki, ermənilər əvvəllər olduğu kimi, atəşkəs rejimini pozmaqda davam edir. 2010-cu ilin avqust ayında keçirilən sonuncu monitoringdən keçən dövr ərzində ermənilər bu istiqamətdə atəşkəs rejimini ümumilikdə 400 dəfə pozmuşlar.

19 yanvar – Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin paytaxtı Əbu Dabidə İslam Konfransı Təşkilatı Parlament İttifaqı (İKT Pİ) Şurasının XIII sessiyası keçirilmişdir. Sessiyada Heydər Əliyev Fondunun vitse-prezidenti Leyla Əliyevanın təşəbbüsü ilə həyata keçirilən “Xocalıya ədalət” beynəlxalq kampaniyasına dəstək olaraq Xocalı faciəsini “insanlığa qarşı

törədilmiş kütləvi cinayət” kimi tanımağa çağıran Əbu Dabi Bəyannaməsi qəbul edilmişdir. Bəyannamənin 3-cü bəndində deyilir ki, İKT Pİ Şurasının üzvü olan dövlətlərin parlamentləri erməni silahlı qüvvələri tərəfindən Azərbaycan Respublikasının Xocalı şəhərində azərbaycanlı dinc əhaliyə qarşı törədilmiş kütləvi qırğını “insanlığa qarşı törədilmiş cinayət” kimi tanıyır.

24 yanvar – Rusiya, Azərbaycan və Ermənistanın Xarici işlər nazirlərinin Moskvada keçirdikləri görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanmasının gedişi müzakirə edilmişdir.

24 yanvar – Avropa Birliyinin Cənubi Qafqaz üzrə xüsusi nümayəndəsi P.Semnebi bildirmişdir: “Biz Dağlıq Qarabağ ətrafındakı vəziyyətdən narahatıq. Cəbhədəki hər bir insident göstərir ki, münaqişənin həlli üçün daha çox cəhd göstərmək lazımdır”.

25 yanvar – Avropa Şurasının baş katibi T.Yaqland bəyanat vermişdir. Bəyanatda göstərilir ki, “Qarabağ münaqişəsi zonasında vəziyyət nəzarətdən çıxa bilər. Son aylar qoşunların təmas xəttində insan tələfatı ilə nəticələnmiş insidentlər daha pis vəziyyətə aparıb çıxara bilər. Münaqişə tam həllini tapmayanadək bölgədə müharibənin bərpası riski qalacaqdır”. Həm Azərbaycan, həm də Ermənistanın Avropa Şurasına üzv olan zaman problemin sülh yolu ilə həllinə dair öhdəlik götürdüyü qeyd edilən sənəddə danışıqlar prosesinin ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində aparıldığı və nizamlanmanın Avropa Şurasının səlahiyyətləri çərçivəsində olmadığı bildirilməklə yanaşı, sülhün əldə edilməsi istiqamətindəki bütün səyləri artırmaq üçün qanunun aliliyini də təmin etməyin olduqca vacibliyi qeyd edilmişdir.

25 yanvar – Türkiyə Prezidenti Abdullah Gül Avropa Şurası Parlament Assambleyasının (AŞPA) qış sessiyası çərçivəsində çıxışında Azərbaycan torpaqlarının 20%-nin Ermənistan tərəfindən işğalı faktının BMT Təhlükəsizlik Şurasının qətnamələrində təsbit olunduğu və tanındığı, eləcə də bu işğala son qoyulmasının tələb olunduğunu bildirmişdir. Türkiyə Prezidenti bunu gərəksiz hadisə kimi bir kənara qoymağın mümkün olmadığını və Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün hamı tərəfindən tanındığını, Ermənistanın işğal etdiyi torpaqların Azərbaycana aid olduğunu xüsusi vurğulayaraq, Qafqazın təhlükəsiz əməkdaşlığa dayanan regiona çevrilməsinin vacib olduğunu qeyd etmişdir.

27 yanvar – Avropa Şurası Parlament Assambleyasında Xocalı

soyqırımının ildönümü ilə bağlı yazılı bəyannamə qəbul edilmişdir. Azərbaycanın AŞPA-dakı nümayəndə heyətinin hazırladığı və Assambleyanın müxtəlif ölkələrindən olan 25-dən artıq millət vəkili tərəfindən imzası ilə qəbul olunmuş AŞPA-nın 469 sayılı yazılı bəyannaməsində deyilir: “Xocalı soyqırımı bəşəriyyətin tanıdığı amansız soyqırımı kimi Azərbaycan tarixinin ən dəhşətli, faciəli səhifələrindən biridir. 19 il bundan əvvəl 1992-ci il fevralın 26-da Ermənistan silahlı qüvvələri 366-cı motoatıcı alayın yardımı ilə Azərbaycanın Xocalı şəhərini işğal etdi və yüzlərlə günahsız insanı etnik mənsubiyyətinə görə vəhşicəsinə qətlə yetirərək soyqırımı törətdi. Bu soyqırımı zamanı 613 insan, o cümlədən 106 qadın, 63 uşaq və 70 yaşlı insan vəhşicəsinə qətlə yetirildi, təxminən 1000-ə yaxın mülki vətəndaş əlil oldu, 8 ailə tamamilə məhv edildi, 130 uşaq valideynlərindən birini, 25 uşaq isə hər ikisini itirdi. 1275 mülki vətəndaş əsir alındı. 150 insan haqqında hələ də məlumat yoxdur. Bu hadisələr nəticəsində Xocalı şəhəri tamamilə dağıdılaraq məhv edildi. Yuxarıda sadalanan bu faktlar bəşəriyyətə qarşı törədilmiş bu cinayətlə bağlı düzgün və ədalətli siyasi və hüquqi qiymətin verilməsini tələb edir”.

AŞPA-nın 469 sayılı yazılı bəyannaməsi ingilis və fransız dillərində qurumda yayılmaqla yanaşı, Assambleyanın iclasında da elan edilmişdir.

28 yanvar – Avropa Şurası Parlament Assambleyasının qış sessiyası çərçivəsində qurumun Bürosunun iclasında Dağlıq Qarabağ üzrə Alt Komitənin fəaliyyətinin yenidən bərpa edilməsi müzakirə olunmuşdur. Müzakirələrin sonunda Büro Alt Komitənin yenidən fəaliyyətə başlaması haqqında qərar vermiş və İspaniyadan olan deputat, Liberallar Partiyasının üzvü Jordi Xucla i Costa Komitənin yeni sədri seçilmişdir. Ermənistan isə Alt Komitənin yaranmasının əleyhinə səs vermişdir.

28 yanvar – Rusiya, Azərbaycan və Ermənistanın Xarici işlər nazirlərinin Moskva görüşü ilə bağlı Rusiyanın açıqlamasında bildirilir ki, görüşdə prezidentlərin 2010-cu il oktyabrın 27-də verdikləri tapşırıqlar əsasında Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli yolları müzakirə edilmişdir.

10 fevral – Avropa İttifaqının Cənubi Qafqaz üzrə xüsusi nümayəndəsi P.Semnebi Vyanada ATƏT Daimi Şurasının iclasında çıxışında Cənubi Qafqaz regionunda həlli uzadılmış münaqişələrin əvvəlki kimi regionda sabitlik üçün əsas təhlükələrdən biri olduğunu və Dağlıq Qarabağda təhlükəsizliklə bağlı vəziyyətin xüsusi olaraq narahatlıq doğurduğunu bildirmişdir.

11 fevral – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri B.Fasyeni (Fransa), İ.Popovu (Rusiya), R.Bradtkeni (ABŞ) və ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin xüsusi nümayəndəsi A.Kaspsiki qəbul etmişdir. Görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizama salınması ilə bağlı danışıqların hazırkı vəziyyəti və perspektivləri ətrafında fikir mübadiləsi aparılmışdır.

11 fevral – ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri fevralın 8-11-də Bakı və Yerevana səfərlərinin nəticələri barədə bəyanat yaymışlar. Bəyanatda 2010-cu ilin oktyabr ayında Həştərxan görüşündən sonra başlayan fəaliyyət nəticəsində münaqişənin həlli istiqamətində müsbət irəliləyişlər əldə olunduğu bildirilmişdir. Bununla əlaqədar həmsədrlər münaqişənin sülh yolu ilə həllində yeni mərhələyə keçmək üçün tərəfləri növbəti irəliləyişlər əldə etməyə çağırırlar.

Sənəddə göstərilir ki, həmsədrlər münaqişənin sülh yolu ilə həlli üçün tərəflərin vacib qərarlar qəbul etmələrinə bütün dəstəyi göstərəcəklər. Bəyanatda qeyd edilir ki, həmsədrlər həm Yerevanda, həm də Bakıda keçirilmiş görüşlərdə Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli üçün qətiyyətli addımlar atmağın vaxtı çatdığını bildirmişlər.

14 fevral – ABŞ-dakı Azərbaycan və Türkiyə icmaları Senat və Nümayəndələr Palatasına minlərlə məktub göndərərək Ermənistan tərəfindən işğal olunmuş Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ bölgəsindəki separatçılara (əslində cinayəkar rejimə) yardımı dayandırmağı tələb etmişlər.

16 fevral – ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri, Litvanın Xarici işlər naziri A. Ajubalis BMT-nin Təhlükəsizlik Şurasındakı çıxışında bildirmişdir ki, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ətrafında artan gərginlik təşviş yaradır. Eyni zamanda, A.Ajubalis bu uzadılmış münaqişənin Minsk qrupu həmsədrlərinin daha fəal iştirakı ilə nizamlanmasında ATƏT-in rolunun davam edəcəyini qeyd edərək münaqişə tərəflərini etibarın möhkəmlənməsi üzrə tədbirlər görməyə, o cümlədən snayperlərin təmas xəttindən təcirə salınmadan çıxarılmasına və ATƏT-in monitorinqlər üzrə fəaliyyətinin möhkəmləndirməsinə çağıracağını bildirmişdir.

16 fevral – ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədri olan Fransanın Xarici İşlər Nazirliyinin Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin tənzimlənməsinə dair qəbul etdiyi sənəddə Dağlıq Qarabağ bölgəsi Azərbaycanın işğal edilmiş ərazisi adlandırılır, eləcə də qeyd edilir ki, əhalisinin əksəriyyəti ermənilər olan Dağlıq Qarabağ Azərbaycanın

lap mərkəzində yerləşir və Azərbaycan ərazisinin təqribən 20 faizi işğal edilmişdir. Azərbaycanın Ermənistanla həmsərhəd rayonları da işğal edilmiş ərazilər adlandırılır. Dağlıq Qarabağ məsələsi Azərbaycanın daxili siyasət məsələsi, regionda həll edilməmiş münaqişə isə Ermənistanla münaqişə kimi göstərilmişdir.

16 fevral – Almaniya və Fransa Xarici İşlər Nazirlikləri ölkə vətəndaşlarını Azərbaycanın işğal olunmuş Dağlıq Qarabağ regionuna və ətrafdakı 7 rayona səfər etməkdən çəkinməyə çağırmışdır.

17 fevral – ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri A.Ajubalis ABŞ-ın dövlət katibi Hillari Klinton ilə görüşündə bildirmişdir ki, ATƏT məkanında həlli uzadılmış münaqişələrin, o cümlədən Dağlıq Qarabağ probleminin nizamlanması istiqamətində səylər artırılmalıdır. Eyni zamanda, A.Ajubalis bildirmişdir ki, bu məsələ Litvanın ATƏT-də sədrliyi dövründə əsas prioritet istiqamətlərdən biri olacaqdır. Dağlıq Qarabağ və ona bitişik rayonlarda gərginliyin azaldılmasında, münaqişənin sülh yolu və əldə olunmuş razılıqlar əsasında həll edilməsində ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrlərinin fəal iştirakı vacib məsələdir.

18 fevral – İtaliya, İspaniya və Macarıstan Xarici İşlər Nazirlikləri ölkə vətəndaşlarının Azərbaycanın işğal olunmuş Dağlıq Qarabağ regionuna və ətrafdakı yeddi rayona səfər etməkdən çəkinməsinə dair çağırış etmişdir.

19 fevral – Kanada Xarici İşlər və Beynəlxalq Ticarət Nazirliyi öz vətəndaşlarına Azərbaycanın işğal olunmuş Dağlıq Qarabağ regionuna və ətraf rayonlara getməkdən çəkinməyə çağırmışdır.

19-26 fevral – Türkiyənin ayrı-ayrı şəhərlərində “Xocalı həftəsi” adlı tədbirlər proqramı çərçivəsində müxtəlif anım mərasimləri və aksiyaları keçirilmişdir. Dünyanın bir sıra şəhərlərində də artıq bu tədbirlər geniş miqyas almışdır.

24 fevral – ABŞ-ın Azərbaycandakı fövqəladə və səlahiyyətli səfiri M.Brayza bildirmişdir ki, regionda Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh və danışıqlar yolu ilə həll edilməsi məsələsindən daha mühüm və vacib məsələ yoxdur.

24 fevral – Bakıda ABŞ dövlət katibinin birinci müavini C.Steynberq Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllində müəyyən irəliləyişin olacağına ümid etdiyini və bu məsələnin hər iki ölkənin marağında olduğunu bildirmişdir.

25 fevral – Öz vəzifəsində regiona son səfərini edən Avropa İttifaqının Cənubi Qafqaz üzrə xüsusi nümayəndəsi P.Semnebi bu sahədə

çalışdığı dövrdə Dağlıq Qarabağ probleminin həllində cüzi irəliləyişlər olsa da, ciddi nəticənin yoxluğundan təəssüfləndiyini söyləmiş və Dağlıq Qarabağda hərbi əməliyyatların bərpasını istisna etmədiyini bildirmişdir.

Fevral – Xocalı soyqırımının 19-cu ildönümü ABŞ Konqresinin Nümayəndələr Palatasında anılmışdır.

5 mart – Soçidə Azərbaycan, Rusiya və Ermənistan prezidentləri Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin tənzimlənməsinə dair danışıqların yekununa əsasən birgə bəyanat qəbul etmişlər.

Sənəddə qeyd edilir ki, liderlər onların bundan əvvəl, 2010-cu il oktyabrın 27-də Həştərxanda keçirilmiş görüşü zamanı qəbul edilmiş üçtərəfli bəyanatın praktiki reallaşdırılması məsələlərini müzakirə etmiş və həmin bəyanatda nəzərdə tutulan tədbirlərə əlavə olaraq növbəti addımlar barədə razılığa gəlmişlər.

Bəyanatda qeyd edilir ki, dövlət başçıları, o cümlədən “hərbi əsirlərin dəyişdirilməsini ən qısa müddətdə başa çatdırmaq” barədə razılığa gəlmişlər. Bundan əlavə, sənəddə “bütün mübahisəli məsələləri dinc vasitələrlə həll etmək və atəşkəs xətti boyunca yarana biləcək insidentləri tərəflərin iştirakı ilə ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrlərinin himayəsi altında, təşkilatın fəaliyyətdə olan sədrinin xüsusi nümayəndəsinin köməyi ilə təhqiq etmək” istəyi vurğulanır.

Bəyanatda eyni zamanda, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin tənzimlənməsi məsələlərinə dair özlərinin müntəzəm əlaqələrinin böyük əhəmiyyət kəsb etməsi qeyd edilmiş və ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrlərinin işinə əlavə olaraq bu formatda əlaqələri davam etdirmək barədə prezidentlərin razılığa gəldikləri bildirilir.

5 mart – Soçinin “Adler” Beynəlxalq aeroportunda Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri R.Bradtkə (ABŞ), B.Fasye (Fransa), İ.Popov (Rusiya), habelə təşkilatın fəaliyyətdə olan sədrinin şəxsi nümayəndəsi A.Kaspşik ilə görüşü olmuşdur.

9 mart – ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri Azərbaycan və Ermənistan qoşunlarının təmas xəttində atəşkəsin pozulması ilə bağlı birgə bəyanatla çıxış etmişlər. Bəyanatda ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrlərinin prezidentlərin martın 5-də Soçidə keçirilmiş görüşündən əvvəl və sonra qoşunların təmas xəttində atəşkəs rejiminin pozulması haqqında xəbərlərdən ciddi şəkildə narahat olduqları göstərilir.

Bununla yanaşı, sənəddə deyilirdi ki, təsdiqlənəcəyi təqdirdə, belə mənasız aktlar tərəflərin güc tətbiqindən çəkinmək və Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə nizamlanmasına can atmaq barədə götürdükləri öhdəliklərlə ziddiyyət təşkil edir. Həmsədrlər ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin xüsusi nümayəndəsi A.Kaspşikdən bütün tərəflərin iştirakı ilə bu cür faktlarla bağlı dərhal təhqiqata başlamağı xahiş etmişlər.

15 mart – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri İ.Popovu (Rusiya), B.Fasyeni (Fransa), R.Bradtkeni (ABŞ) və ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin xüsusi nümayəndəsi A.Kaspşiki qəbul etmişdir. Görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizama salınması ilə bağlı aparılan danışıqların hazırkı vəziyyəti və perspektivləri ətrafında fikir mübadiləsi aparılmışdır.

18 mart – ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri martın 15-dən 17-dək Bakı, Yerevan və Dağlıq Qarabağa etdikləri səfərin nəticələri barədə bəyanat yaymışlar. Sənəddə qeyd edilirdi ki, həmsədrlər tərəfləri martın 5-də Soçidə Rusiya Prezidenti D.Medvedyevin təşəbbüsü ilə təşkil edilmiş görüşdə yaranmış müsbət məqamlardan yararlanmağa və Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanması üçün Baza Prinsiplərinə dair razılığın əldə edilməsi istiqamətində inkişafa nail olmaq məqsədi ilə prioritet məsələlərə diqqət yönəltməyə çağırmışlar.

Bununla yanaşı, bəyanatda həmsədrlər tərəflərlə 1994-cü ildən qüvvədə olan atəşkəs rejiminin pozulmasına qarşı araşdırmalar aparmaq barədə tərəflərin Soçidə qəbul etdikləri birgə bəyanatın həyata keçirilməsi üçün konkret tədbirlərin görülməsi barədə müzakirələr aparmışlar. Həmsədrlər vurğulamışlar ki, Soçi görüşündən əvvəl və sonra qoşunların təmas xəttində baş vermiş insidentlər belə bir mexanizmin yaradılmasının vacibliyini nümayiş etdirir və onlar bir daha tərəfləri atəşkəs rejiminə riayət etməyə çağırmış, həmçinin tərəflərə snayperlərin təmas xəttindən uzaqlaşdırılması barədə uzun müddətdən bəri irəli sürdükləri təklifi xatırlatmışlar. Həmin təklifin hələ də həyata keçirilməməsi ilə bağlı təəssüfləndiklərini ifadə edən həmsədrlər, günahsız insanların həyatını xilas edə biləcək həmin təklifin qəbul olunmasında yenidən təkid etmişlər.

24 mart – Vyanada səfərdə olan ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri burada Minsk qrupunda təmsil olunan ölkələrin nümayəndələri və qurumun baş katibi M.Brişambo ilə görüş keçirmişlər. Brifinqdə

Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanmasında vasitəçilik edən həmsədrilər yaxın keçmişdəki və qarşıdan gələn fəaliyyətləri barədə məlumat vermişlər.

Həmsədrilər “Dağlıq Qarabağ ətrafında Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərinə Minsk qrupu həmsədrilərinin sahə qiymətləndirmə missiyasının hesabatı”nı təqdim etmişlər. Hesabatda deyilir ki, səfər etdikləri ərazilərdəki vəziyyətin kəskin reallığı bir daha həmsədrilərin fikrini möhkəmləndirmişdir ki, status-quo qəbul edilməzdir və yalnız sülh, danışıqlar yolu ilə nizamlanma bu ərazilərdə yaşamış və hal-hazırda yaşayan insanlara daha yaxşı və müəyyən perspektivlər gətirə bilər.

Sənəddə göstərilir ki, həmsədrilər martın 5-də Soçidə keçirilmiş görüşdə yaranmış müsbət məqamlara əsaslanaraq, Baza Prinsipləri üzərində müzakirələri davam etdirmək üçün yaxın gələcəkdə regiona növbəti səfər edəcək və bütün tərəflərin iştirakı ilə atəşkəsin pozulmasına dair araşdırmalarla bağlı Soçidə götürülmüş öhdəlikləri icra etmək məqsədilə həmsədrilər tərəflərlə konkret tədbirləri işləyib hazırlayacaqlar. Həm yerlərdə, həm də ictimai bəyanatlarda tərəflərin kəskin ifadələrdən çəkinməsinin davam etməkdə olan əhəmiyyətini qeyd edən həmsədrilər, o cümlədən mülki təyyarələrə qarşı olmaqla, güc istifadəsi ilə təhdidi qəbul edilməz hesab edirlər. Bu baxımdan onlar qoşunların təmas xəttində mənasız yerə ölüm və cavab tədbirlərini şiddətli şəkildə qınayırlar. Sonda, həmsədrilər bir daha öz məlum mövqelərini təsdiqləyərək bildirirlər ki, tərəflər öz əhalisini müharibəyə deyil, sülhə hazırlamalıdirlər.

24 mart – Ermənilərin 9 yaşlı azərbaycanlı Fariz Bədəlovu öldürməsi ilə bağlı Azərbaycan Respublikası BMT-də məsələ qaldırmışdır.

28 mart – Beynəlxalq Böhran Qrupunun təmsilçisi təmas xəttində ermənilər tərəfindən öldürülən 9 yaşlı azərbaycanlı uşağın ailəsi ilə görüşmüşdür.

2 aprel – ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri A.Ajubalis Cənubi Qafqaz regionuna səfərinin yekunlarına əsasən bildirmişdir ki, Soçidə Azərbaycan, Ermənistan və Rusiya prezidentlərinin üçtərəfli görüşündən sonra münaqişənin tənzimlənməsi prosesində müəyyən irəliləyiş üçün şərait yaranmışdır.

6 aprel – Estoniyanın sabiq Xarici işlər naziri, xanım K.Ojuland Avropa Parlamentində “Avropa Qonşuluq Siyasəti” mövzusunda keçirilmiş müzakirələrdə çıxış edərək Dağlıq Qarabağın Azərbaycanın ayrılmaz hissəsi

olduğunu bildirmişdir. Dağlıq Qarabağın 20 il əvvəl ermənilər tərəfindən işğal olunduğunu və bunun nəticəsində bir milyonadək azərbaycanlının öz yurdlarından didərgin düşdüyünü qeyd edən K.Ojuland Avropa Parlamentini Dağlıq Qarabağın Azərbaycanın beynəlxalq səviyyədə tanınmış ərazisi olması faktına hörmət etməyə çağırmışdır.

Sabiq Xarici işlər naziri demişdir ki, bu fakt Avropa Parlamentinin, Avropa Şurasının və Avropa Komissiyasının hər bir təşəbbüsündə öz əksini tapmalıdır. Yalnız ərazi bütövlüyü prinsipi beynəlxalq ictimaiyyət tərəfindən tanınandan sonra Cənubi Qafqazda sülhə və sabitliyə nail olmaq mümkündür.

7 aprel – Bakıda Ümumdünya Mədəniyyətlərarası Dialoq Forumunda iştirak edən İSESKO-nun baş direktoru Əbdüləziz bin Osman əl-Tüveycri bildirmişdir: “Ümid edirik, Ermənistan, nəhayət ki, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanması ilə bağlı beynəlxalq qurumların qərar və qətnamələrini yerinə yetirəcəkdir. Dağlıq Qarabağ Azərbaycanın tarixi ərazisidir və mütləq Azərbaycana qaytarılmalı, ölkə vətəndaşları burada normal şəkildə yaşamaladırlar”.

BMT-nin Liviya ilə bağlı qətnamənin dərhal yerinə yetirilməsini, Dağlıq Qarabağla bağlı sənədlərin isə hələ də icrasız qalmasını siyasi riyakarlıq adlandıran Ə.Osman əl-Tüveycri demişdir: “Biz Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü, bu dövlətin Dağlıq Qarabağ üzərindəki tarixi hüquqlarını dəstəkləyirik. Münaqişənin həlli üçün daim BMT-nin Təhlükəsizlik Şurasının qətnamələrinin yerinə yetirilməsi ilə bağlı çağırışlar edirik. Bu qətnamələrdə Azərbaycan torpaqlarının işğaldan azad olunması və ölkənin ərazi bütövlüyünün bərpası tələb olunsada, qətnamələr hələ də yerinə yetirilməmişdir”.

11 aprel – Azərbaycanın rəsmi mövqeyi nəzərə alınmadan Dağlıq Qarabağ ərazisində heç bir hava limanının səmnişinlərin istifadəsinə verilə bilməyəcəyini bidirən İCAO-nun mətbuat katibi D.Şanyon Dağlıq Qarabağ ərazisində ermənilərə xidmət edəcək aeroportun inşası ideyasını tənqid edərək, bu məsələdə beynəlxalq səmnişin təhlükəsizliyinin, beynəlxalq hüququn normalarının və siyasi aspektlərinin, xüsusilə də Azərbaycanın rəsmi mövqeyinin nəzərə alınmasının vacibliyini bildirmişdir.

Eyni zamanda, D.Şanyon qeyd etmişdir ki, “Beynəlxalq ictimaiyyət Dağlıq Qarabağ regionunu Azərbaycanın tərkib hissəsi kimi tanıyır. Lakin faktiki durum göstərir ki, orada işğal vardır. Ermənistan tərəfinin Dağlıq

Qarabağ regionundan xarici ölkələrə sərnəşin daşması, həmçinin sərnəşin qəbul etməsi qanuna ziddir”. Azərbaycan ilə razılaşıdırılmayan beynəlxalq layihələrin icrasını mümkünə hesab edən D.Şanyon vurğulamışdır ki, Dağlıq Qarabağda vaxtı ilə Xocalı aeroportu olmuşdur. İşğalədək rəsmi fəaliyyət göstərən bu aeroport İCAO-nun qeydiyyatında Azərbaycan dövlətinə məxsusdur.

11 aprel – ABŞ Dövlət Departamentinin 2010-cu ildə Ermənistanda insan hüquqlarının vəziyyəti ilə bağlı hesabatında bildirilir ki, erməni separatçıları Ermənistan hökumətinin dəstəyi ilə Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ regionunu və ətraf yeddi rayonunu nəzarət altında saxlamaqda davam edirlər.

13 aprel – AŞPA-nın yaz sessiyasında Türkiyənin Baş naziri Rəcəb Tayyib Ərdoğan çıxışından sonra Ermənistan nümayəndə heyətinin üzvünün sualına verdiyi cavabda demişdir: “Biz dost və qardaş Azərbaycanın maraqlarını qoruyuruq və azərbaycanlıların hüquqlarının ermənilər tərəfindən pozulmasını heç cür qəbul edə bilmərik”

14 aprel – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev ATƏT-in Minsk qrupunun həmsərdləri B.Fasyeni (Fransa), İ.Popovu (Rusiya), R.Bradtkeni (ABŞ) və ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin xüsusi nümayəndəsi A.Kaspsiki qəbul etmişdir. Görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münəqişəsinin nizama salınması ilə bağlı danışıqların hazırkı vəziyyəti və perspektivləri barədə fikir mübadiləsi aparılmışdır.

14 aprel – ATƏT-in Minsk qrupunun həmsərdləri aprelin 11-14-də regiona etdikləri səfərin nəticələrinə dair bəyanat yaymışlar. Bəyanatda bildirilir ki, həmsərdlər səfər müddətində ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin xüsusi nümayəndəsi A.Kaspsikin də qatıldığı görüşlər zamanı münəqişənin nizamlanmasının Baza Prinsiplərinin razılaşıdırılması istiqamətində növbəti addımları müzakirə etmişlər. Həmsərdlər həmçinin Baza Prinsiplərini yekunlaşdırmaq və sülh sazişini hazırlamağa doğru irəliləmək zamanının yetişdiyinə əmin olduqlarını ifadə etmişlər.

Bəyanatda daha sonra bildirilir ki, həmsərdlər Dağlıq Qarabağda hava limanının planlaşdırılan açılışının gərginliyi daha da artırma biləcəyindən narahat olduqlarını vurğulamışlar. Onlar xəbərdarlıq etmişlər ki, bu hava limanından uçuşlar Dağlıq Qarabağın mövcud statusunu beynəlxalq hüquq əsasında dəyişməyə yönəlmiş cəhdlər üçün istifadə oluna bilməz. Sənəddə həmsərdlər tərəfləri beynəlxalq konvensiya və razılaşmalara riayət

etmək məqsədilə qarşılıqlı anlaşma əldə etməyə, həmçinin Azərbaycan ilə Ermənistan arasında öz əraziləri üzərindən mövcud uçuşlar praktikasını saxlamağa çağırışlar.

14 aprel – Avropa Şurası Parlament Assambleyasında Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən 9 yaşlı Fariz Bədəlovun qətlə yetirilməsi ilə bağlı bəyanat imzalanmışdır. Bəyanatda deyilir ki, martın 8-də Ermənistan silahlı qüvvələri işğal etdikləri Azərbaycan torpaqlarında qurduqları mövqelərindən Ağdam rayonunun Orta Qərvənd kəndinin 9 yaşlı sakini Fariz Bədəlovu öz evinin həyətinə oynayan zaman snayperlə nişan alaraq qətlə yetirmişlər. Azyaşlı uşağın bu cür faciəli surətdə qətlə yetirilməsi beynəlxalq hüququn norma və prinsiplərinə zidd olmaqla yanaşı, həm də insanlıq faciəsidir.

Sənəddə qeyd edilir ki, bu faciə regionda onsuz da gərgin olan vəziyyəti daha da kəskinləşdirmişdir. Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən atəşkəsin tez-tez pozulması, Azərbaycanın mülki vətəndaşlarının hədəfə alınması beynəlxalq hüququn pozulması ilə yanaşı, bu ölkə tərəfindən AŞPA-nın 2005-ci ildə qəbul etdiyi 1416 sayılı qətnamə də daxil olmaqla Avropa Şurası qarşısında üzərinə götürdüyü öhdəliklərə əməl edilməməsi, eləcə də Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həlli istiqamətində ATƏT-in Minsk qrupu tərəfindən aparılan danışıqların ciddi şəkildə pozulması deməkdir.

14 aprel – Avropa Şurası Parlament Assambleyasının yaz sessiyasının iclasında “Ermənistandan işğal etdiyi Azərbaycan ərazisində hava limanı tikintisini dayandırmasını tələb edən yazılı bəyanat” qəbul olunmuşdur.

Sənəddə Ermənistan işğal etdiyi Azərbaycan ərazilərində – işğal altında olan Dağlıq Qarabağ bölgəsində bütün beynəlxalq hüquq normalarına zidd olaraq hava limanı tikintisini davam etdirməsi və Ermənistanın bu addımının beynəlxalq hüquq normaları ilə yanaşı, BMT Təhlükəsizlik Şurasının Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərinin azad edilməsinə dair 4 qətnaməsinə, Ermənistanın AŞ qarşısında üzərinə götürdüyü öhdəliyə və AŞPA-nın qəbul etdiyi 1416 sayılı qətnaməsinə tamamilə zidd olduğu qeyd edilmişdir. Bəyanatda Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində hava limanının tikintisinin həyata keçirilməsinin Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə tənzimlənməsinə dair ATƏT-in Minsk qrupunun vasitəçiliyi ilə aparılan danışıqlar prosesinə də böyük zərbə olacağı bildirilmişdir.

Sənəddə göstərilir ki, bütün bunları nəzərə alaraq, AŞPA Ermənistanının işğal etdiyi Azərbaycan torpaqlarında hava limanı inşa etməsi addımını qətiyyətlə pisləyir və narahatlığını ifadə edir. AŞPA rəsmi Yerevanı tikintini dayandırmağa, bu cür addımlar atmaqdan və bəyanatlar verməkdən çəkinməyə, işğal etdiyi Azərbaycan torpaqlarını azad etməyə və 1 milyon azərbaycanlı qaçqın və məcburi köçkünün öz yurd-yuvasına dönməsinə imkan verməyə çağırır və tələb edir.

4 may – GUAM-ın baş katibi V.Çeçelaşvili bildirmişdir ki, Dağlıq Qarabağda beynəlxalq aeroport fəaliyyət göstərə bilməz. Bu, beynəlxalq hüququn norma və prinsiplərinə ziddir. Baş katib qeyd etmişdir ki, Dağlıq Qarabağın hava məkanı və digər əraziləri Azərbaycana məxsusdur. Bunu bütün dövlətlər və beynəlxalq təşkilatlar da bilir. Beynəlxalq əhəmiyyətli aeroportun fəaliyyət göstərməsi üçün beynəlxalq hava uçuşlarını tənzimləyən qərar qəbul edilməlidir. Bu isə yalnız Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərinin geri qaytarıldığı halda mümkün ola bilər.

5 may – Fransa Senatı qondarma “erməni soyqırımı”nı inkar edənlərə cəza verilməsi haqqında qanun layihəsini rədd etmişdir. Senatın müzakirələrində iştirak edən 290 senatordan 270-i qanun layihəsi ilə bağlı səsverməyə qatılmışdır. Onlardan 196-sı qanun layihəsinin qəbul edilməsinin əleyhinə, 74-ü isə lehinə səs vermişdir.

12 may – Bakıda səfərdə olan ATƏT Parlament Assambleyasının sədri Petros Eftimiü Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin dinc yolla, beynəlxalq hüquq normalarına uyğun ədalətli həllinin vacibliyini qeyd etmişdir. Parlament Assambleyasının sədri bildirmişdir ki, Cənubi Qafqazda sülh və sabitlik təkcə regionun xalqları üçün deyil, bütövlükdə Avropa üçün də olduqca əhəmiyyətlidir.

19 may – BMT-nin Qaçqınların işi üzrə Ali Komissarı Antonio Quterreş bildirmişdir ki, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı hazırkı vəziyyət qəbul edilməzdir.

19 may – Ermənistan səfəri çərçivəsində Avropa Parlamentinin sədri Y.Buzek Yerevanda keçirdiyi mətbuat konfransında Avropa Parlamentinin Dağlıq Qarabağı müstəqil ərazi vahidi kimi tanımadığını və hər zaman dövlətlərin ərazi bütövlüyünü əsas prinsip hesab etdiyini bildirmişdir. Avropa Parlamentinin sədri insanların dinc şəraitdə yaşamaq və inkişaf etmək hüququnun vacibliyini qeyd edərək demişdir ki, münaqişənin həll olunmaması regionun inkişafına böyük əngəldir.

19 may – ABŞ dövlət katibinin köməkçisi F.Qordon Senatın xarici əlaqələr komitəsinin Avropa işləri üzrə alt komitəsində çıxışında bildirmişdir ki, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanması ilə bağlı Baza prinsiplərini təsdiqləməyin, sülh sazişi üzərində iş başlamağın vaxtı çatmışdır. Eyni zamanda, F.Qordon qeyd etmişdir ki, ABŞ Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həll edilməsi üçün ATƏT-in Minsk qrupu ilə qarşılıqlı əlaqələrini artıracaqdır.

20 may – Avropa Parlamentinin sədri Y.Buzek Bakıda demişdir: “Biz bilirik ki, regiondakı vəziyyət əlverişli deyil və bu problemin, eləcə də digər dondurulmuş münaqişələrin həllinə öz dəstəyimizi göstərməyə hazırıq”.

26 may – “Böyük səkkizlik” ölkələrinin Fransanın Dovil şəhərində keçirilən sammiti çərçivəsində ABŞ, Rusiya və Fransa prezidentləri Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin tənzimlənməsinə dair birgə bəyanatla çıxış etmişlər. Bəyanatda, prezidentlər Ermənistan və Azərbaycan liderlərini “iyun ayında keçiriləcək Ermənistan-Azərbaycan sammitində siyasi əzmkarlıq nümayiş etdirməyə və Əsas Baza Prinsipləri (Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin tənzimlənməsinin Əsas Prinsipləri) üzərində işi tamamlamağa” çağırmışlar.

Bəyanatda deyilir: “Razılaşma əldə ediləndən sonra biz bu prinsiplərin rəsmən qəbul edilməsini təsdiqləməyə, sülh sazişinin işlənilib hazırlanmasına kömək etməyə və sonra beynəlxalq tərəfdaşlarımızla birlikdə həmin sazişin yerinə yetirilməsini dəstəkləməyə hazırıq. Biz təsdiq edirik ki, yalnız danışıqlar yolu ilə tənzimləmə regional inkişaf və əməkdaşlıq üçün imkanlar üzə çıxarmaqla sülhə, sabitliyə və barışığa gətirib çıxara bilər”.

ABŞ, Fransa və Rusiya prezidentləri əmin olduqlarını bildirmişlər ki, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli üçün tərəflərinin dinc tənzimləmə istiqamətində addım atmasının vaxtı çatmışdır. Minsk qrupunun həmsədrləri olan üç dövlətin başçıları Ermənistan və Azərbaycan liderlərini israrla “əhalini müharibəyə deyil, sülhə hazırlamağa” çağırmışlar.

6 iyun – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri B.Fasye (Fransa), İ.Popov (Rusiya), R.Bradtko (ABŞ) və ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin xüsusi nümayəndəsi A.Kaspiqi qəbul etmişdir. Görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizama salınması ilə bağlı danışıqların hazırkı vəziyyəti və perspektivləri ilə bağlı məsələlər müzakirə olunmuşdur.

10 iyun – ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri iyunun 6-dan 9-dək Bakı, Xankəndi və Yerevana etdikləri səfərin nəticələri barədə bəyanat

yaymışlar. Bəyanatda bildirilir ki, ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin şəxsi nümayəndəsi A.Kaspşikin də qatıldığı səfər zamanı Rusiya, Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin qarşından gələn görüşünə hazırlıq çərçivəsində həmsədrlər tərəflərlə Rusiya, ABŞ və Fransa prezidentlərinin mayın 26-da Dovildə birgə bəyanatına uyğun olaraq, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllinin Baza Prinsiplərinin tamamlanması və təsdiqlənməsinə yönəlmiş və münaqişənin sülh yolu ilə həllinin əsasını təşkil edəcək addımları müzakirə etmişlər. İyunun 7-də həmsədrlər Azərbaycanın Ağdam rayonu ərazisində qoşunların təmas xəttini piyada keçmişlər və bu, son 10 ayda üçüncü belə hadisə olmuşdur. Son 16 ildə baş vermiş belə hallar nümayiş etdirir ki, tərəflər 1994-cü ildə bağlanmış atəşkəs rejiminə riayət etmək üçün əməkdaşlıq edə bilirlər. Bununla əlaqədar həmsədrlər tərəfləri bu gərgin mərhələdə danışıqlar prosesinə zərbə vuracaq hər hansı təxribat xarakterli addım və hərəkətlərə yol verməməyə çağırılmışlar.

11 iyun – Moskvada Rusiya, Azərbaycan və Ermənistan Xarici işlər nazirlərinin işçi görüşü olmuşdur. Müzakirələrin gedişində Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin tənzimlənməsinin Baza prinsiplərinin bir sıra mühüm məsələləri barədə mövqeləri yaxınlaşdırmaq mümkün olmuşdur. Bu sənədin layihəsinin iyunun axırlarında keçiriləcək növbəti üçtərəfli görüşdə müzakirə ediləcəyi bildirilmişdir.

16 iyun – Avropa İttifaqı Avropa Parlamentində keçiriləcək dinləmələr ərəfəsində Dağlıq Qarabağın Azərbaycana aid olduğunu növbəti dəfə təsdiq etmişdir. Bəyanatda Avropa Parlamentinin sədri Y.Buzekin Bakıya səfəri zamanı dediyi sözlərdən də sitat gətirilərək deyilir: “Görüşlər zamanı mən dövlətlərin beynəlxalq səviyyədə tanınmış sərhədləri çərçivəsində Azərbaycanın suverenliyini və ərazi bütövlüyünü vurğuladım. Bildirdim ki, Avropa İttifaqı Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində və Madrid prinsipləri əsasında sülh yolu ilə həllinə dair səyləri dəstəkləyir”.

20 iyun – Avropa Şurası Parlament Assambleyasının sədri M.Çavuşoğlu qurumun yay sessiyasında keçirdiyi mətbuat konfransında Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin Kazanda keçiriləcək növbəti görüşündə Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllinə dair müqavilə imzalanacağına böyük ümid bəslədiyini bildirmişdir.

AŞPA sədri Dağlıq Qarabağ üzrə Alt komitənin fəaliyyətinə münasibət bildirərkən qeyd etmişdir ki, qurumun qəbul etdiyi qətnamələr

yerinə yetirilməlidir. Assambleya tərəfindən bu məsələ ilə bağlı çoxlu tövsiyə, qətnamə və hesabat qəbul edildiyini bildirən Mövlud Çavuşoğlu vurğulamışdır ki, Assambleyanın qəbul etdiyi tövsiyə və qətnamələrin tətbiq olunmasında qətiyyətliyik: “AŞPA tərəfindən 2005-ci ildə Dağlıq Qarabağla bağlı qətnamə qəbul edilmiş və orada aydın göstərilmişdir ki, AŞPA-nın bürosu Dağlıq Qarabağ üzrə Alt komitə yaratmalıdır.

Büronun 2011-ci ilin yanvarında keçirilmiş yığıncağında bu komitənin fəaliyyətini bərpa etməsinə dair qərar qəbul edilmişdir. Alt komitə məsələnin əsasən humanitar tərəfləri ilə məşğul olacaq və iki ölkənin qurumdakı nümayəndə heyətləri arasında dialoqun gücləndirilməsinə səy göstərəcəkdir”.

23 iyun – Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin iyunun 24-də Kazanda, Rusiya Federasiyasının Prezidenti Dmitri Medvedevin iştirakı ilə keçiriləcək görüşü ilə əlaqədar, Rusiya Xarici İşlər Nazirliyi xüsusi bəyanatla çıxış etmişdir.

Bəyanatda bu görüşün Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin tənzimlənməsində həlledici rol oynamaı olduğu qeyd edilərək, 2011-ci il mayın 26-da ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədr ölkələrinin Rusiya, ABŞ və Fransa prezidentlərinin birgə bəyanatına konstruktiv münasibət bildirəcəyinə ümid edilir ki, həmin sənəddə Azərbaycan və Ermənistan liderləri siyasi əzmkarlıq nümayiş etdirməyə, eləcə də Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin tənzimlənməsinin Əsas Baza Prinsiplərinin layihəsinin müzakirəsini Kazan Sammitində başa çatdırmağa dəvət edilirlər. Sənəddə Kazanda nəzərdən keçiriləcək sənəd münaqişə tərəflərinin və həmsədr ölkələrin birgə işinin mühüm dövrünün nəticəsi, bu sahədə gələcək irəliləyiş üçün və sonradan geniş əhatəli sülh sazişinin hazırlanması üçün real əsas olduğu vurğulanır və tərəflərin bu əsasda bütün regionda sülh, tərəqqi və inkişaf naminə razılığa gələcəyinə ümid edilir.

24 iyun – Kazanda Rusiya, Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin birgə görüşü olmuşdur. Görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanması ilə bağlı məsələlər müzakirə edildi. Görüşün sonunda Azərbaycan, Ermənistan və Rusiya prezidentləri Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin tənzimlənməsinə dair danışıqların yekunlarına əsasən birgə bəyanat qəbul etmişlər.

Bəyanatda münaqişənin tənzimlənməsinin Əsas Baza Prinsipləri layihəsinin razılaşdırılması məqsədilə aparılan işin gedişinin nəzərdən

keçirildiyi, bir sıra məsələlərə dair qarşılıqlı anlaşma əldə edilməsi, bu məsələlərin həllinin Əsas Prinsiplərin bəyanilməsi üçün şərait yaradılmasına kömək etdiyi bildirilmişdir.

25 iyun – ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri, Litvanın Xarici işlər naziri A.Ajubalis Rusiya, Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin Kazan görüşünün yekunları ilə bağlı Dağlıq Qarabağ münaqişəsi üzrə hərtərəfli sülhə nail olmaq üçün davamlı səylərin vacibliyini bildirmişdir. ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri qeyd etmişdir ki, ATƏT üçtərəfli səviyyədə, Minsk qrupu və təşkilatın sədrinin şəxsi nümayəndəsi tərəfindən göstərilən səyləri dəstəkləməyə hazırdır. Bu səylər Cənubi Qafqazda qeyri-sabitliyə və qarşıdurmaya son qoyacaqdır. Atəşkəs rejiminin gücləndirilməsinin vacibliyini vurğulayan ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri tərəfləri görüşlərdə əldə olunan razılaşmalara riayət etməyə, həmçinin təmas xəttində mümkün insidentləri araşdırmağa, güc tətbiq etməkdən imtina etməyə çağırmışdır.

28 iyun – İslam Konfransı Təşkilatının (İKT) Xarici işlər nazirləri Şurasının Qazaxıstanın paytaxtı Astanada keçirilən XXXVIII sessiyasında təşkilatın adının dəyişdirilərək İslam Əməkdaşlığı Təşkilatı (İƏT) adlandırılması haqqında qərar qəbul edilmişdir.

5 iyul – ATƏT-in Minsk qrupunun Fransa, ABŞ və Rusiyadan olan həmsədrləri B.Fasye, R.Bradtke və İ.Popov birgə bəyanatla çıxış etmişlər. Bəyanatda bildirilmişdir ki, “Kazan görüşünün nəticələri tərəflərin gələcək danışıqlar prosesinə sadiqliyinin təsdiqlənməsi də daxil olmaqla, münaqişə tərəfləri üçün bir təkandır və “baza prinsipləri” üzrə sazişə mümkün qədər tez çatmaq üçün bu təkandan istifadə etməlidirlər”.

Sənəddə qeyd olunmuşdur ki, Rusiya, Azərbaycan və Ermənistan prezidentləri Kazanda Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanmasının əsas prinsiplərini müzakirə etmiş və son üç il ərzində sayca doqquzuncu olan bu görüş nizamlamanın əsas prinsipləri üzrə razılaşma əldə olunmadan başa çatmışdır. Birgə bəyanatda tərəflər yalnız bu məqsədə doğru yolda irəliləyişin olduğunu qeyd etmişlər.

Həmsədrlər və səfir A.Kaspşik iyulun 4-də ATƏT-in yeni baş katibi L.Zanyerlə ayrı-ayrılıqda görüşmüş, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi üzrə davam etməkdə olan sülh prosesinin statusu müzakirə olunmuş, eləcə də Minsk qrupunun həmsədrləri Moskvada məsləhətləşmələr keçirməyi və yaxın gələcəkdə regiona növbəti səfər etməyi planlaşdırmışlar.

8 iyul – Rusiyanın Xarici işlər naziri Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinə Rusiya Prezidentinin təklif və məktubunu təqdim etmişdir.

10 iyul – ATƏT-in Cənubi Qafqaz üzrə xüsusi nümayəndəsi təyin edilmiş J.Soareş (2002-ci ildən ATƏT-in Parlament Assambleyasının üzvüdür. ATƏT-in Parlament Assambleyasının Prezidenti olmuşdur) bildirmişdir ki, Qafqazda davam edən danışıqları intensivləşdirmək və regionda davamlı sülhü təmin etmək məqsədi ilə ATƏT-in Minsk qrupunun dəstəklənməsi üçün hər şey etmək lazımdır.

11 iyul – Belqradada ATƏT-in Parlament Assambleyasının illik iclasının Yekun bəyannaməsində Assambleya, son vaxtlar Dağlıq Qarabağ ətrafında gərginliyin artmasından təəssüfünü bildirmiş və Dağlıq Qarabağ, həmçinin də Moldova və Gürcüstandakı həll olunmamış münaqişələrin nizamlanması üçün ATƏT çərçivəsində daha fəal siyasi səylər göstərməyə çağırmışdır.

11 iyul – ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri və ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri Moskvada Rusiyanın Xarici işlər naziri ilə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin dinc yolla nizamlanması üzrə Minsk qrupunun iş prosesini müzakirə etmişlər.

12 iyul – ABŞ və Rusiya prezidentləri Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllinin hazırkı vəziyyəti haqqında fikir mübadiləsi aparmışlar. Rusiya Prezidentinin bu istiqamətdə atdığı addımlar, həmçinin bu yaxınlarda Kazanda Azərbaycan və Ermənistan liderləri ilə keçirilmiş görüş ABŞ Prezidenti tərəfindən yüksək qiymətləndirilmişdir.

13 iyul – ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri, Litvanın Xarici işlər naziri A.Ajubalis ATƏT-in Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanması üzrə Minsk qrupunun həmsədrləri B.Fasye, R.Bradtkə və İ.Popov, eləcə də ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin şəxsi nümayəndəsi A.Kaspşiklə görüşmüşdür. A.Ajubalis Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanması üzrə danışıqlarda irəliləyişin əldə olunması üçün Minsk qrupu həmsədrlərinin səylərinə dəstəyini ifadə etmiş və vətəndaş cəmiyyətinin etimadın möhkəmləndirilməsi tədbirlərinin həyata keçirilməsinə daha çox cəlb edilməsinə çağırmışdır.

15 iyul – Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri B.Fasye, R.Bradtkə və İ.Popov, ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin şəxsi nümayəndəsi A.Kaspşiki qəbul etmişdir. Görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizama salınması

ilə bağlı danışıqların hazırkı vəziyyəti və perspektivləri barədə fikir mübadiləsi aparılmışdır.

16 iyul – Avropa Parlamentinin üzvü Ferreyra Fernandez Xose Manuel ermənilər tərəfindən azərbaycanlı qızın öldürülməsini pisləmişdir.

18 iyul – Türkiyənin Xarici işlər naziri Əhməd Davudoğlu və ABŞ dövlət katibi Hillari Klinton Qafqazdakı vəziyyəti, o cümlədən Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanması yollarını müzakirə etmişlər.

11-18 iyul – ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrələri B.Fasye, R.Bradtke və İ.Popov, ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin şəxsi nümayəndəsi A.Kaspişvili birgə Moskva, Vilnüs, Bakı və Yerevana səfər etmişlər.

18 iyul – ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrələri bəyanatla çıxış etmişlər. Bəyanatda ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrələri regiona səfərləri zamanı Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinə yekun nizamlanma haqqında danışıqlara keçid üçün əsas kimi Baza Prinsipləri üzrə sazişin əldə olunmasının vacibliyini bir daha təsdiq etmişlər. Sənəddə qeyd edilir ki, indi regionun xalqları üçün davamlı sülhün, təhlükəsiz barışın əldə olunması üçün vacib olan siyasi iradəni nümayiş etdirməyin əsl vaxtıdır. Bəyanatda bildirilirdi ki, prezidentlər çərçivə sənədi üçün təklif olunan son düzəlişlərə keçidlə bağlı işə sadıqlıyı və dinc nizamlanmanın axtarışı prosesi üzərində həmsədrələrlə işləməyi davam etdirməyi təsdiqləmişlər.

27 iyul – Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin Türkiyənin baş naziri Rəcəb Tayyib Ərdoğanla Bakıda keçirdiyi birgə mətbuat konfransında

Türkiyənin Baş naziri Rəcəb Tayyib Ərdoğan Dağlıq Qarabağ məsələsində Türkiyənin hər zaman Azərbaycanın yanında olduğuna diqqəti cəmlərək bildirdi: “Dağlıq Qarabağ mövzusunda mövqeyimiz, düşüncəmiz, mübarizəmiz – hər şeyimiz Azərbaycan üçün Dağlıq Qarabağ mövzusu necə bir qanayan yaradırsa, bilinməlidir ki, bizim üçün də elə qanayan bir yaradır. Bundan fərqli bir düşüncə bizdə əsla ola bilməz. Bu məsələni də sona qədər təqib edirik və bundan sonra da təqib etməkdə davam edəcəyik”.

24 avqust – Beynəlxalq Qızıl Xaç Komitəsi (BQXK) tərəfindən Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı 4575 nəfər itkin düşmüş şəxs qeydə alınmışdır.

2 sentyabr – BMT-in ixtisaslaşmış təşkilatı olan UNICEF azərbaycanlı uşaqların ermənilər tərəfindən öldürülməsini pisləmişdir.

7 sentyabr – ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrələri B.Fasye, R.Bradtke və İ.Popov, ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin şəxsi nümayəndəsi

A.Kaspşik dekabr ayında Vilnüsde keçiriləcək ATƏT-in Nazirlər Şurasından əvvəl fəaliyyət planını müzakirə etmək və əlaqələndirmək üçün Vyanada görüşmüşlər.

8 sentyabr – ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri sülh prosesinin bu və ya digər aspektlərinin gələcək müzakirəsi üçün ATƏT-in baş katibi L.Zanyerlə görüşmüşlər.

23 sentyabr – BMT-nin Baş Assambleyasında çıxışı zamanı Türkiyənin baş naziri Rəcəb Tayyib Ərdoğan bildirmişdir ki, Azərbaycan torpaqlarının illərdir davam edən haqsız işğalına son qoyulmalıdır. Baş nazir bəyan etmişdir ki, "Dağlıq Qarabağ məsələsinin bu şəkildə həll olunmadan qalması qəbulolunmazdır".

28 sentyabr – ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin verdiyi bəyanatda Rusiya, ABŞ, Fransa prezidentlərinin Dovil bəyanatında üzərinə götürdüyü, tərəflərə bu cür nizamlanmaya nail olmaqda yardım etmək öhdəliyini bir daha təsdiq etmişlər. Bəyanatda deyilir ki, həmsədrlər dekabr ayı Vilnüsde keçiriləcək ATƏT-in Nazirlər Şurasının iclasına qədər gələcək aylar üçün iş planını təqdim etmiş və hərtərəfli sülh nizamlanması üçün təməl olan Əsas Baza Prinsipləri üzrə mövcud olan fikir ayrılıqlarını müəyyənləşdirmək məqsədilə tərəflərlə işi davam etdirəcəklər.

29 sentyabr – Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev Varşavada ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri B.Fasye, R.Bradtkə və İ.Popov, ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin şəxsi nümayəndəsi A.Kaspşik ilə görüşmüşdür. Görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizama salınması ilə bağlı danışıqların hazırkı vəziyyəti və perspektivləri barədə fikir mübadiləsi aparılmışdır.

8 oktyabr – Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ATƏT-in Parlament Assambleyasının Xorvatiyanın Dubrovnik şəhərində keçirilən sessiyasında müzakirə olunmuşdur. İclasdan əvvəl Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin tarixi, yaranma səbəbləri və onun ağır nəticələri barədə məlumat verilmişdir. ATƏT Parlament Assambleyasının tarixində ilk dəfə olaraq münaqişə daha geniş tərkibdə müzakirə olunmuşdur.

Sessiyada ATƏT-in Minsk qrupunun ABŞ-dan olan həmsədri R.Bradtkə və Rusiyadan olan həmsədri İ.Popov, o cümlədən ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin şəxsi nümayəndəsi A.Kaspşik öz çıxışlarında Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin hazırkı durumu barədə məlumat verərək

qeyd etmişlər ki, münaqişənin həlli üç prinsipə – güc tətbiq etməmə, dövlətlərin ərazi bütövlüyünün qorunması və millətlərin öz müqəddəratlarını həll etməsi prinsiplərinə əsaslanır. A.Kaspşik qeyd etmişdir ki, bu günlərdə atəşkəs rejiminin pozulması nəticəsində 3 nəfər hərbi qulluqçu həlak olmuş və hadisə ilə əlaqədar ATƏT-in gələn həftə cəbhə xəttində yeni monitoring keçirməsi təklif edilmişdir.

Fransalı həmsədr B.Fasye öz məruzəsində Dağlıq Qarabağın Azərbaycan ərazisi olduğunu, münaqişənin Azərbaycan ərazisində baş verdiyini bəyan etmişdir. O, qeyd etmişdir ki, Dağlıq Qarabağ və ətraf yeddi rayon Ermənistan qoşunları tərəfindən işğal olunmuş, 1 milyonadək azərbaycanlı öz doğma torpaqlarından didərgin düşmüş, nəticədə 25 min nəfər həyatını itirmiş, günahsız insanlar girov götürülmüşdür. Hazırda nə müharibə, nə də sülh vəziyyətidir”.

24 oktyabr – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri B.Fasyeni, R.Bradtkeni və İ.Popovu, ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin şəxsi nümayəndəsi A.Kaspşiki qəbul etmişdir. Görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizama salınması ilə bağlı danışıqların hazırki vəziyyəti və perspektivləri ilə bağlı məsələlər müzakirə olunmuşdur.

25 oktyabr – ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrləri İ.Popov (Rusiya), Bernard Fasye (Fransa), R.Bradtk (ABŞ) və ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin şəxsi nümayəndəsi A.Kaspşik oktyabrın 21-24-də Yerevan, Bakı və Azərbaycanın işğal olunmuş torpaqlarına səfərlərinin yekunları ilə bağlı bəyanat vermişlər. Bəyanatda qeyd edilir ki, münaqişənin dinc yolla nizamlanması istiqamətində növbəti irəliləyişlərə nail olmaq məqsədi ilə həmsədrlər tərəflərə danışıqlar mühitinin əhəmiyyətli dərəcədə yaxşılaşdırmağın, etimadı gücləndirməyin və atəşkəs rejiminə ciddi riayət olunmasının vacibliyini vurğulamışlar. Həmsədrlər Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı müxtəlif sahələrdə etimadın möhkəmləndirilməsi üzrə tədbirlərə dair bir sıra təkliflər irəli sürmüşlər.

2 noyabr – ATƏT-in baş katibi L.Zannyer “Today’s Zaman” qəzetinə müsahibəsində Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllində Türkiyənin mühüm rol oynaya biləcəyini vurğulamışdır. Türkiyəni regionun mühüm bir aktoru adlandıran baş katib qeyd etmişdir ki, bu ölkənin məsələyə siyasi töhfə vermək imkanı vardır. Qəzetdə qeyd olunmuşdur ki, keçən əsrin 90-cı illərində Azərbaycanın ayrılmaz tərkib hissəsi olan, Dağlıq Qarabağ və onun

ətrafındakı erməni əhalinin yaşamadığı yeddi rayon Ermənistan tərəfindən işğal edilmişdir.

4 noyabr – ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri İ.Popov (Rusiya), B.Fasye (Fransa), R.Bradtko (ABŞ) və ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin şəxsi nümayəndəsi A.Kaspişik Vyanada ATƏT-in Daimi Şurasında illik hesabatla çıxış etmişlər. Hesabatda qeyd edilir ki, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin davamlı və sülh yolu ilə həlli üzrə səylər kontekstində həmsədrlər hesabat dövrünə aid ötən il ərzində səkkiz dəfə regionda olmuş, Azərbaycan və Ermənistan prezidentləri ilə müxtəlif yerlərdə on dörd dəfə ayrı-ayrılıqda görüşlər keçirmiş, işğal olunmuş Azərbaycan ərazilərinə faktaraşdırıcı missiyanın tərkibində səfər etmişlər. Həmsədrlər, həmçinin son 14 ay ərzində qoşunların təmas xəttini dörd dəfə piyada keçməklə, təmas xəttinin region xalqları arasında daimi bəyər olmadığını və tərəflər istədiyi təqdirdə atəşkəs rejiminə riayət olunması üçün hərbi əlaqələndirmənin mümkünlüyünü nümayiş etdirmişlər.

Hesabatda ATƏT-in Minsk qrupunda həmsədrlik edən hər üç ölkənin hökumətlərinin də ən yüksək səviyyədə səy göstərdiyini vurğulayan həmsədrlər bir daha təkrarlamışlar ki, münaqişənin həllinin hərbi yolu yoxdur və qəbul edilməz status-kvonu dəyişmək, sülhə nail olmaq istiqamətində çətin qərarlar qəbul edilməsində tərəflərin siyasi iradəsi onlar üçün həlledici rol oynayacaqdır. Sənəddə həmsədrlər, həmçinin danışıqlar mühitinin yaxşılaşdırılması, atəşkəs rejiminə riayət olunması və region xalqları arasında qarşılıqlı anlaşmanın təşviqi üçün əlavə səylərdən bəhs etmiş və onların bu ayın sonunda qeyd edilən məsələlərlə bağlı təkliflər üzərində işləmək və danışıqların davam etdirilməsi ilə əlaqədar müzakirələr aparmaq üçün regiona təkrar səfər edəcəkləri qeyd olunmuşdur.

30 noyabr – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri İ.Popovu (Rusiya), R.Bradtkeni (ABŞ), Fransadan olan sabiq həmsədr B.Fasyeni və yeni həmsədr J.Foru, həmçinin ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin xüsusi nümayəndəsi A.Kaspişiki qəbul etmişdir. Görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizama salınması ilə bağlı danışıqların hazırkı vəziyyəti və perspektivlərinə dair fikir mübadiləsi aparılmışdır.

1 dekabr – Regiona növbəti səfərini yekunlaşdırmış ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri bəyanat yaymışlar. Bəyanatda deyilirdi ki, həmsədrlər İ.Popov (Rusiya), B.Fasye (Fransa), R.Bradtko (ABŞ) və ATƏT-in

fəaliyyətdə olan sədrinin şəxsi nümayəndəsi A.Kaspşik noyabrın 28-dən 30-dək Yerevan və Bakıda səfərdə olmuş, Azərbaycan və Ermənistan prezidentləri, eləcə də hər iki ölkənin Xarici işlər və Müdafiə nazirləri ilə görüşmüşlər. Fransalı həmsədr B.Fasyeni yaxınlarda əvəz edəcək səfir Jak For da səfər müddətində nümayəndə heyətinin tərkibində olmuşdur.

Bəyanatda keçirilmiş bütün görüşlərdə həmsədrlər tərəflərə Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin davamlı və sülh yolu ilə həllinə yardım üçün öz ölkələrinin götürdüyü ciddi səyləri vurğulamış, qoşunların təmas xəttində baş vermiş insidentlərlə bağlı ən yeni xəbərləri qeyd edərək, dövlət başçılarına 1994-cü ildə bağlanmış atəşkəs sazişinə riayət olunmasının əhəmiyyətini bir daha çatdırmışlar.

Sənəddə qeyd edilmişdir ki, noyabrın 29-da qoşunların təmas xəttini piyada keçən həmsədrlər hər iki tərəfdə yerli rəsmilərlə görüşərək, cəbhə bölgəsində vəziyyəti müzakirə etmiş, noyabrın 30-da Dağlıq Qarabağın azərbaycanlı icmasının nümayəndələri ilə görüşmüş və vurğulamışlar ki, sülh razılaşması bütün qaçqın və məcburi köçkünlərin öz əvvəlki yaşayış yerlərinə dönməsi hüququnu özündə ehtiva etməlidir. Sənəddə dekabrın əvvəlində ATƏT-in Nazirlər Şurasının Vilnüsə keçiriləcək toplantısı ərafəsində həmsədrlər tərəfləri bu imkandan yararlanaraq, münaqişənin sülh yolu ilə həlli və qəbuledilməz status-kvo çərçivəsindən çıxmaq üçün səylərini gücləndirməyə çağırılmışlar.

6 dekabr – ATƏT-in Nazirlər Şurasının Vilnüsə keçirilən 18-ci illik toplantısında iştirak edən Minsk qrupunun həmsədr ölkələrinin nümayəndə heyətlərinin rəhbərlərinin və iki ölkənin Xarici işlər nazirlərinin birgə bəyanatı yayılmışdır. Bəyanatın girişində Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə nizamlanmasının əhəmiyyəti bir daha vurğulanmışdır.

Bəyanatda 2008-ci il Moskva Bəyannaməsi, eləcə də ATƏT Nazirlər Şurasının Helsinki (2008-ci il) və Afina (2009-cu il) toplantılarında, ATƏT-in Astana (2010-cu il) sammitində verilən bəyanatları xatırladaraq, nümayəndə heyətlərinin rəhbərləri ATƏT-in Minsk qrupu formatında danışıqların davam etdirilməsinin və münaqişənin sülh yolu ilə nizamlanması istiqamətində irəliləyişlər əldə edilməsi üçün zəruri etimad mühitinin yaxşılaşdırılmasının vacibliyini ifadə etmişlər. Bu istiqamətdəki addımlardan biri kimi bəyanatı verən tərəflər razılaşdırmışlar ki, Rusiya, Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin 2011-ci ilin mart ayında Soçi görüşündə qəbul etdikləri birgə bəyanatın nəticəsi olaraq, atəşkəs rejiminin

pozulmasına qarşı mexanizmin detalları üzərində işlə bağlı söylərini bundan sonra da davam etdirsinlər.

Rusiya, ABŞ, Fransa prezidentlərinin 2011-ci ilin may ayında Dovil bəyanatında Azərbaycan və Ermənistanı Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə nizamlanması üçün Baza Prinsipləri üzərində işi yekunlaşdırmağa dair çağırışlarını qeyd edərək, Minsk qrupunun həmsədr ölkələrinin nümayəndə heyətlərinin başçıları təəssüflə bildirmişlər ki, münaqişə tərəfləri bu istiqamətdə həlledici addımı atmaq iqtidarında olmamışlar. Hər üç nümayəndə heyətinin rəhbəri vurğulamışdır ki, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin hərbi həll yolu yoxdur və BMT Xartiyası, Helsinki Yekun Aktının prinsipləri, prezidentlərin 2009-cu ildə Akvil və 2010-cu ildə Muskokda birgə bəyanatlarındakı elementlər bütün tərəflərə qəbuləilməz status-kvo çərçivəsindən çıxaraq münaqişəni sülh yolu ilə nizamlamağı təqdim edir.

Nümayəndə heyətlərinin üç rəhbəri tərəfləri ən ali səviyyə də daxil olmaqla, ATƏT-in Nazirlər Şurasının 2007-ci il Madrid toplantısından bəri aparılmış intensiv danışıqlar fonunda həmsədr ölkələrin təqdim etdiyi təklifləri gələcəkdə diqqətlə nəzərdən keçirməyə çağırılmışlar.

Çox təəssüf ki, Ermənistandan işğal etdiyi Azərbaycan torpaqlarından çıxmasını tələb etmək əvəzinə, ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri, qrupun üzvü olan ölkələrinin nümayəndə heyətlərinin başçıları, eləcə də böyük dövlətlərin rəhbərləri bəyanatlarında bu cür (“münaqişə tərəfləri” və s.) ifadələri dəfələrlə səsləndirməklə təcavüzkarla təcavüzə məruz qalanı eyni tutmuş, nizamasalma prosesində qətiyyət göstərməmiş və bu da Ermənistan qəbul edilən qərarları yerinə yetirməkdən boyun qaçıрмаğa imkan yaratmışdır).

9 dekabr – Rusiya Xarici işlər nazirinin müavini Q.Karasin ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri İ.Popov (Rusiya), B.Fasye (Fransa), R.Bradtko (ABŞ) və ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin şəxsi nümayəndəsi A.Kaspşiklə (Polşa) görüşmüşdür. Görüşdə Minsk qrupunun həmsədri vəzifəsində fransalı həmsədri əvəz edəcək səfir J.For da iştirak etmişdir. Aparılan danışıqlar zamanı ATƏT-in Xarici İşlər Nazirləri Şurasının dekabrın 6-7-də Vilnüsə keçirilmiş iclasının yekunları nəzərə alınmaqla, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllinə dair birgə fəaliyyət məsələləri müzakirə edilmişdir.

19 dekabr – Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanması üzrə Minsk qrupunun fransalı həmsədri B.Fasye fəaliyyətinin başa çatması üzrə

keçirilən yekun mətbuat konfransında bildirmişdir ki, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı danışıqlar prosesi mürəkkəbdir. Belə ki, vasitəçilərin hər hansı bir təklifinə münaqişə tərəflərinin razılığını almaq çətinidir.

20 dekabr – Meksika Konqresinin Deputatlar Palatası erməni silahlı qüvvələri tərəfindən Azərbaycan ərazilərinin işğalını, xüsusilə də Xocalıda soyqırımını törətməsini kəskin pisləyən qərar qəbul etmişdir. Qərarın mətnində münaqişənin tarixi haqqında ətraflı məlumat verilərək bildirilir ki, 1987-ci ilin sonlarında, həmçinin Stepanakert kimi tanınan Xankəndidə ermənilərin azərbaycanlılara qarşı hücumları ilə müşayiət olunan Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin “müasir dövrü” başlanmışdır. 1988-ci və 1989-cu illər ərzində 216 azərbaycanlının öldürülməsi və 1154 nəfərin ağır yaralanması, habelə təqribən 200 min şəxsin kütləvi şəkildə köçürülməsi ilə nəticələnmiş daimi hücumlar baş vermişdir.

Sənəddə 1991-ci ilin sonlarında və 1992-ci ilin əvvəllərində Sovet İttifaqının süquta uğraması ilə əlaqədar yaranmış qeyri-sabitliyin nəticəsində Ermənistan və Azərbaycan arasında münaqişənin intensivləşərək Dağlıq Qarabağda erməni qüvvələri tərəfindən başlanmış döyüş əməliyyatları ilə hərbi fazaya keçdiyi bildirilir.

Qərarla erməni silahlı qüvvələri tərəfindən Xocalıda soyqırımını törədilməsi qəti şəkildə pislənir, 1992-ci il fevralın 25-dən 26-na keçən gecə Xocalıda erməni silahlı qüvvələri tərəfindən Azərbaycan əhalisinə qarşı həyata keçirilmiş misli görünməmiş qətlə baş verdiyi qeyd edilir. Sənəddə göstərilir ki, bu qətləmdə 613 azərbaycanlı öldürülmüş, onlardan 106-sı qadın, 63-ü uşaq, 70-i isə yaşlı insan olmuşdur. Bundan əlavə, Xocalının 487 sakini, o cümlədən 76 uşaq şikəst edilmişdir. 26 uşaq hər iki valideynini, 130-u isə valideynlərdən birini itirmiş və bu hücum Azərbaycan Respublikasının müxtəlif orqanları, eləcə də bir çox müstəqil mənbələr tərəfindən tam şəkildə təsdiqlənmişdir.

Qərarla qeyd edilir ki, Xocalı soyqırımından sonra erməni silahlı qüvvələri Dağlıq Qarabağın ətrafındakı 7 rayonu – Laçın, Kəlbəcər, Ağdam, Füzuli, Cəbrayıl, Qubadlı və Zəngilanı işğal etmiş, bu silahlı münaqişə Azərbaycan ərazilərinin təqribən beşdə bir hissəsinin qanunsuz işğal edilməsinə gətirib çıxarmış, eləcə də əhalisinin doqquz nəfərdən birinin məcburi köçkün və ya qaçqın düşməsinə səbəb olmuş, nəticədə 20 000 insan öldürülmüş, 50000-i yaralanmış və ya əlil olmuş, təqribən 5 min nəfərin taleyi isə naməlum qalmışdır. Azərbaycanın iqtisadi rayonlarına ciddi

ziyan vurulmuşdur. Burada xəstəxanalar, evlər, inzibati binalar, məktəblər, fabriklər, suvarma sistemləri, körpülər, yollar, su və qaz boruları, təminat məntəqələri dağıdılmışdır.

Sənəddə göstərilir ki, BMT Təhlükəsizlik Şurası tərəfindən 1993-cü ildə erməni qoşunlarının işğal edilmiş ərazilərdən dərhal çıxarılmasını tələb edən, Azərbaycanın ərazi bütövlüyü, suverenliyi və beynəlxalq səviyyədə tanınmış sərhədlərini dəstəkləyən dörd qətnamə qəbul edilmişdir. Amma buna baxmayaraq, indiyədək bu qətnamələrin tələbləri yerinə yetirilməmişdir. 1994-cü il mayın 12-də tərəflər arasında atəşkəs haqqında razılığın əldə olunmasına baxmayaraq, atəşkəsin Ermənistan tərəfindən pozulması faktları mövcuddur. Azərbaycanın mülki əhalisi hələ də bundan fiziki və mənəvi əziyyət çəkir.

Qəbul edilmiş razılaşma maddəsinin birinci bəndində bildirilir ki, Meksika Konqresinin Deputatlar Palatası Azərbaycan Respublikasının Dağlıq Qarabağ regionu ərazisinin işğal edilməsini, Azərbaycan Respublikasının əhalisinin, xüsusilə də Xocalı soyqırımını zamanı öldürülməsini, insanlara fiziki zərərin və mənəvi əzabın verilməsini, həmçinin atəşkəs rejimi haqqında tərəflər arasında razılığın pozulması ilə hərbi əməliyyatların yenidən başlanmasından irəli gələnləri pisləyir.

Razılaşma maddəsinin ikinci bəndində isə qeyd edilir ki, münaqişənin hələ də həll olunmamış qalması təəssüflə qarşılır və Meksika Konqresinin Deputatlar Palatası tərəfləri münaqişənin həlli istiqamətində dialoqu davam etdirməyə səsləyir.

Növbəti bənddə Azərbaycan Respublikasında bir milyon qaçqın və məcburi köçkünün olduğunu nəzərə alaraq, ölkədəki humanitar böhran barədə Meksikanın BMT-dəki Daimi Nümayəndəliyi vasitəsilə Meksika Konqresinə hesabatın təqdim edilməsi tövsiyə olunur.

Dördüncü bənddə isə Konqresin Deputatlar Palatası tərəfindən aidiyyəti səlahiyyətləri çərçivəsində Federal İcra Hakimiyyətindən xahiş olunur ki, Ermənistan Respublikasının hökumətini BMT Təhlükəsizlik Şurasının 822, 853, 874 və 884 nömrəli qətnamələrinin yerinə yetirməyə sövq etmək üçün müvafiq hesab etdiyi söylərin göstərilməsi haqqında Meksikanın BMT yanındakı Daimi Nümayəndəliyinə təlimat göndərsin.

Razılaşma maddəsinin sonuncu bəndində Konqresin Deputatlar Palatasının aidiyyəti Federal İcra Hakimiyyətini öz səlahiyyətləri çərçivəsində müvafiq beynəlxalq təşkilatlar yanında Meksika dövləti adından

Ermənistan Respublikasına hərbi əməliyyatların və Azərbaycanın mülki vətəndaşlarına qarşı zorakılığın dərhal dayandırılması, Azərbaycan Respublikasının ərazilərindən Ermənistan silahlı qüvvələrinin dərhal çıxarılması barədə, həmçinin maraqlı tərəflərə daha böyük münafişəyə gətirə biləcək və regionda sülhü və təhlükəsizliyi pozacaq hər hansı düşmənçilik, daxili işlərə qarışmaq haqqında müraciət etməyə çağırışı əks olunmuşdur.

Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı razılaşdırma maddələrindən ibarət qərar Meksikanın Milli Hərəkət Partiyasının Parlament Qrupunun üzvü, deputat M.Esker tərəfindən cari il noyabrın 30-da Meksika Konqresinin Deputatlar Palatasının sessiyalar salonunda təqdim edilmişdir.

22 dekabr – Fransanın aşağı qanunverici orqanı Milli Assambleyanın yığıncağında Xalq Hərəkəti Uğrunda Partiyasının (UMP) təmsilçisi Valeri Bayerin təklifi əsasında ümumilikdə soyqırımı, o cümlədən qondarma “erməni soyqırımı”nı inkar edənlərin cəzalandırılması ilə bağlı qanun müzakirə olunmuşdur. Milli Assambleya binasının qarşısına toplaşmış on minlərlə nümayişçinin və beynəlxalq təşkilatların etirazlarına baxmayaraq, qanun elə birinci oxunuşda deputatlar tərəfindən qəbul edilmişdir.

Bundan əvvəl, hələ 2006-cı ildə ölkənin nüfuzlu partiyalarından biri hesab edilən Sosialist Partiyasının təhriki ilə Milli Assambleya “erməni soyqırımı” məsələsini müzakirə etmiş, onu inkar edənlərə bir il həbs cəzası verilməsi və 45 min avro cərimə ödəməsini nəzərdə tutan qərarı səs çoxluğu ilə bəyənmişdilər. Həmin qanun təsdiq olunmaq üçün Senata göndərilərsə də, senatorlar onu müzakirə etməyin qəti əleyhinə olduqlarını bildirmiş və beləliklə qanunun müzakirəsi elə Senatda dondurulmuşdu. Milli Assambleya tərəfindən növbəti dəfə qəbul edilmiş qanun təsdiq edilmək üçün yenə Senata göndəriləcəkdir.

2012

1 yanvar – İrlandiya (Xarici işlər və ticarət naziri Eymon Gilmor) Litvanı ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri qismində əvəz etdi.

5 yanvar – ABŞ Konqresinin Helsinki Komissiyasının siyasi məsləhətçisi Maykl Ok bildirmişdir ki, Cənubi Qafqazdakı münaqişələr bütün regionun sabitliyi və təhlükəsizliyi üçün ciddi təhlükədir, eləcə də

ATƏT-in Minsk qrupunun söylərinə və müvəffəqiyyətin yaxın olması barədə bəzən səslənən iddialara baxmayaraq, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı vəziyyət 15 il əvvəlkindən az fərqlənir.

9 yanvar – İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin Yuxarı Palatası Dağlıq Qarabağ ilə bağlı iki işə baxmışdır. Ermənistanın işğal etdiyi Gülüstan kəndinin milliyyətə erməni olan sakininin şikayətində Azərbaycanda guya onun əmlak hüququnun pozulduğu, digər işdə isə Azərbaycanda erməni qəbiristanlığının dağıldığı iddia edilirdi. Bu işlərlə bağlı İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsində dinləmələr keçirilmişdir. Azərbaycan nümayəndəsinin təqdim etdiyi sübutlar əsasında məhkəmə çox ədalətli və əhəmiyyətli qərar çıxarmışdır. İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin Yuxarı Palatası ermənilərin müraciətini rədd etmişdir. İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin qərarında vurğulanmışdır ki, Dağlıq Qarabağ Azərbaycan Respublikasının ərazisidir və Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunmuşdur. Ermənistanın işğalı nəticəsində bir milyondan artıq azərbaycanlı qaçqın və məcburi köçkün vəziyyətində yaşamaq məcburiyyətində qalmışdır.

12 yanvar – ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri, İrlandiyanın xarici işlər və ticarət naziri Eymon Gilmor ATƏT Daimi Şurasının ilin birinci iclasında İrlandiyanın quruma sədrliyinin prioritetlərini açıqlamışdır. E. Gilmor bildirmişdir ki, hüquqlara və fundamental azadlıqlara, habelə üzv ölkələrin həmin sahədə ATƏT qarşısındakı öhdəliklərinin yerinə yetirilməsinə, habelə İnternet azadlığına, idmanda irqçiliyə, ayrı-seçkiliyə və dözümsüzlüyə qarşı mübarizəyə xüsusi diqqət yetiriləcəkdir. E. Gilmor demişdir: “ATƏT-in bir sıra ölkələrində hüquq və fundamental azadlıqlarla bağlı problemlər mövcuddur. Bununla əlaqədar biz fundamental azadlıq məsələlərini müzakirə etmək üçün iyun ayında Dublində görüş təşkil etmək niyyətindəyik”. Sədr ATƏT-in fəaliyyətinin hərbi-siyasi istiqamətindən danışaraq bildirmişdir ki, adi silahların azaldılması, kibertəhdidlərə, terrorizmə, trafikinqə, narkotiklərin daşınmasına qarşı mübarizə, habelə münaqişələrin aradan qaldırılması və onların həlli üzrə iş davam etdiriləcəkdir. Dnestryanı bölgə və Cənubi Qafqaz münaqişələri üzrə 2 xüsusi nümayəndənin təyin edildiyini bildirən E. Gilmor vurğulamışdır ki, bu il İrlandiya sədr ölkə kimi Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli istiqamətində ATƏT-in Minsk qrupu ilə sıx işləmək niyyətindədir. Fəaliyyətdə olan sədr, həmçinin qeyd etmişdir ki, aprelin 27-

də Dublində Şimali İrlandiyanın konkret timsalında münaqişələrin həllinə həsr olunmuş xüsusi konfrans keçiriləcəkdir.

23 yanvar – Azərbaycan, Ermənistan və Rusiya prezidentləri Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin tənzimlənməsinə dair danışıqların yekunlarına əsasən Birgə Bəyanat qəbul etmişlər. Bəyanatda deyilir: “Azərbaycan Respublikasının, Rusiya Federasiyasının və Ermənistan Respublikasının prezidentləri Rusiya Federasiyasının Prezidentinin dəvəti ilə 2012-ci il yanvarın 23-də Soçidə görüşmüş və Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin tənzimlənməsinin gedişini və perspektivlərini müzakirə etmişlər. Üç ölkənin dövlət başçıları 2008-ci il noyabrın 2-də onların görüşündə Moskva Bəyannaməsinin qəbul edildiyi vaxtdan keçən dövr ərzində Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin tənzimlənməsinə dair böyük həcmdə iş görüldüyünü qeyd etmişlər. Prezidentlər bəyan etmişlər ki, intensiv danışıqlar nəticəsində Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin tənzimlənməsinin Əsas Prinsiplərinin razılaşdırılması məsələsində irəliləyiş əldə edilmişdir. Azərbaycan Respublikasının və Ermənistan Respublikasının prezidentləri Sülh Sazişinin hazırlanmasına keçməyin vacibliyini nəzərə alaraq indiyə qədər görülmüş iş hesaba alınmaqla Əsas Prinsiplər barədə razılaşma əldə edilməsini sürətləndirməyə hazır olduqlarını bildirmişlər. Hər iki prezident Rusiya Federasiyasının və ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri olan digər ölkələrin vasitəçilik fəaliyyətini yüksək qiymətləndirmiş və ümid etdiklərini bildirmişlər ki, Rusiya, ABŞ və Fransa həmsədrlər olaraq, münaqişənin tənzimlənməsində bundan sonra da, regionda tam sülh və sabitlik bərqərar olana qədər fəal rol oynayacaqlar. Azərbaycan Respublikasının, Rusiya Federasiyasının və Ermənistan Respublikasının prezidentləri 2011-ci il martın 5-də Soçidə qəbul edilmiş Birgə Bəyanatın müddəalarını inkişaf etdirərək həmsədrlərin ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin şəxsi nümayəndəsi ilə birlikdə işləyib hazırladıqları, atəşkəs xətti boyunca təhqiqatlar aparılması mexanizmi haqqında məruzəni nəzərə almış və bu işi davam etdirməyi tapşırıbmışlar. Prezidentlər təsdiqləmişlər ki, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin tənzimlənməsi baxımından etimadın möhkəmlənməsi tədbirlərindən biri tərəflər arasında humanitar əlaqələrin inkişaf etdirilməsidir. Bununla əlaqədar, Azərbaycan Respublikasının və Ermənistan Respublikasının prezidentləri ziyalıların, elmi və ictimai dairələrin nümayəndələri arasında dialoqun daha da möhkəmlənməsinə hazır olduqlarını bəyan etmişlər”.

23 yanvar – AŞPA-nın Dağlıq Qarabağ üzrə Alt Komitəsinin sədri Mövlud Çavuşoğlu Ermənistan tərəfinin Dağlıq Qarabağ üzrə Alt Komitənin fəaliyyəti ilə bağlı bütün həqiqətləri demədiyini bildirmişdir: “Alt Komitənin fəaliyyətinin yenidən bərpa edilməsinə dair qərar türk siyasətçisinin qəbul etdiyi qərar deyildir. Bu, AŞPA Bürosunun təşəbbüsüdür. Büro onun prezidenti və üzvlərini təyin etmişdir. Təəssüf ki, mandatımın sonunda Ermənistanın rəsmiləri, o cümlədən prezidentinin mənə qarşı münasibəti ədalətli və düzgün deyildir. Sözügedən komitənin bundan sonrakı fəaliyyəti ilə bağlı Büro qərar verəcəkdir”.

23 yanvar – Avropa Şurası Parlament Assambleyasının (AŞPA) yeni seçilmiş sədri Jan-Klod Minyon qurumun qış sessiyasında Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə münasibət bildirərək demişdir: “Dağlıq Qarabağ münaqişəsi həllini tapmalıdır. İnanıram ki, hər iki tərəf AŞPA-da daha sağlam mövqe nümayiş etdirəcəkdir. Problemin həlli üçün sağlam iradə və istək ortaya qoyulmalıdır. Bu, hamının marağına xidmət edə bilər”.

AŞPA-nın yeni sədri əmin olduğunu bildirmişdir ki, münaqişə ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində həllini tapacaqdır.

23 yanvar – Rusiya Federasiyası xarici işlər nazirinin müavini – statskatib Qriqori Karasin ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri R.Bradtke (ABŞ), İ.Popov (Rusiya), J.For (Fransa), habelə ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin şəxsi nümayəndəsi A.Kaspşik (Polşa) ilə görüşmüşdür.

24 yanvar – Avropa Şurasının Parlament Assambleyasının qış sessiyasında çıxış edən Böyük Britaniyanın Avropa və xarici işlər naziri Devid Lidinqton demişdir: “Təbii ki, Avropa Şurası da bu məsələdə mümkün söylərini göstərir. Həm Azərbaycan, həm Ermənistan Avropa Şurasına üzv qəbul edilərkən münaqişənin sülh yolu ilə həllinə nail olacaqları barədə öhdəlik götürmüşlər. Biz Ermənistan və Azərbaycan prezidentləri arasında danışıqları mütəmadi izləyirik. Əsas istəyimiz ondan ibarətdir ki, sülh danışıqlarında ritorika aradan qalxsın, konkret nəticələr əldə edilsin. Çünki, münaqişə davam etdikcə yeni-yeni insan tələfatları olur ki, biz belə halların tam əleyhinəyik. Böyük Britaniyaya gəlincə, bildirmək istərdim ki, biz münaqişənin sülh yolu ilə həllində maraqlıyıq və bu istiqamətdə lazımi addımlar da atırıq”.

26 yanvar – Türkiyə və Rusiyanın xarici işlər nazirlərinin iştirakı ilə iki ölkə arasında Yüksək Səviyyəli Məşvərət Şurası nəzdindəki Birgə

Strateji Planlaşdırma Qrupunun toplantısından sonra qəbul olunmuş Bəyannamədə Dağlıq Qarabağ probleminin tezliklə həll edilməsinin zəruriliyi vurğulanmışdır. Birgə Bəyannamədə qeyd olunur ki, “tərəflər Dağlıq Qarabağ probleminin tezliklə həllini arzuladıqlarını bildirmişlər. Münaqişənin nizama salınması istiqamətində ATƏT-in Minsk qrupunun vasitəçiliyi ilə Ermənistan və Azərbaycan tərəfindən davam edən danışıqlar prosesinin yaxın zamanda nəticə verəcəyinə dair ümidlər dilə gətirilmişdir. Nazirlər mövcud status-kvonun davam etməsinin qəbul edilməz olduğu məsələsində fikir birliyini də ifadə etmişlər. Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin BMT-nin prinsipləri, Helsinki Yekun Sənədi və ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrləri olan ölkələrin liderlərinin 2009-cu il iyul L’Aquila, 2010-cu il iyun Muskoka və 2011-ci il may Dovil bəyanatları əsasında sülh yolu ilə həlli imkanlarının mövcudluğu da təsbit olunmuşdur”. Bəyannamədə daha sonra vurğulanır ki, Azərbaycan, Ermənistan və Rusiya dövlət başçılarının Dağlıq Qarabağ probleminin həlli məsələsində 2012-ci il yanvarın 23-də keçirdikləri görüşdən sonra verdikləri birgə bəyanatlar da danışıqlar prosesində yeni bir addım olmuşdur. Bir daha qeyd olunmuşdur ki, Türkiyə və Rusiya münaqişə bölgəsində sabitliyin təmin olunması üçün səylərini davam etdirəcəklər.

31 yanvar – İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı (İƏT) Parlament İttifaqının İndoneziyanın Palembang şəhərində keçirilən VII konfransında çıxış edən Türkiyə Böyük Millət Məclisinin sədri Cəmil Çiçək bildirmişdir ki, Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ bölgəsində işğala ən qısa müddətdə son qoymaq, azərbaycanlı qaçqınların evlərinə dönməsini təmin etmək üçün Ermənistana beynəlxalq təzyiqlər artırılmalıdır. C.Çiçək konfrans iştirakçılarının diqqətinə çatdırmışdır ki, 1992-ci ildən Azərbaycan torpaqlarının 20 faizi Ermənistanın işğalı altındadır və 1 milyon azərbaycanlı qardaşımız Dağlıq Qarabağ və ətraf bölgələrdən zorla və zülmə köç etməyə məcbur edilmişdir. Türkiyə dost İslam ölkələrindən bu problemin və müsəlman ölkələrinin üzləşdikləri digər münaqişələrin həll edilməsi üçün daha çox dəstək gözləyir.

1 fevral – Moskvada Rusiya xarici işlər nazirinin müavini Qriqori Karasin ilə Avropa Diplomatik Xidmətinin siyasi məsələlər üzrə icraçı baş katibinin müavini Xelqa Şmidin görüşü olmuşdur. Görüşdə Rusiya və Avropa İttifaqının Cənubi Qafqaz ölkələri, Ukrayna ilə münasibətləri, həmçinin Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ və Dnestryanı münaqişələr ilə bağlı fikir mübadiləsi aparılmışdır.

7 fevral – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Avropa İttifaqının Cənubi Qafqaz və Gürcüstan böhranı üzrə xüsusi nümayəndəsi Filip Lefortu qəbul etmişdir. Görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli ilə bağlı danışıqlar prosesi ətrafında fikir mübadiləsi aparılmışdır.

18 fevral – ABŞ-ın dövlət katibi Hillari Klinton “FY 2013 beynəlxalq münasibətlər və Konqresin büdcə təsdiqləmələri”nə həsr olunmuş iclasında demişdir ki, ABŞ gələn il də Qafqazda sülh, sabitlik, demokratiya, insan haqları və inkişafı dəstəkləyəcəkdir. Dövlət katibi qeyd etmişdir ki, ABŞ Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həll edilməsi istiqamətində ATƏT-in Minsk qrupundan olan tərəfdaşları ilə birgə çalışır.

5 mart – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri İqor Popovu (Rusiya), Robert Bradkeni (ABŞ), Jak Foru (Fransa) və ATƏT-in hazırkı sədrinin xüsusi nümayəndəsi Anji Kaspşiki qəbul etmişdir. Görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizama salınması ilə bağlı danışıqların hazırkı vəziyyəti və perspektivləri ilə bağlı məsələlər müzakirə edilmişdir.

6 mart – ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri Cənubi Qafqaz regionuna son səfərlərinin yekunlarına dair birgə bəyanatla çıxış etmişlər. Bəyanatda deyilir: “Martın 2-dən 6-dək ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri Robert Bradtke (ABŞ), İqor Popov (Rusiya), Jak For (Fransa) və təşkilatın fəaliyyətdə olan sədrinin xüsusi nümayəndəsi Anji Kaspşik Yerevan, Dağlıq Qarabağ və Bakıda səfərdə olmuşlar. Sənəddə qeyd olunur ki, həmsədrlər tərəflərə yanvarın 23-də Soçidə prezidentlər İlham Əliyev, Dmitri Medvedev və Serj Sərkisyanın verdiyi birgə bəyanatın həyata keçirilməsi ilə bağlı plan təqdim etmişlər. Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin baza prinsipləri üzrə razılaşmanın əldə edilməsini tezləşdirməyə hazır olduğuna əsaslanaraq, həmsədrlər tərəflərə hərtərəfli sülh sazişi üzərində işin davam etdirilməsi ilə bağlı təkliflərini vermişlər. Bundan əlavə, həmsədrlər tərəflərlə cəbhə bölgəsindəki insidentlərin araşdırılması mexanizmi üzərində işi davam etdirməklə bağlı Soçi bəyanatındakı öhdəliklərin yerinə yetirilməsinə, həmçinin xalqlar arasında humanitar əlaqələrə dair məsələləri müzakirə etmişlər. Vurğulanmışdır ki, bu əlaqələr sülh prosesinin ziyanına siyasiləşdirilməməli, regiondakı xalqlar arasında qarşılıqlı anlaşmanın əldə olunmasına xidmət etməlidir. Bəyanatda bildirilir ki, həmsədrlər ATƏT Daimi Şurasını münaqişənin sülh yolu ilə

həlli istiqamətində atılmış son addımlarla bağlı məlumatlandırmaq üçün martın 22-də Vyanaaya səfər edəcəklər.

6 mart – ATƏT-in Minsk qrupunun Fransadan olan həmsədri Jak For demişdir ki, ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli ilə bağlı nə qədər mümkündürsə, o qədər səmərəli işləməyə çalışırıq ki, lazımi nəticəyə çataq. Həmsədr münaqişənin həllində təmsil etdiyi qrupa kömək etmək istəyən hər bir təşkilatın bu arzusuna hörmətlə yanaşıldığını vurğulamışdır.

20 mart – ATƏT-in Minsk qrupunun rusiyalı həmsədri İqor Popov demişdir: “Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanmasının əsas prinsipləri müzakirə edilir. Bu da gələcək sülh müqaviləsinin hazırlanması üçün baza olmalıdır”. Həmsədr xatırlatmışdır ki, son bir ildə Azərbaycan və Ermənistan prezidentləri arasında üç görüş keçirilmişdir. Bu görüşlərdə dövlət başçıları onlarda fikir ayrılıqları yaradan məsələlər üzrə mövqelərini dəqiqləşdirə bilmişlər. Cari ilin yanvarında Soçidə keçirilmiş görüşdə Azərbaycan və Ermənistan prezidentləri indiyə qədər görülmüş işlər nəzərə alınmaqla, əsas prinsiplər üzrə razılığın əldə olunmasını sürətləndirmək niyyəti haqqında bəyanatla çıxış etmişlər: “Bu mövqe onu təsdiq edir ki, tərəflər nəinki sülh prosesinin davam etməsinə hazırdırlar, həmçinin bunun gözlənilən nəticəni verməsi üçün güc sərf etmək niyyətindədirlər”, – deyən rusiyalı diplomat bildirmişdir ki, danışıqlarda vasitəçi qismində ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədr ölkələri – Rusiya, ABŞ və Fransa çıxış edirlər və onlar münaqişənin həllini yalnız sülh yolu ilə görürlər. Dövildə keçirilmiş “Səkkizlik qrupu”nun 2011-ci ildəki sammitində ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədr ölkələri liderlərinin dediyi kimi, güc tətbiqi indiki qarşıdurmaya və qeyri-sabit şəraitin yaranmasına gətirib çıxarmışdır. Təkrar güc tətbiqi yalnız yeni iztirablar gətirəcək və beynəlxalq ictimaiyyət tərəfindən ittiham olunacaqdır. Vasitəçilərin rolunun böyük olduğunu vurğulayan İ. Popov demişdir ki, razılıq əldə etmək, ilk növbədə, münaqişə tərəflərinin özlərinin xoş məramından asılıdır. Rusiya ənənəvi olaraq sülh prosesində fəal iştirak edir – Rusiyanın birbaşa vasitəçiliyi ilə 1994-cü ilin mayında münaqişənin qaynar fazasını başa çatdırmağa imkan verən atəşkəs haqqında saziş imzalanmışdır.

Həmsədr bildirmişdir ki, bu yolda vacib mərhələ 2008-ci ildə qəbul edilmiş Moskva bəyannaməsi olmuşdur. Bu, münaqişənin nizamlanması üzrə Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin imzası olduğu ilk və

hələlik yeganə sənəddir. Sənəddə tərəflərin beynəlxalq hüququn normaları və prinsipləri əsasında Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin siyasi yolla nizamlanması ilə regionda sabitlik və təhlükəsizlik şəraitinin yaradılmasını təmin etmək niyyəti dəqiq ifadə olunmuşdur. Hazırda Rusiyanın həmsədrliyinin əsas məqsədi digər həmsədr ölkələr ilə münaqişənin nizamlanmasının əsas prinsipləri üzərində işdə tərəflərə kömək göstərməkdir.

23 mart – ATƏT-in Minsk qrupunun 20 illiyi münasibətilə Fransanın xarici və Avropa işəri naziri Alen Jüppe, ABŞ-ın dövlət katibi Hillari Klinton və Rusiyanın xarici işlər naziri Sergey Lavrov birgə bəyənətlə çıxış etmişlər.

Bəyənətdə bildirilir ki, ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədr ölkələrinin xarici işlər nazirləri dinc və davamlı nizamlanma əldə olunması üçün Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin tərəflərini siyasi iradə nümayiş etdirməyə çağırır. Yalnız danışıqlar yolu ilə nizamlanma sülhə və sabitliyə gətirə bilər, münaqişənin həlli üçün istənilən güc tətbiqi cəhdi regionda böyük faciələrə səbəb olar.

Sənəddə sülhə nail olmaq istiqamətində tərəqqinin əldə edildiyi vurğulanır. Bəyənətdə qeyd olunur: “Biz ölkə liderlərini çərçivə sazişi üzərində işi mümkün qədər tez başa çatdırmağa, bunun ardınca isə Helsinki Yekun Aktında nəzərdə tutulan güc tətbiq etməmək, ərazi bütövlüyü, öz müqəddəratını təyin etmə və xalqların bərabərliyi prinsipləri, BMT Nizamnaməsi, habelə regionun hazırkı status-kvodan daha təhlükəsiz və çiçəklənən gələcəyə çıxmasına imkan verən beynəlxalq hüququn normaları və prinsipləri əsasında yekun həll qərarı verməyə çağırırıq”.

26 mart – Türkiyənin Baş naziri Rəcəb Tayyib Ərdoğan Koreya Respublikasının paytaxtı Seulda Nüvə Təhlükəsizliyi Sammiti çərçivəsində ABŞ Prezidenti Barak Obama ilə keçirdiyi görüşdə Dağlıq Qarabağ probleminin həlli yollarını müzakirə etmişdir. R.T.Ərdoğan bildirmişdir ki, ABŞ Prezidentinə ATƏT-in Minsk qrupunun artıq 20 ildir vasitəçilik missiyasını davam etdirdiyini və bu günədək heç bir konkret nəticə əldə olunmadığını söyləmişdir. Baş nazir demişdir: “Problemin həlli üçün Azərbaycan ilə birlikdə söylərin artırılması məsələsində Türkiyə də üzərinə düşəni edə bilər. Lakin ABŞ, Rusiya və Fransa da Ermənistana təsir etməlidirlər”. Türkiyənin Baş naziri ABŞ Prezidentinin diqqətinə onu da çatdırmışdır ki, qondarma “erməni soyqırımı” məsələsində tarixçilərin işinin parlamentlər və siyasi arenada görülməsi də düzgün deyildir.

27 mart – Rusiya Federasiyası Xarici İşlər Nazirliyinin rəsmi nümayəndəsi Aleksandr Lukaşeviç bildirmişdir ki, ATƏT-in Minsk qrupunun Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli üzrə formatının imkanları tükənməmiş və son vaxtlar görüşlərin intensivliyi ilə yanaşı, müxtəlif səviyyələrdə, o cümlədən ən yüksək səviyyədə razılaşdırılan sənədlərin həcmi də artmışdır.

6 aprel – Türkiyə Böyük Millət Məclisinin sədri Cəmil Çiçək Albaniyanın Baş naziri Sali Berişa ilə görüşdə bildirmişdir ki, Türkiyə qardaş xalqların problemləri ilə yaxından maraqlanır. Parlament sədri demişdir ki, həll olunmayan və hər zaman Türkiyənin diqqət mərkəzində olan məsələlərdən biri də Dağlıq Qarabağ münaqişəsidir. C. Çiçək bildirmişdir ki, Azərbaycan torpaqlarının 20 faizi hələ də erməni işğalı altında qalır. Türkiyə bu və regiondakı digər problemlərin tezliklə həll olunması istiqamətində səylərini davam etdirəcəkdir.

19 aprel – Avropa Parlamentinin deputatları Ermənistanın Dağlıq Qarabağda və Azərbaycanın işğal olunmuş digər ərazilərində apardığı məskunlaşma siyasətini araşdırmağa çağırmışlar. Bu çağırış Avropa Parlamentinin Strasburqda keçirilən sessiyası çərçivəsində Ermənistan ilə Avropa İttifaqı arasında assosiativ saziş üzrə danışıqların gedişinə dair qəbul olunmuş qətnamədə əksini tapmışdır. Qətnamədə, həmçinin Avropalı deputatlar Ermənistanı öz vətəndaşlarını müddətli həqiqi hərbi xidmət keçmək üçün Dağlıq Qarabağa və Azərbaycanın işğal olunmuş digər ərazilərinə göndərməməyə çağırmışlar.

23 aprel – Kolumbiya Senatında Azərbaycan ərazilərinin işğalı ilə bağlı qərar qəbul edilmişdir. Bu sənədin əlavəsində ermənilər tərəfindən Azərbaycana qarşı aparılan təcavüzkar siyasətin tarixi haqqında məlumat verilmiş, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı ölkəmizin ədalətli mövqeyi əks olunmuşdur. Bundan əlavə, qərarda Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ regionunun və onun ətrafındakı yeddi rayonun erməni hərbi birləşmələri tərəfindən təcavüzə məruz qaldığı və indiyə qədər işğal altında saxlanıldığı faktı əksini tapmışdır. Kolumbiya Senatının qəbul etdiyi qərarda, həmçinin 1 milyondan artıq azərbaycanlının qaçqın və məcburi köçkün şəraitində yaşadığı, onlara qarşı törədilmiş zorakılıq və insan hüquqlarının pozulduğu faktı barədə məlumat verilmiş və bu, qətiyyətlə pislənilmişdir. Qərarda əsas diqqət cəkən məqam isə Xocalıda ermənilər tərəfindən törədilmiş cinayətlərin

soyqırımını adlandırılmasıdır. Beləliklə, Latin Amerikasında Meksikadan sonra daha bir ölkə – Kolumbiya Xocalıda törədilmiş cinayətləri soyqırımını kimi qiymətləndirmişdir. 102 senatorun iştirakı ilə yekdilliklə qəbul olunan bu qərarın Azərbaycan diplomatiyasının Xocalı soyqırımının dünya birliyi tərəfindən siyasi-hüquqi qiymətin verilməsi istiqamətində növbəti uğurlu addımı kimi qiymətləndirmişdir.

23 aprel – Avropa Şurası Parlament Assambleyasının (AŞPA) yaz sessiyası çərçivəsində qurumun sədri Jan-Klod Minon Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ üzrə alt komitənin fəaliyyətinə münasibət bildirmişdir. O, bu alt komitənin fəaliyyəti ilə bağlı vəziyyətin aydın olmadığını qeyd etmişdir. Qurumun sədri demişdir ki, AŞPA-nın martın 9-da Parisdə keçirilən iclasında alt komitənin fəaliyyətinin davam etdirilməsinin müzakirəsi nəzərdə tutulsa da, bu məsələyə toxunulmamışdır. O, həmçinin hər iki ölkənin AŞPA-dakı nümayəndə heyətləri ilə görüşmək təşəbbüsü ilə çıxış etdiyini və bu görüşlərin eyni vaxtda keçiriləcəyini bildirərək demişdir: “Onlarla konstruktiv bir dialoqun keçirilməsini istəyirəm. Bu görüş yaz sessiyası çərçivəsində də ola bilər. Amma Ermənistan nümayəndə heyəti ölkədəki seçkilərlə əlaqədar bu sessiyada iştirak etmir. Bu görüş yaz sessiyası çərçivəsində alınmazsa, onu AŞPA-nın iyun sessiyası çərçivəsində təşkil edəcəyik. Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsini və alt komitənin fəaliyyəti ilə bağlı ATƏT-in Minsk qrupunun fransalı həmsədri ilə görüşməyi də nəzərdə tuturam. Bunun nə vaxt olacağı haqqında hələlik bir şey deyə bilmərəm”.

25 aprel – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Avropa İttifaqının Cənubi Qafqaz üzrə xüsusi nümayəndəsi Filip Lefortun başçılıq etdiyi nümayəndə heyətini qəbul etmişdir. Görüşdə Azərbaycan ilə Avropa İttifaqı arasında əməkdaşlığın hazırkı vəziyyəti və perspektivləri, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizama salınması ilə bağlı məsələlər ətrafında fikir mübadiləsi aparılmışdır. Filip Lefort qeyd etmişdir ki, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı status-kvo dəyişməli, problem tezliklə ədalətli həllini tapmalıdır.

27 aprel – ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri İqor Popov (Rusiya), Jak For (Fransa) və Robert Bradtke (ABŞ) birgə bəyanatla çıxış etmişlər. Bəyanatda həmsədrlərin Azərbaycan-Ermənistan sərhədi boyunca və qoşunların təmas xəttində atəşkəsin pozulması, insanların ölümü və yaralanması ilə nəticələnən son hadisələrdən dərin narahatlığı ifadə

olunmuşdur. Bəyanatın sonunda bildirilir: „Həmsədrlər insan həyatının itirilməsi ilə bağlı hər bir hadisəni kəskin şəkildə qınayır və münaqişənin dinc danışıqlar yolu ilə həllinə heç bir alternativin olmadığını vurğulayırlar. Həmsədrlər tərəfləri 1994-cü ildə bağlanmış atəşkəs rejiminə riayət etməyə və vəziyyətin kəskinləşməsinə aparan tədbirlərindən çəkinməyə çağırırlar”.

4 may – Nyu-Yorkda BMT-nin baş katibi Pan Gi Mun Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev ilə görüşündə BMT-nin baş katibi Azərbaycan Respublikasının BMT Təhlükəsizlik Şurasına sədrliyi ilə əlaqədar Prezident İlham Əliyevin Nyu-Yorka işgüzar səfərinin əhəmiyyətini qeyd edərək, Azərbaycanın təşəbbüsü ilə “Terror aktlarının beynəlxalq sülh və təhlükəsizliyə yaratdığı təhdidlər” mövzusunun BMT Təhlükəsizlik Şurasının gündəliyinə salınmasını uğurlu addım kimi dəyərləndirdi və bu mövzunun hazırda dünyada çox aktual məsələ olduğunu bildirdi. BMT-nin baş katibi 2011-ci ildə Prezident İlham Əliyev tərəfindən imzalanan “Azərbaycan Respublikasında insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinin səmərəliliyini artırmaq sahəsində Milli Fəaliyyət Proqramı”nın əhəmiyyətinə toxundu və bu sənədin ölkəmizdə demokratiyanın daha da inkişaf etdirilməsinə verdiyi töhfələri vurğuladı. Pan Gi Mun Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi altında Azərbaycanda demokratiyanın bundan sonra da inkişaf edəcəyinə əminliyini bildirdi.

10 may – Misir Ərəb Respublikasının Şarm Əl-Şeyx şəhərində keçirilən Qoşulmama Hərəkatının Əlaqələndirmə Bürosunun nazirlər səviyyəsində keçirilmiş iclasında yekun sənəd qəbul olunmuşdur. Qoşulmama Hərəkatının Əlaqələndirmə Bürosu Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsini beynəlxalq hüququn normaları və prinsipləri çərçivəsində həll etməyə çağırırmışdır.

Yekun sənədin 382-ci bəndində Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin region üçün təhlükə törətməyə davam etdiyi vurğulanmışdır. Qoşulmama Hərəkatının üzvü olan dövlətlər Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin beynəlxalq hüququn normaları və prinsipləri çərçivəsində həll etməyə çağırırmışlar. Sənəddə qeyd edilmişdir ki, münaqişə güc tətbiq etməmək şərti ilə və beynəlxalq hüququn əsas prinsipləri çərçivəsində həll olunmalıdır. Yekun sənəddə Azərbaycanın ərəzi bütövlüyü dünya birliyi tərəfindən növbəti dəfə tanınmışdır və ölkəmizin ədalətli mövqelərinin beynəlxalq arenada dəstəkləndiyi vurğulanmışdır. Bu, onu göstərir ki, Azərbaycan beynəlxalq miqyasda öz mövqelərini

gücləndirməkdə davam edir. Sənəddə qeyd olunmuşdur ki, Qoşulmama Hərəkatının üzvü olan ölkələrin nazirləri Ermənistan və Azərbaycan arasında münafişənin nizamlanmamış qalmasından, beynəlxalq və regional təhlükəsizliyə təhdid törətməkdə davam etməsindən təəssüflənirlər. Onlar BMT-nin Nizamnaməsində əksini tapmış güc tətbiq etməmək prinsipinin vacibliyini bir daha təsdiq etmiş və tərəfləri münafişəni danışıqlar yolu ilə, beynəlxalq hüququn qəbul edilmiş norma və prinsipləri çərçivəsində, xüsusilə suverenlik, ərazi bütövlüyü, beynəlxalq miqyasda tanınmış sərhədlərin toxunulmazlığı əsasında həllini tapmağa davam etməyə çağırılmışlar. Qoşulmama Hərəkatına 120 ölkə daxildir. Azərbaycan bu hərəkata 2011-ci ildə üzv qəbul olunmuşdur.

12 may – İtaliya Prezidenti Corcio Napolitanonun fikrincə, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münafişəsinin dinc yolla həlli dünya birliyinin strateji maraqlarına uyğundur, çünki bu halda regionda yeni imkanlar yaranar. Prezident C.Napolitano “The Business Year” jurnalının Azərbaycana həsr edilmiş xüsusi buraxılışına verdiyi müsahibədə demişdir: “Bu münafişənin həlli bütün Cənubi Qafqaz regionunda sabitliyə kömək edəcək, yeni iqtisadi imkanlar yaradacaq və gənc nəslin gələcəyinin daha yaxşı olmasına təminat verəcəkdir”. Prezident əmin olduğunu bildirmişdir ki, Azərbaycanın 2012-2013-cü illərdə BMT Təhlükəsizlik Şurasının qeyri-daimi üzvü seçilməsi bu ölkənin regionda və region hüdudlarından kənarda aparıcı rolunu gücləndirmək üçün nadir imkan olacaqdır. 2006-cı ildən prezident vəzifəsində çalışan Napolitano demişdir: “Mən buna da əminəm ki, Azərbaycan diplomatiyası BMT-nin beynəlxalq sülh və təhlükəsizlik, yoxsulluğa qarşı mübarizə və ətraf mühitim qorunması, habelə insanlar arasında dini və mədəni dialoqun genişləndirilməsi kimi məqsədlərinə nail olmağa şərait yaratmaq üçün bu məqamdan istifadə edəcəkdir”. O, müsahibədə Dağlıq Qarabağ münafişəsində status-kvonun qəbul edilməz olmasını təsdiqləmişdir. Napolitano hər iki tərəfin bu münafişəni dinc, diplomatik yolla həllini axtarmaq öhdəliklərini alqışlayaraq, “baza prinsipləri” əsasında saziş əldə edilməsi üçün səyləri davam etdirməyə çağırmışdır.

14 may – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri İqor Popovu (Rusiya), Robert Bradtkeni (ABŞ), Jak Foru (Fransa) və ATƏT-in hazırkı sədrinin xüsusi nümayəndəsi Anji Kaspşiki qəbul etmişdir. Görüşdə Ermənistan-

Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizama salınması ilə bağlı danışıqların hazırkı vəziyyəti və perspektivləri ilə bağlı məsələlər müzakirə edilmişdir.

14 may – ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri Robert Bradtke (ABŞ), Jak For (Fransa), İqor Popov (Rusiya) və hazırkı sədrinin şəxsi nümayəndəsi Anji Kaspşik (Polşa) regiona son səfərlərinin yekunlarına dair birgə bəyanatla çıxış etmişlər. Bəyanatda bildirilir ki, həmsədrlər Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin yanvarın 23-də Soçidə qəbul etdikləri öhdəliklərin reallaşması, o cümlədən münaqişənin sülh yolu ilə nizamlanmasının əsas prinsiplər üzrə razılaşmanın əldə edilməsi prosesini sürətləndirmək, atəşkəs rejiminin pozulmasının qarşısını almaq mexanizmləri üzərində işləmək, humanitar əlaqələri inkişaf etdirmək kimi məsələlər ilə bağlı müzakirələr aparmışlar. Həmsədrlər qoşunların təmas xəttində baş verən son insidentlərlə bağlı narahatlığını bildirmiş və tərəfləri təmkinli davranmağa və qisasçılıqdan çəkinməyə çağırmışlar.

Bundan əlavə, bəyanatda qeyd olunur ki, həmsədrlər tərəflərlə 1994-cü ildə əldə olunmuş atəşkəs haqqında razılaşmanın möhkəmləndirilməsi və qarşılıqlı etibarın gücləndirilməsi üçün hərbi və humanitar sahələrlə etimad mühitinin formalaşdırılması məsələlərini müzakirə etmişlər. Həmsədrlər münaqişə həllini tapanadək risk zonasında yerləşən, Azərbaycana və Ermənistana məxsus mədəni və tarixi irsin mühafizə olunmasının vacibliyi ilə bağlı fikir mübadiləsi aparmışlar. Bəyanatda bildirilir ki, həmsədrlər hər iki ölkənin xarici işlər nazirləri ilə müzakirələri yaxın gələcəkdə davam etdirməyi planlaşdırırlar.

14 may – ATƏT-in Minsk qrupunun rusiyalı həmsədri İqor Popov bildirmişdir ki, Rusiya həmişə Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin dinc yolla tənzimlənməsinin ardıcıl tərəfdarı olmuşdur. Biz bunu əsas götürürük ki, Rusiyanın vasitəçilik fəaliyyəti ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri olan digər ölkələrlə birlikdə davam etdiriləcəkdir.

11-12 may – Aşqabadda İslam Əməkdaşlıq Təşkilatının (İƏT) “Müsəlman dünyasında qaçqınlar” adlı nazirlər səviyyəsində keçirilmiş beynəlxalq konfransında yekun bəyannamə qəbul olunmuşdur. “Aşqabad bəyannaməsi” adlanan sənədin 9-cu bəndi Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə həsr olunmuşdur. Həmin bənddə vurğulanmışdır ki, İƏT Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 38-ci sessiyasında Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzü barədə 10/38-POL sayılı qətnamə qəbul edilmişdir.

Sənəddə deyilir: “Bu kontekstdə biz bir milyondan artıq azərbaycanlı qaçqının və məcburi köçkünün Azərbaycan Respublikasının Dağlıq Qarabağ regionu və ətrafındakı işğal olunmuş ərazilərdən qovulmuş əhalinin vəziyyəti, bu humanitar problemlərin ölçüləri və kəskinliyinə dair dərin narahatlığımızı ifadə edirik. Biz azərbaycanlı qaçqınların və qovulmuş əhalinin təhlükəsizliyi, şərəf və ləyaqətləri təmin edilməklə öz evlərinə qayıtmaları üçün şərait yaradılmasını tələb edir və bu məqsədlə Azərbaycan hökuməti və xalqının göstərdiyi səylərə verilən dəstəklə tam şərikliyimizi bir daha təsdiq edirik. Bu baxımdan, biz İƏT, BMT Baş Məclisi və Təhlükəsizlik Şurasının müvafiq qətnamələrinin tam şəkildə icrasını qətiyyətlə tələb edirik”.

15 may – ABŞ Konqresi Nümayəndələr Palatasının xarici məsələlər üzrə komitəsinin sədri, xanım İleana Ros-Lehtinen demişdir ki, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı hazırkı status-kvodan heç kim fayda görməmişdir.

25 may – ABŞ Dövlət Departamenti 2011-ci ildə dünyanın müxtəlif ölkələrində insan hüquqlarının pozulması haqqında təqdim etdiyi illik məruzəsində erməni separatçıların Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ regionunun çox hissəsini nəzarətdə saxlamaqda davam ediyi öz əksini tapmışdır.

5 iyun – ABŞ dövlət katibi Hillari Klinton Türkiyə-Ermənistan protokollarının ratifikasiyası və Dağlıq Qarabağ münaqişəsi üzrə danışıqlar arasında heç bir əlaqə görmür.

6 iyun – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev iyunun 6-da ABŞ-ın dövlət katibi Hillari Klintonu qəbul etmişdir. Görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizama salınması, ölkələrimizin enerji və digər sahələrdə əməkdaşlığının genişləndirilməsi ilə bağlı məsələlər ətrafında fikir mübadiləsi aparılmışdır.

6 iyun – Türkiyə Xarici İşlər Nazirliyi Azərbaycanın işğal olunmuş torpaqlarındakı qoşunların təmas xəttində atəşkəsin pozulması ilə bağlı bəyanat yaymışdır. Bəyanatda deyilir ki, Türkiyə insan tələfatı ilə nəticələnmiş bu hadisələri təşviş və üzüntü hissi ilə izləyir. Qoşunların təmas xəttindəki son gərginlik Dağlıq Qarabağ probleminin həll olunmamasının yaradacağı ciddi nəticələri bir daha meydana çıxarmışdır. Bölgədə həssas və kövrək balans zəminində olan hazırkı vəziyyətin heç bir tərəfin mənafeyinə uyğun olmadığı, sadəcə yaraların dərinləşməsinə səbəb olduğu vurğulanan bəyanatda deyilir ki, Ankara Dağlıq Qarabağ

münaqişəsinin sülh yolu ilə həllinə yönəlmiş addımlar atmaqla bağlı müraciətini bir daha bəyan edir. Türkiyə bu çərçivədə bölgədə tam normallaşma söylərini qətiyyətlə davam etdirəcəkdir.

19 iyun – “Böyük iyirmiliy”in (G-20) Meksikanın Los-Kabos şəhərində keçirilən zirvə toplantısında ABŞ Prezidenti Barak Obama, Rusiya Prezidenti Vladimir Putin və Fransa Prezidenti Fransua Olland Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı birgə bəyanatla çıxış etmişlər. Bəyanatda ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədr ölkələrinin başçıları bildirmişlər ki, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həll edilməsinə sadıq qalırlar. Onlar münaqişə tərəflərinə müraciət edərək uzunmüddətli və dinc nizamlama yolunun əldə edilməsi üçün vacib qərarların qəbul edilməsini gecikdirməməyə çağırmışlar.

Barak Obama, Vladimir Putin və Fransua Olland təəssüflə qeyd etmişlər ki, “Böyük səkkizliyi”in ötən ilin mayında Fransadakı zirvə toplantısında prezidentlərin birgə bəyanatında səsləndirilən təkliflərlə bağlı münaqişə tərəfləri qəti addımlar atmamışlar. Buna baxmayaraq, hərtərəfli sülh üzrə işi başa çatdırmaq üçün indiyədək əldə edilən irəliləyiş münasib məqam yarada bilər. Bəyanatın müəllifləri Ermənistan və Azərbaycan liderlərini 2012-ci ilin yanvarında Soçidə Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli ilə bağlı Əsas Prinsiplər üzrə razılığa gəlməyi sürətləndirmək haqda üzərlərinə götürdükləri öhdəliyi yerinə yetirməyə çağırmışlar. Minsk qrupunun həmsədr ölkələrinin prezidentlərinin birgə bəyanatında vurğulanmışdır ki, siyasi iradənin nümayişi kimi, tərəflər danışıqlardakı maksimalist mövqelərindən geri çəkilməli, 1994-cü ildə əldə edilmiş atəşkəs razılaşmasına hörmətlə yanaşmalı, gərginliyi artıran ritorikadan istifadə etməməlidirlər. Prezidentlər münaqişənin həllində tərəfləri Helsinki Yekun Aktının prinsipləri, xüsusilə də güc tətbiqindən çəkinmə, ərazi bütövlüyü, bərabər hüquqlar və öz müqəddəratını təyinetmə hüquqlarına, eləcə də Minsk qrupunun həmsədr ölkələrinin rəhbərlərinin 2009-cu il L’Aquila və 2012-ci il Muskoka bəyanatlarında əks etdirilən nizaməsalma elementlərinə əsaslanmağı məsləhət görmüşlər. “Hərbi qüvvənin münaqişəni həll etməyəcəyini və bölgədə insanların əzəblərini və çətinliklərini daha da artıracağı”ını hesab edən ABŞ, Rusiya və Fransa prezidentlərinin fikrincə, bölgəni status-kvodan çıxararaq təhlükəsiz və rifahlı gələcəyə yalnız danışıqlar yolu ilə əldə edilən sülh apara bilər.

Birgə bəyanatın sonunda bildirilmişdir ki, ABŞ, Rusiya və Fransa

münəqişə tərəfləri ilə birgə işi davam etdirməklə onları Minsk qrupunun həmsədrlərinin vasitəçiliyindən tam yararlanmağa çağırırlar. Bununla yanaşı, nəticə etibarı ilə, sülh münəqişə tərəflərinin nümayiş etdirəcəyi qarşılıqlı anlaşmadan və sülhün bütün insanlara və gələcək nəsillərə gətirəcəyi faydanı anlamalarından asılı olacaqdır.

25 iyun – Avropa Şurası Parlament Assambleyasının (AŞPA) sədri Jan-Klod Minyon yay sessiyası başlamazdan əvvəl bildirmişdir ki, o, sessiya çərçivəsində Azərbaycan və Ermənistan nümayəndə heyətlərinin rəhbərləri ilə görüşəcək və alt komitənin gələcək fəaliyyətini müzakirə edəcəkdir. Bu görüşdə məsələyə dair veriləcək qərar AŞPA-nın Büro iclasına təqdim olunacaqdır.

9 iyul – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev ATƏT-in baş katibi Lamberto Zannieri qəbul etmişdir. Görüşdə Azərbaycan ilə ATƏT arasında əməkdaşlığın perspektivləri, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münəqişəsinin nizama salınması və digər məsələlər ətrafında geniş fikir mübadiləsi aparılmışdır.

10 iyul – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri Robert Bradtkeni (ABŞ), İqor Popovu (Rusiya), Jak Foru (Fransa) və ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin xüsusi nümayəndəsi Anji Kaspşiki qəbul etmişdir. Görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münəqişəsinin nizama salınması ilə bağlı danışıqların hazırkı vəziyyəti və perspektivləri ilə əlaqədar məsələlər ətrafında fikir mübadiləsi aparılmışdır.

13 iyul – ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri İqor Popov (Rusiya), Jak For (Fransa) və Robert Bradtke (ABŞ), eləcə də ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin şəxsi nümayəndəsi Anji Kaspşik iyulun 10-dan 13-dək Azərbaycan və Ermənistana etdikləri səfərin yekunlarına dair birgə bəyanat yaymışlar. Bəyanatda qeyd edilir ki, həmsədrlər səfər müddətində Azərbaycan və Ermənistanın dövlət başçıları, xarici işlər nazirləri, Dağlıq Qarabağda yerli özünüidarəetmə orqanlarının nümayəndələri ilə görüşlər keçirmişlər. Həmsədrlər bütün görüşlərdə həmsədr ölkələrin rəhbərlərinin 18 iyunda Los Kabosda verdikləri birgə bəyanatda Dağlıq Qarabağ münəqişəsinin sülh yolu ilə nizamlanmasına dair öz ölkələrinin qətiyyətli fikrini bir daha vurğulamışlar.

Həmsədrlər səfər zamanı, həmçinin Azərbaycan və Ermənistanın xarici işlər nazirləri ilə iyunun 18-də Paris görüşündəki müzakirələri davam etdirmişlər. Həmsədrlər cəbhə xətti boyunca ən son insidentlərdən

narahatlıqlarını ifadə etmiş və təkrarlamışlar ki, sülh əldə etmək üçün tərəflərin siyasi iradəsi ən yaxşı formada maksimalist mövqedən çəkinmək, 1994-cü il atəşkəs razılaşmasına riayət etmək və düşmənsayağı ritorikadan imtina etməklə nümayiş oluna bilər.

Dağlıq Qarabağda aeroportun nəzərdə tutulan açılışına dair məlumatlarla bağlı tərəflər həmsədrləri yenidən əmin etmişlər ki, mülki hava nəqliyyatı vasitələrinə hədə və güc tətbiqindən imtina edəcək, məsələni diplomatik vasitələrlə diqqətdə saxlayacaq və mövzunu siyasiləşdirməyəcəklər. Həmsədrlər təsdiq etmişlər ki, aeroportun fəaliyyəti Dağlıq Qarabağın statusunun dəyişmək üçün hər hansısa bir iddianı dəstəkləmək üçün istifadə oluna bilməz, həmçinin tərəflərə beynəlxalq hüquqa əsaslanaraq və öz əraziləri üzərindən uçuşların hazırkı təcrübəsinə uyğun olaraq hərəkət etmək xəbərdarlığını etmişdir. Həmsədrlər Azərbaycanın və Ermənistanın xarici işlər nazirlərinin sentyabr ayında görüşünü hazırlamaq məqsədilə regiona yenidən səfər etmək və nazirlərlə ayrı-ayrılıqda görüşməyi planlaşdırırlar.

18 iyul – Türkiyənin Xarici İşlər Nazirliyi Azərbaycanın işğal olunmuş Dağlıq Qarabağ bölgəsində keçiriləcək qondarma “prezident seçkiləri” ilə bağlı bəyanat yaymışdır.

Bəyanatda deyilir ki, iyulun 19-da Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ bölgəsində beynəlxalq hüququn normalarına və prinsiplərinə zidd olaraq qondarma “prezident seçkiləri”nin keçiriləcəyi məlum olmuşdur. BMT Təhlükəsizlik Şurasının qətnamələrinin və ATƏT-in prinsiplərinin pozulması xarakteri daşıyan bu “seçki”lər Dağlıq Qarabağda hüquqazidd mövcud vəziyyəti birtərəfli şəkildə legitimləşdirmək səylərinin bir nümunəsidir.

Sənəddə vurğulanır ki, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi Cənubi Qafqazda sülhün, sabitliyin və əməkdaşlığın bərqərar olunması istiqamətində ciddi əngəl törətməkdə davam edir. Bu münaqişə region ölkələri arasında mehriban qonşuluğa və əməkdaşlığa şərait yaradacaq atmosferin formalaşmasına mane olur. Bu səbəbdən münaqişənin həllinə yönəlmiş səylərin davam etdirilməsini dəstəkləyən Türkiyə bu “seçki”ləri kəskin şəkildə pisləyir. Türkiyə qanunsuz keçiriləcək “prezident seçkiləri”nin nəticələrini tanımayacaqdır.

19 iyul – ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri, İrlandiyanın Baş nazirinin müavini və xarici işlər naziri Eymon Gilmor iyulun 19-da Azərbaycanın işğal olunmuş Dağlıq Qarabağ bölgəsində keçirilən qanunsuz „prezident

seçkiləri“nə münasibət bildirmişdir. Bəyanatda deyilir: “ATƏT Dağlıq Qarabağın müstəqilliyini tanıdır. Buna görə də “prezident seçkiləri” razılaşdırılmış format altında münaqişənin həll olunması üçün göstərilən səylərə heç bir təsir göstərməməlidir.

19 iyul – İslam Əməkdaşlıq Təşkilatının (İƏT) baş katibi Ekmələddin İhsanoğlu Azərbaycanın işğal olunmuş Dağlıq Qarabağ bölgəsində keçirilən qondarma “prezident seçkiləri”nə dair bəyanat yaymışdır. Bəyanatda vurğulanır ki, İƏT işğal altındakı Dağlıq Qarabağda keçirilən qondarma “prezident seçkiləri”ni rədd edir. Bundan əlavə, İƏT Ermənistan ilə Azərbaycan arasındakı münaqişənin ədalətli və sülh yolu ilə nizamlanmasını dəstəkləyir. Bu nizamlama prosesi beynəlxalq arenada tanınmış sərhədlərin toxunulmazlığı, dövlətlərin ərazi bütövlüyünə hörmət prinsipləri əsasında həyata keçirilməlidir. İƏT qətiyyətlə bəyan edir ki, Ermənistan tərəfindən işğal olunmuş Dağlıq Qarabağ bölgəsində keçirilən seçkilər qeyri-legitim olmaqla yanaşı, təşkilatın üzvü olan ölkələr tərəfindən tanınmayacaqdır.

19 iyul – Avropa İttifaqının xarici əlaqələr və təhlükəsizlik siyasəti üzrə ali nümayəndəsi xanım Ketrin Eşton Ermənistanın işğal etdiyi Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ bölgəsindəki qondarma “respublika”da keçirilən “prezident seçkiləri”nə dair bəyanatında bəyan etmişdir ki, bu “seçkilər”in nəticələri Avropa İttifaqı tərəfindən tanınmayacaqdır. Bəyanatda K.Eşton ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrlərinin münaqişənin dinc yolla həll olunması üçün göstərdikləri səyləri bir daha dəstəklədiyini bildirmişdir. Xanım K.Eşton demişdir: “Mən tərəfləri münaqişənin danışıqlar vasitəsilə Madrid prinsipləri əsasında həlli yolunun tapılması üzrə səylərini fəallaşdırmağa çağırıram. Avropa İttifaqının bu istiqamətdəki səylərə bundan sonra da dəstək verəcəyini təsdiqləyirəm.”

20 iyul – ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri – Robert Bradtke (ABŞ), İqor Popov (Rusiya) və Jak For (Fransa) qondarma “Dağlıq Qarabağ Respublikası” separatçı rejiminin iyulun 19-da keçirdiyi “prezident seçkiləri” ilə bağlı iyulun 20-də bəyanatla çıxış etmişlər.

Bəyanatda həmsədrlər qeyd etmişlər ki, ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədr ölkələrindən heç biri Dağlıq Qarabağı müstəqil və suveren dövlət kimi tanıdır. Həmsədrlər vurğulamışlar ki, iyulun 19-da keçirilmiş “seçki”lər heç bir vəchlə Dağlıq Qarabağın status hüququnu həll etmir və münaqişənin sülh yolu ilə nizamlanması istiqamətində Azərbaycan və Ermənistan arasında aparılan danışıqlara təsir göstərə bilməz.

20 iyul – Rusiya XİN-in rəsmi nümayəndəsi Aleksandr Lukaşeviç

Rusiya xarici siyasətinin cari məsələlərinə həsr olunmuş həftəlik brifinqdə demişdir: “Rusiya Dağlıq Qarabağı müstəqil dövlət kimi tanımır”.

27 iyul – İsveçrənin Xarici İşlər Nazirliyi Azərbaycanın işğal olunmuş Dağlıq Qarabağ bölgəsində keçirilən qondarma “seçkiləri” tanımadığını təsdiqləmişdir.

13 sentyabr – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Avropa İttifaqının Cənubi Qafqaz üzrə xüsusi nümayəndəsi Filip Lefortun başçılıq etdiyi nümayəndə heyətini qəbul etmişdir. Görüşdə Azərbaycan ilə Avropa İttifaqı arasında əməkdaşlığın hazırkı vəziyyəti və perspektivləri, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizama salınması ilə bağlı məsələlər ətrafında fikir mübadiləsi aparıldı.

29 sentyabr – İslam Əməkdaşlıq Təşkilatının (İƏT) üzvü olan ölkələrin xarici işlər nazirlərinin Nyu-Yorkda keçirilən illik əlaqələndirmə toplantısında Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə dair yekun sənəd qəbul olunmuşdur. Sənəddə Ermənistanın Azərbaycana qarşı hərbi təcavüzü pislənmiş və Azərbaycan ərazilərinin işğalının yolverilməzliyi, bu əməlin BMT Nizamnaməsinə, beynəlxalq hüququn normalarına və prinsiplərinə zidd olduğu vurğulanmışdır. Qeyd edilmişdir ki, münaqişə Azərbaycanın suverenliyi, ərazi bütövlüyü və beynəlxalq səviyyədə tanınmış sərhədlərinin toxunulmazlığı əsasında tezliklə həll olunmalıdır. Sənəddə Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ bölgəsi və işğal olunmuş digər ərazilərində demoqrafik vəziyyətin zorla dəyişdirilməsindən, mülkiyyət hüquqlarının pozulmasından və mədəni irsin dağıdılmasından ciddi narahatlıq bildirilmişdir. İƏT-in üzvü olan ölkələr Azərbaycanın işğal altındakı ərazilərdə beynəlxalq hüququn normalarının və insan haqlarının təmin olunmasına yönəlmiş söylərinə dəstək vermişlər.

14 noyabr – Avropa Şurası Parlament Assambleyasının (AŞPA) sədri Jan-Klod Minyon Monitoring Komitəsinin yığıncağı ilə bağlı Parisdə səfərdə olan Azərbaycan və Ermənistan nümayəndə heyətlərinin rəhbərləri ilə görüşmüşdür. Görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli ətrafında fikir mübadiləsi aparılmışdır. Jan-Klod Minyon münaqişənin tezliklə sülh yolu ilə həllini tapacağına ümidvar olduğunu bildirmiş, ATƏT-in Minsk qrupunun bu istiqamətdə söylərini dəstəklədiyini, AŞPA-nın qrupa hərtərəfli kömək etməyə hazır olduğunu söyləmişdir. Sədr və nümayəndə heyətlərinin rəhbərləri münaqişənin həlli istiqamətində belə görüşlərin mühüm rolunu vurğulamışlar.

19 noyabr – Cibuti Respublikasının paytaxtı Cibutidə keçirilmiş

İslam Əməkdaşlıq Təşkilatının Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 39-cu sessiyasının yekununda Cibuti bəyannaməsi qəbul edilmişdir. Bəyannamədə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı üzv ölkələrin mövqeyi əks olunmuşdur. Bəyannamədə Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzü kəskin surətdə pislənilmiş, Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğal olunmuş Azərbaycan ərazilərindən dərhal çıxarılması tələb edilmişdir. Konfransda siyasi qətnamələr arasında Ermənistanın Azərbaycana qarşı hərbi təcavüzü, iqtisadi qətnamələr arasında Azərbaycana iqtisadi yardımın göstərilməsi, mədəni-ictimai qətnamələr arasında isə işğal edilmiş Azərbaycan torpaqlarında İslam tarixinə və mədəniyyətinə aid abidələrin dağıdılması və təhqir edilməsi ilə bağlı sənədlər qəbul olunmuşdur.

26 noyabr – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri İqor Popovu (Rusiya), Robert Bradtkeni (ABŞ), Jak Foru (Fransa), həmçinin ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin xüsusi nümayəndəsi Anji Kaspşiki qəbul etmişdir. Görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə nizama salınması ilə əlaqədar danışıqların hazırkı vəziyyəti və perspektivləri ilə bağlı məsələlər ətrafında fikir mübadiləsi aparılmışdır.

26 noyabr – ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri İqor Popov (Rusiya), Jak For (Fransa) və Robert Bradtke (ABŞ), eləcə də ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin şəxsi nümayəndəsi Anji Kasprşik noyabrın 19-dan 26-dək Azərbaycan və Ermənistana etdikləri səfərin yekunlarına dair birgə bəyanat yaymışlar. Bəyanatda qeyd edilir ki, həmsədrlər Azərbaycan və Ermənistan prezidentləri ilə görüşlərdə avqust və sentyabr aylarında həmsədrlərin hər iki ölkənin xarici işlər nazirləri ilə görüşləri nəzərdən keçirilmiş, oktyabrın 27-də xarici işlər nazirlərinin görüşündə sülh prosesinin davamına dair təqdim edilən ideyalar müzakirə olunmuşdur. Görüşdə tərəflər işi bundan sonra da xarici işlər nazirləri səviyyəsində davam etdirmək barədə razılığa gəlmişlər.

28 noyabr – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev noyabrın 28-də Avropa İttifaqının Cənubi Qafqaz üzrə xüsusi nümayəndəsi Filip Lefortu qəbul etmişdir. Avropa İttifaqının Cənubi Qafqaz üzrə xüsusi nümayəndəsi Filip Lefort Avropa Komissiyası sədrinin müavini, Avropa İttifaqının xarici əlaqələr və təhlükəsizlik siyasəti üzrə ali nümayəndəsi xanım Ketrin Eştonun salamlarını dövlətimizin başçısına çatdırdı.

Görüşdə ölkəmiz ilə Avropa İttifaqı arasında əməkdaşlığın inkişaf perspektivləri, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizama salınması ilə bağlı məsələlər ətrafında fikir mübadiləsi aparıldı. Dövlətimizin başçısı Avropa Komissiyası sədrinin müavini, Avropa İttifaqının xarici əlaqələr və təhlükəsizlik siyasəti üzrə ali nümayəndəsi xanım Ketrin Eştonun salamlarına görə minnətdarlığını bildirdi, onun da salamlarını xanım Ketrin Eştona çatdırmağı xahiş etdi.

10 dekabr – ABŞ Nümayəndələr Palatasının Beynəlxalq Məsələlər Komitəsinin Avropa və Avrasiya alt komitəsində Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi müzakirə edilmişdir. Dinləmələrdə altkomitəni onun sədri Den Berten (İndiana ştatı), konqresmenlər Qreqori Miks (Nyu-York ştatı), Cin Şmidt (Ohayo ştatı), Eliot Engel (Nyu-York ştatı), Deyn Roxrabaxer (Kaliforniya ştatı) təmsil etmişlər. Dinləmələrdə Heritage Foundation Tədqiqat Mərkəzi yanında Ketrin və Şelbi Kallom Devislər adına Beynəlxalq Araşdırmalar İnstitutunun böyük elmi işçisi Ariel Koen, American Enterprise İnstitutunun təmsilçisi, elmlər doktoru Maykl Rubin, Middle East İnstitutunun nümayəndəsi, professor Aleks Vatanka, Hayfa universitetinin professoru, Cənubi Qafqaz və Xəzər regionu üzrə ekspert Brenda Şeffər çıxış etmişlər. Alt komitənin sədri Den Berton dinləmələri açaraq bu regionun Cənubi Qafqazda və bütövlükdə regionda təhlükəsizlik məsələləri üzrə altkomitənin maraqlarına uyğun və Birləşmiş Ştatlar üçün mühüm olduğunu xatırlatmışdır.

2013

1 yanvar – Ukrayna (Xarici işlər naziri Leonid Kojara) İrlandiyanı ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri qismində əvəz etdi.

3 yanvar – Gürcüstan patriarxı II İlya bildirmişdir: “...Mən heç vaxt belə bir fikirlə razılaşa bilmirəm ki, biz torpaqlarımızı itirmişik. Əsla yox, sadəcə, müvəqqəti olaraq biz bu ərazilər üzərində nəzarət etmirik. Lakin yalan ayaq tutsa da, yeriməz, zaman hər şeyi öz yerinə qoyacaqdır. Abxaziya və Cənubi Osetiya əzəli Gürcüstan torpağı olduğu kimi, Dağlıq Qarabağ da tarixən Azərbaycanın olub və olacaq da. Bu yolda biz dualarımızı əsirgəməyəcəyik”.

9 yanvar – Avropa İttifaqı Şurasının prezidenti Herman van Rompuy bildirmişdir ki, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsində mövcud status-kvonun qəbul edilməz olduğunu bildirərək bu mövzuya

son Avropa İttifaqı -Rusiya sammitində Rusiya Prezidenti Vladimir Putin ilə görüşündə də toxunduğunu və münaqişənin həlli prosesinə Avropa İttifaqının töhfə vermək niyyətində olduğunu qeyd etmişdir.

10 yanvar – ABŞ Dövlət Departamentinin mətbuat katibi Viktoriya Nuland brifinqdə çıxışı zamanı demişdir ki, ABŞ Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli istiqamətində Rusiya ilə əməkdaşlığı davam etdirəcəkdir. Bir sıra məsələlərdə Rusiyanın ABŞ-la tərəfdaşlıq etdiyini söyləyən V.Nuland bu yaxınlığın Rusiya ilə mümkün qədər daha çox məsələlərdə əməkdaşlığın saxlanması cəhdi kimi qiymətləndirərək demişdir: “Bu, ikitərəfli məsələlərə, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ kimi regional xarakterli problemlərə, həmçinin İran, Əfqanıstan və Suriya ilə bağlı global səviyyəli məsələlərə və digərlərinə aiddir”.

14 yanvar – Azərbaycanda rəsmi səfərdə olan Norveç Krallığının xarici işlər naziri Espen Bart Eide demişdir ki, Ermənistan qarşı tərəfə yönələn təxribat xarakterli hərəkətlərə əl atmamalıdır. Norveçli nazir vurğulamışdır ki, rəsmi Oslo Xocalı aeroportu vasitəsilə uçuşların həyata keçirilməsini qəti surətdə pisləyir: “Bizim Xocalı aeroportu ilə bağlı məsələyə dair mövqeyimiz bəllidir. Biz Yerevana bu aeroport vasitəsi ilə uçuşların həyata keçirilməsini pislədiyimizi artıq dəfələrlə bəyan etmişik”. Nazir Norveçin Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanması məsələsində ATƏT-in Minsk qrupunun söylərini dəstəklədiyini və status-kvonun qəbul edilməz olduğunu demişdir.

17 yanvar – Ukraynanın xarici işlər naziri, ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri Leonid Kojara ATƏT Daimi Şurasının iclasında demişdir: “...Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı yaranmış vəziyyət ATƏT tərəfindən ciddi diqqət tələb edir. Ukrayna münaqişənin həllinə dair danışıqlar prosesini yenidən fəallaşdırmaq üçün ATƏT-in Minsk qrupunun söylərinə dəstək verəcəkdir. ATƏT məkanındakı münaqişələrin həlli Ukraynanın təşkilatda sədrliyi dövründə prioritet istiqamətlərdən biri olacaqdır”. Fəaliyyətdə olan sədr münaqişələr barədə erkən xəbərdarlıq üzrə ATƏT-in səmərəliliyin artırmağın vacibliyini vurğulamışdır. O, Moldovadakı və Gürcüstandakı münaqişələrin həlli üçün də çalışacaqlarını demiş və ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri qismində ilk səfərini gələn həftə Moldovaya edəcəyini açıqlamışdır.

21 yanvar – Türkiyə Böyük Millət Məclisinin sədri Cəmil Çiçək Sudanın paytaxtı Xartumda keçirilən İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı Parlamentlər Birliyinin 8-ci toplantısındakı çıxışında bildirmişdir ki, biz İslam

dünyasından torpaqlarının 20 faizi işğal altında olan Azərbaycanın Qarabağ probleminə həssaslıq göstərməsini gözləyirik. C.Çiçək qeyd etmişdir ki, bu toplantıdan bütün İslam ölkələri parlamentlərinin güclü birgə bəyanatının qəbul olunmasının istəyirik. Müsəlman ölkələri aktual problemlərə – Dağlıq Qarabağ, Suriya, Fələstin, Myanma kimi ağırli məsələlərə biganə qalmamalıdır. Əgər, bu toplantıda qətiyyətli qərarlar qəbul edilməsə, bu cür məclislərin fəaliyyəti də səmərəsiz olar.

21 yanvar – AŞPA-nın sədri Jan-Klod Minyon qurumun qış sessiyasından əvvəl demişdir: “...Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli Avropa Şurası Parlament Assambleyasının daim diqqət mərkəzindədir. Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı jurnalistlərin suallarına cavab verən AŞPA sədri bu məsələni daim diqqətdə saxladığını və Ermənistan ilə Azərbaycanın yaxın vaxtlarda Nazirlər Komitəsinə sədrlik edəcəkləri dövrdə qarşılıqlı ittihamlara son qoyulacağına, konstruktiv dialoqun gerçəkləşəcəyinə ümid etdiyini bildirərək demişdir: “Mən bu problemin həlli ilə bağlı hər dəfə irəliyə addım atmağa çalışmışam. Parlament diplomatiyasına arxalanaraq, hər iki ölkənin nümayəndə heyətlərinin rəhbərləri ilə görüşlər keçirirəm. Hesab edirəm ki, bu əlaqələr müsbət nəticələr verəcəkdir. Mən çox yaxşı bilirəm ki, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi çox mürəkkəb bir məsələdir. Bu münaqişənin həlli ilə ATƏT-in Minsk qrupu məşğuldur. Parisdə mən ATƏT-in Minsk qrupunun fransalı həmsədri Jak For ilə daim görüşürəm və deyə bilərəm ki, bu istiqamətdə irəliləyişlər vardır. Hesab edirəm ki, ATƏT-in Minsk qrupu yaxın zamanlarda yeni təkliflərini və görülən işlər barədə məlumat verəcəkdir”.

22 yanvar – Fransanın Azərbaycandakı səfiri Paskal Mönje bildirmişdir ki, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həlli ATƏT-in Minsk qrupuna üzv ölkələr üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Fransalı səfir qeyd etmişdir ki, Dağlıq-Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həll olunması üçün tərəflərin vəziyyətin gərginləşməsinə gətirib çıxaracaq addımlara yol verməməsi vacibdir.

23 yanvar – Avropa Şurası Parlament Assambleyasının qış sessiyası çərçivəsində qurumun sədri Jan-Klod Minyon Azərbaycanın və Ermənistanın AŞPA yanındakı daimi nümayəndə heyətinin rəhbərləri ilə görüşmüşdür. Görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həlli istiqamətində danışıqların aparılmasının vacibliyi vurğulanmışdır.

23 yanvar – Avropa İttifaqının Azərbaycandakı nümayəndəliyinin rəhbəri, səfir Roland Kobia bildirmişdir ki, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsində gərginliyi artıracaq istənilən hərəkətə qarşıyıq. Xocalı aeroportunun istifadəyə verilməsi məsələsinə toxunan R.Kobia, Avropa İttifaqının bu məsələ ilə bağlı artıq öz münasibətini bildirdiyini və münaqişənin həllini yalnız danışıqlar və beynəlxalq hüququn norma və prinsipləri çərçivəsində dəstəklədiyini qeyd etmişdir. Avropa İttifaqının Minsk qrupu tərəfindən Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq-Qarabağ münaqişəsinin tənzimlənməsi istiqamətində gördüyü işləri dəstəklədiyini bildirən səfir qeyd etmişdir ki, təşkilat üzv dövlətlərə bu məsələnin həlli ilə bağlı kömək etməyə hər zaman hazırdır.

28 yanvar – Avropa Parlamentinin (AP) Yaşıllar siyasi qrupunun üzvləri Bart Staes (Belçika) və Ulrike Lunaçek (Avstriya) tərəfindən Avropa Komissiyasına “Cənubi Qafqazda nüvə təhlükəsizliyi” mövzusunda sual ünvanlanmışdır. Avropa Parlamentinin üzvləri Yerevanın 30 kilometrliyində yerləşən Metsamor nüvə stansiyasını Rusiyadan başqa köhnə sovet tipli və 1960-cı illərdə yaradılmış təzyiqli su reaktorundan istifadə edən sonuncu nüvə zavodu olduğunu və bu nüvə stansiyasının çox həssas tektonik zonada yerləşdiyini xatırlatmışlar. Hələ 1988-ci ildə nüvə stansiyasının 100 kilometrliyində 6,9 bal gücündə zəlzələnin baş verdiyini və bunun ardınca stansiyasının bağlanıldığını qeyd edən deputatlar 1988-1994-cü illərdə Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ regionunun və ətraf yeddi rayonunun işğalı nəticəsində baş vermiş böhran zamanı stansiyanın bir reaktorunun yenidən işə salındığını bildirmişlər. Ermənistan tərəfindən işğal olunmuş Dağlıq Qarabağ və yeddi rayonun ərazisində nəzarətdən kənar nüvə zonalarının mövcudluğuna diqqəti cəlb edən Avropa Parlamentinin üzvləri bu məsələnin xüsusi narahatlıq doğurduğunu vurğulamış və Avropa Şurası Parlament Assambleyasının 2002-ci il tarixli qətnaməsinə istinad edərək bildirmişlər: “Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində qeyri-qanuni zonaların mövcudluğu bütün Qafqaz üçün real nüvə təhlükəsi yaradır”. Deputatlar, həmçinin Avropa Parlamentinin 2012-ci il aprel tarixli qətnaməsinə istinad edərək Metsamor nüvə stansiyasının 2016-cı ilədək bağlanması çağırışını xatırlatmış və bu xüsusda Avropa Komissiyasından Avropa sərhədlərində mümkün yeni Fukuşimanın qarşısının alınması və nüvə təhlükəsinin azaldılması üçün hansı praktiki tədbirlərin görülcəyini soruşmuşlar.

28 yanvar – ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri İqor Popov (Rusiya), Jak For (Fransa) və Yan Kelli (ABŞ), eləcə də ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin şəxsi nümayəndəsi Anji Kasprşik Parisdə Azərbaycanın və Ermənistanın xarici işlər nazirləri keçirilmiş görüşlə bağlı birgə bəyanat yaymışlar. Bəyanatda bildirilir ki, həmsədrlər 2012-ci ilin oktyabrında tərəflərə təqdim etdikləri və sülh prosesində irəliləyişin əldə olunmasına xidmət edən təklifləri müzakirə etmişlər. Bundan əlavə, görüşdə tərəflər arasında etimad mühitinin möhkəmləndirilməsi üçün görülməli tədbirlər barədə fikir mübadiləsi aparılmışdır. Həmsədrlər 2011-ci il aprel 14-də və ötən il iyulun 13-də yaydıqları bəyanatlara istinad edərək nazirlərlə Dağlıq Qarabağdakı hava limanına enən və qalxan mülki təyyarələrlə bağlı məsələləri müzakirə etmişlər. Xarici işlər nazirləri və həmsədrlər Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanması ilə bağlı aparılan danışıqlarda çərçivə kimi ATƏT-in Minsk qrupunun əhəmiyyətini vurğulamışlar. Xarici işlər nazirləri münaqişənin sülh yolu ilə həllinə dəstək verdiklərini və danışıqları davam etdirməkdə qərarlı olduqlarını bildirmişlər. Nazirlər və həmsədrlər sülh prosesi ilə bağlı növbəti müzakirələrin yaxın həftələrdə davam etdirilməsi barədə razılığa gəlmişlər.

28 yanvar – Nyu-Meksiko ştatının Senatı Xocalı faciəsini tanımışdır. Azərbaycan əhalisinin kütləvi qətlini təsdiq edən qətnamə ştatın parlamentinin yuxarı palatasına, baxılmaq üçün Demokrat Partiyasından olan senator Herald Ortis-i-Pino tərəfindən təqdim edilmişdir. Sənəddə Ermənistan ilə Azərbaycan arasında Dağlıq Qarabağ münaqişəsindən söhbət açılır, 1992-ci il fevralın 25-26-da Xocalı şəhərinin işğalı zamanı erməni silahlı qüvvələrinin dinc Azərbaycan əhalisinə qarşı törətdiyi qırğından, 600 nəfərdən çox insanın, o cümlədən uşaqların, qadınların və ahılların qətlindən ətraflı bəhs edilir. Qətnamənin müəllifi yazır: “...Qırğından sonra Xocalıda tapılmış bir çox insanların meyitləri eybəcər hala salınmış və təhqir olunmuşdu. Bu hadisə müharibənin vəhşicəsinə törədilmiş ən dəhşətli qırğını idi”. Sənəddə, həmçinin qeyd edilir ki, BMT Təhlükəsizlik Şurasının Azərbaycan ərazilərinin işğalını pisləyən qətnamələr qəbul etdiyinə baxmayaraq, Azərbaycan ərazisinin 20 faizi – Dağlıq Qarabağ və ona bitişik olan 7 rayon Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğalı altındadır. Nyu-Meksiko ştatı Senatının Xocalı qırğınının təsdiqinə dair qətnaməsi 35 senator tərəfindən yekdilliklə qəbul olunmuşdur.

29 yanvar – ABŞ-ın Nyu-Meksiko ştatının Nümayəndələr Palatası plenar iclasında Azərbaycan-ABŞ strateji tərəfdaşlığının vacibliyinə

dair qətnamə qəbul olunmuşdur. Yekdilliklə qəbul olunmuş qətnamədə 1991-ci ildə müstəqilliyini yenidən bərpa etmiş Azərbaycanın son 20 ildə suverenliyini gücləndirdiyi və regionun ən sürətlə inkişaf edən dövlətlərindən birinə çevrildiyi bildirilir. Vurğulanır ki, 2011-ci ildə Azərbaycanın BMT Təhlükəsizlik Şurasının üzvü seçilməsi ölkənin Yaxın Şərqdə sülhün və təhlükəsizliyin qorunmasında artan rolunun və genişlənən imkanlarının bariz göstəricisidir. Sənəddə xüsusi qeyd olunur ki, Dağlıq Qarabağ və Naxçıvan da daxil olmaqla Azərbaycanın suverenliyi və ərazi bütövlüyü ABŞ və BMT tərəfindən tanınır.

Qətnamədə vurğulanır ki, ABŞ ilə Azərbaycan arasında vahid dəyərlərə, ümumi maraqlara əsaslanan güclü strateji tərəfdaşlıq münasibətləri mövcuddur. Azərbaycan ABŞ-ın Xəzər dənizi kimi çox önəmli bir regionda güclü müttəfiqi və strateji tərəfdaşdır. 11 sentyabr terror aktlarından sonra Azərbaycan ABŞ-a hərtərəfli dəstək vermiş, Əfqanıstana sülhməramlı qüvvələr göndərmiş, hər iki ölkə kütləvi qırğın silahlarının yayılmaması və terrorçuluğa qarşı mübarizə sahəsində uğurla əməkdaşlıq edir. Sənəddə Azərbaycanın ABŞ-ın və Avropanın enerji təhlükəsizliyinə verdiyi töhfə yüksək qiymətləndirilir, Azərbaycanın qədim etnik və dini tolerantlıq ənənələrinə malik olan dünyəvi ölkə olması xüsusilə vurğulanır. Ölkəmizin Azərbaycanın Nyu Meksiko ilə münasibətlərin inkişafına böyük önəm verməsi və ştatın paytaxtı Santa Fe şəhərində Azərbaycanın fəxri konsulunun fəaliyyət göstərməsi, eləcə də ABŞ-ın Azərbaycan kimi müttəfiq dövlətlərlə münasibətləri bundan sonra da inkişaf etdirməsinin vacibliyi xüsusi qeyd olunur.

4 fevral – Türkiyənin xarici işlər naziri Əhməd Davudoğlu Misirin paytaxtı Qahirədə keçirilən İslam Əməkdaşlıq Təşkilatına (İƏT) üzv ölkələrin zirvə görüşünün komissiya iclasındakı çıxışında bildirmişdir ki, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həlli yalnız Ermənistanın işğal etdiyi Azərbaycan torpaqlarından çəkilməsindən keçir. Türkiyə xarici siyasət idarəsinin rəhbəri regional problemlər arasında Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi və bölgədəki digər problemlərdə Ankaranın daha fəal rol oynayacağını da vurğulamışdır. Komissiya iclasında müzakirə olunan məsələlər dövlət başçılarının fevralın 5-də başlayacaq İƏT-in zirvə görüşünə təqdim olunacaqdır.

5 fevral – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Avropa İttifaqının Cənubi Qafqaz üzrə xüsusi nümayəndəsi Filip Lefortun

başçılıq etdiyi nümayəndə heyətini qəbul etmişdir. Görüşdə Azərbaycan ilə Avropa İttifaqı arasında əməkdaşlığın gələcək inkişafı, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizama salınması ilə əlaqədar danışıqların hazırkı vəziyyəti ilə bağlı məsələlər ətrafında geniş fikir mübadiləsi aparıldı.

6 fevral – ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri, Ukraynanın xarici işlər naziri Leonid Kojara ilə ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri İqor Popov (Rusiya), Jak For (Fransa) və Yan Kelli (ABŞ), eləcə də qurumun fəaliyyətdə olan sədrinin şəxsi nümayəndəsi Anji Kasprşik arasında Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanmasında irəliləyişləri müzakirə etmək məqsədi ilə görüş keçirilmişdir. Görüşdə həmsədrlərin ötən həftə Paris şəhərində Azərbaycan və Ermənistanın xarici işlər nazirləri ilə keçirilmiş və 2012-ci ilin sonunda münaqişə tərəflərinə sülh prosesini canlandırmaq məqsədi ilə təqdim olunmuş təklifin müzakirə edildiyi toplantı diqqət mərkəzində olmuşdur. Nazir L.Kojara atəşkəs rejiminin gücləndirilməsi və Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə nizamlanmasında həmsədrlərin tərəflərə göstərdiyi yardımı tam dəstəklədiyini bildirmişdir. ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri demişdir ki, bu prosesi mümkün qədər irəli aparmaq üçün tərəflərlə əməkdaşlıq etmək ATƏT-ə sədrlik edən Ukrayna üçün prioritet məsələdir və o, tərəfləri, nəhayət ki, regiona sülh gətirmək üçün tələb olunan səyləri göstərməyə və siyasi iradə nümayiş etdirməyə çağırmışdır.

7 fevral – İslam əməkdaşlıq Təşkilatının (İƏT) baş katibi Ekmaləddin İhsanoğlu demişdir: "...Biz Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi barədə Azərbaycanın ədalətli mövqeyini həmişə dəstəkləmişik və dəstəkləyəcəyik, bu münaqişənin mövcudluğu bizi narahat edir... Azərbaycan genişmiqyaslı təcavüzlə üzləşmiş və böyük haqsızlığa – öz əzəli ərazilərinin işğalına məruz qalmışdır. İƏT-in baş katibi demişdir: "Biz bu haqsızlığa və işğala qarşı var gücümüzlə mübarizə aparmağa çalışırıq. Azərbaycan bizim üçün çox əhəmiyyətli və yaxın ölkədir. Mənim bu təşkilatın rəhbəri vəzifəsində fəaliyyətim dövründə İƏT Azərbaycanla bu istiqamətdə böyük addımlar atmış və müəyyən irəliləyişə nail olmuşdur".

8 fevral – Misirin paytaxtı Qahirə şəhərində İslam Əməkdaşlıq Təşkilatının üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarından növbəti beynəlxalq sülh, təhlükəsizlik və əməkdaşlıqla bağlı məsələlərin müzakirə edildiyi 12-ci zirvə görüşündə Azərbaycan üçün zəruri olan bir neçə

mühüm qərar qəbul edilmişdir. İÖT-in üzvü olan 57 ölkənin dövlət və hökumət başçılarından qəbul etdiyi yekun sənəddə Ermənistanın 1992-ci ilin fevral ayında Azərbaycanın Xocalı şəhərində törətdiyi qətlə pislənmiş və insanlığa qarşı bu mənfur cinayətin beynəlxalq səviyyədə soyqırımı aktı kimi tanınması üçün səylərin göstərilməsinə çağırılmışdır. Dövlət və hökumət başçıları bu xüsusda “Xocalıya ədalət” kampaniyasına dəstəklərini ifadə etmişlər.

Zirvə görüşünün yekun sənədində Ermənistandan öz qoşunlarını Dağlıq Qarabağ bölgəsi də daxil olmaqla işğal etdiyi digər Azərbaycan ərazilərindən çıxarmaq tələb olunmuş və münafişənin Azərbaycanın ərazi bütövlüyü və beynəlxalq miqyasda tanınmış sərhədləri daxilində həll edilməsinin zəruriliyi bildirilmişdir. Üzv ölkələr, həmçinin Azərbaycanın İslam Əməkdaşlıq Təşkilatının fəaliyyətinə verdiyi töhfələri yüksək qiymətləndirmişlər. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin himayəsi ilə BMT-nin və İSESCO-nun birgə təşkilatçılığı ilə “Terrorizmin qarşısının alınması üçün beynəlxalq əməkdaşlığın gücləndirilməsi” mövzusunda martın 18-19-da Bakıda keçiriləcək yüksək səviyyəli konfrans alqışlanmışdır.

8 fevral – Arkanzas ştatının Nümayəndələr Palatası Xocalı faciəsini tanımışdır. Dağlıq Qarabağda azərbaycanlı əhalinin kütləvi şəkildə qətlə yetirilməsinin soyqırımı olmasını təsdiqləyən HR1004 nömrəli qətnamə Konqresin üzvləri Conatan Barnett və Kerin Hopper tərəfindən ştatın qanunverici orqanının aşağı palatasına təqdim edilmişdir. Sənəddə Dağlıq Qarabağ münafişəsindən və Ermənistanın Azərbaycana qarşı 1988-ci ildən apardığı müharibədən bəhs edilir. Qanun layihəsinin müəllifləri vurğulamışlar ki, Xocalıda azərbaycanlı əhalinin məhv edilməsi “bu qanlı münafişənin gedişində ən iri miqyaslı qırğındır; əksəriyyəti qadınlar və uşaqlar olmaqla 613 sakin qətlə yetirilmişdir”. Qəbul edilmiş qanun layihəsində Human Rights Watch hüquq-müdafiə təşkilatının Xocalı soyqırımına dair rəyi bir daha təkrarlanaraq qeyd edilir ki, bu faciə zamanı “münafişə zonasında mülki əhali ilə rəftar barədə hüquq normaları pozulmuşdur”. Qətnamədə daha sonra qeyd edilir ki, etibarlı müttəfiqlər olan Azərbaycan Respublikası və Amerika Birləşmiş Ştatları azadlıq, demokratiya və insan hüquqları kimi ümumi dəyərlərə sadıqdırlar, Arkanzas ştatı və Azərbaycan Respublikası arasında möhkəm və qarşılıqlı məqbul iqtisadi münasibətlər yaranmışdır və perspektivdə bu münasibətlər daha

da genişlənəcəkdir. Nümayəndələr Palatasının üzvləri bu qətnaməni qəbul etməklə, bu münasibətlərin inkişafına Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlarının töhfəsini də etiraf etmiş və vurğulamışlar ki, Azərbaycan ilə Arkanzas ştatı arasında əməkdaşlıq ştat administrasiyasının maraqlarına uyğundur.

26 fevral – Bosniya və Herseqovinanın Parlament Məclisinin Xalqlar Palatasının (yuxarı palata) iclasında mütləq səs çoxluğu ilə Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü və Xocalı soyqırımına dair rəsmi sənəd – “Azərbaycan Respublikasının suverenliyinin və ərazi bütövlüyünün tanınması və hörmət olunması”na dair qətnamə qəbul olunmuşdur.

26 fevral – Macarıstan parlamentində 46, Avropa Parlamentində 3 deputat mandatına sahib olan Yobbik – “Ən yaxşı Macarıstan uğrunda” siyasi partiya erməni hərbi birləşmələri tərəfindən 1992-ci il fevralın 26-da dinc azərbaycanlı əhaliyə qarşı Dağlıq Qarabağın Xocalı şəhərində törədilən soyqırımının 21-ci ildönümü ilə bağlı bəyanat yaymışdır.

4 mart – ABŞ-ın Oklahoma ştatı Senatının birinci sessiyasında Xocalı qətliamının tanınması barədə qətnamə qəbul edilmişdir. Qətnamənin mətnində Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsindən və Azərbaycanın Xocalı şəhərinin keçmiş SSRİ-nin hərbi alayının köməyi ilə erməni silahlı qüvvələri tərəfindən işğal edilməsindən, bu şəhərin 600-dən çox dinc sakininin qətlə yetirilməsindən danışılır. Oklahoma ştatının Senatu faciəli hadisələr faktını nəzərə alaraq və Xocalı qətliamının 21-ci ildönümünü qeyd edərək, bu qətnaməni ABŞ Konqresinə, Dövlət Departamentinə və ABŞ-ın Azərbaycandakı səfirliyinə göndərmək barədə qərar qəbul etmişdir. Qətnamənin müəllifi Oklahoma ştatının 26-cı dairəsini təmsil edən deputat Tom İvesterdir.

13 mart – ABŞ Milli Kəşfiyyat İdarəsi direktoru Ceyms Klepperin 2013-cü ildə dünyada gözlənilən təhdidlərlə əlaqədar Konqresə göndərdiyi hesabatında bildirilir ki, tərəflərin qarşılıqlı etimadsızlığı və qoşunların təmas xəttində zorakılıq hallarının təkrarlanması anlaşılmazlığa gətirib çıxarır və vəziyyət əhəmiyyətsiz bir hadisə nəticəsində gərginləşə bilər. ABŞ Milli Kəşfiyyat İdarəsi direktorunun son hesabatında Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə toxunulmuşdur. Dağlıq Qarabağın Ermənistan tərəfindən işğalından sonra Ermənistan ilə Azərbaycan arasında münaqişə potensial qaynar nöqtə olaraq qalmaqdadır.

20 mart – ABŞ-ın Pensilvaniya ştatının Baş Assambleyası Xocalı qətliamını tanımışdır. Palata üzvləri 171 nömrəli qətnamədə Xocalı

qətliamının 21-ci ildönümü ilə əlaqədar Azərbaycan xalqının dərdinə şərik çıxdıqlarını bildirmişlər. Sənəddə 1992-ci il fevralın 25-26-da erməni silahlı qüvvələrinin keçmiş SSRİ-nin hərbi alayının dəstəyi ilə Xocalı şəhərində dinc azərbaycanlılara qarşı törətdiyi qətliamın təfərrüatı açıqlanır, Xocalı şəhərinin mühasirəyə alınması 1988-ci ildən etibarən Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ bölgəsində həyata keçirilən hərbi təcavüzkarlıq və etnik təmizləmə faktı kimi vurğulanır”. Qətnamədə, həmçinin 613 dinc azərbaycanlının qətlə yetirildiyi, 150 nəfərin itkin düşməsi, 487 nəfərin yaralanması və 1270 adamın girov götürülməsi faktı qeyd edilir. Sənəddə “Human Rights Watch” hüquq müdafiə təşkilatının Xocalı qətliamına dair rəyi də qeyd olunur. Təşkilatın verdiyi rəyə görə, bu faciə münafişə zonasında mülki əhali ilə rəftar barədə adi hüququn pozulması idi. Qətnamənin müəllifləri, həmçinin ABŞ-ın Azərbaycan icmasının fəaliyyətini əlaqələndirən, Azərbaycanın mühüm tarixi hadisələri haqqında hamını məlumatlandıran, bu dəhşətli faciənin tanınması işində əhəmiyyətli rol oynayan və onun qurbanlarının xatirəsinin ehtiramla anılması üçün səylər göstərən ABŞ Azərbaycanlıları Şəbəkəsinin rolunu vurğulamışlar. Sonda isə müəlliflər Xocalı qurbanlarının xatirəsinə anmağa, qətnamənin surətini ABŞ Dövlət Departamentinə, ABŞ-ın Azərbaycandakı səfirliyinə və Konqresin Pensilvaniya ştatından olan hər bir üzvünə göndərməyə çağırırlar.

30 mart – Rusiyanın xarici işlər naziri Sergey Lavrovun Ukraynanın xarici işlər naziri, ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri Leonid Kojara ilə görüşündə Dağlıq Qarabağ münaqişəsi müzakirə olunmuşdur

2 aprel – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri İqor Popovu (Rusiya), Yan Kellini (ABŞ), Jak Foru (Fransa) və ATƏT-in hazırkı sədrinin xüsusi nümayəndəsi Anji Kaspşiki qəbul etmişdir. Görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizama salınması ilə bağlı danışıqların hazırkı vəziyyəti və perspektivləri ilə bağlı məsələlər ətrafında fikir mübadiləsi aparılmışdır.

4 aprel – ABŞ-ın Vest Virciniya ştatının qanunverici orqanının Nümayəndələr Palatasında Xocalı faciəsinin 21-ci ildönümü ilə bağlı qətnamə qəbul edilmişdir. Qətnamədə erməni silahlı qüvvələri tərəfindən Xocalı şəhərində törədilmiş cinayətin qurbanları anılır və Xocalı hadisələrinin 1988-ci ildən Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ regionunda erməni hərbi qüvvələri tərəfindən həyata keçirilən hərbi təcavüzün və etnik təmizləmənin tərkib hissəsi olduğu qeyd edilir.

4 aprel – Kanadanın Monreal şəhərində Beynəlxalq Mülki Aviasiya Təşkilatının (ICAO) təşkilatçılığı ilə keçirilmiş 6-cı Dünya Avianəqliyyat Konfransı çərçivəsində Azərbaycan nümayəndə heyəti ICAO-nun baş katibi Raymon Benjamin ilə görüşmüşdür. Raymon Benjamin Azərbaycanın işğal olunmuş ərazisində, hərbi qarşıdurma zonasında yerləşən Xocalı mülki hava limanının istismarının yolverilməzliyini bildirmişdir. Baş katib ICAO-nun mövqeyini ifadə etmiş və bu qurumun Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Təhlükəsizlik Şurasının Dağlıq Qarabağın işğalı ilə bağlı qəbul etdiyi bütün qətnamələri dəstəklədiyini bildirmişdir. Həmçinin R.Benjamin vurğulamışdır ki, Azərbaycan tərəfinin icazəsi olmadan və sertifikatlaşdırma keçirilmədən Xocalı hava limanını birtərəfli qaydada istismara vermək cəhdləri Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanması prosesinə böyük zərbə vurmaqla Beynəlxalq Mülki Aviasiya haqqında Çikaqo Konvensiyasının, həmçinin beynəlxalq hüquq normalarının açıq-aşkar pozulması kimi qiymətləndirilir. Görüş çərçivəsində, həmçinin Avropa İttifaqı nümayəndə heyətinin təklifi ilə Aİ ilə Azərbaycan Respublikası arasında “Birgə səma” Sazişin mətninin hazırlanması ilə bağlı məsələlər ətrafında fikir mübadiləsi aparılmışdır. Görüşdə Avropa İttifaqını Avropa Komissiyası Aviasiya və beynəlxalq nəqliyyat departamentinin direktoru Metyu Boldvin, aviasiya sahəsində xarici siyasət şöbəsinin müdiri Klaus Geil və Avropa Komissiyasının ICAO-dakı nümayəndəsi Kristofer Ross təmsil etmişlər. Tərəflər Saziş layihəsinin müvafiq hökumət orqanlarında razılaşdırılmasının gedişi barədə biri-birini məlumatlandırmışdır.

9 aprel – ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri İqor Popov (Rusiya), Jak For (Fransa) və Yan Kelli (ABŞ), eləcə də qurumun fəaliyyətdə olan sədrinin şəxsi nümayəndəsi Anji Kasprşik növbəti birgə bəyanat yaymışlar. Bəyanatda bildirilir ki, həmsədrlər Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə nizamlanmasında tərəflər arasında vasitəçilik etmək məqsədi ilə martın 18-dən 22-dək və aprelin 1-dən 6-dək regionda səfərdə olmuşlar. Aprelin 9-da isə həmsədrlər ATƏT-in Minsk qrupunda təmsil olunan ölkələrin səfirlərini danışıqların gedişatı barədə məlumatlandırmaq məqsədi ilə Vyanada brifinq keçirmişlər. Bəyanatda qeyd olunur ki, həmsədrlər Yerevanda və Bakıda dövlət başçıları və xarici işlər nazirləri, eləcə də Dağlıq Qarabağa ayrı-ayrılıqda etdikləri iki səfər çərçivəsində yerli özünüidarə orqanlarının təmsilçiləri ilə görüşlər keçirmişlər. Onlar aprelin 4-də və 5-də qoşunların təmas xəttini keçməklə

hər iki tərəfdə vəziyyətlə bağlı məlumatlandırılmışlar. Həmsədrlər bəyanatda Novruz və Pasxa bayramları dövründə təmas xəttində nisbi sakitliyin hökm sürdüyünü qeyd etmiş və bu vəziyyətin davamlı olacağına ümidvar olduqlarını bildirmişlər. Sənədin sonunda qeyd olunur ki, Azərbaycan və Ermənistan prezidentləri sülh prosesinə sadıq olduqlarını vurğulamış və bu istiqamətdə söylərini davam etdirəcəklərini bildirmişlər. Həmsədrlər yaxın həftələrdə sülh danışıqları prosesini irəlilətmək üçün Azərbaycanın və Ermənistanın xarici işlər nazirlərinin görüşünü təşkil edəcəklər.

11 aprel – ATƏT-in baş katibi Lamberto Zannyer ilə görüşdə Avropa İttifaqının genişlənmə və Avropa Qonşuluq Siyasəti üzrə komissarı Ştefan Füle demişdir: “Avropa Komissiyası ATƏT-in həlli uzadılmış münaqişələrin nizamlanmasına yönəldilmiş fəaliyyətini dəstəkləməkdə davam edir. Gürcüstanda, Moldovada həlli uzadılmış münaqişələr, həmçinin Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi sabitlik və təhlükəsizlik üçün təhdid törədir. Bu münaqişələrin həll yolunun tapılması Avropa İttifaqının əsas prioritetlərindən biridir”.

20 aprel – ABŞ Dövlət Departamentinin 2012-ci il üçün insan hüquqlarına dair məruzəsində qeyd edilir ki, separatçılar Ermənistanın dəstəyi ilə Dağlıq Qarabağı və Azərbaycanın həmin əraziyə bitişik yeddi rayonunu hələ də öz nəzarəti altında saxlamaqda davam edirlər. Dağlıq Qarabağın qəti statusu ATƏT-in Minsk qrupunun beynəlxalq vasitəçilik söylərinin predmeti olaraq qalır.

25 aprel – Avropa Şurası Parlament Assambleyasının sədri Jan-Klod Minyon qurumdakı Azərbaycan və Ermənistan nümayəndə heyətləri ilə görüşmüşdür. Görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə tənzimlənməsi istiqamətində nümayəndə heyətlərinin görüşlərinin əhəmiyyəti vurğulanmış və belə görüşlərin gələcəkdə də davam etdirilməsinin zəruriliyi qeyd edilmişdir. AŞPA-nın sədri yaxın vaxtlarda hər iki ölkəyə səfərini planlaşdırdığını bəyan etmişdir.

5 may – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev ATƏT-in Parlament Assambleyasının Cənubi Qafqaz üzrə xüsusi nümayəndəsi Joao Suareşin rəhbərlik etdiyi nümayəndə heyətini qəbul etmişdir. Görüşdə Azərbaycan ilə ATƏT-in Parlament Assambleyası arasında əlaqələrin uğurla inkişafından məmnunluq ifadə olundu. Əməkdaşlığımızın perspektivlərinin müzakirə olunduğu görüşdə Ermənistan-Azərbaycan,

Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli ilə bağlı geniş fikir mübadiləsi aparıldı.

23 may – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri İqor Popovu (Rusiya), Yan Kellini (ABŞ), Jak Foru (Fransa) və ATƏT-in hazırkı sədrinin xüsusi nümayəndəsi Anji Kaspşiki qəbul etmişdir. Görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə nizama salınması istiqamətində danışıqların hazırkı vəziyyəti və perspektivləri ilə bağlı məsələlər müzakirə olunmuşdur.

24 may – ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri mayın 23-24-də Azərbaycan və Ermənistana səfərlərinə dair birgə bəyanat yaymışlar. Bəyanatda bildirilir ki, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə nizamlanması üçün söylərini davam etdirmək məqsədi ilə regionda səfərdə olan həmsədrlər prezidentlərlə son görüşlərindən bəri gedən inkişafı müzakirə etmiş, sülh prosesinə sadıq olduqlarını bir daha diqqətə çatdırmış və bu il ərzində zirvə toplantısının keçirilməsi barədə fikir mübadiləsi aparmışlar. Bəyanatın sonunda qeyd olunur ki, həmsədrlər prosesi hərəkətə gətirə biləcək ideyaları araşdırmağa hazır olduqlarını ifadə etmiş, tərəflər arasında gərginliyi artıran və danışıqlar prosesinə zərbə vuran hərəkət və ya ritorikadan çəkinməyin vacibliyini vurğulamışlar. Həmsədrlər münaqişənin nizamlanması üçün qarşılıqlı məqbul sayılan yanaşmalar barəsində fikir mübadiləsi aparmaq məqsədi ilə yaxın həftələrdə hər iki ölkənin xarici işlər nazirləri ilə görüşəcəklər.

29 may – İordaniya Senatı Xocalı soyqırımını ilə əlaqədar qəbul etdiyi bəyanatda deyilir: “...Senatorlardan ibarət nümayəndə heyətinin Azərbaycana səfəri və Xocalı faciəsinin 20-ci ildönümü ilə əlaqədar Senat bəyanat qəbul etmişdir. Xocalı faciəsində yaralı və itkin düşmüş insanlarla yanaşı, yüzlərlə günahsız insan bu soyqırımın qurbanı olmuşdur. Bu Azərbaycanın suverenliyinə qarşı törədilmiş zorakılıq aktı olmaqla bərabər, xalqınıza, insan haqlarına, bəşəriyyətə qarşı yönəlmiş faciədir. Senat İordaniyanın münaqişələrin sülh yolu ilə həllini, habelə xalqlar arasında kin-küdurət və müsibətlər toxumu səpən zorakılıqdan və qarşıdurmadan uzaq olmağı, sülh, məhəbbət və əməkdaşlıq dəyərlərinin möhkəmləndirilməsinə çağıran mövqeyini daimi dəstəkləyir, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin beynəlxalq hüququn prinsipləri, Azərbaycanın suverenlik və ərazi bütövlüyünün toxunulmazlığı çərçivəsində həllinə çağırır”. Həmçinin Senat İslam Əməkdaşlıq Təşkilatına üzv ölkələrin Xocalı faciəsini soyqırımını və insanlığa qarşı törədilmiş cinayət aktı olaraq bu

qətləmin tanınmasına yönəlmiş lazımı addımları atmağa çağıran qərarlarını dəstəkləyir”.

30 may – Bakıda səfərdə olan Braziliya parlamentinin xarici əlaqələr və müdafiə komitəsinin sədri Nelson Pelleqrino bildirmişdir ki, Braziliya Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi və Azərbaycanın ərazi bütövlüyü ilə bağlı Birləşmiş Millətlər Təşkilatının qəbul etdiyi 4 qətnaməni dəstəkləyir və orada təsbit olunan bütün müddəaların dərhal həyata keçirilməsinin tərəfdarıdır. Braziliya dövləti Ermənistanın işğal etdiyi ərazilərdən olan qaçqın və məcburi köçkünlərin öz yurdlarına qayıtmasını və Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün təmin olunmasını istəyir.

12 iyun – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev iyunun 12-də Avropa İttifaqının Cənubi Qafqaz üzrə xüsusi nümayəndəsi Filip Lefortu qəbul etmişdir. Görüşdə Azərbaycan ilə Avropa İttifaqı arasında əməkdaşlığın inkişafı, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli ilə bağlı danışıqlar prosesinin hazırkı vəziyyəti və perspektivləri ilə bağlı məsələlər ətrafında fikir mübadiləsi aparılmışdır.

13 iyun – Xocalı soyqırımı ilə bağlı məsələ Peru parlamentində deputatlar tərəfindən müzakirəyə çıxarılmış və qərar qəbul olunmuşdur. Qərarda deyilir: “...1987-ci ilin sonlarında Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin son mərhələsi başlamışdır. Xankəndidəki azərbaycanlılara qarşı ermənilər tərəfindən hücumlar daha da kəskinləşmişdir. 1988-ci və 1989-cu illərdə ermənilərin hücumlarının sayının artması və sonrakı illərdə keçmiş SSRİ-də siyasi sabitliyin olmaması yüz minlərlə azərbaycanlının deportasiyasının əsas səbəbi idi. 1992-ci il fevral ayının 25-dən 26-na keçən gecə Azərbaycanın Xocalı şəhərində azərbaycanlılara qarşı dəhşətli qətlə törədilmişdir. Qətləmin nəticəsində qadın və uşaqlarda daxil olmaqla 613 dinc sakin öldürülmüş, 1275 nəfər girov götürülmüş, 150 nəfər itkin düşmüş, 487 nəfər əlil olmuş, 26 uşağın hər iki, 130 uşağın isə bir valideyni qətlə yetirilmişdir. Soyqırımı kimi qiymətləndirilən və tam şəkildə sənədləşdirilmiş bu hücumun ardınca Dağlıq Qarabağ və onun ətrafındakı yeddi rayon Ermənistanın silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunmuşdur”. Qərarda BMT Təhlükəsizlik Şurası tərəfindən bu münaqişə ilə bağlı dörd qətnamənin qəbul olunduğu vurğulanır. Həmçinin qeyd edilir ki, bu qətnamələrlə BMT-nin Təhlükəsizlik Şurası suverenliyə hörmət, ərazi bütövlüyü və beynəlxalq sərhədlərin pozulmazlığı prinsiplərini bir daha təsdiq etmişdir. Qəbul olunmuş qərarda

münaqişə nəticəsində Azərbaycan Respublikasına on milyardlarla dollar məbləğində ziyanın dəyməsi barədə məlumat da əksini tapmışdır. Sənəddə qeyd olunur ki, ATƏT-in Budapeşt Zirvə toplantısının qərarına əsasən, 1994-cü il mayın 12-də atəşkəs elan edilsə də, onun pozulması halları davam etməkdədir. Belə hallar 2003-cü ildən bəri daha da kəskinləşmişdir. Sonda Xarici Məsələlər Komissiyası Konqresin plenar iclasına aşağıdakıları təklif etmişdir:

1. Ermənistan və Azərbaycan xalqlarının suverenliyinə tam hörmətini ifadə edərək Peru Respublikasının Konqresi bu ölkələrin hökumətlərini münaqişəyə son qoymaq məqsədi ilə özlərinin uyğun hesab etdikləri formatda və mümkün olan ən qısa müddətdə razılaşma əldə etməyə çağırır.

2. Xocalı qətliamının nümunəsində münaqişə qurbanlarına edilmiş ədalətsizliyin hələ də aradan qaldırılmadığını xatırlayaraq biz bəyan etməliyik ki, xalqlararası əlaqələrin möhkəmlənməsinə töhfə verəcək mümkün tədbirlər istənilən sülh razılaşmasının əsas elementi olmalıdır.

14 iyun – ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri, Ukraynanın xarici işlər naziri Leonid Kojara Minsk qrupunun həmsədrləri ilə görüşmüşdür. Görüşdə Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanması prosesi müzakirə olunmuşdur. Həmsədrlər L.Kojaranı Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanmasına dair Baza Prinsipləri ilə bağlı aparılan danışıqların aktual vəziyyəti, eləcə də Azərbaycan və Ermənistanın xarici işlər nazirləri ilə keçirdikləri görüşlərin nəticələri barədə məlumatlandırmışlar.

Görüşdə, həmçinin ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin Azərbaycana və Ermənistana səfərinin vaxtı barədə fikir mübadiləsi aparılmış, Ukraynanın təşkilata sədrliyi dövründə bu səfərin məhsuldar nəticələr verə biləcəyinin əhəmiyyətindən bəhs olunmuşdur. ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri Ukraynanın münaqişənin nizamlanması üçün Minsk qrupunun göstərdiyi səyləri dəstəklədiyini bildirmiş, təşkilata sədrlik dövründə Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə nizamlanmasının Ukrayna üçün prioritet olması vurğulanmışdır.

18 iyun – (?)Rusiya, ABŞ və Fransa prezidentləri Vladimir Putin, Barak Obama və Fransua Olland Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə dair birgə bəyanat qəbul etmişlər. ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədr ölkələrinin dövlət başçıları Azərbaycanı və Ermənistanı Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin hələ də açıq qalan məsələləri üzərində diqqəti cəmləşdirməyə çağırmışlar.

Prezidentlərin bəyanatında bildirilir: “Biz dərindən təəssüfləndiyimizi bildiririk ki, tərəflər danışıqlar prosesində qarşılıqlı maraqların nəzərə alınmasına əsaslanan həll yolu tapmağa çalışmaq əvəzinə, birtərəfli mənfəət əldə etmək söylərini davam etdirmişlər. Biz qəti əminik ki, münəqişənin dinc yolla hərtərəfli tənzimlənməsinə doğru aparan tarazlaşdırılmış çərçivə razılığına nail olmaqda bundan sonra da ləngimə qəbuləilməzdir, buna görə də Azərbaycan və Ermənistan liderlərini söylərini hələ açıq qalan məsələlərin həlli üzərində yeni əzmlə cəmləşdirməyə çağırırıq”. Liderlər üç ölkənin son dörd ildəki bəyanatlarında təsbit olunmuş müddəaları xatırlatmışlar. Sənəddə deyilir: “Bu müddəaları vahid bir tam kimi nəzərdən keçirmək lazımdır, çünki onlardan birinə digərləri qarşısında üstünlük vermək üçün göstərilən hər hansı cəhd tarazlaşdırılmış qərar qəbul edilməsinin mümkünlüyünü istisna edir”.

Bəyanatda deyilir: “Yalnız danışıqlar yolu ilə tənzimləmə regional inkişaf və əməkdaşlıq üçün imkanlar yaratmaqla sülhə, sabitliyə və barışığa gətirib çıxara bilər. Cari qarşিদurma və qeyri-sabitlik vəziyyətinə gətirib çıxarmış hərbi qüvvə tətbiq edilməsi münəqişəni həll etməyəcəkdir. Hərbi əməliyyatların yenidən başlanması region əhalisi üçün fəlakətli nəticələr doğurar, insan tələfatına, yeni dağıntılara, qaçqınların sayının artmasına, çox böyük maliyyə məsrəflərinə gətirib çıxarar. Biz tərəflərin rəhbərlərini Helsinki prinsiplərinə, xüsusən, zor tətbiq edilməməsi və ya zor tətbiq ediləcəyi barədə hədələməmək, ərazi bütövlüyü, hüquq bərabərliyi və xalqların təyini-müqəddərat hüququ prinsiplərinə sadıq olduqlarını bir daha təsdiqləməyə qətiyyətlə çağırır, onlardan təkidlə xahiş edirik ki, regionda gərginliyin artmasına və münəqişənin genişlənməsinə gətirib çıxara biləcək hərəkətlərdən və bəyanatlardan çəkinsinlər. Rəhbərlər xalqları müharibəyə deyil, sülhə hazırlamaladırlar”.

8 iyul – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri, Ukraynanın xarici işlər naziri Leonid Kojaranı qəbul etmişdir. Görüşdə Azərbaycan ilə ATƏT arasında əməkdaşlığın gələcək inkişafı, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münəqişəsinin həlli ilə bağlı danışıqlar prosesinin hazırkı vəziyyəti və perspektivləri ətrafında fikir mübadiləsi aparılmışdır.

26 iyul – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Avropa İttifaqının Cənubi Qafqaz üzrə xüsusi nümayəndəsi Filip Lefortun başçılıq etdiyi nümayəndə heyətini qəbul etmişdir. Görüşdə Azərbaycan ilə Avropa İttifaqı arasında əməkdaşlığın hazırkı vəziyyəti və perspektivləri,

Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizama salınması ilə əlaqədar danışıqlar prosesi və Azərbaycanda qaçqınların vəziyyəti ilə bağlı məsələlər ətrafında fikir mübadiləsi aparılmışdır.

1 avqust – Kolumbiya Respublikası Konqresinin Nümayəndələr Palatasının Xarici İşlər və Milli Müdafiə Məsələləri üzrə II Komitəsi Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi və Xocalı soyqırımına dair qərar qəbul etmişdir. Kolumbiya Konqresinin Nümayəndələr Palatasının sədri Hernan Penaqos Xiraldo tərəfindən irəli sürülən “Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi” adlı qərar layihəsi Palatanın II Komitəsində səsverməyə qoyulmuş və yekdilliklə qəbul edilmişdir. Sənəddə Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ regionu və onun ətrafındakı yeddi rayonun Ermənistan tərəfindən işğal olunması, bu hərbi təcavüz nəticəsində Azərbaycan əhalisinə qarşı törədilmiş cinayətlər, o cümlədən dinc əhalinin öldürülməsi və əlil edilməsi, Azərbaycan vətəndaşlarının hüquqlarının pozulması, xüsusilə Xocalıda baş vermiş soyqırımını aktı və tərəflər arasında bərqərar edilmiş atəşkəs rejiminin pozulması qətiyyətlə pislənilmişdir. Qərarda, həmçinin Azərbaycan və Ermənistanın beynəlxalq miqyasda tanınmış sərhədlərinə hörmət prinsiplərini rəhbər tutaraq, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Təhlükəsizlik Şurasının 822, 853, 874 və 884 sayılı qətnamələrinin yerinə yetirilməsi barədə Ermənistan Respublikası hökumətinə çağırış ifadə edilmişdir. Sənəddə bildirilir ki, Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinə dair Kolumbiya Konqresinin Nümayəndələr Palatasının sədri Hernan Penaqos Xiraldo tərəfindən Xarici İşlər və Milli Müdafiə Məsələləri üzrə II Komitəsinin üzvləri üçün hazırlanan altı səhifəlik icmalda bu münaqişə, eləcə də Azərbaycan torpaqlarının 20 faizinin Ermənistan tərəfindən işğal edilməsi və bu işğalın regionda sülhə və əmin-amanlığa təhdid olması, rəsmi Yerevanın təcavüzkar siyasəti nəticəsində bir milyondan artıq azərbaycanlının öz yurdlarından qaçqın və məcburi köçkün düşməsi barədə ətraflı məlumat verilmiş və pislənilmişdir. İcmalda münaqişənin tarixinə nəzər salınır və Ermənistan silahlı qüvvələrinin Azərbaycanın Xocalı şəhərində törətdikləri soyqırımının ağır nəticələri barədə məlumat verilir. İcmalın sonunda Hernan Penaqos Xiraldo Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ regionunun və ətraf rayonlarının Ermənistan tərəfindən işğalının xronologiyasını verir və işğalın qarşısının alınması və Ermənistan silahlı qüvvələrinin Azərbaycan ərazilərindən dərhal və qeyd-şərtsiz çıxarılmasını tələb edən BMT Təhlükəsizlik Şurasının qəbul etdiyi

dörd qətnamə barədə faktları diqqətə çatdırır.

6 avqust – ABŞ Dövlət Departamentinin verdiyi məlumata görə, Ceyms Uorlik ABŞ tərəfdən ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədri vəzifəsinə təyin edilmişdir.

14 avqust – Panama Milli Assambleyasında “Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən Azərbaycan ərazilərinin işğal edilməsi”nə dair 4 sayılı qətnamə qəbul edilmişdir. Qətnamə layihəsi Milli Assambleyanın plenar iclasında səsverməyə çıxarılmış və yekdilliklə qəbul edilmişdir.

Qətnamədə Azərbaycan Respublikasının Dağlıq Qarabağ regionu və onun ətrafındakı yeddi rayonun Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal edilməsi, bu hərbi münaqişə zamanı və ondan sonra əhalimizin hüquqlarının kobud şəkildə pozulması, xüsusən də 1992-ci ildə azərbaycanlılara qarşı Xocalıda təcavüzkar ölkə tərəfindən törədilmiş soyqırımı qətiyyətlə pislənilmişdir.

Qətnamədə, həmçinin BMT Təhlükəsizlik Şurasının məlum dörd qətnamələrinə əməl edilməsi üçün Ermənistan Respublikası hökumətinə çağırış ifadə edilmişdir.

9 sentyabr – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev ATƏT-in Minsk qrupunun yeni təyin olunmuş amerikalı həmsədri Ceyms Uorliki qəbul etmişdir. Görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli ilə bağlı danışıqların hazırkı vəziyyəti və perspektivlərinə dair məsələlər ətrafında fikir mübadiləsi aparılmışdır.

10 sentyabr – ATƏT-in Minsk qrupunun yeni təyin olunmuş amerikalı həmsədri Ceyms Uorlik Bakıda keçirdiyi mətbuat konfransında demişdir: “...İyirmi ildən artıq bir müddətdə çəkilən əziyyətə son qoymağın vaxtı çatmışdır”. Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin Helsinki Yekun Aktına əsasən həllinin vacibliyini vurğulayan C.Uorlik bölgənin gələcəkdə çiçəklənməsi üçün davamlı sülhə nail olmaq məqsədi ilə birgə çalışmağın əhəmiyyətini vurğulamışdır. C.Uorlik demişdir ki, atəşkəs haqqında müqavilənin imzalanmasının 20 illiyinin yaxınlaşdığı bir vaxtda hesab edirəm ki, davamlı sülhə və inkişafa gətirib çıxaran yolların axtarılıb tapılması lazımdır. Hazırda əsas məqsədim tərəfləri dinləmək, onlardan məlumat almaqdır.

21 oktyabr – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev ATƏT-in Minsk qrupunun amerikalı həmsədri Ceyms Uorliki qəbul etmişdir. Görüşdə Azərbaycan Respublikası ilə ABŞ arasında ikitərəfli münasibətlərin perspektivləri, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ

münaqişəsinin nizama salınması ilə bağlı məsələlər ətrafında fikir mübadiləsi aparıldı.

23 oktyabr – Avropa Parlamentinin plenar sessiyasında Avropa Qonşuluq Siyasəti üzrə qətnamə layihəsi qəbul edilmişdir. Qətnamənin 16-cı paragrafında Avropa Parlamenti tərəfindən “Şərq tərəfdaşlığı” Proqramında iştirak edən bir dövlət tərəfindən digər dövlətin ərazisinin işğal edilməsinin Şərq tərəfdaşlığının fundamental prinsip və məqsədlərinin pozulması olduğu barədə mövqeyi xatırladılmış və bu xüsusda, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllinin BMT Təhlükəsizlik Şurasının 1993-cü ildə qəbul edilmiş 822, 853, 874 və 884 sayılı qətnamələri və 2009-cu il 10 iyul tarixli Akvil birgə bəyanatında ehtiva olunan ATƏT-in Minsk qrupunun baza prinsipləri əsasında həll edilməli olduğu vurğulanmışdır. Avropa Parlamenti tərəfindən qəbul edilmiş bu qətnamədə ilk dəfə olaraq Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin məhz işğalçı qüvvələrin dərhal, qeyd-şərtsiz və tam şəkildə işğal olunmuş Azərbaycan torpaqlarından çıxarılması və Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyü, suverenliyi və sərhədlərinin toxunulmazlığının təmin olunmasını tələb edən BMT Təhlükəsizlik Şurasının qətnamələri əsasında həll edilməli olduğu vurğulanmışdır. Avropa Parlamentinin son qətnaməsi bir daha onu təsdiq edir ki, beynəlxalq birlik münaqişənin BMT Təhlükəsizlik Şurasının məlum qətnamələri əsasında həllinin tərəfdarıdır. Xatırladıq ki, Avropa Parlamenti bundan əvvəl qəbul etdiyi qətnamələrində də Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərindən Ermənistanın silahlı qüvvələrinin çıxarılmalı, bu torpaqların Azərbaycanın nəzarətinə qaytarılmalı olduğunu, qaçqın və məcburi köçkünlərin öz yurduvalarına qayıtma hüquqlarına malik olduğunu bir daha təsbit etmiş və Ermənistandan işğal edilmiş Azərbaycan ərazilərinə nizami ordu göndərilməsinin dayandırılmasını tələb etmişdir.

28 oktyabr – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Avropa İttifaqının Cənubi Qafqaz üzrə xüsusi nümayəndəsi Filip Lefortu qəbul etmişdir. Görüşdə Azərbaycan ilə Avropa İttifaqı arasında əməkdaşlıq, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli ilə bağlı məsələlər ətrafında fikir mübadiləsi aparıldı.

4 noyabr – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev noyabrın 4-də ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri İqor Popovu (Rusiya), Ceyms Uorliki (ABŞ), Jak Foru (Fransa), həmçinin ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin xüsusi nümayəndəsi Anji Kaspşiki qəbul etmişdir. Görüşdə

Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli üzrə danışıqların hazırkı vəziyyəti və perspektivləri ilə bağlı məsələlər ətrafında fikir mübadiləsi aparılmışdır.

8 noyabr – ATƏT-in baş katibi Lamberto Zannyerin fikrincə, ATƏT-in məsuliyyət dairəsinə daxil olan “dondurulmuş” münaqişələrin tənzimlənməsi prosesində müsbət dəyişikliklər müşahidə olunur. Ermənistan və Azərbaycan prezidentlərinin görüşü barədə razılıq əldə edilməsi bu sahədə mühüm addım olmuşdur. ATƏT-in baş katibi demişdir: “Biz Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin tərəfləri ilə müzakirələr aparırıq. Ermənistan və Azərbaycan liderlərinin görüşünə hazırlıq üzərində işləyirik. Ümidvaram ki, həmin görüş ilin sonuna qədər baş tutacaqdır. ATƏT-in vəzifəsi tərəflərin münaqişənin siyasi vasitələrlə tənzimlənməsi yolu ilə irəliləmək niyyətini dəstəkləməkdən ibarətdir”. Baş katibin fikrincə, Dnestryanı münaqişənin tənzimlənməsində də müsbət hallar müşahidə olunur: “Bu yaxınlarda Moldova və Dnestryanı bölgə liderləri Almaniyada görüşmüşlər. Biz müsbət dəyişiklikləri görürük. Bu dəyişikliklər, məsələn, Dnestr çayı üzərindən körpü salınması və həmin çayın suyundan istifadə məsələlərində ifadə olunmuşdur”.

19 noyabr – Birləşmiş Ştatlarda səfərdə olan Türkiyənin xarici işlər naziri Əhməd Davudoğlunun Vaşinqtonda ABŞ-ın dövlət katibi Con Kerri ilə görüşündə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizama salınması da müzakirə olunmuşdur. Görüşdən sonra Türkiyənin xarici işlər naziri bildirmişdir ki, amerikalı həmkarı ilə Dağlıq Qarabağ probleminin həlli həm ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində, həm də ikitərəfli formatda müzakirə olunmuşdur. Yekun rəy ondan ibarət olmuşdur ki, bu münaqişənin həlli Cənubi Qafqazda davamlı sülh və sabitliyin bərqərar olması baxımından çox vacibdir.

22 noyabr – Rusiya Federasiyasının Prezidenti Vladimir Putin və Türkiyənin Baş naziri Rəcəb Tayyib Ərdoğan məhdud tərkibdə danışıqlardan sonra Suriyada vəziyyəti və Dağlıq Qarabağ problemini müzakirə etmişlər. Rusiya ilə Türkiyə arasında yüksək səviyyədə Əməkdaşlıq Şurasının iclasında çıxış edən Ərdoğan demişdir: “...Bizim birgə həyata keçirməli olduğumuz məsələlər var. Bu mövzuda apardığımız danışıqlar həmin məsələlərin nizamlanması üçün platforma, baza yaratmağa imkan vermişdir”. Türkiyənin Baş naziri daha sonra demişdir: “İnanıram ki, Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi, Suriyada vəziyyət və

İraqda hadisələrin inkişafı baxımından regionda Rusiyanın və Türkiyənin öhdəlikləri vardır”.

22 noyabr – ABŞ Dövlət Departamentinin mətbuat katibi 1991-ci il noyabrın 20-də Azərbaycanın Xocavənd rayonundakı Qarakənd kəndinin səmasında törədilmiş terror aktı ilə əlaqədar bəyanatla çıxış etmişdir. Məlum olduğu kimi, həmin gün içərisində Azərbaycan, Rusiya və Qazaxıstan vətəndaşlarından ibarət sülhyaratma missiyasının üzvləri olan Mİ-8 helikopteri erməni silahlıları tərəfindən vurulmuş, nəticədə Azərbaycanın siyasi elitası da daxil olmaqla helikopterdəki bütün sərnəşinlər həlak olmuşdur. Bu hadisə həmin ilin sentyabr ayında Jeleznovodsk şəhərində başlanmış sülh danışıqlarının dayandırılmasına səbəb olmuşdur. Dövlət Departamentinin mətbuat katibi Cen Psaki bildirmişdir ki, o dövrdə baş vermiş çoxsaylı faciələrdən biri olmuş 1991-ci il 20 noyabr hadisəsi nəticəsində Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin tənzimlənməsinə əngəl yaranmışdır.

29 noyabr – Şərq Tərəfdaşlığının III sammitinin yekunlarına əsasən qəbul edilmiş birgə Bəyannamədə qeyd edilir ki, münaqişələrin həlli, etimadın və mehriban qonşuluq münasibətlərinin möhkəmlənməsi regionda iqtisadi və sosial inkişaf və əməkdaşlıq üçün böyük əhəmiyyət kəsb edir. Bəyannamədə vurğulanır: “Sammit iştirakçıları münaqişələrin tezliklə dinc yolla tənzimlənməsi barədə bəyanata istinad edərək Avropa İttifaqının sabitliyə və çoxtərəfli etimada bundan sonra da kömək edilməsinə öz töhfəsini artırmaq niyyətini alqışlayırlar. Sammit iştirakçıları münaqişələrin beynəlxalq hüquq normaları və prinsipləri əsasında tezliklə dinc yolla tənzimlənməsinin zəruri olmasını vurğulamışlar. Sənəddə deyilir: “Sammit iştirakçıları Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin bu yaxınlarda Vyanada ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri ilə görüşünü və Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin dinc yolla tənzimlənməsi istiqamətində danışıqları davam etdirmək haqqında razılaşmasını alqışlayırlar”.

3 dekabr – Rusiya Federasiyasının Prezidenti Vladimir Putin Ermənistana səfərinin yekunlarına həsr edilmiş mətbuat konfransında Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin tənzimlənməsi məsələsinə toxunmuşdur. Prezident V.Putin demişdir: “...Aktual regional və beynəlxalq məsələlərin müzakirəsi kontekstində Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin tənzimlənməsi ilə bağlı vəziyyətə də toxunulmuşdur. Rusiya Ermənistan və Azərbaycan rəhbərləri arasında birbaşa əlaqələrin

bərpa olunmasını alqışlayır. Bunu qeyd etmək mənim üçün çox xoşdur ki, noyabrın 19-da Vyanada keçirilmiş görüş aşkar pozitiv xarakter daşıyırdı. Biz sağlam düşüncəyə və hər iki tərəfin münafişənin tənzimlənməsinə çalışmasına çox ümid edirik. ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində hər vasitə ilə buna kömək edəcəyik”.

15 dekabr – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri İqor Popovu (Rusiya), Ceyms Uorliki (ABŞ), Jak Foru (Fransa) və ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin xüsusi nümayəndəsi Anji Kaspşiki qəbul etmişdir. Görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münafişəsinin həlli ilə bağlı danışıqların hazırkı vəziyyəti və perspektivlərinə dair məsələlər müzakirə edilmişdir.

31 dekabr – Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəylik Günü və Yeni il münasibətilə Azərbaycan xalqına təbrikində demişdir: “...Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münafişəsi ölkəmizin ərazi bütövlüyü çərçivəsində öz həllini tapmalıdır. Başqa variant ola bilməz. Azərbaycan heç vaxt imkan verməyəcək ki, bizim torpağımızda ikinci süni erməni dövləti yaradılsın. Əminəm ki, ölkəmizin ərazi bütövlüyü bərpa ediləcəkdir və işğal edilmiş bütün torpaqlarda Azərbaycan vətəndaşları yaşayacaqlar. Gələcəkdə isə azərbaycanlılar bütün tarixi torpaqlara qayıdacaqlar. Mən buna əminəm, buna şübhə etmirəm. Buna nail olmaq üçün biz daha da güclü olmalıyıq, daha da güclü orduya malik olmalıyıq və iqtisadi inkişafı təmin etməliyik”.

2014

1 yanvar – İsveçrə (Xarici işlər naziri Didye Burkxalter) Ukraynanı ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri qismində əvəz etmişdir.

4 yanvar – ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin Dağlıq Qarabağ münafişəsi üzrə xüsusi nümayəndəsi, polşalı diplomat Anjey Kaspşik 17-ci dəfə ATƏT sədrinin şəxsi nümayəndəsi təyin olunmuşdur. ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri, İsveçrənin xarici işlər naziri Didye Burkxalter Anjey Kaspşikin mandatını növbəti dəfə bir il müddətinə uzatmışdır. Anjey Kaspşik bu vəzifəni 1997-ci ilin yanvarından icra edir. ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri isveçrəli diplomat Anjelo Qnadingeri özünün Cənubi Qafqaz üzrə xüsusi nümayəndəsi təyin etmişdir. İsveçrə Cənubi Qafqazda dialoq və sabitliyə nail olmağı sədrliyi dövrünün prioritetlərindən biri kimi elan etmişdir.

15 yanvar – Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev NATO-nun Şimali Atlantika Şurasında üzv dövlətlərin NATO yanında daimi nümayəndələri ilə görüşmüşdür. Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə toxunan dövlət başçısı Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü və işğalın ağır nəticələri, danışıqların hazırkı vəziyyəti və perspektivləri barədə məlumat vermişdir.

16 yanvar – Vyanada ATƏT-in Daimi Şurasının xüsusi iclasında təşkilatın fəaliyyətdə olan sədri, İsveçrənin Xarici İşlər üzrə Federal Departamentinin rəhbəri Didye Burkhalter çıxış etmişdir. D.Burkhalter ATƏT-ə sədrlik edəcək dövrdə ölkəsi üçün prioritet təşkil edən məsələlər sırasına təhlükəsizlik və sabitliyin təşviqi, o cümlədən Qərbi Balkan regionunda əməkdaşlıq və barışq, Cənubi Qafqazda dialoq və etimad quruculuğu kimi məsələlərin daxil olduğunu qeyd etmişdir.

D.Burkhalter son zamanlar Azərbaycan və Ermənistanın yüksək səviyyəli rəsmiləri arasında görüşlərin intensivləşdiyini qeyd etmiş, eyni zamanda qoşunların təmas xəttində baş verən insidentlərin narahatlıq doğurduğunu bildirmişdir. Sülhün əldə olunmasının uzun və çətin proses olduğunu anladıklarını deyən D.Burkhalter, Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsi üzrə fəaliyyətdə olan sədrin şəxsi nümayəndəsi vasitəsilə münaqişənin həlli istiqamətində ATƏT-in Minsk qrupunun söylərini dəstəkləyəcəklərini qeyd etmişdir. Didye Burkhalter İsveçrənin prioritetləri sırasında, həmçinin, iştirakçı dövlətlər tərəfindən insan hüquqlarının müdafiəsi, insan alverinə qarşı mübarizə, təbii fəlakətlərin və fəlakət risklərinin effektiv idarə olunması, terrorizm, narkotiklərin qeyri-qanuni dövriyyəsi kimi transmilli təhdidlərə qarşı mübarizə, vətəndaş cəmiyyətinin, o cümlədən gənclərin dialoqa cəlb olunması kimi məsələləri də qeyd etmişdir. İsveçrənin quruma sədrliyi 31 dekabr tarixinə qədər davam edəcəkdir.

22 yanvar – ABŞ Konqresinin üzvü Madelin Bordallo 20 Yanvar və Xocalı faciələri ilə bağlı bəyanat vermişdir. Faciələrin ətraflı təhlilini verən Konqres üzvü Azərbaycanın strateji əhəmiyyətli bir regionda ABŞ-ın güclü müttəfiqi olduğunu bildirmişdir. O, ABŞ-ın ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədr ölkəsi kimi Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli istiqamətində söylərini artırmasının vacibliyini qeyd etmişdir.

23 yanvar – Davosda Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham

Əliyevin və İsveçrə Konfederasiyasının Prezidenti Didye Burkhalterin görüşü olmuşdur. Görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin hazırkı vəziyyəti ilə bağlı ətraflı fikir mübadiləsi aparıldı, qarşılıqlı maraq doğuran digər məsələlər müzakirə edildi.

29 yanvar – Nyu-Meksiko ştatının Nümayəndələr Palatası ABŞ administrasiyasını Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin tezliklə tənzimlənməsi üzrə söylərini bərpa etməyə çağıran qətnamə qəbul etmişdir. Sənəddə Azərbaycan Respublikasının Birləşmiş Ştatlarla strateji tərəfdaş olması, 1992-ci il fevralın 28-də ABŞ ilə Azərbaycan arasında diplomatik münasibətlər yaradılması, Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyinin, suverenliyinin və ərazi bütövlüyünün Birləşmiş Ştatlar tərəfindən dəstəklənməsi vurğulanır. Qətnamədə deyilir: Nyu-Meksiko ştatının Nümayəndələr Palatası 2008-ci il noyabrın 2-də Azərbaycan, Ermənistan və Rusiya tərəfindən bu münaqişənin beynəlxalq hüquq əsasında, siyasi yolla tənzimlənməsi haqqında birgə bəyannamə qəbul etməsini; ABŞ, Fransa və Rusiyanın münaqişənin beynəlxalq hüququn prinsip və normalarına, ATƏT tərəfindən qəbul edilmiş qərarlara və sənədlərə, BMT Təhlükəsizlik Şurasının müvafiq qətnamələrinə uyğun olaraq qəti tənzimlənməsi üçün Ermənistanla Azərbaycan arasında danışıqlara şərait yaradılması məqsədi ilə təsis edilmiş ATƏT-in Minsk Qrupunun həmsədrləri olmasını; 2013-cü il avqustun 5-də Prezident Barak Obamanın xüsusi nümayəndəsi Ceyms Uorlikin ATƏT-in Minsk qrupunun ABŞ-dan olan həmsədri təyin edilməsini, beynəlxalq birliyin, o cümlədən ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri olan ölkələrin Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünü dəstəkləmələrini və Dağlıq Qarabağı müstəqil qurum kimi tanımadıqlarını dəfələrlə bəyan etdiklərini; BMT Təhlükəsizlik Şurası erməni silahlı qüvvələrinin Azərbaycan Respublikasının işğal edilmiş ərazilərindən dərhal, tamamilə və qeyd-şərtsiz çıxarılmasını tələb edən 822, 853, 874 və 884 nömrəli qətnamələri ilə Azərbaycanın suverenliyini və ərazi bütövlüyünü dəstəklədiyini bir daha təsdiq etməsini; beynəlxalq birlik, o cümlədən NATO, BMT, İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı və Qoşulmamaq Hərəkatı kimi beynəlxalq təşkilatların Azərbaycanın suverenliyini və ərazi bütövlüyünü dəstəklədiklərini təkrarən bəyan etmələrini və bu münaqişənin Azərbaycanın suverenliyi və ərazi bütövlüyü, onun beynəlxalq miqyasda tanınmış sərhədləri əsasında həll edilməli olmasının təsdiqləmələrini nəzərə alaraq Birləşmiş Ştatlar Administrasiyasını ABŞ ilə Azərbaycan arasında strateji

tərəfdaşlığı dəstəkləməyə, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münacişəsinin tezliklə nizamlanmasına dair səylərini bərpa etməyə çağırmağı qərara almışdır. Ştatın Nümayəndələr Palatasına qanunverici Nora Espinoza tərəfindən təqdim edilmiş qətnamə mütləq səs çoxluğu ilə qəbul edilmişdir.

31 yanvar – ABŞ-ın Arizona ştatının ali qanunverici orqanının Senatında və Nümayəndələr Palatasında Azərbaycanla bağlı qətnamə qəbul olunmuşdur. Qətnamənin müəllifləri baş konsulu qanunvericilərə təqdim edərək Azərbaycanın ABŞ üçün önəmi barədə danışıqlar. Qətnamə hər iki palatada yekdilliklə qəbul edilmişdir. Qətnamədə Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün ABŞ və Arizona tərəfindən dəstəkləndiyi və beynəlxalq birliyin Dağlıq Qarabağı müstəqil dövlət kimi tanımadığı qeyd edilir. Bildirilir ki, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münacişəsinin həlli ilə məşğul olan ATƏT-in Minsk qrupuna problemi beynəlxalq hüququn norma və prinsipləri, BMT Təhlükəsizlik Şurasının müvafiq qətnamələri, eləcə də ATƏT-in qəbul etdiyi qərar və sənədlər əsasında həlli həvalə olunmuşdur. Vurğulanır ki, bununla bağlı 822, 853, 874 və 884 sayılı qətnamələr qəbul etmiş BMT Təhlükəsizlik Şurası, eləcə də NATO, İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı və Qoşulmama Hərəkatı kimi beynəlxalq təşkilatlar da daxil olmaqla dünya birliyi Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü və suverenliyini dəstəkləyir. Həmçinin qeyd olunur ki, münacişənin həlli yurd-yuvalarından didərgin salınmış yüz minlərlə azərbaycanlıya kömək edəcəkdir. Qətnamədə, həmçinin Azərbaycanın son illərdə əldə etdiyi sosial-iqtisadi nailiyyətlərdən bəhs olunur, Cənubi Qafqazın ümumi daxili məhsulunun 80 faizinə nəzarət edən ölkəmizin ABŞ-ın regiondakı ən böyük ticari tərəfdaşı olduğu bildirilir. Həmçinin Azərbaycan tərəfindən həyata keçirilən və strateji önəm daşıyan transregional enerji və nəqliyyat layihələrindən bəhs edilir, Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft, Bakı-Tbilisi-Ərzurum qaz boru kəmərlərinin, eləcə də Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolu xəttinin Azərbaycanın və ABŞ-ın regiondakı digər müttəfiqlərinin rifahına verdiyi töhfələr vurğulanır. Qətnamədə Azərbaycan və ABŞ arasında enerji təhlükəsizliyindən beynəlxalq terrorizmə qədər geniş sahədə inkişaf edən çoxtərəfli əməkdaşlıq münasibətlərinə diqqət cəlb edilir, Arizonanın ABŞ-Azərbaycan strateji tərəfdaşlığını dəstəklədiyi bildirilir.

2 fevral – Rumıniya Prezidenti Trayan Besesku Münxen Təhlükəsizlik Konfransında Ukraynadakı vəziyyətə həsr olunmuş paneldə dondurulmuş münacişələr barədə çıxış edərək demişdir: “Şərq Tərəfdaşlığı”

Proqramının iştirakçıları olan Moldovada Dnestryanı, Gürcüstanda Abxaziya və Cənubi Osetiya, Azərbaycanda isə Dağlıq Qarabağ münaqişələri vardır. Bu münaqişələrin həlli yollarını axtarıb tapmaq lazımdır. Biz onların həlli yollarını axtarıb tapmağı özümüz üçün prioritet kimi müəyyənləşdirməliyik. Bu dondurulmuş münaqişələr birdəfəlik həll olunmalıdır. Avropa İttifaqı ABŞ-ın köməyi ilə diplomatik imkanlara malikdir. Əgər o, bu münaqişələrin nizama salınmasını özü üçün prioritet kimi müəyyənləşdirsə, onun imkanları münaqişələri həтта “win-win” formulu üzrə, yəni bütün tərəflərin xeyrinə həll etməyə kömək edər. Amma onları həll etmək lazımdır, bu ölkələr özləri də yaxşı bilirlər ki, onların ərazilərindəki dondurulmuş münaqişələr həll olunmayınca, bu dövlətlərin Avropa İttifaqına daxil olmaq perspektivi yoxdur”. Trayan Besesku daha sonra demişdir: “Rumıniya Moldovanın ərazi bütövlüyünü birmənalı dəstəkləyir. Bununla belə, bizim 5+2 formatımız vardır. Bu format artıq 23 ildir ki, Dnestryanı münaqişəsinin həlli barədə danışıqlar üçün platforma rolunu oynayır. Bəs nəticə nədir? Çox sadə: bütün bu 23 ildə “muxtariyyətçilər” (yəni separatçılar:red) əslində öz “dövlətçiliyini” yaratmışlar. İndi onların bütün dövlət təsisatları vardır. Biz özümüz özümüzü aldadırıq, guya Dnestryanı zona üzrə 5+2 formulu kimi beynəlxalq formatlarla, yaxud məsələn, Dağlıq Qarabağ üzrə digər çoxmillətli formatlarla problemi həll edə biləcəyik. Yox, həll edə bilməyəcəyik! Mən bütün Qara dəniz regionu və “Şərq Tərəfdaşlığı” Proqramı ölkələrini Avropa İttifaqı istiqamətində yolu maneələrdən təmizləmək üçün dondurulmuş münaqişələrin nizama salınmasını prioritet kimi müəyyən etməyə çağırıram”.

4 fevral – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri İqor Popovu (Rusiya), Ceyms Uorliki (ABŞ), Jak Foru (Fransa) və ATƏT-in hazırkı sədrinin xüsusi nümayəndəsi Anji Kaspşiki qəbul etmişdir. Görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizama salınması ilə bağlı danışıqların hazırkı vəziyyəti və perspektivlərinə dair məsələlər ətrafında fikir mübadiləsi aparılmışdır.

6 fevral – ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri bölgəyə son səfərləri ilə bağlı bəyanat yaymışlar. Bəyanatda deyilir ki, həmsədrlər İqor Popov (Rusiya), Jak For (Fransa) və Ceyms Uorlik (ABŞ) və təşkilatın hazırkı sədrinin xüsusi nümayəndəsi Anji Kaspşik fevralın 4-5-də Azərbaycana və Ermənistana səfər etmiş, hər iki ölkənin prezidentləri,

xarici işlər və müdafiə nazirləri ilə görüşmüşlər. Müzakirələr zamanı Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli istiqamətində danışıqların Vyana görüşündə razılaşdırıldığı kimi ən yüksək səviyyədə davam etdirilməsinin vacibliyi vurğulanmışdır. Həmsədrlər, həmçinin cəbhə xəttində atəşkəsin pozulması hallarının artmasından narahatlıqlarını bildirmişlər. Onlar, eyni zamanda, Soçidə keçiriləcək Qış Olimpiya Oyunları müddətində gərginliyin qarşısının alınmasının vacibliyini bildirmişlər. Bəyanatda qeyd edilir ki, həmsədrlər yüksək səviyyədə görüşlərə hazırlıq məqsədilə gələn həftələr ərzində tərəflərlə məsləhətləşmələri davam etdirəcəklər.

14 fevral – ABŞ-ın Nyu Meksiko ştatının Senatında Azərbaycanla bağlı qətnamə qəbul edilmişdir. Qətnamədə Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün ABŞ tərəfindən dəstəkləndiyi və beynəlxalq birliyin Dağlıq Qarabağı müstəqil dövlət kimi tanımadığı qeyd edilir. Bildirilir ki, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli ilə məşğul olan ATƏT-in Minsk qrupuna problemin beynəlxalq hüququn norma və prinsipləri, BMT Təhlükəsizlik Şurasının müvafiq qətnamələri, eləcə də ATƏT-in qəbul etdiyi qərar və sənədlər əsasında həlli həvalə olunmuşdur. BMT Təhlükəsizlik Şurası tərəfindən qəbul edilmiş 822, 853, 874 və 884 sayılı qətnamələr Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü dəstəkləyir və erməni qoşunlarının işğal olunmuş Azərbaycan ərazilərindən dərhal, tamamilə və qeyd-şərtsiz çıxarılmasını tələb edir. NATO, İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı və Qoşulmama Hərəkatı kimi beynəlxalq təşkilatlar da daxil olmaqla dünya birliyi Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü və suverenliyini tanıyır və münaqişənin Azərbaycanın ərazi bütövlüyü və sərhədləri çərçivəsində həllini dəstəkləyir.

Bütün bunları nəzərə alaraq, qanunvericilər ABŞ-ın münaqişənin tezliklə və ədalətli şəkildə həlli istiqamətində səylərini gücləndirməsinin vacibliyini vurğulayırlar. Bu, 2014-cü ildə ABŞ-da Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə dair qəbul edilmiş ikinci qətnamə olmuşdur. Yanvarın 30-da Arizona parlamenti oxşar qətnamə qəbul edərək, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə dəstək verdiyini bildirmişdi. 2013-cü ildə isə Nyu Meksiko parlamenti Xocalı soyqırımını tanıyan qətnamə qəbul etmişdi.

24 mart – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Haaqada ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri İqor Popov (Rusiya), Ceyms Uorlik (ABŞ), Jak For (Fransa) və ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin xüsusi nümayəndəsi Anji Kaspşik ilə görüşmüşdür. Görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli üzrə danışıqların hazırkı

vəziyyəti və perspektivləri ilə bağlı məsələlər ətrafında fikir mübadiləsi aparıldı.

28 mart – Avropa Komissiyası Avropa Qonşuluq Siyasəti ölkələrində tərəqqi üzrə növbəti illik hesabat yaymışdır. Azərbaycan ilə bağlı hesabatda bildirilir ki, 2013-cü il Avropa İttifaqı ilə Azərbaycan arasında əlaqələrdə həlledici il olmuşdur. Ötən il tərəflər arasında viza rejiminin sadələşdirilməsi və mobillik üzrə tərəfdaşlıq sazişlərinin imzalanması əlaqələrin gələcəkdə daha da inkişaf etdirilməsi potensialını nümayiş etdirmişdir. Tərəflər arasında Assosiativ Sazişin imzalanması ilə bağlı danışıqlar davam etdirilmişdir. Strateji enerji tərəfdaşlığı daha da gücləndirilmişdir. Avropanın enerji təhlükəsizliyinin təminində mühüm rol oynayacaq “Cənub” qaz dəhlizinin tikintisi ilə bağlı addımlar atılmışdır.

Hesabatda Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə də toxunulur. Bildirilir ki, münaqişənin həlli istiqamətində davam edən Minsk prosesində il ərzində durğunluq müşahidə edilmişdir. Həmçinin Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin ötən ilin noyabrda keçirilən görüşü qeyd olunur. Hesabatda diqqətə çatdırılır ki, 2014-cü ilin əvvəlində qoşunların təmas xəttində gərginlik yaşanmışdır. Avropa İttifaqı ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrlərinə davamlı sülhə nail olmaq üçün tam dəstəyi davam etdirmişdir. Diqqətə çatdırılır ki, Azərbaycan 2012-ci il üzrə tərəqqi hesabatında göstərilən tövsiyələrə əməl edərək korrupsiyaya qarşı mübarizə ilə bağlı tədbirlər görmüşdür. Hesabatda Avropa Komissiyası Azərbaycana bir sıra tövsiyələr də vermişdir.

31 mart – ABŞ-ın Havay ştatının Nümayəndələr Palatası Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü dəstəkləyən və Dağlıq Qarabağın beynəlxalq birlik tərəfindən Azərbaycan ərazisi kimi tanındığını bildirən qətnamə qəbul etmişdir. Qətnamə Nümayəndələr Palatasının plenar iclasında iştirak edən Azərbaycanın Los Angelesdəki baş konsulu Nəsimi Ağayevə təqdim edilmişdir. Nümayəndələr Palatasının həm demokratlar, həm də respublikaçılar fraksiyaları tərəfindən dəstəklənən qətnamənin təqdimatı zamanı demokratik çoxluğun rəhbəri Rida Kabanilla, respublikaçı azlığın rəhbəri Cin Vord, turizm komitəsinin sədri Tom Brauer və təhsil komitəsinin üzvü Riçard Fali çıxış edərək Azərbaycan-ABŞ tərəfdaşlığının yüksək strateji önəm daşdığını bildirmiş, Azərbaycanın beynəlxalq terrorçuluğa qarşı mübarizədə böyük səylər göstərdiyini qeyd etmişlər. Qətnamədə Azərbaycanın son 23 il ərzində öz suverenliyini və

müstəqilliyini daha da möhkəmləndirdiyi və ən sürətlə inkişaf edən dövlətlərdən birinə çevrildiyi vurğulanır. Bildirilir ki, Azərbaycan Xəzər hövzəsi kimi çox önəmli bir bölgədə ABŞ-ın güclü müttəfiqidir. Qeyd olunur ki, ABŞ və BMT Dağlıq Qarabağ bölgəsi də daxil olmaqla Azərbaycanın beynəlxalq birlik tərəfindən tanınmış sərhədləri çərçivəsində Azərbaycanın suverenliyini və ərazi bütövlüyünü tanıyır və dəstəkləyir. Bundan əlavə, 11 sentyabr terror hücumlarından sonra Azərbaycanın ABŞ-a hərtərəfli dəstək verdiyi, Əfqanıstana sülhməramlı qüvvələr göndərdiyi və hazırda Əfqanıstanda yerləşən ABŞ qüvvələri üçün nəzərdə tutulmuş təchizatın 40 faizinin bu ölkənin ərazisindən daşındığı qeyd olunur. Sənəddə Azərbaycanın ABŞ-ın və Avropanın enerji təhlükəsizliyinə verdiyi töhfə yüksək qiymətləndirilir. Qətnamədə Azərbaycanda müxtəlif dini və etnik icmaların əsrlərdən bəri dinc şəraitdə yaşadığı vurğulanır. Habelə Azərbaycanın Havay ştatı ilə münasibətləri inkişaf etdirmək əzmində olduğu bildirilir və Havay ştatının paytaxtı Honolulu şəhərinin Bakı şəhəri ilə uzun illərdən bəri qardaşlaşmış şəhərlər münasibətləri saxladığı qeyd olunur. Sonda ABŞ-ın Azərbaycan kimi müttəfiq dövlətlər ilə münasibətləri daha da inkişaf etdirməli olduğu vurğulanır, Havay ştatının Nümayəndələr Palatasının Azərbaycan-ABŞ strateji tərəfdaşlığını və dostluğunu tam dəstəklədiyi bəyan edilir və bu münasibətlərin növbəti illərdə daha da güclənəcəyinə ümid ifadə edilir.

8 may – ATƏT-in Minsk qrupunun amerikalı həmsədri Ceyms Uorlik Vaşinqtonda “Beynəlxalq Sülh uğrunda Karnegi Fondu”nda ABŞ-ın Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllinə dair siyasətinin prinsipləri barədə bəyanatla çıxışında bildirmişdir ki, nizamasalma təklifləri artıq danışıqlar masasındadır və tərəflər həmin təklifləri rəhbər tutmalıdırlar. C.Uorlik əlavə etmişdir ki, tərəflər münaqişənin həllinə yaxındırlar. Sonra diplomat kompromisin baza elementlərini təqdim etmişdir. Bu elementlər 2009-cu ildə Akvilada və 2010-cü ildə Muskokada ABŞ Rusiyanın və Fransanın prezidentlərinin birgə bəyanatlarında artıq açıqlanmışdır. ABŞ-ın münaqişə üzrə xüsusi nümayəndəsi demişdir ki, nizamasalmanın əsasında BMT-nin Nizamnaməsi və müvafiq sənədlər, habelə Helsinki Yekun Aktının əsas prinsipləri dayanır. Sülh sazişinin tərkib hissəsi olacaq və vahid paket qismində qəbul ediləcək altı element vardır. Birinci element tərəflərin Dağlıq Qarabağa müvəqqəti status vermələrindən, onun qəti hüquqi statusu məsələsinin gələcəyə saxlanılmasından ibarətdir. İkinci

element keçmiş Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin (DQMV) inzibati sərhədləri çərçivəsində müvəqqəti ərazi statusunun verilməsini nəzərdə tutur və bu dövrdə təhlükəsizliyə və özünüidarəetməyə minimum zamanəti təmin edir. Üçüncü element bundan ibarətdir ki, Dağlıq Qarabağ ətrafında işğal edilmiş ərazilər Azərbaycanın nəzarəti altına qaytarılmalıdır, çünki Azərbaycanın suverenliyinə hörmət olmadan nizaməsalmadan söhbət gedə bilməz. Dördüncü element Laçın ərazisindən keçən və Dağlıq Qarabağı Ermənistan ilə birləşdirən “dəhlizin” olmasını nəzərdə tutur. Bu “dəhliz” hərəkət üçün yetərinə geniş olmalı, lakin bütün Laçın rayonunun ərazisini əhatə etməməlidir. Beşinci element qaçqınlara və məcburi köçkünlərə daimi yaşayış yerlərinə qayıtmaq hüququnun verilməsindən ibarətdir. Nəhayət, altıncı element sülhməramlı əməliyyatları ehtiva edən təhlükəsizliyə beynəlxalq təminatlar verilməsini nəzərdə tutur. Sonda diplomat tərəflərin atəşkəs rejiminin saxlanılmasına, xalq diplomatiyasının təşkil edilməsinə, habelə etimadın möhkəmlənməsi üzrə tədbirlər görülməsinə sadıqlıq nümayiş etdirmələrinin zəruri olduğunu vurğulamışdır.

28-29 may – Qoşulmama Hərəkatının Əlcəzairdə keçirilən XVII xarici işlər nazirləri iclasında qəbul edilmiş yekun Əlcəzair sənədində Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı bənd yerləşdirilmişdir. Bənddə deyilir: “...Nazirlər (Qoşulmama Hərəkatına üzv olan 120 dövlətin xarici işlər nazirləri) BMT Təhlükəsizlik Şurasının qətnamələrinə (S/RES/822, S/RES/853, S/RES/874, S/RES/884) baxmayaraq, Ermənistan və Azərbaycan arasındakı münaqişənin həll edilməməsinə, bu münaqişənin beynəlxalq və regional sülh və təhlükəsizliyi təhdid etməkdə davam etməsinə münasibətdə narahatlıqlarını ifadə etmişlər. Onlar BMT Nizamnaməsində öz əksini tapmış gücdən istifadə etməmək prinsipinin vacibliyini bir daha qeyd etmiş və tərəfləri münaqişənin Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyü, suverenliyi və beynəlxalq səviyyədə tanınmış sərhədləri daxilində danışıqlar yolu ilə həllini davam etdirməyə çağırmışlar”.

120 dövlətin üzv olduğu Qoşulmama Hərəkatı BMT-nin Baş Məclisindən sonra dünya miqyasında ən çox dövlətin təmsil olunduğu nüfuzlu beynəlxalq təsisatdır. Bu təsisatın xarici işlər nazirləri tərəfindən qəbul olunan yekun sənəddə münaqişənin BMT Təhlükəsizlik Şurasının məlum qətnamələri və Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyü, suverenliyi və beynəlxalq səviyyədə tanınmış sərhədləri daxilində həllinə çağırış beynəlxalq ictimaiyyətin Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ müna-

qışəsinin həllinə dair qəti mövqeyinin daha bir tutarlı göstəricisidir.

31 may – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri İqor Popovu (Rusiya), Ceyms Uorliki (ABŞ), Jak Foru (Fransa), yaxın zamanlarda fəaliyyətə başlayacaq Fransadan olan həmsədr Pyer Andryönü və ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin xüsusi nümayəndəsi Anji Kaspşiki qəbul etmişdir. Görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizama salınması ilə bağlı danışıqların hazırkı vəziyyəti və perspektivlərinə dair məsələlər ətrafında fikir mübadiləsi aparılmışdır.

13 iyun – Türkdilli Ölkələrin Parlament Assambleyasının V plenar iclasının Bakı Bəyannaməsi qəbul olunmuşdur. Bəyannamədə bildirilir ki, TürkPA suverenlik, ərazi bütövlüyü və sərhədlərin toxunulmazlığı, daxili işlərə müdaxilə etməmək prinsiplərinə hörmət etdiyini bir daha təsdiq edir. Assambleya terrorizmin bütün formalarını kəskin pisləyir və üzv dövlətlərin terrorizm əleyhinə əməkdaşlığının vacibliyini vurğulayır. Qurum terrorizm, separatizm və ekstremizmin bütün formaları və təzahürləri, eləcə də transmilli mütəşəkkil cinayətkarlıq, kiber cinayətkarlıq, narkotik, silah, insan alveri və miqrant qaçaqmalçılığına qarşı mübarizədə üzv dövlətlər arasında əməkdaşlıq və əlaqələndirməni gücləndirməyə dair öhdəliyini bir daha təsdiq edir. Parlament Assambleyası qardaş Türkiyənin İraqdakı diplomatik missiyası və vətəndaşlarına qarşı edilən hücumları qətiyyətlə pisləyir və Türkiyə konsulluğu əməkdaşlarının və vətəndaşlarının dərhal azadlığa buraxılmasını tələb edir.

Assambleya Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin Azərbaycanın suverenliyi, ərazi bütövlüyü və beynəlxalq səviyyədə tanınmış sərhədlərinin pozulmazlığı prinsipləri əsasında siyasi həllinin əhəmiyyətini ifadə edir və münaqişənin həllinin regionda sülh, sabitlik və inkişafı bərqərar edəcəyinə və tam təşəkkül tapmış regional əməkdaşlıq üçün şərait yaradacağına inamını bir daha təsdiq edir.

19 iyun – Səudiyyə Ərəbistanı Krallığının Ciddə şəhərində İslam Əməkdaşlıq Təşkilatının Xarici İşlər Nazirləri Şurasının “İslam əməkdaşlığı üzrə sahələrin araşdırılması” şüarı altında 41-ci sessiyası keçirilmişdir. Tədbirin açılış mərasimində çıxış edən İƏT-in baş katibi İyad bin Amin Mədəni Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə toxunaraq bir daha Azərbaycana dəstəyini ifadə etmiş və Azərbaycan torpaqlarının hələ də işğal altında olduğunu diqqətinə çatdırmışdır. O, münaqişə ilə bağlı

Azərbaycanın haqlı mövqeyinin dəstəklənməsi üçün İƏT-ə üzv ölkələrə müraciət etmişdir. Baş katib hələ də öz həllini tapmamış bu münaqişənin Azərbaycanın ərazi bütövlüyü və suverenliyi çərçivəsində həll olunması istiqamətində İƏT-in öz töhfəsini verməyə hazır olduğunu qeyd etmişdir. İclasın nəticəsi olaraq, İƏT-ə üzv ölkələrin Xarici İşlər Nazirləri Şurası tərəfindən qəbul edilmiş yekun Ciddə Bəyannaməsində Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə əlaqədar Azərbaycanın ədalətli mövqeyi ilə həmrəylik ifadə olunmuşdur. İƏT Xarici İşlər Nazirləri Şurası tərəfindən “Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü” və “Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü nəticəsində işğal olunmuş Azərbaycan torpaqlarında İslam dininə aid tarixi və mədəni irsin və ibadət ocaqlarının dağıdılması və təhqir olunması” adlı qətnamələr qəbul edilmişdir. Dialoq və Əməkdaşlıq uğrunda İslam Konfransı Gənclər Forumu tərəfindən təqdim olunan və İƏT Xarici İşlər Nazirləri Şurasının qəbul etdiyi qətnamədə “Xocalıya ədalət” kampaniyasına həsr olunmuş xüsusi bənd öz əksini tapmışdır. Həmin bəndə əsasən İƏT-ə üzv ölkələrin xarici işlər nazirləri tərəfindən “Xocalıya ədalət” beynəlxalq məlumat kampaniyası alqışlanır və üzv dövlətlər bu soyqırımı aktının milli və beynəlxalq səviyyədə insanlığa qarşı cinayət kimi tanınması üçün kampaniyanın işində fəal iştirak etməyə və lazımi səylər göstərməyə çağırılır.

21 iyul – Cibuti Respublikasının Xarici İşlər və Beynəlxalq Əməkdaşlıq Nazirliyi Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzünü kəskin şəkildə pisləyən bəyanat yaymışdır. Bəyanatda Cibuti hökumətinin işğal olunmuş Azərbaycan ərazilərində mülki Azərbaycan əhəlisinə qarşı törədilmiş hərəkətləri bəşəriyyətə qarşı cinayət hesab etdiyi bildirilir. İslam Əməkdaşlıq Təşkilatının, BMT Baş Məclisinin və Təhlükəsizlik Şurasının Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli ilə bağlı qəbul etdiyi qətnamələrin xatırlandığı bəyanatda işğal altındakı Azərbaycan ərazilərində yerləşən arxeoloji, mədəni və dini abidələrin talan edilməsi və dağıdılması kəskin şəkildə pislənir. Bildirilir ki, rəsmi Cibuti BMT Təhlükəsizlik Şurasının 822, 853, 874 və 884 sayılı qətnamələrinin, həmçinin BMT Baş Məclisinin A/RES/62/243 sayılı qətnaməsinin tam icrasını və Ermənistan silahlı qüvvələrinin Dağlıq Qarabağ da daxil olmaqla işğal etdiyi bütün Azərbaycan torpaqlarından dərhal və qeyd-şərtsiz çıxarılmasını, rəsmi Yerevanın Azərbaycanın suverenliyini, ərazi bütövlüyünü tanımasını qəti şəkildə tələb edir.

Cibuti hökuməti, həmçinin Ermənistan ilə Azərbaycan arasındakı münaqişənin dövlətlərin ərazi bütövlüyü və beynəlxalq səviyyədə tanınmış sərhədlərin pozulmaması prinsiplərinə hörmət əsasında ədalətli şəkildə və sülh yolu ilə həllinə çağırır.

23 iyul – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Avropa İttifaqının Cənubi Qafqaz üzrə xüsusi nümayəndəsi Herbert Salberin başçılıq etdiyi nümayəndə heyətini qəbul etmişdir. Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə toxunan dövlət başçısı bildirdi ki, Azərbaycan münaqişənin sülh yolu ilə nizama salınmasına tərəfdardır. Qeyri-konstruktiv mövqe nümayiş etdirən Ermənistan isə nə beynəlxalq hüquqa, nə də həmsədr ölkələrin rəhbərlərinin bəyanatlarına məhəl qoyur. Münaqişə nəticəsində Azərbaycanın beynəlxalq birlik tərəfindən tanınmış ərazilərinin hələ də işğal altında olduğunu vurğulayan Prezident İlham Əliyev qeyd etdi ki, əgər problem beynəlxalq hüquq çərçivəsində, ədalətli həll olunmazsa, regionda vəziyyət daha da mürəkkəbləşə bilər. Regiona müxtəlif vaxtlarda bir neçə dəfə səfər etdiyini vurğulayan Herbert Salber mövcud vəziyyətlə tanış olduğunu və təmsil etdiyi qurumun Azərbaycan ilə əməkdaşlığı genişləndirərək regiondakı münaqişələrin həllinə öz töhfəsini vermək niyyətində olduğunu vurğuladı.

2 avqust – Rusiya XİN Dağlıq Qarabağ münaqişəsi zonasında vəziyyətin kəskinləşməsi ilə əlaqədar bəyanatla çıxış etmişdir. Bəyanatda deyilir: “...Dağlıq Qarabağ münaqişəsi zonasında vəziyyətin kəskin pisləşməsi nəticəsində xeyli insan tələfatı ilə əlaqədar ciddi narahatlığımızı bildiririk. Həlak olanların ailələrinə dərin hüznə başsağlığı veririk”.

Bəyanatda vurğulanır ki, Rusiya XİN son günlərdə baş vermiş hadisələri “atəşkəs haqqında razılaşmaların və münaqişənin siyasi vasitələrlə tənzimlənməsinə nail olmaq niyyətləri barədə bəyanatların ciddi pozuntusu” hesab edir. Sənəddə deyilir: “Biz bunu əsas götürürük ki, münaqişənin daha da kəskinləşməsi yolverilməzdir. Qarşıdurmanın bütün iştirakçılarını təmkinlilik göstərməyə, güc tətbiq etməkdən çəkinməyə və vəziyyətin sakitləşməsinə yönəlmiş təxirəsalınmaz tədbirlər görməyə çağırırıq”.

2 avqust – ABŞ Dövlət Departamenti qoşunların təmas xəttində vəziyyət barədə bəyanatla çıxış edib. ABŞ Dövlət Departamenti Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi zonasında qoşunların təmas xəttində yaranmış vəziyyətlə əlaqədar bəyanatla çıxış etmişdir. Bəyanatda Dövlət Departamentinin mətbuat katibinin müavini Mari Harf

deyib: “İyulun 31-də qoşunların təmas xəttində zorakılığın genişlənməsi nəticəsində xeyli insan tələfatı baş verməsi ABŞ-ı narahat edib. Biz həlak olanların və yaralananların ailələrinə başsağlığı verir, tərəfləri gərginliyin azaldılması üçün təcili tədbirlər görməyə və atəşkəs rejiminə hörmət etməyə çağırırıq. Münaqişənin hərbi yolla həlli istisna edilməlidir. Qisasçılıq aktları və zorakılığın davam etdirilməsi münaqişənin dinc yolla tənzimlənməsini yalnız mürəkkəbləşdirir”.

Dövlət Departamentinin nümayəndəsi qeyd etmişdir ki, ABŞ Ermənistan və Azərbaycan prezidentlərini mümkün qədər tezliklə görüşməyə və əsas məsələlərə dair dialoqu bərpa etməyə, tərəfləri ATƏT-in sədrinin dəvətini qəbul etməyə və sülh müqaviləsi bağlanmasına gətirib çıxara biləcək danışıqlara başlamağa çağırırıq. Biz Minsk prosesinin tərəfdarıyıq və tənzimləmə söylərinə kömək etməyə hazırıq”.

5 avqust – Böyük Britaniyanın Xarici İşlər Nazirliyi son günlərdə Azərbaycan və Ermənistan qoşunlarının təmas xəttində atəşkəsin pozulması ilə əlaqədar bəyanat vermişdir.

Bəyanatda bildirilir ki, ötən həftə Dağlıq Qarabağ bölgəsində qoşunların təmas xəttində və Ermənistan-Azərbaycan dövlət sərhədində vəziyyətin gərginləşməsi müşahidə olunub: “Həlak olanların sayının çox olması atəşkəs rejiminin əldə olunduğu 20 il ərzində ən narahatedici məqam olub”.

Sənəddə deyilir ki, Böyük Britaniya tərəfləri gərginliyin azaldılması üçün tədbirlər görməyə və 1994-cü ildən qüvvəyə minən atəşkəs haqqında sazişə hörmət etməyə çağırır: “Biz hər iki tərəfdən insanların həlak olmasından kədərlənirik. Biz tərəfləri ATƏT-in Minsk qrupu ilə sülh sazişinin hazırlanması üzrə işləməyə çağırırıq”.

5 avqust – BMT Baş katibi Pan Gi Mun Dağlıq Qarabağ münaqişəsi tərəflərini atəşkəs rejiminə əməl etməyə və zorakılıqdan çəkinməyə çağırırmışdır. Bəyanatda qeyd olunur ki, Pan Gi Mun bütün tərəfləri atəşkəs barədə sazişə hörmətlə yanaşmağa, zorakılıqdan çəkinməyə və gərginliyin dərhal aradan qaldırmağa, həmçinin münaqişənin qısa zamanda və sülh yolu ilə həllinə nail olmaq üçün dialoqu davam etdirməyə çağıraraq, ATƏT-in Minsk Qrupunun söylərini tam dəstəklədiyini, münaqişə bölgəsində son günlər gərginliyin artması ilə əlaqədar narahatlığı bölüşdüyünü ifadə etmişdir.

5 avqust – ABŞ Dövlət Departamentinin rəsmi nümayəndəsi Cen Psaki keçirdiyi son brifinqdə demişdir: “ABŞ Dövlət Departamenti iyulun

31-dən başlayaraq Ermənistan-Azərbaycan qoşunlarının təmas xəttində artan gərginlikdən narahatdır, hər iki tərəfdən ölənlərin ailələrinə başsağlığı verir və tərəfləri atəşkəsə riayət etməyə çağırır”.

Münaqişənin hərbi yolla həllinin istisna olunduğunu deyən C.Psaki qarşıdurmanın davam etməsinin yalnız sülh danışıqlarının çətinləşdirilməsinə gətirib çıxaracağını bildirmişdir: “Biz ATƏT-in Minsk Qrupunun həmsədri olaraq Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli üçün tərəflərə dəstək verməyə hazırıq”.

5 avqust – ATƏT Parlament Assambleyasının Cənubi Qafqaz üzrə xüsusi nümayəndəsi Joao Suareş qoşunların təmas xəttində və Azərbaycan-Ermənistan sərhədində son günlər gərginliyin artmasından dərin narahatlığını ifadə etmiş və tərəfləri müharibədən çəkinməyə və münaqişənin sülh yolu ilə həll edilməsinə səy göstərməyə çağırmışdır: “Bölgədəki təhlükəsizliyin pozulması və Dağlıq Qarabağda və onun ətraf rayonlarında olan hazırkı gərginlik bir daha göstərir ki, münaqişənin 20 ildən çox “donmuş” vəziyyətdə qalmasını dünya qəbul edə bilməz. Tərəflər xüsusilə mülki vətəndaşlara qarşı təcavüzdən və təxribatdan çəkinməli, məsələnin diplomatik yolla həllinə çalışmalıdırlar”.

16 avqust – İtaliya Xarici İşlər Nazirliyi Dağlıq Qarabağ regionunda, Ermənistan və Azərbaycan qoşunlarının təmas xəttində gərginliyin artması ilə əlaqədar bəyanat yaymışdır. Bəyanatda deyilir: “Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyevin cari il iyulun 14-də Romaya səfəri çərçivəsində iki ölkə arasında siyasi, iqtisadi və mədəni sahələrdə ikitərəfli əlaqələrin daha da genişləndirilməsi, o cümlədən əməkdaşlıq etmək üçün yeni sahələrin müəyyənləşdirilməsi və bu işə vətəndaş cəmiyyətlərinin də cəlb olunması barədə birgə bəyannamə imzalanıb. İtaliya ATƏT-in Minsk qrupunun vasitəçiliyi ilə Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli istiqamətində danışıqları və söyləri dəstəkləyir. İtaliya da Avropa İttifaqı ilə birgə münaqişənin sülh yolu ilə, BMT Xartiyası və Helsinki Yekun Aktının baza prinsipləri əsasında, eyni zamanda ATƏT-in Minsk qrupunun vasitəçiliyi ilə həyata keçirilən danışıqlar prosesi çərçivəsində həll olunmasının tərəfdarıdır. İtaliya da Avropa İttifaqındakı tərəfdaşları kimi, son günlər Ermənistan və Azərbaycan qoşunlarının təmas xəttində artan gərginlikdən narahatlığını bildirir, tərəfləri güc tətbiq etməməyə çağırır, Ermənistan və Azərbaycan prezidentlərinin cari il avqustun 10-da Soçidəki görüşlərindən sonra məsələnin siyasi danışıqlarla həll ediləcəyinə ümid edir”.

4 sentyabr – Nyu-Portda (Uels) Azərbaycan, Ermənistan prezidentlərinin və ABŞ dövlət katibinin birgə görüşü olmuşdur. Görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli üzrə danışıqların hazırkı vəziyyəti və perspektivləri ilə bağlı məsələlər ətrafında fikir mübadiləsi aparılmışdır.

5 sentyabr – Nyu-Port şəhərində keçirilən NATO sammitində çıxış edən Türkiyə Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğan Alyansın Azərbaycana verdiyi vədlərin yerinə yetirilməsinin vacib olduğunu qeyd edərək Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin Azərbaycanın ərazi bütövlüyü çərçivəsində həll olunmasının böyük önəm daşdığını bildirmişdir.

25 sentyabr – BMT Baş Məclisinin 69-cu sessiyasında çıxış edən Türkiyə Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğan Azərbaycan ərazisinin 20 faizinin Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğalı altında saxlanmasını dünya ictimaiyyətinin diqqətinə çatdırmış, dünyanın ayrı-ayrı bölgələrində baş verən münaqişələrin həlli ilə bağlı ölkəsinin ədalətli mövqeyindən danışan Prezident Rəcəb Tayyib Ərdoğan Türkiyənin Azərbaycan torpaqlarının işğalına son qoyulmasını tələb etdiyini bildirmişdir.

15 oktyabr – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri İqor Popovu (Rusiya), Pyer Andryönu (Fransa), ATƏT-in hazırkı sədrinin xüsusi nümayəndəsi Anji Kaspşiki və Devid Salvonu (ABŞ-dan olan həmsədrin köməkçisi) qəbul etmişdir. Görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizama salınması üzrə danışıqların hazırkı vəziyyəti və perspektivləri ilə bağlı məsələlər müzakirə edilmişdir.

20 oktyabr – Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev Avropa İttifaqının Cənubi Qafqaz üzrə xüsusi nümayəndəsi Herbert Salberin başçılıq etdiyi nümayəndə heyətini qəbul etmişdir. Görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli ilə bağlı gedən proseslər ətrafında geniş fikir mübadiləsi aparılmışdır.

25 oktyabr – Avropa Şurası Parlament Assambleyası (AŞPA) Dağlıq Qarabağı Azərbaycanın işğal altında olan ərazisi kimi tanımasını növbəti dəfə açıq-aydın və rəsmi şəkildə təsdiq etmişdir: “Dağlıq Qarabağda və Azərbaycanın işğal altında olan digər ərazilərində zorakılığın yayılması” («Escalation of Violence in Nagorno-Karabakh and Other Occupied Territories of Azerbaijan») məruzəsinin adındakı “digər” sözü buna dəlalət edir. Həmin məruzənin hazırlanması britaniyalı deputat Robert Uolterə tapşırılmışdır.

1 noyabr – Fransada səfərdə olan Türkiyə Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğan Prezident Fransua Olland ilə görüşündə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli məsələsini də müzakirə etmişlər.

4 dekabr – ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədr ölkələri ATƏT-ə üzv dövlətlərin Xarici İşlər Nazirləri Şurasının Bazel şəhərində keçirilən 21-ci iclası çərçivəsində Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı birgə bəyanat yaymışlar.

Bəyanatda həmsədr ölkələrin Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həllinə dair mövqeyə tam sadıq olduqları bildirilir. Tərəflər zorakılıqdan çəkinməyə və münaqişənin qəti həlli üzərində fəal çalışmağa çağırılır, Azərbaycan və Ermənistan qoşunlarının təmas xəttində zorakılıq hallarının artmasından narahatlıq ifadə olunur. Bildirilir ki, iyul və avqust aylarında hərbi fəaliyyətlər ciddi itkilərə səbəb olub, gərginliyi artırıb və qarşılıqlı etimadsızlığı dərinləşdirib. Tərəflərin atəşkəs rejiminin möhkəmləndirilməsi məqsədilə əlavə tədbirlər görməsinin və sülh danışıqlarının inkişafı üçün əlverişli mühit yaratmalarının vacibliyi qeyd edilir. Bildirilir ki, noyabrın 12-də hərbi helikopterin vurulması gələcəkdə bu cür hadisələrin baş verməməsi üçün gərginliyi azaldacaq və etimadı bərpa edəcək tədbirlərin görülməsinin zəruriliyini göstərdi.

Bəyanatda tərəflər humanitar problemləri 2010-cu ilin oktyabrında Rusiya, Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin Həştərxan görüşünün yekun bəyanatının ruhuna uyğun həll etməyə çağırılır. Qeyd olunur ki, Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin 2014-cü ildə Soçidə, Nyuportda və Parisdə keçirilmiş görüşləri tərəflər arasında ən vacib kommunikasiya kanalını canlandırıb.

Bəyanatda deyilir: “Biz prezidentlərin gələn il dialoqu fəallaşdırmaq bərədə Parisdə əldə etdikləri razılığı alqışlayırıq. Tərəflərin fikir ayrılıqlarını aradan qaldırması, etimadı bərpa etməsi və öz öhdəliklərini yerinə yetirərək münaqişənin yekun həllinə gətirib çıxaracaq danışıqlar prosesinə başlaması üçün fürsət yaranıb. Onların münaqişənin hərtərəfli həlli üçün ABŞ, Rusiya və Fransa prezidentlərinin birgə bəyanatlarında əksini tapmış, xüsusən Paris görüşündə müzakirə olunmuş prinsip və elementlərin əsas kimi götürülməsini qəbul etmələri gözlənilir”.

2015

1 yanvar – Serbiya (Xarici işlər naziri İvitsa Daşiç) İsveçrəni ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri qismində əvəz etmişdir.

27 yanvar – Norveç QHT-ləri Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı bəyanat yaymışlar. Norveçin 25 qeyri-hökumət təşkilatını özündə birləşdirən Saqene Beynəlxalq və Multikultural Könüllülər Mərkəzi (SAİFF) Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə dair qəbul etdiyi bəyanatda bildirilir: “BMT Təhlükəsizlik Şurası Ermənistan qoşunlarının işğal olunmuş Azərbaycan torpaqlarından çıxarılması ilə bağlı 4 qətnamə qəbul etməsinə baxmayaraq, ədalət bu günə qədər öz yerini tapmayıb. Qeyd edilir ki, erməni işğalından əvvəl Qarabağda 600-dən çox tarixi abidə və 1050-dən artıq qədim tikili mövcud olub. İşğal nəticəsində təkcə Qafqazın konservatoriyası kimi tanınan Şuşada 36 təhsil ocağı, 435 mədəni və dini mərkəz, 10 muzey və qala məqsədyönlü şəkildə dağıdılıb.

Bundan əlavə bəyanatda Ermənistanın hələ 1988-ci ildə, Sovet İttifaqının süqutundan əvvəl Azərbaycana qarşı ərazi iddiaları ilə çıxış etdiyi və hərbi əməliyyatlara başladığı diqqətə çatdırılır. 1994-cü ildə atəşkəs elan olunana qədər Ermənistan silahlı qüvvələri Dağlıq Qarabağı və onun ətrafındakı 7 rayonu işğal etmişdi. İşğalçılar zəbt etdikləri ərazilərdə tarixi və mədəni irsi qəsdən dağıdıb, etnik təmizləmə həyata keçiriblər. Bütün bunlar Silahlı münaqişələr zamanı mədəni mülkiyyətin qorunması haqqında 1954-cü il Haaqa və Ümumdünya mədəni və təbii irsin qorunması haqqında 1972-ci il UNESCO konvensiyalarına ziddir.

16 fevral – Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri Pyer Andryönu (Fransa), İqor Popovu (Rusiya), Ceyms Uorliki (ABŞ) və ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin xüsusi nümayəndəsi Anji Kaspşiki qəbul etmişdir. Görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizama salınması ilə bağlı danışıqların hazırkı vəziyyəti və perspektivlərinə dair məsələlər ətrafında fikir mübadiləsi aparılmışdır.

26 fevral – Arizona ştatı Xocalı soyqırımını tanıdı. ABŞ-ın Arizona ştatının Senatı Xocalı soyqırımının tanınmasına dair qətnamə qəbul etmişdir.

Qətnamədə bildirilir ki, erməni silahlı qüvvələri 1992-ci il fevralın 25-dən 26-na keçən gecə Azərbaycanın Xocalı şəhərini işğal edərək, 600-dən çox mülki şəxsi qətlə yetirib, minə yaxın insan yaralanıb və 1200-dən artıq

insan əsir götürülüb. “Human Rights Watch” təşkilatının müvafiq hesabatına istinad edilərək, Xocalı soyqırımının Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsində ən böyük kütləvi qətləmə olduğu bildirilir və dünyanın bir sıra ölkələrinin və ABŞ-ın müxtəlif ştatlarının müvafiq qətnamələr qəbul edərək, bu qətləməni pislədikləri vurğulanır. Qətnamədə bu faciəni törədənlərin hələ də ədalət qarşısında cavab vermədikləri bildirilərək, Dağlıq Qarabağ və ətraf 7 rayon da daxil olmaqla Azərbaycanın beynəlxalq səviyyədə tanınmış ərazilərinin 20 faizinin hələ də işğal altında olduğu qeyd edilir.

Eyni zamanda, bildirilir ki, BMT Təhlükəsizlik Şurası və Baş Məclisi müvafiq qətnamələr qəbul edərək, Azərbaycan ərazilərinin Ermənistan tərəfindən işğal edilməsini pisləyib. Sonda Arizona ştatının Senatı tərəfindən 2015-ci il 26 fevral tarixinin Xocalı faciəsinin 23-cü ildönümü kimi tanındığı və faciənin qurbanlarının yad edildiyi bildirilir.

Arizona Ştatı tərəfindən Xocalı soyqırımına dair qəbul edilmiş ilk rəsmi sənəddir. Bununla da Xocalı soyqırımını ABŞ-da tanıyan ştatların sayı 16-ya çatmışdır.

26 fevral – Latviya Seymi Xocalı soyqırımını ilə əlaqədar bəyanat qəbul etmişdir. Bəyanatda qeyd olunur ki, Xocalı faciəsi Azərbaycan tarixinə ən dəhşətli və qara səhifələrdən biri kimi yazılmışdır. 1992-ci il fevralın 25-dən 26-na keçən gecə Azərbaycanın bu şəhərinin yüzlərlə dinc sakini qətlə yetirilib. Sənəddə qeyd edilir ki, parlamentlərarası dostluq qrupu insanlığa və Azərbaycanın suverenliyinə qarşı törədilmiş bu cinayəti qətiyyətlə pisləyir.

Seymin deputatları Azərbaycan xalqına Xocalı faciəsi ilə əlaqədar dərin hüznə başsağlığı verir, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin beynəlxalq hüquq normaları və prinsipləri çərçivəsində sülh yolu ilə tənzimlənməsinə inandıqlarını bildirirlər.

5 mart – AŞPA Sədarət Komitəsi Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən girov götürülmüş azərbaycanlılar Dilqəm Əsgərov və Şahbaz Quliyevlə bağlı qərar qəbul etmişdir.

İclasda həmin sənədin “Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ və işğal olunmuş digər ərazilərində gərginliyin artmasına dair” hazırlanacaq məruzədə nəzərə alınması üçün Siyasi Məsələlər Komitəsinin məruzəçisi Robert Volterə göndərilməsi tövsiyə edilmişdir.

10 mart – ABŞ konqresmeni Stiv Kohen Xocalı faciəsinin 23-cü ildönümü ilə əlaqədar Konqresdə bəyanatla çıxış etmişdir. O, Azərbaycanın

Dağlıq Qarabağ regionunda yerləşən Xocalıda 1992-ci il fevralın 26-da 600-dən çox mülki şəxsin qətlə yetirildiyini bildirmiş, atəşkəsin əldə edilməsindən 20 ildən artıq vaxt keçməsinə baxmayaraq, Dağlıq Qarabağ regionu və ətraf 7 rayon daxil olmaqla Azərbaycan ərazisinin 20 faizinin hələ də işğal altında qaldığını və bir milyondan çox azərbaycanlının öz evindən didərgin düşdüyünü qeyd etmişdir.

30 mart – Pakistan Senatının müdafiə komitəsi ermənilərin işğal altındakı Dağlıq Qarabağ regionunda may ayında keçirmək istədikləri qondarma parlament seçkilərini pisləyən bəyanat yaymışdır.

Bəyanatda Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ bölgəsində 2015-ci il mayın 3-də separatçı rejim tərəfindən qondarma parlamentə keçirilməsi nəzərdə tutulan qanunsuz seçkilər qəti şəkildə pislənir. Qeyd olunur ki, Azərbaycan ilə dostluq və qardaşlıq münasibətlərində olan Pakistan hökuməti və xalqı Dağlıq Qarabağ məsələsində rəsmi Bakını tam dəstəkləyir və həmrəyliyi bildirir, Ermənistanın işğalçılıq siyasətini pisləyir. Sənəddə deyilir ki, Pakistan Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü və suverenliyini dəstəkləyir, BMT Təhlükəsizlik Şurasının 822, 853, 874, 884 sayılı qətnamələrinin təxirə salınmadan icra olunmasına tərəfdardır. Bəyanatda qeyd olunur ki, beynəlxalq hüququn aliliyi təmin edilməli, işğal dayandırılmalıdır.

Bəyanatda, eyni zamanda, vurğulanır ki, Pakistanın bütün əyalətlərinin və əsas siyasi partiyalarının təmsil olunduğu Senatın müdafiə komitəsi Azərbaycan xalqı, o cümlədən işğal edilmiş ərazilərdən qovulan azərbaycanlılarla həmrəy olduğunu bir daha bildirir, “zorun aliliyi” prinsipini qəbul etməyərək münafişənin beynəlxalq hüquq, BMT-nin Nizamnaməsi və qəbul edilmiş qətnamələr əsasında sülh yolu ilə və ümumbəşəri ədalət normaları əsasında həll edilməsini dəstəkləyir.

15 aprel – Avropa Parlamenti qondarma “erməni soyqırımı” ilə bağlı qətnamə qəbul edib. Avropa Parlamentinin Brüsseldə keçirilən plenar iclasında qondarma “erməni soyqırımı”nın 100 illiyinin Ümümavropa anımına dair Qətnamə layihəsi müzakirə edilmişdir.

Avropa Parlamentinin Avropa Liberal Demokratlar Alyansı adından bir neçə parlamentarın (Jan-Mari Kavada, Maryel de Sarnez, Xuan Karlos, Girauta Vidal, İvan Jakovçiç, Xavyer Nart, Frederik Reis, Pavel Teliçka) qondarma “erməni soyqırımının” 100 illiyinin Ümümavropa anımına dair irəli sürdükleri qətnamə layihəsinin müzakirələri ətrafında çıxış edən Avropa parlamentarlarının demək olar hamısı belə bir “soyqırımın baş verdiyini”

söyləyiblər. Onlar Türkiyəyə və bu ölkənin hökumətinə qarşı müxtəlif ittihamlar səsləndirib, soyqırımını tanımağa və Ermənistanla münasibətləri normallaşdırmağa səsləyiblər.

Fransalı avroparlamentar Jan-Mari Kavada isə daha irəli gedərək, Türkiyənin prezidentini “100 il öncə qətlə yetirilmiş ermənilərin ruhu qarşısında baş əyməyə” çağırıb. Çıxış edən bir çox avropalı deputatlar üçün əsas istinad nöqtəsi isə Roma Papasının da “erməni soyqırımını” ifadəsini işlətməsi olmuşdur.

Ümumiyyətlə, iclasda çıxış edənlərin əksəriyyəti ermənilərin müdafiəçisi kimi çıxış ediblər. Onlardan heç biri Türkiyənin mövqeyini dəstəkləməyib, ermənilərin törətdikləri soyqırımlarla bağlı bir cümlə də səsləndirməyib.

Qətnamə layihəsi səsə qoyularaq qəbul olunmuşdur. Qəbul olunmuş qətnamə layihəsində Avropadakı vətəndaş cəmiyyətlərini, parlamentarlar, assosiasiyalar, mətbuat nümayəndələri, eləcə də Avropa Komissiyası, Avropa Birliyi Şurası və AP Ümumavropa anım mərasimini qeyd etməyə səslənilir.

15 aprel – Rusiyada səfərdə olan Türkiyə Böyük Millət Məclisinin sədri Cəmil Çiçək mətbuat konfransında Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli məsələsindən də danışaraq Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli ilə əlaqədar Türkiyənin mövqeyinin bəlli olduğunu bildirərək demişdir: “Biz imkan olduqca bu haqsızlığın bütün səviyyələrdə keçirilən görüşlərdə müzakirə edilməsinə çalışırıq. Türkiyə ATƏT-in Minsk qrupunun fəaliyyətindən narazıdır. Münaqişə başlayan vaxtlarda dünyaya gəlmiş uşaqlar bu gün artıq 22-23 yaşlarındadır, bir milyondan artıq insan yerindən-yurdundan didərgin düşüb. Lakin təəssüf ki, beynəlxalq aləmdə bu məsələyə münasibətdə ikili standartlar nümayiş olunur”.

Türkiyə parlamentinin sədri vurğulayıb ki, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi həll edilmədikcə Cənubi Qafqazda sülh bərqərar olmayacaq. Bölgədə sülhün bərqərar olması üçün bu münaqişənin həll edilməsi vacibdir. Təəssüf ki, Minsk qrupunun problemin həlli istiqamətində vasitəçilik səyləri heç bir nəticə vermir və bu haqsızlıq hələ də davam edir.

29 aprel – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Avropa İttifaqının Cənubi Qafqaz üzrə xüsusi nümayəndəsi Herbert Salberin başçılıq etdiyi nümayəndə heyətini qəbul etmişdir.

Regiondakı prosesləri yaxından izlədiklərini bildirən Herbert Salber təmas xəttindəki vəziyyətdən narahatlıqlarını ifadə edərək münaqişənin

həll olunmasına hazırda həmişəkindən daha çox ehtiyac duyulduğunu dedi. O, təmsil etdiyi qurumun Azərbaycan ilə əməkdaşlığı genişləndirərək regiondakı münaqişələrin həllinə öz töhfəsini vermək niyyətində olduğunu vurğulamışdır.

Ölkəmizin Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllində və bununla bağlı aparılan danışıqlar prosesində ən maraqlı tərəf olduğunu deyən dövlət başçısı Azərbaycan torpaqlarının 20 faizdən çoxunun işğala məruz qaldığını və bu vəziyyətin uzun illər davam etdiyini, atılan addımların heç bir nəticə vermədiyini vurğulamışdır. Prezident İlham Əliyev bildirmişdir ki, danışıqlar masasında irəli sürülən təşəbbüslərə əngəllər yaradan Ermənistan təmas xəttində müxtəlif silahlı təxribatlar törətməklə mövcud status-kvonu saxlamağa çalışır.

29 aprel – İsveç hökuməti ölkə parlamentinin 2010-cu ildə qondarma “erməni soyqırımı” barədə qəbul etdiyi qərarı tanımamışdır.

1 may – Avropa İttifaqı bəyanat yayaraq Azərbaycanın işğal altındakı Dağlıq Qarabağ bölgəsində mayın 3-də keçiriləcək “parlament seçkiləri”nin konstitusional və hüquqi əsasını tanımadığını bildirmişdir.

Bəyanatda deyilir ki, Avropa İttifaqı qətiyyətlə ATƏT-in Minsk qrupunu və onun həmsədrlərinin status-kvonun dəyişməsi və hərtərəfli sülh danışıqları istiqamətində söylərini dəstəkləyir və münaqişənin tezliklə sülh yolu ilə həlli üçün göstərilən söyləri dəstəkləməkdə davam edəcək.

1 may – ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri birgə bəyanat yayaraq mayın 3-də Dağlıq Qarabağda keçiriləcək “parlament seçkiləri”ni tanımadıqlarını bildiriblər.

Bəyanatda həmsədr dövlətlərin, eləcə də hər hansı digər ölkənin Dağlıq Qarabağı müstəqil və suveren dövlət kimi tanımadığı qeyd olunur. Həmsədrlər bəyanatda bildirirlər: “Müvafiq olaraq, biz bu “seçkilər”in nəticələrini Dağlıq Qarabağın hüquqi statusuna təsir edən nəticələr kimi tanımırıq və qeyd edirik ki, bu, Dağlıq Qarabağın yekun statusu və ya münaqişənin uzunmüddətli və sülh yolu ilə həlli üçün aparılan danışıqların gedişi üzərində qabaqcadan heç bir şəkildə hökm verə bilməz”.

4 may – NATO baş katibinin Cənubi Qafqaz və Mərkəzi Asiya üzrə xüsusi nümayəndəsi Ceyms Appaturay Dağlıq Qarabağda keçirilən “parlament seçkiləri”nə münasibət bildirərkən demişdir ki, NATO bu “seçkilər”in nəticələrinin Dağlıq Qarabağın hüquqi statusuna təsir göstərəcəyini və ya Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin

davamlı və sülh yolu ilə həlli prosesinin nəticəsini əvvəlcədən müəyyən edəcəyini qəbul etmir. C.Appaturay NATO-nun ATƏT-in Minsk qrupunun “seçkilər”lə bağlı bəyanatını dəstəklədiyini də qeyd etmişdir.

13 may – İspaniya Senatı qondarma “erməni soyqırımı”nı tanımaq barədə səsvermədə iştirak edən senatorların 130 nəfəri layihənin əleyhinə, 14 nəfəri lehinə səs verib, 68 nəfəri bitərəf qalmışdır.

19 may – Fransa Senatının bir qrup üzvü bu ölkənin bir neçə şəhəri ilə Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunmuş Azərbaycan ərazilərində qeyri-qanuni elan edilmiş qondarma “Dağlıq Qarabağ respublikası” arasında “dostluq və qardaşlaşma xartiyası”nın imzalanmasına kəskin etiraz etmişdir. Senatorlar yaydıqları bəyanatda dünya birliyi tərəfindən Kırım və Donbas hadisələrinə etiraz edildiyi bir vaxtda belə bir “xartiya”nın imzalanmasının düzgün olmadığını bildiriblər.

Bəyanatda vurğulanıb ki, Ermənistanın işğalı altında olan qondarma “Dağlıq Qarabağ respublika”sı dünyanın heç bir ölkəsi, hətta rəsmi Yerevanın özü tərəfindən tanınmır. Məhz buna görə belə “xartiya”nın imzalanması yolverilməzdir. Sənəddə deyilir: “ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədr ölkəsi kimi Fransanın sülh prosesinin bərpası ilə məşğul olduğu bir vaxtda belə ikili standartlar kimə lazımdır?”

24 iyul – ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri Ceyms Uorlik (ABŞ), Pyer Andryö (Fransa) və İqor Popov (Rusiya) regiona səfərlərinin yekunları ilə bağlı birgə bəyanat yayıblar.

Bəyanatda həmsədrlər səfərləri çərçivəsində Yerevana və Bakıya səfərləri zamanı yüksək səviyyəli görüşləri qeyd etdiklərini və Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin davamlı həlli istiqamətində danışıqlarda irəliləyiş üçün təklifləri hər iki ölkə prezidenti ilə müzakirə etdiklərini diqqətə çatdırıblar. Onlar prezidentlərin cari ilin sonunda görüşməyə hazır olduqlarını alqışladıklarını qeyd ediblər. Bəyanatda dövlət başçılarının xarici işlər nazirlərinə prezidentlərin görüşü üçün həmsədrlərlə işi davam etdirmələrini tapşırıqları vurğulanıb. Həmçinin diqqətə çatdırılıb ki, prezidentlər itkin düşmüş şəxslər barədə məlumatların Beynəlxalq Qırmızı Xaç Komitəsinin himayəsi altında mübadiləsinə dair öhdəliklərinə sadıq olduqlarını bir daha bildiriblər.

11 sentyabr – ABŞ Dövlət Departamentinin nümayəndəsi Con Kerbi demişdir ki, rəsmi Vaşinqton Dağlıq Qarabağı müstəqil, suveren ölkə kimi tanımır və bununla əlaqədar olaraq, sentyabrın 13-də keçiriləcək

“seçkilər”in nəticələrini regionun hüquqi statusuna təsir göstərən nəticələr kimi qəbul etməyəcək. O, həmçinin bildirib ki, bu qanunsuz seçkilər Dağlıq Qarabağın qəti statusu məsələsini, yaxud Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həllinə nail olmaq üçün cari danışıqların nəticələrini heç bir halda irəlicədən müəyyən etmir.

12 sentyabr – İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı (İƏT) Azərbaycanın işğal olunmuş Dağlıq Qarabağ bölgəsində sentyabrın 13-də keçiriləcək qondarma seçkiləri pisləyən bəyanatda deyilir ki, İslam Əməkdaşlıq Təşkilatının Baş Katibliyi qətiyyətli mövqeyinə uyğun olaraq, Azərbaycan Respublikasının işğal olunmuş Dağlıq Qarabağ bölgəsində keçiriləcək “bələdiyyə seçkiləri”ni qeyri-qanuni və BMT Təhlükəsizlik Şurasının, ATƏT, İƏT-in qətnamələrinə zidd hesab edir.

Bəyanatda bildirilir ki, İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin Azərbaycanın ərazi bütövlüyü və beynəlxalq səviyyədə tanınmış sərhədlərinin toxunulmazlığı çərçivəsində, beynəlxalq qətnamələrə və qərarlara uyğun olaraq sülh yolu ilə həlli istiqamətində göstərdiyi səylərdə rəsmi Bakıya dəstəyini davam etdirəcək.

15 sentyabr – Çin Xarici İşlər Nazirliyinin sözcüsü Xon Ley Azərbaycanın işğal altındakı Dağlıq Qarabağ bölgəsində separatçı rejimin keçirdiyi qondarma “bələdiyyə seçkiləri”nə münasibət bildirərkən demişdir ki, Çin Xalq Respublikası Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin beynəlxalq hüququn prinsiplərinə və BMT Təhlükəsizlik Şurasının müvafiq qətnamələrinin tələblərinə uyğun həllinə tərəfdardır. O, ölkəsinin məsələ ilə bağlı mövqeyinin dəyişmədiyini bir daha bəyan etmişdir.

16 sentyabr – Çexiya Xarici İşlər Nazirliyi Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində keçirilmiş “yerli özünüidarə orqanlarına seçkilər”lə bağlı qəbul etdiyi bəyanatda Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ bölgəsində sentyabrın 13-də keçirilmiş “yerli özünüidarə orqanlarına seçkilər”in konstitusiyaya və hüquqi çərçivəsinin Çexiya tərəfindən tanınmadığı diqqətə çatdırılır və Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin beynəlxalq hüququn prinsipləri əsasında sülh yolu ilə tənzimlənməsini dəstəklədiyini bildirilir.

22 sentyabr – Paraqvay Respublikası Milli Konqresinin Deputatlar Palatası Azərbaycanın suverenliyi, ərazi bütövlüyü və beynəlxalq səviyyədə tanınmış sərhədlərinə hörmətin ifadə olunduğu bəyanat qəbul etmişdir. Plenar iclasda qəbul edilmiş bəyanatda Dağlıq Qarabağın Azərbaycan Respublikasının tərkib hissəsi olduğu bir daha təsdiq edilir. Azərbaycan

ərazisinin Ermənistan tərəfindən işğal edildiyi, Ermənistan silahlı qüvvələrinin həyata keçirdiyi hərbi əməliyyatların minlərlə insanın qətli, əsir və itkin düşməsi, məcburi köçkünə çevrilməsi ilə nəticələndiyi bildirilir.

Bəyanatda Deputatlar Palatası Azərbaycanın suverenliyi, ərazi bütövlüyü və beynəlxalq səviyyədə tanınmış sərhədlərinə hörmətini təsdiq edir, Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin BMT Təhlükəsizlik Şurasının 822, 853, 874 və 884 sayılı qətnamələri və BMT Baş Məclisinin müvafiq sənədlərinə uyğun həllinə çağırır. Deputatlar Palatası bu bəyanatla münaqişənin qurbanına çevrilmiş insanların ağrısını bölüşdüyünü qeyd edərək, Ümumdünya İnsan Hüquqları Bəyannaməsində təsbit olunduğu kimi, sülh şəraitində birgəyaşayış, insan hüquqlarına hörmət və dialoqun vacibliyini bildirir.

29 sentyabr – ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri, Serbiya Baş nazirinin müavini, xarici işlər naziri İvitsa Daçiç Nyu-Yorkda Minsk qrupunun həmsədrləri İqor Popov (Rusiya), Ceyms Uorlik (ABŞ), Pyer Andryö (Fransa), eləcə də fəaliyyətdə olan sədrin şəxsi nümayəndəsi Anji Kaspşik ilə görüşmüşdür. Həmsədrlər İ.Daçiçi Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli istiqamətində aparılan danışıqlar prosesinin son vəziyyəti barədə məlumatlandırmışlar.

25 noyabr – AŞPA-nın sosial məsələlər komitəsinin Parisdə keçirilən iclasında Bosniya və Herseqovinadan olan deputat xanım Milisa Markoviçin “Azərbaycanın sərhədyanı bölgələrinin sakinlərinin qəsdən sudan məhrum edilməsi” məruzəsi müzakirə olunaraq qəbul edilmişdir. Müzakirələr zamanı Ermənistan nümayəndə heyətinin üzvü böyük müqavimət göstərərək, məruzənin AŞPA-nın iyun sessiyasına saxlanılması barədə təklif irəli sürmüş, lakin təklif səsverməyə çıxarılmış və rədd edilmişdir.

Məruzənin qətnamə layihəsinin 1-ci, 4-cü, 5-ci və 6-cı maddələrinə antiazərbaycan qüvvələr tərəfindən irəli sürülmüş düzəlişlərin heç biri qəbul edilməyib. Düzəlişlərin birində bu məruzənin Robert Volterin hazırladığı və noyabrın 4-də siyasi məsələlər komitəsi tərəfindən qəbul olunmuş “Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ və işğal edilmiş digər ərazilərində gərginliyin artmasına dair” məruzəsi ilə birləşdirilməsi təklif edilmişdi. Aydın idi ki, onlar bununla nəinki Sərsəng su anbarına dair məruzəni, eyni zamanda, işğal edilmiş ərazilərə dair məruzəni də gündəmdən salmaq məqsədi güdürdülər. Lakin bu məkrli niyyət reallaşmadı və həmin cəfəngiyat xarakterli düzəliş də qəbul edilməyib.

Sonda Milisa Markoviçin “Azərbaycanın sərhədyanı bölgələrinin sakinlərinin qəsdən sudan məhrum edilməsi” məruzəsi bütövlükdə səs-verməyə qoyulmuş, 22 səs lehinə, 3 səs əleyhinə olmaqla qəbul edilmişdir.

26 noyabr – İSESCO-nun baş direktoru Əbdüləziz Osman əl-Tuveycri bildirmişdir ki, Azərbaycanın işğal altındakı torpaqları geri qaytarılmalıdır: “İSESCO öz prinsiplərinə sadıq olaraq qalır, Dağlıq Qarabağ Azərbaycanın ayrılmaz tərkib hissəsidir. Bütün üzv ölkələrin adından bildirirəm ki, biz Azərbaycanın tərəfindəyik və onun işğal altındakı torpaqları geri qaytarılmalıdır”.

Ermənistanın atdığı addımların beynəlxalq hüquqa zidd olduğunu vurğulayan Baş direktor demişdir: “Bütün üzv ölkələrin adından deyirik ki, işğala dərhal son qoyulmalıdır və Azərbaycanın işğal olunmuş torpaqları geri qaytarılmalıdır. BMT-nin dörd qətnaməsi qəbul olunub və bu qətnamələr yerinə yetirilməyib. Biz təşkilat olaraq dünya ictimaiyyətinin də diqqətinə çatdırmalıyıq ki, Ermənistanın bu addımları beynəlxalq normalara ziddir. BMT Təhlükəsizlik Şurasının qətnamələri dərhal yerinə yetirilməlidir”.

3 dekabr – ATƏT Nazirlər Şurasının Belqradada keçirilən 22-ci iclasında Rusiya, ABŞ və Fransa nümayəndə heyətlərinin rəhbərləri bəyanatla çıxış etmişlər.

Sənəddə deyilir deyilir: “Biz ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin təşkilatçılığı ilə Azərbaycan prezidenti İlham Əliyev və Ermənistan prezidenti Serj Sarkisyan arasında qarşıda gözlənilən görüşü dəstəkləyirik. Baş verən son gərginliklərin fonunda biz tərəfləri münaqişənin sülh yolu ilə həll prosesinə sadıqlıyı təkrar nümayiş etdirməyə və sülh prosesində ciddi olmayan istənilən yanlış təsəvvürləri danışıqlar yolu ilə dağıtmağa çağırırıq. Tərəflər 2014-cü ildə hərtərəfli həlli nəzərdə tutuan Soçi, Uels və Paris görüşlərindəki danışıqları, 2016-cı ildə də hazırda danışıqlar prosesində olan təkliflər üzrə intensiv dialoqu davam etdirməlidirlər”, – deyər bəyanatda bildirilir.

Bəyanatda qeyd olunur ki, təmas xəttində və Ermənistan-Azərbaycan sərhədində zorakılıq hallarının ciddi şəkildə artması ilə bağlı status-kvo bu il qeyri-stabil olmuşdur: “Biz xüsusilə minaatan və digər ağır silahlardan istifadəni pisləyir və bu silahların istifadə olunması səbəbilə dinc insanların xəsarət almasından təəssüf hissi keçiririk. Dağlıq Qarabağ probleminin hərbi yolla həlli yoxdur. Günahsız insanların ölümü və yaralanmasına bəraət qazandırmaq olmaz. Biz tərəfləri ən sərt dillə gərginliyi azaltmağa

və insanların həyatını qorumağa çağırırıq. Həmsədrlər risk azaldıcı təkliflər irəli sürüblər. Ümid edirik ki, ATƏT araşdırma mexanizmi də daxil olmaqla tərəflər bu təklifləri qəbul edəcəklər”, – deyə məlumatda vurğulanır.

Bəyanatda deyilir ki, Azərbaycan rəhbərliyinin təmas xəttini keçən hərbiçini və dinc sakini geri qaytarmaq barədə qərarı çox böyük köməyi olan humanitar jestdir və beynəlxalq humanitar öhdəliklərə uyğundur: “Biz 2010-cu ildə Azərbaycan, Ermənistan və Rusiya prezidentləri tərəfindən qəbul olunan Həştərxan bəyannaməsinə uyğun olaraq bütün girovların geri qaytarılmasına çağırırıq. Həmçinin qonşu azərbaycanlı və erməni xalqlar arasında etimad yaratmaq üçün də dialoq olmalıdır. Biz tərəfləri münəqişədən əziyyət çəkən insanları bir yerə toplayan proqramları dəstəkləməklə bağlı həmsədrlərlə işləməyə çağırırıq. Yola saldıığımız ildə biz həmsədrlərə və Minsk qrupu formatına daha intensiv itthamların şahidi olduq. Bir daha qeyd edirik ki, Minsk qrupu tərəflərin qəbul etdiyi yeganə formatdır və ATƏT-ə üzv bütün ölkələrin etibarını qazanıb. Sülh danışıqları prosesində uğursuzluqla bağlı Minsk qrupu həmsədrlərinə qarşı istənilən ittiham sülh prosesinə mane olan əsas elementi – Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin sülh yolu ilə həll prosesinə çatmaqla bağlı siyasi iradə göstərməməsini ört-basdır etməkdir. Həmsədrlər Minsk qrupu prosesini dəstəkləməkdə maraqlı olan beynəlxalq və regional təşkilatları məlumatlandırmaqda davam edəcək. Biz ümumi məqsədimiz olan davamlı sülhə nail olmaq üçün tərəflərlə sıx işləməyə hazır olduğumuzu bir daha bəyan edirik”.

10 dekabr – ABŞ Dövlət Departamentinin sözçüsü Con Kirbi ənənəvi mətbuat konfransında demişdir ki, zorakılıq hallarının artması və ağır texnikadan istifadə edilməsi qəbuledilməzdir: “Biz tərəfləri ciddi şəkildə atəşkəs rejiminə əməl etməyə çağırırıq. Xatırlatmaq istəyirik ki, bu hücumlar Azərbaycan və Ermənistan prezidentləri tərəfindən Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həll olunması barədə götürdükləri öhdəliyə uyğun gəlmir. Bu ilin sonuna kimi ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrləri prezidentlər arasında növbəti görüş keçirməyi planlaşdırırlar. Biz tərəfləri zorakılıqdan çəkinmək və sammitin başa tutması üçün danışıqlar atmosferini inkişaf etdirmək sahəsində bütün addımları atmağa çağırırıq”.

Con Kirbi Rusiya ilə Türkiyə arasında baş verən qalmaqalın Azərbaycan-Ermənistan münasibətlərinin daha da gərginləşməsinə gətirib

çıxara biləcəyi haqda suala cavab olaraq deyib ki, onlar mənbənin haradan gəlməsindən asılı olmayaraq eskalasiyanın özündən narahatdır: “Hər iki hadisədə biz gərginliyin aradan qaldırılmasının və soyuq başla düşünmənin tərəfdarıyıq. Biz zorakılıq hallarından narahatıq. Rusiya təyyarəsinin vurulmasından sonra Rusiya və Türkiyə arasında münasibətləri monitorinq edəcək və izləyəcəyik. Biz gərginliyin aradan qaldırılmasını istəyirik”.

19 dekabr – ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrlərinin təşəbbüsü ilə İsveçrə Konfederasiyasının Bern şəhərində Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin görüşü keçirilmişdir. Görüşdə ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri və ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin xüsusi nümayəndəsi iştirak etmişlər. Bu görüş 1999-cu ildən 2015-ci ilə qədər prezidentlər səviyyəsində keçirilən əvvəlki görüşlərdən fərqlənmədiyini, Ermənistanın sülh istəmədiyini göstərdi.

Ümumiyyətlə, Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin nizama salınması istiqamətində aparılan danışıqların tarixinə nəzər salsaq, qeyd edə bilərik ki, 1992-ci ildən beynəlxalq təşkilatların və böyük dövlətlərin vasitəçilik səyləri ilə yanaşı, 1999-cu ilin aprelindən başlayaraq yeni formada da addımlar atılmışdır. Bu, Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin birbaşa dialoqunun aparılması olmuşdur. Həmin vaxtdan indiyə qədər iki respublikanın prezidentləri Moskvada, Vaşinqtonda, Cenevrədə, Yaltada, İstanbulda, Davosda, Nyu-Yorkda, Minskdə, Ki-Uestdə, Kişinyovda, Praqada, Strasburqda, Varşavada, Astanada, Kazanda, Rambuyədə, Buxarestdə, Sankt-Peterburqda, Sürixdə, Münhendə, Həştərxanda, Vyanada, Soçidə, Parisdə, Berndə və habelə iki respublikanın sərhədi – Sədərəkdə 51 görüş keçirmişlər.

Ancaq çox ağır və çətin keçən danışıqlar zamanı Azərbaycan tərəfi öz haqlı mövqeyini müdafiə edərkən bir sıra çətinliklərlə qarşılaşır. Çünki münaqişə başlayandan keçən dövr ərzində aparılan danışıqlarda təcavüzkar Ermənistan qeyri-konstruktiv mövqedən çıxış edərək işğalçılıq siyasətindən əl çəkmir. Digər tərəfdən isə, dünya birliyinin “ikili standartlar” prinsipindən çıxış etməsi, BMT və ATƏT kimi beynəlxalq təşkilatların öz təklif və qətnamələrini həyata keçirmək üçün konkret fəaliyyət göstərməməsi danışıqlar prosesində irəliləyişin əldə olunmasına maneə törədir.

Buna baxmayaraq, Azərbaycan dövləti beynəlxalq təşkilatların, xüsusilə də münaqişəni dinc vasitələrlə nizama salmaq üçün fəaliyyət göstərən ATƏT-in sülhyaratma təkliflərinə hörmətlə yanaşaraq onun işində

müntəzəm və əməli şəkildə iştirak edir. Təkcə onu qeyd etmək kifayətdir ki, Azərbaycanın Prezidenti İlham Əliyev keçən dövr ərzində ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri ilə 70-dən çox görüş keçirmiş və bu da münaqişənin nizama salınması istiqamətində aparılan danışıqlarda Azərbaycanın ilk növbədə sülh variantına üstünlük verdiyinə sübutdur.

1992-ci ildən – 2015-ci ilə qədər, yəni 23 il ərzində ATƏT-in Minsk qrupuna 6 ölkədən ümumilikdə 30 nəfər sədrlik (həmsədrlik) etmişdir: İtaliya – 1 nəfər; İsveç – 1 nəfər; Finlandiya – 1 nəfər; ABŞ – 11 nəfər; Fransa – 9 nəfər; Rusiya – 7 nəfər.

Ümumiyyətlə, yarandığı vaxtdan etibarən ATƏT-in Minsk qrupunun qəbul etdiyi sənədlərdə Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün, sərhədlərinin toxunulmazlığının, suverenliyinin bərpasının zəruriliyi bildirilsə də, indiyə qədər bu qurumun fəaliyyəti sülh prosesində arzu olunan nəticəni verməmişdir. Buna səbəb bir tərəfdən Ermənistan Respublikasının qeyri-konstruktiv mövqedən çıxış edərək işğalçılıq siyasətini davam etdirməsi, digər tərəfdən beynəlxalq təşkilatların, qarşılıqlı güzəşt prinsipini üstün tutmasıdır. Bundan istifadə edən Ermənistan Respublikası ərazi ələ keçirmək məqsədilə başladığı təcavüz üçün daşdığı məsuliyyətdən qaçmağa can atır. Dağlıq Qarabağ ermənilərinin münaqişədə iştirak edən tərəf kimi tanınmasını bütün vasitələrlə Azərbaycana qəbul etdirməyə çalışır.

Bununla yanaşı, keçən dövr ərzində ATƏT çərçivəsində yaradılan Minsk qrupu və bu qrupa həmsədrlik edən ABŞ, Fransa və Rusiya kimi böyük dövlətlər münaqişənin ədalətli həll olunmasında məsuliyyət daşımayıblar və təcavüzkarla qarşı heç bir təzyiq göstərmək niyyətində olmayıblar. Bundan əlavə, münaqişədə Ermənistanın Azərbaycana təcavüzündən birbaşa danışmadan, işğal etdiyi ərazilərdən çıxmasını tələb etmədən və qəbul edilən sənədlərdə bu barədə heç nə demədən münaqişənin ədalətli həlli yolunda müsbət irəliləyişə nail olmaq çətinidir. Eyni zamanda, təcavüzkar Ermənistana qarşı heç bir əməli tədbirin görülməməsi ATƏT-in nüfuzuna xələl gətirməklə bərabər, onun tərkibində yaradılan Minsk qrupuna olan ümidləri də heçə endirmişdir.

Ermənistan Respublikası BMT Nizamnaməsinin 1-ci və 2-ci maddələrində və ATƏT-in Yekun Aktında ifadə olunmuş beynəlxalq hüququn əsas prinsiplərini kobud şəkildə pozmasına baxmayaraq nüfuzlu beynəlxalq təşkilatların faktlar toplamaq sahəsində çoxsaylı missiyaları öz nəticələrini çıxararkən Ermənistan silahlı qüvvələrinin münaqişədə bi-

lavasitə iştirakını etiraf etməkdən çəkinir və ya bunu etmək istəmirlər. Halbuki beynəlxalq təşkilatların məlum sənədlərində Ermənistan Respublikasının münafişədə iştirakı etiraf olunub, təcavüz faktları öz əksini tapmışdır. Ona görə də böyük dövlətlər müasir beynəlxalq münasibətlər üçün təhlükəli olan təcavüzkarın qarşısını almaq istəyirlərsə, BMT Nizamnaməsinin VII fəslinə müvafiq surətdə, qəti praktik addımlar atmalı və Ermənistanı beynəlxalq birliyin iradəsinə tabe etdirməlidirlər.

19 dekabr – ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin görüşünə dair yekun bəyanat yaymışlar. Bəyanatda deyilir ki, Berndə keçirilən sammit prezidentlərə onların mövqelərini aydınlaşdırmaq imkanı yaratmışdır.

Sənədə əsasən, görüşdə prezidentlər son zorakılıq hallarının müzakirə edərək, ağır texnikanın istifadəsinə görə dinc vətəndaşlar da daxil olmaqla itkilərin baş verməsindən narahatlıqlarını ifadə ediblər: “Prezidentlər həmsədrlərin təmas xəttində və Ermənistan-Azərbaycan sərhədində zorakılıq hallarının azaldılması tədbirləri ilə bağlı təklifləri və araşdırma mexanizmini dəstəkləyiblər. Prezidentlər hazırkı danışıqlar prosesi çərçivəsində irəli sürülən təkliflər istiqamətində iş aparmağa hazırlıqlarını ifadə ediblər. Onlar həmçinin Minsk qrupu formatına inamlarını təsdiqləyiblər”.

Sənəddə qeyd olunur ki, həmsədrlər Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə, danışıqlar yolu ilə vasitəçilik etmək üçün tərəflər ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrlərinin təşəbbüsü ilə İsveçrə Konfederasiyasının Bern şəhərində keçirilən Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin görüşündə tərəflərlə işləməyə hazır olmaqda davam edirlər.

22 dekabr – ABŞ Dövlət Departamentinin nümayəndəsi Con Kerbi Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin tənzimlənməsinə dair danışıqlar prosesi barədə bəyanat vermişdir. O, qeyd etmişdir ki, Berndə Ermənistan və Azərbaycan prezidentlərinin görüşündən danışıraq qeyd edib ki, Sammit prezidentlərə il ərzində ilk dəfə üzbəüz görüşmək və mövqeləri aydınlaşdırmaq imkanı yaratmışdır.

C.Kerbi bildirmişdir ki, prezidentlər münaqişə zonasında vəziyyətin pisləşməsi faktını etiraf edib və dinc əhali arasında itkilərə dair narahatlıq bildiriblər. Prezidentlərin xahişinə əsasən Minsk qrupunun həmsədrləri güc işlədilməsinə yenidən başlanması riskinin azaldılması istiqamətində təkliflər üzərində işi davam etdirəcəklər. Həmsədrlər, həmçinin gələn il münaqişənin tənzimlənməsi istiqamətində müzakirələrin davam etdirilməsi üçün

prezidentlərin yeni görüşünün keçirilməsini dəstəkləməyə hazır olduqlarını bildiriblər. ABŞ Dövlət Departamentinin nümayəndəsi demişdir: “Birləşmiş Ştatlar həmsədr ölkə kimi Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həlli prosesində vasitəçiliyə sadıqlığını saxlayır”.

C.Kerbi əlavə edib ki, ATƏT-in Minsk qrupunun ABŞ tərəfindən həmsədri güc işlədilməsinə yenidən başlanması riskinin azaldılması istiqamətində bütün tədbirlərin rusiyalı və fransalı həmkarları ilə müzakirəsini davam etdirir. O, münaqişə zonasında gərginliyin azaldılması metodlarından danışaraq, bu işdə xüsusilə Dağlıq Qarabağ regionunun nəsillikcə bir yerdə yaşamış erməni və azərbaycanlı icmalarının nümayəndələri arasında xalq diplomatiyasının mühüm rolunu qeyd edib. ABŞ-da inanırlar ki, sülhün yaranması üçün hər iki icma yenidən bir-birinə etibar etməyi bacaracaq. ABŞ regionda sülh və təhlükəsizlik naminə tərəflərin qəbul edə biləcəyi və müvafiq olaraq icra edəcəyi təkliflərin verilməsini istəyir.

23 dekabr – ABŞ Konqresi Azərbaycanın işğal altındakı ərazilərinə maliyyə yardımı ayırmaqdan imtina etmişdir. ABŞ Konqresi tərəfindən qəbul edilmiş 2016-cı maliyyə ili üzrə “Ümumi təxsisatlar” (ayırımlar) qanunu qüvvəyə minmişdir.

Qanunda ABŞ-ın Azərbaycanın işğal altındakı ərazilərinə (Dağlıq Qarabağa) hər hansı formada yardımını nəzərdə tutan heç bir müddəa yer almayıb. ABŞ-dakı erməni diasporunun və ermənipərəst konqresmenlərin təşəbbüsü ilə belə bir maddənin qanun layihəsinə salınmasına cəhd edilsə də, bu, baş tutmamışdır.

2014-cü maliyyə ilindən etibarən ABŞ Konqresi qəbul etdiyi yekun təxsisatlar qanununa Azərbaycanın işğal altındakı ərazilərinə hər hansı formada yardım göstərilməsini nəzərdə tutan müddəanı daxil etmir. Lakin 1998-2013-cü maliyyə illəri üzrə Konqresin qəbul etdiyi yekun təxsisatlar qanununda və ya onun əlavəsində Azərbaycanın işğal altındakı ərazilərində icra olunan müxtəlif layihələrin ABŞ tərəfindən maliyyələşdirilməsi üçün istifadə edilən bənd olmuşdur.

NƏTİCƏ

Tarixi faktlar göstərir ki, strateji baxımdan mühüm əhəmiyyətə malik olan Azərbaycanın Qarabağ bölgəsinin dağlıq hissəsinə İrandan və Türkiyədən çoxlu sayda erməni əhalisinin köçürülməsinə XIX əsrin əvvəllərində başlanmışdır. Çar Rusiyasının müstəmləkəçilik siyasətinin tərkib hissəsi olan bu köçürülmə prosesi bütün XIX əsr boyunca davam etdirilmiş və nəticədə regionda demoqrafik vəziyyətə təsir göstərmişdir. Ermənilərin bu bölgədə süni surətdə çoxaldılması onların XX əsrin əvvəllərindən başlayaraq Azərbaycana qarşı ərazi iddialarının baş qaldırmasına səbəb olmuşdur.

“Böyük Ermənistan” ideyası ilə yaşayan ermənilər öz məqsədlərinə çatmaq üçün xarici himayədarlarının köməyi ilə müxtəlif vaxtlarda azərbaycanlılara qarşı dəhşətli terror və soyqırımı həyata keçirməklə etnik təmizləmə siyasəti aparmışlar. Belə ki, Azərbaycan xalqı son 200 il ərzində erməni millətçilərinin davamlı olaraq etnik təmizləmə, soyqırımı və təcavüzkar siyasətinə məruz qalaraq, öz tarixi torpaqlarından didərgin salınmış, qaçqın və məcburi köçkünə çevrilmişlər.

Hər zaman olduğu kimi XX əsrin 80-ci illərinin sonunda da Dağlıq Qarabağa dair ərazi iddiaları məhz Ermənistanın təbliği, təhriki və təzyiqi ilə ortaya atılmışdı. Heç şübhəsiz, ermənilərin bu ərazi iddiaları birdən-birə deyil, xaricdə olan himayədarları tərəfindən hələ xeyli əvvəl diqqətlə və hərtərəfli plan əsasında hazırlanmışdı. Sovet dövründə ermənilər tərəfindən mərkəzi hakimiyyət orqanlarının himayədarlığı ilə Azərbaycan əleyhinə məqsədyönlü şəkildə təbliğat kampaniyası aparılmış və nəticədə mənfi ictimai fikir formalaşdırılmışdı. Erməni ideoloqları Azərbaycanın tarixi, sosial-iqtisadi inkişafı haqqında faktları açıq-aşkar saxtalaşdıraraq bütün ittifaq miqyasında yaymışdılar.

XX əsrin sonunda Ermənistanının Azərbaycana qarşı ərazi iddiaları və hərbi təcavüzünün nəticələri. 1988-ci il hadisələri başlayanda ilk vaxtlar erməni siyasətçiləri və onların mərkəzi ittifaqdakı himayədarları tərəfindən vilayətin iqtisadi geriliyi pərdəsi altında Dağlıq Qarabağın Ermənistana birləşdirilməsi üçün uzun müddətdən bəri hazırlanmış plan üzrə Xankəndində və Yerevanda kütləvi mitinqlər təşkil edildi. Lakin baş verən sonrakı hadisələr DQMV-nin sosial-iqtisadi geriliyi barədə erməni siyasətçiləri və onların mərkəzdəki himayədarlarının irəli sürdükləri bu

saxta tezisın yalnız bəhanə, əsas məqsədin isə Ermənistanın Azərbaycana qarşı ərazi iddiasında olduğunu göstərdi.

Bununla yanaşı, Ermənistan SSR Ali Soveti **1989-cu il dekabrın 1-də** Azərbaycanın suverenliyini kobud surətdə pozaraq DQMV-nin Ermənistan SSR-ə birləşdirilməsi haqqında Konstitusiyaya zidd qərar qəbul etdi. Eyni zamanda, DQMV-nin idarə və müəssisələri Ermənistanın müvafiq nazirlik və idarələrinin tabeliyinə verildi. Birbaşa Sovet rəhbərliyinin fəaliyyətsizliyi, bəzən isə açıq himayədarlığı sayəsində DQMV iqtisadiyyatının və digər sahələrinin faktiki olaraq Azərbaycandan ayrılması və Ermənistana birləşdirilməsi baş verdi. Bütün rayon partiya komitələri Ermənistan KP-nin tərkibinə daxil oldu. DQMV ərazisində Azərbaycanın dövlət atributları (bayrağı, gerbi, himni və s.) dəyişdirildi və Ermənistanın bayrağı və gerbi qaldırıldı. Ermənistan rəhbərliyi və erməni millətçiləri mərkəzin bəzi dairələrinin köməyi ilə vilayətdə əsl mənada Dağlıq Qarabağın iqtisadi, ictimai-siyasi və mədəni cəhətdən mənimsənilməsi prosesi aparırdılar.

Təəssüf ki, hadisələrin başlanğıcında erməni millətçilərinin qarşısının alınmaması vəziyyəti get-gedə gərginləşdirirdi. Belə ki, Sovet rəhbərliyinin çox ciddi, bağışlanılmaz səhvləri və ermənipərəst siyasəti 1990-cı ilin sonu – 1991-ci ilin əvvəllərində vəziyyətin getdikcə kəskinləşməsinə gətirib çıxartdı ki, bununla da DQMV və Azərbaycanın Ermənistanla həmsərhəd bölgələrində erməni təcavüzü daha geniş miqyas aldı. Nəticədə, minlərlə azərbaycanlı SSRİ-nin hakim dairələri tərəfindən himayə edilən ermənilərin işğalçılıq siyasətinin qurbanı oldu. SSRİ-nin süqutundan sonra ermənilər artıq Azərbaycan hökumətinin nəzarət edə bilmədiyi vilayətdə Ermənistandan göndərilən silahlı dəstələr və hərbi texnikanın köməyi ilə azərbaycanlılara qarşı daha qanlı cinayətlər törətdilər.

1992-ci ilin əvvəllərindən başlayaraq Ermənistan ordusu bir-birinin ardınca yuxarı Qarabağda azərbaycanlılar yaşayan sonuncu yaşayış məntəqələrini də işğal etdilər. 1992-ci il fevralın 25-dən 26-na keçən gecə Ermənistan silahlı qüvvələri Xankəndində yerləşən keçmiş SSRİ-nin 366-cı motoatıcı alayının hərbiçiləri və ağır texnikasının iştirakı ilə Xocalı şəhərinə hücum edərək şəhəri yerlə-yeksan etdilər. Çoxsaylı ağır texnika ilə şəhər tamamilə dağıdıldı, yandırıldı və insanlar xüsusi qəddarlıqla qətlə yetirildi. Bu soyqırımın nəticəsində rəsmi rəqəmlərə görə, 613 nəfər öldürülmüşdü ki, onlardan 63 nəfəri uşaq, 106 nəfəri qadın, 70 nəfəri isə qocalar idi. 8 ailə

tamamilə məhv edilmişdi. 487 nəfər şikəst olmuşdu ki, onlardan da 76-sı uşaq idi. Bundan əlavə, 1275 nəfər əsir götürülmüş, 150 nəfərin taleyi haqqında indiyədək heç bir məlumat yoxdur.

Bununla yanaşı, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi 1992-ci ilin əvvəllərindən başlayaraq daha çox beynəlxalq əhəmiyyətli problemə çevrildi. Belə ki, müstəqilliyini əldə edən Azərbaycan Respublikası ATƏM-in üzvü olduqdan sonra Dağlıq Qarabağ münaqişəsi bu təşkilatın prinsiplərinə uyğun olaraq üzv olan dövlətlərin daha çox müzakirə obyektində oldu. ATƏM-in Xarici İşlər Nazirləri Şurasının martın 24-də keçirilən birinci əlavə görüşündə Dağlıq Qarabağda vəziyyət müzakirə olundu və münaqişənin sülh yolu ilə nizamlanması istiqamətində aparılan danışıqların səmərəliliyini təmin etmək üçün ATƏM-in Dağlıq Qarabağa dair sülh konfransının çağırılması haqqında qərar qəbul edildi.

1992-ci il mayın 8-də Azərbaycanın qədim musiqi və mədəniyyət mərkəzi olan Şuşa şəhərini ələ keçirməklə Ermənistan ordusu tərəfindən bütün yuxarı Qarabağ işğal edildi. Bu hadisə mütəmadi şəkildə BMT Nizamnaməsini və ATƏT-in prinsiplərini kobud şəkildə pozaraq Qarabağın dağlıq hissəsini zorla Ermənistana ilhaq etməyə çalışan təcavüzkar dövlətin beynəlxalq hüquq normaları ilə bir araya sığmayan və işğalçılıq siyasətinə sadıq qaldığını bir daha təsdiq etdi. Şuşanı ələ keçirməklə Ermənistan bu problemi yalnız hərbi-taktiki baxımdan həll etmiş oldu. Problemin siyasi həlli isə getdikcə dərinləşərək çətin məcraya salındı. Məhz Şuşanın işğalı sonralar digər Azərbaycan ərazilərinin itirilməsində əsas rol oynadı.

Azərbaycanın strateji əhəmiyyətli Şuşa şəhərinin işğalından sonra Ermənistan silahlı qüvvələrinin məqsədi işğal etdikləri Azərbaycan torpaqlarında möhkəmlənmək, Qarabağın dağlıq hissəsini Ermənistan Respublikasına birləşdirmək üçün onların arasında dəhliz açmaq idi. Az sonra ermənilər qısa müddət ərzində, yəni mayın 18-də Dağlıq Qarabağdan kənarda yerləşən qədim Azərbaycan şəhəri Laçını da zəbt etdilər. Beləliklə, “öz müqəddəratını təyin etmək” ideyasını reallaşdırmaq adı altında Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ bölgəsi ilə Ermənistan arasında “dəhliz” adlandırılan, əslində isə 1.835 km² ərazisi olan böyük bir ərazi – Laçın rayonu da Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olundu. Laçının işğalı müharibənin Dağlıq Qarabağ hüduqlarından çıxdığını və Ermənistanın hərbi işğalçılıq niyyətinin böyük olduğunu göstərdi.

Ermənilərin “humanitar dəhliz” adlandırdığı bu yol ilə Dağlıq Qarabağa külli miqdarda silah, döyüş sursatı və hərbi qüvvə gətirildi. Heç şübhəsiz ki, Azərbaycan Respublikasının Dağlıq Qarabağ bölgəsinin erməni icması, hətta istəsəydi belə, kənardan çox böyük kömək olmadan Azərbaycan ərazilərini işğal edə bilməzdi. Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən Şuşa və Laçının işğalı nəinki münaqişənin hərbi tərəfini, eyni zamanda onun mahiyyətini də dəyişərək yeni siyasi problem yaratdı və sülh missiyasını öz üzərinə götürmüş Minsk konfransının keçirilməsi yolunda maneəyə çevrildi.

Nəticədə, Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən 1993-cü il martın 27-dən aprelin 2-dək Azərbaycanın Kəlbəcər rayonunun işğalı münaqişənin artıq mahiyyətə başqa səviyyəyə keçdiyini göstərdi. Yəni Ermənistan Respublikasının bu təcavüzü Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ bölgəsinin hüddudlarından kənarda yerləşən ərazilərinin intensiv surətdə işğal edilməsinin yeni mərhələyə – işğalçılıq mərhələsinə keçməsinə sübut idi. Bundan sonra Ermənistan ordusu 1993-cü il ərzində Azərbaycanın Ağdam, Füzuli, Cəbrayıl, Qubadlı və Zəngilan bölgələrini də işğal etdi. Bütün bu ərazilər ermənilər tərəfindən etnik təmizləməyə məruz qalmışdır.

Beləliklə, Ermənistanın ərazi iddiası obyektı olan Dağlıq Qarabağ bölgəsinin (4,4 min km²) hüddudlarından kənarda yerləşən və onun ərazisindən 4 dəfə böyük olan 7 rayon (Laçın, Kəlbəcər, Ağdam, Füzuli, Cəbrayıl, Qubadlı və Zəngilan) Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal edildi. Bütün dövrlərdə olduğu kimi ermənilərin həyata keçirdiyi bu işğalçılıq siyasəti kütləvi qırğınlarla müşayiət olunmuşdur. Belə ki, 1988-1993-cü illərdə Ermənistanın hərbi təcavüzü nəticəsində 20 000 nəfər azərbaycanlı həlak olmuş, 100 000 nəfərdən çoxu yaralanmış, 50 000 nəfər isə müxtəlif dərəcəli xəsarət alaraq əlil olmuşdur.

Ermənistanın Dağlıq Qarabağın erməni icmasının öz müqəddəratını təyin etmək cəhdi kimi qələmə verdiyi bu təcavüzü nəticəsində Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərindən 1 milyondan çox əhali (ümumi əhəlinin 15%-i) öz torpağından məcburən köçkün və qaçqın vəziyyətinə düşdü. Hazırda Azərbaycan ərazisinin 20 %-dən çox (17 min km²) hissəsi Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğalı altındadır.

Eyni zamanda, dövlət terrorizmi və soyqırımı siyasəti yeridən Ermənistan Respublikası tərəfindən 1988-1994-cü illərdə ümumilikdə, müxtəlif səpkili (sərnişin avtobuslarında, sərnişin və yük qatarlarında, Bakı

metropolitenində, hava nəqliyyatında, sərnəşin daşıyan dəniz bərəsində, yaşayış məntəqələrində, mülki və dövlət obyektlərində) 373 terror aktı törədilmişdir ki, nəticədə 1200 nəfər həlak olmuş, 1705 nəfər yaralanmışdır.

Ermənistanının Azərbaycana təcavüzü: beynəlxalq təşkilatlar və böyük dövlətlərin siyasəti. Çox təəssüf ki, dünya birliyi Ermənistanın bu açıq-aşkar təcavüzkarlığına göz yumdu və təcavüzkarın qarşısının alınması üçün heç bir əməli tədbir görmədi. 1992-1993-cü illərdə münaqişəni nizama salmaq üçün BMT Təhlükəsizlik Şurasında aparılan müzakirələr zamanı və Təhlükəsizlik Şurasının 822, 853, 874, 884 sayılı qətnamələri qəbul edilərkən Şuranın daimi üzvü olan böyük dövlətlər Ermənistanın təcavüzkar dövlət kimi tanınmasına razılıq verməyərək münaqişənin ATƏT-in Minsk prosesi çərçivəsində atəşkəs və danışıqlar yolu ilə həll olunmasına üstünlük verdilər. Cəzasız qaldığından ruhlanan və bundan istifadə edən Ermənistan tərəfi BMT TŞ-nin münaqişəyə dair qəbul etdiyi 4 qətnaməyə də məhəl qoymadı. ATƏM-in Minsk qrupunun bu illərdəki fəaliyyətinə nəzər salsaq, demək olar ki, onun BMT Təhlükəsizlik Şurasının məlum qətnamələrini yerinə yetirmək üçün hazırladığı “Təxirəsalınmaz tədbirlər cədvəli” heç bir təsir gücünə malik deyildi.

ATƏM-in başlıca çatışmazlıqlarından biri də məhz ATƏM çərçivəsində və onun himayəsi altında müqaviləni yerinə yetirməkdən imtina edən tərəfə qarşı sanksiya qəbul etmə mexanizminin olmaması idi. Minsk qrupu tərəfindən qəbul edilən sənədlər yalnız məsləhət və ya tövsiyə xarakteri daşıyırdı. Bununla yanaşı, ATƏM-də tətbiq olunan qarşılıqlı güzəşt prinsipi müqaviləni pozan tərəfə öz əməllərinə görə məsuliyyət daşıtmamaq imkanı verirdi.

Lakin torpaqlarına təcavüz olandan sonra da Azərbaycan bütün vasitəçilik missiyalarından imtina etməyərək, problemin ATƏM prinsipləri çərçivəsində həllinə tərəfdar olduğunu bir daha nümayiş etdirdi. Münaqişənin dinc vasitələrlə nizama salınması üçün yaradılmış Minsk qrupu çərçivəsində aparılan danışıqlarda Ermənistanın qeyri-konstruktiv mövqe tutması ilə yanaşı, qrupun üzvü olan böyük dövlətlərin mövqeyində də yekdil fikrin olmaması sülh prosesinin nəticəsiz qalmasına gətirib çıxartdı.

Yalnız 1993-cü ilin ikinci yarısından başlayaraq ümummilli lider Heydər Əliyev Azərbaycanın təhlükəsizlik problemlərini, xüsusilə, Ermənistanın ərazi iddiaları və hərbi təcavüzü məsələsini beynəlxalq

aləmə çıxararaq regionda sülhün bərqərar olması üçün nüfuzlu beynəlxalq təşkilatların təsirini artırmağa çalışmışdır. Münaqişənin sülh yolu ilə həll edilməsi üçün Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin ən yüksək səviyyədə dövlət başçıları və nümayəndə heyətləri ilə ikitərəfli, eləcə də çoxtərəfli görüşlərdə, ATƏT-in Zirvə toplantılarında, Minsk qrupunun həmsədrləri ilə aparılan müzakirələrdə, eyni zamanda Ermənistan prezidenti ilə birbaşa danışıqlarda göstərdiyi səylər ümummilli liderin apardığı ardıcıl və məqsədyönlü siyasətin mühüm tərkib hissəsini təşkil etmişdir.

Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin dinc vasitələrlə nizamlanması məqsədi ilə məhz Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin prinsipial mövqeyi və diplomatik fəaliyyəti sayəsində 1994-cü ilin mayın 12-də atəşkəs haqqında razılıq əldə edildikdən sonra ATƏM-in Minsk qrupu çərçivəsində müntəzəm olaraq danışıqlar aparılmağa başlandı.

1994-cü ilin dekabrın 5-6-da ATƏM-in Budapeştdə keçirilən Zirvə toplantısında “Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə əlaqədar ATƏM-in fəaliyyətinin intensivləşdirilməsi” barədə qərar qəbul olundu. Qəbul edilən sənəddə münaqişə bölgəsində sabitliyin təmin edilməsi üçün ATƏM-in çoxmillətli sülhməramlı qüvvələrinin yerləşdirilməsi haqqında maddə də öz əksini tapdı. Bundan başqa, Budapeştdə həmsədrlik institutu da təsis edildi. Minsk konfransına iki həmsədrin təyin edilməsi və Minsk qrupunun iclaslarının onların birgə həmsədrliyi ilə keçiriləcəyi barədə qərar qəbul edildi. ATƏM-in (1995-ci il yanvarın 1-dən ATƏT) Minsk konfransında, o cümlədən Minsk qrupunda həmsədrlik Rusiya və Finlandiyaya (sonradan İsveç Finlandiyanı əvəz etdi) tapşırıldı.

1996-cı ilin dekabrın 2-3-də ATƏT-in Lissabonda keçirilən Zirvə toplantısında Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin diplomatik fəaliyyəti sayəsində münaqişənin həllinin beynəlxalq-hüquqi bazasını müəyyənləşdirən xüsusi bir sənəd qəbul edildi. Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllinə dair 3 əsas prinsipi özündə əks etdirən və ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri, İsveçrənin Xarici işlər naziri Flavio Kottinin adından verilən bu bəyanat Ermənistan istisna olmaqla, dünyanın 53 dövləti tərəfindən müdafiə olundu və Lissabon sammitinin Yekun sənədlərinə əlavə edildi.

ATƏT-in Lissabon Zirvə görüşündən sonra Rusiya ilə yanaşı, Fransa və ABŞ nümayəndələri də Minsk qrupunun həmsədrləri təyin olundu. 1997-1998-ci illərdə Minsk qrupunun həmsədrləri Lissabon prinsip-

lərinə əsaslanaraq iki hissədən ibarət – yəni Dağlıq Qarabağın hüddullarından kənarda yerləşən işğal olunmuş 7 rayonun azad edilməsi və Dağlıq Qarabağın statusunun müəyyənləşdirilməsi ilə əlaqədar 3 təkliflə çıxış etmişlər. Onların 1997-ci ilin iyununda təqdim etdikləri ilk təklif münəqişənin “paket” (bu variantda Dağlıq Qarabağdan kənarda işğal edilmiş Azərbaycan rayonlarının azad edilməsi ilə yanaşı, Dağlıq Qarabağın statusu məsələsinə eyni vaxtda razılıq verilməsi nəzərdə tutulurdu) həlli, 1997-ci ilin sentyabrında irəli sürdüləri ikinci təklif münəqişənin “mərhələli” (bu variantda isə münəqişənin mərhələlərlə – yəni ilkin mərhələdə Dağlıq Qarabağın hüddullarından kənarda olan işğal edilmiş ərazilərin azad olunması, sonrakı mərhələdə isə Dağlıq Qarabağın statusu məsələsinin həlli nəzərdə tutulurdu) həllindən ibarət idi. Azərbaycan həmin planlarla tam razı olmasa da, həmsədrlərin bu iki təklifini qəbul etdiyi halda Ermənistan tərəfi qeyri-konstruktiv mövqedən çıxış edərək həmin təkliflərlə razılaşmadı.

1998-ci ilin noyabrın 9-da həmsədrlər beynəlxalq hüquq normalarına zidd, həmçinin Azərbaycan üçün qətiyyə qəbul edilməz olan və danışıqların davam etdirilməsinə imkan yaratmayan üçüncü təklifi irəli sürdülər. Bu təklif dünya praktikasında mövcud olmayan “ümumi dövlət” ideyasına əsaslanırdı. Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev tərəfindən qətiyyətlə rədd edilən süni “ümumi dövlət” təklifi Azərbaycanın mənafeyinə zidd olmaqla yanaşı, ATƏT-in Budapeşt və Lissabon Zirvə toplantılarında qəbul edilən sənədlərə də etinasız yanaşılması demək idi.

“Ümumi dövlət” prinsipi nizamasalma prosesinə ciddi maneə törətməklə yanaşı münəqişənin həlli yollarına dair tərəflərin mövqeyindəki ziddiyyətləri daha da dərinləşdirdi. Nəticədə, danışıqlar prosesində bir durğunluq yarandı və münəqişənin nizama salınması istiqamətində müsbət irəliləyiş əldə etmək mümkün olmadı. Həmsədrlər tərəfindən irəli sürülən və sonuncu olan “Ümumi dövlət” ideyası iflasa uğradıqdan sonra Minsk qrupu praktik olaraq dalana dayandı.

Azərbaycan və Ermənistan prezidentləri arasında aparılan birbaşa danışıqlar. Münəqişənin nizama salınması istiqamətində aparılan danışıqlar prosesinə təkan vermək üçün 1999-cu il aprelın 26-da ABŞ-in təşəbbüsü ilə Vaşinqtonda Azərbaycan və Ermənistan prezidentləri arasında artıq yeni formatda birbaşa danışıqlara başlandı və ATƏT-in Minsk qrupu tərəfindən danışıqların bu formatı bəyənilədi. Lakin bu görüşün nəticəsində də nizamasalma prosesində konkret irəliləyiş əldə edilmədi.

2001-ci ilin yanvarın 26-da Parisdə əvvəlcə Marini sarayında, martın 5-də isə Yelisey sarayında aparılan danışıqlar daha sonra aprelin 4-6-da ABŞ-ın Florida ştatının Ki-Uest şəhərində Minsk qrupunun həmsədrlərinin iştirakı ilə davam etdirildi. İki dövlətin prezidentləri arasında intensiv keçirilən və sonradan “Paris prinsipləri” adını almış bu danışıqlarda əvvəllər irəli sürülmüş 3 təklifin (“paket”, “mərhələli” və “ümumi dövlət”) tərəfləri qane edən məqamlarının ümumiləşdirilməsi nəzərdə tutulurdu.

Danışıqların “Praqa prosesi” adını almış növbəti mərhələsi. Daha sonra 2002-ci ilin mart ayında ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrləri regiona səfəri zamanı danışıqların Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin şəxsi nümayəndələri səviyyəsində davam etdirilməsini təklif etdilər. Bu təklif hər iki dövlət tərəfindən qəbul edildi və danışıqlar bu formatda Praqada davam etdirildi. Mahiyyətcə “mərhələli həll” planını özündə əks etdirən Praqa formatının Azərbaycan tərəfindən dəstəklənməsinə baxmayaraq, Ermənistan tərəfinin Dağlıq Qarabağın statusu məsələsini yenidən ilkin şərt kimi müzakirə olunmasını irəli sürməsindən sonra danışıqlar prosesi yenidən dalana dayandı.

Bu dövrdə, ATƏT-in Minsk Qrupu çərçivəsində aparılan danışıqlar və qurumla qarşılıqlı əməkdaşlıq ümummilli lider Heydər Əliyevin həyata keçirdiyi Azərbaycanın xarici siyasət kursunun prioritet istiqamətlərindən birinə çevrilmişdir. Yalnız onu qeyd etmək kifayətdir ki, 1993-2003-cü illər ərzində Azərbaycanın dövlət başçısı Heydər Əliyev Ermənistan Prezidenti ilə 23, ATƏT-in rəhbərliyi və Minsk qrupunun nümayəndələri ilə 150-yə qədər görüş keçirmişdir.

2004-cü il aprelin 16-dan başlayaraq Praqada Azərbaycan və Ermənistan xarici işlər nazirləri səviyyəsində danışıqlar yenidən bərpa olundu. Sonradan “Praqa prosesi” adlandırılan danışıqların bu mərhələsində 2005-ci ilin yayına qədər iki dövlətin xarici işlər nazirləri 11 görüş keçirərək münaqişənin nizama salınmasına dair sülh planının yeni variantının detallarını müzakirə etdilər. Münaqişənin nizama salınmasına dair aparılan danışıqların “Praqa prosesi” adını almış variantının əsas elementləri ondan ibarət idi ki, burada nizamlanmanın “mərhələli həll” variantının detalları müzakirə obyektinə çevrilmişdi. 2004-2006-cı illərdə münaqişənin nizamlanması istiqamətində aparılan danışıqlarda Ermənistanın qeyri-konstruktiv mövqedən çıxış etməsi “Praqa prosesi”nin yenidən dalana dayanmasına və danışıqların nəticəsiz qalmasına gətirib çıxartdı.

Madrid sənədinə çevrilən Baza prinsipləri ətrafında aparılan danışıqlar prosesi. Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizama salınması prosesini sürətləndirmək üçün baza prinsipləri 2007-ci il noyabrın sonunda Madriddə tərəflərə təqdim olundu. Bundan sonra, 2008-ci il iyunun 5-də Sankt-Peterburqda, noyabrın 2-də Moskvada, 2009-cu il yanvarın 28-də Sürixdə, mayın 7-də Praqada, iyunun 4-də Sankt-Peterburqda, iyulun 17-18-də Moskvada, oktyabrın 8-9-da Kişinyovda, noyabrın 22-də Münhendə, 2010-cu il yanvarın 25-də Soçidə, iyunun 17-də Sankt-Peterburqda, oktyabrın 27-də Həştərxanda, 2011-ci il martın 5-də Soçidə, iyunun 24-də Kazanda, 2012-ci il yanvarın 25-də Soçidə, 2013-cü il noyabrın 19-da Vyanada, 2014-cü il avqustun 10-da Soçidə, sentyabrın 4-də Nyu-Portda, oktyabrın 27-də Parisdə və 2015-ci il dekabrın 19-da Berndə Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin 19 görüşü keçirilmişdir. Bu görüşlərdən 10-u Rusiya prezidentinin vasitəçiliyi ilə keçirilmişdir.

Görüşlər zamanı aparılan danışıqların mahiyyəti haqqında verilən məlumatlarda bildirilir ki, son beş ildə “Praqa prosesi” çərçivəsində işlənilməsi başlanılan və Madrid sənədinə çevrilən baza prinsipləri mövcuddur. Bu prinsiplərin bəziləri üzrə müəyyən razılaşma əldə edilmişdir. Lakin hazırda prezidentlər səviyyəsində müzakirə olunan bir neçə prinsip üzrə anlaşma hiss olunsa da, bəzi mühüm prinsiplər ətrafında tərəflərin mövqeyində ziddiyyətlər qalmaqdadır. Bu kontekstdə bütün məsələlərə dair ümumi razılıq əldə olunduqdan sonra yekun hər hansı bir sənədin qəbul ediləcəyi bildirilir.

2009-cu ilin iyulun 10-da “Böyük səkkizlər”in İtaliyanın Akvil şəhərində keçirilən toplantısında ABŞ, Rusiya və Fransa prezidentləri Dağlıq Qarabağ problemini də müzakirə etdilər. Sonda hər üç prezidentin münaqişə ilə bağlı qəbul etdikləri birgə bəyanatda həmsədrələrə Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinə Baza Prinsiplərinə dair son təkliflərin əks olunduğu, yəni 2007-ci il noyabrın 29-da açıqlanmış Madrid təklifləri üzrə yeni versiyayı təqdim etməyi tapşırıdılar.

2010-cu il yanvarın 25-də Rusiyanın vasitəçiliyi ilə Soçidə Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin növbəti görüşü zamanı münaqişənin nizama salınması istiqamətində danışıqlar ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrələrinin 2009-cu ilin dekabr ayında təklif etdiyi yenilənmiş Madrid prinsipləri əsasında aparılmışdır. Bu danışıqlardan sonra Azərbaycan

tərəfi Madrid prinsipləri əsasında verilən bu təklifi qəbul etmiş, Ermənistan isə verilən təklifə münasibət bildirmək üçün iki həftə vaxt istəmişdi. Ancaq keçən dövr ərzində Ermənistan həmsədrlərin təklifinə rəsmən heç bir cavab verməmiş və vaxt uzatmaq taktikasından istifadə etmişdir.

2010-cu il iyunun 26-da ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədri olan ölkələrin prezidentlərinin “Böyük səkkizlərin” Torontoda keçirilən sammitində qəbul etdikləri birgə bəyanatda münaqişə tərəflərinə təqdim olunmuş yenilənmiş Madrid prinsiplərinə istinad edilir. Bu prinsiplərə görə bəyanatda göstərilirdi ki, Ermənistan qoşunları işğal edilmiş rayonlardan çıxmalı, qaçqınlar öz yurdlarına qayıtmalı, münaqişə bölgəsində sülhməramlı qüvvələr yerləşdirilməli, Dağlıq Qarabağa özünüidarəetmə imkanı yaradan aralıq status verilməli, yekun statusun müəyyənləşdirilməsi isə növbəti mərhələdə müzakirə edilib həyata keçirilə bilər.

2011-ci il mayın 25-də “Böyük səkkizlik” ölkələrinin Fransanın Dویل şəhərində keçirilən sammiti çərçivəsində son üç ildə artıq 3-cü dəfə ABŞ, Rusiya və Fransa prezidentləri Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizama salınmasına dair birgə bəyanatla çıxış etdilər. Bəyanatda ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədri olan ölkələrin prezidentləri Ermənistan və Azərbaycan liderlərini “iyun ayında keçiriləcək Ermənistan-Azərbaycan sammitində (Kazan görüşü nəzərdə tutulur – müəllif) siyasi iradə nümayiş etdirməyə və Əsas Prinsipləri (Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin tənzimlənməsinin Əsas Baza Prinsipləri) üzərində işi tamamlamağa” çağırmışlar.

Ümumiyyətlə, Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin nizama salınması istiqamətində aparılan danışıqların tarixinə nəzər salsaq, qeyd edə bilərik ki, 1992-ci ildən beynəlxalq təşkilatların və böyük dövlətlərin vasitəçilik səyləri ilə yanaşı, 1999-cu ilin aprelindən başlayaraq yeni formada da addımlar atılmışdır. Bu, Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin birbaşa dialoqunun aparılması olmuşdur. Həmin vaxtdan indiyə qədər iki respublikanın prezidentləri Moskvada, Vaşinqtonda, Cenevrədə, Yaltada, İstanbulda, Davosda, Nyu-Yorkda, Minskə, Parisdə, Ki-Üestdə, Soçidə, Kişinyovda, Praqada, Strasburqda, Varşavada, Astanada, Kazanda, Rambuyədə, Buxarestdə, Sankt-Peterburqda, Sürixdə, Münhendə, Həştərxanda, Vyanada, Soçidə, Nyu-Portda, Parisdə, Berndə və habelə iki respublikanın sərhədi – Səderəkdə 50-çox görüş keçirmişlər.

Ancaq çox ağır və çətin keçən danışıqlar zamanı Azərbaycan tərəfi öz haqlı mövqeyini müdafiə edərkən bir sıra çətinliklərlə qarşılaşır.

Çünki münaqişə başlayandan keçən dövr ərzində aparılan danışıqlarda təcavüzkar Ermənistan qeyri-konstruktiv mövqedən çıxış edərək işğalçılıq siyasətindən əl çəkmir. Digər tərəfdən isə, dünya birliyinin “ikili standartlar” prinsipindən çıxış etməsi, BMT və ATƏT kimi beynəlxalq təşkilatların öz təklif və qətnamələrini həyata keçirmək üçün konkret fəaliyyət göstərməməsi danışıqlar prosesində irəliləyişin əldə olunmasına maneə törədir. Buna baxmayaraq, Azərbaycan dövləti beynəlxalq təşkilatların, xüsusilə də münaqişəni dinc vasitələrlə nizama salmaq üçün fəaliyyət göstərən ATƏT-in sülhyaratma təkliflərinə hörmətlə yanaşaraq onun işində müntəzəm və əməli şəkildə iştirak edir. Təkcə onu qeyd etmək kifayətdir ki, Azərbaycanın Prezidenti İlham Əliyev keçən dövr ərzində ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri ilə 80-dən çox görüş keçirmiş və bu da münaqişənin nizama salınması istiqamətində aparılan danışıqlarda Azərbaycanın ilk növbədə sülh variantına üstünlük verdiyinə sübutdur.

1992-ci ildən – 2015-ci ilə qədər, yəni 23 il ərzində ATƏT-in Minsk qrupuna 6 ölkədən ümumilikdə 30 nəfər sədrlik (həmsədrlik) etmişdir: İtaliya – 1 nəfər; İsveç – 1 nəfər; Finlandiya – 1 nəfər; ABŞ – 11 nəfər; Fransa – 9 nəfər; Rusiya – 7 nəfər. Çox təəssüf ki, yarandığı vaxtdan etibarən ATƏT-in Minsk qrupunun qəbul etdiyi sənədlərdə Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün, sərhədlərinin toxunulmazlığının, suverenliyinin bərpasının zəruriliyi bildirilsə də, indiyə qədər bu qurumun fəaliyyəti sülh prosesində arzu olunan nəticəni verməmişdir. Buna səbəb bir tərəfdən Ermənistan Respublikasının qeyri-konstruktiv mövqedən çıxış edərək işğalçılıq siyasətini davam etdirməsi, digər tərəfdən beynəlxalq təşkilatların, xüsusilə, münaqişənin dinc vasitələrlə nizama salınması üçün əsas rol oynayan ATƏT-in Minsk qrupunun qarşılıqlı güzəşt prinsipini üstün tutaraq təcavüzkarla təcavüzə məruz qalanı eyniləşdirməsidir. Bundan istifadə edən Ermənistan Respublikası ərazi ələ keçirmək məqsədilə başladığı təcavüz üçün daşdığı məsuliyyətdən qaçmağa can atır. Dağlıq Qarabağ ermənilərinin münaqişədə iştirak edən tərəf kimi tanınmasını bütün vasitələrlə Azərbaycana qəbul etdirməyə çalışır.

Bununla yanaşı, keçən dövr ərzində ATƏT çərçivəsində yaradılan Minsk qrupu və bu qrupa həmsədrlik edən ABŞ, Fransa və Rusiya kimi böyük dövlətlər münaqişənin ədalətli həll olunmasında məsuliyyət daşımamış və təcavüzkarla qarşı heç bir təzyiq göstərmək niyyətində olmamışlar. Belə ki, Minsk qrupunun həmsədrləri münaqişənin həllinə yox, dondurulmasına çalışırlar. Onların bugünkü fəaliyyətinə nəzər salsaq,

həmsədrlər Ermənistana nəinki təzyiq etmirlər, hətta danışıqların imitasiyası ilə məşğul olan təcavüzkarı qoruyaraq müdafiə edirlər. Yəni, ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrləri, işğal faktını qəbul etmək istəmirlər. Onların mövqeyi Ermənistanın status-kvonu qoruyub saxlamaq siyasəti ilə üst-üstə düşür.

Bundan əlavə, münaqişədə Ermənistanın Azərbaycana təcavüzündən birbaşa danışmadan, işğal etdiyi ərazilərdən çıxmasını tələb etmədən və qəbul edilən sənədlərdə bu barədə heç nə demədən münaqişənin ədalətli həlli yolunda müsbət irəliləyişə nail olmaq çətindir. Eyni zamanda, təcavüzkar Ermənistana qarşı heç bir əməli tədbirin görülməməsi ATƏT-in nüfuzuna xələl gətirməklə bərabər, onun tərkibində yaradılan Minsk qrupuna olan ümidləri də heçə endirmişdir.

Bundan başqa, Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzünün genişlənməsi ilə əlaqədar BMT Təhlükəsizlik Şurasının 822, 853, 874 və 884 sayılı qətnamələri, eləcə də Təhlükəsizlik Şurası sədrinin qəbul etdiyi 7 bəyanatda Azərbaycanın ərazi bütövlüyü, suverenliyi və sərhədlərinin toxunulmazlığının zəruriliyi bildirilir. BMT Təhlükəsizlik Şurasının sənədlərində işğalçı qüvvələrin işğal etdikləri Azərbaycan ərazilərindən dərhal çıxması qeyd olunsa da, bu sənədlər qəbul edilərkən Şuranın üzvü olan böyük dövlətlər, xüsusilə də ABŞ, Rusiya, Fransa nümayəndələri Ermənistanın təcavüzkar dövlət kimi tanınmasına razılıq verməyərək münaqişənin atəşkəs və danışıqlar yolu ilə həll olunmasına üstünlük verdilər.

Beləliklə, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin dinc vasitələrlə aradan qaldırılması sahəsində BMT və dünya birliyinin göstərdiyi səylər Ermənistan Respublikasının açıq-aşkar hərbi işğalçılıq mövqeyi tutması ucbatından təsirli nəticələr verməmişdir. BMT-nin regionda sülhpərvərlik fəaliyyətinin uğursuzluqlarının başlıca səbəbi məhz Azərbaycan Respublikasına qarşı Ermənistan Respublikasının birbaşa təcavüzü faktının etiraf olunmaması ilə bağlıdır.

Ermənistan Respublikası BMT Nizamnaməsinin 1-ci və 2-ci maddələrində və ATƏT-in Yekun Aktında ifadə olunmuş beynəlxalq hüququn əsas prinsiplərini kobud şəkildə pozmasına baxmayaraq, adı çəkilən nüfuzlu beynəlxalq təşkilatların faktlar toplamaq sahəsində çoxsaylı missiyaları öz nəticələrini çıxararkən Ermənistan silahlı qüvvələrinin münaqişədə bilavasitə iştirakını etiraf etməkdən çəkinir və ya bunu etmək istəmirlər. Halbuki BMT Təhlükəsizlik Şurasının məlum qətnamələri və Təhlükəsizlik Şurası sədrinin bəyanatlarında və sonralar digər beynəlxalq təşkilatların məlum sənədlərində Ermənistan Respublikasının münaqişədə

bu və ya başqa formada iştirakı etiraf olunmuş, təcavüz faktları öz əksini tapmışdır. Bu isə beynəlxalq cinayətdir və BMT Baş Məclisinin 1974-cü ildə keçirilən 29-cu sessiyasında təcavüzün istənilən forması (birbaşa, yaxud dolayısı ilə) hərbi cinayət elan edilmişdir.

Ona görə də böyük dövlətlər müasir beynəlxalq münasibətlər üçün təhlükəli olan təcavüzkarın qarşısını almaq istəyirlərsə, BMT Nizamnaməsinin VII fəslinə müvafiq surətdə, qəti praktik addımlar atmalı və Ermənistanı beynəlxalq birliyin iradəsinə tabe etdirməlidirlər.

Münaqişənin beynəlxalq hüquqi aspektləri. Ermənistanın Azərbaycana qarşı açıq-aşkar təcavüzü bütün beynəlxalq hüquq norma və prinsiplərinə ziddir. Belə ki, dünyada sülhün və təhlükəsizliyin təminatçısı olan BMT Nizamnaməsinin 1-ci maddəsinin 1-ci bəndində təşkilatın əsas vəzifəsi kimi “beynəlxalq sülhü qorumaq və bu məqsədlə təcavüz hərəkətlərinə və ya sülhün pozulmasına yönəlmiş digər pozuntulara qarşı təsirli kollektiv tədbirlər həyata keçirmək” nəzərdə tutulur. Nizamnamə nəinki təcavüzü, həm də dövlətlərarası münasibətlərdə qüvvə və ya hədə tətbiq etməni də qadağan edir (2-ci maddənin 2-ci bəndi), dövlətlər arasında baş verə biləcək hər cür mübahisələri ancaq dinc vasitələrlə həll etməyi tələb edir (2-ci maddənin 3-cü bəndi).

Təcavüz aktının baş verməsilə təcavüzə məruz qalmış dövlət BMT Nizamnaməsinin 39-cu maddəsinə uyğun olaraq BMT Təhlükəsizlik Şurası qarşısında təcavüzkar dövlətin məsuliyyəti məsələsini qoyur. Təcavüz anlayışının müddəalarının birində göstərilən faktın olması kifayət edir ki, Təhlükəsizlik Şurası təcavüzkarla qarşı Nizamnamənin VI-VII fəsilələrinə uyğun olaraq məcburiyyət tədbirləri görsün. BMT Baş Məclisinin 1967-ci il 18 dekabr tarixli 2330 (XXII) sayılı qətnamə layihəsində təcavüz hərəkətlərinin qarşısını almaq və BMT Nizamnaməsinə uyğun olaraq beynəlxalq sülhü və təhlükəsizliyi qorumaq, eləcə də təsirli tədbirlər həyata keçirmək üçün təcavüz anlayışının mahiyyəti öz əksini tapmışdır.

1974-cü il dekabrın 14-də BMT Baş Məclisinin XXIX sessiyasının 3314 (XXIX) sayılı qətnaməsində ilk dəfə olaraq təcavüz anlayışının mahiyyəti və məzmunu açıqlandı, ona beynəlxalq hüquqi qiymət verildi. 8 maddədən ibarət olan qətnamədə təcavüzün nədən ibarət olması müəyyənləşdirildi.

1-ci maddədə göstərilirdi ki, bir dövlət tərəfindən digər dövlətin suverenliyinə, ərazi bütövlüyünə və siyasi müstəqilliyinə qarşı silahlı qüvvə

tətbiq edilməsi BMT Nizamnaməsinə ziddir və təcavüzkarlıq hesab olunur.

2-ci maddədə deyilir ki, dövlətin BMT Nizamnaməsini pozaraq birinci olaraq silahlı qüvvə tətbiq etməsi təcavüz aktına sübutdur.

3-cü maddədə: a) bir dövlətin silahlı qüvvələrinin digər dövlətin ərazisinə müdaxilə və ya hücum etməsi, yaxud müvəqqəti xarakter daşmasından asılı olmayaraq hər hansı bir hərbi işğal və ya müdaxilə nəticəsində ərazinin ilhaqı; b) bir dövlətin silahlı qüvvələri tərəfindən digər dövlətin ərazisinin bombardman edilməsi; c) bir dövlət tərəfindən və ya onun adından, silahlı qüvvələrin, qeyri-nizami dəstələrin və ya muzdluların göndərilməsi və s. təcavüz aktı kimi qiymətləndirilir.

Qətnamənin 5-ci maddəsində göstərilir ki, heç bir siyasi, iqtisadi, hərbi və ya başqa mülahizələr təcavüzə haqq qazandıra bilməz; təcavüz beynəlxalq sülhə, əmin-amanlığa qarşı cinayətdir və bu cinayəti törədənlər beynəlxalq məsuliyyət daşımalıdırlar; təcavüz nəticəsində ərazi əldə edilməsi və yaxud hər hansı mənfəət qazanılması qeyri-qanunidir. Ermənistan Respublikası tərəfindən qətnamədəki hər hansı bir bəndin, ümumiyyətlə əksər maddələrin pozulması belə bir nəticəyə gəlməyə imkan verir ki, bu, əsl təcavüz hərəkətləridir.

Ermənistanın bu təcavüzkarlığı BMT Nizamnaməsində nəzərdə tutulan öz müqəddəratını təyin etmək hüququnun həyata keçirilməsi deyil, Nizamnamənin 2-ci maddəsinin 4-cü bəndinin kobud şəkildə pozulması – başqa dövlətin ərazi bütövlüyünə və siyasi müstəqilliyinə qarşı zor işlədilməsi deməkdir. Bunu belə bir fakt da təsdiq edir ki, Ermənistan parlamenti bütün beynəlxalq hüquq normalarını kobudcasına pozaraq, hətə 1989-cu ildə Azərbaycan Respublikasının Dağlıq Qarabağ bölgəsinin Ermənistana birləşdirilməsi, yəni qonşu dövlətin ərazisinin bir hissəsinin ilhaq olunması haqqında qeyri-qanuni qərar qəbul etmiş və bu qərarın indi də qüvvədə qalması Ermənistanın Azərbaycana qarşı dövlət səviyyəsində ərazi iddiasında olmasına sübutdur.

Ümumiyyətlə, Ermənistan Respublikası bütün beynəlxalq hüquqi sənədləri, xüsusilə BMT Nizamnaməsinin I və II maddələrində, 1970-ci il 24 oktyabr tarixli beynəlxalq hüququn prinsipləri haqqında bəyannamədə, eləcə də 1975-ci il 1 avqust tarixli ATƏM/ATƏT-in Helsinki Yekun Aktında ifadə olunmuş beynəlxalq hüququn əsas prinsiplərini kobudcasına pozmuşdur. Bununla yanaşı, Ermənistan başqa dövlətlərin ərazisində yaşayan erməni icmalarının hüquqlarını müstəqil xalqların əsas kütləsinin

hüquqları ilə qəsdən qarışdırır və müstəqil dövlətlərin ərazi bütövlüyünə münasibətdə erməni etnik qruplarının hüquqlarına əsassız üstünlük verir. Beynəlxalq hüquq normalarının bu cür ermənisayaq təfsiri dövlətlərin ərazi bütövlüyü və sərhədlərin pozulmasının qeyri-mümkünlüyü haqqında 1990-cı il noyabrın 21-də qəbul edilmiş yeni Avropa üçün Paris Xartiyasına da tamamilə ziddir və qəbuledilməzdir. Bundan əlavə, beynəlxalq hüquqa görə soyqırımı sülh və insanlıq əleyhinə yönələn əməldir və ən ağır cinayət hesab edilir. Bu barədə BMT Baş Məclisinin 1948-ci il 9 dekabr tarixli 260 (III) sayılı qətnaməsi qəbul edilmiş və 1961-ci ildən qüvvəyə minən “Soyqırımı cinayətinin qarşısının alınması və cəzalandırılması haqqında” konvensiyada soyqırımı cinayətinin hüquqi əsası təsbit olunmuşdur.

Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzü zamanı həmin konvensiyada təsbit edilmiş soyqırımı cinayətini təşkil edən bütün əməllər azərbaycanlılara qarşı tətbiq olunmuşdur. Bu işğalçı dövlətin yürütdüyü təcavüzkar siyasət 20 ildən artıqdır ki, dünya ictimaiyyətinin gözü qarşısında baş verir. Ona görə də Azərbaycan dövləti bu konvensiyanı rəhbər tutaraq, Ermənistan Respublikasına qarşı BMT-nin Beynəlxalq Məhkəməsində iddia qaldırmaq üçün bütün hüquqi əsaslara malikdir.

Bununla yanaşı, münaqişənin dinc vasitələrlə nizama salınması istiqamətində bütün beynəlxalq təşkilatların qəbul etdiyi sənədlər də Azərbaycanın mövqeyinin bir daha gücləndirilməsi və məsələnin beynəlxalq hüquq prinsipləri əsasında həllinin təsdiqlənməsi deməkdir. Bu baxımdan, BMT Təhlükəsizlik Şurasının qəbul etdiyi 4 qətnamə, ATƏT, Avropa Şurası və İslam Əməkdaşlıq Təşkilatının qərarları da əhəmiyyətlidir və Azərbaycanın ədalətli mövqeyinin beynəlxalq səviyyədə müdafiəsi üçün hüquqi əsasdır. Son zamanlar isə Avropa Parlamenti və NATO-nun Zirvə toplantılarında qəbul olunan qərarlarda birmənalı şəkildə Azərbaycanın ərazi bütövlüyü dəstəklənir və işğala son qoyulması bildirilir.

Münaqişənin nizama salınması istiqamətində Azərbaycan dövlətinin mövqeyi. Ümummilli lider Heydər Əliyev tərəfindən müəyyənləşdirilmiş prinsiplərə sadıq qalan Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev ölkəmizin xarici siyasətinin əsas prioritet istiqamətlərindən biri olan Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin yalnız beynəlxalq hüququn norma və prinsipləri çərçivəsində Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün təmin edilməsi şərti ilə nizama salınmasının vacibliyini bildirmiş və beynəlxalq təşkilatların bu sahədə səylərini gücləndirməsinin zəruriliyini bəyan etmişdir.

Münaqişənin nizama salınması üçün aparılan danışıqlar prosesində Ermənistan tərəfi ermənilərin öz müqəddəratını təyin etmə prinsipini əsas gətirərək Dağlıq Qarabağın müstəqil dövlət kimi tanınmasına çalışır. Ancaq ermənilər öz müqəddəratını təyin etmə hüququndan hələ XX əsrin əvvəllərində ən yüksək səviyyədə istifadə edərək, özlərinin müstəqil dövlətini – Ermənistan Respublikasını yaratmışlar. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev öz çıxışlarında da dəfələrlə bəyan etmişdir ki, bugünkü Ermənistan dövləti 1918-ci ildə qurularəkən tarixi Azərbaycan torpaqlarında, İrəvan xanlığı və Zəngəzur mahalı ərazilərində yaradılmışdır.

Dağlıq Qarabağ bölgəsinin erməniləri isə digər ölkələrdə yaşayan ermənilər kimi, Azərbaycanda yaşayan milli azlıqlardan biridirlər. Beynəlxalq hüquq normalarına görə milli azlıqlar öz müqəddəratlarını təyin edə bilərlər (internal self-determination). Lakin bu, müstəqillik formasında ola bilməz. Çünki müstəqil dövlətin ərazisində yaşayan milli azlıqların belə hüquqları yoxdur. Eyni zamanda, xalqların öz müqəddəratını təyin etmə məsələsi beynəlxalq hüququn əsas prinsiplərindən olan ərazi bütövlüyü prinsipini pozmamalı, bu prinsipə ziddiyyət təşkil etməməlidir. Bu baxımdan, ermənilərin öz müqəddəratını təyin etmə hüququnu bəhanə etməsi beynəlxalq hüquq normalarının, xüsusilə, dövlətlərin suveren bərabərliyi, zor işlətməmək və zor işlətməklə hədələməmək, sərhədlərin toxunulmazlığı, dövlətlərin ərazi bütövlüyü, mübahisələri dinc yolla nizama salmaq və başqa dövlətlərin daxili işlərinə qarışmamaq və beynəlxalq hüquqi öhdəlikləri vicdanla yerinə yetirmək kimi ATƏT-in Helsinki prinsiplərinin kobud şəkildə pozulması deməkdir.

Bundan əlavə, Ermənistan münaqişənin nizama salınması üçün aparılan danışıqlarda Dağlıq Qarabağın erməni icmasının tərəf kimi iştirakının təmin olunmasını istəyir. Ancaq bu tələb də əsassızdır və beynəlxalq hüquq prinsiplərinə uyğun deyil. Çünki Dağlıq Qarabağ ermənilərinin müstəqil tərəf kimi danışıqlarda iştirakı məsələsi nəinki ATƏT-in Minsk qrupunun mandatına ziddir, eyni zamanda 2008-ci ilin sonunda Moskvada imzalanmış məlum bəyannamədə də açıq şəkildə bildirilir ki, münaqişənin nizamlanması istiqamətində aparılan danışıqlar prosesində yalnız Azərbaycan və Ermənistan tərəfləri iştirak edə bilər.

Dağlıq Qarabağın Azərbaycanın əzəli torpağı və ayrılmaz tərkib hissəsi olduğunu dəfələrlə bəyan edən Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev Ermənistan rəhbərinin Moskva bəyannaməsini tərəf kimi imzaladığını

vurğulamaqla yanaşı, danışıqların Ermənistanla Azərbaycan arasında aparıldığını və bunun beynəlxalq format olduğunu bildirərək qeyd etmişdir ki, əgər Dağlıq Qarabağ münaqişə tərəfi olsaydı, onda Ermənistan tərəfi bəyannaməni imzalamazdı.

Bununla yanaşı, dövlət başçısı İlham Əliyev bəyan etmişdir ki, yalnız Dağlıq Qarabağın azərbaycanlı əhalisi oraya, o cümlədən Şuşaya qayıtdıqdan sonra status məsələsi müzakirə oluna bilər. Heç şübhəsiz ki, bütün bunlar Azərbaycanın ərazi bütövlüyü çərçivəsində həllini tapmalı və gələcəkdə Dağlıq Qarabağın azərbaycanlı və erməni icmaları yüksək muxtariyyət şəraitində, Azərbaycan dövlətinin tərkibində yaşamalıdır. 2008-ci il noyabrın 2-də Moskvada Rusiya, Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin birgə imzaladığı bəyannamədə də münaqişənin ərazi bütövlüyü çərçivəsində həlli nəzərdə tutulur. 2009-cu il dekabrın 5-də ATƏT-in xarici işlər nazirlərinin Afinada keçirilən görüşündə qəbul edilmiş sənəd də məhz bu yanaşmanı təsdiq edir.

Buna görə də, Ermənistan, ilk növbədə, Dağlıq Qarabağın Azərbaycanın tərkib hissəsi olduğunu qəbul etməli, işğalçılıq siyasətinə son qoymalı, sonra isə münaqişənin nizamlanmasının variantları barədə öz mövqeyini bildirməlidir. Münaqişənin nizama salınması prosesində Azərbaycan dövləti və onun başçısı ilk növbədə sülh variantına üstünlük verir. Lakin Prezident İlham Əliyev Azərbaycan xalqı və dövlətinin bu işğal, etnik təmizləmə siyasəti və torpaqlarımızın müvəqqəti olaraq itirilməsi ilə heç vaxt barışmayacağını bildirməklə yanaşı, öz torpaqlarımızı azad etmək üçün tam əsasımızın olduğunu və bunun beynəlxalq hüquq normaları ilə təsdiq edildiyini vurğulamışdır (BMT Nizamnaməsinin 51-ci maddəsi).

Azərbaycan Prezidenti münaqişənin siyasi və hüquqi tərəflərindən başqa, məsələnin praktiki tərəfinin də Azərbaycanın xeyrinə olduğunu və bu gün Ermənistanı Azərbaycan ilə müqayisə etməyin mümkün olmadığını bəyan etmişdir. Dövlət başçısı İlham Əliyev Ermənistanın kommunikasiyalardan kənarda qalan, asılı vəziyyətdə olan, başqa ölkələrin və dairələrin ianəsi ilə güclə yaşayan bir dövlət olduğunu bildirməklə yanaşı, Azərbaycanın dinamik inkişaf edən və öz resurslarına arxalanan bir ölkə olduğunu vurğulayaraq Ermənistanda əhalinin ölkədən kütləvi şəkildə köçdüyünü və demoqrafiya məsələsini də unutmamağı xatırlatmışdır.

Bu faktı da qeyd etmək vacibdir ki, etnik təmizləmə nəticəsində hazırda Ermənistan mono-etnik, yəni milli azlıqların yaşamadığı dövlətə

çevrilmişdir. Bununla yanaşı, bu gün özünü təcrid vəziyyətinə salmış Ermənistan əhalisinin sayı durmadan azalır. BMT İnkişaf Proqramının himayəsi altında çap olunmuş İnsan Potensialının İnkişafı haqqında məruzədə göstərilir ki, hər il Ermənistanı 23-27 min adam tərk edir. XX əsrin 80-ci illərinin sonunda 3,7 milyon əhalinin yaşadığı Ermənistanda əhalinin 1,5 milyondan çoxu (ümumi əhalinin 40%-i) müstəqillik dövründə aclıq, işsizlik, səfalət ucbatından xarici ölkələrə mühacirət etmiş və bu proses indi də davam etməkdədir.

Artıq 20 ildən çoxdur ki, təcavüzkar Ermənistan aparılan danışıqlar prosesində həmişə qeyri-konstruktiv mövqedən çıxış edərək hər dəfə bu prosesi süni surətdə uzatmağa çalışır. Lakin Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün heç vaxt aparılan danışıqların mövzusu olmadığını və bundan sonra da olmayacağını daim vurğulayan dövlət başçısı İlham Əliyev bildirmişdir: “Biz danışıqları sadəcə olaraq danışıqlar naminə aparmayacağıq. Danışıqların imitasiyası ilə məşğul olmaq üçün Ermənistana imkan verməyəcəyik. Biz o vaxta qədər danışıqlar aparacağıq ki, ərazi bütövlüyümüzü bu yolla bərpa edə biləcəyimizə ümidimiz qalacaqdır. Əgər görsək ki, bu mümkün deyil, onda Azərbaycan dövləti hərbi yoldan istifadə edərək öz ərazi bütövlüyünü bərpa edəcəkdir”. Ona görə də müxtəlif vaxtlarda Azərbaycanı danışıqlar prosesini pozan və güzəştə getməyən tərəf kimi göstərməyə cəhd edən Ermənistanla bu günə qədər danışıqlar aparılmasının özü təcavüzkar dövlət üçün Azərbaycan tərəfindən edilən bir güzəştdir.

Hazırda münaqişənin nizama salınması prosesi Azərbaycanın xarici siyasətinin əsas istiqamətlərindən biri kimi müəyyənləşdirilmişdir. Aparılan danışıqların gedişi konfidensial səciyyə dəşisə də, Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev bu gün danışıqlar masası üzərində bütün işğal edilmiş Azərbaycan torpaqlarının qaytarılması və məcburi köçkünlərin öz doğma yurdlarına qayıdışı məsələlərinin mövcudluğunu bildirmişdir. Bununla yanaşı, Ermənistanın danışıqlar prosesini süni şəkildə uzatdığını və bu taktikanın heç bir perspektivinin olmadığını söyləyən dövlət başçısı İlham Əliyev nə bu gün, nə on il, nə də yüz il sonra Dağlıq Qarabağın müstəqil olmayacağını vurğulamışdır.

Bu səbəbdən Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev dəfələrlə bəyan etmişdir ki, Azərbaycan torpağında ikinci erməni dövlətinin yaradılmasına Azərbaycan dövləti və xalqı heç vaxt imkan verməyəcək. Dağlıq Qarabağa yalnız Azərbaycanın tərkibində hər hansı bir status verilə bilər. Lakin bu

Azərbaycanın ərazi bütövlüyü çərçivəsində mümkündür. Bu prinsipdən kənarda heç bir məsələnin həll oluna bilməyəcəyini bildirən dövlət başçısı Azərbaycanın bununla əlaqədar öz prinsipial mövqeyindən geri çəkilməyəcəyini bəyan etmişdir.

Münaqişənin nizama salınmasında Azərbaycanın tutduğu mövqe birmənalıdır. Problem yalnız Azərbaycanın ərazi bütövlüyü və ölkəmizin beynəlxalq səviyyədə tanınmış sərhədləri çərçivəsində həllini tapmalıdır. Bu mövqe beynəlxalq hüquq normaları və prinsipləri, BMT Nizamnaməsi, Helsinki Yekun Aktı və münaqişənin nizamlanması istiqamətində qəbul edilmiş çoxsaylı beynəlxalq sənədlərə əsaslanır. Bununla yanaşı, Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev bizim tarixi ədaləti, ərazi bütövlüyümüzü bərpa edəcəyimizə əminliyini bir daha bəyan etmişdir: “Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi yalnız Azərbaycanın beynəlxalq birlik tərəfindən tanınan ərazi bütövlüyü çərçivəsində öz həllini tapmalıdır. Ondan sonra biz azərbaycanlılar əlbəttə ki, bütün qədim torpaqlarımıza qayıdacağıq – İrəvana da, Göyçəyə, Zəngəzur mahalına da. Bütün bunlar bizim qədim torpaqlarımızdır. Gənc nəsil də bunu bilməlidir ki, bizim torpaqlarımız sadəcə olaraq bugünkü müstəqil Azərbaycan torpaqları deyil. Biz o torpaqlara da qayıtmalıyıq və qayıdacağıq”.

**İSTİFADƏ EDİLMİŞ VƏ TÖVSIYƏ OLUNAN MƏNBƏ,
ƏDƏBİYYAT VƏ İNFORMASIYA RESURSLARININ
SİYAHISI**

Azərbaycan dilində

1. Abdullayev Ə. Ermənistanın Azərbaycana qarşı hərbi təcavüzü və Heydər Əliyevin sülh strategiyası. Bakı, 1999, 156 s.
2. Abdullayev Ə. Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzkarlıq siyasəti (XIX əsrin axırı – XX əsr). Bakı, 1998, 324 s.
3. Abdullayev Ə. Ermənistanın Azərbaycana təcavüzkarlıq siyasəti tarixindən. Bakı, 1995, 164 s.
4. Abdullayev V. Azərbaycan yeni diplomatiya məkanında. Bakı, 2000, 234 s.
5. Abdullayev V. Müstəqilliyimizin strategiyası. Bakı, 2002, 414 s.
6. Abışov V. Azərbaycanlıların soyqırımı (1917-1918-ci illər). Bakı, 2007, 163 s.
7. Axundov N. Qarabağ salnamələri. Bakı, 1989, 232 s.
8. Axundova E. Heydər Əliyev: şəxsiyyət və zaman. II hissə: 1969-1982. Bakı, 2007, 784 s.
9. Arslanoğlu C. Erməni zülmü 1919-1930-cu illərdə. – “Xəzər” jur., Bakı, 1990, № 3, s.19-28.
10. Arzumanlı V. Tarix siyasətin, siyasət tarixin dili ilə. Bakı, 1999, 442 s.
11. Arzumanlı V., Həbibov V., Muxtarov K. 1918-ci il qırğınları. Bakı, 1995, 90 s.
12. Arzumanlı V., İsmayilov İ., Muxtarov K. Deportasiya. Bakı, 1998, 280 s.
13. Arzumanlı V., Mustafa N. Tarixin qara səhifələri. Deportasiya. Soyqırım. Qaçqınlıq. Bakı, 1998, 280 s.
14. Aslanlı A. Qarabağ problemi. Tarixi, mahiyyəti, həll prosesi. Bakı, 2009, 112 s.
15. Aşırılı A. Qafqaz İslam Ordusunun Qarabağ Hərəkəti (1918-ci il dövrü mətbuatının materialları əsasında) – “Qarabağ dünən, bu gün və sabah” Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin 90 ilyinə həsr olunmuş 7-ci elmi-əməli konfransın materialları. Bakı, 2008, s.5-14.
16. Aşırılı A. Türkün Xocalı soyqırımı. Bakı, 2005, 152 s.
17. ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrliyi. Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin

- aradan qaldırılmasına dair hərtərəfli saziş. – “Azərbaycan” qəz., 21 fevral 2001-ci il.
18. ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrliyi. Dağlıq Qarabağ silahlı münaqişəsinin dayandırılması haqqında saziş. – “Azərbaycan” qəz., 21 fevral 2001-ci il.
 19. ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrliyi. Dağlıq Qarabağ silahlı münaqişəsinin hərtərəfli həllinin prinsipləri haqqında. – “Azərbaycan” qəz., 21 fevral 2001-ci il.
 20. Avropa Şurası və Azərbaycan. Sülh, əmin-amanlıq və demokratiya naminə. Bakı, 2001, 239 s.
 21. Azərbaycan – ABŞ strateji tərəfdaşlığın yeni üfüqləri. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Amerika Birləşmiş Ştatlarına rəsmi səfəri. Bakı, 2006, 110 s.
 22. Azərbaycan 2003: inkişaf strategiyasında yeni mərhələ. Bakı, 2005, 520 s.
 23. Azərbaycan beynəlxalq aləmdə /Azərbaycan Respublikasının Prezidenti H.Əliyevin 1993-1998-ci illərdə xarici ölkələrə səfərlərinə dair materiallar/. I-V cildlər. Bakı, 1996-1999 (c.1, 1996, 270 s.; c.2, 1997, 761 s.; c.3, 1998, 776 s.; c.4, 1999, 520 s.; c.5, 1999, 476 s.).
 24. Azərbaycan BMT ailəsində. Bakı, 2000, 342 s.
 25. Azərbaycan Cümhuriyyəti. Sənədlər və materiallar. 1918-1920-ci illər. Bakı, 1998, 336 s.
 26. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Ensiklopediyası. İki cildə. I cild. Bakı, 2004, 440 s.
 27. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Ensiklopediyası. İki cildə. II cild. Bakı, 2005, 472 s.
 28. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti. Biblioqrafiya /Tərtib edən: Anar İsgəndərov/. Bakı, 1998, 52 s.
 29. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin xarici siyasəti: sənədlər məcmuəsi. Bakı, 2009, 352 s.
 30. Azərbaycan xalqına qarşı 1918-ci il mart soyqırımı: sənədlər toplusu: 3 cildə. I cild: “26 Bakı komissarları”nın əsl tarixi. Bakı, 2009, 776 s.
 31. Azərbaycan xalqına qarşı 1918-ci il mart soyqırımı: sənədlər toplusu: 3 cildə. II cild, 1-ci kitab. Gəncə quberniyasında soyqırımı. 1918-1920-ci illər. Bakı, 2011, 460 s.
 32. Azərbaycan xalqına qarşı 1918-ci il mart soyqırımı: sənədlər toplusu: 3 cildə. II cild, 2-ci kitab. İrəvan quberniyasında soyqırımı. 1918-1920-ci illər. Bakı, 2011, 456 s.

33. Azərbaycan xalqına qarşı 1918-ci il mart soyqırımını: sənədlər toplusu: 3 cild. III cild: Xatirələr. Bakı, 2010, 448 s.
34. Azərbaycan İslam Konfransı təşkilatı sıralarında: İslam Konfransı Təşkilatının Kasablanka (1994), Tehran (1997), Məkkə (2005) və Dakar (2008) zirvə görüşləri və Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 33-cü Bakı sessiyasının (2006) materialları əsasında. Bakı, 2008, 484 s.
35. Azərbaycan Milli Ensiklopediyası. 25 cild. "Azərbaycan" cildi. Bakı, 2007, 884 s.
36. Azərbaycan Parlamenti və beynəlxalq təşkilatlar (Azərbaycan və İngilis dillərində). Bakı, 2004, 420 s.
37. Azərbaycan Respublikası 1991-2001. Bakı, 2001, 280 s.
38. Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyinin cari arxivi (1992-2001-ci illər).
39. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərman və sərəncamları. Bakı, 1996, 230 s.
40. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Müstəqilliyi haqqında Konstitusiya Aktı. 18 oktyabr 1991-ci il. – Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin məlumatı, 31 oktyabr 1991-ci il. Bakı, 1991, № 19-20 (848-849), s.26.
41. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı, 2004, 48 s.
42. Azərbaycan Respublikasının qanunları. Bakı, 1996, 256 s.
43. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin ATƏM-in üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının Budapeşt Zirvə görüşündə çıxışı, 6 dekabr 1994-cü il – "Azərbaycan" qəz., 7 dekabr 1994-cü il.
44. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin ATƏT-in üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının Lissabon Zirvə görüşündə nitqi, 2 dekabr 1996-cı il. – "Azərbaycan" qəz., 5 dekabr 1996-cı il.
45. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin ATƏT-in üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının İstanbul Zirvə görüşündə nitqi, 18 noyabr 1999-cu il. – "Azərbaycan" qəz., 20 noyabr 1999-cu il.
46. Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin ATƏT-in Lissabon Zirvə görüşü başa çatdıqdan dərhal sonra mətbuat konfransında Bəyanatı, 3 dekabr 1996-cı il. – "Azərbaycan" qəz., 5 dekabr 1996-cı il.
47. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin ATƏT-in Lissabon Zirvə toplantısının yekunları ilə əlaqədar respublika ictimaiyyətinin nümayəndələri ilə görüşdə nitqi, 6 dekabr 1995-ci il. – "Azərbaycan" qəz., 7 dekabr 1995-ci il.

48. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Baş Məclisinin 49-cu sessiyasındakı çıxışı. 29 sentyabr 1994-cü il. – “Azərbaycan” qəz., 30 sentyabr 1994-cü il.
49. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin BMT-nin 50 illiyi yubileyi ilə əlaqədar BMT Baş Məclisinin xüsusi təntənəli iclasında çıxışı, 22 oktyabr 1995-ci il. – “Azərbaycan” qəz., 24 oktyabr 1995-ci il.
50. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin Kremldə MDB dövlət başçıları şurasının iclasında bəyanatı. – “Azərbaycan” qəz., 16 aprel 1994-cü il.
51. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin görüşündən sonra bəyanatı, Cenevrə, 22 avqust 1999-cu il. – “Azərbaycan” qəz., 24 avqust 1999-cu il.
52. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Azərbaycanlıların soyqırımı haqqında Fərmanı, 26 mart 1998-ci il. – “Azərbaycan” qəz., 27 mart 1998-ci il.
53. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin “1948-1953-cü illərdə azərbaycanlıların Ermənistan SSR ərazisindəki tarixi-etnik torpaqlarından kütləvi surətdə deportasiyası haqqında” Fərmanı, 18 dekabr 1997-ci il. – “Azərbaycan” qəz., 19 dekabr 1997-ci il.
54. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 20 Yanvar faciəsinin 10-cu ildönümü haqqında Fərmanı, 16 dekabr 1999-cu il. – “Azərbaycan” qəz., 16 dekabr 1999-cu il.
55. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin səlahiyyətlərini həyata keçirən Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin Sədri Heydər Əliyevin BMT Təhlükəsizlik Şurasının sədrinə yazılı müraciəti, 26 iyul 1993-cü il. – “Azərbaycan” qəz., 27 iyul 1993-cü il.
56. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin səlahiyyətlərini həyata keçirən Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin Sədri Heydər Əliyevin BMT Təhlükəsizlik Şurasının sədrinə və BMT-nin Baş katibinə məktubu, 18 avqust 1993-cü il. – “Azərbaycan” qəz., 19 avqust 1993-cü il.
57. Ermənistan silahlı qüvvələrinin Azərbaycan Respublikasının ərazisinə yeni hücumları və təcavüzü ilə bağlı Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin milli televiziya və radio ilə xalqa müraciəti, 2 noyabr 1993-cü il. – “Azərbaycan” qəz., 3 noyabr 1993-cü il.
58. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin Xocalı

- soyqırımının onuncu ildönümü ilə əlaqədar Azərbaycan xalqına müraciəti. – “Azərbaycan” qəz., 26 fevral 2002-ci il.
59. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin Xocalı soyqırımının 11-ci ildönümü ilə əlaqədar Azərbaycan xalqına müraciəti. – “Azərbaycan” qəz., 26 fevral 2003-cü il.
60. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Xocalı soyqırımının ildönümü ilə əlaqədar Azərbaycan xalqına müraciəti. – “Azərbaycan” qəz., 25 fevral 2004-cü il.
61. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Xocalı soyqırımının ildönümü ilə əlaqədar Azərbaycan xalqına müraciəti. – “Azərbaycan” qəz., 24 fevral 2005-ci il.
62. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Xocalı soyqırımının 15-ci ildönümü ilə əlaqədar Azərbaycan xalqına müraciəti. – “Azərbaycan” qəz., 24 fevral 2007-ci il.
63. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin 31 mart azərbaycanlıların soyqırımı günü münasibətilə Azərbaycan xalqına müraciəti. – “Azərbaycan” qəz., 31 mart 1999- cu il.
64. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin Azərbaycan XXI əsrin və üçüncü minilliyin ayrıcında, yeni 2001-ci il yeni əsr və üçüncü minillik münasibəti ilə Azərbaycan xalqına müraciəti – “Azərbaycan” qəz., 30 dekabr 2000.
65. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin 31 mart azərbaycanlıların soyqırımı günü münasibətilə Azərbaycan xalqına müraciəti. – “Azərbaycan” qəz., 28 mart 2001-ci il.
66. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin Milli Məclisin iclasında nitqi. 23 fevral 2001-ci il. – “Azərbaycan” qəz., 24 fevral 2001-ci il.
67. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin Milli Məclisin iclasında yekun nitqi. 24 fevral 2001-ci il. – “Azərbaycan” qəz., 27 fevral 2001-ci il.
68. Avropa Şurası Parlament Assambleyasında Azərbaycan Parlamenti nümayəndə heyətinin rəhbəri, Milli Məclisin deputatı İlham Əliyevin Azərbaycan Dövlət Televiziyasına müsahibəsi. – “Xalq qəzeti”, 24 sentyabr 2001-ci il.
69. Avropa Şurası Parlament Assambleyasında Azərbaycan Parlamenti nümayəndə heyətinin rəhbəri, Milli Məclisin deputatı İlham Əliyevin çıxışı. – “Xalq qəzeti”, 25 sentyabr 2001-ci il.

70. Azərbaycan Respublikasının Baş naziri İlham Əliyevin BMT Baş Məclisinin 58-ci sessiyasında çıxışı, 24 sentyabr 2003-cü il. – “Azərbaycan” qəz., 25 sentyabr 2003-cü il.
71. Avropa Şurası Parlament Assambleyasında Azərbaycan Parlamenti nümayəndə heyətinin rəhbəri, Milli Məclisin deputatı İlham Əliyevin AŞ PA-nın sessiyasında çıxışı. – “Azərbaycan” qəz., 26 aprel 2001-ci il.
72. Avropa Şurası Parlament Assambleyasında Azərbaycan Parlamenti nümayəndə heyətinin rəhbəri, Milli Məclisin deputatı İlham Əliyevin erməni jurnalistinə müsahibəsi. – “Azərbaycan” qəz., 29 sentyabr 2001-ci il.
73. Avropa Şurası Parlament Assambleyasında Azərbaycan Parlamenti nümayəndə heyətinin rəhbəri, Milli Məclisin deputatı İlham Əliyevin Strasburqdan Azərbaycan televiziyasına birbaşa müsahibəsi. – “Azərbaycan” qəz., 27 sentyabr 2001-ci il.
74. Avropa Şurası Parlament Assambleyasında Azərbaycan Parlamenti nümayəndə heyətinin rəhbəri, Milli Məclisin deputatı İlham Əliyevin müsahibəsi. – “Azərbaycan” qəz., 30 yanvar 2001-ci il.
75. Avropa Şurası Parlament Assambleyasında Azərbaycan Parlamenti nümayəndə heyətinin rəhbəri, Milli Məclisin deputatı İlham Əliyevin Strasburqda Türkiyənin NTV kanalında müsahibəsi. – “Azərbaycan” qəz., 26 aprel 2001-ci il.
76. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin AŞ PA-nın yaz sessiyasında çıxışı, 29 aprel 2004-cü il. – “Azərbaycan” qəz., 1 may 2004-cü il.
77. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Bratislavada “Daha geniş Avropaya doğru: yeni gündəlik” mövzusunda keçirilən beynəlxalq konfransda çıxışı, 17 mart 2004-cü il. – “Azərbaycan” qəz., 23 mart 2004-cü il.
78. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Brüsseldə “Avropa Birliyi və Azərbaycan – tərəfdaşlıq üçün yeni üsullar” mövzusunda keçirilən siyasi brifinqdə nitqi, 19 may 2004-cü il. – “Azərbaycan” qəz., 22 may 2004-cü il.
79. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 31 mart azərbaycanlıların soyqırımı günü münasibətilə Azərbaycan xalqına müraciəti.- “Azərbaycan” qəz., 30 mart 2004-cü il.
80. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 31 mart azərbaycanlıların soyqırımı günü münasibətilə Azərbaycan xalqına müraciət.- “Azərbaycan” qəz., 30 mart 2005-ci il.

- 81.** Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 31 mart azərbaycanlıların soyqırımı günü münasibətilə Azərbaycan xalqına müraciət. – “Azərbaycan” qəz., 28 mart 2006-cı il.
- 82.** Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 31 mart azərbaycanlıların soyqırımı günü münasibətilə Azərbaycan xalqına müraciət. – “Azərbaycan” qəz., 29 mart 2007-ci il.
- 83.** Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 31 mart azərbaycanlıların soyqırımı günü münasibətilə Azərbaycan xalqına müraciəti. – “Azərbaycan” qəz., 29 mart, 2008-ci il.
- 84.** Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Astanada ATƏT-in üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının VII sammitində çıxışı, 1 dekabr 2010-cu il. – “Azərbaycan” qəz., 2 dekabr 2010-cu il.
- 85.** Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin BMT Baş Məclisinin 59-cu sessiyasında çıxışı, 24 sentyabr 2004-cü il. – “Azərbaycan” qəz., 26 sentyabr 2004-cü il.
- 86.** Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin BMT Baş Məclisinin 65-ci sessiyasında çıxışı, 23 sentyabr 2010-cu il. – “Azərbaycan” qəz., 25 sentyabr 2010-cu il.
- 87.** Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Türkdilli ölkələrin dövlət başçılarının VIII Zirvə görüşündə nitqi. – “Respublika” qəz., 19 noyabr 2006-cı il.
- 88.** Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Əbu-Dabi televiziyasına müsahibəsi. – “Respublika” qəz., 24 noyabr 2006-cı il.
- 89.** Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin “Fıqaro” qəzetinə müsahibəsi. – “Respublika” qəz., 30 yanvar 2007-ci il.
- 90.** Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Almaniyanın Konrad Adenauer Fondu tərəfindən təşkil olunmuş “Azərbaycan XXI əsrdə – inkişaf və perspektivlər” mövzusunda müzakirələrdə nitqi. – “Azərbaycan” qəz., 20 fevral 2007-ci il.
- 91.** Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Almaniyanın “Deutsche Welle” teleradio kanalına müsahibəsi. – “Azərbaycan” qəz., 21 fevral 2007-ci il.
- 92.** Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Fransanın “La Lettre Diplomatique” jurnalına müsahibəsi. – “Azərbaycan” qəz., 18 may 2007-ci il.
- 93.** Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Yaponiyanın

- ”Nikkey” (“Nihon Kedzay Şimbun”) qəzetinin müxbirinə müsahibəsi. – “Azərbaycan” qəz., 17 iyun 2007-ci il.
94. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Ermənistanın ölkəmizə hərbi təcavüzü nəticəsində doğma torpaqlarından didərgin düşmüş soydaşlarımızın problemləri müzakirə olunan müşavirədə giriş və yekun nitqi. – “Azərbaycan” qəz., 5 sentyabr 2007-ci il.
95. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Litvada çıxan “Verslo zinios”/“Business news” və “Verslo klase”/“Business class” jurnalının müxbirlərinə müsahibəsi. – “Azərbaycan” qəz., 13 sentyabr, 2007-ci il.
96. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Türk dövlət və cəmiyyətlərinin XI dostluq, qardaşlıq və əməkdaşlıq qurultayında nitqi – “Azərbaycan” qəz., 18 noyabr 2007-ci il.
97. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin “İnterfaks” agentliyinə müsahibəsi. – “Azərbaycan” qəz., 21 mart 2008-ci il.
98. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Xalq Cümhuriyyətinin 90 illik yubileyinə həsr olunmuş mərasimdə nitqi. – “Azərbaycan” qəz., 28 may 2008-ci il.
99. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Azərbaycan Parlamentinin 90 illik yubileyinə həsr olunmuş təntənəli yığıncağında nitqi – “Azərbaycan” qəz., 20 iyun 2008-ci il.
100. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin “Reyters” agentliyinə müsahibəsi. – “Azərbaycan” qəz., 24 fevral 2009-cu il.
101. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin sədrliyi ilə Təhlükəsizlik Şurasının iclasında nitqi. – “Azərbaycan” qəz., 7 aprel 2009-cu il.
102. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Rusiyanın “Vesti” kanalına və İTAR-TASS agentliyinə müsahibəsi. – “Azərbaycan” qəz., 21 aprel 2009-cu il.
103. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Avropa Siyasi Mərkəzində görüş zamanı nitqi. – “Azərbaycan” qəz., 2 may 2009-cu il.
104. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 28 may – Respublika günü münasibəti ilə rəsmi qəbulda nitqi. – “Azərbaycan” qəz., 28 may 2009-cu il.
105. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Fransanın MDB ölkələrində akkreditə olunan səfirlərinin qəbulunda müraciəti. – “Azərbaycan” qəz., 3 iyul 2009-cu il.

106. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Rusiya Dövlət Televiziya kanalının "Vesti v subbotu" verilişinə müsahibəsi. – "Azərbaycan" qəz., 7 iyul 2009-cu il.
107. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Londonda Kral Beynəlxalq Münasibətlər İnstitutunda təşkil olunmuş görüşdə nitqi. – "Azərbaycan" qəz., 17 iyul 2009-cu il.
108. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Azərbaycan Televiziyasına müsahibəsi. – "Azərbaycan" qəz., 10 oktyabr 2009-cu il.
109. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Bakıda məcburi köçkünlər üçün tikilmiş yaşayış binaları kompleksinin açılış mərasimində çıxışı. – "Azərbaycan" qəz., 18 noyabr 2009-cu il.
110. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Goranboyda məcburi köçkünlər üçün salınmış yeni qəsəbənin açılışında çıxışı. – "Azərbaycan" qəz., 21 noyabr 2009-cu il.
111. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin və Türkiyənin Baş naziri Rəcəb Tayyib Ərdoğanın mətbuat konfransı. – "Respublika" qəz., 18 may 2010-cu il.
112. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 28 may – Respublika günü münasibəti ilə rəsmi qəbulda nitqi. – "Azərbaycan" qəz., 28 may 2010-cu il.
113. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin İstanbulda Azərbaycan jurnalistlərinə müsahibəsi. – "Azərbaycan" qəz., 9 iyun 2010-cu il.
114. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin İslam İnkişaf Bankı Qrupunun 35 illik toplantısının açılış mərasimində nitqi. – "Azərbaycan" qəz., 24 iyun, 2010-cu il.
115. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Azərbaycan Respublikası Dağlıq Qarabağ bölgəsinin azərbaycanlı icmasının mərkəzi qərargahının açılışında nitqi. – "Azərbaycan" qəz., 7 iyul 2010-cu il.
116. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin və Türkiyə Prezidenti Abdullah Gülün mətbuat konfransı. – "Respublika" qəz., 17 avqust 2010-cu il.
117. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Ukrayna Milli Telekompaniyasına, bu ölkənin "Profil-Ukrayna" jurnalına və "Den" qəzetinə müsahibəsi. – "Respublika" qəz., 30 oktyabr 2010-cu il.

118. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Milli Qəhrəman Mübariz İbrahimov və baş leytenant Fərid Əhmədovun vida mərasimində nitqi. – “Xalq qəzeti”, 8 noyabr 2010-cu il.
119. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Goranboyda məcburi köçkünlər üçün salınmış yaşayış məhəlləsinin açılışında çıxışı.- “Azərbaycan” qəz., 11 fevral 2011-ci il.
120. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Rusiyanın “Mir” Dövlətlərarası Teleradio Şirkətinə müsahibəsi. – “Azərbaycan” qəz., 17 fevral 2011-ci il.
121. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Ümumrusiya Dövlət Teleradio Verilişləri Yayım Şirkətinin “Rossiya-24” – Rusiya informasiya telekanalına müsahibəsi. – “Azərbaycan” qəz., 13 aprel 2011-ci il.
122. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin “Euronews” televiziyasına müsahibəsi. – “Azərbaycan” qəz., 25 iyun 2011-ci il.
123. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin “Əl-Cəzirə” telekanalına müsahibəsi. – “Azərbaycan” qəz., 13 oktyabr 2011-ci il.
124. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Azərbaycanın BMT Təhlükəsizlik Şurasına qeyri-daimi üzv seçilməsi münasibəti ilə Bəyanatı. – “Azərbaycan” qəz., 25 oktyabr 2011-ci il.
125. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Taxtakörpü ərazisində Laçın rayonundan olan 552 məcburi köçkün ailəsi üçün yeni yaşayış qəsəbəsinin açılışında nitqi- “Azərbaycan” qəz., 25 dekabr, 2011-ci il.
126. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin İTAR-TASS-ın baş direktorunun birinci müavini Mixail Qusmana, İTAR-TASS agentliyi və “Rossiya 24” telekanalı üçün müsahibəsi. – “Azərbaycan” qəz., 28 dekabr, 2011-ci il.
127. Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin 1990-cı il yanvarın 20-də Bakıda törədilmiş faciəli hadisələr haqqında Qərarı, 29 mart 1994-cü il. – “Azərbaycan” qəz., 30 mart 1994-cü il
128. Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin Azərbaycanın mədəni sərvətlərinin dağıdılması və mənimsənilməsi ilə əlaqədar bəyanatı. 19 aprel 2002.- “Dirçəliş-XXI əsr” jurnalı, №50, 2002, s.25-26.
129. Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin Azərbaycanlıların soyqırımı günü ilə əlaqədar bəyanatı. – “Azərbaycan” qəz., 2 aprel 1998.

130. Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həll olunması prosesinə aid məsələnin müzakirəsinə həsr edilmiş iclası. – “Azərbaycan” qəz., 24, 25, 27 fevral 2001-ci il.
131. Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin Xocalı soyqırımını (genosidi) günü haqqında qərarı. – “Azərbaycan” qəz., 25 fevral 1994-cü il.
132. Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin dünya parlamentlərinə və beynəlxalq təşkilatlara müraciəti, 24 fevral 1995-ci il. – “Azərbaycan” qəz., 25 fevral 1995-cü il.
133. Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin Xocalı soyqırımının 10-cu ildönümü ilə əlaqədar Bəyanatı, 26 fevral 2002-ci il. – “Azərbaycan” qəz., 27 fevral 2002-ci il.
134. Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin Xocalı soyqırımının 15 illiyi ilə əlaqədar Qərarı, 27 fevral 2007-ci il. – “Azərbaycan” qəz., 1 mart 2007-ci il.
135. Azərbaycan SSR Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində vəziyyəti normal hala salmaq tədbirləri haqqında Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət Heyətinin qərarı. – Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Məlumatı, 1989, №24, s.3-5.
136. Azərbaycan SSR DQMV-da vəziyyət haqqında Azərbaycan SSR Ali Sovetinin qərarı. – Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Məlumatı, 1989, №18, s. 8-9.
137. Azərbaycan SSR DQMV-da vəziyyəti normal hala salmaq üçün təxirəsalınmaz vəzifələr haqqında Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət Heyətinin qərarı. – Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Məlumatı, 1990, №1-2, s. 21.
138. Azərbaycan SSR-də inzibati ərazi dəyişilmələrini müvəqqəti dayandırmaq haqqında Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət Heyətinin qərarı. – Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Məlumatı, 1988, №13-14, s.6.
139. Azərbaycan SSR-in Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində vəziyyəti normal hala salmaq tədbirlər haqqında Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət Heyətinin 1989-cu il 4 dekabr tarixli qərarına dəyişikliklər edilməsi barəsində Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Rəyasət Heyətinin qərarı. – Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Məlumatı, 1990, №5, s. 2-3.
140. Azərbaycan SSR-nin Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində xüsusi idarə formasının tətbiq edilməsi haqqında SSRİ Ali Soveti Rəyasət

- Heyətinin qərarı, 12 yanvar 1989-cu il. – “Kommunist” qəz., 15 yanvar 1989-cu il.
141. Azərbaycan tarixi atlası /prof. Y.M.Mahmudovun rəhbərliyi və redaktəsi ilə/. Bakı, 2011, 55 s.
142. Azərbaycan tarixi xəritələri. Atlas. Bakı, 1994, 24 s.
143. Azərbaycan tarixi: dərslik. II cild: XX əsr. Bakı, 2009, 560 s.
144. Azərbaycan tarixi günbəgün. Bakı, 2008, 368 s.
145. Azərbaycan tarixi üzrə qaynaqlar. Tərtibçilər: S.Əliyarov, F.Mahmudov və b./. – Bakı, 1989, 328 s.
146. Azərbaycan tarixi. 7 cilddə. I cild (Ən qədimdən – b.e. III əsri). Bakı, 2007, 520 s.
147. Azərbaycan tarixi. 7 cilddə. II cild (III-V əsrin I r.). Bakı, 2007, 608 s.
148. Azərbaycan tarixi. 7 cilddə. III cild (XIII-XVIII əsrlər). Bakı, 2007, 592 s.
149. Azərbaycan tarixi. 7 cilddə. IV cild (XIX əsr). Bakı, 2007, 504 s.
150. Azərbaycan tarixi. 7 cilddə. V cild (1900-1920-ci illər). Bakı, 2008, 696 s. + 40 s. illüs.
151. Azərbaycan tarixi. 7 cilddə. VI cild (aprel, 1920 – iyun, 1941). Bakı, 2008, 568 s.+ 48 s. illüs.
152. Azərbaycan tarixi. 7 cilddə. VII cild (1941-2002-ci illər). Bakı, 2008, 608 s. + 80 s. illüs.
153. Azərbaycan tarixi. Ən qədim zamanlardan XX əsrə qədər. (Z.Bünyadov və Y.Yusifovun redaktəsilə). 1-ci cild. Dərslik. Bakı, 2007, 720 s.
154. Azərbaycan tarixi. Sənədlər və nəşrlər üzrə. Bakı, 1990, 384 s.
155. Azərbaycan və Avropa Şurası /Tərtibçi: Sədaqət Yusifova/. Bakı, 2009, 240 s.
156. Azərbaycan-ABŞ: dostluq və tərəfdaşlıq yollarında. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin Amerika Birləşmiş Ştatlarına işgüzar səfəri, 12-28 fevral 2000- ci il. Bakı, 2000, 162 s.
157. Azərbaycan-Böyük Britaniya: əməkdaşlıq və tərəfdaşlıq (1991-2001). Bakı, 2001, 449 s.
158. Azərbaycanın xarici siyasəti: sənədlər məcmuəsi. 2004. Bakı, 2009, I hissə. 798 s.
159. Azərbaycanın xarici siyasəti: sənədlər məcmuəsi. 2004. Bakı, 2009, II hissə. 1015 s.

160. Azərbaycanın xarici siyasəti: sənədlər məcmuəsi. 2005. Bakı, 2009, I hissə. 631 s.
161. Azərbaycanın xarici siyasəti: sənədlər məcmuəsi. 2005. Bakı, 2009, II hissə. 687 s.
162. Azərbaycanın xarici siyasəti: sənədlər məcmuəsi. 2006. Bakı, 2008, I hissə. 847 s.
163. Azərbaycanın xarici siyasəti: sənədlər məcmuəsi. 2006. Bakı, 2009, II hissə. 439 s.
164. Azərbaycanın xarici siyasəti: sənədlər məcmuəsi. 2007. Bakı, 2009, II hissə. 1038 s.
165. Azərbaycanın xarici siyasəti: sənədlər məcmuəsi. 2008. Bakı, 2009, I hissə. 655 s.
166. Azərbaycanın xarici siyasəti: sənədlər məcmuəsi. 2008. Bakı, 2009, II hissə. 423 s.
167. Azərbaycanlıların Ermənistan SSR-dən deportasiyası: 1948-1953-cü illər: sənədlər toplusu / Депортация Азербайджанцев из Армянской ССР: 1948-1953 гг.: сборник документов / Azərbaycan Respublikasının Milli Arxiv İdarəsi; məsul red. A. Ə. Paşayev.- Bakı, 2013, 784 s.
168. Azərbaycanlıların soyqırımı haqqında (8 dildə). Bakı, 1998, 120 s.
169. Azərbaycanlıların soyqırımı: tarixin qanlı salnaməsi. I cild. /Kitabın ideya rəhbəri: akademik R. Mehdiyev, redaktor: professor Ə.Həsənov, buraxılışa məsul: B. Sadıqov / Bakı, 2012, 448 s.
170. Azərbaycanlıların soyqırımı: tarixin qanlı salnaməsi. II cild. /Kitabın ideya rəhbəri: akademik R. Mehdiyev, redaktor: professor Ə.Həsənov, buraxılışa məsul: B. Sadıqov / Bakı, 2012, 424 s.
171. Azərbaycan-Rusiya, Россия – Азәрбајджан, 1992-2002: Sənədlər toplusu, Сборник документов. Azərbaycan Respublikası XİN: Rusiya Federasiyasının Bakıdakı səfirliyi, Bakı, 2002 (Azərbaycan və rus dillərində), 589 s.
172. Azərbaycan-Rusiya: dostluq və əməkdaşlıq münasibətlərinin inkişafında yeni mərhələ: Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin Rusiyaya rəsmi səfəri. Bakı, 1997, 164 s.
173. Azərbaycan-Türkiyə əlaqələri və Heydər Əliyev: 1991- 2001. I k. Bakı, 2002, 180 s.
174. Azərbaycan-Türkiyə: dostluq, qardaşlıq, strateji əməkdaşlıq:

- Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin Türkiyəyə rəsmi səfəri / tərt.: Ş. Şahməmmədov, O. Sadıqov/. Bakı, 1997, 200 s.
175. Azərinform məlumat verir, bildirir, təkzib edir (Tərtib edəni A.Şərifov). Bakı, 1991, 112 s.
176. Babaoğlu H. Dünya siyasəti və beynəlxalq münasibətlər. Bakı, 2010, 568 s.
177. Babaoğlu H. Azərbaycan beynəlxalq münasibətlərin aktoru kimi (siyasi, ideoloji və diplomatik məsələlər). Bakı, 2007, 515 s.
178. Balayev A. Dağlıq Qarabağ problemi: Mərhələlər, nəticələr, həqiqətlər (siyasi xronika). – “Açıq söz” jur., Bakı, 1990, s.2-20.
179. Berls Robert. ABŞ-dakı erməni lobbisi Ermənistanın uzunmüddətli maraqlarına xidmət edirmi? – “Dirçəliş – XXI əsr“ jur., № 18, avqust 1996, s. 72-73.
180. Birlikdə yeni əsrə doğru. Azərbaycan Respublikası Prezidenti Heydər Əliyevin ABŞ-da rəsmi səfəri, 27 iyul -7 avqust 1997-ci il, Bakı, 1997, 415 s.
181. Bizi əsirlikdən qurtarın. Bakı, 2006, 680 s.
182. Boran Əziz. Azərbaycan qaçqınları (1918-1920-ci illər) – “Qarabağ dünən, bu gün və sabah” Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin 90 illiyinə həsr olunmuş 7-ci elmi-əməli konfransın materialları. Bakı, 2008, s.50-64.
183. Boran Əziz. Xocalı soyqırımı: səbəbləri, həyata keçirilməsi üsulları və nəticələri. Bakı, 2008, 224 s.
184. Bünyadov Z. Azərbaycan VII-IX əsrlərdə. Bakı, 2007, 424 s.
185. Cavadov Q. XIX əsrdə Azərbaycanın etnik xəritəsinə dair (Birinci məqalə). – “Elturan”jur., 1994, № 1-2 (5), s.27-31.
186. Çaladze T. Qarabağ: müharibə üzlərdə: 1992-1994: cəbhə albomu. Bakı, 2004, 199 s.
187. Çavçavadze İ. Erməni alimləri və fəryad edən daşlar /tərc. V. Quliyev; red. S. Ağayev/. Bakı, 1995, 80 s.
188. Çəmənəminli Y. Xarici siyasətimiz. Bakı, 1993, 51 s.
189. Çəmənəminli Y. Müstəqilliyimizi istəyiriksə. Bakı, 1994, 72 s.
190. Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti xalq deputatları Soveti sessiyasının keçirilməsinin qadağan edilməsi haqqında Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət Heyətinin qərarı. – Azərbaycan SSR Ali Sovetini Məlumatı, 1990, №7, s. 2.

191. Dağlıq Qarabağ: hadisələrin xronikası (1988-1994, toplayan və tərtib edənlər: Vahabov F., Axundov V., Qasımov E.). Bakı, 2002, 89 s.
192. Dağlıq Qarabağ: Zəka qalib gələcək /sənədlər və materiallar/. Bakı, 1989, 464 s.
193. Dağlıq Qarabağda, Azərbaycan SSR-də və Ermənistan SSR-də hadisələr barəsində müttəfiq respublikaların müraciətləri ilə əlaqədar tədbirlər haqqında SSRİ Ali Soveti Rəyasət Heyətinin 1988-ci il 23 mart tarixli qərarını həyata keçirmək tədbirləri barəsində Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət Heyətinin qərarı. – Azərbaycan SSR Ali Sovetin Məlumatı, 1988, №7, s.3.
194. Deportasiya. Toplu. Bakı, 1998, 440 s.
195. Didərginlər: 1918-1920, 1948-1952, 1988-1989. Bakı, 1990, 384 s.
196. DQMV Xalq Deputatları Sovetinin 1988-ci il 12 iyul tarixli qərarını ləğv etmək haqqında Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət Heyətinin qərarı. – Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Məlumatı, 1988, №13-14, s.2-3.
197. DQMV xüsusi idarə formasının tətbiqindən irəli gələn tədbirlər haqqında Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət Heyətinin fərmanı. – Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Məlumatı, 1989, №1-2, s. 4-5.
198. DQMV-da Konstitusiyaya zidd tədbir haqqında Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət Heyətinin qərarı. – Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Məlumatı, 1989, №15-16, s.8.
199. DQMV-da vəziyyəti normallaşdırmaq tədbirləri haqqında Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin qərarı. – Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin Məlumatı, 1991, №4 (833), s.19.
200. Dövlət başçılarının Helsinki görüşü. Helsinki, 08-10 iyul 1992: Sənədlər və materiallar, Bakı, 1992, 40 s.
201. Dövlət idarəçiliyində varislik, novatorluq və dinamizm. İlham Əliyevin Prezidentlik fəaliyyətinin xronikası: rəsmi qəbul və səfərlərinin icmalı (2003-2006). I kitab /Tərtibçilər: S.Qəndilov, E.Əhmədov, E. Nəsirov/. Bakı, 2007, 916 s.
202. Dövlət idarəçiliyində varislik, novatorluq və dinamizm. İlham Əliyevin Prezidentlik fəaliyyətinin xronikası: rəsmi qəbul və səfərlərinin icmalı (2007-2008). II kitab /Tərtibçilər: S.Qəndilov, E.Əhmədov, E. Nəsirov/. Bakı, 2008, 754 s.
203. Dövlət idarəçiliyində varislik, novatorluq və dinamizm. İlham Əliyevin Prezidentlik fəaliyyətinin xronikası: rəsmi qəbul və

- səfərlərinin icmalı (2008-2010). III kitab /Tərtibçilər: U. Ələkbərov, E. Nəsirov, E.Əhmədov /. Bakı, 2013, 752 s.
204. Dövlət idarəçiliyində varislik, novatorluq və dinamizm. İlham Əliyevin Prezidentlik fəaliyyətinin xronikası: rəsmi qəbul və səfərlərinin icmalı (2011-2013). IV kitab /Tərtibçilər: U. Ələkbərov, E. Nəsirov, E.Əhmədov /. Bakı, 2013, 976 s.
205. Əhmədov E. Azərbaycanın xarici siyasəti: beynəlxalq təhlükəsizlik və əməkdaşlıq institutları ilə münasibətlər. Bakı, 2013, 452 s.
206. Əhmədov E. ATƏT-in Minsk qrupunun yaradılması və fəaliyyəti – “Hərbi bilik” jurnalı. Bakı, 1997, № 2, s.48-50.
207. Əhmədov E. Azərbaycanın Avroatlantik strukturlara integrasiyası NATO ilə əməkdaşlıq kontekstində – “Dövlət İdarəçiliyi”: nəzəriyyə və təcrübə. Elmi-nəzəri və praktiki jurnal. 2009, №1 (25), s.156-165.
208. Əhmədov E. Azərbaycanın Avropa İttifaqı ilə əməkdaşlığı Avroatlantik institutlara integrasiya prizmasında. – “Diplomatiya aləmi” jurnalı, № 29, 2010, s.51-56.
209. Əhmədov E. Azərbaycanın Avropaya integrasiyası prosesində Avropa Şurası ilə əməkdaşlığı. – “Dövlət İdarəçiliyi”: nəzəriyyə və təcrübə. Elmi-nəzəri və praktiki jurnal. 2010, №3 (31), s.157-166.
210. Əhmədov E. Azərbaycan Respublikasının Avropa təhlükəsizlik və əməkdaşlıq institutları ilə münasibətləri (1991-2011). – “Dövlət İdarəçiliyi”: nəzəriyyə və təcrübə. Elmi-nəzəri və praktiki jurnal. 2011, №4 (36), s.178-187.
211. Əhmədov E. Azərbaycanın BMT Təhlükəsizlik Şurasının qeyri-daimi üzvü seçilməsi ölkəmizin diplomatiya tarixində böyük nailiyyətdir. – “Xalq qəzeti”, 28 oktyabr 2011-ci il.
212. Əhmədov E. Azərbaycanın dinamik inkişafının mühüm mərhələsi (2003-2013-cü illər). – “Dövlət İdarəçiliyi”: nəzəriyyə və təcrübə. Elmi-nəzəri və praktiki jurnal. 2014, №1 (44), s. 209-218.
213. Əhmədov E. BMT və Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi (I məqalə) – “Hərbi bilik” jurnalı. Bakı, 1997, № 2, s.54-57.
214. Əhmədov E. BMT və Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi (II məqalə) – “Hərbi bilik” jurnalı. Bakı, 1997, № 4, s.44-48.
215. Əhmədov E. BMT və Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi (III məqalə) – “Hərbi bilik” jurnalı. Bakı, 1997, № 5, s.66-70.
216. Əhmədov E. Böyük dövlətlərin Qarabağ münaqişəsinə dair siyasəti. Namizədlik dissertasiyasının avtoreferatı. Bakı, 2001, 32 s.

217. Əhmədov E. Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizama salınması Azərbaycanın xarici siyasətində əsas prioritet istiqamətdir. – “Xalq qəzeti”, 3 dekabr 2009-cu il.
218. Əhmədov E. Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi Cənubi Qafqazda ən uzunmüddətli münaqişə kimi – “Qarabağ dünən, bu gün və sabah” 3-cü Ümumrespublika elmi-əməli konfransın materialları (25-26 may, 2004-cü il). Bakı, 2004, s.30-35.
219. Əhmədov E. Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi İslam Konfransı Təşkilatında – “Hərbi bilik” jurnalı. Bakı, 1998, № 1, s.94-98.
220. Əhmədov E. Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi və ATƏT (I məqalə) – “Hərbi bilik” jurnalı. Bakı, 1998, № 5, s.91-96.
221. Əhmədov E. Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi və ATƏT (II məqalə) – “Hərbi bilik” jurnalı. Bakı, 1998, № 6, s.94-97.
222. Əhmədov E. Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi və ATƏT (III məqalə) – “Hərbi bilik” jurnalı. Bakı, 1999, № 1, s.83-88.
223. Əhmədov E. Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinə dair ABŞ, Türkiyə və Rusiyanın siyasəti – “Qarabağ dünən, bu gün və sabah” Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin 90 illiyinə həsr olunmuş 7-ci elmi-əməli konfransın materialları. Bakı, 2008, s.79-92
224. Əhmədov E. Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin nizama salınması istiqamətində Azərbaycan diplomatiyasının fəaliyyəti. – “Dövlət İdarəçiliyi”: nəzəriyyə və təcrübə. Elmi-nəzəri və praktiki jurnal. 2004, №2 (6), s.137-147
225. Əhmədov E. Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin nizama salınması prosesində prezident Heydər Əliyevin fəaliyyəti – “XX-XXI: iki əsrin nadir dövlət xadimi və lideri” mövzusunda elmi sessiyanın materialları (22 aprel, 2003-cü il). Bakı, 2003, s.139-142.
226. Əhmədov E. Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin beynəlxalq-hüquqi aspektləri. – “Strateji təhlil” jurnalı, №1(2), aprel-iyun, 2011, s.93-108.
227. Əhmədov E. Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi BMT Təhlükəsizlik Şurasında. – “Xalq qəzeti”, 6 aprel 2010-cu il.
228. Əhmədov E. Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamasalınmasına dair aparılan danışıqların mərhələləri.- “Strateji təhlil” jurnalı, №6(7), aprel- iyun, 2013, s.63-83.
229. Əhmədov E. Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqi-

- şəsi: nizamlanmaya dair aparılan danışıqların nəticələri. – “Geostrategiya”jurnalı, №2(14), mart-aprel, 2013, s.20-24.
230. Əhmədov E. Ermənistanın Azərbaycana qarşı ərazi iddiaları və işğalçılıq siyasətinin nəticələri. – “Qarabağ dünən, bu gün və sabah” Qarabağ general-qubernatorluğunun 90 ilyinə həsr olunmuş 8-ci elmi-əmali konfransın materialları. Bakı, 2009, s.18-27.
231. Əhmədov E. Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzkarlıq siyasəti (təhlili xronika 1992, fevral-dekabr). – “Geostrategiya”jurnalı, № 6, avqust, 2011, s.34-43.
232. Əhmədov E. Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzkarlıq siyasəti (təhlili xronika 1988-1990). – “Geostrategiya”jurnalı, № 3, may, 2011, s.56-64.
233. Əhmədov E. Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzkarlıq siyasəti (təhlili xronika 1991-1992, fevral). – “Geostrategiya”jurnalı, № 4, iyun, 2011, s.58-65.
234. Əhmədov E. Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzkarlıq siyasəti və ATƏT. – “Diplomatiya aləmi” jurnalı, № 25, 2009, s.33-44.
235. Əhmədov E. Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzkarlıq siyasəti və ya ermənilər öz müqəddəratını neçə dəfə təyin etməlidirlər? – “Qarabağ”qəz., №№ 03- 11, 2011-ci il.
236. Əhmədov E. Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzkarlıq siyasətinin mərhələləri. – “Geostrategiya”jurnalı, № 2, aprel, 2011, s.70-76.
237. Əhmədov E. Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzü və Türkiyənin siyasəti – “Qarabağ dünən, bu gün və sabah” 9-cu Ümumrespublika elmi-əmali konfransın materialları (25-26 may,2010-cu il), Bakı, 2010, s.30-34.
238. Əhmədov E. Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü: təhlili xronika (1987-2011). Bakı, 2012, 912 s.
239. Əhmədov E. Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü və beynəlxalq təşkilatlar. Bakı, 1998, 137 s.
240. Əhmədov E. Heydər Əliyev: Şuşasız Qarabağ, Qarabağsız isə, Azərbaycan yoxdur. -“Xalq qəzeti”, 8,23 may 2010-cu il.
241. Əhmədov E. Heydər Əliyevin xarici siyasət kursu və Azərbaycanın diplomatik uğurları. – “Xalq qəzeti”, 14 iyul 2011-ci il.
242. Əhmədov E. XX əsrin sonunda Ermənistanın etnik təmizləmə, soyqırımını və işğalçılıq siyasətinin nəticələri. – “Qarabağ dünən, bu

- gün və sabah” 10-cu Ümumrespublika elmi-əməli konfransın materialları (25-26 may, 2011-ci il), Bakı, 2011, s.48-59.
243. Əhmədov E. İslam Konfransı Təşkilatı Ermənistanı təcavüzkar kimi tanıyan ilk və yeganə beynəlxalq təşkilatdır. – “Qarabağ dünən, bu gün və sabah”, 9-cu Ümumrespublika elmi-əməli konfransın materialları (25-26 may, 2010-cu il), Bakı, 2010, s.35-42.
244. Əhmədov E. Qarabağ münaqişəsində Rusiyanın mövqeyi və rolu. – “Qarabağ dünən, bu gün və sabah” 2-ci Ümumrespublika elmi-əməli konfransın materialları (27-28 may, 2003-cü il), Bakı, 2003, s.39-43.
245. Əhmədov E. Ermənistanın dövlət terrorizmi və Azərbaycana qarşı təcavüzkar siyasətinin nəticələri. – “Xalq qəzeti”, 12, 25 oktyabr 2012-ci il.
246. Əhmədov E. Şuşanın tarixi, siyasi və hərbi-strateji əhəmiyyəti. – “Dirçəliş” jurnalı № 86-87, aprel-may, 2005, s.84-93.
247. Əhmədov E. Xocalı faciəsi Ermənistanın azərbaycanlılara qarşı etnik təmizləmə və soyqırımı siyasətinin tərkib hissəsidir. – “Xalq qəzeti”, 23 fevral 2012-ci il.
248. Əhmədov E. Ermənistanın etnik təmizləmə, soyqırımı və işğalçılıq siyasətinin nəticələri. – “Xalq qəzeti”, 29 aprel 2012-ci il.
249. Əhmədov E. Şuşa: tarixi, siyasi, iqtisadi, strateji və mədəni əhəmiyyətə malik şəhər. – “Geostrategiya” jurnalı, №5(9), may-iyun, 2012, s.35-39.
250. Əhmədov E. Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizama salınmasına dair ATƏT-in Minsk qrupunun yaradılması və fəaliyyəti. – “Qarabağ dünən, bu gün və sabah” 11-ci Ümumrespublika elmi-əməli konfransın materialları (22 may, 2012-ci il), Bakı, 2011, s.25-35.
251. Əhmədov E. Şuşa – Azərbaycanın strateji əhəmiyyətli tarixi mədəniyyət mərkəzi. – “Qarabağ dünən, bu gün və sabah” 11-ci Ümumrespublika elmi-əməli konfransın materialları (22 may, 2012-ci il), Bakı, 2011, s.36-47.
252. Əhmədov E. Müasir geosiyasi şəraitdə Azərbaycan-Türkiyə strateji tərəfdaşlığı. – “Geostrategiya” jurnalı, №6(10), iyul-avqust, 2012, s.33-37.
253. Əhmədov T. Erməni xəyanəti: Qarabağ, Zəngəzur, Cavanşir və Cəbrayıl qəzalarında erməni cinayətləri: 1918-1920-ci illər. Bakı, 2008, 96 s.
254. Əhmədov T. Erməni xəyanəti və Andronik Ozanyanın qanlı əməlləri (1918-1920). Bakı, 2001, 32 s.

255. Əhmədova F. Cümhuriyyətin sonuncu qanununda itirdiyimiz torpaqların təsbit olunması. – “Qarabağ dünən, bu gün və sabah” 9-cu Ümumrespublika elmi-əməli konfransın materialları (25-26 may, 2010-cu il), Bakı, 2010, s.78-79.
256. Əhmədova F. Qarabağ iddiasında ermənilərin istifadə etdiyi prinsiplər. – “Qarabağ dünən, bu gün və sabah” 2-ci Ümumrespublika elmi-əməli konfransın materialları (27-28 may, 2003-cü il), Bakı, 2003, s.78-84.
257. Əhmədova F. Dağlıq Qarabağın statusu məsələsi: tarix və müasirlik. – “Qarabağ dünən, bu gün və sabah” 6-cı Ümumrespublika elmi-əməli konfransın materialları (24 may, 2007-cü il). Bakı, 2007, s.103-112.
258. Əhmədova F. Qarabağda siyasi vəziyyət və general-qubernatorluğun yaradılması. – “Qarabağ dünən, bu gün və sabah” Qarabağ General-Qubernatorluğunun 90 illiyinə həsr olunmuş 8-ci elmi-əməli konfransın materialları. Bakı, 2009, s.64-73.
259. Əhmədova F. Şuşa – Azərbaycanın milli mədəni mərkəzidir. – “Qarabağ dünən, bu gün və sabah” 11-ci Ümumrespublika elmi-əməli konfransın materialları (22 may, 2012-ci il), Bakı, 2011, s.55-59.
260. Əhmədova F. Tarixi sənədlər erməni separatizmini ifşa edir (Qafqazda “erməni məsələsi” üçcildliyinin (1906-1914, Bakı, 2011) materialları əsasında). – “Qarabağ dünən, bu gün və sabah” 10-cu Ümumrespublika elmi-əməli konfransın materialları (25-26 may, 2011-ci il), Bakı, 2011, s.82-86.
261. Əhmədova F. “Qarabağ Qiyamı” Azərbaycan Cümhuriyyətini devirmək planının tərkib hissəsi kimi. – “Qarabağ dünən, bu gün və sabah” 9-cu Ümumrespublika elmi-əməli konfransın materialları (25-26 may, 2010-cu il), Bakı, 2010, s.80-87.
262. Ələkbərli Ə. Qərbi azərbaycanlıların 1988-ci il soyqırımı: sənədlərin dili ilə. Bakı, 2008, 560 s.
263. Ələkbərzadə M. Tarixin bir günü və ya bir günün tarixi. Bakı, 2005, 128 s.
264. Əlisahib Əroğul. Azərbaycanda Erməni-daşnak terrorunun xronologiyası Bakı, 2009, 200 s.
265. Əlisahib Əroğul. Erməni-Daşnak faşizmi və Azərbaycan Bakı, 2007, 412 s.
266. Əliyarov S. Dağlıq Qarabağ. Uydurmalar və həqiqətlər. – “Azərbaycan”jur., 1988, № 9, s.177-185.

267. Əliyev S. Tadeuş Svyatxovski və onun kitabı haqqında. – “Azərbaycan”jur., 1989, № 11, s.111-116.
268. Əliyev C., Budaqov B. Türklər, azərbaycanlılar, ermənilər: tarixi həqiqətin soyqırımı. Bakı, 2003, 289 s.
269. Əliyev H.Ə. Müstəqilliyimiz əbədidir: çıxışlar, nitqlər, bəyanatlar, məktublar, müsahibələr. I – XXXVII kitablar /Elektron külliyyat/. Bakı, 1997-2011-ci illər.
270. Əliyev İ.H. İnkişaf – məqsədimizdir: çıxışlar, nitqlər, bəyanatlar, məktublar, məruzələr, müraciətlər, fərmanlar /buraxılışa məsul: R.Ə. Mehdiyev/. I kitab : avqust, 2003 – oktyabr, 2003. Bakı, 2008, 424 s.
271. Əliyev İ.H. İnkişaf – məqsədimizdir: çıxışlar, nitqlər, bəyanatlar, müsahibələr, məktublar, məruzələr, müraciətlər, fərmanlar /buraxılışa məsul: R. Ə. Mehdiyev/. II kitab: oktyabr, 2003 – fevral, 2004. Bakı, 2009, 432 s.
272. Əliyev İ.H. İnkişaf – məqsədimizdir: çıxışlar, nitqlər, bəyanatlar, müsahibələr, məktublar, məruzələr, müraciətlər, fərmanlar /buraxılışa məsul: R. Ə. Mehdiyev/. III kitab: fevral, 2004 – aprel, 2004. Bakı, 2009, 416 s.
273. Əliyev İ.H. İnkişaf – məqsədimizdir: çıxışlar, nitqlər, bəyanatlar, müsahibələr, məktublar, məruzələr, müraciətlər, fərmanlar /buraxılışa məsul: R. Ə. Mehdiyev/. IV kitab: aprel, 2004 – iyun, 2004. – Bakı, 2009, 400 s.
274. Əliyev İ.H. İnkişaf – məqsədimizdir: çıxışlar, nitqlər, bəyanatlar, müsahibələr, məktublar, məruzələr, müraciətlər, fərmanlar /buraxılışa məsul: R. Ə. Mehdiyev/. V kitab: iyun 2004 – avqust 2004. Bakı, 2010, 392 s.
275. Əliyev İ.H. İnkişaf – məqsədimizdir: çıxışlar, nitqlər, bəyanatlar, müsahibələr, məktublar, məruzələr, müraciətlər, fərmanlar /buraxılışa məsul: R. Ə. Mehdiyev/. VI kitab: sentyabr 2004 – oktyabr 2004. Bakı, 2011, 416 s.
276. Əliyev İ.H. İnkişaf – məqsədimizdir: çıxışlar, nitqlər, bəyanatlar, müsahibələr, məktublar, məruzələr, müraciətlər, fərmanlar /buraxılışa məsul: R. Ə. Mehdiyev/. VII kitab: noyabr, 2004 – yanvar, 2005, Bakı, 2011, 406 s.
277. Əliyev İ.H. İnkişaf – məqsədimizdir: çıxışlar, nitqlər, bəyanatlar,

- müsaibələr, məktublar, məruzələr, müraciətlər, fərmanlar /buraxılışa məsul: R. Ə. Mehdiyev/. VIII kitab : yanvar, 2005 – mart, 2005. Bakı, 2011, 408 s.
278. Əliyev İ. Dağlıq Qarabağ: Tarix, faktlar, hadisələr. Bakı, 1989, 120 s.
279. Əliyev M. Qanlı günlərimiz. Bakı, 1993, 141 s.
280. Əsədov F., Kərimova S. Çarizmi Azərbaycana gətirənlər. Bakı, 1993, 144 s.
281. Əsgər R. ABŞ-da lobbi hərəkatı. – “Odlar yurdu” qəz., № 6, mart, 1991.
282. Əzimli A. Azərbaycan-NATO münasibətləri (1992-2000). Bakı, 2001, 225 s.
283. Eldar İsmayıl. Ermənistan türklərinin 1988-ci il soyqırımını. Bakı, 1995, 112 s.
284. Elxan Şahinoğlu. Dağlıq Qarabağ: Statussuz status. Dünyanın 10 muxtariyyət təcrübəsi. Bakı, 2010, 80 s.
285. Ermənistan Respublikasında və Dağlıq Qarabağda saxlanılan əsir və girovların hüquqlarının pozulması haqqında. – “Dirçəliş XXI əsr”jur., 2002, № 47, s.64-66.
286. Erməni cinayətləri (sənədlər əsasında). I cild. Bakı, 2004, 164 s.
287. Erməni terror və quldur birləşmələrinin bəşəriyyətə qarşı cinayətləri (XIX-XXI əsrlər). Ensiklopediya. Müxtəsər xronoloji ensiklopediya. Bakı, 2003, 368 s.
288. Erməni terrorizmi və cinayətləri: Azərbaycanda, Türkiyədə və dünyada (hadisə və faktların xronikası). Bakı, 1994, 184 s.
289. Erməni terroru // Armenian terror // Армянский террор, Bakı, 2007, 168 s.
290. Erməni vəhşiliklərini açıqlayan kitab (İstanbulda çap olunmuş “Qətlam” kitabı haqqında). – “Elturan”jur., 1995, № 1-2 (7), s. 29-30.
291. Ermənistan azərbaycanlılarının tarixi coğrafiyası. Bakı, 1995, 464 s.
292. Ermənistan Respublikası: terrorizm – dövlət siyasətinin tərkib hissəsi kimi (faktlar və rəqəmlər). Bakı, 2001, 24 s.
293. Ermənistan SSR və Azərbaycan SSR Ali Sovetlərinin Dağlıq Qarabağ məsələsi barəsində qərarları haqqında SSRİ Ali Soveti Rəyasət Heyətinin qərarı. – “Kommunist” qəz., 20 iyul 1988-ci il.
294. Ermənistan SSR və Azərbaycan SSR Ali Sovetlərinin Dağlıq Qarabağ məsələsi barəsində qərarları haqqında SSRİ Ali Soveti Rəyasət

- Heyətinin qərarı. – Azərbaycan SSR Ali Sovetin Məlumatı. – 1988, №13-14, s.3-6.
- 295.** Ermənistan SSR-in ərazi iddialarının yolverilməzliyi haqqında Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət Heyətinin qərarı. – Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Məlumatı, 1990, №5, s.3-4.
- 296.** Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi // Армяно-азербайджанский, нагорно-карабахский конфликт /Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi aparatının analitik informasiya tədqiqat sektoru, AMEA A.A. Bakıxanov adına Tarix İnstitutu/. – Bakı: Milli Məclisin nəşri, n. i. y. – 80 s.
- 297.** Ermənistanda aparılan etnik təmizləmə və Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən Azərbaycanın 20 faiz ərazisinin işğalı nəticəsində yaranmış bir milyonadək qaçqın və məcburi köçkünlər haqqında məlumat: 1988-2005-ci illər. // Information on about one million refugees and internally displaced persons formed as a result of ethnic cleansing policy in Armenia and occupation of 20 percent of territories of Azerbaijan by armenian armed forces: 1988-2005. Bakı, 2005, 151 s.
- 298.** Ermənistanın Azərbaycana qarşı apardığı işğalçı müharibənin torpağımıza və xalqımıza vurduğu fəlakətin nəticələri (rəqəmlərlə). – “Hərbi bilik” jur., 1996, № 2, s. 83.
- 299.** Fazil Qaraoğlu. Ermənilər və həqiqətlər (rəsmi sənədlərlə). Bakı, 2009, 344 s.
- 300.** Genosid cinayətinin qarşısının alınması və onun cəzalandırılması haqqında Konvensiyaya qoşulmaq barədə Azərbaycan Respublikasının Qanunu, 31 may 1996-cı il. – “Azərbaycan” qəz., 1 iyun 1996-cı il
- 301.** Göyüşov R. Qarabağın keçmişinə səyahət. Bakı, 1993, 83 s.
- 302.** Güləliyeva A. Azərbaycan Respublikasının Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatında iştirakı. Namizədlik dissertasiyasının avtoreferatı. Bakı, 2007, 26 s.
- 303.** Hacıbəyli C. Dağlıq Qarabağ məsələsinə dair. – (“Müsəlman aləmi“ jur., Paris, 1988, № 48-49) – “Kommunist“ qəz., 5 sentyabr 1989.
- 304.** Hacıbəyov Ü. Ermənistan və Azərbaycan münasibəti. – “Elturan” jur., №1, 1992, s. 6-7.
- 305.** Hacıyev Q. Vladimir Kazimirovun “Qarabağa sülh” arzusu və əsl niyyəti. Bakı, 2011, 131 s.
- 306.** Hacıyev Q. Erməni iddialarının əsassızlığına dair – “Qarabağ dünən,

- bu gün və sabah” 6-ci Ümumrespublika elmi-əməli konfransın materialları. Bakı, 2007, s.164-171.
307. Hacıyev N. Dağlıq Qarabağın tarixindən sənədlər. Bakı, 2005, 192 s.
308. Hacıyev S. Türkiyə-Ermənistan münasibətləri və erməni terroru. Bakı, 1998, 62 s.
309. Heydər Əliyev Azərbaycanı dünyaya tanıdır /tərtibçi – Şükürov İ/. Bakı, 1994, 175 s.
310. Heydər Əliyev və ordu quruculuğu. Bakı, 2006, 480 s.
311. Heydər Əliyev və Şərq. Altı cildə. I kitab (Müəllif-tərtibçilər: Q. Allahverdiyev və V. Sultanzadə). Bakı, 2005, 542 s.
312. Heydər Əliyev və Şərq. Altı cildə. II kitab (Müəllif-tərtibçilər: Q. Allahverdiyev və V. Sultanzadə). Bakı, 2005, 589 s.
313. Heydər Əliyev və Şərq. Altı cildə. III kitab (Müəllif-tərtibçilər: Q. Allahverdiyev və V. Sultanzadə). Bakı, 2005, 757 s.
314. Heydər Əliyev və Şərq. Altı cildə. IV kitab (Müəllif-tərtibçilər: Q. Allahverdiyev və V. Sultanzadə). Bakı, 2005, 478 s.
315. Heydər Əliyev və Şərq. Altı cildə. V kitab (Müəllif-tərtibçilər: Q. Allahverdiyev və V. Sultanzadə). Bakı, 2005, 357 s.
316. Heydər Əliyev və Şərq. Altı cildə. VI kitab (Müəllif-tərtibçilər: Q. Allahverdiyev və V. Sultanzadə). Bakı, 2006, 479 s.
317. Həbibovlu V. Azərbaycanlıların soyqırımının təşkilatçısı. Bakı, 2001, 90 s.
318. Həbibovlu V. Terrorçu Andranik və “Böyük Ermənistan” xülyası. Bakı, 2002, 212 s.
319. Həsənov A. Beynəlxalq terrorizm. I hissə. Bakı, 2003, 588 s.
320. Həsənov C. “Ağ ləkə”lərin qara kölgəsi. Bakı, 1991, 200 s.
321. Həsənov C. Azərbaycan beynəlxalq münasibətlər sistemində (1918-1920). Bakı, 1993, 362 s.
322. Həsənlı C. (Həsənov C.) Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin xarici siyasəti (1918-1920). Bakı, 2009, 576 s.
323. Həsənlı C. (Həsənov C.) Qarabağın qara günü. – “Qarabağ”qəz., №№23-24, 2010; №№ 1-23, 2011-ci illər.
324. Həsənlı C. (Həsənov C.) Sovet dövründə Azərbaycanın xarici siyasəti (1920-1939). Bakı, 2012, 656 s.
325. Həsənov Ə. Azərbaycan və ATƏT: Ermənistan-Azərbaycan münasibətləri və Dağlıq Qarabağ problemi ümumavropa təhlükəsizliyi fonunda. Bakı, 1997, 80 s.

- 326.** Həsənov Ə. Azərbaycan-ABŞ: Anlaşılmaz münasibətlərdən strateji tərəfdaşlığa doğru (oktyabr 1991- avqust 1997). Bakı, 1997, 103 s.
- 327.** Həsənov Ə. Azərbaycanın ABŞ və Avropa dövlətləri ilə münasibətləri (1991-1996-cı illər). Bakı, 2000, 368 s.
- 328.** Həsənov Ə. Azərbaycanın milli inkişaf və təhlükəsizlik siyasəti. Bakı, 2011, 440 s.
- 329.** Həsənov Ə. Azərbaycanın geosiyasəti. Bakı, 2015, 1056 s.
- 330.** Həsənov Ə. Azərbaycanın xarici siyasəti: Avropa dövlətləri və ABŞ (1991-1996). Doktorluq dissertasiyasının avtoreferatı, Bakı, 2000, 76 s.
- 331.** Həsənov Ə. Heydər Əliyev və Azərbaycanın xarici fəaliyyətinin formalaşması. – “Dirçəliş – XXI əsr”, jur., 2003, № 63, s. 39-54.
- 332.** Həsənov Ə. Heydər Əliyev və Azərbaycanın milli təhlükəsizlik siyasəti (Regional təhlükəsizlik). – Heydər Əliyev irsi və Azərbaycanın davamlı inkişaf strategiyası. Bakı, 2006, s. 59-76.
- 333.** Həsənov Ə. Müasir beynəlxalq münasibətlər və Azərbaycanın xarici siyasəti. Dərslik, Bakı, 2005, 752 s.
- 334.** 20 Yanvar tariximizin qanlı və şanlı səhifəsi / Layihənin rəhbərləri Həsənov Ə., Aslanov A./. – Bakı, 2014, 354 s.
- 335.** Həsənov Ə. Ş. Ermənistanda aparılan etnik təmizləmə və Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən Azərbaycanın 20 faiz ərazisinin işğalı nəticəsində yaranmış bir milyonadək qaçqın və məcburi köçkünlər haqqında məlumat (1988-2005, Azərbaycan və ingilis dillərində). Bakı, 2005, 151 s.
- 336.** Hüseynov H. Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin həllində ATƏT-in və Minsk qrupunun fəaliyyətinə dair. – “Qarabağ dünən, bu gün və sabah” 2-ci Ümumrespublika elmi-əməli konfransın materialları (27-28 may, 2003-cü il). Bakı, 2003, s.98-100.
- 337.** Hüseynov Y. “Qarabağnamələr” Azərbaycan tarixini öyrənmək üçün mənbə kimi. Bakı, 2007, 216 s.
- 338.** Hüseynova İ. Heydər Əliyev və Qafqazda sülh prosesi. Bakı, 2008, 672 s.
- 339.** Hüseynova H. Azərbaycan Avropa integrasiya prosesləri sistemində (1991-1997). Bakı, 1998, 280 s.
- 340.** Xarici İşlər Nazirliyinin bəyanatı / Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi. Azərbaycanın xarici siyasəti – sənədlər məcmuəsi / Bakı, 2008, 704 s.

341. Xəlilov A. Qarabağ. Yaddaş. Bakı, 2010, 192 s.
342. Xəlilov X. Qarabağ problemi, kökləri, mərhələləri. – “Qarabağ dünən, bu gün və sabah” I Ümumrespublika elmi-əmali konfransının materialları. Bakı, 2002, s.78-82.
343. Xəlilov X. Qarabağın elat dünyası. Bakı, 1992, 119 s.
344. Xəlilov X. Qarabağın etnik tarixindən. – “Azərbaycan SSR EA Xəbərləri. Tarix, fəlsəfə və hüquq seriyası” jur., 1988, № 3, s.41 – 44.
345. Xocalı – 1992. (azərbaycan, ingilis, fransız və rus dillərində) Bakı, 2012, 211 s.
346. Xocalı qətlə: erməni qəsbkarlığının qanlı fəsadları. Bakı, 2009, 84 s.
347. Xocalı soyqırımını – 1992 (sənədlərdə, faktlarda və mətbuatda). Bakı, 2006, 192 s.
348. İbayev V. Ermənistan – Azərbaycan münaqişəsi beynəlxalq hüququn JUS COGENS prinsipləri prizmasında. Bakı, 1999, 128 s.
349. İbayev V. Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi insan hüquqları kontekstində (tətbiq olunan hüquq və məsuliyyət məsələləri). Bakı, 2001, 242 s.
350. İbayev V. İslam Konfransı Təşkilatı. Bakı, 1998, 96 s.
351. İbayev V. İşgəncə: 200 sual, 200 cavab. Bakı, 2005, 256 s.
352. İbayev V. İşgəncələr qadağandır (hüquq, nəzarət mexanizmləri və təcrübə). Bakı, 2002, 322 s.
353. İbayev V. İşgəncəsiz cəmiyyətə doğru. Bakı, 2005, 488 s.
354. İbrahimli F. Qarabağ böyük siyasətin məhkəməsində. – “Qarabağ dünən, bu gün və sabah” I Ümumrespublika elmi-əmali konfransı. Bakı, 2002, 68-69.
355. İbrahimli F. Sovet Rusiyasının xarici siyasətində “Qarabağ oyunu” (XX əsrin 20-ci illəri). – “Qarabağ dünən, bu gün və sabah” 6-cı Ümumrespublika elmi-əmali konfransın materialları (24 may, 2007-cü il). Bakı, 2007, s.90-95.
356. İmanov R. Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə qəsd – qondarma Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti. Bakı, 2005, 260 s.
357. İrəvan əyalətinin icmal dəftəri. Bakı, 2009, 685 s.
358. İrəvan xanlığı. Rusiya işğalı və ermənilərin Şimali Azərbaycan torpaqlarına köçürülməsi. Bakı, 2010, 618 s.
359. İsgəndərli A. (İsgəndərov A.) Azərbaycan həqiqətləti: 1917-1920. Bakı, 2012, 228 s.(+16 səh. şəkil).

- 360. İsgəndərov A. 1918-ci il mart qırğınının tarixşünaslığı. Bakı, 1997, 183 s.
- 361. İsgəndərov A. Azərbaycanda türk-müsəlman soyqırımını probleminin tarixşünaslığı. Bakı, 2006, 391 s.
- 362. İsmayılov A. Sumqayıt – SSRİ-nin süqutunun başlanğıcı. Bakı, 2010, 204 s.
- 363. İsmayılov F. Qarabağ konfliktini ABŞ-ın qlobal siyasəti kontekstində. Bakı, 2001, 152 s.
- 364. İsmayılov F. Məcburən erməniləşdirmə (Azərbaycan və rus dillərində). Bakı, 2009, 183 s.
- 365. İsmayılov K. Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ bölgəsində suverenliyinin təmin edilməsində Qarabağ general-qubernatorluğunun rolu. – “Qarabağ dünən, bu gün və sabah” Qarabağ general-qubernatorluğunun 90 illiyinə həsr olunmuş 8-ci elmi-əməli konfransın materialları. Bakı, 2009, s.136-145.
- 366. Kəngərli Q. Erməni lobbisi və Azərbaycan faciəsi. Bakı, 1992, 280 s.
- 367. Kəngərli Q. Qanlı şənbəyə gedən yol. Bakı, 1997, 64 s.
- 368. Kərimli T. Türk millətinə qarşı erməni terroru. I kitab. Bakı, 2003, 100 s.
- 369. Kərimova S. Çarizmin Azərbaycanı işğalında və müstəmləkəçiliyində erməni siyasətçilərinin rolu. Bakı, 1995, 192 s.
- 370. Kərimova S. Deportasiya erməni şovinizminin təzahürüdür. – “Qanun”jur., 2002, № 4-5, s.2-3.
- 371. Köçərli T. Qarabağ tarixinin saxtalaşdırılması əleyhinə. Bakı, 2002, 427 s.
- 372. Köçərli T. Qarabağ: yalan və həqiqət. Bakı 1998, 244 s.
- 373. Köçərli T. Yaddan çıxmaz Qarabağ: Nəqşi-cahan Naxçıvan (Məqalələr). Bakı, 1998, 462 s.
- 374. Qaffarov T. Azərbaycan Respublikası əsrə bərabər 10 il 1991-2001. Bakı, 2001, 325 s.
- 375. Qaffarov T. Azərbaycan tarixi (1920-1991). Bakı, 1999, 279 s.
- 376. Qaffarov T. Azərbaycan tarixi. XX əsrin 80-90-cı illəri. Bakı, 1997, 141 s.
- 377. Qaffarov T. Azərbaycanın ən yeni tarixi. XX əsrin sonları – XXI əsrin əvvəlləri. Bakı, 2005, 275 s.
- 378. Qafqazda “erməni məsələsi”. Rusiya arxiv sənədləri və nəşrləri üzrə (ön söz: T.Heydərov. Tərtibçi müəlliflər: T.Heydərov, T.Bağiyev, K.Şükürov). Üç cildə. Birinci cild. 1724-1904. Bakı, 2010, XX + 716 s.

379. Qafqazda “erməni məsələsi”. Rusiya arxiv sənədləri və nəşrləri üzrə (ön söz: T.Heydərrov. Tərtibçi müəlliflər: T.Heydərrov, T.Bağiyev, K.Şükürov). Üç cild. İkinci cild. 1905-1906. Bakı, 2010, VIII + 616 s.
380. Qafqazda “erməni məsələsi”. Rusiya arxiv sənədləri və nəşrləri üzrə (ön söz: T.Heydərrov. Tərtibçi müəlliflər: T.Heydərrov, T.Bağiyev, K.Şükürov). Üç cild. Üçüncü cild. 1906-1914, Bakı, 2010, VIII + 348 s.
381. Qarabağ. Biblioqrafiya. Bakı, 2004, 400 s.
382. Qarabağ: dünən, bu gün foto şəkillərdə (Azərbaycan, ingilis və rus dillərində). /Layihənin rəhbəri Babək Baratoğlu/. Bakı, 2007, 200 s.
383. Qarabağ: suallar və faktlar. Bakı, 2005, 156 s.
384. Qarabağa qayıdacağıq. / Tərtibçi: E. Əhmədov /. Bakı, 2010, 92 s.
385. Qarabağnamələr, I kitab. Bakı, 2006, 216 s.
386. Qarabağnamələr, II kitab, Bakı, 2006, 288 s.
387. Qarabağnamələr, III kitab, Bakı, 2006, 248 s.
388. Qasımlı M. (Qasımov M.) Azərbaycan təhdid altında: bolşevik işğalından Ermənistanın təcavüzünə qədər (1920-1988). – “Strateji təhlil” jurnalı, №1(2), aprel- iyun, 2011, s.46-68.
389. Qasımlı M. (Qasımov M.) Azərbaycanın müstəqilliyinin 20 ili: xarici siyasətin formalaşması (1991-2003). – “Ayna” qəz., 11,18,25 iyun, 2,9,16,23,30 iyul, 6, 13, 20, 27 avqust, 3, 10, 17 sentyabr 2011-ci il.
390. Qasımlı M. (Qasımov M.) Heydər Əliyev – istiqlala gedən yol (1969-1987-ci illər). Bakı, 2006, 608 s.
391. Qasımlı M. (Qasımov M.) “Erməni məsələsi”ndən ”erməni soyqırımı”na: gerçək tarix axtarışında (1724-1920). Bakı, 2014, 464 s.
392. Qasımov M. Azərbaycan beynəlxalq münasibətlər sistemində (1991-1995-ci illər). Bakı, 1996, 140 s.
393. Qasımov M. Azərbaycanın xarici siyasəti (konsepsiya məsələləri). Bakı, 1997, 124 s.
394. Qasımov M. Birinci dünya müharibəsi illərində böyük dövlətlərin Azərbaycan siyasəti. (1914-1918-ci illər). 3 hissədə. I hissə, Bakı, 2000, 300 s.
395. Qasımov M. Xarici dövlətlər və Azərbaycan (aprel işğalından SSRİ yaranana qədərki dövrdə diplomatik-siyasi münasibətlər). Bakı, 1998, 356 s.
396. Qasımov M. İkinci Dünya müharibəsindən sonrakı ilk illərdə

- Ermənistanın Azərbaycana ərazi iddiaları. – “Qarabağ dünən, bu gün və sabah” 1-ci Ümumrespublika elmi-əməli konfransın materialları (24-25 may, 2002-ci il), Bakı, 2002, s.133.
397. Qasimov M. Malenkovun Bağirova məktubu. – “Qanun” jur., 1998, № 13-14, s.11-13.
398. Qeybullayev Q. Qarabağ (Etnik və siyasi tarixinə dair). Bakı, 1990, 248 s.
399. Qeybullayev Q. Qədim türklər və Ermənistan. Bakı, 1992, 190 s.
400. Qlinka S. Azərbaycan ermənilərinin Rusiya hüdüdlərinə köçürülməsinin təsviri /tərc. V. Quliyev, red. S. Ağayev/. Bakı, 1995, 128 s.
401. Qlobal üfüqlər. Prezident Heydər Əliyevin ABŞ səfəri. Bakı, 1997, 68 s.
402. Quliyev C. Dağlıq Qarabağ: Müəllifin tale məsələsi. – “Kommunist” qəz., 20 mart 1991-ci il.
403. Quliyev V. Azərbaycanda erməni zülmü. Bakı, 1999, 228 s.
404. Quliyev V. Cavanşirlər. – “Qarabağ” qəz., № 7-8, 22 aprel – 05 may, 2011-ci il.
405. Quliyev V. İbrahimxəlil xan Cavanşir. – “Qarabağ” qəz., № № 16-25, 2011-ci il.
406. Quliyev V. Pəhahəli xan Cavanşir. – “Qarabağ” qəz., № № 9-15, 2011-ci il.
407. Quluzadə V. Gələcəyin üfüqləri. (Azərbaycan Respublikasının xarici siyasəti barədə mülahizələr, müsahibələr, şərhlər). Bakı, 1999, 288 s.
408. Qurko-Kryajin V. Erməni məsələsi. (Böyük Sovet Ensiklopediyasının 1926-cı il nəşrindən məqalə). Bakı, 1990, 32 s.
409. “QSM-7” təsdiq edir. Bakı, 2010, 216 s.
410. Lissabon sammiti – 96. /Tərtib edənlər: Ə.Həsənov, Ş.Şahməmmədov/. Bakı, 1997, 312 s.
411. Mahmudov Y, Şükürov K. Azərbaycan: beynəlxalq münasibətlər və diplomatiya tarixi. 1639-1828. Dörd cildə. Birinci cild. Bakı, 2009, 512 s.
412. Mahmudov Y. Azərbaycan diplomatiyası. Bakı, 2006, 416 s.
413. Mahmudov Y. Azərbaycan: qısa dövlətçilik tarixi. Bakı, 2005, 140 s.
414. Mahmudov Y. Azərbaycanın dövlətçilik tarixindən. – “Dirçəliş – XXI əsr” jurnalı, 2002, № 50, s.47-52.
415. Mahmudov Y. Azərbaycanın dövlətçilik tarixinə ümumi bir baxış: Şimali Azərbaycanda kommunist rejimi (1920-ci il 28 aprel – 1991-ci il

- 18 oktyabr). Bakı Universitetinin Xəbərləri. Humanitar elmlər seriyası. №1, 2002, s.72-86.
416. Mahmudov Y. Azərbaycanlılar (etnik-siyasi tarixə ümumi baxış). 3 dildə. Bakı, 2008, 61 s.
417. Mahmudov Y., Mustafayev C. Şuşa-Pənahabad. Bakı, 2012, 152 s. Bakı, 2009, 144 s.
418. Mahmudov Y., Şükürov K. Qarabağ (Azərbaycan və ingilis dillərində). Bakı, 2006, 380 s.
419. Mahmudov Y., Şükürov K. Qarabağ. Bakı, 2009, 144 s.
420. Makkarti C., Makkarti K. Türklər və ermənilər: Erməni məsələsi üzrə rəhbərlik. – "Azərbaycan Ordusu" qəz., 17 oktyabr 2007-ci il.
421. Mansurov A. Tarixin ağ ləkələri və yenidənqurma. Bakı, 1990, 224 s.
422. Makkarti C. Türklər və ermənilər: erməni məsələsi üzrə rəhbərlik / C. Makkarti, K. Makkarti; tərc.: Y. M. Əliyev, A. C. Əliyev; elmi red. İ. R. Məmmədzadə; AMEA Fəlsəfə, Sosiologiya və Hüquq İnstitutu. Bakı, 2011, 192 s.
423. Mayevski V. Qafqazda erməni-tatar qırğını erməni məsələsinin mərhələlərindən biri kimi. /Tərc. V. Quliyev; red. S. Ağayev/. Bakı, 1995, 26 s.
424. Mehdiyev R. 1990-cı ilin yanvarında Bakıda törədilmiş qanlı faciənin tarixi və sosial-siyasi kökləri məsələsinə dair. – "Dirçəliş XXI əsr" jur., 2000, № 3, s. 34-49.
425. Mehdiyev R. Azərbaycan: Qloballaşma dövrünün tələbləri. Bakı, 2005, 463 s.
426. Mehdiyev R. Azərbaycan: tarixi irs və müstəqillik fəlsəfəsi. Bakı, 2001, 276 s.
427. Mehdiyev R. Azərbaycanlılara qarşı soyqırımı gerçəklikləri. (Azərbaycan, rus və ingilis dillərində). Bakı, 2010, 204 s.
428. Mehdiyev R. Gorus – 2010: absurd teatrı mövsümü. Bakı, 2010, 96 s.
429. Mehdiyev R. İkili standartların dünya nizamı və müasir Azərbaycan, Bakı, 2015, 224 s.
430. Məcidli İ. Ermənistan dövlətinin siyasi sistemində terrorizm.- "Tarix və onun problemləri" nəzəri, elmi-metodik jurnalı. Bakı, 2006, s. 280-285.
431. Məhərrəmov N. Daşnaksütyun və Azərbaycanın taleyi. Bakı, 1995, 95 s.
432. Məhərrəmzadə Ə. Xocalı soyqırımı: ermənilərin azərbaycanlılara qarşı apardığı soyqırımı siyasətinin xronologiyası. Bakı, 2011, 184 s.

- 433. Məmmədli A. Ermənilərin gerçək tarixi. Bakı, 2008, 137 s.
- 434. Məmmədli E. Azərbaycan – Böyük Britaniya münasibətləri (1991-2003). Bakı, 2003, 173 s.
- 435. Məmmədov A. Beynəlxalq münaqişələr. Bakı, 2002, 208 s.
- 436. Məmmədov X., Məmmədov N. Türkiyədə və Azərbaycanda erməni millətçilərinin cinayətləri. Bakı, 2006, 215 s.
- 437. Məmmədov X., Məmmədov N. Erməni iddiaları və Azərbaycanlıların soyqırımı. Bakı, 2008, 320 s.
- 438. Məmmədov İ. Azərbaycana qarşı Sumqayıt təxribatı –“Qriqoryanın işi”. Bakı, 2013, 336 s.
- 439. Məmmədov İ., Əsədov S. Ermənistan azərbaycanlıları və onların acı taleyi (qısa tarixi очерк). Bakı, 1992, 72 s.
- 440. Məmmədov N. Azərbaycan SSR-in Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində ictimai-siyasi həyat, iqtisadi və mədəni inkişaf: 1923-1991. Bakı, 2008, 568 s.
- 441. Məmmədov N. Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə qəsd, Qarabağın dağlıq hissəsinin statusunun müəyyənəlməsi. – Pedaqoji Universitetin Xəbərləri, humanitar elmlər seriyası, № 2, Bakı, 1999, s.23-25.
- 442. Məmmədov N. Azərbaycanın Əsgəran rayonunun tarixinə dair (1930-1991). – “Qarabağ dünən, bu gün və sabah” 9-cu Ümumrespublika elmi-əməli konfransın materialları (25-26 may, 2010-cu il), Bakı, 2010, s.170-178.
- 443. Məmmədov N. Azərbaycanın Xankəndi şəhərinin tarixi. Bakı, 2011, 224 s.
- 444. Məmmədov N. Azərbaycanın Şuşa şəhərinin tarixi Sovet tarixşünaslığında. – “Qarabağ dünən, bu gün və sabah” 10-cu Ümumrespublika elmi-əməli konfransın materialları (25-26 may, 2011-ci il), Bakı, 2011, s.123-125.
- 445. Məmmədov N. Dağlıq Qarabağ gerçəklikləri: soyqırım, terror, deportasiya, işğal (XX yüzillik). Bakı, 2009, 272 s.
- 446. Məmmədov N. Erməni yalanları və tarixi həqiqətlər. Bakı, 2010, 104 s.
- 447. Məmmədova F. Qafqaz Albaniyasının siyasi tarixi və tarixi coğrafiyası. Bakı, 1993, 268 s.
- 448. Məmmədova H. Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətində Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsi. Bakı, 2009, 360 s.
- 449. Məmmədova H. Xocalı: Şəhidlər, Şahidlər. Bakı, 2003, 197 s.

450. Məmmədova H. Qarabağ general-qubernatorluğunun erməni təcavüzünə qarşı mübarizəsi tarixindən səhifələr. Bakı, 1999, 76 s.
451. Məmmədova İ. Qarabağ xanlarının əhali siyasəti. – “Qarabağ dünən, bu gün və sabah” Qarabağ general-qubernatorluğunun 90 illiyinə həsr olunmuş 8-ci elmi-əməli konfransın materialları. Bakı, 2009, s.99-105.
452. Mirzəzadə A. Qarabağ düyünü. Bakı, 2012, 608 s.
453. Muradova B. Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münafişəsinin nizama salınmasında ATƏT-in rolu. Namizədlik dissertasiyasının avtoreferatı. Bakı, 2009, 26 s.
454. Musa İ (Musayev İ). Azərbaycanın xarici siyasəti: dərslik: 3 hissədə II hissə: Dövlətlərarası münasibətlər və Azərbaycan: aprel 1920 – oktyabr 1991-ci illər. III nəşri. Bakı, 2008, 516 s.
455. Musayev İ. Azərbaycan – Ermənistan sazişi və konfransı (1919-cu il) -“Qarabağ dünən, bu gün və sabah” 1-ci Ümumrespublika elmi-əməli konfransın materialları (24-25 may, 2002-ci il), Bakı, 2002, s.87-91.
456. Musayev İ. Azərbaycan – Ermənistan sazişi və konfransı (1919-cu il) -“Qarabağ dünən, bu gün və sabah” 1-ci Ümumrespublika elmi-əməli konfransın materialları (24-25 may, 2002-ci il), Bakı, 2002, s.87-91.
457. Musayev İ. Azərbaycanın Naxçıvan və Zəngəzur bölgələrində siyasi vəziyyət və xarici dövlətlərin siyasəti (1917-1921-ci illər). Bakı, 1996, 328 s.
458. Musayev İ. Böyük dövlətlər və “erməni məsələsi” (XIX əsr). Birinci hissə, Bakı, 2003, 238 s.
459. Musayev İ. Erməni genosidi, yoxsa türk-müsəlman soyqırımı. Birinci kitab. Bakı, 2001, 207 s.
460. Musayev İ. Xosrov bəy Sultanov Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli haqqında -“Qarabağ dünən, bu gün və sabah” 1-ci Ümumrespublika elmi-əməli konfransın materialları (24-25 may, 2002-ci il), Bakı, 2002, s.92-94.
461. Musayev İ. Rusiya-Ermənistan sazişləri (1920): Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə yeni qəsdlər- “Qarabağ dünən, bu gün və sabah” 3-cü Ümumrespublika elmi-əməli konfransın materialları (25-26 may, 2004-cü il), Bakı, 2004, s.99-103.
462. Mustafa N. Erməni saxtakarlığı – erməni xəyanəti. – “Elturan” jur., № 1-2(5), 1994, s.35-36.
463. Mustafayev Ç. Terrorçuluq: anlayışı, yaranması səbəbləri, xəbərdarlığı və proqnozlaşdırılması. Bakı, 2005, 190 s.

- 464. Mustafayev Q. Xanlığın ləğvi dövründə Qarabağın yaşayış məskənləri və əhalisinin etnik tərkibinə dair (1823-cü il “Təsviri” əsasında) – “Qarabağ dünən, bu gün və sabah” 2-ci Ümumrespublika elmi-əməli konfransın materialları (27-28 may, 2003-cü il), Bakı, 2003, s.137-139.
- 465. Mustafayev Q. XIX əsrin əvvəllərində Qarabağ və Gəncə xanlıqlarının inzibati vahidləri və əhalisi – “Qarabağ dünən, bu gün və sabah” 3-cü Ümumrespublika elmi-əməli konfransın materialları (25-26 may, 2004-cü il), Bakı, 2004, s.133-138.
- 466. Mustafayev Q. Qarabağ və Gəncə xanlıqları əhalisinin tarixi-demoqrafik tədqiqi. Namizədlik dissertasiyasının avtoreferatı. Bakı, 2008, 26 s.
- 467. Mustafazadə T. Qarabağ xanlığı. Bakı, 2009, 333 s.
- 468. Müasir Azərbaycan dövrün baxışında /Buraxılışa məsul: Bəxtiyar Sadıqov/. I cild, Bakı, 528 s.
- 469. Müasir Azərbaycan dövrün baxışında /Buraxılışa məsul: Bəxtiyar Sadıqov/. II cild, Bakı, 352 s.
- 470. Müzəffərli N., İsmayılov E. Azərbaycanın post-konflikt ərazilərinin bərpası: konseptual əsaslar. Bakı, 2010, 270 s.
- 471. Nəcəfli T. Qarabağ XV yüzillikdə. – “Qarabağ dünən, bu gün və sabah” 6-cı Ümumrespublika elmi-əməli konfransın materialları (24 may, 2007-cü il). Bakı, 2007, s.309-319.
- 472. Nəcəfli G. Azərbaycanın Qarabağ bölgəsində erməni dövləti yaradılması cəhdləri (əsrin əvvəlləri) -“Qarabağ dünən, bu gün və sabah” Qarabağ general-qubernatorluğunun 90 illiyinə həsr olunmuş 8-ci elmi-əməli konfransın materialları. Bakı, 2009, s.77-81.
- 473. Nəcəfov B. Azərbaycan Demokratik Respublikası (daxili və xarici siyasət). Bakı, 1992, 77 s.
- 474. Nəcəfov B. Düşmənin iç üzü: XIX-əsrin sonu XX-əsrin əvvəllərində Türkiyə və Cənubi Qafqazda erməni terrorizminin tarixi. III hissə: Deportasiya . Bakı, 2006, 320 s.
- 475. Nərimanoğlu M. Ağdaban faciələri // Агдабанские трагедии // Agdaban tragedy // Tragedie Agdaban . Bakı, 2010, 104 s.
- 476. Nəsimzadə N. Azərbaycan Demokratik Respublikası. Bakı, 1990, 49 s.
- 477. Nəsimzadə N. Azərbaycanın xarici siyasəti (1918-1920). Bakı, 1996, 304 s.
- 478. Nəsimli N. Azərbaycan Demokratik Respublikasının xarici siyasəti: dərs vəsaiti. Bakı, 2011, 328 s.

479. Nəsimov E. ABŞ və Türkiyənin Qafqaz geosiyasi regionunda strateji maraqları və Azərbaycan Respublikası. Bakı, 2006, 314 s.
480. Nəsimov E. Amerika Birləşmiş Ştatlarının antiterror doktrinası və onun tətbiqi mexanizmləri. Bakı, 2010, 392 s.
481. Nəsimov E. Azərbaycan-ABŞ münasibətləri (1991-1997-ci illər). Bakı, 1998, 136 s.
482. Nəvvab M.M. 1905-1906-cı illərdə erməni-müsəlman davası. Bakı, 1993, 128 s.
483. Nəzirli Ş. 1920 – ci ildə Qarabağ döyüşləri. Bakı, 2009, 480 s.
484. Niftəliyev İ. XX əsrin 20-ci illərinin birinci yarısında ermənilərin Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində yerləşdirilməsi məsələsi – “Qarabağ dünən, bu gün və sabah” Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin 90 illiyinə həsr olunmuş 7-ci elmi-əməli konfransın materialları. Bakı, 2008, s.149-152.
485. Niftəliyev İ. Qarabağ general-qubernatorluğu dövründə erməni milli şurasının separatçılıq fəaliyyəti – “Qarabağ dünən, bu gün və sabah” Qarabağ general-qubernatorluğunun 90 illiyinə həsr olunmuş 8-ci elmi-əməli konfransın materialları. Bakı, 2009, s.85-90.
486. Novruzov R. Genosid...Bakı, 2006, 544 s.
487. Novruzov R., Yunus O. Qarabağ: Nəzarətsiz zona... Bakı, 2002, 252 s.
488. Odri Altstadt L. Dağlıq Qarabağ Azərbaycan SSR-də nifaq mərkəzidir. (“Mərkəzi Asiya icmalı“ jur., № 4, 1988, s.63-78) – “Odlar yurdu“ qəz., № 1, 1990, s.2-3
489. Onullahi S. Erməni millətçiləri və İran. Bakı, 2002, 88 s.
490. Ordubadi M. Qanlı illər. 1905-1906-cı illərdə Qafqazda baş verən erməni-müsəlman davasının tarixi. Bakı, 1991, 144 s.
491. Orucov M. Qarabağda etnik dəyişikliklərə dair faktlar rus mənbəyində – “Qarabağ dünən, bu gün və sabah” 3-cü Ümumrespublika elmi-əməli konfransın materialları (25-26 may, 2004-cü il), Bakı, 2004, s.159-163.
492. Orucov N. İrəvan, Naxçıvan və Zəngəzur soyqırımı (1918-1920-ci illər). Bakı, 1994, 48 s.
493. Paşayev A. Açılmamış səhifələrin izi ilə. Bakı, 2001, 536 s.
494. Paşayev A. Azərbaycan arxiv sənədlərində erməni məsələsi (1918-1920-ci illər). -“Respublika” qəz., 21 dekabr 2001-ci il.
495. Paşayev A. Erməni məkri bəşəriyyət üçün təhlükədir. – “Dirçəliş XXI əsr” jur., 2001, № 43, s.46-54.

496. Paşayev A. Köçürülmə. Bakı, 1995, 40 s.
497. Paşayev A. Qarabağ bölgəsində erməni vəhşilikləri: deportasiya. – “Azərbaycan” qəz., 5, 7 yanvar 1999-cu il.
498. Paşayev H. Bir səfirin manifesti. Bakı, 2007, 248 s+16 s. (illüst.)
499. Paşayeva Q., Məmmədova H. Xocalı soyqırımı: şahidlərin dilindən. Bakı, 2011. 288 s.
500. Pompeyev Y. Qarabağ qan içində, Bakı, 1996, 160 s.
501. Prezident: xronika. I kitab: 1993-1997-ci illər /tərt.-müə. A. Bəşirli/. Bakı , 1998, 199 s.
502. Rəcəbli H., İbayev V. Avropa Şurası, Bakı, 1999. 118 s.
503. Rəhmanzadə F. Bir gecənin sirri. Bakı, 1991, 334 s.
504. Ruintən K. Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü və dünya siyasəti. Bakı, 2008, 260 s.
505. Rusiyanın Ermənistana gizli silah verməsi dünya mətbuatında. – “Qanun” jur., 1997, № 7, s.32-33.
506. Rusiyanın Ərzurumdakı baş konsulu Mayevskinin qeydləri / Tərc. V. Quliyev, red. S. Ağayev/. Bakı, 1995, 38 s.
507. Rzayev A. Fransa mətbuatının Qarabağ “dərdi “ – “Kommunist“ qəz., 8 iyun 1991-ci il.
508. Sadiq İ. Ermənilərin birinci Pyotrla görüşü. Bakı, 1993, 32 s.
509. Sadiq İ. Susmaq qızıl deyilmiş. Bakı, 1992, 256 s.
510. Seyidov Ə. Xocalı soyqırımı bəşəri cinayətdir. – “Xalq qəzeti”, 26 fevral, 2004.
511. Səbahəddin Eloğlu. Zəngəzur hadisələri. Bakı, 1992, 58 s.
512. Səlahiyyətlərini itirmiş Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti Xalq Deputatları Sovetinin Azərbaycan Respublikası DQMV-nin statusunun dəyişdirilməsinə dair Konstitusiyaya zidd hərəkəti haqqında Azərbaycan Respublikası Ali Soveti Rəyasət Heyətinin qərarı. 3 sentyabr 1991-ci il. – “Azərbaycan”qəz., 4 sentyabr 1991-ci il.
513. Səlimbəyli Ş. Dağlıq Qarabağın tarixi Azərbaycan kəndləri.- “Qarabağa aparan yol” qəz., 7 may 2011-ci il.
514. Səmədzadə Z. Dağlıq Qarabağ: naməlum həqiqətlər. Bakı, 1995, 83 s.
515. Siyasi tarix. I hissə. Dərs vəsaiti, Bakı, 1995, 180 s.
516. Siyasi tarix. II hissə. Dərs vəsaiti, Bakı, 1998, 420 s.
517. Soyqırımı cinayəti: beynəlxalq aktlar, normativ sənədlər, müraciətlər və şərhlər toplusu. – Bakı, 2010, 88 s.

518. SSRİ xalq deputatlarının növbədənənar qurultayının çağırılmasına dair Ermənistan Ali Sovetinin əsassız müraciəti haqqında Azərbaycan Respublikası Ali Soveti Rəyasət Heyətinin qərarı. – “Azərbaycan” qəz., 6 may 1991-ci il.
519. Sultanov O. XX əsrin 80-ci illərinin sonu, 90-cı illərin əvvəllərində Azərbaycanda siyasi mübarizə. Doktorluq dissertasiyasının avtoreferatı. Bakı, 1995, 75 s.
520. Sultanov O. Azərbaycanın milli müstəqillik uğrunda mübarizə tarixindən. – “Pedaqoji Universitetin xəbərləri”, Bakı, 1997, №2, s.52-57.
521. Sultanov Z. Xocalı faciəsi. Bakı, 1993, 104 s.
522. Sultanov Z. Qarabağ gündəliyi. Bakı, 1991, 119 s.
523. Sultanov Z. Qarabağ müharibəsi: faktlar ... hadisələr ... düşüncələr ... Bakı, 2003, 772 s.
524. Sultanov Z. Qarabağın qara günləri. Bakı, 1992, 152 s.
525. Süleymanlı N. (Süleymanova N.) Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin informasiya modeli. Bakı, 2011, 280 s.
526. Süleymanov M. Azərbaycan ordusu (1918-1920). Bakı, 1998, 487 s.
527. Süleymanov M. Azərbaycanda türk şəhidlikləri. Bakı, 2000, 170 s.
528. Süleymanova N. Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ətrafında aparılan beynəlxalq ermənipərəst təbliğatın mahiyyəti. Bakı, 2014, 228 s.
529. Süleymanova S. 1905-1906-cı illərdə Qarabağda erməni təcavüzkarlığı. – “Qarabağ dünən, bu gün və sabah” 9-cu Ümumrespublika elmi-əməli konfransın materialları (25-26 may, 2010-cu il), Bakı, 2010, s.199-203.
530. Süleymanzadə M. 20 Yanvar: güllələnmiş qəzet. Bakı, 2010, 144 s.
531. Sülh və təhlükəsizlik naminə. Bakı, 2000, 232 s.
532. Sümərinli C. İrəliyə, NATO-ya doğru. Bakı, 2007, 152 s.
533. Svyatoçovski T. Rusiya və Azərbaycan. Sərhədyanı bölgə keçid dövründə. İngiliscədən tərcümə. Bakı, 2000, 374 s.
534. Şirinoğlu V. Azərbaycanlıların soyqırımı (1918-1920-ci illər). Bakı, 2001, 174 s.
535. Şuşa – qədim Azərbaycan diyarı // Шуша – древний край Азербайджана // Shusha – old Azerbaijan land. Bakı, 2009, 41 s.
536. Şükürov K. Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində əhalinin say dinamikası və etnik tərkibinə dair. – “Qarabağ dünən, bu gün və sabah” 2-ci Ümumrespublika elmi-əməli konfransın materialları (27-28 may, 2003-cü il), Bakı, 2003, s.127-130.

537. Şükürov K. Dağlıq Qarabağ: anlayışı və ərazisi haqqında (tarix və müasirlik). – “Qarabağ dünən, bu gün və sabah” 1-ci Ümumrespublika elmi-əməli konfransın materialları (24-25 may, 2002-ci il), Bakı, 2002, s.103-105.
538. Şükürov K. Dağlıq Qarabağın (Azərbaycan) tarixi: retrospektiv təhlil (tezislər). – “Qarabağ dünən, bu gün və sabah” 10-cu Ümumrespublika elmi-əməli konfransın materialları (25-26 may, 2011-ci il), Bakı, 2011, s.123-125.
539. Şükürov K. XIX əsrin əvvəllərində ermənilərin Şimali Azərbaycana köçürülməsi. – “Qarabağ dünən, bu gün və sabah” 9-cu Ümumrespublika elmi-əməli konfransın materialları (25-26 may, 2010-cu il), Bakı, 2010, s.130-136.
540. Şükürov K. Azərbaycan əhalisi haqqında (əhali problemlərinə dair ən mühüm əsərlərlə birgə) ədəbiyyat: biblioqrafik göstərici (qədim zamanlardan müasir dövrədək): tarixi dövrlər və illər üzrə təsnifat. Bakı, 1997, 368 s.
541. Şükürov K. Azərbaycan tarixi. Bakı, 1998, 477 s.
542. Şükürov K. Ermənilərin Azərbaycanda və Osmanlı imperiyasındakı türk genosid tarixinin öyrənilməsi: metodoloji problemlər. – “Azərbaycan tarixinin çağdaş problemləri”. Bakı, 2000, s. 166-275.
543. Şükürov K. Qarabağ Rusiya imperiyası tərkibində. – “Qarabağ dünən, bu gün və sabah” 3-cü Ümumrespublika elmi-əməli konfransın materialları (25-26 may, 2004-cü il). Bakı, 2004, s.118-121.
544. Şükürov K. Ermənistanın Azərbaycana əsassız ərazi iddiaları: “Dağlıq Qarabağ dosyesi” (antitarix və tarix). – “Qarabağ dünən, bu gün və sabah” 6-cı Ümumrespublika elmi-əməli konfransın materialları (24 may, 2007-cü il). Bakı, 2007, s.155-159.
545. Şükürov K. Türkmənçay – 1828: Tarixi xronika (İxtisarla). Bakı, 2006, 188 s.
546. Şükürov M. Daş yaddaşım, qan yaddaşım. Bakı, 2011, 248 s.
547. Şükürov M. Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin tarixi-siyasi və idoloji aspektləri (90-cı illərin birinci yarısı). Bakı, 1999, 120 s.
548. Tağıyev Ə. Dağlıq Qarabağ probleminin ideya-siyasi aspektləri. – “Qarabağ dünən, bu gün və sabah”. I Ümumrespublika elmi-əməli konfransın materialları. Bakı, 2002, s.62-64.
549. Tariximizin faciəli səhifələri: soyqırımı. Bakı, 2000, 148 s.

550. Tomas de Vall. Qarabağ: Ermənistan və Azərbaycan sülh və savaş yollarında. /Tərcüməçi: Yusif Axundov/. Bakı, 2008, 344 s.
551. Uimz A. Samuel. Ermənistan – terrorçu “xristian” ölkənin gizlinləri. Ermənilərin böyük fırıldaq seriyaları. I cild /İngilis dilindən tərcümə edəni Zeydulla Ağayev/. Bakı, 2004, 388 s.
552. Umudlu V. Şimali Azərbaycanın çar Rusiyası tərəfindən işğalı və müstəmləkəçilik əleyhinə mübarizə (1801-1828). Bakı, 2004, 180 s.
553. Vandalizm: tarixi adlara qarşı soyqırımı /AMEA A. A. Bakıxanov adına Tarix İnstitutu; tərt. N. Mustafa; elmi red. E. Məhərrəmov. Bakı, 2006, 92 s.
554. Veliçko V. Rus işi və tayfalararası məsələlər/ Tərc. V. Quliyev / Bakı, 1995, 192 s.
555. Vəliyev A. Azərbaycan-Avropa Şurası: demokratiya və insan hüquqları sahəsində əməkdaşlıq. Bakı, 2006, 236 s.
556. Vəliyev İ. Dünya susur, tarix susmur. Bakı, 1994, 432 s.
557. Vəliyev İ. Qaçqınlıq. Bakı, 1996, 104 s.
558. Vəlizadə İ., Muradov B. Ermənistan azərbaycanlılarının soyqırımı. Bakı, 1996, 172 s.
559. Vəlişov N. (Tapdıqoğlu). Ermənistanın Azərbaycana təcavüzünün nəticələri. Bakı, 2015, 864 s.
560. Yaqublu N. Türkiyənin azərbaycanlılara müstəqillik mücadiləsində dəstəyi: Sovetlər dönməsi: 1920-1991-ci illər. Bakı, 2009, 196 s.
561. Yaqublu N. Xocalı qırğını. Bakı, 1992, 128 s.
562. Yesai Həsən – Cəlalıyan. Alban ölkəsinin qısa tarixi (1702-1722)/ Ön sözün müəllifi Z. Bünyadov/. Bakı, 1992, 50 s.
563. Yusubov İ. Erməni dosyası. Bakı, 2011, 160 s.
564. Zeynaloğlu C. Müxtəsər Azərbaycan tarixi. Bakı, 1992, 142 s.
565. Zeynalov O. Terrorizmdə cinayətkar dəstələrin rolu və onunla mübarizə. Bakı, 2011, 424 s.
566. Zərgərov Ə. Pis niyyətlər, xaric səslər: erməni millətçiləri və onların havadarları xalqların arasına nifaq zəhəri çiləyirlər. – “Kommunist” qəz., 25 noyabr 1988-ci il.
567. Zülfüqarlı M. Dağlıq Qarabağ probleminin tarixşünaslığına dair (1988-1991-ci illər). – “Qarabağ dünən, bu gün və sabah” 1-ci Ümum-respublika elmi-əməli konfransın materialları (24-25 may, 2002-ci il). Bakı, 2002, s.127-132.

568. Zülfüqarlı M. Şamaxı soyqırımı: 1918-ci il. Shamaxi Genocide: 1918. Bakı, 2011, 112 s.
569. Zülfüqarlı M. Azərbaycanda erməni təxribatlarına qarşı mübarizənin tarixşünaslığı (XX əsrin 40-50-ci illəri) – “Qarabağ dünən, bu gün və sabah” 3-cü Ümumrespublika elmi-əməli konfransın materialları (25-26 may, 2004-cü il). Bakı, 2004, s.153-158.
570. Zülfüqarlı M. Qaradağlı faciəsi: Dağlıq Qarabağda erməni terroru: 17 fevral 1992-ci il. Bakı, 2010, 36 s.

İngilis dilində

571. Activity of Armenian terrorist organizations against Azerbaijan. Heydar Aliyev Foundation presents. The series of “The true facts about Garabagh”. Baku, 2005, 12 p.
572. Adjusted Timetable of Urgent Steps to Implement U.N. Security Council Resolutions 822, 853 and 874. November 12, 1993.
573. After the Soviet Union. From Empire Nations. N.Y.- L., 1992.
574. Ahmadov E. Aggression of Armenia against Azerbaijan and international organizations – Journal of “History and its problems”, Baku, 1999, № 2, p.154-158.
575. Ahmadov E. Historic, political and military-strategic value of Shusha. – Proceedings of the conferences held under the topic “Garabagh yesterday, today and tomorrow”. Second volume. Baku, 2009, p.39-49.
576. Ahmadov E. Nagorno Karabakh conflict in Organization for Security and Co-operation in Europe – Journal of “History and its problems”, Baku, 1997, № 2, p.230-235.
577. Allakhverdiyev G. Armenian Aggression and Tragedy of Azerbaijanian Refugees. Cairo, 1996, 72 p.
578. Armenia-Azerbaijan conflict. GRS. Issue Brief. September 24, 1997, p.4.
579. Armenian provocation – Sumgait events // Armenische intrige – Ereignisse der Stadt Sumgait // Le mensonge arménien -événements de Soumgaït // Армянская провокация – Сумгаитские события. Baku, 2008, 95 p.
580. Armenian raid leaves Azeris dead or fleeing. – “The Washington Times”, March 2, 1992.
581. Armenian soldiers massacre hundreds of fleeing families. – “The Sunday Times”, March 1, 1992.

- 582. Assistance for the New Independent States of the former Soviet Union, 14 November, 1997
- 583. Atkinson T. Unsuccessful trick by imprisoned terrorist. "Ballard-News Tribune", Washington, 2005, 29 May
- 584. Atrocity reports horrify Azerbaijan. – "The Washington Times", March 3, 1992.
- 585. Audrey L. Altstadt. The Azerbaijani Turks. Power and Identity under Russian Rule. Stanford, Hoover Institution Press, 1992, 331 p.
- 586. Azerbaijan Edited by Tamara Dragadze. London, Melisende, 2000.
- 587. Azerbaijan in the family of the United Nations. Baku, 2000, 72 p.
- 588. Azerbaijan: Seven years of conflict in Nagorno-Karabakh. In: Human Rights Watch /Helsinki. New York, 1994, 114 p.
- 589. Basic Facts About the United Nations. New-York, 2000, 346 p
- 590. Bolukbashi S. Ankara's Baku-Centered Transcaucasia Policy: Has it Failed? – "Middle East Journal" Volume 51, № 1, Winter 1997, p.81-94.
- 591. Brief information of the history of Garabagh. Heydar Aliyev Foundation presents. The series of "The true facts about Garabagh". Baku, 2005, 12 p.
- 592. Brzezinski Z. Geopolitically Speaking. "Azerbaijan International", winter, 1995, p.22.
- 593. Brzezinski Z. The Caucasus and New Geo-Political Realities. – "Azerbaijan International". California, summer 1997, p.42.
- 594. Charter of the United Nations and Statute of the International Court of Justice. United Nations, New York, 1994, p.19-20.
- 595. Commission of the European Communities. "European Neighbourhood Policy", Country Report Azerbaijan. Brussels, 2005, p.2-3
- 596. Committee of Ministers. Declaration on the Escalation of the Nagorno-Karabakh Conflict, 15 March 1993.
- 597. Compilation of the UN documents on the Armenia- Azerbaijan Nagorny Karabakh conflict // Сборник документов ООН по Армянно-Азербайджанскому, Нагорно Карабахскому конфликту /Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Azerbaijan/. Baku, 367 p.
- 598. Conflict in Nagorno-Karabakh, Abkhazia and South Osetia: A Legal Appraisal by Tim Potier. Martinus. 2001, 315 p.
- 599. Consequences of Armenian aggression against Azerbaijan. Heydar Aliyev Foundation presents. The series of "The true facts about Garabagh". Baku, 2005, 12 p.

- 600. Corpses litter hills in Karabakh. – “The Times”, March 2, 1992.
- 601. Council of Europe and Azerbaijan: for peace, security and diplomacy. Baku, 2001, 86 p.
- 602. Crimes by Armenian terrorist and bandit groupings against humanity (XIX-XXI). Baku, 2011, 311 p.
- 603. CSCE Seventh meeting of the Committee of Senior Officials. Prague, 27-28 February, 1992, CSO. Journal № 2, p.1-4.
- 604. CSCE. Budapest Document 1994. Towards a Genuine partnership in a new era. Budapest, 1994, 35 p.
- 605. CSCE. Eleventh meeting of the Committee of Senior Officials. Helsinki, 21 May, 1992, CSO. Journal N 4, p.2-4.
- 606. CSCE. First Additional meeting of the Council. Helsinki, 24 March, 1992, CSO. Journal, № 3, p.1-3.
- 607. CSCE. Third Emergency meeting of the Committee of Senior Officials. CSO. Journal. Prague, 26-29 April, 1993, p.2-4.
- 608. Destruction of the historical cemeteries and creation of new permanent “cemeteries” of catastrophe by Armenians in the occupied territories of the Republic of Azerbaijan. PACE. Doc.9516.2002, 8 July.
- 609. Ecological situation in the Republic of Azerbaijan (mountainous Karabakh, Shusha, Lachin, Gubatly, Zangilan, Kalbajar, Agdam, Fizuli, Jabrayil). PACE. Doc.9148. 2001, 27 June.
- 610. Exploitation of the fields of minerals in the Azerbaijani territories under occupation by Armenia and their devastation. PACE. Doc.10899.2006, 13 April.
- 611. Eizenstat discusses U.S. Goals for Caucasus and Central Asia at Senate. – USIA Wireless File, July 25, 1997.
- 612. Environmental catastrophe as a result of the pollution of the Azerbaijani water sources with chemical and biological substances by Armenia. PACE. Doc.11062.2006, 4 October.
- 613. Etnopolitical Conflicts in the Transcaucasus: Their Roots and Solutions. CIDCM, University of Maryland, Maryland, 1997, 177 p.
- 614. Feigl E. Armenian mythomania. Salzburg, 2007, 169 p.
- 615. For Peace and Security. Visit of Heydar Aliyev, President of the Republic of Azerbaijan, to the United States of America in connection with the 50 th anniversary of NATO. April 22-27, 1999, Baku, 2000.

- 616. Geozalova N. Studies of Garabagh and Irevan khanates history reflected in historiography written in English. – Proceedings of the conferences held under the topic “Garabagh yesterday, today and tomorrow”. Second volume. Baku, 2009, p.157-161.
- 617. Global Horizons: President Aliyev’s visit to the USA. Baku, 1997.
- 618. Goble P. Coping with the Nagorno-Karabakh Crisis. – “The Fletchers forum of World Affairs”, Vol. VI, № 2, Summer, 1992, p.19-20.
- 619. Goble P. Disappearing Countries. – “Azerbaijan international”, summer, 1997, p.54.
- 620. Goble P. Pipeline Pipedreams: The Geo-politics of the Transcaucasus. – “Caspian Crossroads” Washington, № 1, winter, 1995, p.3-6.
- 621. Goltz T. Azerbaijan Diary. A Rogue Reporters Adventures is an Oil-Rich, War-Torn, Post-Soviet Republic. M.E. Sharpe, Ins., Armonk, New York, 1998, 406 p.
- 622. Goltz T. Catch-907 in the Caucasus. – “The National Interest”, Summer 1997, pp.37-45.
- 623. Goltz T. Leter from Eurasia: The Hidden Russian Hand. – “Foreign Policy”, Fall 1993, № 92, pp.100-101.
- 624. Hasanly J. 200 years of Garabagh tragedy. – Proceedings of the conferences held under the topic “Garabagh yesterday, today and tomorrow”. Second volume. Baku, 2009, p.114-126.
- 625. Hasanoglu A. Armenian syndrome. Baku, 2009, 440 p., il., maps.
- 626. Imranly K. Armenia-Azerbaijan conflict: origins and consequences. – “World of Diplomacy” Journal, №18-19, 2008, p.7-11.
- 627. In Armenian captivity. Tortures. Murders. Terror. Vandalism. Genocide. Baku, 2008, 372 p.
- 628. In the United States House of Representatives. “Resolution concerning the Dispute Over Nagorno-Karabakh”. – “Azerbaijan international”, May, 1993, p.7.
- 629. Isgenderli A. Realites of Azerbaijan: 1917-1920. Xlibris, 2011, 234 p.
- 630. Ismayilov A. Sumgayit – Beginning of the Collapse of the USSR. Baku, 2011, 204 p.
- 631. Ismayilov F. Armenian vandalism against monuments of Azerbaijan. – Proceedings of the conferences held under the topic “Garabagh yesterday, today and tomorrow”. Second volume. Baku, 2009, p.55-59.

- 632. Joint Statement on Nagorno-Karabakh conflict (Clinton, Yeltsin, Chirac statement).- USIA Wireless File, July 2, 1997.
- 633. Karabakh war in the judgement of Azerbaijani women. /Compiled by: Malahat Ibrahimgizi Tamam Jafarli/.Baku, 2011, 148 p.
- 634. Khojaly genocide: million signatures – one demand /trans. S. Bagheri; aut. of the project E. Suleymanov. Baku, 2006, 227 p.
- 635. Khojaly Witness of a war crime. Armenia in the Dock. Fiona Machlachlan, Ian Peart /Editorial board/. Published by Ithaca Press, 272 p.
- 636. Kocharli T. Armenian Deception: Historical Information. Baku, 2004, 104 p.
- 637. Kocharli T. Armenian deception. Baku, 2004, 104 p.
- 638. Letter dated 7 January 1999 from the Permanent Representative of the Republic of Azerbaijan to the UN addressed to the Secretariat of the Commission on Human Rights. E/CN.4/1999/117, 9 February 1999.
- 639. Letter dated 9 April 1997 from the Permanent Representative of the Republic of Azerbaijan to the UN addressed to the Secretariat of the Commission on Human Rights, E/CN.4/1997/138, 14 April 1997
- 640. Lisbon Summit Declaration of NATO. Lisbon, 2010.
- 641. Makili-Aliyev, Kamal Namiq oğlu. Enforcement of International Law in the Nagorno-Karabakh Conflict: Guidebook to International Humanitarian Law and International Criminal Law in Nagorno-Karabakh Conflict // Применение международного права в Нагорно-Карабахском конфликте: руководство по Международному гуманитарному праву и Международному уголовному праву в Нагорно-Карабахском конфликте. Tbilisi, 2008, 206 p.
- 642. Mammadova H. The Khodjaly Genocide. Baku, 2009, 110 p.
- 643. Mansurov A. Blank spaces of history and perestroika. Baku, 192 p.
- 644. Maresca J. “Agony of Indifference in Nagorno-Karabakh”. The Christian Science Monitor. Boston. June 27, 1994, p.19.
- 645. Maresca J. A “Peace Pipeline“ to end the Nagorno-Karabakh conflict. – “Caspian Crossroads“, № 1, winter, 1995, p.17-18.
- 646. Maresca J. Special Report, War in the Caucasus; A Proposal for Settlement of the Conflict over Nagorno-Karabakh. Washington DC, 1994.
- 647. Maresca J. U.S. Ban on Aid to Azerbaijan (Section 907). – “Azerbaijan international“, winter, 1998, p.54.

648. Massacre by Armenians being reported. "The New York Times", March 3, 1992.
649. Massacre uncovered. – "The Times", March 3, 1992.
650. Massive fires in the occupied territories of Azerbaijan committed by Armenia and Mountainous Karabakh separatists during the last 20 days. PACE. Doc.10992. 2006, 28 June.
651. McCarthy J. and McCarthy C. Turks and armenians. A manual on the Armenian Question, Committe on Education Assembly of Turkish American Associations Washington, 1989, p.139.
652. Mehdiyev R. Gorus-2010: Season of theatre of the absurd. Tbilisi, 2010, 88+1 p.sh maps.
653. Migdalovitz C. Armenia – Azerbaijan conflict. – "GRS. Issue Brief". Foreign Affairs and National Defence Division. September 24, 1997, 15 p.
654. Minsk Group Talks on Nagorno-Karabakh. Statement, Washington, DC.Dispatch. Vol.3, № 32, August 10, 1992 – United States Information Service (USIS).
655. Musayev T. From territorial claims to bligerent occupation: legal appraisal. – "World of Diplomacy" Journal, №18-19, 2008, p.30-49.
656. Nagorno-Karabakh cease-fire urged. Add White House Report, Thursday, March 12 .
657. Nagorno-Karabakh victims buried in Azerbaijani town – refugees claim hundreds died in Armenian attack. – "The Washington Post", February 28, 1992.
658. Najafly T. Garabagh in XV centry. – Proceedings of the conferences held under the topic "Garabagh yesterday, today and tomorrow". Second volume. Baku, 2009, p.210-217.
659. NATO Transformed. Public Diplomacy Division. 1110 Brussels, Belgium, 2005, 16 p.
660. Network of terrorist organisations supported by Armenia on the occupied territories of the Republic of Azerbaijan. PACE. Doc.9489,2002, 14 June
661. New States, New Politics: Building the Post-Soviet Nations. Cambridge, 1997.
662. Newly created terrorist organisations, saboteur centres and new occupation plans by Armenia against Azerbaijan. PACE.Doc.10953, 2005, 20 June

- 663. Neymat M., Kuliyeva V. Monuments of material culture of Azerbaijani people – target of Armenian terror. Baku, 2007, 36 p.
- 664. Nuclear technologies and nuclear waste in the occupied territories of the Republic of Azerbaijan. PACE. Doc.9444. 2002, 7 May.
- 665. Nurani. History of Armenian terrorism. – Proceedings of the conferences held under the topic “Garabagh yesterday, today and tomorrow”. Second volume. Baku, 2009, p.169-177.
- 666. OSCE. Handbook. Vienna, Published by the Secretariat of the Organization for Security and Co-operation in Europe, 1999, 197 p.
- 667. OSCE. Istanbul Summit Declaration. Istanbul, 1999, 15 p.
- 668. OSCE. Lisbon Document 1996. Lisbon, 1996, p 7.
- 669. PACE. REC. 1416/2005. The conflict over the Nagorno-Karabakh region dealt with by the OSCE Minsk Conference.
- 670. PACE. REC. 1690/2005. The conflict over the Nagorno-Karabakh region dealt with by the OSCE Minsk Conference.
- 671. Painful search. – “The Independent” (London), June 12, 1992.
- 672. Political Handbook of the World: 1995-1996. New York, CSA Publications State University of New York. Binghamton, 1996, 1311 p.
- 673. Rau J. The Nagorno Karabakh conflict between Armenia and Azerbaijan. A brief Historical Outline. Berlin, 2008, 96 p.
- 674. Release-news, USIS, January 9, 1997.
- 675. Report of the OSCE Fact-Finding Mission (FFM) to the Occupied Territories of Azerbaijan Surrounding Nagorno-Karabakh (NK), 28 February 2005.
- 676. Report of the Second CSCE Mission on Nagorno Karabakh. CSCE. Helsinki, 24 March, 1992.
- 677. Report of the UN Secretary-General dated 14 April 1993 (S/25600).
- 678. Republic of Armenia’s Aggression against the Republic of Azerbaijan and its Legal Consequences: digest / Embassy of the Republic of Azerbaijan in Georgia ; ed.-comp. N. H. Aliyev/. Tbilisi, 2009, 158 p.
- 679. Resolution 1047 (1994) on the conflict in Nagorno-Karabakh. Parliamentary Assembly of the Council of Europe, 10 November, 1994
- 680. Resolution 822 (1993) – Adopted By the- UN Security Council at its 3505th meeting, on 30 April 1993.
- 681. Resolution 853 (1993) – Adopted By the UN Security Council at its 3259th meeting, on 29 July 1993.

- 682. Resolution 874 (1993) – Adopted By the UN Security Council at its 3292th meeting, on 14 October 1993.
- 683. Resolution 884 (1993) – Adopted By the UN Security Council at its 3313th meeting, on 12 November 1993.
- 684. Rieff D. Nagorno-Karabakh. Case Study in Ethnic Strife. – “Foreign Affairs”, volume , 76, № 2, March/ April 1997, p.118-132.
- 685. Settlement of civilian population by Armenia in the occupied territories of the Republic of Azerbaijan. PACE.Doc.10239, 2004, 29 June
- 686. Shafiyev F. Armenia-Azerbaijan conflict: roots. Massacres of 1905-1906. – “World of Diplomacy” Journal, №18-19, 2008, p.7-11.
- 687. Shukurov K. Kurekchay agreement: basic clauses, implementation and termination of the agreement. – Proceedings of the conferences held under the topic “Garabagh yesterday, today and tomorrow”. Second volume. Baku, 2009, p.127-134.
- 688. Smolowe J. Massacre in Khojaly.- “The Times”, March 16, 1992.
- 689. Star Federick S. Conflict and Peace in Mountain Societies. Thematic papers, Bishkek Global Mountain Sammit, 29 Okt.-1 Nov.2002, pp.108-114.
- 690. Star Federick S. Resolving Karabakh: Strategic Options for the U.S. Government, Silk Road Paper, Washington, June 2004.
- 691. Statement by Nicholas Burns, Spokesman Armenia/Azerbaijan: cross-border incidents.-Release-news, USIS, March 26, 1997.
- 692. Status of negotiations on Nagorno-Karabakh detailed (Text: Ambassador John Maresca statement). 8 March, 1993
- 693. Svante E. Cornel. Conflict Theory and the Nagorno Karabakh Conflict: Guidelines for a Political Solution? Published by Triton. Stockholm 1997, 97 p.
- 694. Svante E. Cornel. Undeclared War: The Nagorno-Karabakh Conflict Reconsidered. – “Journal of South Asian and Middle Eastern Studies”. Vol. XX, № 4, Summer 1997, p.1-24.
- 695. Swante E. Cornell. Small Nations and Great Powers: A Study of Ethnopolitical Conflict in the Caucasus. Routledge. 2001, 480 p.
- 696. Swante E. Cornell. The Nagorno-Karabakh Conflict. Report no.46, Department of East European Studies, Uppsala University, 1999, 162 p.
- 697. Swietochowski T. Azerbaijan: A Borderland of the Crossroads of

- History. The Legacy of History in Russia and the New States of Eurasia. New York, 1994, 243 p.
698. Swietochowski T. Russia and Azerbaijan. A Borderland in Transition. Columbia University Press, New York, 1995, 290 p.
699. Swietochowski T. Russian Azerbaijan 1905-1920: The shaping of national identity in Muslem Community. Cambridge, 1985, 290 p.
700. Talbott S. U.S. Policy for the Caucasus. – “Azerbaijan International”, California, spring 1998, p.56.
701. The Armenia Lobby.- “Washington post”, August 1, 1996.
702. The beginning of the Garabagh conflict. Heydar Aliyev Foundation presents. The series of “The true facts about Garabagh”. Baku, 2005, 12 p.
703. The face of a massacre. – “Newsweek”, March 16, 1992.
704. The Freedom Support Act- 1992. – “Azerbaijan international”, California, May, 1993, p.5-7.
705. The Khojaly Genocide. Heydar Aliyev Foundation presents. The series of “The true facts about Garabagh”. Baku, 2005, 12 p.
706. The state of the historically important cultural monuments of Azerbaijan in the territory of Armenia. PACE. Doc.10896, 2006, 12 April
707. The state policy of Armenia intending to damage the genetic heritage and to erase the historical memory of the Azerbaijani people. PACE. Doc.10518, 2005, 26 April
708. The Statesman’s Year – Book. Statistical and historical annual of the states of the world for the year 1995-1996. (ed: Brian Hunter), St. Martin’s press – New York, 1996, p.38
709. The Work of the International Law Commission. United Nations. New York, 1996.
710. Transcaucasia, Nationalism and Social Change (essays in the history of Armenia, Azerbaijan and Georgia). Edited by Ronald Crigor Suny, Ann Arbor: The University of Michigan Press, Michigan, 1996, 526 p.
711. Tsertsvadze F. Problem of “genocide of armenians”: history and falsifications. – Proceedings of the conferences held under the topic “Garabagh yesterday, today and tomorrow”. Second volume. Baku, 2009, p.66-73.
712. Tsertsvadze F. The forgotten genocide / trans. N. A. Ohotin/. New York, 2005, 128 p.

- 713. U.S. Hopes for Acceptance of Nagorno Karabakh plan. State Department Report. 3 May, 1993.
- 714. U.S. Policy for the Caucasus. Deputy Secretary of State Strobe Talbott. – USIA Wireless File, July 24, 1997.
- 715. U.S. Condemns attack on Azerbaijan city of Agdam. State Department statement. Spokesman Michael Mccurry. July 23, 1993.
- 716. U.S. Condemns Fighting in Nagorno-Karabakh. State Department Report. May 19, 1992 .
- 717. U.S. Policy Toward Caucasus. John E. Herbst, Deputy Coordinator for the New Independent States. U.S. Department of State Dispatch. August 12, 1996. Vol 7, 23, p.416.
- 718. U.S. Urged to press for Nagorno-Karabakh solution (U.S. Ambassador John J. Maresca lays out his plan to end the conflict) July 1, 1994.
- 719. U.S. Urges cease-fire in Nagorno-Karabakh conflict.- Add State Department Report., July 26, 1993.
- 720. United Nations Peace-keeping. United Nations. New York, 1993, 57 p.
- 721. United States Information Agency (USIA), Wireless File, Washington, 1992-1998.
- 722. Urgency to prevent the destruction of cultural monuments in the Armenian occupied town of Shusha of Azerbaijan. 2004, 27 April
- 723. Vandalism: genocide against the historical names. Baku, 2006, 95 p.
- 724. Vaserman A., Ginat R. National, Territorial or Religious Conflict? The Case of Nagorno-Karabakh// Studies in Conflict and Terrorism. 1994, vol. 17, № 4.
- 725. Velichko V. Caucasus. Russian affairs and intertribal problems. Baku, 1990, 154 p.
- 726. War against Azerbaijan: Targeting Cultural Heritage / Ministry of Foreign Affairs, Republic of Azerbaijan, Heydar Aliyev Foundation ; comp. K. Imranly/. Baku, 2007, 280 p.
- 727. Weems Samuel A. Armenia: Secrets of a “Christian” Terrorist State St. John Press, w. y. – 75 p.
- 728. Zulfugarli M. Tragedy of Garadaghly: armenian terror in Nagorno-Karabakh: February 17, 1992. Baku, 2010, 35 p.

Rus dilində

729. Аббасбейли А. Политика России на Кавказе на пороге XXI века. Баку, 1999, 40 с.
730. Аббасбейли А., Гасанов А. Азербайджан в системе международных и региональных организаций. Баку, 1999, 256 с.
731. Аварский Р. Зачем им нужна “Великая Армения?”. – “Elturan” jur., № 1-2(5), 1994, s. 54-55.
732. Адрес-календарь Азербайджанской Республики. – История Азербайджана по документам и публикациям. Баку, 1990, с. 167-179.
733. Азад Шериф. Нагорный Карабах: история и современность. Кто есть кто? – газ. “Зеркало” 12, 19, 26 апреля 2003 г.
734. Азербайджан и Россия: новые взаимоотношения, новые горизонты. Баку, 2002, 574 с.
735. Азербайджанская Демократическая Республика: 1918-1920 / Главное Архивное Управление при Кабинете Министров Азербайджанской Республики. Внешняя политика: документы и материалы. Баку, 1998, 632 с.
736. Алиев А. Армяно-азербайджанская война: путь к победе. – газ. “Зеркало” 12, 19, 26 февраля, 5, 12, 19, 26 марта, 2 апреля 2005 г.
737. Алиев Дж., Будагов Б. Турки, азербайджанцы, армяне: геноцид исторической правды. Баку, 2003, 72 с.
738. Алиев И. Карабах в древности. – История Азербайджана по документам и публикациям. Баку, 1990, с. 10- 37.
739. Алиев И. Нагорный Карабах: История. Факты. События. Баку, 1989, 104с.
740. Алиев К. Античные источники по истории Азербайджана. Баку, 1987, 132 с.
741. Алиев М. Российская Дума обсуждает Карабахский конфликт. – газ., “Зеркало”, 22 апреля 1995.
742. Алиев Н., Исмаилова Х. Карабахский “компромисс”. – газ., “Эхо”, 13 декабря 2001.
743. Аракелов Р. Карабахская тетрадь. Баку, 1995, 136 с.
744. Аракелов Р. Нагорный Карабах: виновники известны. Баку, 1991, 92 с.
745. Аракелян Ю., Кадымбеков З., Овчаренко Г. Эмоции и разум: о со-

- бытиях в Нагорном Карабахе и вокруг него. – газ., “Правда”, 21 марта 1988.
746. Араслы Дж. Армяно-азербайджанский конфликт: военный аспект / Центр стратегических и международных исследований/. Баку, 1995, 88 с.
747. Армянская анонимная хроника 1722-1736 гг. /Перевод с турецкого и примечания Академика АН Азерб. ССР Буниятова З./ Баку, 1988, 64 с.
748. “Армянский геноцид”. Миф и реальность. Справочник фактов и документов. Баку, 1992, 341 с.
749. Асадов С. Историческая география Западного Азербайджана. Баку, 1998, 560 с.
750. Асадов С. Миф о “Великой Армении”. Баку, 1999, 280 с.
751. Асадов С. Философия реваншизма или армянская кровожадность. Баку, 2001, 216 с.
752. Асадов С., Мамедов И. Терроризм, причина и следствие. Баку, 2001, 248 с.
753. Ахмедов Э. Армяно-азербайджанский конфликт и международные организации: исторические факторы конфликта. – Материалы V международного форума стран-партнёров в области подготовки кадров для государственной и муниципальной службы. Бишкек, 2011, с.455-462.
754. Ахмедов Э. Историческое, политическое и военно-стратегическое значение Шуши. – “Карабах вчера, сегодня и завтра” материалы научно-практических конференций, вторая часть. Баку 2009, с. 246-256.
755. Ахмедов Э. Сотрудничество Азербайджана с Европейским Союзом в контексте в Евроатлантические структуры. – «Право и политология» Международный научный журнал, Кишинев, №19, март, 2012, стр.56-60.
756. Ахмедов Э. Важный этап динамичного развития Азербайджана в современных геополитических условиях (2003-2013 годы). – “Science and world” International scientific journal, Russia, Volgograd, 2015, №4 (20), Vol I стр.93-98.
757. Ахмедова Ф. Вопрос статуса Нагорного Карабаха: история и современность. – “Карабах вчера, сегодня и завтра” материалы

- научно-практических конференций, вторая часть. Баку, 2009, с.229-236.
758. Ахундов Ф. От фальсификации памятников до фальшивых карт. – жур., “Region plus” аналитический взгляд, № 4(4), 10 апреля 2006, с.25-27.
759. Ахундова Э. Гейдар Алиев: личность и эпоха. Ч. 4: Хроника жизни и деятельности: 1969-1989. Баку, 2008, 360 с.
760. Ахундова Э. Гейдар Алиев: личность и эпоха. Ч. 2: 1969-1982. Баку, 2007, 840 с.
761. Ахундова Э. Гейдар Алиев: личность и эпоха. Ч. 3: Кремлевская пятилетка: 1982-1990. Баку, 2008, 848 с.
762. Балаев А. Азербайджанское национально-демократическое движение. 1917-1929 гг. Баку, 1990, 96 с.
763. Барсегов Ю. О “двойных стандартах” в подходе к современным конфликтам. – “Независимая газета”, № 15, 29 января 1997.
764. Барсегов Ю. О миротворческом потенциале США в армяно-азербайджанском конфликте. – “США-Канада” (экономика, политика, культура), № 2, 1995, с.20-32.
765. Беженцы. 1918-1920, 1948-1952, 1988-1989 /Сост. Идаят/. Баку, 1992, 448 с.
766. Боран Азиз (Azizov B). Азербайджан – Армения: история отношений. Баку, 2010, 313 с.
767. Будагов Б. О событиях в Нагорном Карабахе и вокруг него. – Баку, 2001, 83 с.
768. Будапештские решения. II. Региональные вопросы. Активизация действий СБСЕ в связи с Нагорно-Карабахским конфликтом. Встреча на высшем уровне. Будапешт, 5-6 декабря 1994 года.
769. Буниятов З. Почему Сумгаит?. – История Азербайджана по документам и публикациям. Баку, 1990, с. 355-363.
770. Буниятов З.М., Нейматова М. На “корпусе арабских надписей Армении XIII-XVI вв.” А.А. Хачатуряна. – Изв. АН Азерб. ССР. Серия истории, философии и права, 1988, № 2, с. 105-112.
771. Варианты Карабахского урегулирования. – газ., “Эхо”, 17 января, 2004/
772. Велиханова Н. Зорию Балаяну. Размышления по поводу книги “Дорога”. – История Азербайджана по документам и публикациям. Баку, 1990, с.364-377.

773. Величко В. Кавказ. Русское дело и межплеменные вопросы (извлечения). – История Азербайджана по документам и публикациям. Баку, 1990, с. 62-74.
774. Величко В. Кавказ. Русское дело и межплеменные вопросы. Баку, 1990, 224 с.
775. Война с мусульманами. Армяне опять нападают. – История Азербайджана по документам и публикациям. Баку, 1990, с. 257-259.
776. Гаджиев К. Кавказский узел в геополитических приоритетах России. Москва, 2010, 532 с.
777. Гаджиева З. Описание Карабахской провинции (Составленное в 1823 г. по распоряжению главноуправляющего в Грузии Ермолова; изд. в Тифлисе в 1866 г.). Баку, 2004, 416 с.
778. Гаибов Б. Ходжалы – день последний. Баку, 1992, фотоальбом, 16 с.
779. Гаибов И., Шарифов А. Армянский терроризм. Баку, 1991, 48 с, фотоальбом.
780. Гандзасарский монастырский комплекс (историческая справка). – История Азербайджана по документам и публикациям. Баку, 1990, с. 34-37.
781. Гарабаглы Салех бей. Ходжалинский геноцид. Баку, 2001, 64 с.
782. Гарабах: Кюрекчайский договор – 200. /НАНА. Институт им. А.А.Бакиханова/. Баку, 2005, 168 с.
783. Гасанлы Дж. 200-летие Карабахской трагедии. – “Карабах вчера, сегодня и завтра” материалы научно-практических конференций, вторая часть. Баку, 2009, с. 68-81.
784. Гасанлы Дж. Вопрос о “геноциде армян” обсуждался в Политбюро ЦК КПСС. – газ. “Зеркало” 5 февраля 2005 г.
785. Гасанлы Дж. История дипломатии Азербайджанской Республики: в 3-х т. Т. 1: Внешняя политика Азербайджанской Демократической Республики (1918-1920). Москва, 2010, 576 с.
786. Гасанлы Дж. Редкий документ, подтверждающий депортацию азербайджанцев из Армении. – газ. “Зеркало” 19 февраля 2005 г.
787. Гасанлы Дж. Хрущевская “оттепель” и национальный вопрос в Азербайджане: 1954-1959. Москва, 2009, 664 с.
788. Гасанов А. Современные международные отношения и внешняя политика Азербайджана. Баку, 2007, 904 с.
789. Гейбуллаев Г. К этногенезу азербайджанцев. Баку, 1991, 552 с.

790. Гейдар Алиев открывает миру Азербайджан. Баку, 1994, 174 с.
791. Геноцид азербайджанцев в Ходжалы: история и факты / Координационный Совет Азербайджанской Молодежи в России/. Баку, 2005, 38 с., фот.
792. Глинка С. Описание переселения армян азербайджанских в пределы России. Баку, 1990, 144 с.
793. Грибоедов А. Горе от ума. Письма и записки. Баку, 1989, 404 с.
794. Грибоедов А. Записка о переселении армян из Персии в наши области. – История Азербайджана по документам и публикациям. Баку, 1990, с. 56-59.
795. Грибоедов А. Сочинение в двух томах, т.2. Москва, 1971, с. 339-341.
796. Гурко-Кряжин В. Армянский вопрос. Баку, 1990, 32 с.
797. Гюрюн К. Армянское досье. /Пер. с турец./ Баку, 1993, 176 с.
798. Дашнаки (Из материалов департамента полиции). Баку, 1990, 40 с.
799. Декларация о мерах по ликвидации международного терроризма. Утверждена резолюцией 49/60 ГА ООН от 9 декабря 1994 г. Источник: Официальные отчеты Генеральной Ассамблеи, 51-я сессия, Дополнение №49 (А/49/49), с.409-412.
800. Деятельность армянских террористических организаций против Азербайджана /Фонд Гейдара Алиева: фото. – (Карабахские реалии).Баку, 2006, 12 с.
801. Доклад правительству. – История Азербайджана по документам и публикациям. Баку, 1990, с. 213-222.
802. Доклад члена Азербайджанской Чрезвычайной Следственной Комиссии Михайлова. – История Азербайджана по документам и публикациям. Баку, 1990, с. 195-208.
803. Доклад члена Чрезвычайной Следственной Комиссии Новацкого о разгроме гор. Кубы и селений Кубинского уезда. – История Азербайджана по документам и публикациям. Баку, 1990, с. 182-187.
804. Есаи Хасан-Джалалян. Краткая история страны Албанской (1702-1722) / ред.З.М.Бунятов/. Баку,1989, 48 с.
805. Жорж де Молевил. Армянская трагедия 1915 года. Баку, 1990, 128 с.
806. Заключительный Акт Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе. 30 июля – 1 августа 1975 г. Москва, Международные отношения, 1987, 96 с.
807. Закон Азербайджанской Советской Социалистической Республики Нагорно-Карабахской Автономной Области. Принят

- Верховным Советом Азербайджанской ССР 16 июня 1981 г. Баку, 1987, 51 с.
- 808.** Занегин Б. США в региональных конфликтах: малые войны и большая политика. – “США-Канада” (экономика, политика, культура), № 8, 1999, с.20-29.
- 809.** Заргаров А. Злой умысел, чуждые голоса. – “Конфликт в Нагорном Карабахе”: Сборник статей. Баку, 1990, с.119-131.
- 810.** Захид Орудж. Решительный подход к национальным интересам. – “Карабах вчера, сегодня и завтра” материалы научно-практических конференций, вторая часть. Баку 2009, с.82-86.
- 811.** Заявление Совета глав государств Содружества независимых государств по конфликту в Нагорным Карабахе и вокруг него. – газ., “Бакинский рабочий”, 19 апреля 1994 г.
- 812.** Заявления и сообщения МИД Азербайджанской Республики (сентябрь 1993 г.- декабрь 1996 г.). Баку, 1997, 110 с.
- 813.** Здравмыслов А. Межнациональные конфликты в постсоветском пространстве. Москва, 1997, 286 с.
- 814.** Из писем И. И. Воронцова-Дашкова Николаю Романовичу. – История Азербайджана по документам и публикациям. Баку, 1990, с. 118-120.
- 815.** Имранлы К. Создание армянского государства на Кавказе: Истоки и последствия. Москва, 2006, 256 с.
- 816.** Исмаилов А. Сумгаит – начало распада СССР. Баку, 2010, 220 с.
- 817.** Исмаилов М. Правда об армянской агрессии. Баку, 1996, 108 с.
- 818.** Исмаилов Ф. Армянский вандализм против Азербайджанских памятников. – “Карабах вчера, сегодня и завтра” материалы научно-практических конференций, вторая часть. Баку, 2009, с. 210-214.
- 819.** Историческая география Западного Азербайджана. /Составитель: Сабир Асадов/. (Дополненное, переработанное издание на русском языке). Баку, 1998, 560 с.
- 820.** Исторические факты о деяниях армян на азербайджанской земле. Баку, 2003, 358 с.
- 821.** История Азербайджана по документам и публикациям. Баку , 1990, 384 с.
- 822.** Карабах: история в контексте конфликта /Составители: К.К.Шукюрюв, Т.Р.Багиев/. СПб., 2014, 404 с.

- 823.** К истории образования Нагорно-Карабахской Автономной области Азербайджанской ССР. 1918-1925: Документы и материалы. Баку, 1989, 334 с.
- 824.** Кавказский календарь на 1917 г., с.190-197.
- 825.** Каземзаде Ф. Борьба за Закавказье (1917-1921). Стокгольм, 2010, 328 с.
- 826.** Казимиров В. Карабах. Как это было. – жур., “Международная жизнь”, № 5, 1996, с.41-52.
- 827.** Казимиров В. Россия и Минская группа СБСЕ. – газ., “Сегодня” 14 октября 1994.
- 828.** Канадпев И. Очерки Закавказской жизни. Баку, 1990, 122 с.
- 829.** Качазнуни О. Дашнакцутюн больше нечего делать. Баку, 1990, 92 с.
- 830.** Конституционный Акт “О государственной независимости Азербайджанской Республики”, 18 октября 1991 года. Ведомости Верховного Совета Азербайджанской Республики, 1991, № 19-20, с. 65-70.
- 831.** Конституционный Закон “О суверенитете Азербайджанской ССР”, 23 сентября 1989 года. Ведомости Верховного Совета Азербайджанской ССР, 1989, № 18, с. 31-34.
- 832.** Конфликт в Нагорном Карабахе: Сборник статей. Баку, 1990, 272 с.
- 833.** Кочарли Т. К истории карабахского вопроса: вымыслы и действительность. Баку, 2009, 164 с.
- 834.** Краткая информация об истории Карабаха / Фонд Гейдара Алиева: фото. – (Карабахские реалии). Баку, 2006, 12 с.
- 835.** Крюгер Х. Нагорно-Карабахский конфликт. Правовой анализ / Перевод с английского издания/. Баку, 2012, 228 с.
- 836.** Кузнецов О. История транснационального армянского терроризма в XX столетии (историко-криминологическое исследование). Баку, 2015, 412 с.
- 837.** Кузнецов О. Правда о “мифах” Карабахского конфликта. Москва, 2013, 216 с.
- 838.** Лалаян А. Контрреволюционный “Дашнакцутюн” и империалистическая война 1914-1918 гг. – История Азербайджана по документам и публикациям. Баку, 1990, с. 82-105.
- 839.** Леонович Р. Спор между географией и демографией – “Независимая газета”, 4 сентября 1996.

840. Лиссабонский документ 1996 года. Приложение 1: Заявление ДП ОБСЕ; Приложение 2: Заявление делегации Армении. Встреча на высшем уровне. Лиссабон, 2-3 декабря 1996 года.
841. Люкимсон П. Нагорный Карабах: хроника конфликта: записки бакинского еврея. Баку, 1992, 32 с.
842. Маевский В. Армяно-татарская смута на Кавказе, как один из фазисов армянского вопроса. Баку, 1993, 48 с.
843. Маккарти Дж., Маккарти К. Тюрки и армяне: руководство по армянскому вопросу. Баку, 1996, 159 с.
844. Мамедов И., Мусаев Т. Армяно-азербайджанский конфликт: история, право и посредничество. Тула, 2006, 192 с.
845. Мамедова Л. “Террористическая деятельность шовинистических армянских политических организаций в Карабахе в 1917-1920 гг” - “Qarabağ dünən, bu gün və sabah” 1-ci Ümumrespublika elmi-əməli konfransın materialları (24-25 may, 2002-ci il), Bakı, 2002, s.117-119.
846. Мамедова Ф. Политическая история и историческая география Кавказской Албании (III в. до н. э.-VIII в. и. э.). Баку, 1986, 284 с.
847. Мамедова Х. Ходжалы: Шехиды и шахиды. Армянский терроризм как составная часть международного терроризма. Баку, 2005, 248 с.
848. Мансуров А. Белые пятна истории и перестройка, Баку, 1990, 224 с.
849. Мархулиа Г. Армяне в поисках Армении / Г. Мархулиа; ред. Б. Е. Кварацхелия; Сухумский Государственный Университет. Тбилиси, 2010, 296 с.
850. Международное право. Москва. 1995, с.127-128
851. Мемуары русского офицера Твердохлебова. – История Азербайджана по документам и публикациям. Баку, 1990, с. 121-148.
852. Мехтиев Р. Горис – 2010: сезон театра абсурда, Тбилиси, 2010, 104 с.
853. Мехтиев Р. Межнациональные отношения на исходе XX столетия: проблемы теории и политики. Баку, 1995, 222 с.
854. Мехтиев Р. Нагорный Карабах: история, прочитанная по источникам. Москва, 2014, 280 с.
855. Мехтиев Р. Реалии геноцида азербайджанцев. Баку, 2000, 203 с.
856. Моисеев Е.Г. Международно-правовые основы сотрудничества стран СНГ: Учебное пособие (Под ред. К.А.Бекашева), Москва, 1997, 272 с.
857. Мусабеков Р. Интересы великих и региональных держав в уре-

- гулировании или затягивании армяно-азербайджанского конфликта – “Qarabağ dünən, bu gün və sabah” 2-ci Ümumrespublika elmi-əməli konfransın materialları (27-28 may, 2003-cü il), Bakı, 2003, s.190-198.
- 858.** Мустафаев Р. Марши смерти: преступления армянства. – “Dirçəliş – XXI əsr” jurn., 2007, №№112/113, с.99-115.
- 859.** Мустафаев Р. Марши смерти. Преступления армянства против еврейского народа. Москва, 2008, 69 с.
- 860.** Нагорный Карабах. Разум победит. Документы и материалы. Баку, 1989, 444 с.
- 861.** Наджафов Б. Лицо врага. История армянского национализма в Закавказье в конце XIX-начале XX в., ч. I, Баку, 1993, 392 с.
- 862.** Наджафов Б. Лицо врага. История армянского национализма в Закавказье в конце XIX-начале XX в., ч. II, Баку, 1994, 336 с.
- 863.** Начало Карабахского конфликта / Фонд Гейдара Алиева: фото (Карабахские реалии). Баку, 2006, 12 с.
- 864.** Неймат М. (Нейматова М.). Эпиграфические памятники Карабаха. – “Карабах вчера, сегодня и завтра” материалы научно-практических конференций, вторая часть. Баку 2009, с.108-116.
- 865.** Неймат М., Кулиева В. Объект армянского террора – памятники материальной культуры Азербайджанского народа. Баку, 2007, 40 с.
- 866.** Необъявленная война /сост.Б.Гаибов/. Баку, 1991, 40 с, фотоальбом.
- 867.** Нифталиев И. Азербайджанская ССР в экспансионистских планах армян (20-е годы XX века). Баку, 2009, 254 с.
- 868.** Нифталиев И. Некоторые аспекты генезиса конфликта в Нагорном Карабахе в конце 80-х годов XX века – “Qarabağ dünən, bu gün və sabah” 9-cu Ümumrespublika elmi-əməli konfransın materialları (25-26 may, 2010-cu il), Bakı, 2010, s.106-109.
- 869.** Нифталиев И. Территории Азербайджана в экспансионистских планах Армении после Второй Мировой войны (вторая половина 40- 60-х гг. XX века) – “Qarabağ dünən, bu gün və sabah” Qarabağ General-qubernatorluğunun 90 illiyinə həsr olunmuş 8-ci elmi-əməli konfransın materialları. Bakı, 2009, s.91-98.
- 870.** Нота протеста в Мирную конференцию. – История Азербайджана по документам и публикациям. Баку, 1990, с. 187-191.

871. Нурани. Из истории армянского терроризма. – “Карабах вчера, сегодня и завтра” материалы научно-практических конференций, вторая часть. Баку, 2009, с.140-149.
872. Нуриев Дж., Нуриева Ш. Тайны истории фальсификаций. Баку, 2009, 220 с.
873. Нуриева Л. Английский путешественник об армянах (Открыток из сочинения Г.Ф.Б. Линча “Армения”. Лондон, 1901 г). – “Elturan” jurn., № 1-2(5), 1994, s. 59-62.
874. О положении в Нагорно-Карабахской автономной области Аз.ССР . – История Азербайджана по документам и публикациям. Баку, 1990, с. 335-348.
875. О принципах всеобъемлющего урегулирования Нагорно- Карабахского вооруженного конфликта. – газ., “Бакинский рабочий”, 21 февраля 2001 года.
876. О решениях Верховных Советов Армянской ССР и Азербайджанской ССР по вопросу о Нагорном Карабахе. Постановление Президиума Верховного Совета СССР от 18 июля 1988 г. – газ., “Правда”, 20 июля 1988 г.
877. Обращение членов Академии наук Азербайджанской ССР к народным депутатам СССР. – История Азербайджана по документам и публикациям. Баку, 1990, с. 328-335.
878. ОБСЕ. Двенадцатая встреча Совета Министров. София, 6-7 декабря 2004 года. Заявление Совета Министров о Нагорно-Карабахском конфликте.
879. ОБСЕ. Девятая встреча Совета Министров. Бухарест, 3-4 декабря 2001 года . Решения 2. Заявление Совета Министров (5).
880. ОБСЕ. Десятая встреча Совета Министров. Порто, 6-7 декабря 2002 года . Заявление Совета Министров (4); Приложение 3. Дополнение 3. Интерпретирующее заявление Азербайджана.
881. ОБСЕ. Одинадцатая встреча Совета Министров. Маастрихт, 1-2 декабря 2003 года. Заявление о понимании председателя; Заявление делегации Азербайджана.
882. ОБСЕ. Пятнадцатая встреча Совета Министров. Мадрид, 29-30 ноября 2007 года . Заявление Министров.
883. ОБСЕ. Тринадцатая встреча Совета Министров. Любляна, 5-6 декабря 2005 года. Заявление Совета Министров о конфликте, являющийся предметом рассмотрения в Минской группе ОБСЕ.

- 884.** ОБСЕ. Четырнадцатая встреча Совета Министров. Брюссель, 4-5 декабря 2006 года . Заявление о Нагорном Карабахе.
- 885.** ОИК: Армения признана агрессором: об итогах работы Президента Азербайджана Гейдара Алиева на 7-м Исламском Саммите в Касабланке 13-17 декабря 1994 года / И. Шукуров ; ред. Н. Алиев/. Баку, 1995, 16 с.
- 886.** От агрессии к агрессии, или подлинное лицо армянского шовинизма /Сост.: И.А.Заманов /. Баку, 2001, 762 с.
- 887.** От Майндорфа до Астаны: принципиальные аспекты Армяно-азербайджанского Нагорно-Карабахского конфликта. Москва, 2010, 552 с.
- 888.** От Хельсинки до Будапешта. История СБСЕ (ОБСЕ) в документах (1973-1994). т. II. – Москва, 1996, 400 с.
- 889.** Официальные отчеты Генеральной Ассамблеи. XXIX сессия. Приложение к резолюции 3314 (XXIX) Генеральной Ассамблеи, документ А/9890
- 890.** Парижская хартия для новой Европы. Совещание глав государств и правительств. Париж, 19-21 ноября 1990 г.
- 891.** Пашаев Х. Манифест одного посла: о том, как начиналась дипломатическая миссия Азербайджана в Америке . Баку, 2009, 356 с.
- 892.** Первая всеобщая перепись населения Российской империи. 1897 г. Елизаветпольская губерния. СПб., 1904.
- 893.** Перечень официальных сведений о последних сообщениях в Зангезурском уезде. – История Азербайджана по документам и публикациям. Баку, 1990, с. 259-261.
- 894.** Помпеев Ю. Карабахский дневник. Москва, 2010, 416 с.: ил.
- 895.** Помпеев Ю. Кровавый омут Карабаха. Баку, 1992, 208 с.
- 896.** Постановление Верховного Совета Азербайджанской ССР “О ходатайстве депутатов Совета народных депутатов Нагорно-Карабахской автономной области о передаче НКАО из состава Азербайджанской ССР в Армянскую ССР”, 17 июня 1988 года. Ведомости Верховного Совета Азербайджанской ССР, 1988, № 11-12, с. 72.
- 897.** Постановление Верховного Совета Армянской ССР “О воссоединении Армянской ССР и Нагорного Карабаха”, 1 декабря 1989 года. – газ., “Коммунист”, 2 декабря 1989 года.

- 898.** Постановление Верховного Совета Армянской ССР “О признании незаконным решения Кавказского бюро ЦК РКП (б) от 5 июля 1921 года”, 13 февраля 1990 года. – газ., “Коммунист”, 14 февраля 1990 г.
- 899.** Постановление Президиума Верховного Совета Азербайджанской ССР “О неконституционной акции в НКАО”, 26 августа 1989 года. Ведомости Верховного Совета Азербайджанской ССР, 1989, №15-16, с. 21-22.
- 900.** Постановление Президиума Верховного Совета Азербайджанской ССР “О ходатайстве депутатов Совета народных депутатов Нагорно-Карабахской автономной области о передаче области из Азербайджанской ССР в состав Армянской ССР”, 13 июня 1988 года. – газ., “Бакинский рабочий”, 14 июня 1988 года.
- 901.** Постановление Президиума Верховного Совета Азербайджанской ССР “Об отмене решения Совета народных депутатов Нагорно-Карабахской автономной области”, 12 июля 1988 года. Ведомости Верховного Совета Азербайджанской ССР, 1988, № 13-14, с. 14-15.
- 902.** Постановление Президиума Верховного Совета СССР “О мерах, связанных с обращениями союзных республик по поводу событий в Нагорном Карабахе, в Азербайджанской и Армянской ССР”, 23 марта 1988 года. Ведомости Верховного Совета СССР, 1988, № 13, с. 27-28.
- 903.** Постановление Президиума Верховного Совета СССР “О несоответствии Конституции СССР актам по Нагорному Карабаху, принятых Верховным Советом Армянской ССР 1 декабря 1989 года и 9 января 1990 года”, 10 января 1990 года. Ведомости Верховного Совета СССР, 1990, № 3, с. 38; газ., “Правда”, 11 января 1990 г.
- 904.** Постановление Президиума Верховного Совета СССР о решениях Верховных Советов Армянской ССР и Азербайджанской ССР по вопросу о Нагорном Карабахе. – газ., “Правда”, 20 июня 1988.
- 905.** Постановление Совета Министров СССР № 4083 от 23 декабря 1947 года “О переселении колхозников и другого азербайджанского населения из Армянской ССР в Кура-Араксинскую низменность Азербайджанской ССР”. Архив ЦСИ МИД АР.
- 906.** Постановление Совета Министров СССР № 754 от 10 марта 1948 года “О мероприятиях по переселению колхозников и др-

уого азербайджанского населения из Армянской ССР в Кура-Араксинскую низменность Азербайджанской ССР”. Архив ЦСИ МИД АР.

907. Постановление ЦК КПСС и Совета Министров СССР о мерах по ускорение социально-экономического развития Нагорно-Карабахской Автономной Области Азерб. ССР в 1988-1995 г.г. от 24 марта 1988 г. – газ., “Бакинский рабочий”, 29 марта 1988 г.
908. Постановление ЦК КПСС и Совета Министров СССР о мерах по ускорению социально-экономического развития Нагорно-Карабахской Автономной Области Азерб. ССР в 1988-1995 г.г. от 24 марта 1988 г. – газ., “Бакинский рабочий”, 29 марта 1988 г.
909. Преступления армянских террористических и бандитских формирований против человечества (XIX-XXI вв.). Баку, 2002, 395с.
910. Проект Всеобъемлющего соглашения по урегулированию Нагорно-Карабахского конфликта. – газ., “Бакинский рабочий”, 21 февраля 2001 года.
911. Проект Соглашения о прекращении Нагорно-Карабахского вооруженного конфликта. – газ., “Бакинский рабочий”, 21 февраля 2001 года.
912. Раджан М. После империи: Россия и южная часть ближнего зарубежья. – жур., “США- Канада” (экономика, политика, культура), № 6, 1999, с.60-61.
913. Рзаев К. Правда и ложь о Карабахской войне. Баку, 1997, 252 с.
914. Россия и Закавказье: реалии независимости и новое партнёрство / Под ред. Р.М. Авакова, А. Г.Лисова /. Москва, 2000, 224 с.
915. Рустамова-Тогиди С. Куба. Апрель – май 1918 г.: Мусульманские погромы в документах. Баку, 2010, 552 с.
916. Рустамова-Тогиди С. Март 1918 г. Баку: Азербайджанские погромы в документах. Баку, 2009, 864 с.
917. Садыгов М. Ответ тебе даст история. Геноцид азербайджанцев в цифрах, фактах, документах – XX век. Баку, 1995, 382 с.
918. Салех бей. Армянство. Баку, “Элм”, 1994, 440 с.
919. Салимов К. Политика государственного терроризма. – газ., “Бакинский рабочий”, 4 апреля 1994 г.
920. Самедзаде З. Нагорный Карабах: Неизвестная правда. Баку, 1995, 83 с.

921. СБСЕ. Стамбульская декларация. Встреча на высшем уровне, Стамбул, 17-18 ноября 1999 г.
922. СБСЕ . Четвертая встреча Совета. Рим , жур., КСДЛ, 1993, № 2, с.3-4
923. Свиетаховский Т. Русский Азербайджан. 1905-1920. – жур., “Хазар”, 1990, №1, с. 83-109; №2, с. 78-103.
924. Севдималиев Р. Международный терроризм – Глобальная проблема современности. Баку, 2004, 312 с.
925. Скибицкий А. Карабахский кризис . – газ., “Союз”, № 7, 1991.
926. События вокруг НКАО в кривом зеркале фальсификаторов (Сборник материалов). – Баку, 1989, 92 с.
927. Спорные границы на Кавказе. /под. ред. Бруно Коппиттерса/. – Москва, 1996, 226 с.
928. Справка прокурора Эчмиадзинского синода А. Френкеля, представленная в 1907 г. святейшему Синоду. – История Азербайджана по документам и публикациям. Баку, 1990, с.77-82.
929. Ступишин В. Право наций на самоопределение священо. – “Независимая газета“, 13 мая 1996 г.
930. Султанов Ч. Нашествие. Кн. 1., 2-е изд., доп. Баку, 2004, 596 с.
931. Султанов Ч. Нашествие. Кн. 2., 2-е изд., доп. Баку, 2004, 562 с.
932. Томас де Ваал. Черный сад: Армения и Азербайджан между миром и войной / пер. с англ. О. Алякринского/. Москва, 2005, 413 с.
933. Трагедия длиною в 2 года. Баку, 1990, 32 с.
934. Трагедия, виновников которой невозможно оправдать /Доклад Московского правозащитного центра Мемориал о массовых нарушениях прав человека, связанных с занятием населенного пункта Ходжалы в ночь с 25 на 26 февраля 1992 г. вооруженными формированиями/. Баку, 1992, 16 с.
935. Трактат между Карабахским ханом и Российской Империей о переходе Ханства под власть России от 14 мая 1805 г. Баку, 1992, 24 с.
936. Указ Президиума Верховного Совета СССР о введении особой формы управления в Нагорно-Карабахской автономной области Азербайджанской ССР. – газ., “Правда”, 15 января 1989.
937. Файгл Э. Правда о терроре: армянский терроризм – истоки и причины. Баку, 2000, 176 с.

938. Фурман Д. Несостоявшая революция. Политическая борьба в Азербайджане. (1988-1993 годы). – жур., “Дружба народов”, Москва, 1994, №4, с.155-156.
939. Халилов К. Из этнической истории Карабаха. – История Азербайджана по документам и публикациям. Баку, 1990, с. 37-42.
940. Ходжалинский геноцид / Фонд Гейдара Алиева: фото (Карабахские реалии). Баку, 2006, 12 с.
941. Ходжалы – день последний. Баку, 1992 г., фотоальбом, 16 с.
942. Ходжалы. Хроника геноцида. Баку, 1993, 144 с.
943. Хроника НКАО: февраль 1988 – февраль 1990. Республиканский оргкомитет по НКАО Азербайджанской ССР (Отв. за выпуск Т.Зульфикаров). Баку, 1990, 41 с.
944. Хронология армяно-азербайджанского конфликта (1991-1994гг.). – “Nərbî bilik” jurn., 1996, № 3, с. 98-101.
945. Церковь и армянская диаспора. Москва, 1999, 320 с.
946. Церцвадзе Ф. Армянская этнокорпорация: 130 лет обмана: кровавый беспредел: сборник статей. Нью-Йорк, 2009, 157 с.
947. Церцвадзе Ф. Забытый геноцид. Нью-Йорк, 2005, 132 с.
948. Церцвадзе Ф. Армения и Нагорный Карабах. Формирование мифов. (переведен на русский язык) Нью-Йорк, 2005, 25 с.
949. Церцвадзе Ф. Проблема “геноцида армян”: история и фальсификации. – “Карабах вчера, сегодня и завтра” материалы научно-практических конференций, вторая часть. Баку, 2009, с.220-228.
950. Чавчавадзе И. Армянские учёные и вопиющие камни. (Пер. с груз. Н.И.Алексеев-Месхиев). Баку, 1990, 124 с.
951. Чаладзе Т. Сострадание. Баку, 1995, 232 с.
952. Чаладзе Т. Карабах: война в лицах: фотохроника /Ч. 1: Октябрь 1992 – апрель 1993/. Баку, 1993, 88 с.
953. Черный январь. Баку-1990: Документы и материалы. Баку, 1990, 288 с.
954. Чернявский С. Новый путь Азербайджана. Москва, 2002, 352 с.
955. Чернявский С. Азербайджан и Турция – стратегическое партнерство. – “Независимый Азербайджан: новые ориентиры”. Москва, 2000, т. 2, с.173-188.
956. Чернявский С. Балканский ответ в Закавказье. – жур., “Международная жизнь”, №7, 1999, с.84-92.

957. Чернявский С. Закавказье в планах Вашингтона. – жур., “Свободная мысль”, 1999, №7, с. 56-61.
958. Чернявский С. Южный Кавказ в планах НАТО. – жур., “Международная жизнь”, 1998, №9, с. 102-108.
959. Чингиз Каджар. Старая Шуша. Баку, 2007, 344 с.
960. Шавров Н. Новая угроза русскому делу в Закавказье: предстоящая распродажа Мугани инородцам. – История Азербайджана по документам и публикациям. Баку, 1990, с. 60-61.
961. Шавров Н. Новая угроза русскому делу в Закавказье: предстоящая распродажа Мугани инородцам. Баку, 1990, 82 с.
962. Шарифов А. Прорыв информационной блокады. Баку, 1992, 200 с.
963. Шреплер Х. Международные организации. Спр. М., 1995, 320 с.
964. Шукюров И. Будапештский Саммит. Баку, 1995, 32 с.
965. Шукюров И. Дипломатия мира. Баку, Азербайджан, 1997, 392 с.
966. Шукюров И. Лиссабонский саммит. Баку, 1997, 392 с.
967. Шукюров И. ОИК: Армения признана агрессором. Баку, 1995, 16 с.
968. Шукюров И., Ибрагимов Н. Гейдар Алиев открывает миру Азербайджан. Баку, 1994, 173 с.
969. Шукюров К. Курекчайский договор: об основных положениях, о результатах претворения в жизнь и ликвидации. – “Карабах вчера, сегодня и завтра” материалы научно-практических конференций, вторая часть. Баку 2009, с.95-103.
970. Эзов Г. Сношения Петра Великого с армянским народом. СПб., 1898, 512 с.
971. Эйвазов Дж. Безопасность Кавказа и стабильность развития Азербайджанской Республики. Баку, 2004, 352 с.
972. Этнополитические конфликты в Закавказье: их истоки и пути решения, Мериленд (США), 1997, 177 с.
973. Этнополитические и региональные конфликты в Евразии: в 3 кн.: Кн. 1. Центральная Азия и Кавказ /Общ. Ред. А. Малашенко, Б. Коппитерс, Д. Тренин/. Москва, 1997, 208 с.
974. Этнополитические и региональные конфликты в Евразии: в 3 кн.: Кн. 3. Международный опыт разрешения этнических конфликтов /Общ. Ред. Б. Коппитерс, Э. Ремакл, А.Зверев/. Москва, 1997, 304 с.
975. Эфендиев О.Ф. Военные преступления: от Нюрнберга до Карабаха (международно-правовой анализ). Москва, 2000, 224 с.

976. Эфендиев О.Ф. Вооруженные конфликты и военные преступления на Центральном Кавказе: международно-правовой аспект. Баку, 2006, 364 с.
977. ЮСИА. Информационная служба США. Американское Посольство. Баку, Азербайджан, 1992-2000.

Türk dilində

978. Abbaslı N. Yüzyılın soykırımı Hocalı. İstanbul, 2011, 288 s.
979. Ahmedov E. Azərbaycan'ın tarihi kültür merkezi ve Karabağ'ın baş tacı olan Şuşa. – www.habergunebakis.com – 06.05.2012.
980. Ahmedov E. Dağlık Karabağ probleminin uluslararası hukuki yönleri. – www.habergunebakis.com – 24.01.2011.
981. Ahmedov E. Ermenilerin Azərbaycan topraklarına göçürülmesi. – www.habergunebakis.com – 08.06.2011.
982. Ahmedov E. Ermenilerin Hocalı'da yaptıkları soykırım. – www.habergunebakis.com – 29.03.2011.
983. Ahmedov E. Ermenistan'ın Azərbaycan'a karşı saldırısı ve Türkiye'nin politikası. – www.tasep.org – 17.07.2012.
984. Ahmedov E. Ermenistan'ın Azərbaycan'a karşı saldırganlık politikası. – “2023”, 15 mart 2011, sayı 119, s. 56-61.
985. Ahmedov E. Ermenistan'ın Azərbaycan'a karşı saldırısı ve Türkiyenin politikası. – www.habergunebakis.com – 25.09.2011.
986. Ahmedov E. Ermenistan'ın Azərbaycan'a karşı toprak iddiaları – www.habergunebakis.com -14.01.2011.
987. Ahmedov E. Ermenistan'ın Azərbaycan'a saldırısı ve AGİT. – “2023”, 15 nisan 2010, sayı 108, s. 53-57.
988. Ahmedov E. Avrupa-Atlantik kurumlara entegrasyon çerçevesinde Azərbaycan Cümhuriyyəti ve Avrupa Birliğı ilişkileri. – Siyaset, ekonomi ve toplum üzerine. 3.Uluslararası Mavi Karadeniz Kongresi: Uyuşmazlık çözümü, işbirliği ve demokratikleşme. 15-17 Ekim 2012. Sakarya Üniversitesi/ Adapazarı, s.223-231.
989. Ahmedov E. Ermenistan'ın Devlet Terörü Politikası ve Azərbaycan'a Karşı Saldırganlığının Sonuçları. – “Dağlıq Qarabağ Üzərinə Yazılar”, Gündoğan Yayınları, İstanbul, Ağustos, 2014, s.87-97.
990. Ahmedov E. Ermenistan'ın etnik temizlik, soykırım ve işgalcılık

- politikasının sonuçları. – Orta Doğu Araştırmaları Dergisi. Karabağ Özel sayısı. Elizığ. 2013, Cilt IX, sayı 2, s.73-85.
991. Ahmedov E. Haydar Aliyev'in Dış Politikasında Avrupa Kurumları İle İşbirliği. – Asia Minor Studies. Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi. Cilt1, Sayı: Haydar Aliyev Özel Sayısı. Mayıs. Kilis, 2013, s.14-23.
992. Ahmedov E. Hocalı gerçeklerinin dünyaya anlatılması ve uluslararası alanda yayılması. – www.habergunebakis.com – 16.04.2011.
993. Ahmedov E. XX yüzyılın 20-90 yıllarında Ermenistan'ın Azerbaycan'a karşı toprak iddiaları ve saldırganlık politikası. – www.habergunebakis.com – 08.08.2011.
994. Ahmedov E. XX yüzyılın başlarında ermenilerin azerbaycanlılara karşı etnik temizleme ve soykırım politikası. – www.habergunebakis.com – 12.07.2011.
995. Ahmedov E. Şuşa'nın Ermenistan ordu birlikleri tarafından işgali.- www.tasep.org – 06.05.2012.
996. Ahmedov E. Ermenistanın etnik temizlik, soykırım ve saldırganlık politikasının aşamaları – www.tasep.org – 30.10.2012.
997. Armaoğlu F. 20. yüzyıl siyasi tarihi. 1914-1990. Cilt II: 1980-1990. Ankara, 1991, 334 s.
998. Azerbaycan bölgelerinde ermeni sorunu (1918-1920). Ankara, 2001, 682 s.
999. Azerbaycan Cumhuriyetinin Bağımsızlığı və Karabağ Olayları. İstanbul, 1992.
1000. Budak M. Azerbaycan-Ermenistan ilişkilerinde Dağlık Karabağ meselesi ve Türkiyenin politikası. – “Kafkas araştırmaları”. İstanbul Üniversitesi Edebiyyat Fakültesi. İstanbul, 1996, s.107-139.
1001. Çiloğlu Fahrettin. Rusiya Federasyonunda ve Transkafkasya'da etnik çatışmalar. Sinatle yayınları, İstanbul, 1998.
1002. Hocalı soykırımı konferansı: lahey 2007, Bakü, 2007, 160 s.
1003. İsmayılov A. Sumgayıt – SSCB'nin Çöküşünün Başlangıcı. Baku, 2010, 200 s.
1004. Kafkasya ve Azerbaycanın Dünyü, Bugünü və Yarını. İstanbul, Harp Akademileri Basımevi, 1995.
1005. Kamal O. Ermeni meselesi. İstanbul, 1986.
1006. Kamer K. Başlangıcından barış sürecine Dağlık Karabağ çatışması. Ankara, 2003.

1007. Karabağ: sorular və gerçəkliklər /Azerb.dilindən terc. S. Demir; tert. A. Tecim/. İstanbul, 224 s.
1008. Koçaş Sadi. Tarihə ermənilər və türk-erməni mülqiləri. İstanbul, 1990.
1009. Onk N. Azərbaycan Karabağ tərili. İstanbul , 1997, 235 s.
1010. Mustafa Nazim. İrevan şəhri. Türk-islam varlığı nasıl yok edildi / N. Mustafa.- Ankara: Berikan Yayınevi, 2015, 269 s.
1011. Paşayev A. Ermənilərin Azərbaycan Halkına Karşı Toprak İddiaları, Soykırımını ve Tehcirleri: XIX.-XX. yüzyl . Bakı, 2011, 138 s.
1012. Sarıahmetoğlu N. Karabağ. İstanbul, 2011, 336 s.
1013. Sarıahmetoğlu N. Türkiye-Ermənistan sınırının açılması tartışmalarının Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinde etkileri. İstanbul, 2004.
1014. Selvi H. Türkiye-Ermənistan İlişkilerinin Halhazır Durumu ve Geleceği. Ankara, 2003.
1015. Şihaliyev E. Türkiye ve Azerbaycan açısında erməni sorunu. Ankara, 2002.
1016. Taşkırın J. Geçmişten günümüze Karabağ meselesi. Ankara, Genelkurmay Basım evi, 1995, 195 s.
1017. Tümer F. Erməni diasporu ve türk düşmanlığı. Ankara, 2005, 374 s.
1018. Yıldırım D., Özönder J. Karabağ dosyası (II Baskı) Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1991, 127 s.
1019. Erməni iddiaları və tərili gerçəkliklər. Ankara: Dışişleri Bakanlığı. Stratejik Araştırmalar Merkezi, 1998, 72 s.

DÖVRİ MƏTBuat

Azərbaycan dilində

1020. “Azərbaycan” qəzeti, 1992-2015.
1021. “Xalq qəzeti”, 1991- 2015.
1022. “Həyat” qəzeti, 1991- 1992.
1023. “Vətən səsi” qəzeti, 1991-1992.
1024. “Kommunist” qəzeti, 1988-1991.
1025. “Panorama” qəzeti, 1996-1998.
1026. “Respublika” qəzeti, 2006-2015.

1027. "Səhər" qəzeti, 1989-1992-ci illər.
1028. "Odlar yurdu" qəzeti, 1989-1991.
1029. "Ədalət" qəzeti, 1991-1992.
1030. "Yeni Azərbaycan" qəzeti, 2001-2015.
1031. "Şərq" qəzeti, 2001-2015.
1032. "525-ci qəzet", 2001-2015.
1033. "Ayna" qəzeti, 1991- 2015.
1034. "Qarabağ" qəzeti, 1991- 2011.
1035. "Qarabağa aparar yol" qəzeti, 2011-2015.
1036. "Azərbaycan" jurnalı, 1988-1989.
1037. "Azərbaycan kommunisti" jurnalı, 1988-1989.
1038. "Geostrategiya" jurnalı, 2011-2015.
1039. "Beynəlxalq həyat" jurnalı, 1998.
1040. "Tarix və onun problemləri" jurnalı, 1995-1999.
1041. "Dirçəliş- XXI əsr" jurnalı, 1999-2010.
1042. "Qanun" jurnalı, 1997-1998.
1043. "Hərbi bilik" jurnalı, 1996-1999.
1044. "Açıq söz" jurnalı, 1990.
1045. "Elturan" jurnalı, 1992-1997.

İngilis dilində

1046. "Azerbaijan International", Journal, California, 1993-1998.
1047. "Caspian Crossroads" Journal, 1995-1996.
1048. "Financial Times", March 14, 1992.
1049. "Financial Times", March 9, 1992.
1050. "Foreign Affairs" Journal, 1993-1995.
1051. "Middle East Journal", 1992-1996.
1052. "The Age", March 6, 1992.
1053. "The Boston Globe", March 3, 1992.
1054. "The Sunday Times", March 8, 1992.
1055. "The Times", April 4, 1988.
1056. "The Times", March 4, 1992.
1057. "The Times", March 1 , 1992.
1058. "The Times", March 3 ,1992.
1059. "The Wall Street Journal", April 11 , 1997.

- 1060. "The Washington Post", February 28, 1992.
- 1061. "The Washington Times", April 7, 1997.
- 1062. "The Washington Times", April 7, 1997.
- 1063. "The Washington Times", July 15, 2004.
- 1064. "Turkish Daily News", June 13, 2001.
- 1065. "Valer actual" Journal, March 14, 1992.
- 1066. "Wall Street Journal", November 20, 1992.
- 1067. "World of Diplomacy" Journal, 2008-2010.
- 1068. Release-news, USIS, January 9, 1997.

Rus dilində

- 1069. "Бакинский рабочий" газ., Баку, 1992-2015.
- 1070. "Зеркало" газ., Баку, 1992-2015.
- 1071. "Эхо" газ., Баку, 2005-2010.
- 1072. "Известия" газ., Москва, 1988-1992
- 1073. "Комсомольская правда" газ., Москва, 1988-1992
- 1074. "Московские новости" газ., Москва, 1988- 1993.
- 1075. "Независимая газета", Москва, 1992-1999.
- 1076. "Правда" газ., Москва, 1988-1990.
- 1077. "Сегодня" газ., Москва, 1994.
- 1078. "Советский Карабах" газ., 1988.
- 1079. "Хазар" жур., Баку, 1990.
- 1080. "Новая время" жур., Москва, 1988-1992
- 1081. "Международная жизнь" жур., Москва, 1995-2002.
- 1082. "Мировая экономика и международные отношения" жур., Москва, 1996-2002.
- 1083. "США: экономика, политика, идеология" жур., Москва, 1994-2001.
- 1084. "Центральная Азия и Кавказ" жур., Швеция, 1999-2010.

Türk dilində

- 1085. "Cumhuriyet", 1993-1995.
- 1086. "Hürriyet", 1997-2010.
- 1087. "Milliyet", 1994-1999.

1088. “Türkiye”, 1995-1996.
1089. “Yeni Yüzyıl”, 1995-1997.
1090. “Zaman”, 1992-1999.

Fransız dilində

1091. “La Mond”, Mars 14, 1992.
1092. “Le Figaro”, Decembre 26, 1993.
1093. “Le Figaro”, Mars 29, 1997.
1094. “L’Humanite”, Novembre 18, 1987.

İnternet resursları

1095. www.heydar-aliyev.org
1096. www.president.az
1097. www.ilham-aliyev.org
1098. www.mehriban-aliyeva.org
1099. www.heydar-aliyev-foundation.org
1100. www.aliyev-heritage.org
1101. www.azerbaijan.az
1102. www.cabmin.gov.az
1103. www.meclis.gov.az
1104. www.mfa.gov.az
1105. www.mns.gov.az
1106. www.azerbaijan.tourism.az
1107. www.edu.gov.az
1108. www.mys.gov.az
1109. www.dtxk.gov.az
1110. www.diaspora.gov.az
1111. www.azerbaijanfoundation.az
1112. www.refugees-idps-comittee.gov.az
1113. www.human.gov.az
1114. www.azstat.org
1115. www.eco.gov.az
1116. www.preslib.az
1117. www.foreignpol.preslib.az/foto

- 1118. www.amor.az
- 1119. www.justiceforkhojaly.com
- 1120. www.khojaly.preslib.az
- 1121. www.elibrary.az
- 1122. www.history.az
- 1123. www.anl.az
- 1124. www.anl.az/xocali.php
- 1125. www.csl-az.com
- 1126. www.itsolutions.info
- 1127. www.science.gov.az
- 1128. www.strategiya.az
- 1129. www.avciya.az
- 1130. www.sumqait.com
- 1131. www.sumgayit1988.com
- 1132. www.january20.net
- 1133. www.azertag.com
- 1134. www.azadinform.az
- 1135. www.newtimes.az
- 1136. www.interfax.az
- 1137. www.fact-info.az
- 1138. www.apa.az
- 1139. www.trend.az
- 1140. www.vesti.az
- 1141. www.day.az
- 1142. www.sia.az
- 1143. www.azerbaijanli.org
- 1144. www.azerbaijanworld.com
- 1145. www.anl.az/xocali
- 1146. www.genocide.preslib.az/ru
- 1147. www.khojaly.preslib.az
- 1148. www.31mart.wordpress.com
- 1149. www.azerigenocide.org
- 1150. www.azerigenocide.wordpress.com
- 1151. www.azerihostage.com
- 1152. www.come.to/khojaly
- 1153. www.garabagh.net

- 1154. www.garabaghnews.az
- 1155. www.gam.az
- 1156. www.genocide.az
- 1157. [www.the real stories of karabakh.com](http://www.the-real-stories-of-karabakh.com)
- 1158. www.dailykarabakh.com
- 1159. www.karabagconflict.org
- 1160. www.karabakh.az
- 1161. www.karabakh.co.uk
- 1162. www.karabakh.legal.az
- 1163. www.karabakh.org
- 1164. www.karabakhblog.com
- 1165. www.karabakh-doc.azerall.info
- 1166. www.karabakhfoundation.org
- 1167. www.karabakhinfo.com
- 1168. www.karabakhmonuments.az
- 1169. www.karabakhresearchcenter.com
- 1170. www.karabakh-war.com
- 1171. www.khojaly.net
- 1172. www.khojaly.org.az
- 1173. www.virtualkarabakh.az
- 1174. www.1905.az
- 1175. www.xocali.org/en/
- 1176. www.xocali.rabita.az
- 1177. www.agdaban.org
- 1178. www.west-land.az
- 1179. www.iravan.com
- 1180. www.nakhchivan.org.az
- 1181. www.nakhchivan.az
- 1182. www.shusha-ih.gov.az
- 1183. www.xocali-ih.gov.az
- 1184. www.xocavend-ih.gov.az
- 1185. www.xankendi.az
- 1186. www.lachin-ih.gov.az
- 1187. www.agdam-ih.gov.az
- 1188. www.kelbecer-ih.gov.az
- 1189. www.fuzuli-ih.gov.az

- 1190. www.cabrail-ih.gov.az
- 1191. www.qubadli-ih.gov.az
- 1192. www.zengilan-ih.gov.az
- 1193. www.qaradaqli.org
- 1194. www.un.org
- 1195. www.osce.org
- 1196. www.europa.eu.int
- 1197. www.euronews.com
- 1198. www.coe.int
- 1199. www.coe.ru
- 1200. www.nato.int/home.htm
- 1201. www.oic-oci.org
- 1202. www.whitehouse.govwww.pentagonus.ru
- 1203. www.azembassy.be
- 1204. www.euronews.com/news
- 1205. www.euronews.com/haber
- 1206. www.cnnturk.com
- 1207. www.haberler.com/politika
- 1208. www.milliyet.com.tr
- 1209. www.hurriyet.com.tr
- 1210. www.todayszaman.com
- 1211. www.turksam.org
- 1212. www.polpred.com
- 1213. www.azeri.ru
- 1214. www.newsazerbaijan.ru
- 1215. www.newsru.com
- 1216. www.24smi.org
- 1217. www.inosmi.ru
- 1218. www.interfax.ru
- 1219. www.interfax-religion.ru
- 1220. www.itar-tass.com
- 1221. www.itogi.ru
- 1222. www.lenta.ru/news
- 1223. www.militarynews.ru
- 1224. www.pda.regnum.ru
- 1225. www.pravda.ru

- 1226. www.regnum.ru
- 1227. www.ria.ru
- 1228. www.rupolitika.ru
- 1229. www.newsru.co.il
- 1230. www.rus.newsru.ua
- 1231. www.sau.net.ua
- 1232. www.analitika.at.ua
- 1233. www.novosti-am.ru
- 1234. www.lin.am/rus
- 1235. www.alplus.am/ru
- 1236. www.armenianhouse.org
- 1237. www.armenpress.am
- 1238. www.arminfo.info
- 1239. www.armtoday.info
- 1240. www.mediamax.am
- 1241. www.news.am/rus
- 1242. www.newsarmenia.ru
- 1243. www.newsinfo.am/ru
- 1244. www.panarmenian.net
- 1245. www.panorama.am/ru

SUMMARY

According to the historical facts the movement of a great number of Armenians from Iran and Turkey to the strategically important part of Azerbaijan, mountainous part of the Upper Garabagh region stated as early as in the XIX century. This movement process being colonial policy of the Tsarist Russia was continued till the XIX century, and as a result it has influenced the demographic change in the region.

The artificial increase of Armenians in this region contributed to the territorial claims to Upper Garabagh region of Azerbaijan from the beginning of the XX century. Living with the aim of the creation of “Great Armenia” Armenians with the help of foreign supporters committed terror, genocide against Azerbaijanis carrying out ethnic cleansing policy.

So, Azerbaijani people suffering from ethnic cleansing, genocide and aggression for 200 years were expelled from their historical places and became IDPs (internally displaced persons). At the beginning of the XIX century Armenians being moved to the mountainous part of the Garabagh region of Azerbaijan possessing all political, economic, social and cultural opportunities laid territorial claims many times but failed each time.

By the time of the collapse of the USSR for the idea of separation of Armenians living in the Upper Garabagh Region and wishing to join Armenia, belligerent state doing everything for reaching this goal carried out the policy of genocide against 50 thousand Azerbaijanis, and 250 thousand Azerbaijanis were deported from their native land.

At the end of 80-s of the XX century, Armenia openly laid claim to the territory of the Upper Garabagh. There was no doubt that the territorial claims of Armenia were planned and initiated with the help of Yerevan, Moscow and western supporters. During the Soviet period Armenians with the help of the state authorities held propaganda campaign, and as a result of it formalized negative public opinion about Azerbaijan. Armenian ideologists distorted the facts about the history, social-economic growth of Azerbaijan and spread them within the union scale.

At the end of the XX century territorial claims of Armenia against Azerbaijan and the results of military aggression. In 1988, when the events began Armenian politicians and their central union supporters planned holding rallies in Khankandi and Yerevan in advance because of

less progress in economy in the region. But the following events showed that social, economic backwardness of NKAO was only a pretext of Armenian politicians and central union supporters, Armenians' main aim was territorial claims against Azerbaijan. At the same time, on December 1, 1989 the Armenian Soviet Social Republic violating the sovereignty of Azerbaijan Soviet Socialist Republic, adopted the decision joining the NKAO to the Armenia SSR which was contrary to the Constitution of Azerbaijan.

The NKAO's institutions and departments were given to the appropriate ministries and departments under Armenian supervision. Because of inactivity of Soviet authorities, sometimes the open support was the cause of separation of NKAO's economy and other fields from Azerbaijan and joining to Armenia. All the attributes in the territory of NKAO (flag, coat of arms, anthem and etc.) of Azerbaijan were changed, and the Armenian flag and coat of arms were hoisted. With the help of Armenian authority and other ruling circles Armenian nationalists took misappropriation process in economic, socio-political and cultural point of Upper Garabagh.

Thus, the Soviet authorities made very serious mistakes, a pro-Armenian policy at the end of 1990 the early 1991 aggravated the situation; Armenian aggression became worse on a large scale in the NKAO and other borders of Azerbaijan with Armenia. As a result, thousand of Azerbaijanis were victims of Armenia's aggressive policy. Unfortunately, not preventing Armenian nationalists at the beginning of the events, worsened the situation gradually. As a result, Armenians with the help of armed groups and military weapons which were sent from Armenia committed bloody crimes against Azerbaijanis in the region out of control of Azerbaijan government.

From the beginning of 1992 the Armenian troops occupied the last populated areas of Azerbaijanis in Garabagh one after another. Over the night on February 25-26 1992 the Armenian armed forces with the help of 366th the motor rifle regiment soldiers and military weapons of the former USSR which were located in Khankandi attacked Khojaly, raised the city to the ground. The city was completely destroyed, burned, and people were killed with special cruelty with the help of military weapons. According to the official figures 613 persons were died including 63 children, 106 women, 70 elderly people, 8 families were completely annihilated, 487

people became invalid, 76 of them were children. In addition, 1275 inhabitants were taken hostages while the fate of 150 persons remains unknown to this day.

At the same time, Armenian Azerbaijan conflict over Upper Garabagh has grown into internationally important problem since 1992. After gaining independence the Republic of Azerbaijan became a member of the CSCE, and according to this organization's principles Armenian-Azerbaijan conflict attracted attention of almost all the member countries. On 24 March, CSCE Ministerial Council of senior officials discussed the situation and adopted the decision which emphasized the necessity to hold CSCE Minsk Conference in order to ensure the effectiveness of negotiations of the conflict by peaceful means.

On May 8, 1992 Shusha, an ancient center of the Azerbaijani music and culture was occupied by Armenian armed forces, and it meant the occupation of all Upper Garabagh. This event proved the belligerent state's aggressive policy in joining the mountainous part of Garabagh to Armenia, forcibly violating the Charter of United Nations and the principle of OSCE. Capturing Shusha Armenia solved this problem only in a military tactical way; political solution of the problem became aggravated.

The occupation of Shusha played an important role in the loss of the other territories of Azerbaijan. After the occupation Shusha which was strategically important historical cultural center of Azerbaijan, the aim of Armenian armed forces was strengthening in the occupied territories of Azerbaijan, opening a corridor between them for joining mountainous part of Garabagh to Armenia. Afterwards, Armenians in a short period of time on May 18, occupied Lachin, an ancient area of Azerbaijan outside of Upper Garabagh. So, under the cover of "self determination" the corridor joining the Upper Garabagh region of Azerbaijan to Armenia in fact (1.875 km² territory of Lachin district was occupied by Armenian armed forces).

The capture of Lachin passed all bounds of the Upper Garabagh war and showed the great intention of military occupation of Armenia. Armenia's so called way "humanitarian corridor" brought large quantities of weapons ammunition and military force to Upper Garabagh. There is no doubt that Armenian community of the Upper Garabagh region of the Republic of Azerbaijan wasn't able to occupy the territories of Azerbaijan without help from outside.

The occupation of Shusha and Lachin by Armenian armed forces changed not only military side of the conflict but also changed its main essence, and it was obstacle for holding Minsk conference which was responsible for peace mission. As a result, from 27 March to 2 April, 1993 the occupation of Kalbajar turned the conflict to another level. This aggression of the Republic of Armenia outside of the Upper Garabagh region of Azerbaijan was the evidence of aggressive phase. After this in 1993 the Armenian armed forces occupied Aghdam, Fizuli, Jabrayil, Gubadli, Zangilan regions of Azerbaijan.

These territories underwent ethnic cleansing from Armenians. So 7 districts Lachin, Kalbajar, Aghdam, Fizuli, Jabrayil, Zangilan and Gubadli outside of the Upper Garabagh region which territories are 4 times more than Upper Garabagh (4400 km²) were occupied by the Armenian armed forces. The self-determination claims of the Armenian community of the Upper Garabagh region was a cause of consequent occupation where one million Azerbaijanis (15% of the total number of population) became IDP's in the own country.

Nowadays more than 20% (17000 km²) of territories of Azerbaijan are occupied by the Armenian armed forces. At the same time, in 1988-1994, 373 terror acts were perpetrated in (buses, passenger trains, underground, air transport, ferry, populated areas, civil and state places) as a result of terror acts 1200 people died, 1705 people were wounded. The aggression policy of Armenia has been the cause of mass killing in all historical periods. So, in 1988-1993 as a result of military hostilities of Armenia, 20.000 Azerbaijani died, 100 000 persons were wounded, 50 000 persons became disabled getting injuries of various degrees.

Aggression of Armenia against Azerbaijan: the policy of international organizations and great powers. Unfortunately, the world community turned a blind eye to the aggression of Armenia, and didn't take any measures for preventing aggression. In 1992-1993 trying to regulate the conflict in the United Nations Security Council while adopting Resolutions 822, 853, 874, 884 the permanent members of the Security Council refused to recognize Armenia as an aggressor state, and they preferred to solve the conflict through negotiation and ceasefire in the frame of Minsk process of OSCE.

The impunity gave force to Armenia, and it refused to recognize 4 Resolutions of the United Nations Security Council analyzing activity of

the Minsk Group of OSCE in these years “the schedule of urgent actions” prepared by the United Nations Security Council for fulfillment of this resolution had no force. The insufficiency of OSCE was rooted in the lack of mechanism for imposing sanctions against the side which refused to fulfill the treaty in the framework of OSCE and under the auspices of this organization.

The lack of mechanism of sanctions to the country refused to execute OSCE's decision was OSCE's main weakness. The documents adopted by Minsk Group had only advisory character. At the same time mutual compromise principle of OSCE gave chance to this side not bear any responsibility for its actions. In spite of the occupation of the lands Azerbaijan didn't refuse mediatory mission, and showed its consent to solve the problem according to OSCE principles. In the negotiations within the framework of Minsk Group the Armenian destructive position and lack of common opinion of the members of super powers of the group have been unsuccessful in the peace process.

In the second half of 1993 a nationwide leader Haydar Aliyev informed the international world about the security problem of Azerbaijan, especially Armenian territorial claims, military hostility, and tried to increase the influence of international organizations in peace settlement. For peaceful settlement of the conflict the president of Azerbaijan Haydar Aliyev held bilateral and multilateral meetings with the head of states, at OSCE summits, during the discussions with co-chairs of the Minsk Group, direct meetings with the President of Armenia was the main part of nationwide leader's consecutive and purposeful policy.

For the settlement of the conflict by peaceful means, thanks to the president Haydar Aliyev's determined activity on May 12, 1994 after achieving ceasefire agreement the negotiations within the framework of the Minsk Group of OSCE started regularly. On December 5-6, 1994 at the Summit meeting of OSCE the decision about “the intensification of OSCE activities” of Upper Garabagh conflict was adopted. The adopted document stated the article about the deployment of OSCE multinational peacekeeping force for ensuring stability in the conflict zone. Besides, the chairmanship institution was established in Budapest. The appointment of two co-chairmen to the Conference and the meetings of Minsk Group held with their joint co-chairmanship were adopted. At the OSCE Minsk conference

and Minsk Group Russia and Finland became co-chairmen (after Sweden replaced Finland).

On December 2-3, 1996 at OSCE Lisbon Summit the special document determining the international legal basis of the conflict-solution was adopted due to the diplomatic activities by Haydar Aliyev. Three main principles for the solution of Armenian Azerbaijan conflict were given by the OSCE chairman in office Flavio Kotini, the Minister of Foreign Affairs of Sweden adopted a statement which was supported by 53 countries of the world except Armenia, and added to the final documents of Lisbon Summit.

After the Lisbon summit of OSCE, besides Russia the representatives of France, and the USA became co-chairmen of the Minsk Group. In 1997-1998 the co-chairmen of the Minsk Group according Lisbon principles adopted a statement which reflected three principles:

The liberation of seven regions located outside of Upper Garabagh and the determination status of Upper Garabagh. In June 1997, their first suggestion was package solution of the conflict (the liberation of occupied territories located outside of Upper Garabagh of Azerbaijan and at the same time giving contest to the status of Upper Garabagh) in September 1997, the second suggestion was solution of the conflict in stages (in this variant at the first stage the liberation of 7 occupied region located outside of Upper Garabagh, at the next stage the solution of the status problem of Upper Garabagh was taken into account).

Though Azerbaijan was dissatisfied with these plans, after accepting two offers of co-chairs showing destructive position Armenia wasn't pleased to these offers. On November 9, 1998 co-chairs set up the third offer which, contradicting all international legal norms, also unacceptable for Azerbaijan, giving no chance to the continuation of the negotiations. This offer "common state idea" was based on not existing practice in the world. The artificial common state suggestion which was rejected by the President of Azerbaijan Haydar Aliyev was against the interest of Azerbaijan, also contradicted the adopted documents of OSCE in Budapest and Lisbon Summit.

The common state principle, obstacles in regulation process, also it deepened the contrast of the sides in the solution of the conflict. As a result, the stagnation in negotiations process was created and in regulation of the conflict there wasn't improvement. After the failure of the common state offer the co chairs of the Minsk group practically reached a deadlock.

The direct negotiations between the presidents of Azerbaijan and Armenia. On April 26, 1999 a new stage of negotiation for regulating the conflict was started with the initiative of the USA. The direct negotiation between the President of Azerbaijan and the President of Armenia started in Washington, and this format of the talks was approved by the OSCE Minsk Group. Unfortunately, as a result of this meeting there wasn't improvement in regulating process. In the early 2001, intensive talks between the Presidents of the two states named "Paris principles" talks, aimed for generalizing positive sides of three offers (package, in stages, common state) were held.

The next stage of negotiations became "Prague process". In March 2002, during the visit of OSCE Minsk group the co-chairs to the region it was suggested to continue the negotiations on the level of Azerbaijani and Armenian Presidents' personal representatives. This offer was accepted by the two states, and the negotiation continued in this format in Prague. In spite of the acceptance of "solution in stages" plan of Prague format by Azerbaijan side, after the discussion of the status Upper Garabagh by Armenia the negotiations reached a deadlock.

Generally, the negotiations in France of OSCE Minsk group, and the mutual cooperation with this organization was among the nationwide Haydar Aliyev's one of the main priorities in the course of the foreign policy of Azerbaijan. It's important to note a fact that in 1993-2003 the head of Azerbaijan state Haydar Aliyev met 23 times with the President of Armenia, 150 times with OSCE leaders and Minsk group representatives.

On April 16, 2004, the negotiation between Azerbaijan and Armenia was held on the level of Ministers of Foreign Affairs in Prague. At this stage of negotiations "Prague process" until the summer 2005, the Foreign Affairs Ministers met 11 times discussing the new variant of peace plan details for regulating conflict. The main elements of "Prague process" variants were the discussion of the details of "solution in stage" of the regulation.

In 2004-2006 the Armenians destructive position in the regulation of the conflict the "Prague process" reached deadlock and the negotiations were unsuccessful. For accelerating the regulation process of the Armenian Azerbaijan Upper Garabagh Conflict "Base principles" at the end of November in 2007 were presented to the sides in Madrid.

After it the President of Azerbaijan and Armenia held 14 meetings: on June 5, 2008 in Saint Petersburg; on November 2 in Moscow; on January

28, 2009 in Zurich; on May 7 in Prague; on June 4 in Saint Petersburg; on July 17-18 in Moscow; on October 8-9 in Chisinau, on November 22 in Munchen; on January 25, 2010 in Sochi; on June 17 in Saint Petersburg; on October 27 in Hashtarkhan; on March 5, 2011 in Sochi; on June 24 in Kazan; on January 25, 2012 in Sochi, 2013 in Vienna, on September 4 in New Port; on October 27 in Paris and on December 19, 2015 the 19th meeting of the Presidents of Azerbaijan and Armenia, held in Bern. 10 out of these meetings were held with the mediation of the Russian president.

9 of these meetings and the last 6 out of 9 were held with the mediation of the President of Russia. The main point of the negotiations in the last 5 years notifies the existence of base principle of Madrid document within the framework of in "Prague process". Some definite agreement of these principles was reached. Nevertheless, the understanding of some principles was reached on the level of the Presidents but the wide disparity remains in the position of the sides in the main principles. In this contest reaching general agreement in all matters will be accepted in the final document.

On July 10, 2009 the USA, Russia and France Presidents discussed the Upper Garabagh problem at the meeting of G-8 in Aquila Degli Abruzzi, Italy. Finally, having accepted the joint resolution about the conflict 3 Presidents advised the co-chairs to present them a new version of the latest suggestions about the Base Principles, that is to say Madrid suggestions which were announced on November 29, 2007.

On January 25, 2010 during the next meeting of Azerbaijan and Armenian Presidents with the mediation of Russia in Sochi the negotiation for regulating conflict were held according to the new Madrid principles which were suggested in December 2009 by the co-chairs of OSCE Minsk group. After these negotiations Azerbaijan accepted the suggestion according to the Madrid principles, but Armenia postponed the acceptance of the suggestion for 2 weeks. During the period Armenian side didn't answer officially to the co-chairs and they used prolongation tactics.

On June 26, 2010 the Presidents of the co-chair countries belonging to G-8 adopted a joint statement in the Summit which was held in Toronto and referred to the updated Madrid principle which was presented to the conflict sides. According to these principles Armenia must withdraw its troops from occupied districts, refugees must return to their lands, peacekeeping forces

must be deployed in the conflict zone, the self-determination status must be given to Upper Garabagh, and the determination of the final status should be discussed in the next stage, and carried on.

On 25 May, 2011 the Presidents of the USA, Russia, and France passed a joint statement for the regulation of the Upper Garabagh conflict within the framework of the countries of G-8 at the latest 3 years in Deauville, France. In the resolution the Presidents of the co-chair countries of the OSCE Minsk group asked Azerbaijan and Armenian Leaders to demonstrate political will and complete the main principles (the main principles of the regulation of the Upper Garabagh conflict).

Generally, if we look at the history of the negotiations for the regulation of Armenian Azerbaijan conflict, since 1992, it is necessary to note that since 1992 beside international organization, and great countries mediation efforts from the beginning of April, 1999, they have stepped in a new format too. It was the direct dialogue of Azerbaijan and Armenian Presidents. Since then the Presidents of two Republics held more than 50 meetings in Moscow, Washington, Geneva, Yalta, Istanbul, Davos, New-York, Minsk, Key West, Chisinau, Prague, Strasburg, Warsaw, Astana, Kazan, Rambouillet, Bucharest, Saint Petersburg, Zurich, Munchen, Hashtarkhan, Vienna, Sochi, New Port, Paris, Bern and in the border of the two republics – Sadarak. But during negotiations while Azerbaijan defended its right position they met some difficulties. Because from the beginning of the conflict in the negotiations, the aggressor Armenia showing destructive position didn't give up its aggressive policy. On the other hand, double "standard principle" of the world community, the inactivity of the international organizations like the UN and OSCE in carrying their offers and resolutions were an obstacle in the improvement process of negotiations.

In spite of this, Azerbaijan state respects international organizations, especially OSCE Minsk group which tries to regulate the conflict by peaceful means, and it takes part in organization's work regularly. The President of Azerbaijan Ilham Aliyev held more than 80 meetings with co-chairs of OSCE Minsk group, and it shows that Azerbaijan prefers peace variant in the negotiations for regulating the conflict.

From 1992 to 2015, over 23 years the OSCE Minsk group co-chaired by 30 people from 6 countries: Italy – 1; Sweden – 1; Finland – 1; United

States – 11; France – 9; Russia – 7 persons. It is a pity that the documents adopted by the OSCE Minsk group since its creation the necessity of the territorial integrity of Azerbaijan, inviolability of borders, restoration of sovereignty, in peace process were fruitless. This organization's activity in the peace process didn't have any result. The reasons of these are:

Firstly, continuing destructive position in aggressive policy of the Republic of Armenia. Secondly, international organizations especially OSCE Minsk group which plays the main role in regulating the conflict by peaceful means, preferring mutual compromise principle of identifying the aggressor with suffering side.

At the same time during the past period the Minsk Group and co-chairs of the group USA, France, Russia the powerful states didn't bear responsibility for the fair solution of the problem and didn't exert pressure on the aggressor. Thus, the co-chaires of the OSCE Minsk Group tries to frozen the conflict rather than resolving the conflict. If we look at their today's activity the co-chairs do not only put pressuse to Armenia but also protect Armenia which is engaged in imitation of the negotiations. In other words, the OSCE Minsk Group co-chairs do not want to accept the fact of occupation. Their position coincides with the policy of Armenia to maintain the status quo. Without talking about Armenian aggression against Azerbaijan directly the improvement in the fair solution of the conflict is difficult. Not taking any measures against the aggressor Armenia, damages OSCE's reputation.

In addition, the UNSC resolutions 822, 853, 874, 884 adopted and 7 statements of the chairman of the Security Council determined territorial integrity, sovereignty and inviolability of borders of Azerbaijan. The documents adopted by the Security Council of the UN urged Armenian troops to withdraw occupied territories of Azerbaijan immediately but while these documents were adopted the super powers of the Council especially the representatives of the USA, Russia, France didn't agree to recognize Armenia as an aggressor, they called to solve the conflict by ceasefire and negotiations.

So, the efforts of the United Nations and world community towards the solution of the Armenian Azerbaijan Upper Garabagh conflict by peaceful means was fruitless because of the open military aggression position of the Republic of Armenia.

The UN was unsuccessful in peaceful activity in the region because the fact of Armenian aggression against Azerbaijan had not been admitted. Despite the breach of the first and second Articles of the UN Charter and the principles of international law by Armenia according to OSCE Final Act, the influential organizations do not admit Armenian armed forces action in the conflict or they don't want to do it. Although in the adopted resolutions of the UN Security Council's resolutions and in the statements of the chairman of the Security Council, and other international organizations documents the participation of the Republic of Armenia in the conflict was accepted in this or another form and aggression fact was proved.

This is an international crime. In 1974 in the XXIX Session of the UN any form of aggression declared as a military crime. If super powers want to prevent the aggressor which threatens modern international relations appropriate to the Charter of the UN, they must take practical measures and Armenia must be obeyed to the will of the international community.

Legal aspects of the conflict. For guarantying peace and security in the world the United Nations Charter's paragraph 1 of Article 1 (1.1.) stating the main responsibility of the organization maintains peace, and for this reason taking collective measures in case of aggression and breach of the peace.

The Charter prohibits not only aggression but also using force and threat in intergovernmental relations.

Paragraph 2 of Article 2 (2.2.) demands peaceful solution to any dispute among states. (paragraph 2 of Article 3) (2.3) Further to the occurrence of the act of aggression the state subjected to aggression puts the matter of the accountability of the aggressor state on the agenda of the UN Security Council on the ground of the Article 39 of UN Charter.

If there is an aggression act it is enough for Security Council to take obligatory measures according to the VI-VII Chapter. On December 18, 1967 the United Nations draft resolution project 2330(XXII) stated to prevent hostile actions, and appropriate to the UN Charter the main point of the idea of aggression reflected for protecting international peace and security, and taking effective measures.

On December 14, 1974 in the 3314/XXIX resolution of XXIX session the main idea of aggression was explained, and it was given an international legal evaluation. The resolution with 8 Articles defined what the aggression consists of (definition of Aggression General Assembly Resolution 3314).

Article 1. Aggression is the use of armed forces by a state against the sovereignty, territorial integrity or political independence of another state or in any other manner inconsistent with the Charter of the UN.

Article 2. The first use of armed forces by a State in contravention of the Charter is the evidence of an act of aggression.

Article 3. a) The invasion or attack by the armed forces of a state of the territory of another state, or any military occupation, however temporary, resulting from such invasion or attack or any annexation by the use of force of the territory of another state or part.

b) Bombing by the armed forces of a state against the territory of another state.

c) Sending by or on behalf of a state of armed gangs, bands or mercenaries, which carries out but acts of armed forces against state are defined as an act of aggression.

The provisions of Article 5 qualify as an act of aggression: no consideration of whatever nature, whether political, economic, military or otherwise, may serve as a justification for aggression. Aggression is a crime against international peace, security and the people who have committed this crime must bear international responsibility; territorial acquisition or special advantage resulting from aggression is illegal. After violation of any or most articles of the resolution by the Republic of Armenia we come to the conclusion that this is a real aggression.

Armenian aggression isn't self-determination right as indicated in the UN Charter, it is the breach of Article 2, 4 of the Charter, it means using violence against other countries' territorial integrity and political independence. It's a fact that the Armenian Parliament breaching all international law in 1989 adopted illegal decision on joining the Upper Garabagh region of the Republic of Azerbaijan to Armenia, that is to say annexing the part of neighbour states territory, and still this decision remaining in force shows Armenia's territorial claims against Azerbaijan on the state level. Generally, the Republic of Armenia breached all main principles of international law in all legal documents especially in the I and II articles of the UN Charter on October 24, 1970, and on August 1, 1975 CSCE/OSCE in Helsinki Final Act.

At the same time, Armenia mixed the rights of Armenian communities living on the territory of other states with the rights of independent nations,

gives the rights of ethnic Armenian groups in comparison with territorial integrity of independent states. The interpretation of international norms in such Armenian way, territorial integrity of the states, and inviolability of border is completely contrary and unacceptable according to the Paris Charter adopted for the new Europe on November 21, 1990.

In addition, according to the international law genocide is against peace and humanity and a heavy crime: adopted by resolution 260 (III) of the United Nations General Assembly on December 9, 1948, the convention on prevention and punishment of the crime of genocide adopted in 1961, in convention legal basis of the crime of genocide was confirmed.

During the aggression of Armenia the following acts indicated in the convention were committed against Azerbaijan. The world community is aware of this hostile state's aggressor policy. That is why the Republic of Azerbaijan basing on this convention can prosecute the Republic of Armenia applying to the International Court of Justice of the UN.

At the same time, the strengthening position of Azerbaijan in documents adopted by the international organization maintains peaceful solution of the conflict according to the principles of international law. So, 4 resolutions adopted by the United Nations, the decisions of OSCE, Council of Europe and organization of Islamic Cooperation are significant and the protection of fair position of Azerbaijan in the international level are on the basis of law. Recently, at the meetings in the European Parliament, and at the summit meeting of the NATO documents were adopted supporting territorial integrity of Azerbaijan, and a call to put an end to the occupation.

The position of Azerbaijan state in the direction of the regulation of the conflict. Being loyal to the principles established by the nationwide leader, the President of Azerbaijan İlham Aliyev has declared the main priority of any country's foreign policy expressed in the necessity of regulation the Armenian Azerbaijan Upper Garabagh conflict within the framework of international norms and principles through the restoration the territorial integrity of Azerbaijan, and he declared the importance of strengthening the international organizations efforts in this field. In the process of negotiations for settlement of the conflict the Armenian side according to the self-determination principle wants Upper Garabagh to be recognized as an independent state. But Armenians used their determination rights at the beginning of the XX century on a high level, they created the

Republic of Armenia their independent state. The President of Azerbaijan İlham Aliyev in this speech underlined that today's Armenian state was established in 1918 in Erivan khanate and Zangazur district of Azerbaijan land. Armenians of Upper Garabagh region as Armenians living in other countries, are one of the national minorities living in Azerbaijan.

According to the international law national minorities can determine internal self-determination. But it cannot be in the form of independence, because national minorities living on the territory of the independent state do not have such rights. At the same time the self-determination should not breach the principle of territorial integrity, the main principle of international law, should not contradict this principle. Armenians under the right of self-determination pretext violated the norms of international law especially, sovereign equality of the state refraining from threat or use of force, territorial integrity of states, peaceful settlement of disputes and non intervention in internal affairs of the states, fulfillment in good faith of obligations under international law. The principle of Helsinki Final Act of OSCE.

In addition, for the settlement of the dispute Armenia would like the participation of the Armenian community of Upper Garabagh as a side in the negotiations. But this demand is also impossible and is not appropriate to the principles of international law. Because the participation of Armenians of Upper Garabagh as an independent side in negotiations contradict to the mandate of OSCE Minsk group.

At the same time, in the declaration signed in Moscow at the end of 2008 notified that only Azerbaijan and Armenian sides may take part in the process of negotiations in the direction of regulating of the conflict. Stating that Upper Garabagh is our ancient and integral part the President of Azerbaijan İlham Aliyev emphasized that Armenia signed the Moscow declaration by leader of Armenia, holding negotiations between Armenia and Azerbaijan, and this is an international format, and if Upper Garabagh had been conflict side, then Armenia had not signed the Moscow declaration. At the same time, the President of Azerbaijan İlham Aliyev declared that the status can be discussed after returning of Azerbaijanis to Upper Garabagh and Shusha, everything would be solved within the territorial integrity of Azerbaijan.

President İlham Aliyev noted that Azerbaijani and Armenian communities must live in a high autonomy conditions within the state of Azerbaijan. On November 2, 2008, Russia, Azerbaijan and Armenian Presidents in the jointly signed declaration intended the settlement of the conflict within the framework of the territorial integrity. Documents adopted on December 5, 2009, in Athens by the Ministers for Foreign Affairs of OSCE approves this approach. That is why Armenia first of all must accept Upper Garabagh as a part of Azerbaijan, end aggressive policy, and then inform its position in the variants of the regulation of the conflict. In the regulation process Azerbaijan state, and its leader Mr. İlham Aliyev prefers first of all peace variant. But President İlham Aliyev emphasized that Azerbaijan would never forgive this aggression, ethnic cleansing policy and temporary loss of our lands. At the same time we have the right for liberation of our land according to the norms of international law (51 article of the UN Charter).

Azerbaijani President has declared that apart from political and legal sides of the conflict the practic side of the problem is pro-Azerbaijan, and it is impossible to compare Armenia with Azerbaijan. At the same time, the leader of Azerbaijan İlham Aliyev expressed his opinion comparing dynamics, development and natural resources of Azerbaijan with Armenia. He underlined that the mass movement of the population in Armenia which remains beyond communication, stays in dependent position, lives on the other countries' donation, and he asked not to forget the issue of demography. It is important to note that, as a result of ethnic cleansing, at present Armenia has become mono-ethnic (it means national minorities do not live there) state.

At the same time, being in the isolated situation the number of Armenian population is decreasing. According to the report on the Development of Human Potential published under the auspices of the UN Development Program every year 23-37 thousand persons leave Armenia. In the 80s of the XX century 3,7 million people living in Armenia more than 1,5 million of the population of the country (40 % general of the population) emigrated to foreign countries during the period of independence escaping from hunger, unemployment, poverty and this process still continues.

For more than 20 years, the aggressor Armenia in the process of negotiations always showing destructive position has tried to

prolong artificially this process. But the head of the state Ilham Aliyev emphasizing the territorial integrity of Azerbaijan has never been the subject of negotiations, and it will never be, he said that we would not hold negotiations simply for the sake of negotiations. We will not allow Armenia to deal with the imitation of negotiations. We will hold negotiations until we restore territorial integrity in this way. If we see that it is impossible, Azerbaijan will restore its territorial integrity using military way. I have no doubt that for this we have all opportunities-combat training, material and technical equipment, sufficient arms and ammunition, professional army, enthusiasm and the will of the people of Azerbaijan. We can restore our territorial integrity in a military way in any time. The enemy must know it, and they know it. Azerbaijan side holding negotiations with Armenia which tries to show that Azerbaijan is a disturber of the peace process, that is why making compromise is a concession to the aggressor state.

The head of the state Ilham Aliyev emphasized that he agrees with the solution of the conflict within the territorial integrity of Azerbaijan and according to the principles of international law. At present, the regulation process of the conflict is the main direction of the foreign policy of Azerbaijan. Though the way of conducting negotiations has a confidential character the Azerbaijani President Ilham Aliyev informed that the talks discuss the necessity of restoring occupied territories of Azerbaijan and returning IDPs to their native lands. Meanwhile, the President Ilham Aliyev stated the fact of artificial prolongation of the negotiation process by Armenia, noting that there was no perspective of this tactics.

Neither today nor after 10 or 100 years Upper Garabagh would be independent Ilham Aliyev, the President of Azerbaijan declared repeatedly that Azerbaijan, and its people will never allow the creation of the second Armenian state on the Azerbaijani land. Any status within Azerbaijan may be granted to Upper Garabagh. Having informed the impossibility of the solution of any issue beyond this principle, the head of Azerbaijani state declared that he would not make a step back from his principal position.

Azerbaijan's position in the settlement of the conflict is clear. The problem must be resolved within the framework of Azerbaijan's territorial integrity and internationally recognized borders of our country. This position is based on norms and principles of international law, the UN Charter, the Helsinki Final Act, and adopted international documents for the settlement of the conflict.

In addition, the president of Azerbaijan emphasizing his confidence that we will restore our territorial integrity declared: “The Armenian-Azerbaijani conflict over Upper Garabagh must be resolved only within the framework of Azerbaijan’s internationally recognized territorial integrity. After that, we Azerbaijanis will, of course, go back to our ancient lands-to Erivan, Goycha and Zangazur. All these are our ancient lands. The younger generation should also know that our lands are not only the territory of the present-day independent Azerbaijan. We have to go back to those lands and we will return”.

РЕЗЮМЕ

Исторические факты свидетельствуют, что переселение большого количества армянского населения в нагорную часть Карабахского региона Азербайджана, представляющего собой огромное стратегическое значение, началось в начале XIX века. Процесс переселения, являющийся неотъемлемой частью имперской политики царской России, длился на протяжении всего XIX века и оказал влияние на демографическую ситуацию в регионе. Искусственное увеличение количества армян в данном регионе приводит к тому, что с начала XX века они стали выдвигать территориальные претензии против Азербайджана.

Армяне, вынашивающие идею «Великой Армении», для достижения своих целей, пользуясь помощью иностранных покровителей, в различное время осуществляли политику этнических чисток в отношении азербайджанцев посредством ужасающих террористических актов и геноцида.

Таким образом, азербайджанский народ на протяжении 200 лет сталкиваясь с захватнической политикой и геноцидом, последовательно осуществленным со стороны армянских националистов, был выдворен с исторических территорий и превратился в беженцев и вынужденных переселенцев. Армяне, переселенные в начале XIX века в нагорную часть Карабахского региона Азербайджана, несмотря на наличие автономии, охватывающей политическую, экономическую, социальную, культурную сферы, несколько раз выдвигали территориальные претензии, но не смогли достичь желаемого.

Накануне распада СССР захватническое государство, искусственно насаждая среди армян, проживающих в Нагорно-Карабахском регионе, идею о необходимости выхода из состава Азербайджана и присоединении к Армении, для того чтобы достичь своих целей, осуществило геноцид и захватническую политику в отношении 50 тыс. азербайджанцев, проживающих в Нагорном Карабахе, 250 тыс. азербайджанцев были насильственно депортированы с исторических земель.

В конце 80-х гг. XX века, как это было неоднократно, территориальные претензии в отношении Нагорного Карабаха, были выд-

винуты посредством пропаганды, под принуждением и под давлением Армении. Нет сомнений, что армяне выдвинули эти территориальные претензии не спонтанно, а опираясь на заранее спланированный со стороны покровителей из-за рубежа, хорошо продуманный и всесторонний план. За время существования Советского союза, армяне при поддержке центральных органов власти, целенаправленно проводя пропагандистскую кампанию против Азербайджана, добились формирования отрицательного общественного мнения. Армянские идеологи, откровенно фальсифицируя факты об историческом, социально-экономическом развитии Азербайджана распространяли их в масштабе всего Союза.

Территориальные притязания Армении против Азербайджана и результаты военной агрессии в конце XX века. В первое время после начала событий 1988 года, армянские политики и их покровители из центральных органов Союза под завесой экономической отсталости области с целью реализации давно разработанного плана организовали митинги в Ханкенди и Ереване для присоединения Нагорного Карабаха к Армении. Но произошедшие позже события продемонстрировали, что данный искусственный тезис, выдвинутый со стороны армянских политиков и их покровителей из центра относительно социально-экономической отсталости НКАО, являлся лишь поводом, а основной целью было выдвижение территориальных претензий к Азербайджану.

Наряду с этим, Верховный Совет Армянской ССР, грубо нарушив суверенитет Азербайджанской ССР, 1 декабря 1989 г. принял противоречащий Конституции Указ об объединении НКАО с Армянской ССР. Помимо этого, управления и предприятия НКАО были переданы в подчинение соответствующих министерств и управлений Армении. В результате попустительства, а порой и откровенного покровительства Советского руководства, экономика и другие сферы НКАО фактически были отделены от Азербайджана и переданы в компетенцию соответствующих органов Армении. Все районные партийные комитеты перешли в состав Коммунистической Партии Армении. На территории НКАО все атрибуты Азербайджана (флаг, герб, гимн и пр.) были изменены, был учрежден флаг и герб Армении. Руководство Армении и армянские националисты, при поддержке

определенных кругов из Центра, осуществляли процесс присваивания экономической, общественно-политической и культурной сферы НКАО.

Таким образом, серьезные, непростительные ошибки Советского руководства и его проармянская политика приводят в конце 1990-го – в начале 1991 года к обострению ситуации, в результате чего армянская оккупация в НКАО и приграничных территориях Azerbaijan с Арменией приобретает широкий масштаб. В результате тысячи азербайджанцев стали жертвами захватнической политики армян, которым покровительствовали руководящие круги СССР. К сожалению, тот факт, что в самом начале событий армянским националистам не был дан отпор, приводит к обострению ситуации. В результате, армяне с помощью вооруженных группировок и военной техники, высылаемой из Армении в область, которой правительство Azerbaijan уже не могло управлять, стали осуществлять еще более кровавые преступления против азербайджанцев.

В начале 1992 года вооруженные силы Армении один за другим оккупировали в нагорной части Карабаха последние населенные пункты, где проживали азербайджанцы. В ночь с 25 на 26 февраля 1992 года они при помощи и участии расквартированного в Ханкенди 366-го мотострелкового полка, принадлежавшего бывшему СССР и тяжелой техники, напав на город Ходжалы, сравнили его с землей. Посредством многочисленной тяжелой техники город был совершенно разрушен и сожжен, а жители были убиты с особой жестокостью. В результате данного геноцида по официальным данным было убито 613 человек, среди которых 63 ребенка, 106 женщин, 70 пожилых. 8 семей было полностью уничтожено. 487 человек стали инвалидами, 76 из них дети. Помимо этого, 1276 человек было взято в плен, о судьбе 150-ти человек нет никакой информации.

Армяно-Азербайджанский, Нагорно-Карабахский конфликт начиная с 1992 превратился в проблему международной значимости. После того как Азербайджанская Республика, завоевав независимость стала членом ОБСЕ, Армяно-Азербайджанский конфликт в соответствии с принципами данной организации, превратился в объект обсуждений. 24 марта 1992 года на первом дополнительном собрании Совета Министров иностранных дел ОБСЕ была обсуждена ситуация в Нагорном Карабахе и было принято решение о проведении

мирной конференции по Нагорному Карабаху с целью обеспечения эффективности переговоров по мирному урегулированию конфликта.

8 мая 1992 года после захвата Шуши, являющейся старинным музыкальным и культурным центром Азербайджана, весь верхний Карабах был завоєван. Это событие еще раз подтвердило, что действия захватнического государства, систематически грубо нарушающего Устав ООН и принципы ОБСЕ, старающегося силой присоединить нагорную часть Карабаха, несовместимы с нормами международного права. Захватив Шушу, Армения разрешила эту проблему лишь с военно-тактической точки зрения. Политическое же решение конфликта, все более углубляясь, перешло в сложную стадию. Именно завоєвание Шуши сыграло основную роль в потере других территорий Азербайджана.

После захвата Шуши, являющейся историческим и культурным центром Азербайджана, а также обладающей стратегическим значением, целью вооруженных сил Армении стало укрепление на завоєванных азербайджанских землях и открытие коридора для присоединения нагорной части Карабаха к Армянской Республике. Вскоре, армяне в течение короткого времени, то есть 18 мая захватили древний город Азербайджана Лачин, расположенный вне Нагорного Карабаха. Таким образом, под предлогом реализации идеи «самоопределения» со стороны вооруженных сил Армении был захвачен Лачинский район, который был прозван «коридором» между Нагорным Карабахом Азербайджана и Арменией, имеющий территорию, равную 1.835 км². Завоєвание Лачина свидетельствовало о выходе войны за пределы Нагорного Карабаха и о наличии военных захватнических намерений Армении.

Посредством этой дороги, названной армянами «гуманитарным коридором», в Нагорный Карабах в огромном количестве были осуществлены поставки вооружений, военной техники и военной силы. Нет сомнений, что армянская община Нагорного Карабаха при всем желании не смогла бы оккупировать азербайджанские территории без огромной помощи, оказанной со стороны. Завоєвание Шуши и Лачина со стороны вооруженных сил Армении изменило не только военный характер конфликта, но и его содержание, создав новую политическую проблему и воспрепятствовав проведению Минской конференции, призванной осуществить миротворческую миссию.

В результате, оккупация Кельбаджарского района Азербайджанской Республики, осуществленная с 27 марта по 2 апреля 1993 года вооруженными силами Армении, вывела конфликт на качественно новый уровень. Захват с интенсивной скоростью территорий, находящихся за пределами Нагорного Карабаха со стороны Армянской Республики свидетельствовал о новом этапе – этапе оккупации. После этого армия Армении за 1993 год захватила такие районы Азербайджана, как Агдам, Физули, Джабраил, Губадлы и Зангилан. Все эти территории были подвергнуты со стороны армян этническим чисткам.

Таким образом, со стороны вооруженных сил Армении были оккупированы 7 районов (Лачин, Кельбаджар, Агдам, Физули, Джабраил, Губадлы и Зангилан) находящиеся за пределами Нагорно-Карабахского региона, (4,4 тыс. км²) являющегося объектом территориальных претензий Армении и превосходящие размеры его территорий в 4 раза. Армения представляет данную оккупацию как попытку самоопределения армянской общины Нагорно-Карабахского региона. В результате более 1 миллиона жителей (15% от общего количества населения) Азербайджана стали беженцами и были изгнаны со своих родных земель. В настоящее время более 20% территории Азербайджана (17 тыс. км²) находится под оккупацией вооруженных сил Армении.

Помимо этого, за 1988-1994-е годы в результате осуществляемой со стороны Армении политики государственного терроризма и геноцида, было совершено 373 террористических актов (в пассажирских автобусах, пассажирских и грузовых поездах, Бакинском метрополитене, воздушном транспорте, в пассажирском водном транспорте, в населенных пунктах, гражданских и государственных объектах), в ходе которых было убито 1200 человек, а 1705 были ранены. Как и в предыдущие времена, захватническая политика армян сопровождалась массовыми убийствами. Так, за 1988-1993 годы в результате военной оккупации Армении погибли 20 000 азербайджанцев, более 100 000 человек было ранено, а 50 000 получив ранения различной степени стали инвалидами.

Агрессия Армении против Азербайджана: политика международных организаций и великих держав. К большому сожалению, мировая общественность закрыла глаза на откровенную

захватническую политику Армении и не предприняла никаких действенных мер по умирению агрессора. На заседаниях Совета Безопасности ООН, посвященных урегулированию конфликта и в процессе принятия резолюций 822, 853, 874, 884 государства – постоянные члены Совета не согласились признать Армению в качестве государства-агрессора и предпочли урегулировать конфликт в рамках Минского процесса ОБСЕ путем переговоров.

Воодушевленная своей безнаказанностью Армения воспользовалась этим и сочла возможным не считаться с 4-мя резолюциями, принятыми Советом Безопасности ООН. Что касается деятельности ОБСЕ, осуществляемой за эти годы, то разработанный ею с целью реализации известных резолюций Совета Безопасности ООН «Графика неотложных мер» не был в состоянии оказать влияние на события. Одним из основных недостатков ОБСЕ является то, что в организации отсутствует механизм санкций против стороны, не выполняющей условия договора. Документы, принятые Минской Группой, носят лишь консультативный и рекомендательный характер. Помимо этого, принцип взаимных уступок, применяемый в ОБСЕ, не дает возможности нести ответственность за свои деяния стороне, нарушающей договор. Но даже после оккупации своих земель Азербайджан не отказался от посреднических миссий, вновь продемонстрировав, что является сторонником разрешения проблемы в рамках принципов ОБСЕ. Помимо того, что Армения заняла неконструктивную позицию в ходе переговоров, проводимых Минской группой с целью урегулирования конфликта мирным путем, тот факт, что у государств-членов данной группы не было цельной позиции относительно его урегулирования, оставил мирный процесс без результатов.

Лишь, начиная со второй половины 1993-го года, общенациональный лидер Гейдар Алиев, вынося на международную арену проблему обеспечения безопасности Азербайджана, в частности вопрос территориальных претензий Армении против Азербайджана и проблему военной оккупации, постарался усилить влияние авторитетных международных организаций для установления мира в регионе. Президент Азербайджана Гейдар Алиев с целью урегулирования конфликта мирным путем провел многочисленные двусторонние

встречи на высшем уровне с главами государств, представителями различных делегаций, а также участвовал на многосторонних саммитах в рамках ОБСЕ, встречался с сопредседателями Минской Группы, вел переговоры с президентом Армении. Все эти встречи были важной составной частью его последовательной и целенаправленной политики.

Именно в результате принципиальности, воли и дипломатической деятельности Президента Азербайджана Гейдара Алиева, после достижения соглашения о прекращении огня 12 мая 1994 года, в рамках Минской Группы ОБСЕ стали осуществляться систематические переговоры с целью мирного урегулирования Армяно-Азербайджанского конфликта.

На Будапештском саммите ОБСЕ, проходившем с 5 по 6 декабря 1994 года, было принято решение об «Интенсификации деятельности ОБСЕ в связи с Нагорно-Карабахским конфликтом». В принятом документе также содержалось положение о размещении многонациональных миротворческих сил ОБСЕ с целью обеспечения стабильности в регионе. Помимо этого, в Будапеште также был учрежден институт сопредседательства Минской группы. Было принято решение о назначении двух сопредседателей Минской группы с целью проведения заседаний данной структуры. На Минской конференции ОБСЕ в качестве сопредседателей были назначены Россия и Финляндия (позже их заменили Швеция и Финляндия).

На проходившем 2-3 декабря 1996 года Лиссабонском саммите ОБСЕ, в результате дипломатической деятельности Президента Азербайджана Гейдара Алиева был принят документ, определяющий международно-правовую базу для урегулирования конфликта. Заявление, содержащее три принципа относительно урегулирования Армяно-Азербайджанского конфликта, сделанное от имени действующего председателя ОБСЕ, министра иностранных дел Швейцарии Флавио Котти, было принято при поддержке 53 государств (за исключением Армении) и было включено в Заключительный документ Лиссабонского саммита. После Лиссабонского саммита, наряду с Россией, в качестве стран – сопредседателей Минской группы были также избраны Франция и США.

В 1997-1998-х годах сопредседатели Минской группы, опираясь на Лиссабонские принципы, выступили с тремя предложениями относительно урегулирования конфликта. Выдвинутое ими в июне

1997 года первое предложение – «пакетный» вариант урегулирования конфликта подразумевал одновременное решение вопроса об освобождении оккупированных азербайджанских земель, расположенных за пределами Нагорного Карабаха и решение вопроса о статусе Нагорного Карабаха. В сентябре 1997 года был предложен «поэтапный» план, предусматривающий на первом этапе освобождение оккупированных азербайджанских земель, расположенных за пределами Нагорного Карабаха, а затем, на втором этапе решение вопроса о статусе Нагорного Карабаха. Несмотря на то, что Азербайджан, не будучи полностью согласен со всеми положениями данных предложений их принял, Армения, продемонстрировав неконструктивный подход, отвергла их.

9 ноября 1998 года сопредседатели Минской группы ОБСЕ выдвинули очередное предложение, которое противоречило нормам международного права, а также интересам Азербайджана, было полностью неприемлемым и не давало возможности для дальнейшего проведения переговоров. Не имеющий аналогов в мировой практике, этот принцип основывался на идее «общего государства». Президент Азербайджана решительным образом отверг данное предложение, которое противоречило интересам Азербайджана и означало не уважение к принципам и документам, принятым на Будапештском и Лиссабонском саммитах ОБСЕ.

Выдвижение принципа «общего государства» наряду с созданием серьезных препятствий для процесса урегулирования конфликта, также еще больше усугубило противоречия, существующие в позициях сторон. В результате, в переговорном процессе возник застой, а достижение положительных продвижений в направлении урегулирования конфликта стало невозможным. После того, как выдвинутая сопредседателями идея «общего государства» потерпела крах, деятельность Минской группы зашла в тупик.

Прямые переговоры между президентами Азербайджана и Армении. С целью придания толчка процессу переговоров по урегулированию конфликта, 26 апреля 1999 года по инициативе США в Вашингтоне начались непосредственные переговоры между президентами Азербайджана и Армении в новом формате, что было одобрено Минской группой ОБСЕ. Но и в результате данной

встречи также не было достигнуто конкретного продвижения в процессе урегулирования конфликта. На проводимых в начале 2001 года интенсивных переговорах между президентами двух стран, и получивших позже название «Парижских принципов», предусматривалось систематизировать положения трех предложений, («пакетный» план, «поэтапный» план и идея «общего государства») устраивающих стороны.

Очередной этап переговоров, именуемый «Пражским процессом». Позже в марте 2002 года сопредседатели Минской группы ОБСЕ в ходе визита в регион выдвинули предложение о продолжении переговоров на уровне личных представителей президентов Азербайджана и Армении. Данное предложение было принято обоими государствами и переговоры в данном формате продолжились в Праге. Азербайджанская сторона поддерживала Пражский формат, отражающий по сути «поэтапный» план, а Армения вновь выдвинула вопрос о статусе Нагорного Карабаха в качестве первоначального условия, в результате чего переговорный процесс вновь зашел в тупик.

В целом, переговоры, проводимые в рамках Минской группы ОБСЕ и сотрудничество с данной организацией, осуществлялись в результате реализуемого общенациональным лидером Гейдаром Алиевым внешнеполитического курса Азербайджана и превратились в одно из его приоритетных направлений. Достаточно отметить, что лишь за период с 1993 – по 2003 годы Президент Азербайджана Гейдар Алиев провел 23 встречи с Президентом Армении и около 150 встреч с руководством ОБСЕ и представителями Минской группы.

С 16 апреля 2004 года в Праге вновь начались проводиться переговоры на уровне министров иностранных дел Азербайджана и Армении. До лета 2005 года в рамках “Пражского процесса” министры иностранных дел обоих государств провели 11 встреч, в ходе которых обсуждались детали нового плана по мирному урегулированию конфликта. В ходе переговоров по мирному урегулированию конфликта именуемых “Пражским процессом”, объектом обсуждений стали детали “поэтапного” плана. Во время переговоров, проводимых в 2004-2006-х годах по урегулированию конфликта, неконструктивная позиция Армении способствовала приостановлению “Пражского процесса” и безрезультатности переговоров.

Процесс переговоров вокруг Базовых принципов, превратившихся в Мадридский документ. С целью ускорения процесса урегулирования Армяно-Азербайджанского, Нагорно-Карабахского конфликта, в конце ноября 2007 года в Мадриде сторонам были представлены базовые принципы. После этого, между президентами Азербайджана и Армении состоялось 19 встреч: 5 июня 2008 года в Санкт-Петербурге, 2 ноября в Москве, 28 января 2009 года в Цюрихе, 7 мая в Праге, 4 июня в Санкт-Петербурге, 17-18 июля в Москве, 8-9 октября в Кишиневе, 22 ноября в Мюнхене, 25 января 2010 года в Сочи, 17 июня в Санкт-Петербурге, 27 октября в Астрахани, 5 марта 2011 года в Сочи, 24 июня в Казани, 25 января 2012 года в Сочи, 19 ноября 2013 года в Вене, 10 августа 2014 года в Сочи, 4 сентября в Нью – Порте, 27 октября в Париже и 19 декабря 2015 года в Берне. Десять из этих встреч прошли при посредничестве президента России.

В предоставленной информации относительно сути проводимых переговоров в ходе данных встреч, указывается о существовании базовых принципов, разработка которых была начата в рамках проводимого в течение последних пяти лет «Пражского процесса» и превратившихся в Мадридский документ. Относительно ряда данных принципов достигнуто определенное соглашение. Несмотря на то, что по ряду принципов, обсуждаемых на уровне президентов, чувствуется наличие согласия, между позициями сторон в отношении определенных принципов остаются противоречия. Указывается, что после достижения всеобщего согласия относительно всех обсуждаемых вопросов, будет принят тот или иной заключительный документ.

10 июля 2009 года на встрече «Большой восьмерки» в итальянском городе Аквиль президенты США, России и Франции также обсудили Армяно-Азербайджанский, Нагорно-Карабахский конфликт. На принятом тремя президентами совместном заявлении содержалось положение о том, чтобы сопредседатели представили президентам Азербайджана и Армении новую версию Мадридских предложений, обнародованных 29 ноября 2007 года, где были отражены последние предложения к Базовым Принципам.

На очередной встрече Президентов Азербайджана и Армении, состоявшейся 25 января 2010 года в Сочи при посредничестве России,

переговоры относительно урегулирования конфликта проходили на основе обновленных Мадридских принципов, предложенных в декабре 2009 года сопредседателями Минской Группы. После этих переговоров, азербайджанская сторона приняла предложение, выдвинутое на основе Мадридских принципов, а Армения попросила две недели для того, чтобы выразить к ним отношение. После истечения данного срока, на имя сопредседателей официально не последовало никакого ответа, была использована тактика продления времени.

На проходившем 26 июня 2010 года в Торонто саммите «Большой восьмерки» президенты трех государств сопредседателей Минской группы ОБСЕ приняли совместное заявление, в котором упоминается о представленной сторонам обновленной версии Мадридских принципов. Относительно данных принципов в принятом заявлении указывается, что армянские войска должны освободить захваченные районы, беженцы должны вернуться на свои земли, в зоне конфликта должны быть размещены миротворческие силы, Нагорному Карабаху должен быть предоставлен временный статус, подразумевающий возможность самоуправления, а вопрос об определении окончательного статуса может быть обсужден и принят на последующем этапе.

Президенты США, России и Франции на проходившем 25 мая 2011 года во французском городе Довиль саммите «Большой восьмерки» уже в третий раз выступили с совместным заявлением относительно урегулирования Нагорно-Карабахского конфликта. В заявлении президенты государств-сопредседателей Минской группы призвали лидеров Армении и Азербайджана «на предстоящем в июне Армяно-Азербайджанском саммите (имеется в виду Казанская встреча – автор) продемонстрировать политическую волю и завершить работу по согласованию Основных Принципов» (Основных Базовых Принципов по урегулированию Нагорно-Карабахского конфликта).

В целом, если проследить историю переговоров в направлении урегулирования Армяно-Азербайджанского конфликта, то необходимо отметить, что наряду с посредническими усилиями, осуществленными с 1992 года международными организациями и великими державами, лишь начиная с апреля 1999 года, были предприняты шаги в новом формате. Таким образом, был осуществлен прямой диалог между

президентами Азербайджана и Армении. До настоящего времени президенты двух стран провели более 50-ти встреч в Москве, Вашингтоне, Женеве, Ялте, Стамбуле, Давосе, Нью-Йорке, Минске, Париже, Ки-Весте, Сочи, Кишиневе, Праге, Страсбурге, Варшаве, Астане, Казани, Рамбуйе, Бухаресте, Санкт-Петербурге, Цюрихе, Мюнхене, Астрахани, Вене, Сочи, Нью-Порте, Париже, Берне, а также на границе двух государств в Садараке.

На сложно проходящих переговорах азербайджанская сторона, защищая свою справедливую позицию, сталкивается с препятствиями. Эти препятствия связаны с тем, что на переговорах, осуществляемых со времени начала конфликта, Армения демонстрирует неконструктивную позицию и не может расстаться с захватнической политикой. С другой стороны, тот факт, что мировая общественность придерживается «двойных стандартов», а такие международные организации, как ООН, ОБСЕ не осуществляют конкретной деятельности по реализации принятых ими предложений и резолюций, также препятствует достижению прогресса на переговорах. Несмотря на это, азербайджанское государство с уважением относится к миротворческим усилиям ОБСЕ, призванной урегулировать конфликт мирным путем, систематически и действенно участвует в ее работе. Достаточно лишь отметить, что Президент Азербайджана Ильхам Алиев в ходе прошедшего времени провел более 80-ти встреч с сопредседателями Минской группы, что свидетельствует о том, что Азербайджан в первую очередь отдает предпочтение мирному урегулированию конфликта.

С 1992 по 2015 год, то есть в течение 23 лет председателями (сопредседательство) ОБСЕ являлись 30 человек из 6 стран: Италия – 1 представитель, Швеция – 1 представитель, Финляндия – 1 представитель, США – 11 представителей, Франция – 9 представителей, Россия – 7 представителей. К большому сожалению, со времени своего создания Минская группа ОБСЕ, хоть и заявляла в принятых документах о территориальной целостности Азербайджана, неприкосновенности границ, необходимости восстановления суверенитета, до сих пор не достигла желаемых результатов в мирном процессе. Причиной тому с одной стороны является неконструктивная позиция Армении и желание продолжить захватническую политику,

а с другой стороны, тот факт, что международные организации, в частности призванная урегулировать конфликт мирным путем Минская группа ОБСЕ придерживаются принципа взаимных уступок и уравнивают тем самым агрессора и жертву агрессии. Пользуясь этим, Армянская Республика, стремясь избежать ответственности за осуществленную с целью захвата территории агрессию, всеми путями пытается добиться признания Азербайджаном армян Нагорного Карабаха в качестве стороны – участницы конфликта.

Наряду с этим, за прошедший период, Минская группа ОБСЕ и страны – сопредседатели данной группы США, Россия и Франция не несли ответственности за урегулирование конфликта и не проявили намерения оказать давление на агрессора. Так, сопредседатели Минской группы старались не решать, а заморозить конфликт. Оценивая их сегодняшнюю деятельность, можно утверждать, что сопредседатели не только не оказывают давление, но и оберегают Армению, занимающуюся имитацией переговоров. Не заявляя однозначно об агрессии Армении против Азербайджана и не отражая соответственно данный факт в принятых документах, сложно добиться положительного продвижения в справедливом урегулировании конфликта. В то же время, тот факт, что против захватнической Армении не предпринимается никаких действенных мер, наносит ущерб авторитету ОБСЕ и сводит к нулю надежды относительно деятельности Минской группы.

Помимо этого, в резолюциях 822, 853, 874, 884, принятых Советом Безопасности ООН в ходе 1992-1993 гг., а также в 6-ти заявлениях председателя Совета Безопасности признается территориальная целостность, суверенитет и неприкосновенность границ Азербайджана. Несмотря на то, что в документах Совета Безопасности ООН отмечается о необходимости немедленного и безоговорочного вывода захватнических сил с азербайджанских территорий, представители государств- членов Совета, в частности США, России, Франции, не дав согласия признать Армению в качестве агрессора, предпочли урегулировать конфликт путем прекращения огня и переговоров.

Таким образом, усилия ООН и мировой общественности по мирному урегулированию конфликта по причине того, что Армянская

Республика откровенно придерживается военной захватнической позиции, не имели действенных результатов. Основной причиной безуспешной миротворческой деятельности ООН в регионе, является то, что не признан факт агрессии против Азербайджанской Республики со стороны Армянской Республики. Несмотря на то, что Армянская Республика грубо нарушила принципы международного права, зафиксированные в статье 1 и 2-ой Устава ООН и в Заключительном Акте ОБСЕ, многочисленные миссии данных международных организаций, занимающиеся сбором фактов, обнародуя результаты своей деятельности избегают, либо не желают признать непосредственное участие вооруженных сил Армении в конфликте.

Несмотря на это, в соответствующих резолюциях Совета Безопасности ООН, в Заявлении председателя Совета Безопасности и в документах, принятых другими международными организациями в той или иной форме признается участие Армянской Республики в конфликте и подтверждается факт агрессии. В этой связи необходимо отметить, что на 29-ой сессии Генеральной Ассамблеи ООН в 1974 году любая форма агрессии (прямая или косвенная) была объявлена военным преступлением. Если великие державы желают обуздать агрессора, представляющего собой угрозу международным отношениям, то в соответствии с главой VII Устава ООН, необходимо предпринять решительные, практические шаги и заставить Армению подчиниться воле международного сообщества.

Международно-правовые аспекты конфликта. Откровенная агрессия Армении против Азербайджана противоречит всем нормам и принципам международного права. Так, в положении 1 статьи 1-ой Устава ООН – организации, которая является гарантом мира и международной безопасности, в качестве основной задачи предусматривается «защита международного мира и осуществление действенных коллективных мер против агрессивных действий и иных нарушений, представляющих угрозу миру». Устав запрещает не только агрессию, но и использование силы или угрозы силой в межгосударственных отношениях (пункт 2 статьи 2-ой) и предписывает необходимость урегулирования возможных споров между государствами только мирным путем (пункт 3 статьи 2-ой). Государство, подвергнувшееся агрессии в результате акта агрессии,

согласно статье 39-ой Устава ООН поднимает вопрос перед Советом Безопасности ООН о привлечении к ответственности государства-агрессора. Достаточно одного факта, перечисленного в положениях о понятии агрессии, чтобы согласно статьям VI-VII Устава ООН, Совет Безопасности предпринял соответствующие принудительные меры против агрессора. В принятой 18 декабря 1967 года резолюции Генеральной Ассамблеи ООН 2330 (XXII) дается определение понятия агрессии с целью ее предотвращения и обеспечения международного мира, безопасности, а также принятия действенных мер в соответствии с Уставом ООН.

В резолюции Генеральной Ассамблеи ООН 3314 (XXIX), принятой 14 декабря 1974 года впервые раскрывается суть и содержание понятия агрессия и дается международно-правовая оценка. В резолюции, состоящей из 8 статей, определялась характеристика и проявления агрессии.

Согласно 1-ой статье в качестве агрессии расценивается использование военной силы одним государством против суверенитета, территориальной целостности и политической независимости другого государства, что противоречит Уставу ООН.

2-я статья предписывает, что если государство, нарушая Устав ООН, первое использует военную силу, то это есть свидетельство акта агрессии.

3-я статья: а) захват территории в результате вторжения, нападения вооруженных сил одного государства на территорию другого государства или совершенная военная оккупация независимо от временного характера; б) бомбардирование территории одного государства со стороны военных сил другого государства; в) высылка государством или от его имени вооруженных сил, неорганизованных группировок или наемников и др. на территорию другого государства может расцениваться как акт агрессии.

В статье 5-ой резолюции указано, что никакие политические, экономические, военные либо другие обоснования не могут оправдать агрессию; агрессия является преступлением, направленным против мира, стабильности и те, кто совершил данное преступление, должны нести международную ответственность, а приобретение территории либо какой-то другой выгоды в результате агрессии является

незаконным. Нарушение любой из упомянутых статей резолюции, а точнее большинства статей со стороны Армянской Республики, свидетельствует о том, что это настоящая агрессия.

Агрессия Армении не является реализацией предписанного Уставом ООН права на самоопределение, это есть грубое нарушение 4-го пункта 2-ой статьи Устава – использование силы против территориальной целостности и политической независимости другого государства. Тот факт, что еще в 1989 году парламент Армении грубо нарушив все нормы международного права, принял незаконное решение о присоединении к себе части территории соседнего государства и то, что данное решение до сих пор остается в силе, свидетельствует о том, что Армения имеет к Азербайджану территориальные претензии. В целом, Армянская Республика грубо нарушила основные принципы международного права, зафиксированные в статьях I и II Устава ООН, декларации о принципах международного права, принятой 24 октября 1970 года, а также в Хельсинском Заключительном Акте СБСЕ/ОБСЕ, принятом 1 августа 1975 года. Наряду с этим, Армения сознательно не проводит различий между правами армянской общины, проживающей на территории другого государства и правами основной массы населения независимого государства, а также без оснований отдает предпочтение правам армянских этнических групп по сравнению с принципом территориальной целостности независимых государств. Подобная трактовка норм международного права «по-армянски» совершенно противоречит Парижской Хартии для новой Европы, принятой 21 ноября 1990 года и является неприемлемым.

Помимо этого, в соответствии с международным правом геноцид является деянием, направленным против человечества и самым тяжелым преступлением. В связи с этим, 9 декабря 1948 года Генеральная Ассамблея ООН приняла резолюцию 260 (III), а с 1961 года вступила в силу конвенция о «Предотвращении преступления геноцида и наказании за него», что составляет правовую базу для наказания за геноцид. В ходе агрессии Армении против Азербайджана, в отношении азербайджанцев были использованы все виды действий, предусмотренные данной конвенцией. Захватническая политика данного государства уже более 20 лет происходит на глазах мировой

общественности. Поэтому наше государство, руководствуясь данной конвенцией, обладает всеми основаниями для того, чтобы возбудить дело в Международном суде ООН против Армянской Республики.

Вместе с тем, все документы, принятые международными организациями, служат усилению позиций Азербайджана и разрешению конфликта на основе принципов международного права. С этой точки зрения, 4 резолюции Совета Безопасности ООН, решения ОБСЕ, Совета Европы, Организации Исламской Конференции также представляют значимость и являются правовой базой для защиты справедливой позиции Азербайджана на международном уровне. В последнее время, в принятых со стороны Европейского Парламента и НАТО решениях однозначно признается территориальная целостность Азербайджана и содержится требование положить конец оккупации.

Позиция Азербайджанского государства в отношении урегулирования конфликта. Оставаясь верным принципам, определенным общенациональным лидером, Президент Азербайджанской Республики Ильхам Алиев заявлял о важности урегулирования Армяно-Азербайджанского, Нагорно-Карабахского конфликта, являющегося основным приоритетом внешней политики нашего государства, на основе норм и принципов международного права и при обеспечении территориальной целостности Азербайджана, также подчеркивал необходимость укрепления усилий международных организаций в данном направлении.

В процессе переговоров по урегулированию конфликта армянская сторона, взяв за основу принцип самоопределения наций, пытается добиться признания Нагорного Карабаха в качестве самостоятельного государства. Армяне воспользовались правом самоопределения еще в начале XX века – они создали свое независимое государство – Армянскую Республику. Президент Азербайджана Ильхам Алиев также в своих выступлениях неоднократно заявлял, что государство Армении было создано в 1918 году на исторических землях Азербайджана – Ереванском ханстве и Зангезурском махале. Армяне Нагорно-Карабахского региона, также, как и армяне, проживающие в других государствах, являются одними из национальных меньшинств. Согласно нормам международного права, национальные меньшинства могут самоопределяться (internal self-determination). Но это не может

происходить в форме объявления независимости. Это невозможно, так как национальные меньшинства, проживающие на территории независимого государства, не обладают подобными правами. Помимо этого, право самоопределения наций не должно нарушать принцип территориальной целостности и противоречить данному принципу. С этой точки зрения, армяне, используя право самоопределения, нарушают нормы международного права и Хельсинские принципы ОБСЕ, в частности принцип суверенного равенства государств, неприменения силы или угрозы силой, неприкосновенности границ, территориальной целостности, урегулирования конфликтов мирным путем, невмешательства во внутренние дела государств, добросовестного выполнения обязательств.

Армения выступает за то, чтобы в процессе переговоров армянская община Нагорного Карабаха участвовала в качестве самостоятельной стороны. Данное требование является безосновательным и не соответствует принципам международного права. Участие армян Нагорного Карабаха в качестве самостоятельной стороны противоречит не только мандату Минской группы ОБСЕ, но и заявлению, принятому в конце 2008 года в Москве, согласно которому, в процессе переговоров по урегулированию конфликта должны участвовать в качестве сторон только Азербайджан и Армения. Неоднократно отмечая тот факт, что Нагорный Карабах является исконной землей и неотъемлемой частью территории Азербайджана, Президент Ильхам Алиев заявлял о том, что руководство Армении подписало Московскую декларацию в качестве одной из сторон, и что в соответствии с данной декларацией переговоры ведутся между Арменией и Азербайджаном. В противном случае Армения не должна была подписывать данный документ.

Наряду с этим, глава государства Ильхам Алиев также заявлял, что вопрос об определении статуса Нагорного Карабаха может быть разрешен только после того, как туда и в том числе и в Шушу вернется азербайджанское население. Несомненно, все эти вопросы должны быть решены в рамках территориальной целостности Азербайджана и в будущем, азербайджанская и армянская общины должны будут жить совместно в Нагорном Карабахе, в условиях самого высокого статуса автономии. 2 ноября 2008 года в подписанном Россией, Азербайджаном и Арменией заявлении предусматривается

урегулирование конфликта на основе территориальной целостности Азербайджана. Документ, принятый 5 декабря 2009 года на встрече министров иностранных дел государств ОБСЕ в Афинах также подтверждает данный подход к урегулированию конфликта.

В этой связи Армения должна принять тот факт, что Нагорный Карабах является составной частью территории Азербайджана, должна положить конец захватнической политике, а затем высказать свою позицию. В процессе урегулирования конфликта азербайджанское государство, а также глава государства Ильхам Алиев отдают предпочтение мирному варианту. Но Президент Ильхам Алиев наряду с заявлением о том, что азербайджанский народ и государство никогда не смирятся с оккупацией, с политикой этнических чисток и временной потерей своих территорий, также подчеркивал то, что мы имеем все основания для освобождения своих территорий и это подкреплено нормами международного права (статья 51-ая Устава ООН). Президент Азербайджана также заявил, что помимо политического и правового аспекта конфликта, практическая выгода также на стороне Азербайджана и сегодня Армении никак нельзя сравнить с Азербайджаном ни по каким параметрам.

Глава государства Ильхам Алиев, подчеркивая, что Армения является государством, оставшимся вне коммуникаций, находящимся в зависимом от других государств и сил положении, вынуждено рассчитывать на их подачки и с трудом выживает, также отметил, что население Армении в массовом порядке покидает республику. Необходимо отметить тот факт, что в настоящее время в результате этнических чисток, Армения является моноэтническим государством, в котором не проживают национальные меньшинства. Наряду с этим, количество населения Армении, находящейся в результате своей политики в состоянии самоизоляции, неуклонно уменьшается. Согласно опубликованному в рамках Программы Развития ООН докладу о Развитии Человеческого Потенциала, ежегодно население Армении уменьшается на 23-27 тыс. человек. В конце 80-х гг. XX века из 3,7 миллионного населения Армении более 1.5 миллиона (40% от общего количества населения) в эпоху независимости в результате голода, безработицы, разрухи обратились в зарубежные государства и данный процесс до сих пор продолжается.

Уже более 20 лет захватническая Армения, в ходе проводимых переговоров исходя из неконструктивной позиции, пытается искусственным образом продлить этот процесс. Глава азербайджанского государства, постоянно подчеркивая, что вопрос о территориальной целостности Азербайджана никогда не был и не будет предметом переговоров, заявил, что: «Мы не будем вести переговоры ради переговоров. Мы не дадим Армении возможность заниматься имитацией переговоров. Мы будем вести переговоры до тех пор, пока у нас будет надежда на восстановление территориальной целостности Азербайджана. Если это будет невозможным, тогда Азербайджан, пользуясь военной силой, восстановит свою территориальную целостность». Армения пытается представить Азербайджан в качестве стороны, нарушающей мирный процесс, и не идет на уступки. В связи с этим, необходимо отметить, что тот факт, что Азербайджан до сих пор участвует в переговорах с Арменией, являющейся государством-агрессором сам по себе уже есть уступка.

В настоящее время процесс урегулирования конфликта является одним из самых приоритетных направлений внешней политики Азербайджана. Хотя переговоры и носят конфиденциальный характер, президент Азербайджана Ильхам Алиев заявил, что в процессе переговоров обсуждается вопрос о возвращении оккупированных территорий Азербайджана, возвращении вынужденных переселенцев в родные земли. Наряду с этим, заявляя о том, что Армения искусственным образом пытается растянуть время переговоров и, что подобная тактика является совершенно бесперспективной, глава государства Ильхам Алиев подчеркнул, что не сегодня, не спустя десять лет, не через сто лет, Нагорный Карабах не будет независимым.

По этой причине Президент Азербайджана Ильхам Алиев неоднократно заявлял, что азербайджанское государство и народ никогда не допустят, чтобы на землях Азербайджана было создано второе армянское государство. Нагорному Карабаху может быть предоставлен статус лишь в составе Азербайджана. Но это возможно лишь в рамках территориальной целостности Азербайджана. Глава государства отметил, что ни один вопрос не будет решаться вне данного принципа и Азербайджан ни на шаг не отступит от своей принципиальной позиции.

Позиция Азербайджана в отношении урегулирования конфликта однозначна. Проблема должна быть разрешена лишь в рамках территориальной целостности и признанных на международном уровне границ Азербайджана. Данная позиция опирается на нормы и принципы международного права, Устав ООН, Хельсинский Заключительный Акт и многочисленные международные документы, принятые в направлении урегулирования конфликтов. Наряду с этим, Президент Азербайджана Ильхам Алиев вновь заявил о том, что мы восстановим историческую справедливость, территориальную целостность: “Армяно-азербайджанский, нагорно-карабахский конфликт должен быть урегулирован только в рамках признанной международным сообществом территориальной целостности Азербайджана. После этого мы, азербайджанцы, конечно же, возвратимся на все наши древние земли – и в Иреван, и в Гейчу, и в Зангезурский махал. Все это наши древние земли. Молодое поколение также должно знать, что наши земли – это не только земли сегодняшнего независимого Азербайджана”.

Elçin İldırım oğlu Əhmədov 1994-cü ildə Bakı Dövlət Universitetinin tarix fakültəsini fərqlənmə diplomu ilə bitirərək BDU-da aspiranturaya qəbul olmuş və 1999-cu ilədək Universitetin “Beynəlxalq münasibətlər” kafedrasında çalışmışdır. 2001-ci ildə *“Böyük dövlətlərin Qarabağ münaqişəsinə dair siyasəti”* mövzusunda dissertasiya müdafiə edərək siyasi elmlər üzrə fəlsəfə doktoru alimlik dərəcəsi almışdır. 2015-ci ildə *“Azərbaycan Respublikasının Avroatlantik təhlükəsizlik və əməkdaşlıq institutları ilə münasibətləri”* mövzusunda siyasi elmlər üzrə elmlər doktoru dissertasiya işini müdafiə etmişdir.

1999-cu ildən indiyə kimi Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının “Beynəlxalq münasibətlər və xarici siyasət” kafedrasında dosent vəzifəsində çalışır. *“Azərbaycanın xarici siyasəti: beynəlxalq təhlükəsizlik və əməkdaşlıq institutları ilə münasibətlər”*, *“Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü və beynəlxalq təşkilatlar”*, *“Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü: təhlili xronika (1987-2011)”* və s. kitabların müəllifi olan Elçin Əhmədov eyni zamanda, “Azərbaycan Respublikası Dağlıq Qarabağ bölgəsinin azərbaycanlı icması” İctimai Birliyinin Əlaqələndirmə Şurasının sədri, Qarabağ Araşdırmalar Mərkəzinin rəhbəri vəzifəsində çalışır.

E.Əhmədovun tədqiqatının əsasını təşkil edən Azərbaycanın xarici siyasəti və beynəlxalq təşkilatlar, Ermənistanın Azərbaycana qarşı ərazi iddiaları və hərbi təcavüzü, münaqişəsinin nizama salınmasına dair aparılan danışıqlarda beynəlxalq təşkilatlar və böyük dövlətlərin mövqeyi, eləcə də

münəqişənin beynəlxalq-hüquqi aspektlərini əks etdirən elmi məqalələri Ankara, İstanbul, Sakarya, Elazığ, Kilis, Kişinyov, Bişkek, Volqoqrad və Tbilisidə – türk, ingilis və rus dillərində çap edilmişdir.

Eyni zamanda, o, 2003-2008 və 2008-2013-cü illəri əhatə edən *“Dövlət idarəciliyində varislik, novatorluq və dinamizm. İlham Əliyevin Prezidentlik fəaliyyətinin xronikası: rəsmi qəbul və səfərlərinin icmal”* adlı 4 cildlik dərs vəsaitinin həmmüəllifidir.

Ümumilikdə, E.Əhmədovun 300 çap vərəqi həcmində 8 kitabı və 200 çap vərəqi həcmində 150-yə qədər elmi məqaləsi çap edilmişdir. Eləcə də, onun 130-a qədər elmi-analitik məqalələri Azərbaycanda və Türkiyədə müxtəlif saytlarda yayılmışdır (www.preslib.az; www.azertag.com; www.karabakh.az; www.karabakhresearchcenter.com; www.1905.az; www.strategiya.az; www.habergunebakis.com; www.tasep.org və s.). Eyni zamanda, o, müntəzəm olaraq dövrü mətbuatda analitik məqalələrlə çıxış edir.

Bununla yanaşı, 1998-ci ildə gənc tədqiqatçılar arasında keçirilən müsabiqənin qalibi olmuş və *II dərəcəli diplomla* təltif edilmiş, 2008-ci ildə Azərbaycan KİV İşçiləri Həmkarlar İttifaqı Rəyasət Heyətinin qərarı ilə *“Qızıl Qələm”* mükafatına layiq görülmüş və Azərbaycan Respublikası Təhsil nazirinin 17 sentyabr 2009-cu il tarixli əmrilə *“Azərbaycan Respublikasının qabaqcıl təhsil işçisi”* döş nişanı ilə təltif olunmuşdur.

O, 2012-ci ildə “Azərbaycan Respublikası Dağlıq Qarabağ bölgəsinin azərbaycanlı icması” İctimai Birliyinin təşəbbüsü ilə *“Yaddan çıxmaz Qarabağ”* mövzusunda keçirilən ümumrespublika yazı müsabiqəsinin qalibi olmuş və *1 yer* üçün ayrılan mükafatla, 2013-cü ilin may ayında Ümummilli lider Heydər Əliyevin 90 illik yubileyinə həsr olunmuş konfransda *“Dövlətin gənclər siyasətinin həyata keçirilməsində göstərdiyi dəstəyə”* görə Bakı Şəhər Gənclər və İdman Baş İdarəsinin *“Fəxri Fərmanı”* ilə təltif edilmişdir.

E.Əhmədov 2013-cü ilin noyabr ayında, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Elmin İnkişafı Fondu və YUNESKO üzrə Azərbaycan Respublikasının Milli Komissiyasının beynəlxalq xarakterli *“Şuşa Qrantı”* birgə müsabiqəsinin qalibi olmuşdur. Onun *“Möhtəşəm Çanaqqala döyüşü – Türk xalqının şərəf və qəhrəmanlıq səlnaməsi”* adlı elmi məqaləsi 2015-ci il aprelin 24-də Türkiyənin ölkəmizdəki səfirliyinin və Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin birgə təşkilatçılığı ilə *“Çanaqqala savaşının 100 illiyi”* münasibətilə keçirilən müsabiqədə qalib olmuşdur.

Elçin Əhmədov Türkiyədə nəşr olunan *“Tarixin Peşində”* Beynəlxalq Tarix və Sosial Araşdırmalar dərgisinin Məsləhət Şurasının, Dövlət İdarəçilik Akademiyasının elmi nəşri olan *“Dövlət idarəçiliyi: nəzəriyyə və təcrübə”*, eləcə də *“Geostrategiya”* elmi-nəzəri jurnallarının redaksiya heyətinin üzvüdür.

Əlaqə vasitələri:

Telefon: 012 492-45-93 (iş), 055 766-28-28 (mob.)

E-mail: elchin_ahmedov@yahoo.com

Elçin Əhmədov
ERMƏNİSTANIN AZƏRBAYCANA TƏCAVÜZÜ:
Beynəlxalq təşkilatların və böyük dövlətlərin siyasəti

Elchin Ahmedov
AGGRESSION OF ARMENIA AGAINST AZERBAIJAN:
The policy of international organizations and great powers

Эльчин Ахмедов
АГРЕССИЯ АРМЕНИИ ПРОТИВ АЗЕРБАЙДЖАНА:
Политика международных организаций и великих держав

Dizayner: *Həsənov Arif*
Səhifələmə: *Duxanina Alianna*

Çapa imzalanmışdır 30.12.2015.
Kağız formatı $70 \times 100 \frac{1}{16}$.
Fiziki çap vərəqi 23.
Tiraj 2000.
Sifariş 3.

“Letterpress” nəşriyyat evində çap olunmuşdur.
e-mail: office@letterpress.az

ISBN 978-9952-452-71-6

